

SOCRATES 6. ULUSLARARASI EĞİTİM, İŞLETME, İKTİSAT VE SOSYAL BİLİMLER KONGRESİ

Conference book

ISBN: 978-625-6997-07-3

13 - 16 Aralık 2022
Roma

İŞLETME
İKTİSAT
FİNANS
EĞİTİM BİLİMLERİ
SOSYOLOJİ
TARİH
TEOLOJİ
PSİKOLOJİ
GÜZEL SANATLAR
HUKUK
İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ
İLETİŞİM
SOSYAL HİZMET
MÜZİKOLOJİ
YÖNETİM VE ORGANİZASYON
SANAT TARİHİ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER
SİYASET BİLİMİ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI
COĞRAFYA
DİL BİLİMİ
SAĞLIK YÖNETİMİ
OKUL ÖNCESİ
ARKEOLOJİ
TÜRKOLOJİ
FELSEFE
HALK BİLİMİ
KENTLEŞME VE ÇEVRE BİLİMİ
KAMU YÖNETİMİ
MALİYE
MUHASEBE
PAZARLAMA
SPOR
TURİZM
HALKLA İLİŞKİLER
DİSİPLİNLERARASI ÇALIŞMALAR

www.socrateskongresi.org

SOCRATES 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON EDUCATION, MANAGEMENT, ECONOMY AND SOCIAL SCIENCES

ORGANIZING COMMITTEE

Dr. Gültekin Gürçay
Prof. Dr. Hülya Çiçek Kanbur
Prof. Dr. Həcər Hüseynova
Doç.F.ü.f.d., İradə Kərimova
Doç. Dr. Könül Səmədova
Doç. Dr. Nazilə Abdullazadə
Doç. Dr. Sevinc Sadıqova
Dr. Mehdi Meskini Heydarlou
Dr. Leman Kuzu
Dr. Nadire Kantarcıoğlu
Dr. Zehra Fırat
Dr. Amaneh Manafidizaji
Aynurə Əliyeva

All rights of this book belong to Academic Sharing Platform Company Publishing House

Without permission can't be duplicate or copied.

Authors of chapters are responsible both ethically and juridically.

Academic Sharing Platform – 2022 ©

Issued: 30.12. 2022
ISBN: 978-625-6997-07-3

ABOUT CONGRESS

SOCRATES 6TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON EDUCATION, MANAGEMENT, ECONOMY AND SOCIAL SCIENCES

DATE – PLACE

DECEMBER 13-17, 2022

ROMA

ORGANIZATION

SOCRATES JOURNAL OF INTERDISCIPLINARY SOCIAL STUDIES

EVALUATION PROCESS

All applications have undergone a double-blind peer review process.

KATILAN ÜLKELER

Türkiye -- Nigeria- Iran- China- Oman- India – Germany – Saudi Arabia – Poland- Uk
- Azerbaijan- Australia-Russia-Usa-Pakistan-Qatar-Czech-Thailand-Finland-Malaysia-
Ecuador-Slovakia-Kazakhstan-Indonesia-Kingdom Of Bahrain-Canada-Japan-Italy

PERCENTAGE OF PARTICIPATION

45% FROM Turkey And 55% From Other Countries

PRESENTATION

Oral presentation

LANGUAGES

Turkish, English, Russian

SCIENTIFIC & REVIEW COMMITTEE

- Dr. Gulmira ABDİRASULOVA** - Kazak Devlet Kızlar Pedagoji Üniversitesi
Prof. Dr. Yunir ABDRAHIMOV - Ufa State Petroleum Technological University
Doç. Dr. Nazilə Abdullazadə - Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti
Dr. Maha Hamdan ALANAZİ - Riyad Kral Abdülaziz Teknoloji Enstitüsü
Dr. Dzhakipbek Altaevich ALTAYEV - Al – Farabi Kazak Milli Üniversitesi
Doç. Dr. Mehmet Fırat BARAN - Mardin Artuklu Üniversitesi
Dr. Amina Salihi BAYERO - Yusuf Maitama Sule Üniversitesi
Dr. Karligash BAYTANASOVA - Al – Farabi Kazak Milli Üniversitesi
Dr. Baurcan BOTAKARAEV - oca Ahmet Yesevi Üniversitesi
Dr. Ahmad Sharif FAKHEER - Ürdün Devlet Üniversitesi
Dr. Zehra FIRAT
Doç. Dr. Abbas GHAFARI - Tebriz Üniversitesi
Prof. Dr. Ariz Avaz GOZALOV - oskova Devlet Üniversitesi
Prof. Dr. Gulzar İBRAGİMOVA - Bakü Avrasya Üniversitesi
Dr. Gültekin GÜRÇAY
Doç. Dr. Dilorom HAMROEVA - Özbekistan Bilimler Akademisi
Dr. Bazarhan İMANGALİYEVA - K.Zhubanov Aktobe Devlet Bölge Üniversitesi
Dr. Keles Nurmaşulı JAYLIBAY - Kazak Devlet Kızlar Pedagoji Üniversitesi
Dr. Mamatkuli Jurayev - Özbekistan Bilim Akademisi
Dr. Kalemkas KALIBAEVA - Kazak Devlet Kızlar Pedagoji Üniversitesi
Dr. Bouaraour Kamel - Ghardaia Üniversitesi
Dr. Nadire KANTARCIOĞLU
Prof. Dr. Ergün KOCA - Girne Amerikan Üniversitesi
Prof Dr. Bülent KURTİŞOĞLU - Ardahan Üniversitesi
Dr. Leman KUZU - İstanbul Kültür Üniversitesi
Sonali MALHOTRA - Delhi Balbahtri Academy
Dr. Alia R. MASALİMOVA - Al – Farabi Kazak Milli Üniversitesi
Prof. Muntazir MEHDI - Pakistan Language Academy
Dr. Amanbay MOLDİBAEV - Taraz Devlet Pedagoji Üniversitesi
Doç. Dr. Yeliz ÇAKIR SAHİLLİ - Munzur Üniversitesi
Dr. Aysulu B. SARSEKENOVA - Orleu Milli Kalkınma Enstitüsü
Dr. Gulşat ŞUGAYEVA - Dosmukhamedov Atyrau Devlet Üniversitesi
Doç. Dr. Yeliz KINDAP TEPE - Cumhuriyet Üniversitesi

Dr. K.A. TLEUBERGENOVA -Kazak Devlet Kızlar Pedagoji Üniversitesi

Dr. Cholpon TOKTOSUNOVA - Rasulbekov Kırgız Ekonomi Üniversitesi

Doç. Dr. Yıldırım İsmail TOSUN - Şırnak Üniversitesi

Dr. Botagul TURGUNBAEVA - Kazak Devlet Kızlar Pedagoji Üniversitesi

Dr. Dinarakhan TURSUNALİEVA - Rasulbekov Kırgız Ekonomi Üniversitesi

Doç. Dr. Ali Korkut ULUDAĞ - Atatürk Üniversitesi

Prof. Dr. Akbar VALADBİGİ - Urumiye Üniversitesi

Doç. Dr. C. VIJAI - St.Peter's Institute

Dr. Yang ZİTONG - Wuhan Üniversitesi

SOCRATES JOURNAL

6th International Conference on Education, Management, Economy and
Social Sciences

6th International Conference on Engineering, Health and Applied Sciences

SOCRATES JOURNAL

6th International Conference on Education, Management, Economy and Social Sciences

6th International Conference on Engineering, Health and Applied Sciences

CONFERENCE PROGRAM

Online Presentation

Join Zoom Meeting

<https://us02web.zoom.us/j/84684755102?pwd=enZZUWttV1hvOHRvK01leWFOcEphQT09>

Meeting ID: 846 8475 5102

Passcode: 171222

SOCRATES JOURNAL

6th International Conference on Education, Management, Economy and
Social Sciences

6th International Conference on Engineering, Health and Applied Sciences

IMPORTANT, PLEASE READ CAREFULLY

- To be able to make a meeting online, login via <https://zoom.us/join> site, enter ID instead of “Meeting ID
- or Personal Link Name” and solidify the session.
- The Zoom application is free and no need to create an account.
- The Zoom application can be used without registration.
- The application works on tablets, phones and PCs.
- Speakers must be connected to the session **10 minutes before** the presentation time.
- All congress participants can connect live and listen to all sessions.
- During the session, your camera should be turned on **at least %70** of session period
- Moderator is responsible for the presentation and scientific discussion (question-answer) section of the session.

TECHNICAL INFORMATION

- Make sure your computer has a microphone and is working.
- You should be able to use screen sharing feature in Zoom.
- Attendance certificates will be sent to you as pdf at the end of the congress.
- Moderator is responsible for the presentation and scientific discussion (question-answer) section of the session.
- Before you login to Zoom please indicate your name surname and hall number,

exp. H-..., S- ... NAME SURNAME

SOCRATES JOURNAL

6th International Conference on Education, Management, Economy and
Social Sciences

6th International Conference on Engineering, Health and Applied Sciences

SOCRATES JOURNAL

6th International Conference on Education, Management, Economy and Social Sciences

17.12. 2022

10: 30 – 12:30

Meeting ID: 846 8475 5102

Passcode: 171222

HALL: 1 SESSION: 1

MODERATOR:

DOÇ.DR. MELDA MEDINE SUNAY

MİNE GÜNDOĞDU

Çift Kariyerli Çiftler: Sistemik Alanyazın Taraması Ve Bibliyometrik Analiz

PROF. DR. ALİ ACAR

Turkey's Social and Economic Development in the last 10 years

PROF. DR. ALİ ACAR

The Importance of Governance Principles in Family Structure

EMEL BURAK

AHMET TUĞRUL KÜÇÜKYİĞİT

Sağlık Personellerinin Örgütsel Destek Algısı Pandemi Sürecinde Nasıl Etkilendi?

DOÇ.DR. MELDA MEDINE

SUNAY

EBRU BIREL

Yapısal Fonksiyonalist Bağlamda Siber Suçların Sosyolojik Analizi

ABDULLAH KAYAR

YASIN ÇAĞLAR KAYA

Aukus Paktı'nın Asya-Pasifik Bölgesine Etkileri: Çin Ve Asean Ülkeleri Özelinde Bir Söylem Analizi

ABDULLAH KAYAR

YASIN ÇAĞLAR KAYA

Uluslararası Hukuka Yönelik Bir Eleştiri: Üçüncü Dünya Yaklaşımı

DR. İBRAHİM YIKILMAZ

An Assessment Of The Rising Demand For Corporate Social Responsibility In The Eyes Of Gen Z And Millennials (GEN Y)

YUSUF ERDEM TUNÇ

Türk İş Hukuku'nda İşverenin Borçları

YUSUF ERDEM TUNÇ

Ücret Yönetimi Ve İş Hukuku Açısından Ücret

SOCRATES JOURNAL

6th International Conference on Education, Management, Economy and
Social Sciences

6th International Conference on Engineering, Health and Applied Sciences

17.12. 2022

10: 30 – 12:30

Meeting ID: 846 8475 5102

Passcode: 171222

HALL: 2 SESSION: 1

MODERATOR:

PROF. DR. AHMET GÜZEL

DOÇ.DR, NAZİLE
ABDULLAZADE

Böyük Ömrün Missiyası (Mahirə Hüseynovanın “Missiya” Kitabı Əsasında)

İNANÇ ARAS

Hatay Türkülerinde Çokkültürlülük: Lofçalı Türküsü Örneği

F.Ü.F.D İMANOV GÜLƏHMƏD
NAĞI OĞLU

Bileşik Tümcələr Oğuz Grubu Türk Dillerinde

AHMET ALTUNGÖK

Geç Antik Çağ İnan Yazıtlarında Wuzurg-Farman (Bozorg Farmandâr) Kavramı

GÜLNARƏ TOFİQ QIZI F.F.D
IMANOVA

Çoxmənalılıq Və Omonimlik Problemi

PROF. DR. AHMET GÜZEL

Mevlana'nın Fakir Halkla İlişkileri

PROF. DR. AHMET GÜZEL

H. Ali'nin Eğitimi

TURHAN MOÇ
SECCAD SOYUK

Etnosentrizm Ve Dindarlığın Marka Sadakatine Etkisi. İğdır İli Örneği.

ESRA TOPÇU

Afişlere Saklanan Anlamlar: “United We Win” Afişinin Göstergibilimsel
Çözümlemesi

SOCRATES JOURNAL

6th International Conference on Education, Management, Economy and
Social Sciences

6th International Conference on Engineering, Health and Applied Sciences

17.12. 2022

10: 30 – 12:30

Meeting ID: 846 8475 5102

Passcode: 171222

HALL: 3 SESSION: 1

MODERATOR:

DR. ÖĞR. ÜYESİ, HATİCE NUR GERMİR

ÖĞR. GÖR. HATİCE BATMANTAŞ

BIST Gelişen İşletmeler Piyasasındaki Şirketlerin Finansal Performanslarının Gri İlişkisel Analiz Yöntemiyle Karşılaştırılması

KURTULUŞ MERDAN

Türkiye’de Çekirdeksiz Kuru Üzüm Üretimi Ve Ekonomik Değerlendirmesi

KURTULUŞ MERDAN

Türkiye’de İncirin Ekonomisi

MUSTAFA İNCEKARA

At What Innovation Stage Would It Be Most Beneficial For An Automotive Original Equipment Manufacturer To Include Suppliers?

DR. ÖĞR. ÜYESİ, HATİCE NUR
GERMİR

Türk Bankacılık Sektöründe Kartelleşmenin Müşteriye Yansımaları

NAZAN GÜNGÖR KARYAĞDI

Denetim Komiteleri İle İlgili Yapılan Çalışmaların Bibliyometrik Analizi

SEBAHAT İLGAZ
PROF. DR. ERKAN ÖZDEMİR

Money Laundering Through Cryptocurrency

SEBAHAT İLGAZ
PROF. DR. ERKAN ÖZDEMİR

An Assessment Of The Effects Of Using Cryptocurrency On The Energy Consumption Problem

ESRA CEBECİ MAZLUM

Yenilenebilir Enerji, Co 2 Ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Oecd Ülkeleri Örneği

SOCRATES JOURNAL

6th International Conference on Education, Management, Economy and
Social Sciences

6th International Conference on Engineering, Health and Applied Sciences

17.12. 2022

11: 00 – 13:00

Meeting ID: 846 8475 5102

Passcode: 171222

HALL: 4 SESSION: 1

MODERATOR:

JULIANA PANOVA

MD R. BASHAR YAN LI, PENG WEN	Study of EEGs from Somatosensory Cortex and Alzheimer's Disease Sources
ELENA CHERNYSHKOVA	Dynamic of Aggressive Behavior at the Context of Reflective Process
SUBRAMANIAM CHANDRAN	How Does Psychoanalysis Help in Reconstructing Political Thought? An Exercise of Interpretation
FEDERICA CORNALI	The Strange Relationship between Literacy and Well-Being: The Results of an International Survey with Special Focus on Italy
ABBAS MOSHREF RAZAVI, RODINA AHMAD	Aligning IS Development with Users- Work Habits
FOUZIA ALSABAH SHAIKH ANJALI GHOSH	Exploring Life Meaningfulness and Its Psychosocial Correlates among Recovering Substance Users – An Indian Perspective
ILKKA J. VIRTANEN	Towards Better Understanding of the Concept of Tacit Knowledge – A Cognitive Approach
KALAYANEE KOONMEE	Development of Organizational Justice in Incentive Allocation of the Thai Public Sector
CORNELIU SOFRONIE ROXANA ZUBCOV	On the Need to have an Additional Methodology for the Psychological Product Measurement and Evaluation
NADEEM AKHTAR SHAN BO	Cultural Anxiety and Its Impact on Students- Life: A Case Study of International Students in Wuhan University
JULIANA PANOVA	Treatment or Re-Victimizing the Victims

SOCRATES JOURNAL

6th International Conference on Education, Management, Economy and
Social Sciences

6th International Conference on Engineering, Health and Applied Sciences

17.12. 2022

11: 00 – 13:00

Meeting ID: 846 8475 5102

Passcode: 171222

HALL: 5 SESSION: 1

MODERATOR:

DOROTA GALEZA

A. G. MATVEEV	Models of Copyrights System
YURLOV SERGEY	Modern Problems of Russian Sport Legislation
DOROTA GALEZA	How to Modernise the European Competition Network (ECN)
B. MUHAMMADANI	Job Satisfaction of Midwives Working in Labor Ward of the Lady Dufferin Hospital: A Cross-Sectional Study
AHMED ALAOUI	Knowledge Transfer and the Translation of Technical Texts
ZAHRA AHMED AL-ZADJALI	The Influence of Islamic Arts on Omani Weaving Motifs
TUTI HARYATI JASIMIN HISHAMUDDIN MOHD ALI	Valuation of Green Commercial Office Building: A Preliminary Study of Malaysian Valuers' Insight
PIOTR PODLIPNIAK	Tonal Pitch Structure as a Tool of Social Consolidation
HAGA ELIMAM	Impact of Health Sector Economic Reforms in Underdeveloped Countries
JUSTYNA HUMIĘCKA- JAKUBOWSKA	Mikrofonie I (1964) by Karlheinz Stockhausen - Between Idea and Auditory Image
GABRIEL A. OROZCO	The Interpretation of World Order by Epistemic Communities in Security Studies

SOCRATES JOURNAL

6th International Conference on Education, Management, Economy and
Social Sciences

6th International Conference on Engineering, Health and Applied Sciences

17.12. 2022

11: 00 – 13:00

Meeting ID: 846 8475 5102

Passcode: 171222

HALL: 6 SESSION: 1

MODERATOR:

Bibiana Hlebova

BIBIANA HLEBOVA

Otherness of Roma in Inclusive Education of Roma Pupils in Slovakia

MD RABIUL ISLAM,
BEN WADHAM

Equity and Diversity in Bangladesh's Primary Education: Struggling Indigenous Children

T. DUBAYOVA

Mental Vulnerability and Coping Strategies as a Factor for Academic Success for Pupils with Special Education Needs

SAMAL ABZHANOVA
SAULE MUSSABEKOVA

The Effectiveness of Implementing Interactive Training for Teaching Kazakh Language

SIMIN SADEGHI-SAEB

Using Metacognitive Strategies in Reading Comprehension by EFL Students

ABDUL ROFIQ BADRIL RIZAL
MUZAMMIL

The Investment of Islamic Education Values toward Children in the Early Age through Story-Telling Method

SOPHIE HUCK
KNUT LINKE

Integration of Best Practices and Requirements for Preliminary E-Learning Courses

IBRAHEEM ALZHRANI

The Role of the Constructivist Learning Theory and Collaborative Learning Environment on Wiki Classroom and the Relationship between Them

AMAL M. ALRAYES
HAYAT M. ALI

Web 2.0 in Higher Education: The Instructors' Acceptance in Higher Educational Institutes in Kingdom of Bahrain

BRANDY YEE
DIANNE YEE

Leading, Teaching and Learning "in the Middle": Experiences, Beliefs, and Values of Instructional Leaders, Teachers, and Students in Finland, Germany, and Canada

GEOFFREY SINHA

Connecting Lives Inside and Outside the Classroom: Why and How to Implement Technology in the Language Learning Classroom

SOCRATES JOURNAL

6th International Conference on Education, Management, Economy and
Social Sciences

6th International Conference on Engineering, Health and Applied Sciences

17.12. 2022

11: 00 – 13:00

Meeting ID: 846 8475 5102

Passcode: 171222

HALL: 7 SESSION: 1

MODERATOR:

Rachel Baruch

Suleiman Musa Shuaibu Sidi Safiyanu	Digital Preservation in Nigeria Universities Libraries: A Comparison between University of Nigeria Nsukka and Ahmadu Bello University Zaria
Walaa Mohammed Metwally	The Application of Action Research to Integrate the Innovation in Learning Experience in a Design Course
Usman Ghani	Role of Feedbacks in Simulation-Based Learning
Masaki Omata Shumma Hosokawa	Experimental Verification of the Relationship between Physiological Indexes and the Presence or Absence of an Operation during E-learning
Ali Mithad Emre	Analysis of the Benefits of Motion Simulators in 5th Generation Fighter Pilots' Training
Rachel Baruch	Experimental Model for Instruction of Pre-Service Teachers in ICT Tools and E-learning Environments
Mehmet Durnali	Education in the Constitutions: The Comparison of Turkey with Indonesia, France, Japan, South Africa, and the United States of America
Wafa Labib	An Implementation of Multi-Media Applications in Teaching Structural Design to Architectural Students
Eulalia Torras Andreu Bellot	Online Teaching and Learning Processes: Declarative and Procedural Knowledge

SOCRATES JOURNAL

6th International Conference on Education, Management, Economy and
Social Sciences

6th International Conference on Engineering, Health and Applied Sciences

17.12. 2022

Meeting ID: 846 8475 5102

14: 30 – 16:30

Passcode: 171222

HALL: 1 SESSION: 2

MODERATOR:

DR: AYNURƏ ƏLİYEVƏ

DOÇ. DR. MESUT BULUT
DOÇ. DR. ABDULKADİR
KIRBAŞ

The Examination Of Postgraduate Theses On Turkish Language
And Literature Textbooks In Turkey (1999-2022)

DOÇ. DR. ABDULKADİR
KIRBAŞ
DOÇ. DR. MESUT BULUT

Examination Of Turkish Textbooks In Terms Of Transfer On Environmental
Education

PROF. DR. NECDET KONAN
ZEYNEP KORKMAZ

İlköğretim Matematik Öğretmenlerinin Karşılaştıkları Sorunlar Ve Çözüm
Önerileri

PROF. DR. NECDET KONAN
ÖZGÜL ÖZDEMİR PEKTAŞ

Okul Öncesi Öğretmenlerinin Anaokullarında Karşılaştığı Sorunlar Ve Çözüm
Önerileri

PROF. DR. NECDET KONAN
ABDULLAH KOCAASLAN

İlkokul Öğretmenlerinin İlk Okuma Yazma Öğretiminde Karşılaştıkları Sorunlar Ve
Çözüm Önerileri

PROF. DR. NECDET KONAN
SINAN ALTINTOPRAK

İlkokul Öğretmenlerinin Destek Eğitim Odasında Karşılaştığı Sorunlar Ve Çözüm
Önerileri

PROF. DR. NECDET KONAN
MAHMUT PERİ

Liselerde Müdür Yardımcısı Olarak Görev Yapan Yöneticilerin Karşılaştıkları
Sorunlar Ve Çözüm Önerileri

ZOHAIB HASSAN SAIN

Total Quality Management Models in Education: An Analysis

SOCRATES JOURNAL

6th International Conference on Education, Management, Economy and
Social Sciences

6th International Conference on Engineering, Health and Applied Sciences

6th International Conference on Engineering, Health and Applied Sciences

SOCRATES JOURNAL

6th International Conference on Education, Management, Economy and
Social Sciences

6th International Conference on Engineering, Health and Applied Sciences

17.12. 2022

14: 30 – 16:30

Meeting ID: 846 8475 5102

Passcode: 171222

HALL: 2 SESSION: 2

MODERATOR:

PROF. DR. HÜLYA ÇİÇEK

NAGİHAN YILDIRIM
ARZU ÖZYÜREK

Engelli Oyuncaklar Ve Çocuklar Üzerindeki Etkileri

ARZU ÖZYÜREK
NAGİHAN YILDIRIM

Bireylerin Saygı Değerine Yükledikledikleri Anlam Ve Saygı Göstergelerinin
İncelenmesi

ELANUR ARIKAN
GÜLCAN BAHÇECİOĞLU
TURAN

Bir Enerji Terapisi Reiki Uygulamasının Hemşirelik Uygulamalarındaki Yeri

FATMA GÜR
GÜLCAN BAHÇECİOĞLU
TURAN

Koah Hastalarında Progresif Gevşeme Teknikleri Ve Hemşirenin Rolü

PROF. DR. HÜLYA ÇİÇEK

Evaluation Of Psoriasis, A Chronic Disease

HÜLYA ŞEN ARSLAN
SABİRE YERLİKAYA
SEFA TOPUZ

Antibacterial Effect Of Phenolic Compounds Extracted From Leaves On
STAPHYLOCOCCUS AUREUS

DOÇ. DR. KEZİBAN KARACAN

Appendices Epiploicae Anatomisi Ve İnflamasyonunun Bir Olgu Eşliğinde
Görüntülenmesi

DOÇ. DR. KEZİBAN KARACAN

Nadir Bir Olgu Sunumu: Wilkie Sendromu

RABİA GÜRKAN
DOÇ. DR. ESMA KABASAKAL

Anne Sütü Merkezleri Ve Süt Bağışının Önemi

MELTEM GÜRER
ESMA KABASAKAL

Adölesanlarda İrrasyonel İnanışlar ile Beslenme Arasındaki İlişkinin Belirlenmesi

AYŞEGÜL KESKİNKILIÇ
OĞUZ EMRE
TUĞÇENUR DOĞAN

48-72 Aylık Çocukların Öz Düzenleme Becerilerinin Çeşitli
Değişkenler Açısından İncelenmesi

OĞUZ EMRE
AYŞEGÜL KESKİNKILIÇ
TUĞÇENUR DOĞAN

Erken Çocukluk Döneminde Yaratıcılığın Çeşitli Değişkenler Açısından
İncelenmesi

SOCRATES JOURNAL

6th International Conference on Education, Management, Economy and
Social Sciences

6th International Conference on Engineering, Health and Applied Sciences

17.12. 2022

14: 30 – 16:30

Meeting ID: 846 8475 5102

Passcode: 171222

HALL: 3 SESSION: 2

MODERATOR:

Yıldırım İsmail Tosun

YILDIRIM İSMAİL TOSUN	Microwave Radiated Salt Electrolysis for Ferromanganese Production from Ferrous Ore Waste
YILDIRIM İSMAİL TOSUN	Microwave Production of Waste Polymer-Porous Rock Aggregate Briquettes for Lightweight Concrete - Bulk Elastic Materials as Waste Plastic Aggregates
MEVRA ASLAN ÇAKIR	Biyomalzeme Olarak Kullanılan Cp-Ti Malzemesi Üzerinde Üretilen Titanyum Borür Kaplama Filminin İslanabilirlik Ve Korozyon Davranışı
HAMİD ZAMANLOU FİLİZ KARABUDAK	Thermo Mechanical Stress Analysis of Human Cranium Due to Dynamic Loads by FEM
İBRAHİM FEDA ARAL ALİ RIZA DİNÇER	Aerated Lagune Design For Rural Settlements
İBRAHİM FEDA ARAL ALİ RIZA DİNÇER	Change Of Static And Dynamic Water Levels In Existing Drinking Water Wells
MUSTAFA GÜRSES AHMET ERDOĞAN	Ohmik Isıtma ve Gıda Uygulamaları
AHMET ERDOĞAN MUSTAFA GÜRSES	Gıda Kaynaklı Virüslerin İnaktivasyonu İçin Yüksek Hidrostatik Basınç Uygulaması
MUHAMMET TAHA ACAR	Prediction Of Wear Rate Of Ti6Al4V Alloy Using Different Machine Learning Algorithms
MUHAMMET TAHA ACAR	Investigation Of The Effect On Wettability By Applying Heat Treatment To The Ti6Al4V Alloy
BEYZA BEGÜM OKUR ÖZLEM BARAN ACIMERT AYŞENUR KELEŞ DAYAÇ TEVFİK KÜÇÜKÖMEROĞLU	Sürtünme Karıştırma Prosesi (SKP) Uygulanarak Elde Edilen Takviyesiz Ti13Nb13Zr Alaşımı Ve Hidroksiapatit Takviyeli Ti13Nb13Zr/HA Kompozitin Yapısal Ve Mekanik Özellikleri
PROF. DR. H. ZİYA ÖZEK E.TUĞÇE DIRAGA	Örme Kumaş Hatalarını Tanılayan Bir Uzman Sistem Geliştirilmesi
PROF. DR. H. ZİYA ÖZEK	Sorumlu Üretim Ve Tüketim Perspektifinde Tekstil Ve Hazır Giyim Sektörünün İrdelenmesi

SOCRATES JOURNAL

6th International Conference on Education, Management, Economy and
Social Sciences

6th International Conference on Engineering, Health and Applied Sciences

17.12. 2022

15: 00 – 17:00

Meeting ID: 846 8475 5102

Passcode: 171222

HALL: 4 SESSION: 2

MODERATOR:

S. Asadzadeh Vostakolaei

FARIDEH SHARIFIFAR ZAHRA JAMALIAN REZA NIKBAKHS ZAHRA NOBAKHT RAMEZANI	Influence of Social Factors and Motives on Commitment of Sport Events Volunteers
KIRANMAI S.RAI	Neurogenic Potential of Clitoria ternatea Aqueous Root Extract–A Basis for Enhancing Learning and Memory
TAHEREH NAJI MAHSA JASSEMI	Comparison between Antibacterial Effects of Ethanolic and Isopropyl: Hexan (7:3) Extracts of Zingiber officinale Rose
SANAE KAEWNOPPARAT NATTHA KAEWNOPPARAT	Formulation and Evaluation of Vaginal Suppositories Containing Lactobacillus
AGATA KOWALSKA RADOSŁAW K. KOWALSKI ZDZISŁAW ZAKĘŚ	The Effect of Selective Cyclooxygenase (COX) Inhibitors on Japanese Medaka (Oryzias latipes) Reproduction Parameters
FAREEHA A. IRFAN Z QURESHI	Anticoagulatory Role of an Ergot Mesylate: Hydergine
ALI NOURI EMAMZADEH	The Relationship between Excreta Viscosity and TMEn in SBM
SUMAN B. CHAKRABORTY SAMIR BANERJEE	Effect of Stocking Density on Monosex Nile Tilapia Growth during Pond Culture in India
T. M. MOUSA-BALABEL	The Relationship between Sheep Management and Lamb Mortality
S. ASADZADEH VOSTAKOLAEI	Effect of L-Arginine on Neuromuscular Transmission of the Chick Biventer Cervicis Muscle

SOCRATES JOURNAL

6th International Conference on Education, Management, Economy and
Social Sciences

6th International Conference on Engineering, Health and Applied Sciences

17.12. 2022

15: 00 – 17:00

Meeting ID: 846 8475 5102

Passcode: 171222

HALL: 5 SESSION: 2

MODERATOR:

AARON ABOSHIO

JUAN SEPÚLVEDA	Evaluation of Research in the Field of Energy Efficiency and MCA Methods Using Publications Databases
GINTARĖ SAULIUTĖ GINTARAS SVECEVIČIUS	Assessment of Landfill Pollution Load on Hydroecosystem by Use of Heavy Metal Bioaccumulation Data in Fish
HAYDER H. KAREEM SHUNQI PAN	Modelling of Groundwater Resources for Al-Najaf City, Iraq
SVEN BORÉN HENRIK NY	A Strategic Sustainability Analysis of Electric Vehicles in EU Today and Towards 2050
ALI DEHGAN MOROOZEH B. FARHADI BANSOULEH	Assessment of Hargreaves Equation for Estimating Monthly Reference Evapotranspiration in the South of Iran
AARON ABOSHIO	Static Response of Homogeneous Clay Stratum to Imposed Structural Loads
PINKI SHARMA HIMANSHU JOSHI	UF as Pretreatment of RO for Tertiary Treatment of Biologically Treated Distillery Spentwash
AMIN MOJIRI LOU ZIYANG	Phenols and Manganese Removal from Landfill Leachate and Municipal Wastewater Using the Constructed Wetland
ABIMBOLA M. ENITAN JOSIAH ADEYEMO SHEENA KUMARI FEROZ M. SWALAHA FAIZAL BUX	Characterization of Brewery Wastewater Composition
SUKHLEEN BINDRA NARANG DALVEER KAUR KUNAL PUBBY	Dielectric and Impedance Spectroscopy of Samarium and Lanthanum Doped Barium Titanate at Room Temperature

SOCRATES JOURNAL

6th International Conference on Education, Management, Economy and
Social Sciences

6th International Conference on Engineering, Health and Applied Sciences

17.12. 2022

15: 00 – 17:00

Meeting ID: 846 8475 5102

Passcode: 171222

HALL: 6 SESSION: 2

MODERATOR:

ZHARAMA M. LLARENA

MOHSEN FARAHAT,
TSUYOSHI HIRAJIMA

Surface Characteristics of Bacillus megaterium and Its Adsorption Behavior onto Dolomite

ZHARAMA M. LLARENA

Spectroscopic Determination of Functionalized Active Principles from Coleus aromaticus Benth Leaf Extract Using Ionic Liquids

FARIBA JAFARI
SAMANEH HEYDARIAN

Acetalization of Carbonyl Compounds by Using Al₂ (HPO₄)₃ under Green Condition Mg HPO₄

HENRI EL ZAKHEM
CHRISTINA ROMANOS
CHARLIE BAKHOS
HASSAN CHAHAL
JESSICA KOURA

Extraction of Squalene from Lebanese Olive Oil

A. GHRIBI
M. BAGANE

Removal of Rhodamine B from Aqueous Solution Using Natural Clay by Fixed Bed Column Method

GHULAM MURSHID

Thermo-Physical Properties and Solubility of CO₂ in Piperazine Activated Aqueous Solutions of β -Alanine

PRATHAP S. RAGHAVENDRA
MOHAMED S. Z. SHAMSHUDDIN
THIMMARAJU N.
VENKATESH

Vapor Phase Transesterification of Dimethyl Malonate with Phenol over Cordierite Honeycomb Coated with Zirconia and Its Modified Forms

BENALIA KOUINI,
AICHA SERIER

Effect of Modified Layered Silicate Nanoclay on the Dynamic Viscoelastic Properties of Thermoplastic Polymers Nanocomposites

NKEM ANGELA UDEANI

Potential of Henna Leaves as Dye and Its Fastness Properties on Fabric

DEBESH R. ROY

Atomic Clusters: A Unique Building Motif for Future Smart Nanomaterials

CONTENT	
CONGRESS ID	
SCIENTIFIC & REVIEW COMMITTEE	
PROGRAM	
CONTENT	
ORAL PRESENTED PAPERS IN THE CONFERENCE	
TÜRKİYE'DE ÇEKİRDEKSİZ KURU ÜZÜM ÜRETİMİ VE EKONOMİK DEĞERLENDİRMESİ Kurtuluş MERDAN	1
TÜRKİYE'DE İNCİRİN EKONOMİSİ Kurtuluş MERDAN	8
ÇİFT KARİYERLİ EŞLER: SİSTEMATİK ALANYAZIN TARAMASI VE BİBLİYOMETRİK ANALİZ MİNE GÜNDOĞDU	16
SAĞLIK PERSONELLERİNİN ÖRGÜTSEL DESTEK ALGISI PANDEMİ SÜRECİNDE NASIL ETKİLENDİ? Emel Burak, Ahmet Tuğrul Küçükçiğit	28
YAPISAL FONKSİYONALİST BAĞLAMDA SİBER SUÇLARIN SOSYOLOJİK ANALİZİ Melda Medine SUNAY, Ebru BİREL	42
ULUSLARARASI HUKUKA YÖNELİK BİR ELEŞTİRİ: ÜÇÜNCÜ DÜNYA YAKLAŞIMI Abdullah KAYAR, Yasin Çağlar KAYA	58
AUKUS PAKTI'NIN ASYA-PASİFİK BÖLGESİNE ETKİELERİ: ÇİN VE ASEAN ÜLKELERİ ÖZELİNDE BİR SÖYLEM ANALİZİ Abdullah KAYAR, Yasin Çağlar KAYA	64
AN ASSESSMENT OF THE RISING DEMAND FOR CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY IN THE EYES OF GEN Z AND MILLENNIALS (GEN Y) Dr. İbrahim YIKILMAZ	70
TÜRK İŞ HUKUKU'NDA İŞVERENİN BORÇLARI YUSUF ERDEM TUNÇ	90
ÜCRET YÖNETİMİ VE İŞ HUKUKU AÇISINDAN ÜCRET YUSUF ERDEM TUNÇ	103
THE MISSION OF A GREAT LIFE Nazile Abdullazade	120
Bileşik Tümceler Oğuz Grubu Türk Dillerinde f.ü.f.d İmanov Güləhməd Nağı oğlu	122

Geç Antik Çağ İnan Yazıtlarında <i>Wuzurg-Farmatār</i> (Bozorg Farmandâr) Kavramı Doç. Dr. Ahmet ALTUNGÖK	123
ÇOXMƏNALILIQ VƏ OMONİMLİK PROBLEMİ GÜLNARƏ TOFIQ QIZI f.f.d Imanova	135
MEVLANA'NIN FAKİR HALKLA İLİŞKİLERİ Prof. Dr. Ahmet GÜZEL	144
HZ. ALİ'NİN EĞİTİMİ Prof. Dr. Ahmet GÜZEL	151
ETNOSENTRİZM VE DİNDARLIĞIN MARKA SADAKATİNE ETKİSİ. İĞDIR İLİ ÖRNEĞİ Turhan MOÇ, Seccad SOYUK	155
AFİŞLERE SAKLANAN ANLAMLAR: "UNITED WE WIN" AFİŞİNİN GÖSTERGEBİLİMSSEL ÇÖZÜMLEMESİ Esra TOPÇU	174
BİST GELİŞEN İŞLETMELER PİYASASINDAKİ ŞİRKETLERİN FİNANSAL PERFORMANSLARININ GRİ İLİŞKİSEL ANALİZ YÖNTEMİYLE KARŞILAŞTIRILMASI Öğr. Gör. Hatice BATMANTAŞ	175
AT WHAT INNOVATION STAGE WOULD IT BE MOST BENEFICIAL FOR AN AUTOMOTIVE ORIGINAL EQUIPMENT MANUFACTURER TO INCLUDE SUPPLIERS? Mustafa İNCEKARA	185
TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNDE KARTELLEŞMENİN MÜŞTERİYE YANSIMALARI Hatice Nur GERMİR	186
DENETİM KOMİTELERİ İLE İLGİLİ YAPILAN ÇALIŞMALARIN BİBLİYOMETRİK ANALİZİ Nazan Güngör Karyağdı	198
KRİPTO PARA ARACILIĞIYLA KARA PARA AKLAMA Sebahat ILGAZ, Erkan ÖZDEMİR	210
KRİPTO PARA KULLANIMININ ENERJİ TÜKETİMİ SORUNU ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ Sebahat ILGAZ, Erkan ÖZDEMİR	224
YENİLENEBİLİR ENERJİ, CO ₂ VE EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİ: OECD ÜLKELERİ ÖRNEĞİ Esra Cebeci Mazlum	234
Study of EEGs from Somatosensory Cortex and Alzheimer's Disease Sources Md R. Bashar, Yan Li, Peng Wen	235
Dynamic of Aggressive Behavior at the Context of Reflective Process Elena Chernyshkova	236

How Does Psychoanalysis Help in Reconstructing Political Thought? An Exercise of Interpretation Subramaniam Chandran	237
THE STRANGE RELATIONSHIP BETWEEN LITERACY AND WELL-BEING: THE RESULTS OF AN INTERNATIONAL SURVEY WITH SPECIAL FOCUS ON ITALY Federica Cornali	238
Aligning IS Development with Users- Work Habits Abbas Moshref Razavi, Rodina Ahmad	239
Exploring Life Meaningfulness and Its Psychosocial Correlates among Recovering Substance Users – An Indian Perspective Fouzia Alsabah Shaikh, Anjali Ghosh	240
Towards Better Understanding of the Concept of Tacit Knowledge – A Cognitive Approach Ilkka J. Virtanen	241
DEVELOPMENT OF ORGANIZATIONAL JUSTICE IN INCENTIVE ALLOCATION OF THE THAI PUBLIC SECTOR Kalayanee Koonmee	242
New Evaluation Methodology for Solidification Product Durability Assessment Bozena Dohnalkova, Jakub Hodul, Rostislav Drochytka, Jana Kosikova	243
CULTURAL ANXIETY AND ITS IMPACT ON STUDENTS- LIFE: A CASE STUDY OF INTERNATIONAL STUDENTS IN WUHAN UNIVERSITY Nadeem Akhtar, Shan Bo	244
TREATMENT OR RE-VICTIMIZING THE VICTIMS JULIANA PANOVA	245
Models of Copyrights System A. G. Matveev	246
Modern Problems of Russian Sport Legislation Yurlov Sergey	247
HOW TO MODERNISE THE EUROPEAN COMPETITION NETWORK (ECN) Dorota Galeza	248
Job Satisfaction of Midwives Working in Labor Ward of the Lady Dufferin Hospital: A Cross-Sectional Study B. Muhammadani	249
Knowledge Transfer and the Translation of Technical Texts Ahmed Alaoui	250
The Influence of Islamic Arts on Omani Weaving Motifs Zahra Ahmed Al-Zadjali	251

Valuation of Green Commercial Office Building: A Preliminary Study of Malaysian Valuers' Insight Tuti Haryati Jasimin, Hishamuddin Mohd Ali	252
TONAL PITCH STRUCTURE AS A TOOL OF SOCIAL CONSOLIDATION Piotr Podlipniak	253
Mikrofonie I (1964) by Karlheinz Stockhausen - Between Idea and Auditory Image Justyna Humięcka-Jakubowska	254
The Interpretation of World Order by Epistemic Communities in Security Studies Gabriel A. Orozco	255
Otherness of Roma in Inclusive Education of Roma Pupils in Slovakia Bibiana Hlebova	256
Equity and Diversity in Bangladesh's Primary Education: Struggling Indigenous Children Md Rabiul Islam, Ben Wadham	257
Mental Vulnerability and Coping Strategies as a Factor for Academic Success for Pupils with Special Education Needs T. Dubayova	258
The Effectiveness of Implementing Interactive Training for Teaching Kazakh Language Samal Abzhanova, Saule Mussabekova	259
Using Metacognitive Strategies in Reading Comprehension by EFL Students Simin Sadeghi-Saeb	260
The Investment of Islamic Education Values toward Children in the Early Age through Story-Telling Method Abdul Rofiq Badril Rizal Muzammil	261
Integration of Best Practices and Requirements for Preliminary E-Learning Courses Sophie Huck, Knut Linke	262
The Role of the Constructivist Learning Theory and Collaborative Learning Environment on Wiki Classroom and the Relationship between Them Ibraheem Alzahrani	263
Web 2.0 in Higher Education: The Instructors' Acceptance in Higher Educational Institutes in Kingdom of Bahrain Amal M. Alrayes, Hayat M. Ali	264
Leading, Teaching and Learning "in the Middle": Experiences, Beliefs, and Values of Instructional Leaders, Teachers, and Students in Finland, Germany, and Canada Brandy Yee, Dianne Yee	265
Connecting Lives Inside and Outside the Classroom: Why and How to Implement Technology in the Language Learning Classroom Geoffrey Sinha	267

Digital Preservation in Nigeria Universities Libraries: A Comparison between University of Nigeria Nsukka and Ahmadu Bello University Zaria Suleiman Musa, Shuaibu Sidi Safiyanu	268
ROLE OF FEEDBACKS IN SIMULATION-BASED LEARNING Usman Ghani	269
Experimental Verification of the Relationship between Physiological Indexes and the Presence or Absence of an Operation during E-learning Masaki Omata, Shumma Hosokawa	270
Experimental Model for Instruction of Pre-Service Teachers in ICT Tools and E-learning Environments Rachel Baruch	271
Online Teaching and Learning Processes: Declarative and Procedural Knowledge Eulalia Torras, Andreu Bellot	272
THE EXAMINATION OF POSTGRADUATE THESES ON TURKISH LANGUAGE AND LITERATURE TEXTBOOKS IN TURKEY (1999-2022) Mesut Bulut, Abdulkadir Kırbaş	273
EXAMINATION OF TURKISH TEXTBOOKS IN TERMS OF TRANSFER ON ENVIRONMENTAL EDUCATION Abdulkadir Kırbaş, Mesut Bulut	295
OKUL ÖNCESİ ÖĞRETMENLERİNİN ANAOKULLARINDA KARŞILAŞTIĞI SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ Prof. Dr. NECDET KONAN, ÖZGÜL ÖZDEMİR PEKTAŞ	306
İLKÖĞRETİM MATEMATİK ÖĞRETMENLERİNİN KARŞILAŞTIKLARI SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ Prof. Dr. Necdet KONAN, Zeynep KORKMAZ	320
İLKOKUL ÖĞRETMENLERİNİN İLK OKUMA YAZMA ÖĞRETİMİNDE KARŞILAŞTIKLARI SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ Prof. Dr. Necdet KONAN, Abdullah KOCAASLAN	348
İLKOKUL ÖĞRETMENLERİNİN DESTEK EĞİTİM ODALARINDA KARŞILAŞTIKLARI SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ Prof. Dr. NECDET KONAN, SİNAN ALTINTOPRAK	374
LİSELERDE MÜDÜR YARDIMCISI OLARAK GÖREV YAPAN YÖNETİCİLERİN KARŞILAŞTIKLARI SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ Prof. Dr. Necdet KONAN, Mahmut PERİ	399
Total Quality Management Models in Education: An Analysis Zohaib Hassan Sain	428
Müxtəlif sistemli dillərdə substantiv, adverbial və adyektiv feil formaları leksik-qrammatik formalar kimi Pərvanə Hüseynova	429
Turkey's Social and Economic Development in the last 10 years Prof. Dr. Ali ACAR	437

The Importance of Governance Principles in Family Structure Prof. Dr. Ali ACAR	449
---	-----

TÜRKİYE'DE ÇEKİRDEKSİZ KURU ÜZÜM ÜRETİMİ VE EKONOMİK DEĞERLENDİRMESİ

Kurtuluş MERDAN

Gümüşhane Üniversitesi

kurtulus_m@hotmail.com – 0000-0002-4513-0920

ÖZET

Türkiye dünyanın en büyük çekirdeksiz kuru üzüm üreticisi ve ihracatçısıdır. Türkiye, bağcılık için farklı ve uygun yetiştirme alanlarına sahip olmasına rağmen, dünya piyasalarında sadece kuru üzüm ile tanınmaktadır. Türkiye’de üretilen üzümün yaklaşık %60’ını çekirdekli, %40’ını ise çekirdeksiz üzüm oluşturmaktadır. Türkiye’de çekirdeksiz kuru üzüm üretimi Ege Bölgesi’nde yoğunlaşmıştır. Türkiye’de üzüm ihracatının % 95’ini sultani çekirdeksiz üzüm oluşturmaktadır. Kuru üzüm üretiminin % 87’si Manisa’da, %9’u İzmir’de ve %4’ü de Denizli’de yapılmaktadır.

Mevsimsel dalgalanmalara bağlı olarak çekirdeksiz kuru üzümün rekoltesinde artışlar ve azalışlar yaşanabilmektedir. Dünyada çekirdeksiz kuru üzümün 5 yıllık ortalama rekoltesi 1 milyon 327 bin ton civarındadır. Türkiye ise 260-300 bin tonluk çekirdeksiz kuru üzüm üretimi ile dünya kuru üzüm rekoltesinin %20’sine karşılık gelmektedir.

Bu çalışmada Türkiye’de çekirdeksiz kuru üzüm üretiminin ekonomik değerlendirilmesi yapılmıştır. Çalışmada elde edilen bulgulara göre dünya kuru üzüm ihracatında ilk sırada Türkiye yer almaktadır. Türkiye, kuru üzüm ihracatının %85’ini Avrupa ülkelerine yapmakta, İngiltere, Almanya ve Hollanda en çok ihracat yapılan ülkeler arasında yer almaktadır. Türkiye, 2000 yılında 201 bin ton kuru üzüm ihracatı gerçekleştirirken, bu rakam 2020 yılında 234 bin tona kadar yükselmiştir. Yapılan ihracat karşılığında 463 milyon dolar gelir elde edilmiştir. Elde edilen son bulgular Türkiye’nin kuru üzüm ihracatının ve gelir miktarının sürekli arttığını ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kuru Üzüm, İhracat, Türkiye

SEEDLESS DRIED GRAPE PRODUCTION IN TURKEY AND ECONOMIC EVALUATION

ABSTRACT

Turkey is the largest producer and exporter of seedless raisins in the world. Although Turkey has different and suitable growing areas for viticulture, it is only known for

raisins in the world markets. Approximately 60% of the grapes produced in Turkey are seeded and 40% are seedless. Production of seedless raisins in Turkey is concentrated in the Aegean Region. Sultani seedless grapes constitute 95% of grape exports in Turkey. 87% of raisin production is realized in Manisa, 9% in İzmir and 4% in Denizli.

Depending on seasonal fluctuations, there may be increases and decreases in the yield of seedless raisins. The 5-year average yield of seedless raisins in the world is around 1 million 327 thousand tons. On the other hand, 260-300 thousand tons of seedless raisin production in Turkey corresponds to 20% of the world raisin harvest.

In this analysis, economic evaluation of seedless raisin production in Turkey was made. According to the findings obtained in the study, Turkey ranks first in the world's raisin exportation. Turkey makes 85% of its raisin exports to European countries, and England, Germany and the Netherlands are among the most exported countries. While Turkey exported 201 thousand tons of raisins in 2000, this figure increased to 234 thousand tons in 2020. In return for the exportations, 463 million dollars were obtained. Recent findings obtained indicate that Turkey's raisin exports and income are constantly increasing.

Keywords: Raisin, Export, Turkey

GİRİŞ

Üzüm, oldukça geniş bir kullanım alanına sahip olup, üretici ülkeler açısından önemli bir gelir kaynağını oluşturmaktadır. Taze meyve olarak tüketilmesinin yanında kuru üzüm, ekmek ve kek sanayiinde çerez olarakda geniş bir kullanım alanına sahip bir üründür. Dünya üzerinde birçok farklı coğrafyada üretimi yapılabilmesi, birçok toprak çeşidine kolay uyum sağlayabilmesi, elde edilen ürünün çok farklı değerlendirilebiliyor olması ve çoğaltma yöntemlerinin kolay olması üzümü en yaygın bitki türlerinden biri haline getirmiştir (Demiray ve Hatırlı, 2021: 166).

Türkiye’de üretilen üzümler yaş ya da kuru şekilde tüketilmekte, pekmez, pestil, sirke ve içki yapımında da değerlendirilmektedir. Türkiye’de üzüm üretimi kurutmalık, şaraplık ve sofralık şeklinde yapılmaktadır. Yaş üzüm şaraplık ve sofralık olarak elde edildiğinden daha çok iç talebi karşılamakta, üretimin çok az bir kısmı ihracata konu olmaktadır. Kuru üzüm üretiminde ise ağırlık ihracata yöneliktir. Gelişmiş ülkelerde tüketicilerin bilinç düzeylerinin yüksek olması ve sağlıklı gıda tüketme alışkanlıkları bu tip ürünlere daha fazla ağırlık vermelerine neden olmaktadır. Kuru üzüm, gelecek yıllarda, uygulanacak politikalar ile birlikte dünya organik gıda pazarından en büyük payı alabilecek niteliktedir (TMO, 2021: 6).

Türkiye’de çekirdeksiz kuru üzüm iç tüketim miktarı 35-50 bin ton civarındadır. Bu iç tüketim miktarı da toplam üretimin sadece %10-15’lik kısmına karşılık gelmektedir. Türkiye’nin yıllık ortalama çekirdeksiz kuru üzüm ihracatı yaklaşık 268 bin tondur. Türkiye’de çekirdeksiz kuru üzümün yaklaşık %85’inin ihracata konu olması neticesinde dünya ticaretinin yarısına yakınına sahip olmaktadır. Türkiye, çekirdeksiz kuru üzüm ihracatından yıllık 500-600 milyon dolar

döviz geliri elde etmektedir. Bu bulgulardan hareketle çekirdeksiz kuru üzüm Türkiye'nin en önemli ihraç ürünleri arasında yer almaktadır. (TMO, 2021: 6-7).

Bu çalışma ile Türkiye'de çekirdeksiz kuru üzüm üretiminin ekonomik değerlendirilmesi yapılmıştır. Bu kapsamda veriler yazılı ve görsel basından, bilimsel makalelerden ve kamu kuruluşlarının internet sitelerinden elde edilmiştir. Elde edilen bulgular üzüm ihracatının ve gelirin sürekli arttığını ortaya koymaktadır.

1. Dünya'da Üzüm Üretimi

Dünya'da üzüm ya taze olarak ya da kurutulmuş olarak tüketilmektedir. Dünya'da kurutulmuş olarak elde edilen üzüm miktarı yaklaşık 1,2 milyon tondur. 2019 yılı itibariyle dünyada 7,7 milyon hektar alanda üzüm üretimi yapılmaktadır. Üzüm üretimi alanının %22,7'si İspanya'da bulunmaktadır. İspanya'nın ardından Fransa, Çin, İtalya ve Türkiye gelmektedir. Dünya yaş üzüm üretimi 2018 yılına göre 2019 yılında %3,6 oranında bir artış göstererek 77,1 milyon ton olmuştur. Dünya yaş üzüm üretiminde Çin 14,3 milyon üretimle ilk sırada yer almaktadır. Çin'in ardından 7,2 milyon ton ile İtalya, 6,7 milyon ton üretimle ABD gelmektedir. 2019 yılı dünya kuru üzüm ihracatının %73'ü Türkiye tarafından gerçekleştirilmiştir (SGB, 2021).

Dünya üretim verilerine yönelik bulgular Tablo 1'de verilmektedir. Tablo 1'de özetlenen bulgular üzüm ekilen alanların 2015 yılından 2019 yılına kadarlık dönem içerisinde dalgalı ve azalan bir eğilim gösterdiğini ortaya koymaktadır. Dünya üzüm üretim miktarı ise 2015 yılından 2019 yılına kadar olan 5 yıllık süre içinde artış göstermiştir. En büyük artış 2018 yılında, en büyük düşüş ise 2017 yılında yaşanmıştır. Verim miktarlarında ise yıldan yıla artış yaşanmış, en büyük artış 2018 yılında gerçekleşmiş, 2019 yılıyla birlikte tekrar düşüş yaşanmıştır.

Tablo 1. Yıllar İtibariyle Dünya Üzüm Verileri (Bin ton)

Yıllar	Alan (Bin ha)	Üretim (Ton)	Verim (ton/ha)
2015	7.906	76.526	1.077
2016	7.625	74.412	1.079
2017	7.541	73.535	1.076
2018	7.594	80.048	1.166
2019	7.672	77.137	1.114

Kaynak: FAOSTAT, 2019. <https://www.fao.org/faostat/en/#data/QV>

Tablo 2'de ortaya konulan bulgular dünya kuru üzüm ihracatında Türkiye'nin lider konumda olduğunu göstermektedir. 2019 yılı verilerine göre Türkiye 267.461.069 kg kuru üzüm ihracatından 574.078.069 \$ gelir elde etmiştir. Kuru üzüm ihracatında ikinci sırada ABD, üçüncü sırada ise Özbekistan yer almaktadır.

Tablo 2. Dünya Kuru Üzüm İhracatının Ülkelere Göre Dağılımı (2019)

Ülke	Miktar (kg)	Değer (\$)	Birim İhraç Fiyatı (\$) (Tutar/ Miktar)
Özbekistan	73.494.885	104.645.836	1,42
Hindistan	23.878.942	37.704.624	1,58
Arjantin	35.053.279	71.096.150	2,03

Türkiye	267.461.069	574.078.069	2,15
Şili	66.379.454	155.046.418	2,34
Güney Afrika	47.427.025	118.402.295	2,50
ABD	78.650.731	257.599.061	3,28

Kaynak: (UNcomtrade, 2019) <https://comtrade.un.org/data>

Tablo 3'te özetlenen bulgular kuru üzüm ithalatında İngiltere'nin lider konumda olduğunu göstermektedir. Kurum üzüm ithalatında ikinci sırada Almanya, üçüncü sırada ise Hollanda yer almaktadır. Bu ülkelerin dışında Şili, Güney Afrika, Arjantin ve Hindistanda kuru üzüm ihraç eden ülkeler arasında yer almaktadır. Son sütunda ise elde edilen değer ve miktar rakamlarına göre hesaplanmış olan kuru üzüm ihraç birim fiyatı görülmektedir. İngiltere'nin toplam ihracat geliri toplam ihraç ettiği miktara oranlandığında kuru üzümde kg başına 2,31 \$ gelir elde ettiği görülmektedir. En yüksek ihracat birim fiyatına sahip ülke 4,31\$/kg ile Hindistan, en düşük birim fiyatla kuru üzüm ihraç eden ülke ise 2,24\$/kg ile Hollanda olduğu görülmektedir (Tablo 3).

Tablo 3. Kuru Üzüm İthalatının Ülkelere Göre Dağılımı (2019)

Ülke	Miktar (kg)	Tutar (1000\$)	Birim İthal Fiyatı (\$/kg)
Hollanda	52.101.561	116.637	2,24
İngiltere	96.093.213	222.040	2,31
Fransa	27.901.514	66.056	2,37
Almanya	72.173.732	171.147	2,37
Kanada	23.784.916	66.783	2,81
Japonya	31.955.561	106.332	3,33
Hindistan	24.923.856	107.128	4,31

Kaynak: (UNcomtrade, 2019) <https://comtrade.un.org/data/>

Dünya kuru üzüm ithalatının %50'sini Avrupa Birliği (AB) ülkeleri gerçekleştirmektedir. Tablo 3'te de görüldüğü gibi İngiltere, Almanya ve Hollanda en önemli ithalatçı ülkelerdir. Bu ülkeler içerisinde Almanya ve Hollanda ithalat yaptığı üzümlerin önemli bir kısmını AB ülkelerine tekrar ihraç etmektedir (Akay ve Soltekin, 2018: 1). Üzümün fiyatı, hasat tarihleri, coğrafi yakınlığı ve ticari anlaşmalar gibi birçok etken ülkelerin ana tedarikçi olarak farklı ülkeleri tercih etmesine neden olmaktadır. Özellikle Brezilya üzüm ithalatını kendine yakın Arjantin ve Şili gibi ülkelere gerçekleştirmektedir (Demiray ve Hatırlı, 2021: 173).

3. Türkiye'de Üzüm Üretimi

Türkiye'de, 1200'ün üzerinde üzüm çeşidi varlığına rastlanmıştır. Yıllık olarak üretilen üzümün miktarı değişmekle birlikte, yıllık yaklaşık %5-10'unun kurutulduğu düşünülmektedir. Türkiye'de ihracata ve dünya ticaretine konu olan kuru üzümler, çekirdeksiz ve sultani tipi kuru üzümlerdir. Dünyaca tanınan sultaniye çekirdeksiz kuru üzüm, 18. yüzyıl sonlarında ıslah edilmiş yuvarlak çekirdeksiz kuru üzümün çeşididir. Türkiye'de çekirdeksiz kuru üzüm üretimi genel olarak Ege Bölgesi'nde yapılmaktadır. Üzüm üretimi Ege Bölgesi içerisinde Manisa, Turgutlu, Akhisar, Salihli, Çal, Kemalpaşa ve Çivril'de yoğunlaşmıştır (İGM, 2017: 1).

Yıllar itibariyle Türkiye’de üzüm üretimi Tablo 4’te özetlenmektedir. Yıllar itibariyle üzüm üretim alanlarında bir azalma görülmektedir. 2015 yılında 4.620 bin hektar olan üzüm üretim alanı 2019 yılında 4.054 bin hektar alana kadar düşmüştür. Üretim miktarı ise yıllar itibariyle sürekli inişli-çıkışlı bir değişkenlik göstermektedir. Bu değişim daha çok aşağı yönlüdür. Verim değerleri üretim miktarıyla benzerlik göstermekle birlikte artan oranlı bir değişim söz konusudur. 2015 yılında 790kg/da olan verim değeri 2019 yılında 1.011 kg/da olmuştur.

Tablo 4. Yıllar itibariyle Türkiye’de Üzüm Üretimi (Bin Ton)

Yıllar	Alan (Bin ha)	Üretim (Ton)	Verim (kg/da)
2015	4.620	4.175	790
2016	4.352	3.650	919
2017	4.169	4.000	1.007
2018	4.170	4.200	943
2019	4.054	3.933	1.011

Kaynak: TÜİK, <https://data.tuik.gov.tr/Search/Search?text=%C3%BCz%C3%BCm>

Türkiye’nin yıllar itibariyle dış ticaret verileri Tablo 5’te verilmektedir. Tablodan elde edilen bulgular ekseninde 2016 yılı hariç ihracat miktarının sürekli artışı gözlemlenmektedir. 2016 yılında 1.296 bin ton olan ihracat miktarı 2019 yılında 1.339 bin tona yükselmiştir. Üzüm ithalatı ise 2015 yılından 2017 yılına kadar düşüş göstermiş, 2018 yılında tekrar yükselişe geçmiş, 2019 yılında ise zirve yapmıştır.

Tablo 5. Yıllar İtibariyle Türkiye’de Dış Ticaret (Bin Ton)

Yıllar	İhracat	İthalat
2015	1.296	16
2016	1.003	14
2017	1.231	8
2018	1.397	9
2019	1.339	131

Kaynak: TÜİK, <https://data.tuik.gov.tr/Search/Search?text=%C3%BCz%C3%BCm>

Türkiye dünya kuru üzüm piyasasında lider ülke konumundadır. Türkiye kuru üzüm ihracatı bireysel ve organize olmamış çeşitli firmalar tarafından gerçekleştirilmektedir. Türkiye’nin kuru üzüm ihracatında yeterince etkin olmaması dünya piyasasında pazar gücünü kısıtlayan nedenlerden biri olarak ortaya çıkmaktadır.

4. Kuru üzüm Sektör Sorunları ve Çözüm Önerileri

Türkiye’de kuru üzüm tarımının ve ticaretinin daha da geliştirilmesi için bazı çözüme kavuşturulması gereken sorunlar bulunmaktadır. Bu kapsamda öncelikle yapılması gereken çalışmalardan biri lisanslı depoculuğun geliştirilmesidir. Rekoltenin yüksek olduğu dönemlerde aşırı fiyat düşüşlerinin önüne geçilebilmesi için ya da kalitenin bozulduğu yıllarda kullanılmak üzere gereken miktarda ürünün piyasadan çekilip depolanması için bir stok kurumunun oluşturulması gerekmektedir. İkinci olarak yaş üzüm ihracatının geliştirilmesi için yoğun çalışmalar yapılması ve bu durumda çekirdeksiz kuru üzüm arzının azaltılması önem arz etmektedir. Üçüncü olarak üzüm tanıtım grubunun oluşturulması gerekmektedir. Bu amaçla iç tüketimin artırılması, yeni tüketim alanlarının yaratılması, ihracat pazarlarının geliştirilmesi ve

ürün çeşitlerinin artırılması sorunların giderilmesi açısından önemli fayda sağlayacaktır. Dördüncü olarak üretilen üzümün kaliteli ve güvenilir olması gerekmektedir. İhraç ürünlerinde yapılan denetimler sonucunda bazı ürünler geri gönderilebilmektedir. Bu kapsamda ihraç edilecek ürünün hijyenliğine, kalıntı maddesi içerip içermediğine, bilinçsiz ilaçlama yapıp yapılmadığına bakılması büyük önem taşımaktadır. Beşinci olarak Türkiye'nin dünya kuru üzüm piyasasındaki pazar gücünü sınırlandıran etkenlerin başında ürün farklılaştırmasının düşük düzeyde olması gelmektedir. Bu kapsamda kuru üzümün farklı mamullere dönüştürülerek ihraç edilmesi sadece pazar gücünü artırmakla kalmayıp ülke ekonomisi açısından pozitif dışsalığı da sağlayacaktır. Türkiye açısından ürün farklılaştırmanın sağlanması, alıcı ülkenin ürün yelpazesinin genişlemesine ve Türkiye'nin AB ülkelerine olan bağımlılığın azalmasına neden olacaktır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Üzüm, dünyanın farklı bölgelerinde, farklı şekillerde piyasaya sunulan, ekonomik değeri yüksek olan tarımsal bir üründür. Üzümün diğer bir ticari formu ise kuru üzümdür. Türkiye, dünya kuru üzüm piyasasında lider konumdadır. Kuru üzüm piyasasında ihracat ve üretim açısından Türkiye'yi İran ve ABD izlemektedir. 1995-2019 döneminde yıllık ortalama 223 bin ton kuru üzüm ihracatından yıllık ortalama 343 milyon ton gelir elde etmiş ve dünya kuru üzüm piyasasında son 5 yıllık toplam ihracatın %30'unu tek başına gerçekleştirmiştir.

Bu çalışma ile Türkiye'de çekirdeksiz kuru üzüm üretiminin ekonomik değerlendirilmesi yapılmıştır. Türkiye çekirdeksiz kuru üzüm piyasasında dünyada lider ülke konumundadır. Türkiye, üzümün üretiminden ihracatına kadar olan her aşamasında etkin bir rol üstlenmesi ve sahip olduğu avantajını devam ettirmesi çekirdeksiz kuru üzümün sağlıklı koşullarda muhafaza edilmesi, kaliteli olarak üretilmesi, tüketici bilincine paralel zirai ilaç kullanımında bilinçli davranılması, ürün farklılaştırmanın sağlanması, üretimde kalıntı içeren girdilerin kullanımının engellenmesi ile mümkün olacaktır.

KAYNAKÇA

Akay, Ü. ve Soltekin, O. (2018). Dünya Kurutmalık Üzüm Üretimi ve Ticareti, Bahçe, 47(Özel Sayı 1), 1-9.

Demiray, A., & Hatırlı, S. A. (2021). Türkiye'nin Kuru Üzüm İhracatının Ekonometrik Analizi. Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD), 8(3), 165-182.

FAOSTAT, (2019). <https://www.fao.org/faostat/en/#data/QV>. Erişim Tarihi: 08.11.2022.

İGM, (2017). Kuru Üzüm Sektör Raporları, İhracat Genel Müdürlüğü, https://ticaret.gov.tr/data/5b8700a513b8761450e18d81/Kuru_Uzum.pdf, Erişim Tarihi: 08.11.2022.

SGB (2021). Tarım Ürünleri Piyasaları. <https://arastirma.tarimorman.gov.tr/tepge/Belgeler/PDF%20Tar%C4%B1m%20%C3%9Cr%C3%BCnleri%20Piyasalar%C4%B1/2021-Ocak%20Tar%C4%B1m%20%C3%9Cr%C3%BCnleri%20Raporu/%C3%9Cz%C3%BCm>,

%20Ocak-

2021,%20Tar%C4%B1m%20%C3%9Cr%C3%BCnleri%20Piyasala%20Raporu.pdf. Erişim Tarihi: 07.11.2022.

TMO (2021). 2020 Yılı Kuru Üzüm Sektör Raporu, Toprak Mahsulleri Ofisi Genel Müdürlüğü. <https://www.tmo.gov.tr/Upload/Document/sektorraporlari/kuruuzum2020.pdf>. Erişim Tarihi: 05.11.2022.

TUİK, (2021). <https://data.tuik.gov.tr/Search/Search?text=%C3%BCz%C3%BCm>. Erişim Tarihi: 08.11.2022.

UNcomtrade, (2019). <https://comtrade.un.org/data/>. Erişim Tarihi: 09.11.2022.

TÜRKİYE'DE İNCİRİN EKONOMİSİ

Kurtuluş MERDAN

Gümüşhane Üniversitesi

kurtulus_m@hotmail.com – 0000-0002-4513-0920

ÖZET

Türkiye bazı tarım ürünlerinde gerek üretim, gerek dış satım açısından önemli potansiyellere sahiptir. Aynı zamanda miktar ve kalite açısından dünyada en önemli taze ve kuru incir üreticisi konumundadır. Türkiye’de üretilen incirin yaklaşık üçte biri taze incir olarak, üçte ikisi ise kuru incir olarak pazara sunulmaktadır. 2020 yılı verilerine göre Türkiye’de taze incir üretiminde Aydın ili ilk sırada gelmektedir. Aydın ilinin ardından ikinci sırada İzmir, üçüncü sırada Bursa ili gelmektedir. Türkiye’de taze incir üretiminin yaklaşık %83’ü Aydın ve İzmir illerinde yapılmaktadır. Kalan %17’lik üretim ise Karadeniz, Akdeniz ve Marmara kıyılarında bulunan şehirlerde gerçekleştirilmektedir. Türkiye dünya incir dış satımında %46,8’lik oranla lider konumundadır. Türkiye’yi %21,6’lik oranla Afganistan ve %3,7’lik oranla Avusturya izlemektedir.

Bu çalışma ile Türkiye’de incirin ekonomisi ele alınmaya çalışılmıştır. Türkiye, dünya incir üretiminde ve ihracatında ilk sırada yer almaktadır. Türkiye’de 2020 yılında incir üretimi bir önceki yıla göre %3,2 artarak 320 bin ton olarak gerçekleşmiştir. Türkiye’nin yaş ve kuru incir ihracatı da sürekli artmakta, 2020 yılı verilerine göre yaş incir ihracatı yaklaşık 20 bin ton gerçekleşmiş olup bu ihracatın %54’9’luk kısmını Almanya, Hollanda ve Birleşik Krallığın yer aldığı ülkelere yapmıştır. Benzer şekilde kuru incirde ise yaklaşık 57 bin ton ihracat gerçekleşmiş olup bu ihracatın %14,1’i Fransa’ya, %13,6’sı Almanya’ya, %9,2’si Amerika Birleşik Devletleri’ne yapılmıştır. Sonuç olarak elde edilen bulgular incir üretiminde ve ihracatında bir artışın olduğunu ortaya koymakta ve gelecek on yıllık dönem içerisinde taze ve kuru incir üretiminde artışların devam edeceği de öngörülmektedir.

Anahtar Kelimeler: İncir, Pazar, Dış Ticaret, Türkiye

THE ECONOMY OF FIGS IN TURKEY

ABSTRACT

Turkey has an enormous potential in terms of production and exportation of some agricultural products. In addition, it is the most important producer of fresh and dried figs in the world in terms of quantity and quality. Approximately one-third of the figs produced in Turkey are offered to the market as fresh figs, and two-thirds of the produced figs are put on the market as dried figs. According to the data of 2020, Aydın province comes first in fresh fig production in Turkey. After Aydın, İzmir comes second and Bursa province third. Approximately 83% of

fresh fig production in Turkey is made in Aydın and İzmir provinces. The remaining 17% of production is carried out in cities located on the Black Sea, Mediterranean and Marmara coasts. Turkey is the leader in the world's fig export with a rate of 46.8%. Turkey is followed by Afghanistan with 21.6% and Austria with 3.7%.

In this study, the economy of figs in Turkey was attempted to be discussed. Turkey ranks first in world fig production and export. In 2020, fig production in Turkey increased by 3.2% compared to the previous year and reached 320 thousand tons. Turkey's fresh and dried fig exports are almost invariably broadening, and according to the data of 2020, the fresh fig export was approximately 20 thousand tons, and 54.9% of this export was made to countries including Germany, the Netherlands, and the United Kingdom. Similarly, approximately 57 thousand tons of dried figs were exported, 14.1% of which was made to France, 13.6% to Germany and 9.2% to the United States. As a result, the findings reveal that there is an increase in fig production and export, and it is predicted that the increase in fresh and dried fig production will continue in the next decade.

Keywords: Fig, Market, Foreign Trade, Turkey

GİRİŞ

Dünya ekonomisinde yaşanan hızlı değişim, gelişmekte olan ülkeleri yaşamlarını sürdürülebilmek adına bir rekabet ortamına sokmaktadır. Gelişmiş ülkeler ise kendi sanayilerini ve ticaret hacimlerini daha da genişleterek rekabet gücü yönünde çalışmalarında bulunmaktadırlar. Ortaya çıkan bu gelişmeler bilim, teknoloji ve AR-GE çalışmalarına daha fazla kaynak aktarılmasını ön plana çıkarmaktadır.

Dünya da artan nüfusa paralel olarak ülkelerin tarımsal gıdalara olan talepleri de artmaktadır. Bu tarımsal gıdaların başında baklagilleri hububat ürünleri, kuru meyveler ve buna benzer ürünler gelmektedir. Bu çeşit ürünler ihtiyaçlar ölçüsünde temin edilmekte, ihracat ve ithalat yapan ülkeler için gıda sağlığı ve güvenliği önem arz etmektedir. İhtiyaçlar ölçüsünde temin edilen tarımsal gıdalardan biri de İncirdir. Türkiye incir üretiminde lokomotif bir öneme sahiptir. Türkiye’de üretilen incir ve kuru incir miktarının yaklaşık olarak %62’ si Aydın’da üretilmektedir. Yine dünya kuru incir ihracatında Türkiye ilk sırada yer almaktadır. İncir Ege Bölgesi’nde verimi yüksek bir ürün olduğundan ve ülke ekonomisine büyük bir katma değer sağladığından ihracatı sürekli teşvik edilmektedir (GEKA, 2019).

Bu çalışma ile Türkiye’de İncirin ekonomisi ele alınmıştır. Bu kapsamda çalışmanın bilimsel boyutunun oluşturulmasında yerli kaynaklardan, Türkiye İstatistik Kurumu’ndan, Tarım ve Gıda Bakanlığı’ndan, Devlet Planlama Teşkilatı verilerinden faydalanılmıştır. Çalışma sonunda elde edilen bulgular incir üretimin artacağını ortaya koymaktadır.

1. Türkiye’de İncir Üretimi

Anadolu’da çok eski dönemlerden beri süre gelen kültür meyveleri içerisinde incir, en eski gelişim tarihine sahip, ekonomik değeri yüksek meyvelerden biridir. İncirin anavatanı

Türkiye'dir. Türkiye'den Suriye'ye, Filistin'e ve sonrasında Ortadoğu üzerinden Çin'e ve Hindistan'a yayılım göstermiştir (SGB, 2021: 1).

Türkiye'de incir ağacı Ege Bölgesi'nde Menderes vadisinde zeytinden sonra en geniş alanı kaplayan ikinci meyve olmuştur. Menderes bölgesi incir ağacının kapladığı alan ve kuru incir üretimi açısından sadece Türkiye'de değil, bütün dünyada en başlarda yer almaktadır. İncir ağacı Ege Bölgesi'nin coğrafi peyzajında önemli bir unsur olarak kabul edilmektedir. Tüm bu bulguların yanı sıra, Büyük Menderes Vadisi, Figus Caria adındaki incir ağacının anavatanı ve en fazla yetiştiği yer olarak kabul edilmektedir (Güney, 1975: 527).

Türkiye'de taze incir üretim miktarlarına yönelik değerlendirme il bazında Tablo 1'de verilmektedir. İl bazında yapılan değerlendirmede ilk sırada Aydın ili yer almaktadır. İlde yıllık ortalama 180 bin ton taze incir üretimi yapılmaktadır. İkinci sırada İzmir, üçüncü sırada Bursa yer almaktadır. Bu illerin dışında son verilere göre sırasıyla Muğla, Hatay, Manisa, Çanakkale, Ordu, Adana, Antalya, Balıkesir ve Gaziantep illerinde de önemli miktarda incir üretimi yapılmaktadır.

Tablo 1. Türkiye'de İller İtibarıyla Taze İncir Üretim Miktarları (Ton)

İller	2005	2010	2015	2020	2021
Aydın	186.009	162.115	186.124	183.301	180.899
İzmir	38.603	25.255	38.753	62.347	68.271
Bursa	11.873	14.561	22.541	29.314	24.899
Muğla	761	1.195	1.442	3.438	3.412
Hatay	5.403	6.404	6.244	3.034	3.325
Manisa	1.573	1.951	1.985	2.020	2.188
Çanakkale	958	1.304	1.833	2.051	2.033
Ordu	1.034	1.828	1.693	1.856	1.962
Adana	2.145	1.813	2.470	1.974	1.922
Antalya	4.227	4.783	4.149	2.621	1.905
Balıkesir	3.864	4.146	2.598	2.032	1.775
Gaziantep	4.277	3.297	2.870	1.480	1.692

Kaynak: <https://biruni.tuik.gov.tr>

Türkiye'de yıllar itibarıyla incir ağacı sayıları ve taze incir üretim miktarları Tablo 2'de özetlenmektedir. İncir ağacı sayılarında yıllar itibarıyla kayda değer bir artış görülmektedir. Meyve veren yaşta ağaç sayısında yıllar itibarıyla artış görülmektedir. Benzer durum meyve vermeyen ağaç sayısında da yaşanmaktadır. Tabloda da görüldüğü gibi taze incir üretim miktarı 2005 yılından 2021 yılına kadar sürekli artış göstermiştir. 2005 yılında 285.000 ton olan taze incir üretim miktarı 2021 yılında 320.000 tona çıkmıştır.

Tablo 2. Türkiye'de Yıllar İtibarıyla İncir Ağacı Sayısı ve Taze İncir Üretim Miktarları

Yıllar	Toplam Ağaç Sayısı (1000 Adet)	Meyve Veren Yaşta Ağaç Sayısı (1000 Adet)	Meyve Vermeyen Yaşta Ağaç Sayısı (1000 Adet)	Taze İncir Üretimi (Ton)
2005	10.268	9.450	818	285.000
2010	10.106	9.301	805	254.838
2015	10.685	9.747	938	300.600
2020	11.537	10.362	1.175	320.000
2021	11.363	10.409	1.244	320.000

Kaynak: <https://data.tuik.gov.tr>.

Son yıllarda yağış rejimlerinde yaşanan düzensizlikler, incir ağacının suya ihtiyaç duyduğu dönemler kuraklığın yaşanması gibi etkenler incir üretimini olumsuz etkilemiştir. Özellikle kır arazilere ekilen incir ağaçlarının henüz ekonomik verim çağına ulaşmamış olması, bu arazilerde sulama imkânlarının bulunmaması incir üretiminde kısıtlamayı da beraberinde getirmiştir (Şahin, 2000).

Türkiye’de üretilen incirin yaklaşık üçte ikisi kuru incir olarak, üçte biri de taze incir olarak tüketilmektedir. Tüketilmek üzere gerek iç, gerekse dış pazarlara arz edilmektedir. Kuru incir üretim miktarlarında yıllar itibariyle meydana gelen değişim Tablo 3’te verilmektedir. Tabloya göre kuru incir üretim miktarı sürekli inişli-çıkışlı bir dalgalanma göstermektedir. 2010 yılında 58.662 ton olan kuru incir üretimi 2020 yılında 45.225 tona kadar düşmüştür.

Tablo 3. 2010-2020 Yılları Arası Türkiye’nin Kuru İncir Üretim Miktarları

Yıllar	Miktar (Ton)
2010	58.662
2011	55.653
2012	56.936
2013	61.900
2014	69.731
2015	74.505
2016	60.000
2017	48.605
2018	49.975
2019	50.155
2020	45.225

Kaynak: https://ticaret.gov.tr/data/5b8700a513b8761450e18d81/Kuru_Incir.pdf

2. Türkiye’de İncir Üretiminde Verim

Türkiye’de incir ağacı üç yaşından itibaren meyve vermeye başlamaktadır. İncir ağacından istenilen verim genel olarak 8-10 yaş aralığında elde edilmektedir. Bu yaşlardan sonra incir ağacının verimi sıcaklık değerlerine, toprak özelliklerine, yağış miktarına ve rüzgârın şiddetine göre değişmektedir. İncir ağacından elde edilen verim 35-40’lı yaşlara kadar devam etmekte, bu yaşlardan sonra incirin kalitesinde ve miktarında azalmalar görülmektedir. İncir ağacı 45-50 yaşlarına geldiğinde ağacın sökülmesi, yerine yenisinin dikilmesi önerilmektedir.

Türkiye’de olgun bir incir ağacından ortalama 45 kilogram taze incir elde edilmektedir. Bu miktarın yaklaşık üçte biri kuru incir, geri kalanı yaş incir olarak değerlendirilmektedir. Bir incir ağacından yaşının yaklaşık üç katı kadar verim elde edilmektedir. 8-10 yaşındaki incir ağacından 24 kilogram taze incir, 15-20 kilogram incir ağacından ise 45 kilogram taze incir elde edilmektedir. Ayrıca bir dekar başına yaklaşık 16-20 adet incir ağacı düşmektedir.

Türkiye’de taze incir üretimi yıllar itibariyle Tablo 4’te verilmektedir. Türkiye’de taze incirde verim 30 kg/ağaç sayısının üzerinde seyretmekle birlikte, 2010 yılında bu oran 27,40 kg/ağaç sayısına kadar düşmüştür. 2015 yılıyla birlikte verim 30,84kg/ağaç sayısına, 2020 yılında 30,88 kg/ağaç sayısına kadar çıkmıştır. 2021 yılında verim 30,74 kg/ağaç’a düşmüştür.

Tablo 4. Türkiye’de Yıllar İtibariyle Taze İncir Verimi

Yıllar	Verim (Kg/Ağaç)
2005	30,16
2010	27,40
2015	30,84
2020	30,88
2021	30,74

Kaynak: <https://www.fao.org/faostat>

3. Türkiye’de İncir Tüketimi

Türkiye’de üretilen kuru incir, iç ve dış pazara sunulmaktadır. İç tüketime sunulan kuru incir genel olarak düşük kaliteli ürünlerden oluşmaktadır. Bu incirler genel olarak küçük işletmeler tarafından hazırlanarak satışa hazır hale getirilmektedir. İç pazara satışa sunulacak incirin ambalaj şekli, kalitesi ve işlenmesi tüketim bölgelerine göre farklılık göstermektedir. İncirin satışı tahta veya karton kutu içerisinde ya da jelatinli kağıtlı paket ile yapılmaktadır.

Türkiye’de kişi başına düşen kuru incir tüketimi, yıllık olarak 125-150 gram civarında, taze incir tüketimi ise 300-500 gram dolayındadır. Sofralık taze incir tüketimi ile ilgili sağlıklı veriler bulunmamakla birlikte, yıllık 25.000 ton taze incirin pazarlandığı düşünülmektedir (DPT, 2000: 10).

İncir tüketiminde yurt dışına satılan ürüne verilen önem yurt içindeki ürüne verilmemektedir. Yurt içi tüketimde en büyük sorun alfatoksin limitleri belirlenmiş olmasına rağmen, hiçbir denetim yapılmadan ürünün iç piyasaya sürülmesidir. Burada yapılması gereken yurt dışına gösterilen özeninin iç piyasaya da gösterilmesi ve tüketicilerin korunmasıdır.

4. Türkiye’de İncir Dış Ticareti

Türkiye, 260 bin ton incir üretimi ile dünyada ilk sırada yer almaktadır. Türkiye üretin incirin yaklaşık 89 bin tonunu ihraç etmektedir. Türkiye ihraç edilen incirden yıllık 293 bin \$ gelir elde etmektedir. Aynı zamanda Türkiye Dünya incir ihracatında %46,8’lik oranla ilk sırada yer almaktadır. Türkiye’den sonra dünya incir ihracatında ikinci sırada %21,6’lık oranla Afganistan gelmektedir. Almanya ve İspanya’da incir ihraç eden diğer önemli ülkelerdir (Tablo 5).

Tablo 5. İncir Dış Ticaretinde Öne Çıkan Ülkeler (2020 Yılı)

Ülkeler	Miktar (Ton)	İhracat Değeri (Bin Dolar)	Dünya (%)
Türkiye	88.584	293.355	46,8
Afganistan	18.463	136.358	21,6
Avusturya	5.656	22.970	3,7
Almanya	4.637	22.470	3,6
İspanya	6.771	20.131	3,2

Dünya	169.925	626.601	100
--------------	---------	---------	-----

Kaynak: <https://www.tarimorman.gov.tr/>

Türkiye’de taze incirin yıllar itibariyle dış ticareti miktarları ve değerleri Tablo 6’da özetlenmektedir. Tabloya göre Türkiye’nin taze incir dış ticaret miktarı 2000 yılından 2020 yılı kadar olan dönem içerisinde sadece 2018 yılında bir azalma göstermiş, diğer yıllarda sürekli artmıştır. 2000 yılında 43.066 ton olan taze incir dışsatım miktarı 2020 yılında 88.584 tona kadar yükselmiştir. Yirmi yıllık süre içerisinde taze incir dış satım miktarı iki katından fazla artış göstermiştir. Taze incir dış satımından elde edilen değer 2000 yılında 68.038 bin \$ dolar iken, bu değer 2020 yılında 293.355 bin \$ olmuştur. Taze incir dış satımdan elde edilen kazanç 2000 yılından 2020 yılına kadar olan dönem içerisinde 4 kattan daha fazla artış göstermiştir.

Tablo 6. Yıllar İtibariyle Türkiye’de Taze İncir Dış ticareti (2000-2020)

Yıllar	Miktar (Ton)	Değer (Bin \$)
2000	43.066	68.038
2005	52.595	105.077
2010	58.252	184.678
2015	67.186	252.180
2016	69.683	249.501
2017	79.236	298.505
2018	78.370	288.950
2019	84.923	286.348
2020	88.584	293.555

Kaynak: <https://www.fao.org/faostat>

5. Türkiye’de incir üretiminin Gelecek Öngörülleri

2000 yılından 2020 yılına kadar olan dönemde taze incirin ihracat miktarı sürekli artış göstermiştir. Fakat 2020’li yıllardan sonra incirin ihracat miktarının dalgalı bir seyir izlediği görülmektedir. GEKA verilerine taze incir ihracat miktarının 2022 yılında 280.035, 2029 yılında ise 297.990 ton olacağı tahmin edilmektedir. Yapılan tahminlerde al ve üst güvenilirlik sınırları yüksek tutulmuştur (Tablo 7).

Tablo 7. Türkiye’de Taze İncirin İhracat Miktarı Tahminleri (Ton)

Yıllar	Tahmin	Alt Güvenilirlik Sınırı	Üst Güvenirlik Sınırı
2022	280.035	208.387	351.684
2023	264.966	191.389	338.543
2024	283.203	207.733	358.674
2025	316.161	233.682	398.640
2026	298.583	214.384	382.782
2027	298.305	212.408	384.202
2028	313.060	3225.484	400.635
2029	297.990	208.756	387.225

Kaynak: <https://www.geka.gov.tr>

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Türkiye, tarımsal ürünler içerisinde yer alan incirin, gerek üretiminde gerekse dış satımında önemli potansiyele sahiptir. Türkiye, 260 bin ton incir üretimi ile dünyada ilk sırada yer almaktadır. Türkiye üretin incirin yaklaşık 89 bin tonunu ihraç etmektedir. Türkiye ihraç edilen incirden yıllık 293 bin \$ gelir elde etmektedir. Aynı zamanda Türkiye incir ihracatında %46,8'lik oranla dünyada ilk sırada yer almaktadır. Türkiye'den sonra dünya incir ihracatında ikinci sırada %21,6'lık oranla Afganistan gelmektedir. Almanya ve İspanya'da incir ihraç eden diğer önemli ülkelerdir. Sonuç olarak elde edilen bulgular incir üretiminde ve ihracatında bir artışın olduğunu ortaya koymakta ve gelecek on yıllık dönem içerisinde incir üretiminde artışların devam edeceği de öngörülmektedir.

Türkiye'de tarımsal ürünlere yönelik uygulanan politikalar sadece üreticilere ve dışsatımcılara göre değil aynı zamanda ürünün her aşamasında paydaşlara da yönelik olması gerekmektedir. Uygulanan politikalar sonucunda bir gelir artışı olursa, bu durumdan bütün paydaşlar yararlanabilmelidir. Türkiye'de uygulanan istikrar politikalarından daha çok alt gelir grupları etkilenmektedir. Uygulanacak politikaların tüm kesime hitap edecek şekilde olması gerekmektedir. Türkiye'de cumhuriyetten günümüze kadar uygulanan tarım politikalarında önemli aksaklıklar bulunmaktadır. Bu kapsamda öncelikle yapılması gereken tarım envanterinin çıkarılmasıdır. Bu durum Türkiye'de uzun yıllardır beklenen tarım reformunun hayata geçirilebilmesi anlamını taşımaktadır. Tarım haritasının çıkarılması ile birlikte mevcut potansiyel daha sağlıklı olarak belirlenebilecektir. Bu sistemin tam işlemeyle birlikte üretim, tüketim, pazarlama, dış ticaret ve fiyatları belirleme noktasında önceden öngörülerde bulunabilme imkânına kavuşulacaktır. Bu uygulamaların hayata geçirilmesi, uzun dönemde tarım sektöründen elde edilen payı %6'ların üzerinde daha yüksek düzeye çıkarabilecek, ekonomik gelişme yolunda aktif bir rol üstlenebilecektir.

KAYNAKÇA

DPT, (2000). 8. Beş Yıllık Kalkınma Planı, Yayınlanmamış Yaş Sebze ve Meyve- İncir İhtisas Komisyon Raporu, Ankara.

GEKA, (2020). İncir Ticaret Merkezi Yatırım Fizibilitesi, Nazilli Ticaret Borsası. https://www.geka.gov.tr/uploads/supports_v/saglik-sizin-elinizde-saglikli-incirler-kurulacak-sitemizde.pdf (Erişim Tarihi: 10.11.2022).

Güney, S. (1975). Büyük Menderes Bölgesi, İstanbul Üniversitesi Yayınları No: 1895, Coğrafya Enstitüsü Yayınları No: 79, İstanbul.

SGB, (2021). Tarım Ürünleri Piyasaları. İncir. Tarımsal Ekonomi ve Politika Geliştirme Enstitüsü. <https://arastirma.tarimorman.gov.tr/tepge/Belgeler/PDF%20Tar%C4%B1m%20C3%9Cr%C3%BCnleri%20Piyasalar%C4%B1/2021Ocak%20Tar%C4%B1m%20C3%9Cr%C3%BCnleri%20Raporu/1CC%87ncir%20Ocak%202021%20Tar%C4%B1m%20UCC%88ru%CC%88nleri%20Piyasa%20Raporu--.pdf>. Erişim Tarihi:10.12.2022.

Şahin, N. (2000). İncir Yetiştiriciliği, Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı Aydın Erbeyli İncir Araştırma Enstitüsü Raporu, Aydın.

<https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?locale=tr> (Erişim Tarihi: 10.10.2022).

https://www.geka.gov.tr/uploads/supports_v/saglik-sizin-elinizde-saglikli-incirler-kurulacak-sitemizde.pdf . (Erişim Tarihi 12.11.2022).

<https://www.fao.org/faostat/en/#data/TCL> (Erişim Tarihi: 01.12.2022).

https://www.tarimorman.gov.tr/SGB/Belgeler/Bakanl%C4%B1k_Faaliyet_Raporlar%C4%B1/TARIM%20VE%20ORMAN%20BAKANLI%C4%9EI%202020%20FAAL%C4%B0YET%20RAPORU%20v.pdf (Erişim Tarihi: 01.12.2022).

<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Bitkisel-Uretim-2.Tahmini-2022-45503> (Erişim Tarihi: 01.12.2022).

https://ticaret.gov.tr/data/5b8700a513b8761450e18d81/Kuru_Incir.pdf (Erişim Tarihi: 01.12.2022).

ÇİFT KARIYERLİ EŞLER: SİSTEMATİK ALANYAZIN TARAMASI VE BİBLİYOMETRİK ANALİZ

MİNE GÜNDOĞDU ¹

¹ Siirt Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, 0000-0002-8137-7373

ÖZET

Birey için iş veya meslek kişiliğinin bir parçası ve yaşamın tüm dinamiklerini etkileyen bir domino taşıdır. İş ve mesleğe dair kariyer yolculuğunda bireyler kadın ve erkek olarak çalışma hayatında varlığını görünür kılmak için çabalamaktadır. Bu durum çift kariyerli eşlerin varlığını çalışma hayatında derinden hissettirmektedir. Her iki cinsiyetin çalışma hayatında var olması iş ve iş dışı kendine özgü ilişkilerinin, bireysel rollerin, iş dışı sorumlulukların, ücretsiz ev içi emek işlerinin ve çocuk bakımı işlerinin dağıtımını farklılaştırmaktadır. Bu dağıtımdaki farklılaşmanın yanı sıra çift kariyerli ailelerin çalışma hayatındaki ilişkilerini ve problemlerinin neler olduğunun belirlenmesi önemlidir. Kadın ve erkeğin çalışma hayatında giderek görünmesi çift kariyerli eşlerle ilgili çalışmaların neler olduğunun belirlenmesini önemli kılmaktadır. Bu bağlamda 1980-2022 arasında yayımlanan makalelerin bibliyometrik analiz yöntemiyle incelenmesi bu çalışmada amaçlanmaktadır. Bu maksatla, Web of Science veri tabanında yer alan dâhil etme ve hariç tutma kriterlerine karşılıyan 219 makale analiz kapsamına alınmıştır. Çift kariyerli eşlere ilişkin alanda en üretken yazarlar, ülkeler ve en etkili dergiler ile makalelerin zamansal olarak yıllar içerisinde sergilediği değişim betimsel analiz yöntemi kapsamında incelenmiştir. Bu çalışmada makalelerin anahtar sözcüklerinde en fazla kullanılan ortak kelimeleri ve tematik kümeleri belirleyebilmek amacıyla, bibliyometrik analiz yöntemlerinden kelimelere dayalı ağ haritalama metodundan faydalanılmıştır. Araştırma sonuçlarının, sınırlı bilgi birikimi olan çift kariyerli eşler literatüründeki örüntüyü yansıtarak, konuya ilişkin muhtemel boşlukları belirterek ilgili alana katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: çift kariyerli eşler, çift kariyerli aileler, bibliyometrik analiz, bilim haritalama

DUAL-CAREER COUPLES: A SYSTEMATIC LITERATURE REVIEW AND BIBLIOMETRIC ANALYSIS

ABSTRACT

Job or occupation is is a domino stone that affects all the dynamics of life and a part of personality of individual. In the career path of business and profession, individuals strive to make their presence visible in working life as men and women. This situation makes the existence of dual career spouses deeply felt in working life. The existence of both genders in the working life differentiates their unique work and non-work relationships, the roles of individuals roles, their non-work responsibilities, the distribution of unpaid domestic labor and child care work. In addition distribution at this differentiation, relationship of dual career couples in working life and what occur of problems determination are important. In this context,

in this study is intended published bibliyometric analys method examination of paper between 1980 and 2022 years. For this purpose, 219 articles in the Web of Science database that met the inclusion and exclusion criteria were included in the analysis. The most productive countries, authors, and the most influential journals in the field of dual-career spouses and the changes in the articles over the years have been examined with the descriptive analysis method. This study in order to determine the most commonly used common words and thematic clusters in article abstracts and keywords, a word-based network mapping method, one of the bibliometric analysis methods, was used. It is thought that the results of the research will contribute to the researchers in identifying possible gaps by reflecting the trend in the literature on dual career spouses with limited knowledge.

Keywords: dual career couples, dual career families, bibliometric analysis, science mapping

1. GİRİŞ

İş gücünün yapısı cinsiyet, ırk ve yaş açısından değişmekte ve farklılaşmaktadır (Hammer vd., 1997:185). İş ve aile arasındaki geleneksel sınırlar durmaksızın değişerek yeni aile tipleri ve örgütler ortaya çıkmaktadır. Bu durum cinsiyete ilişkin geleneksel rol ve sorumlulukları değiştirerek çift kariyerli eşlerin ortaya çıkışını belirginleştirmektedir (Joseph, Inbanathan 2016:1). Dünya Bankasının İLO ve İLOSTAT'ın verilerine dayanarak oluşturduğu istihdama ilişkin verilerde; kadının erkek işgücüne katılım oranı 1990'lı yılların başından itibaren %60 bandının üzerinde iken 2021 yılı itibariyle %68'e ulaşmıştır. Çift kariyerli eş tanımı ise; her iki eşinde belirli bir uzmanlık alanına sahip olması ve kariyer hedefine sahip olması demektir (Aytaç 2001:10). Çift kariyerli eşler çalışma hayatı ile bireysel yaşamlarını dengede sürdürmeye çalışırken karşılaştığı zorluklar kariyer, ev-aile sorumlulukları ve kişisel iyi olma haline yönelik olmaktadır (Neault, Pickerell 2005:189). Ayrıca çift kariyerli eşler arasında cinsiyete ilişkin dezavantajlar söz konusudur. Cinsiyet uçurumu evde ve çalışma hayatında devam etmektedir. Kadınlar erkeklerle kıyaslandığında daha az ücret ve terfi almaktadır (Bolotnyy, Emanuel 2019). Bunun yanı sıra kadınların liderlik pozisyonlarında görünürlükleri temsili düzeyde kalmaktadır (Glass, Cook 2015). İş hayatındaki bu uçurum evde kadınlar için artarak devam etmekte, kadınlar ev işleri ve çocuk bakımı gibi ev işlerine daha fazla zaman ayırmak zorunda kalmaktadır (Geist 2010). Çift kariyerli eşlere ilişkin iş-yaşam dinamiklerinin belirlenmesi adına bu çalışmada bibliyometrik analiz yönteminden yararlanılmıştır. Ayrıca bu analiz ile çift kariyerli eşlere yönelik yapılan çalışmaların yönelimini belirlemek amaçlanmaktadır.

2. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE VERİ SETİ

Bu çalışmada çift kariyerli eşler konusundaki araştırmalara bütünsel bir perspektif geliştirebilmek için betimsel analiz ve bibliyometrik analiz yöntemleri kullanılmıştır. Ortak anahtar kelime analizi (Co-occurrence analysis of keywords) bibliyometrik analiz yöntemlerinden biri olduğu için bu çalışmada tercih edilmiştir. Bunun temel sebebi bu analizin dokümanlarda yer alan kelimeler içerisindeki ilişkilerin ağını belirlemek için kullanılmasıdır (Gülmez vd., 2020). Anahtar kelimeler çift kariyerli eşler konusuna ilişkin literatürün yönünü

ve bilgi birikimini anlamak ve tespit etmek açısından önem arz etmektedir. Bu maksatla bibliyometrik göstergeler için VOSviewer paket programı kullanılmıştır (Van Eck, Waltman 2009). Ağ haritaları oluşturmak için ağ görselleştirme tekniğinden yararlanılmıştır. Akademik çevreler tarafından bilim haritalama için en fazla kullanılan veri tabanlarının Web of Science, Scopus ve PubMed olduğu bilinmektedir (Kurutkan, Orhan 2018). Dolayısıyla çalışma kapsamında analiz yapabilmek için Web of Science veri tabanı kıstas olarak kabul edilmiştir. Bu araştırma, günümüze kadar yayımlanan ve aşağıdaki veri setinde detayları ile ifade edilen kıstasları karşılık gelen yayınları kapsamaktadır. İlk olarak, anahtar kelimeler belirlenerek literatür taraması yapılmıştır. İkinci adımda, dergi makaleleri doğrulanmış bilgi olarak değerlendirilmesinden dolayı (Block vd., 2020) kaynaklar tespitlenmiş, tarama kıstasları belirlenmiş ve makalelerin aratılması yapılmıştır. En son adımda ise veri tabanındaki makaleler analize dahil edilmiştir. Bu nedenle çalışmanın kapsamını çift kariyerli eşler hakkındaki makaleler oluşturmaktadır.

Sadece Web of Science Core Collection veri tabanındaki araştırma sonrasında bulunan ve yayım dili İngilizce olan makaleler bibliyometrik analiz kapsamına alınmıştır. İlk adımda, 10 Kasım 2022 tarihinde yapılan tarama ile söz konusu tarihe kadar yayımlanan bütün çalışmalar dahil edilmiştir. Web of Science Core Collection veri tabanında incelenen literatür taramasında, söz konusu çalışmaları tespit etmek için iki anahtar kelime kullanımı tercih edilmiştir. Dâhil etme kıstaslarının birincisi, başlıklarında “Dual-career couples” teması (topic) olan yayınlar ve “dual career families” anahtar kelimesi tüm alanlarda taratılmıştır. İkinci dahil etme kıstası, ampirik ve ampirik olmayan makalelere yöneliktir. Üçüncü olarak ise kullanılan dile (İngilizce) ilişkindir. Hariç tutma kıstaslarını ise özetler, bildiriler, kitap bölümleri, kitap eleştirileri ve düzeltmelerdir. Bu tarama parametreleri sonucunda, dâhil etme ve hariç tutma kıstaslarına karşılık gelen 219 yayın belirlenmiştir. Bir sonraki adımda, yazar, çalışmasında gerçekten “Dual-career couples” temasına odaklanıldığını belirlemek için 219 makaleyi yeniden süzgecinden geçirmiştir.

3. BULGULAR VE TARTIŞMA

Bu başlık altında konuya ilişkin sistematik bilgilere yer verilmektedir. Öncelikli olarak araştırılan konuda hangi alanların ağırlık olarak çalıştığı görsel yardımıyla anlatılmaktadır. Sonrasında çift kariyerli eş konusunda Web of Science veri tabanında yayınlanan makalelerin tarihsel görünümüne ilişkin bilgiler yer almaktadır Ayrıca alanda en üretken yazar, ülke, ve dergilerin neler olduğuna ilişkin sistematik bilgiler bulunmaktadır. Son olarak ortak kelime analizi ile konuya ilişkin yönelim belirlenmeye çalışılmıştır.

3.1. Çift Kariyerli Eş Çalışmalarına Yönelik Betimsel Bulgular

Konuya ilişkin 219 makalenin ağırlıklı olarak hangi alanlarda yoğunlaştığını göstermek için Web of Science veri tabanından elden edilen verilerin görselleştirilmiş hali Görsel 1’de yer almaktadır.

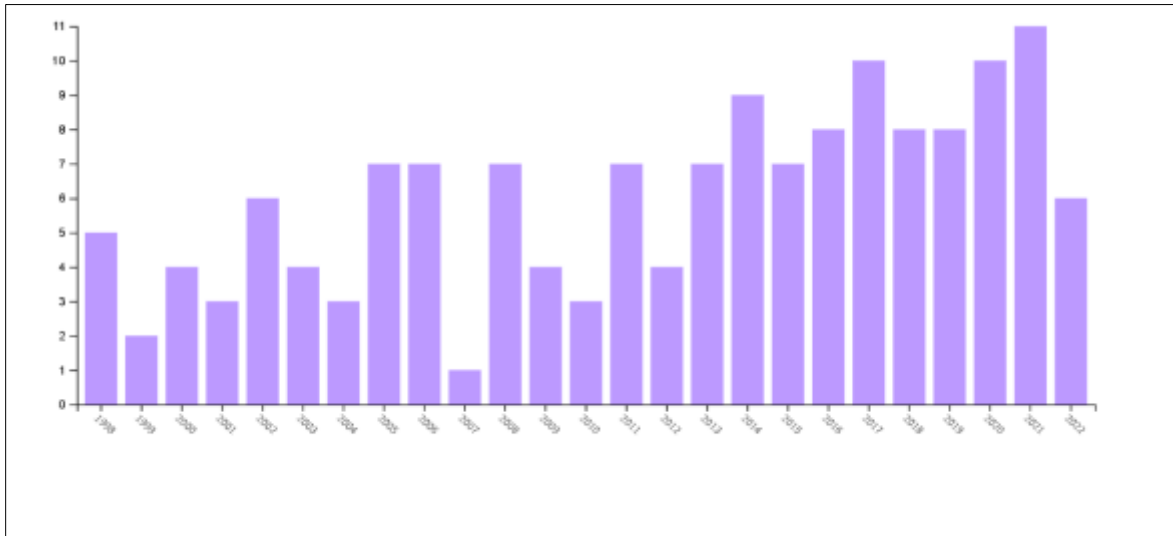

Görsel 1: Çift Kariyerli Eşler Konusunun Alansal Dağılımı

Bu konu öncelikli olarak yönetim alanında çalışılmaktadır. Uygulamalı psikoloji, aile çalışmaları, sosyoloji, kadın çalışmaları, işletme, sosyal psikoloji ve çalışma ekonomisi ve endüstri ilişkileri gibi bir çok farklı alanlarda çalışıldığı görülmektedir.

Görsel 2: Çift Kariyerli Eşlere İlişkin Çalışmaların Yıl Bazında Gösterimi

Tarama yapılırken herhangi bir yıl parametresi dahil edilmemesine rağmen Web of Science veri tabanında çift kariyerli eşlere ilişkin ilk yayın tarihi 1980 olarak görülmektedir. 1980 yıllardan 1991 yılına kadar yayın sayısı 4 ile 2 arasında farklılık göstermiştir. 1992 yılında yayın sayısı 7'ye yükselirken, 1993-1994 yıllarda 5 yayın, 1995'te 3 yayın, 1996-1997'de 2 yayınlı konuya ilişkin üretkenlik azalmıştır. 2000'li yıllarda kadınların çalışma hayatına aktif katılımı konuya ilişkin çalışmalara ilişkin üretkenliği artırmıştır. Konuya ilişkin en üretken yıl 2021 yılında 11 yayın ile olmuştur. Taramanın yapıldığı 2022 Kasım ayında 6 yayın bulunmaktadır.

Çizelge 1: Konu Üzerine Çalışan Öncelikli Yazarlar

Yazar	Makale Sayısı	Web of Science Atıf Sayısı	Google Akademik Atıf Sayısı
Sekaran, U	5	131	522
Suutari,	3	86	203
Kansala M	3	84	201
Kacmar	3	79	145
Ezzedeen, SR	3	31	101
Chen, Z	3	22	38

Not: Yalnızca 3'ten fazla makalesi olan yazarlar dahil edilmiştir. Atıf sayıları 10 Kasım 2022 alınmıştır.

Çift kariyerli eşlere yönelik alan taramasında en üretken yazar 5 yayın ile Sekaran (1985) "The Paths to Mental Health: An Exploratory Study of Husbands and Wives in Dual-Career Families" 153 atıf ile bu konuda en fazla atıf olan makale olmuştur. Çift kariyerli eşler üzerine ikinci en üretken yazar Suutari'nin Makela ve Kansala ile (2011) yazdığı "The Roles of Expatriates' Spouses among Dual Career Couples" adlı makalesi 118 atıf almıştır. 2019 yılında Kacmar vd. yayınladığı "Double Crossed: The Spillover and Crossover Effects of Work Demands on Work Outcomes Through the Family" adlı makale çift kariyerli eşlere yönelik 77 atıf almıştır.

Çizelge 2: Alanda Etkisi Yüksek İlk 10 Makale

Kaynaklar	Web of Science Atıf Sayısı	Google Akademik Atıf Sayısı
Duxbury, Higgins (1991)	377	1412
Aryee (1992)	206	798
Gustman, Steinmeier (2000)	129	420
Feng ve Savani (2020)	99	251
Haddock vd. (2006)	86	230
Joshi (2002)	82	186
Bakker vd. (2014)	78	197
Kanopaske vd. (2005)	74	188
Van der Velde vd. (2005)	59	116
Sekeran (1985)	51	153

Not: 10 Kasım 2022 tarihine kadar ki atıflar hesaplanmıştır.

Çizelge 2, hem Web of Science hem de Google Scholar atıfları bakımından alanda en etkili makalelere ilişkin bilgiler yer almaktadır. Bu konuda en etkili makale Duxbury ve Higgins (1991) "Gender Differences in Work-Family Conflict" adlı makalesidir. Bu yayının Web of Science atıf sayısı 377 iken Google Scholar atıf sayısı 1412'dir.

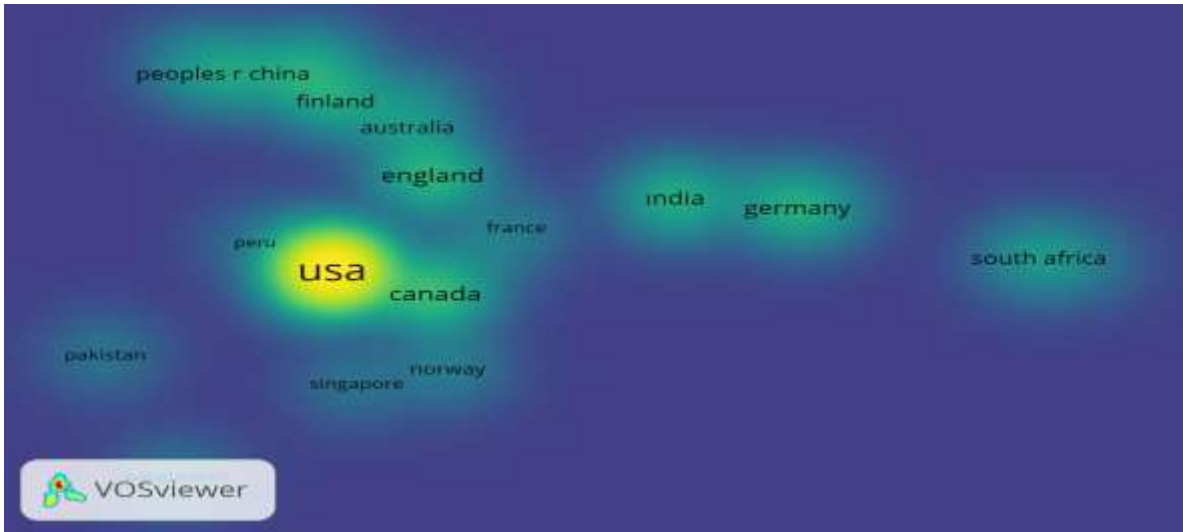

Görsel 3: Makale Sayılarına göre Alandaki İlk 10 Dergi

Bibliyometrik analizinin örneklemini 219 yayının 146 farklı dergide yayınlandığını göstermektedir. Görsel 3, çift kariyerli eşlerle ilgili 4 ve üzerindeki makalenin yer aldığı dergileri göstermektedir. Bu konuda en üretken iki dergi bulunmaktadır. Biri *Human Relations* diğer ise *Journal of Vocational Behavior* dergisidir. Görsel 3'te yer alan dergilerden *Journal of Vocational Behavior* dergisinin etki faktörü en yüksek dergidir.

Görsel 4: Çift Kariyerli Eş Araştırmalarının Ülkelere Göre Dağılımı

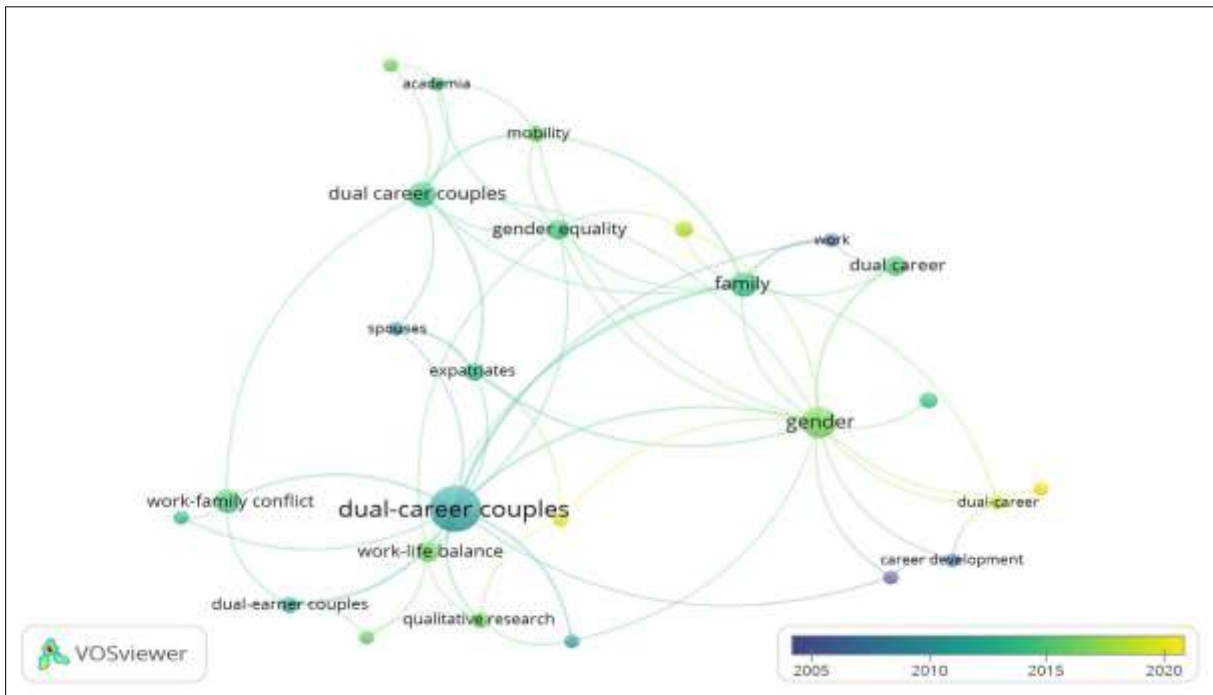

Bu konu öncelikli olarak Amerika merkezli (kaynak 76; atıf 1160) çalışmaları içermektedir. Kanada (14 kaynak 589 atıf) ile ikinci sırada yer almaktadır. İngiltere (kaynak 12; atıf 275), Finlandiya (kaynak 7; atıf 120), Hindistan (kaynak 10; atıf 115), Çin (kaynak 6; atıf 150), Hollanda (kaynak 3; atıf 149), Almanya (kaynak 9; atıf 76) başlıca konuya ilişkin yayın yapan ülkelerdir. Türkiye'nin Web of Science veri tabanında konuya ilişkin bir çalışmasına rastlanmıştır.

3.2. Çift Kariyerli Eş Çalışmalarına İlişkin Bibliyometrik Bulgular

Çift kariyerli eş konulu bibliyometrik bulgulara yönelik ortak anahtar analiz birimi kullanılmıştır. Ortak kelime (co-occurrence) analiz birimi çalışmaların başlık, özet ve anahtar kelimeleri kısımlarındaki terimlerine yönelik analizleri içermektedir. Bu çalışmada VOSviewer aracılığıyla ortak kelime analizi yapıldığı için analiz birimi olarak sadece çalışmaların anahtar kelimeleri üzerinden işlem yapılmasına imkan tanınmaktadır. Bu bağlamda konu hakkında çalışan yazarların en fazla kullandığı anahtar kelimelerin mevcut haritasını oluşturmak adına ortak anahtar kelime analizi kullanılmaktadır. Bu kapsamda anahtar kelimelerin en az kullanılma sayısının (minimum eşik değeri) 3 olması tercih edilmiştir. Sonuç olarak, 27 kelimenin bahsedilen kıstası karşıladığı görülmektedir.

Görsel 5: Çift Kariyerli Eş Çalışmalarına Yönelik Ortak Anahtar Kelime Analizi

Makalelerin anahtar kelimelerinde sıklıkla kullanılan kelimeler sırasıyla 32 tekrar ile “dual-career couples”, 15 tekrar ile “gender”, 10 tekrar ile “family” ve “dual career couples”, 9 tekrar ile “work-family conflict”, 6 tekrar ile “gender equality”, “dual career” ve “work-life balance”, 5 tekrar ile “expatriates”, 4 tekrar ile “dual-earner couples”, “mobility”, “dual-career family”, “qualitative research” ve “work-family balance” anahtar kelimelerde yer almaktadır. Eşik sınırının 3 olması nedeniyle 3 tekrar eden anahtar kelimeler ise “spouses”, “work”, “academia”, “dual-career”, “social support”, “career development”, “career orientation”, “family roles”, “qualitative”, “job satisfaction”, “life role salience”, “parenthood” ve “dual-career couple” kelimeleridir.

Ortak anahtar kelime analizi konuya ilişkin yönelime dair ipuçları vermektedir. Çift kariyerli eşlere yönelik çalışmalar iş yaşam dengesi ve iş yaşam çatışması bağlamında değerlendirildiği ve nitel araştırmalar ile incelemeler yapıldığı görülmektedir. Çift kariyerli eşler konusunda aile, cinsiyet ve cinsiyet eşitliği temalarının önemsendiği görülmektedir.

Ayrıca ebeveynlik vurgusuna değinildiği ve kariyer gelişimi ile iş tatmini konularının önemsendiği görülmektedir. Son olarak sosyal destek, aile rolleri, iş-aile uyumu gibi anahtar kelimelerde konu bağlamında önemsenmektedir.

4. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bu çalışmada “Çift Kariyerli Eşler” konusuna yönelik Web of Science Core Colleciton veri tabanında yer alan çalışmaların/makalelerin yıl kapsamında zamansal seyri betimsel analiz yönteminin yanı sıra haritalama tekniğinden faydalanarak ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu doğrultuda sonuçlar 1980-2022 yıllarını kapsayan 219 yayımlanan makalenin eğilimini, yayın yılını, yazar, dergi, ülke bağlamında en fazla atıfa sahip makale ve en fazla kullanılan kelimeler değerlendirilmektedir. Konuya ilişkin yayınların yıllara ait örüntüsü artarak devam etmesine rağmen istikrarsız bir görünüme sahiptir. 1980 yıllardan 1991 yılına kadar yayın sayısı 4 ile 2 arasında farklılık göstermiştir. 1992 yılında yayın sayısı 7’ye yükselirken, 1993-1994 yıllarda 5 yayın, 1995’te 3 yayın, 1996-1997’de 2 yayımla konuya ilişkin üretkenlik azalmıştır. 2000’li yıllarda kadınların çalışma hayatına aktif katılımı konuya ilişkin çalışmalara ilişkin üretkenliği artırmıştır. Konuya ilişkin en üretken yıl 11 yayın ile 2021 yılı olmuştur. Taramanın yapıldığı 2022 Kasım ayında 6 yayın bulunmaktadır. Alandaki en etkili dergiler 10 makale ile *Human Relations* ve *Journal of Vocational Behavior* dergisidir. Bu dergiler arasında etki faktörü en yüksek dergi *Journal of Vocational Behavior* dergisidir. Bu alanda en üretken yazarlar Sekaran, Suutari ve Kacmar’dır. Bu konuya ilişkin alanda en etkili makale ise Duxbury ve Higgins (1991) “Gender differences in work-family conflict” adlı makalesidir. Konu öncelikli yönetim alanında sonrasında uygulamalı psikoloji, aile çalışmaları, sosyoloji, kadın çalışmaları, işletme, sosyal psikoloji ve çalışma ekonomisi ve endüstri ilişkileri gibi alanlarda çalışılmaktadır. Bu konuda çalışmalarının en belirginlik kazandığı ülkeler ABD, Kanada ve İngiltere’dir. Bununla beraber, Web of Science veri tabanında çift kariyerli eşler konusuna ilişkin Türkiye kaynaklı 1 çalışmaya rastlanmıştır. Web of Science veri tabanında çift kariyerli eşler konusunda yayımlanan makalelerin anahtar sözcüklerinde en fazla kullanılan ortak kelimelere ilişkin gerçekleştirilen bibliyometrik analiz sonuçları değerlendirildiğinde; anahtar sözcüklerde en fazla yinelenen kelimeler sırasıyla, çift-kariyerli eşler, cinsiyet, aile, çift kariyerli eşler, iş-aile çatışması, cinsiyet eşitliği, hareketlilik, iş-yaşam dengesi, yabancı yöneticiler, çift-kazanan eşler, çift kariyer, çift-kariyerli aile, nitel araştırma ve iş-aile dengesi, iş tatmini, kariyer gelişimi, sosyal destek, akademi ve ebeveynlik Kelimeleridir. Ortak temalar, konunun belirli değişkenlerle ilişkilendirildiğini göstermektedir. Demografik değişkenlerden biri olan cinsiyet aile içi rolleri etkilemektedir. Bu durumun iş yaşam dengesine yönelik olumsuz sonuçlar doğurduğu anahtar kelimelerde iş-aile çatışmasının belirginliği ile kendini göstermektedir. Ayrıca çift kariyerli eşlerde kariyerlerinden dolayı hareketlilik yaşandığı görülmektedir. Ayrıca son zamanlarda çift kariyerli eşlere yönelik yapılan çalışmalarda nitel yöntemin ağırlık kazandığı göze çarpan bir diğer husustur. Son olarak çift kariyerli eşler konusunda ebeveynlik, sosyal destek ve iş tatmini konularının da önemsendiği görülmektedir.

Bu çalışmanın olası katkıları olabileceği gibi bazı kısıtları da söz konusudur. İlk olarak, Web of Science Core Collection veri tabanında bulunan makaleler kapsamında araştırmanın örneklemini sınırlı tutulmaktadır. Başka bir kısıtlılık olarak sadece anahtar kelimelerde yer alan ortak ağlara odaklanılmış olmasıdır. Çift kariyerli eşler konusuna yönelik yapılacak çalışmalar

için Web of Science veri tabanı dışında Scopus'da da yer alan makale, kitap bölümü ve bildirimlerinde dahil edilmesi yoluyla yayımlanan çalışmaların karşılaştırılmasının yapılması alanyazına önemli katkılar sağlayacağı düşünülmektedir. Ortak anahtar kelime analizinde farklı analiz birimlerine imkan tanıyan paket programlarının kullanılması ve ortak atıf analizlerinin kapsamının genişletilerek detaylandırılmış bibliyometrik çalışmalar yürütülmesi önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- Aryee, S. Antecedents and Outcomes of Work-Family Conflict Among Married Professional Women: Evidence from Singapore, *Human Relations*, 45,8 , 813–837, 1992.
- Aytaç, S., Çift Kariyerli Eşler ve Çalışma Yaşamındaki Yeri, Ezgi KitapEvi, 2000.
- Bakker, A., Shimazu, A., Demerouti, E., Shimada, K., & Kawakami, N. Work Engagement versus Workaholism: A test of the Spillover-crossover Model, *Journal of Managerial Psychology*, 29,1, 63-80, 2009.
- Block, J., Fisch, C., & Rehan, F. Religion and Entrepreneurship: A Map of the Field and A Bibliometric Analysis, *Management Review Quarterly*, 70, 91–627, 2020.
- Carlson, D., Thompson, & Kacmar, K. (2019). Double crossed: The spillover and crossover effects of work demands on work outcomes through the family. *J Appl Psycho*, 104(2), s. 214-228.
- Duxbury, L. E., & Higgins, C. A. (1991). Gender differences in work-family conflict. *Journal of Applied Psychology*, 76(1), s. 60–74.
- Feng, Z., Savani, K. Covid-19 Created A Gender Gap in Perceived Work Productivity and Job Satisfaction: Implications for Dual-Career Parents Working from Home, *Gender in Management*, 35, 7/8, 719-736, 2020.
- Geist, C. Men's and Women's Reports about Housework. J. Treas, & S. Drobnic (Dü) içinde, *Dividing the Domestic: Men, Women, and Household Work in Cross-National Perspective*, 217-240, Stanford University Press, Palo Alto, 2010.
- Glass, C., Cook, A. Leading at the Top: Understanding Women's Challenges above the Glass Ceiling, *The Leadership Quarterly*, 2015.
- Gustman, A., Steinmeier, T. Retirement in Dual-Career Families: A Structural Model. *Journal of Labor Economic*, 18,3, 503-545, 2020.
- Haddock, S., Zimmerman, T., Lyness, K., Ziemba, S. Practices of Dual Earner Couples Successfully Balancing Work and Family, *Journal of Family and Economic*, 27, 207–234, 2006.

- Hammer, L., Allen, E., & Grigsby, T. Work-Family Conflict in Dual-Earner Couples: Within-Individual and Crossover Effects of Work and Family, *Journal of Vocational Behavior*, 50, 2, 185-203, 1997.
- Joseph, S., Inbanathan, A. Marital Disharmony among Working Couples in Urban India: A Sociological Inquiry, Working Paper, 2016.
- Joshi, H. Production, Reproduction, and Education: Women, Children, and Work in a British Perspective, *Population and Development Review*, 28/3, 445-474, 2002.
- Konopaske, R., Robie, C., Ivancevich, J. M. A preliminary model of spouse influence on managerial global assignment willingness, *The International Journal of Human Resource Management*, 16/3, 405-426, 2005.
- Kurutkan, M., Orhan, F. Sağlık Politikası Konusunun Bilim Haritalama Teknikleri ile Analizi. Ankara, İKSAD Yayınevi, 2018.
- Mäkelä, L., Käsälä, M., & Suutari, V. The Roles of Expatriates' Spouses among Dual Career Couples. *Cross Cultural Management: An International Journal*, 18, 2, 185-197, 2011.
- Neault, R. A., Pickerell, D. A. Dual-Career Couples: The Juggling Act, *Canadian Journal of Counselling*, 39/3, 187-198, 2005.
- Sekeran, U. The Paths to Mental Health: An Exploratory Study of Husbands and Wives in Dual-Career Families. *Journal of Occupational Psychology*, 58,2, 129-137, 1985.
- Van der Velde, M., Bossink, C., Jansen, P. Gender Differences in the Determinants of the Willingness to Accept An International Assignment, *Journal of Vocational Behavior*, 66 /1, 81-103, 2005.
- Van Eck, N., Waltman, L. Software Survey: VOSviewer, A Computer Program for Bibliometric Mapping, *Scientometrics*, 84,2, 523-538, 2009.

SAĞLIK PERSONELLERİNİN ÖRGÜTSEL DESTEK ALGISI PANDEMİ SÜRECİNDE NASIL ETKİLENDİ?

Emel Burak

Kırklareli Üniversitesi

– ORCID ID: 0000-0001-7782-9149

Ahmet Tuğrul Küçükyiğit

Kırklareli Üniversitesi

- ORCID ID: 0000-0002-7030-8102

ÖZET

Algılanan örgütsel destek, çalışanlar arasında özellikle organizasyonun hedeflerine ulaşmasına yardımcı olarak, gösterilen pozitif yaklaşıma karşılık verme zorunluluğu duygusu yaratır. Bu sebeple, çalışanlar görevlerine daha fazla odaklanarak, işletmeye katkı vermek amacı ile iş konularına ilişkin fikir, görüş ve düşünce farklılıklarını paylaşmaya daha yatkın olurlar ve böylece örgütsel performansın artmasını sağlarlar. Çalışanların örgütten ve örgütlerin de çalışanlardan beklentilerinin artmasıyla birlikte araştırmacılar ve yöneticiler çalışan performansını arttırmak amacıyla yapılması gerekenleri araştırmaya başlamışlardır. Hem çalışanların hem de kuruluşların yararına, kuruluşların çalışanları değerli insan sermayesi kaynakları olarak tanınması çok önemlidir. Algılanan örgütsel desteğin, bir çalışanın işletmede gerçekleştirilen faaliyetlere katkı sağlamasına değer verdiği ve çalışanın refahını önemseydiği algısının, çalışanlar ve işverenler için önemli faydaları olduğu gösterilmiştir. 2019 yılında ortaya çıkan Covid-19 pandemisi ile sağlık sektörü çok fazla iş yükü ile karşı karşıya kalmıştır. Bu süreçte sağlık sektörü çalışanlarının örgüt içerisindeki destek algısı, normal düzenden farklılaşmış olabileceği düşüncesiyle yapılan bu çalışmada, sağlık personellerinin örgütsel destek algısına yönelik veri toplanmıştır. Çeşitli analizler aracılığıyla sağlık personellerinin covid-19 pandemi sürecinde, algılanan örgütsel destek düzeylerine yönelik bilgi üretilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler : Covid-19, Pandemi, Algılanan örgütsel destek, Sağlık personeli

HOW WAS THE PERCEPTION OF ORGANIZATIONAL SUPPORT OF HEALTH PERSONNEL AFFECTED DURING THE PANDEMIC PROCESS?

ABSTRACT

Perceived organizational support creates a sense of obligation among employees to respond to the positive attitude shown, especially by helping the organization achieve its goals. For this reason, employees focus more on their duties and are more likely to share ideas, opinions and differences of opinion on business issues in order to contribute to the business, and thus increase organizational performance. With the increase in the expectations of the employees from the organization and the organizations from the employees, researchers and managers have started to investigate what needs to be done in order to increase employee performance. For the benefit of both employees and organizations, it is critical that organizations recognize employees as valuable human capital resources. Perceived organizational support has been shown to have significant benefits for employees and employers, as the perception that an employee values their contribution to the activities performed in the business and cares about the employee's well-being. With the Covid-19 pandemic that emerged in 2019, the health sector faced a lot of workload. In this study, which was carried out with the thought that the perception of support of health sector workers within the organization may have differentiated from the normal order, data on the perception of organizational support of health personnel were collected. Through various analyzes, it has been tried to produce information about the perceived organizational support levels of health personnel during the covid-19 pandemic process.

Keywords: Covid-19, Pandemic, Perceived organizational support, Healthcare personnel

1.GİRİŞ

İnsan yaşamının sürdürülebilirliği gibi işletmelerin de hayatlarını idâme ettirebilmeleri bir takım gelişmelere bağlıdır. İşletmeler açısından yaşam, rekabet ortamı içerisinde buldukları rakiplerine karşı elde edecekleri avantajlara ve hitap ettikleri pazarlara ulaşabilmeleri ile doğru orantılıdır. İşletmelerin varlıklarını korumaları ve büyümeleri yönetsel faaliyetlerin başarısı ile doğrudan ilintilidir. Yönetsel faaliyetlerin ise çalışanların etkililiği ve verimliliği üzerine kurgulanması gerekliliği söz konusudur. İşte bu gereklilik birçok açıdan işletme performansını etkileyen çalışan davranışlarını dizayn etme zorunluluğunu da beraberinde getirir. Son yıllarda gerçekleştirilen çalışmalar göstermektedir ki çalışanların başarısı, kendilerinin içerisinde buldukları örgüt tarafından ne kadar desteklendiklerine bağlıdır. Çalışanların hissettikleri örgütsel destek düzeyi, çalışan performansı üzerinde olumlu etki oluşturmaktadır.

Geçtiğimiz yıllarda tüm dünyada görülen ve küresel bir salgına dönüşen Covid-19 pandemisi, işletmeleri açısından oldukça zorlayıcı çalışma şartları oluşmasına sebep olmuştur. Bununla birlikte diğer sektörlerden farklı olarak sağlık sektörü, çok daha zorlu çalışma koşulları altında faaliyet göstermek zorunda kalmıştır. Söz konusu dönemde sağlık çalışanlarının etkililiği ve verimliliği kritik önem arz etmiş, insan yaşamının söz konusu olduğu sağlık çalışmalarında

sağlık personellerinin hissettikleri örgütsel destek daha fazla önem kazanmıştır. Örgüt için değerli olduğunu hisseden sağlık çalışanları, örgütlerine karşı daha fazla güven duygusu hisseder ve ihtiyaç duyduğu manevi desteğin sağlandığı kanısındadır (Tamer ve Bük, 2020).

Terzi ve Polat (2020), hemşirelerin algıladıkları destek düzeyleri ile ilgili gerçekleştirdikleri çalışmada, birer sağlık personeli olarak hemşirelerin, yönetici ve çalışma arkadaşları desteğinin yüksek düzeyde olmasına rağmen, algılanan örgütsel destek düzeyinin düşük düzeyde olduğunu tespit etmişlerdir. Aynı çalışmada hemşirelerden yönetici konumunda bulunanların ve nispeten az tecrübeye sahip olanların algıladıkları örgütsel destek düzeyi yüksek iken, çalışma süresi arttıkça algılanan örgütsel destek düzeyinin azaldığı sonucuna ulaşılmıştır. Afşar ve diğ. ise 2021 yılında gerçekleştirdikleri, Covid-19 pandemisi sürecinde sağlık çalışanlarının iş stresi ve algılanan örgütsel destek düzeylerini inceledikleri araştırmada, sağlık çalışanlarının yaşadıkları iş stresi ile algılanan örgütsel destek arasında negatif bir ilişki tespit etmişlerdir. Örgütsel destek algısının düşük olması, çalışanların meslektaşlarıyla daha fazla çatışma eğilimi göstermelerine ve genellikle örgütlerine olan inançlarının azalmasına yol açar (Al-Omar ve diğ., 2019).

Bu çalışmada, Covid-19 pandemisi dönemlerinde sağlık çalışanlarının örgütsel destek algıları, demografik unsurlar ve Covid-19'a bağlı faktörler açısından ve 8 farklı hipotez üzerinden araştırılmıştır.

2.ALGILANAN ÖRGÜTSEL DESTEK KAVRAMI

Çalışanların örgütleriyle ilişkilerini nasıl algıladıklarını anlamak, son yıllarda örgütsel davranış bilimciler için büyük bir endişe kaynağı olarak ortaya çıkmıştır (Rhoades ve Eisenberger, 2002). Çalışanların örgütten ve örgütlerin de çalışanlardan beklentilerinin artmasıyla birlikte araştırmacılar ve yöneticiler çalışan performansını arttırmak amacıyla yapılması gerekenleri araştırmaya başlamışlardır. Bu araştırmaların birçoğunda, çalışanların kendilerini örgütlerinin bir parçası hissetmeleri sonucunda, işlerine ve örgütlerine sahip çıkmaları sağlandığı zaman verimliliğin yükseleceği sonucuna ulaşılmıştır (Meriç ve diğerleri, 2019).

Örgütsel destek, çalışanın organizasyona sağladığı katkılar neticesinde, örgütün çalışana verdiği destek, bağlılık ve ilgiye duyulan çalışan inancı olarak ifade edilebilir (Eisenberger ve diğerleri, 1990). Algılanan örgütsel destek ise çalışanların, kuruluşlarının katkılarını ne kadar yüksek düzeyde düşündükleri ve refahlarını ne ölçüde desteklediğine ilişkin algılarını ifade eder (Eisenberger ve diğerleri, 1986).

Algılanan örgütsel destek, çalışanların sosyo-duygusal ihtiyaçlarını (saygı ihtiyacı) karşılar, organizasyona karşı olumlu tutum ve davranışlara ve daha fazla öznel iyilik haline yol açar (Kurtessis ve diğerleri, 2017). Armstrong-Stassen (1998), bireylerin davranışlarının, organizasyonlarını oluşturan temel süreçler hakkındaki görüşlerinden etkilendiğini ve algılanan örgütsel desteğin bunların arasında yer aldığını ifade etmektedir.

Algılanan örgütsel destek, çalışanlar arasında özellikle organizasyonun hedeflerine ulaşmasına yardımcı olarak, gösterilen pozitif yaklaşıma karşılık verme zorunluluğu duygusu yaratır. Bu sebeple, çalışanlar görevlerine daha fazla odaklanarak, işletmeye katkı vermek amacı ile iş konularına ilişkin fikir, görüş ve düşünce farklılıklarını paylaşmaya daha yatkın olurlar ve

böylece örgütsel performansın artmasını sağlarlar. Başka bir deyişle, olumlu davranışlara karşılık verme ihtiyacının hissedilmesi, çalışanları çeşitli konularda daha zengin tartışmalar ve derinlemesine araştırmalar yapmaya ve özellikle katkıları memnuniyetle karşılandığından, kuruluşun hedeflerine ulaşmasına yardımcı olacak yararlı fikir veya önerileri ifade etmeye teşvik eder (Caesens ve diğerleri, 2019).

Kurtessis ve diğerleri 2015 yılında gerçekleştirdikleri çalışmada işletmelerin, çalışanların iyiliğini önemseydiğini ve katkılarına değer verdiğini çalışanlara aktarmalarının çeşitli yolları olduğunu tespit etmişlerdir. Bu yollar temel olarak liderlik, adalet, insan kaynakları uygulamaları ve çalışma koşullarının desteklenmesi olarak sıralanmış ve tamamının algılanan örgütsel destek ile bağlantılı olduğu sonucuna varılmıştır. Bu unsurların, çalışanların işletme olan ilişkisini ve çalışanların, işletmenin kendilerine yönelik olumlu veya olumsuz eğilimine ilişkin algısını etkilediği gözlemlenmiştir.

Gerçekleştirilen ampirik araştırmalar neticesinde, algılanan örgütsel desteğin çalışanların işletmeye karşı duygusal bağlılığı (Eisenberger ve diğerleri, 2001), örgütsel özdeşleşme (Caesens ve diğerleri, 2016) ve iş performansı (Chen, 2009) ile iş tatmini (Eisenberger, 1997) gibi çalışanların işletme içerisinde refah ve mutlu olmaları arasında pozitif ilişki olduğu saptanmıştır. Maas ve diğerleri de 2020 yılında gerçekleştirdikleri çalışmada, algılanan örgütsel destek ve çalışanların iş tatmini arasında pozitif bir ilişki bulunduğunu saptamışlardır. Söz konusu araştırmada çalışanların enerjilerini gerçekleştirdikleri faaliyete (yaptıkları işe) kanalize etmelerini sağlayacak destekleyici faaliyetlerin, çalışanları geliştirmeye önem vermenin, yöneticiler tarafından çalışanlara yetki tahsisi gerçekleştirilmesinin algılanan örgütsel desteğe katkıda bulunduğu ve böylece çalışanların daha iş odaklı kalabilmelerini sağladığı ortaya çıkarılmıştır.

Hem çalışanların hem de kuruluşların yararına, kuruluşların çalışanları değerli insan sermayesi kaynakları olarak tanınması çok önemlidir. Algılanan örgütsel desteğin, bir çalışanın işletmede gerçekleştirilen faaliyetlere katkı sağlamasına değer verdiği ve çalışanın refahını önemseydiği algısının, çalışanlar ve işverenler için önemli faydaları olduğu gösterilmiştir. Örneğin, araştırmalar, yüksek algılanan örgütsel desteğe sahip çalışanların iş yerinde daha az stres yaşadıklarını ve yaralanmadan sonra işe daha erken dönmeye daha meyilli olduklarını bulmuştur (Shaw ve diğerleri, 2013).

İşletmelerde gerçekleştirilen olumlu denetim ve İK uygulamaları yüksek algılanan örgütsel desteğe yol açtığından, çalışanlar işlerinden daha memnun olurlar, kendilerini işletmeye daha yakın hissederler, kurumsal hedefleri kendi amaçları olarak görmeye daha fazla mecbur kalırlar ve kuruluşa daha fazla bağlanırlar. Algılanan örgütsel destek, çalışanlara organizasyonun gerektiğinde kişinin işine yardım etmeye ve artan performansı ödüllendirmeye hazır olduğunu işaret eder. Sonuç olarak, karşılıklı iyimserlik haline dayalı olarak yüksek algılanan örgütsel desteğe sahip çalışanlar daha fazla örgütsel hedeflerle ilgilenmeye başlarlar. Böylece algılanan örgütsel destek, çalışan performansının artmasına ve işten kaçma eğiliminin azalmasına yol açar (Eisenberger ve diğerleri, 2016).

Algılanan örgütsel destek, etkili liderlik, doğru insan kaynakları uygulamaları, arzu edilen iş koşullarının sağlanması ve adil muamele aracılığı ile güçlü bir şekilde yönlendirilir. Çalışanlar,

algılamış oldukları örgütsel desteği değerlendirirken, hükümet düzenlemeleri veya çalışanlar için piyasa rekabeti gibi dış unsurların zorladığı uygulamaların aksine, işletmenin önemli ölçüde takdir yetkisine sahip olduğu kurumsal uygulamalara özellikle dikkat ederler(Eisenberger ve diğerleri, 2016).

3.ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

Çalışma, Koronavirüs hastalığının hızla yayıldığı, Covid- aşısı ile ilgili çalışmaların hızla devam ettiği ancak bir aşının henüz piyasaya sunulmadığı 2021 yılı Mayıs ve Haziran aylarında sağlık sektöründeki sağlık personellerinin örgütsel destek algısı boyutlarının tespit edilmesi ve bu düzeylerin demografik ve pandemi sürecinde yaşanan durumlara yönelik farklılık gösterip göstermemesinin belirlenmesine yönelik yapılmıştır. Bahsedilen dönemde sağlık çalışanlarına yönelik bilgi üretmek ve sonraki dönemde yapılacak çalışmalar için bir veri oluşturmak amacıyla yapılan çalışma 52 tam ve yeterli içeriğe sahip anket sonucuna ulaşmıştır. Basit tesadüfi yöntem ile 300 kişinin üzerinde sağlık çalışanına anket ulaştırılmış, ancak dönemin özellikleri itibarıyla yalnızca 52 geri dönüş alınabilmektedir. Bu sebeple 52 örneklem üzerinden analiz gerçekleştirilmiştir.

Çalışmada veri toplama aracı olarak anket yöntemi kullanılmıştır. Pandeminin yoğun olarak yaşandığı ve pandemi şartlarının geçerli olduğu süreçte telefon, e- mail, mesaj yolu ile sağlık çalışanlarına ulaşılmış ve algılanan örgütsel destek düzeylerinin tespitine yönelik veri toplanmıştır. Anket üç kısım ve 21 soru ile hazırlanmıştır. İlk kısımda demografik özelliklerine yönelik 4 soru, ikinci kısımda pandemi sürecine yönelik 4 soru, üçüncü bölümde ise Algılanan Örgütsel Destek Ölçeği kullanılmıştır. Algılanan örgütsel desteğin ölçülmesi için Eisenberger, Huntington, Hutchison ve Sowa (1986:500-507) tarafından geliştirilen ölçek dikkate alınmıştır. Literatürde en çok kullanılan ölçeklerden biridir. Toplam 36 sorudan oluşan Algılanan Örgütsel Destek Ölçeğinin 1997 yılında Eisenberger ve arkadaşları (1997:815) 8 soruluk kısa formunu geliştirmişlerdir. Çalışmada 8 soruluk kısa form kullanılmıştır. Ölçekteki bütün ifadeler 5’li likert ölçeği (1- Kesinlikle katılmıyorum, 2- Katılmıyorum, 3- Kararsızım, 4- Katılıyorum, 5- Kesinlikle katılıyorum) ile derecelendirilmiştir. Araştırmada Spss 22.0 kullanılmıştır. Araştırmada tanımlayıcı istatistikler, güvenilirlik analizi, faktör analizi, normallik testi, Mann whitney U testi ve Kruskal-Wallis testi uygulanmıştır.

4.BULGULAR

Pandemi sürecinde, sağlık personellerinin demografik özelliklerine yönelik tablo, çizelge 1’ de sunulmuştur.

Çizelge 1. Örneklem Ait Demografik Veriler

Değişken	Grup	f	%
Cinsiyet	Erkek	16	30,8
	Kadın	36	69,2
Yaş	18-25 yaş arası	3	5,8
	26-32 yaş arası	18	34,6
	33-42 yaş arası	22	42,3

	43- 50 yaş arası	7	13,5
	51 ve üzeri	2	3,8
Çalışılan Sektör	Kamu	48	92,3
	Özel	4	7,7
Medeni Durum	Evli	34	65,4
	Bekar	18	34,6

Araştırmaya katılan sağlık çalışanlarının %30,8' i erkek, %69,2' si kadındır. Araştırmaya katılanların büyük çoğunluğu %42,8 ile 33-42 yaş arası ve %34,6 ile 26-32 yaş arası sağlık çalışanlarında oluşmaktadır. Sağlık çalışanlarının % 92,3' ü kamu personelidir. Anketi cevaplayanların %65,4' ü evli, %34,6' sı bekar' dır.

Araştırmanın katılımcılarının pandemi sürecine ait bazı tanımlayıcı bilgiler elde edilmiştir. Katılımcıların pandemi sürecine yönelik tüm bilgiler Çizelge 2' de özetlenmiştir.

Çizelge 2. Pandemi Sürecine Yönelik Bilgiler

Soru	Cevap	f	%
Pandemi sürecinde korona virus geçirdiniz mi?	Evet	15	28,8
	Hayır	37	71,2
Ailenizde koronavirüs geçiren var mı?	Var	33	63,5
	Yok	19	36,5
Ailenizde koronavirüs sebebiyle vefat eden var mı?	Var	5	9,6
	Yok	47	90,4
Kronik rahatsızlığımız var mı?	Var	11	21,2
	Yok	41	78,8

4.1. Araştırmanın Güvenilirliği ve Geçerliliği

Araştırmada geçerliliği ve güvenilirliği test edilmiş ölçek kullanılmıştır. Ancak ölçek geçerliliği ve güvenilirliği bu araştırmada da test edilmiştir. Ölçeğin güvenilirliği değerlendirilirken

Cronbach's Alpha güvenilirlik katsayısı kullanılmıştır. Algılanan örgütsel destek ölçeğindeki 8 maddenin tümüne ait Cronbach Alpha Katsayısı hesaplanmıştır. Yapılan analizde ölçeğin Cronbach Alpha değeri 0,568 olarak bulunmuştur. Cronbach-Alfa değerinin 0.60'ın üzerinde çıkması ölçeğin güvenilirliği açısından yeterli kabul edilmektedir, ancak 0,60 çok yakın olarak hesaplanan ve literatürde güvenilir olarak kabul edilen analizlerde mevcuttur (Nunnally ve Bernstein, 1994). Değerimiz 0,60' a yakın olduğu için güvenilir kabul edilmiştir.

Çizelge 3. Değişkene Ait Güvenirlilik Analizi Sonucu

Değişken	ALFA (a) KATSAYISI
Algılanan Örgütsel Destek	0,568

Algılanan örgütsel destek ölçeğinin yapı geçerliliği açıklayıcı faktör analiz yardımıyla gerçekleştirilmiştir. Varimax döndürme yöntemi kullanılarak yapılan analizde KMO (Kaiser-Meyer-Olkin) değerinin faktör analizi için uygun olduğu sonucuna ulaşılmıştır. KMO değerinin 1' e yakın olması verilerin faktör analizi için uygun olduğunu göstermektedir. (Bryman ve Cramer 2005). Ayrıca yapılan Bartlett küresellik testi ile değişkenler arasındaki korelasyonun yeterli düzeyde olduğu görülmektedir. Çalışmada algılanan örgütsel destek değişkenine yönelik olarak elde edilen bulgular istatistiki analizler aracılığıyla incelenmiş ve sonuçları değerlendirilmiştir.

Çizelge 4. Algılanan Örgütsel Destek Ölçeğine ilişkin KMO ve Bartlett Testi (N=52)

Kaiser-Meyer-Olkin Örneklem Uyumluğu Ölçümü		0,758
Bartlett Küresellik Testi	Yaklaşık Ki-Kare (X^2)	178,185
	Serbestlik Derecesi (<i>sd</i>)	28
	Anlamlılık (<i>p</i>)	0,000

4.2. Sağlık Personellerinin Covid-19 Döneminde Algılanan Örgütsel Destek Düzeylerine Yönelik Analiz

Sağlık sektöründe çalışan 52 personelin Covid-19 sürecinde örgütsel destek algısına yönelik ortalaması Çizelge 5' te gösterilmektedir.

Çizelge 5. Algılanan Örgütsel Destek Değişkenine Yönelik Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

Değişken	n	Ort.	ss
Algılanan Örgütsel Destek	52	2,99	0,54

Çizelge 5 incelendiğinde Covid-19 sürecinde sağlık sektöründe çalışan 52 personelin örgütsel destek algısı ortalama 2,99 olarak hesaplanmıştır. Bu veri, sağlık sektöründe çalışanların pandemi sürecinde örgütsel olarak destekleme algılarının orta düzeyde olduğunu göstermektedir.

Çizelge 6. Algılanan Örgütsel Destek Değişkenine İlişkin Bulgular

No	Algılanan Örgütsel Destek	Ort.	S.s	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
1	Çalıştığım kurum, kurumun yararına yaptığım katkıları değerlendirir	2,98	1,07	7,7	26,9	32,7	25,0	7,7
2	Çalıştığım kurum, fazladan gösterdiğim çabaları takdir etmez	3,29	1,12	9,6	15,4	19,2	48,1	7,7
3	Çalıştığım kurum şikayetlerimi dikkate almaz	3,00	1,15	9,6	25,0	32,7	21,2	11,5
4	Çalıştığım kurum, benim refahımı	2,50	0,98	17,3	32,7	32,7	17,3	0

	gerçek ten önemser							
5	İşimi en iyi biçimde yapсам dahi çalıştığım kurum bunu fark etmez	3,27	1,12	7,7	17,3	26,9	36,5	11,5
6	Çalıştığım kurum, beni çok az umursar	3,21	1,19	11,5	17,3	19,2	42,3	9,6
7	Çalıştığım kurum, benim işimdeki başarılarımdan gurur duyar	3,02	0,98	7,7	21,2	34,6	34,6	1,9
8	Çalıştığım kurum, benim işimdeki genel memnuniyetimi önemser	2,67	1,06	13,5	32,7	30,8	19,2	3,8

Algılanan örgütsel destek düzeylerini içeren veriler Çizelge 6' da gösterilmektedir. Çizelge incelendiğinde negatif ifadelerin ortalamanın üzerine çıktığı, pozitif ifadelerin ise çoğunlukla ortalamanın altında kaldığı gözlemlenmektedir. Bu sonuç pandemi sürecinde sağlık personellerinin kendini örgüt içerisinde desteklenmediği algısına yönelik bir tutumu sonucunu vermektedir.

4.3.Sağlık Sektöründe Çalışan Kişilerin Algılanan Örgütsel Destek Düzeylerinin Demografik Faktörler ve Covid-19 Süreci Açısından Değerlendirilmesine Yönelik Oluşturulan Hipotezler

Sağlık sektöründe çalışan 52 personelle yapılan analizde, örgütsel destek algısının demografik özelliklere yönelik değişip değişmediğini tespitine yönelik oluşturulan hipotezler şu şekildedir;

H1: Sağlık personellerinin cinsiyeti ile örgütsel destek algısı açısından anlamlı bir farklılık vardır.

H2: Sağlık personellerinin medeni durumu ile örgütsel destek algısı açısından anlamlı bir farklılık vardır.

H3: Sağlık personellerinin yaş grupları ile örgütsel destek algısı açısından anlamlı bir farklılık vardır.

H4: Sağlık personellerinin çalıştıkları sektör ile örgütsel destek algısı açısından anlamlı bir farklılık vardır.

Sağlık sektöründe çalışan 52 personelle yapılan analizde, örgütsel destek algısının pandemi sürecinde değişip değişmediğine yönelik oluşturulan hipotezler ise şu şekildedir;

H5: Sağlık personellerinin Covid-19 olup olmama durumu ile örgütsel destek algısı açısından anlamlı bir farklılık vardır.

H6: Sağlık personellerinin ailesinde Covid-19 olup olmama durumu ile örgütsel destek algısı açısından anlamlı bir farklılık vardır.

H7: Sağlık personellerinin Covid-19 sebebiyle ölen olup olmama durumu ile örgütsel destek algısı açısından anlamlı bir farklılık vardır.

H8: Sağlık personellerinin kronik rahatsızlığı olup olmama durumu ile örgütsel destek algısı açısından anlamlı bir farklılık vardır.

4.4.Sağlık Sektöründe Çalışan Kişilerin Algılanan Örgütsel Destek Düzeylerinin Demografik Faktörler ve Covid-19 Süreci Açısından Değerlendirilmesine Yönelik Oluşturulan Hipotezlerin Analiz Edilmesi

Hipotezlerin test edilmesinde iki ve daha fazla bağımsız grup arasındaki farklılığın ölçülmesine yönelik testler kullanılması planlanmıştır. Bu testlerden parametrik veya parametrik olmayan testlere başvurulması için verilerin normal dağılıp dağılmadığının test edilmesi gerekmektedir. Bu sebeple Histogram grafikleri fikir vermiş, ancak yine de normallik testi yapılmıştır. Verilerin normal dağılıma sahip olup olmadığını gösteren testlerden, gözlem sayısı 29' dan büyük olan veriler için tercih edilen Kolmogrov-Simirnov tercih edilmiştir. Yapılan normallik testinde Kolmogrov-Simirnov %5 anlamlılık düzeyine göre p değerinin 0,05' ten büyük olması verilerin anlamlı olduğu sonucunu vermektedir. Yapılan analizde $p < 0,05$ olarak bulunmuştur. Verilerin normal dağılıma sahip olmadığı sonucuna ulaşılarak, iki bağımsız grup arasındaki farklılığı test eden non-parametrik test Mann-Whitney U testi ve üç ya da daha fazla grup için karşılaştırma yaparak farklılığı ölçen Kruskal-Wallis Testi (Yalnızca H3 hipotezinin testinde kullanılmıştır.) kullanılmıştır.

Yapılan Analiz sonucunda H1 hipotezi p değeri 0,04 olarak hesaplanmıştır. $P < 0,05$ olduğu için H1 hipotezi kabul edilmiştir. Bu analiz sonucunda algılanan örgütsel destek ile cinsiyet arasında istatistiki olarak anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. Erkek çalışanların, örgütsel destek algısı kadın çalışanlara oranla daha yüksek olarak hesaplanmıştır.

Yapılan Analiz sonucunda H2 hipotezi p değeri 0,90 olarak hesaplanmıştır. $P > 0,05$ olduğu için H2 hipotezi reddedilmiştir. Bu analiz sonucunda algılanan örgütsel destek ile medeni durum arasında istatistiki olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır.

Yapılan Analiz sonucunda H3 hipotezi p değeri 0,61 olarak hesaplanmıştır. $P > 0,05$ olduğu için H3 hipotezi reddedilmiştir. Bu analiz sonucunda algılanan örgütsel destek ile yaş grupları arasında istatistiki olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır.

Yapılan Analiz sonucunda H4 hipotezi p değeri 0,10 olarak hesaplanmıştır. $P > 0,05$ olduğu için H4 hipotezi reddedilmiştir. Bu analiz sonucunda algılanan örgütsel destek ile çalışılan sektör arasında istatistiki olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır.

Yapılan Analiz sonucunda H5 hipotezi p değeri 0,39 olarak hesaplanmıştır. $P > 0,05$ olduğu için H5 hipotezi reddedilmiştir. Bu analiz sonucunda algılanan örgütsel destek ile Covid-19 olup olmama durumu arasında istatistiki olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır.

Yapılan Analiz sonucunda H6 hipotezi p değeri 0,70 olarak hesaplanmıştır. $P > 0,05$ olduğu için H6 hipotezi reddedilmiştir. Bu analiz sonucunda algılanan örgütsel destek ile ailesinde Covid-19 olup olmama durumu arasında istatistiki olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır.

Yapılan Analiz sonucunda H7 hipotezi p değeri 0,63 olarak hesaplanmıştır. $P > 0,05$ olduğu için H7 hipotezi reddedilmiştir. Bu analiz sonucunda algılanan örgütsel destek ile Covid-19 sebebiyle ölen olup olmama durumu arasında istatistiki olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır.

Yapılan Analiz sonucunda H8 hipotezi p değeri 0,05 olarak hesaplanmıştır. $P = 0,05$ olduğu için H8 hipotezi kabul edilmiştir. Bu analiz sonucunda algılanan örgütsel destek ile kronik rahatsızlık arasında istatistiki olarak anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. Kronik rahatsızlığı

olmayan sağlık çalışanlarının, kronik rahatsızlığı olan sağlık çalışanlarına oranla daha yüksek örgütsel destek algısı söz konusudur.

5. SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Covid-19 pandemisi döneminde sağlık çalışanlarının örgütsel destek algılarının, demografik unsurlar ve Covid-19'a bağlı faktörler açısından araştırıldığı bu çalışmada elde edilen sonuçlar doğrultusunda, geliştirilen 8 hipotezden 2'si kabul edilirken 6 hipotez reddedilmiştir.

Araştırma bulgularına göre Covid-19 pandemisi döneminde ve zor şartlar altında çok yoğun ve yorucu şartlarda çalışan sağlık personellerinin algıladıkları örgütsel destek, cinsiyete bağlı olarak değerlendirildiğinde değişkenlik göstermektedir. Erkek sağlık personellerinin kadın sağlık personellerine oranla algılanan örgütsel destek seviyesi daha yüksek olarak tespit edilmiştir. Bununla birlikte diğer demografik koşulların hiçbirisi algılanan örgütsel destek bağlamında anlamlı bir farklılık oluşturmamaktadır. Covid-19 pandemisi sürecinde sağlık personellerinin medeni durumlarındaki farklılık ve farklı yaş gruplarında olmaları, örgütsel destek algısı açısından bir fark oluşturmamaktadır. Benzer şekilde sağlık çalışanlarının kamu ya da özel sağlık kuruluşlarında hizmet vermeleri de örgütsel destek algısı açısından anlamlı bir farklılık oluşturmamaktadır.

Sağlık çalışanlarının Covid-19'a bağlı etkenler açısından örgütsel destek algılarının değişip değişmediği ile ilgili araştırma bulguları şu şekildedir;

Covid-19 pandemisi sürecinde sağlık personellerinin Covid-19'a yakalanma durumlarının örgütsel destek algısı ile anlamlı bir ilişkisi tespit edilmemiştir. Çalışanlar hastalığa yakalanmalarından bağımsız olarak belirli örgütsel destek algısına sahiptirler. Benzer şekilde çalışanlarının ailelerinden bir bireyin Covid-19'a yakalanma durumları ve çalışanların yakınlarının Covid-19 sebebi ile hayatlarını kaybetmelerinin de çalışanların örgütsel destek algısı üzerinde anlamlı bir ilişki oluşturmadığı tespit edilmiştir. Bununla birlikte kronik rahatsızlığa sahip olan sağlık çalışanlarının, kronik rahatsızlığa sahip olmayan sağlık çalışanlarına oranla daha düşük örgütsel destek algısına sahip oldukları görülmektedir.

Tüm sonuçlar bir bütün olarak değerlendirildiğinde, Covid-19 Pandemi sürecinde yoğun ve yorucu şartlarda çalışmak zorunda kalan sağlık çalışanlarının, gerek demografik gerekse Covid-19'a bağlı faktörler açısından koşullardan bağımsız olarak örgütsel destek algılarının yüksek oranlarda değişkenlik göstermediği tespit edilmiştir. Bu sonucun ortaya çıkmasında, dönemin şartları gereği sağlık çalışanlarının içerisinde buldukları yoğunluk, yıpratıcı süreçler ve oluşan iş stresi gibi unsurların etkililiği, sağlık çalışanlarının aile hayatlarının pandemi sürecinde olumsuz anlamda değişip değişmediği, çalışanların kendilerinin Covid-19'a yakalanma üzerindeki tepkilerinin boyutlarının araştırılması vb. araştırmalar, gelecek çalışmalara konu olabilir.

KAYNAKLAR

- Afşar, F., Erdoğan, H., İbrahimoglu, Ö., Şaylan, B. ve Köksal, Ö. (2021). Covid-19 Sürecinde Sağlık Çalışanlarının İş Stresi ve Örgütsel Destek Algıları. *Gevher Nesibe Journal of Medical & Health Sciences*, 6 (14). 89-96.
- Al-Omar, H. A., Arafah, A. M., Barakat, J. M., Almutairi, R. D., Khurshid, F. ve Alsultan, M. S. (2019). The impact of perceived organizational support and resilience on pharmacists' engagement in their stressful and competitive workplaces in Saudi Arabia. *Saudi Pharmaceutical Journal*. 27(7), 1044-1052.
- Armstrong-Stassen, M. (1998). The effect of gender and organizational level on how survivors appraise and cope with organizational downsizing. *Journal of Applied Behavioral Science*, 34(2), 125–142
- Bryman, A., Cramer, D., Quantitative Data Analysis with SPSS 12 and 13: A Guide for Social Scientists, Routledge, London, 2005.
- Caesens, G., Marique, G., Hanin, D., ve Stinglhamber, F. (2016). The relationship between perceived organizational support and proactive behaviour directed towards the organization. *Eur. J. Work Organ. Psychol.* 25, 398–411.
- Caesens, G., Stinglhamber, F., Demoulin, S., ve De Wilde, M. (2017). The relationship between perceived organizational support and employees' wellbeing: the mediating role of organizational dehumanization. *Eur. J. Work Organ. Psychol.* 26, 527–540.
- Caesens, G., Stinglhamber, F., Demoulin, S., De Wilde, M. ve Mierop, A. (2019). Perceived Organizational Support and Workplace Conflict: The Mediating Role of Failure-Related Trust. *Frontiers in Psychology*, Sec. Organizational Psychology.
- Chen, Y. H. (2007). *Principals' distributed leadership behaviors and their impact on student achievement in selected elementary schools in Texas*, Doktora Tezi. Texas: A&M University.
- Chen, Z., Eisenberger, R., Johnson, K. M., Sucharski, L. L., ve Aselage, J. (2009). Perceived organizational support and extra-role performance: which leads to which? *J. Soc. Psychol.* 149, 119- 124
- Eisenberger, R., Huntington R., Hutchison S. ve Sowa, D. (1986). Perceived Organizational Support. *Journal of Applied Psychology*, 7, 500–507.
- Eisenberger, R., Fasolo, P. ve Davis-LaMastro, V. (1990). Perceived Organizational Support and Employee Diligence, Commitment and Innovation, *Journal of Applied Psychology*, 75, 51–59.
- Eisenberger, R., Stinglhamber, F., Vandenberghe, C., Sucharski, I. L. ve Rhoades, L. (2001). Perceived supervisor support: Contributions to perceived organizational support and employee retention. *Journal of Applied Psychology*, 87 (3), 565-573.
- Eisenberger, R., Shoss, M. K., Karagonlar, G., Gonzalez-Morales, M. G., Wickham, R., ve Buffardi, L. C. (2016). The supervisor POS–LMX–subordinate POS chain: Moderation by reciprocity wariness and supervisor's organizational embodiment. *Journal of Organizational Behavior*, 35, 635-656.
- Eisenberger, R., Cummings, J., Armeli, S. ve Lynch, P. (1997). Perceived organizational support, discretionary treatment, and job satisfaction. *Journal of Applied Psychology*, 82(5), 812-820.

- Kurtessis, J., Eisenberger, R., Buffardi, L. C., Stewart, K. A., ve Adis, C. S. (2015). Perceived organizational support: a meta-analytic evaluation of organizational support theory. *Journal of Management*, 43, 1854-1884.
- Maan, A. T., Abid, G., Butt, T. H., Ashfaq, F. ve Ahmed, S. (2020). Perceived Organizational Support and Job Satisfaction: a Moderated Mediation Model of Proactive Personality and Psychological Empowerment. *Future Business Journal*, 6 (1), 1-12.
- Meriç, E., Öztürk Çiftçi, D. ve Yurtal, F. (2019). Algılanan Örgütsel Destek ve Adanmışlık Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 27 (1), 65-74.
- Nunnally, J. C., Bernstein, I. H., Psychometric Theory, 3rd ed., McGraw-Hill Inc., New York, 1994.
- Rhoades, L., ve Eisenberger, R. (2002). Perceived Organizational Support: A Review of The Literature. *Journal of Applied Psychology*, 87 (4), 698–714.
- Shaw, W. S., Reme, S. E., Pransky, G., Woiszwillo, M. J., Steenstra, I. A., ve Linton, S. J. (2013). The pain recovery inventory of concerns and expectations: a psychosocial screening instrument to identify intervention needs among patients at elevated risk of back disability. *Journal of Occupational and Environmental Medicine / American College of Occupational and Environmental Medicine*, 55, 885-894.
- Tamer, İ. ve Bük T. B. (2020). Algılanan Örgütsel Destek ve Örgütsel Bağlılık Üzerine Kavramsal bir İnceleme. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*. 7(2), 139-147.
- Terzi, B. ve Polat, Ş. (2020). Hemşirelerin algıladıkları destek düzeyleri ve etkileyen faktörlerin incelenmesi. *Adıyaman Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 6 (1). 59-67.

YAPISAL FONKSİYONALİST BAĞLAMDA SİBER SUÇLARIN SOSYOLOJİK ANALİZİ

Doç.Dr. Melda Medine SUNAY¹, Ebru BİREL²

¹ Bursa Teknik Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, 0000-0003-3210-5942

² Bursa Teknik Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, 0000-0002-5987-9297

ÖZET

Tarih boyunca toplumlar farklı toplumsal yaşam evrelerinden geçerek yaşamlarını sürdürmektedirler. Sabanın icat edilmesiyle beraber avcı ve toplayıcı toplumlardan tarım toplumlarına, buhar makinesinin icat edilmesiyle sanayi toplumlarına ve son olarak gelişen bilgi ve internet kullanımına bağlı olarak Daniel Bell'in post-endüstri toplumları olarak isimlendirdiği evreye geçilmiştir. Toplumlar değişen toplumsal yaşamlarına bağlı olarak ortaya çıkan suç türlerine yönelik farklı önlemler almıştır. Özellikle günümüzde ortaya çıkan siber suç türleri toplumların (uyrukların), dijital ortamda korunmasına yönelik çalışmaları gerekli kılmıştır. Zira günümüzde teknoloji ve internetin gelişimine bağlı olarak ortaya çıkan siber suçlar güvenlik konusunda önemli bir tehdit olarak görülmektedir. Bu bağlamda çalışmanın temel amacı yapısal fonksiyonalistlerin suça karşı yaklaşımlarını inceleyerek siber suçları sosyolojik bağlamda irdelemektir. Siber suçların seçilmesinin temel nedeni günümüzde ortaya çıkan bir tehdit olarak önlenmesi konusunda güvenlik önlemlerin eksik olmasının yanı sıra sosyal bilimler literatüründe toplumsal etkileri konusunda yeterli çalışmalara yer verilmemiş olmasıdır. Yapılan çalışmada yöntem olarak nitel araştırma yöntemleri ile ulaşılan veriler kullanılarak siber suçların yapısı ve toplumsal etkileri hakkında bilgi verilmektedir. Sonuç olarak siber suçların; devletlerarası işbirliğini zorunlu kılmasıyla bağımlılığı ve dayanışmayı artıran, teknolojik alanda mücadeleye yönelik geliştirilen yazılım ve araçlarla ilerlemeyi tetikleyen ve son olarak hukuksal anlamda yeni kanunların eklenmesiyle değişimi ve toplumsal sınırları belirleyen toplumsal bir fenomen olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Suç, Siber Suç, Yapısal Fonksiyonalizm.

1.GİRİŞ

Tarihsel süreçte tüm toplumlarda suç ve ceza yöntemleri çeşitli şekillerde ortaya çıkmakla beraber toplumların değer, inanç, gelenek, görenek gibi toplumsal yaşam biçimlerinden etkilenmektedir. Bu bakımdan suç teşkil eden davranışlar ve ceza yöntemleri toplumsal ve

dönemsel açıdan farklılık göstermektedir. Örnek vermek gerekirse suç, avcı ve toplayıcı toplumlarda yazının kullanılmaması dolayısıyla töreye (yazısız kurallara) dayanması şeklinde tanımlanırken, bu toplumların sürekli hareket halinde olmaları ceza yönteminin günümüz modern cezaevi uygulamalarından ziyade sürgün, öldürme veya kırbaç şeklinde yaptırımların uygulanmasıyla sonuçlanmaktadır. Sanayi öncesi toplumlarda suçun meşru dayanak noktası olarak inançlar, gelenek ve görenekler etkili olmakta iken günümüz modern toplumlarında bu unsurların etkisi olmakla beraber rasyonel temellere dayanan evrensel hukuk kuralların hâkim olduğu görülmektedir. Bu bakımdan ele alacak olursak suç ve ceza tanımlamalarının geçmiş, şimdi ve gelecek arasında farklı ölçütler içerisinde yer aldığı/alacağı görülmektedir.

Dinamik bir yapıya sahip suç olgusunu incelemek, açıklamak ve önlemek amacıyla çeşitli teorik yaklaşımlar ortaya çıkmaktadır. Bu anlamda 1885'lerden bu yana bir bilim olarak gelişmeye başlayan Kriminoloji suç olgusunun incelenmesi ve önlemesine yönelik bir bilim olarak gelişmiştir (Bal, 2016: 29). Suçun ortaya çıkış noktasında farklı ayrıntılara dikkat etmek kriminolojide farklı kuramların ortaya çıkmasıyla sonuçlanmıştır. Kriminolojide ilk 1985'lerde ortaya çıkan klasik biyolojik kuramların (Lomroso, Garofalo) yanı sıra 1920/30'larda Freud'un çalışmalarıyla beraber modern kuramların ortaya çıktığı görülmektedir. Bu kuramlar arasında Neoklasik okul; davranışın ortaya çıkmasına neden olan etmenlerin ortadan kaldırılmasıyla suçlu davranışın ortadan kalkacağını savunan görüş, biyolojik kuram; kişilerin doğuştan fiziksel ve ruhsal bozukluklara bağlı olarak suçlu doğduğunu ileri süren bakış açısı ve Freud'un psikoanalitik yaklaşımı yer almaktadır (Özcan, 2022: 91). Bu kuramların ortak amacı suçlu davranışı anlamaya çalışarak faydacı bir bakış açısıyla bu davranışı önlemeye çalışmaktır.

2. SİBER SUÇ

Günümüzde teknoloji ve internet altyapısında meydana gelen ilerlemelerle beraber gündelik yaşamda kullanılan internet, bilgisayar, internete bağlanabilen telefonlar, gündelik işleri kolaylaştıran mobil bankacılıkla alışveriş ve faturaların ödenmesi, kamu hizmetlerin internet aracılığıyla verilmesi gibi uygulamalar insan yaşamını kolaylaştırıcı imkânlar yaratmaktadır. İnsan yaşamını kolaylaştırıcı etkiye sahip olan bu uygulamalarla beraber insanlar artık toplumsal yaşamlarının hemen hemen her anını siber ortamlara aktarmaktadır. Günümüzde gündelik yaşamdaki işlerin yapıldığı alan olan siber sistemler kişisel bilgilerin yanı sıra devletlere ait verilerin yer aldığı ortamlardır. Dijital ortamlarda yer alan bu bilgiler güvenlik konusunda devletlerin farklı tedbirler almalarını gerekli kılmaktadır.

Özellikle Soğuk Savaş döneminden sonra daha geniş ölçekte güvenlik problemlerinin ortaya çıkmasıyla beraber (siber güvenlik, çevre güvenliği vs.) güvenliğe yönelik tanımlamalar değişmekte olup güvenlik; devlet uyruklarını sadece askeri anlamda koruması değil aynı zamanda dijital ortamlarda yer alan kişisel bilgilerin korunması gibi sorumlulukları da üstlenmektedir (Doğrul ve Ergurum, 2021: 178). Sanayi Devrimi'nin birikimsel bir ürünü olarak gelişen bu ilerlemeler günümüzde toplumsal hayatın yaşamını kolaylaştıran ve kişilere özgürlük vaat eden bileşenler olarak görülmektedir. Lakin Manuel Castells'in "Ağ Toplumu", Ulrich Beck'in "Risk Toplumu" olarak isimlendirdiği günümüz toplumlarında birtakım tehdit, belirsizlik ve güvensizlik ortamları oluşturulduğuna dair görüşler bu gelişmeler karşısında temkinli olmamız gerektiğini öğütler niteliktedir. Aynı şekilde Bauman'ın da (2013:119-120) *Modernite, Kapitalizm, Sosyalizm, Küresel Çağda Sosyal Eşitsizlik* kitabında aktardığı şekilde internet topluluklarının (daha sonra ağlar diyecektir) uzun dönemli bağlılık, sadakat ya da katı disiplin gerektirmemeleri gibi çekici yönleriyle bireyin özgürleşmesi olarak görülmüş ve coşkuyla karşılanmış; fakat ağları çekici kılan yine bir başka bedel olarak güvensizlik problemini beraberinde getirmektedir. 1990'lı yıllarda bilgisayar mühendisleri tarafından kullanılan siber güvenlik, *"ağa bağlı olan sistemlerin erişilebilir, çalışılabilir ve sürekliliği ile muhafazasını sağlamaktır"* (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2017: 45). Bu bakımdan günümüzde gerek ulusal gerekse uluslararası düzeyde geniş siber güvenlik tedbirleri alınması zorunlu bir hal almaktadır.

Her toplumda değişen yaşam koşulları ve olanaklarına bağlı olarak yeni kavramlar kullanılmaya başlamıştır. Bu doğrultuda siber suç kavramı dijitalleşen endüstri toplumları sonrasında ağlar aracılığıyla yasadışı gerçekleştirilen suç davranışlarını ifade etmek amacıyla kullanılmaktadır. En geniş anlamıyla siber suç; bilişim sistemleri kullanılarak herhangi bir bilişim sisteminin güvenliğini, verilerini veya kullanıcılarını hedef alan hukuka aykırı yapılan eylemlerin tümünü ifade etmektedir (Suveren, 2019: 164-165). Marcum ve Higgins (2019; 460) *'Cybercrime'* isimli yazısında melez (karışım) suçlar olarak tanımladıkları siber suçların daha önce fiziksel dünyada var olan suç davranışlarının çevrimiçi bir şekilde işlenmeye başlaması olarak isimlendirmiştir. Bu bakımdan yeni suç türlerin ortaya çıkması söz konusu olabileceği gibi eski suç davranışların esnek teknolojilerin kullanılmasıyla yeniden biçimlenmesi ve sanal ortamda daha kolay bir şekilde gerçekleştirilmesi söz konusu olmaktadır. Bu suçlar kişinin özel yaşam gizliliğini ihlal etme (gizli dinleme, gözetleme, hesap veya bilgisayarları hacklemek), taciz, yalan haber yayma ve propaganda yapmak gibi manevi boyutları olabileceği gibi kişilerin malvarlığına yönelik kredi kartlarından para çekme, dolandırıcılık faaliyetleri şeklinde

görülebilmektedir. Siber saldırılar kişilerin yani sıra kurumsal şirketler, bankalar, kamu daireleri karşısında da tehdit oluşturabilmektedir. Günümüzde bu tehditler karşısında önlemlerin alınmasına yönelik çalışmalar yapılmış olsa dahi siber saldırıların tam olarak önlenmesi henüz mümkün görülmemektedir. Zira siber suçlar söz konusu olduğu zaman mekânsal açıdan bir yere bağlı olmaması ve suçu işleyen kişinin kim olduğunun saptanamaması konusunda kriminolojik güçlükler ortaya çıkmaktadır (Wall, 2001: akt. Suveren, 2019: 168).

2.1. Siber Suç Çeşitleri ve İstatistikleri

Uluslararası Telekomünikasyon Birliği (ITU) siber suçları 4 ana başlık içinde sınıflandırmıştır (Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu, 2022: 24):

- Bilgisayarlarda yer alan veri ve sistemlerin kullanılabilirliği, gizliliği ve bütünlüğüne yönelik işlenen suçlar (yasadışı veri hırsızlığı, değiştirilmesi ve müdahale edilmesi),
- Bilgisayar ile ilgili suçlar (kimlik hırsızlığı, dolandırıcılık, virüs yayma, online kumar),
- Telif hakkı ile ilgili suçlar,
- İçerikle ilgili suçlar (yalan haber, ırkçılık, müstehcen yayın satmak, nefret ve şiddet söylemleri).

Furnell ise siber suçları 2 ayrı kategori içerisinde değerlendirme yapmaktadır (Furnell, 2001, s. 35-37; akt. Kolukırcık ve Gün, 2020: 328).

Bilgisayar odaklı suçlar: Bilgisayar ve internet sistemleri olmadan önce var olan fakat daha sonra bilgisayar/internet sistemlerinin geliştirilmesiyle bu olanaklardan faydalanarak daha rahat bir şekilde işlenen suçlar. Dolandırıcılık, online kumar, hırsızlık vs.

Bilgisayar Destekli Suçlar: Bilgisayarın ortaya çıkmasıyla beraber ortaya çıkan yeni suçlardır. Yazılım destekli olan bu suçlar virüs yayma, bilgisayar korsancılığı vb. şeklinde görülmektedir.

5237 Türk Ceza Kanunu'nun Toplum Karşı Suçlar başlıklı 3. Kısımında 10. Bölüm "Bilişim alanında suçlar" konusuna ayrılan maddeler şu şekildedir (Url, 1);

Madde 243 – Bilişim sistemine girme

Madde 244 – Sistemi engelleme, bozma, verileri yok etme veya değiştirme

Madde 245 – Banka veya kredi kartlarının kötüye kullanılması

Madde 245/A – Yasak cihaz veya programlar

Madde 246 – Tüzel kişiler hakkında güvenlik tedbiri uygulanması

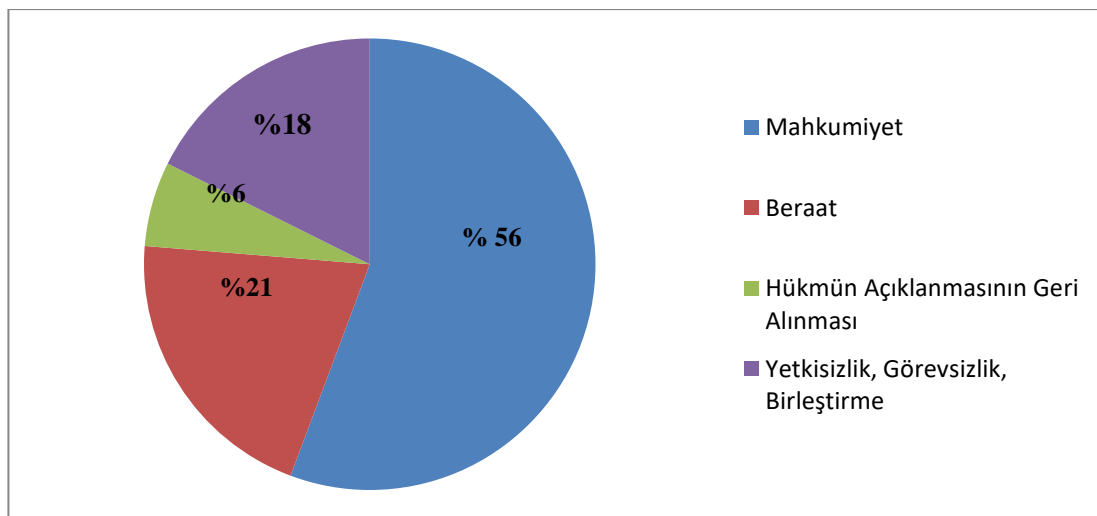
Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü tarafından hizmete özel olarak yayınlanan raporda bilişim suçları yıllara göre dağılımı aşağıdaki gibidir;

	TCK. Madde no.	2017 ve öncesi	%	2018	%	2019	%	2020	%	2021	%	Toplam	%
Bilişim Alanındaki Suçlar	243-246	7168	23,1	2242	7,2	7251	23,4	6093	19,7	8239	26,6	30993	1,0

Kaynak: (Url, 1)

Tabloda da görüleceği üzere Türkiye’de siber suç sayılarında artış-azalış şeklinde düzensiz dalgalanmalar görülmekle beraber son yıllarda özellikle 2021 yılında ciddi bir artış olduğu görülmektedir. Tablonun tamamının yer almış olduğu kaynakta siber suçlar 28 çeşitli suç kategorisi içerisinde 14. Sırada yer almaktadır. Günümüzde yaygın bir şekilde kullanılan iletişim teknolojileri alanında meydana gelen ilerlemeler beraberinde siber suçların artması tehdidini de getirecektir. Bilişim suçlarıyla ilgili 2021 yılında açılan 19.947 kamu davasından 71.131 kovuşturmayaya yer olmadığına dair karar verilirken önceki yıla- 2020 yılında 17.790 davadan 38.659 kovuşturmayaya yer yoktur- kovuşturmayaya yer olmadığına dair verilen karar sayısında bir artış olduğu ve yapılan suç duyurularından yalnızca %16,2’i kamu davasına dönüştüğü görülmektedir.

2021 yılında siber suçlara yönelik açılan toplam 47.352 davanın verilen kararların türüne göre sayısı

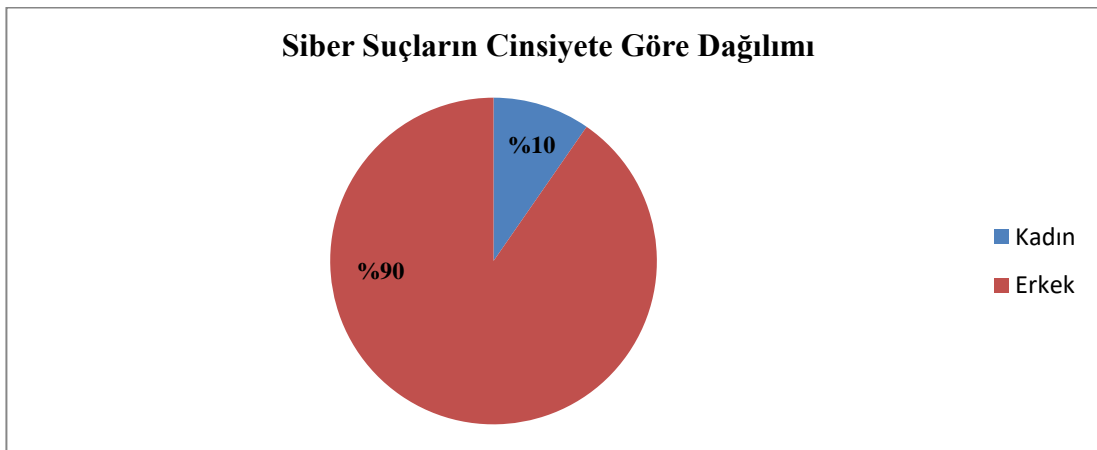
Mahkûmiyet ¹	Beraat	Hükmün Açıklanmasının Geri Alınması	Yetkisizlik, Görevsizlik, Birleştirme	Diğer ²
24 336	8 990	2 650	7 708	3 668

2021 yılında sanıkların işledikleri bilişim suçlarına yönelik yaş, cinsiyet ve uyruğa yönelik tablosu şu şekildedir;

	12-15	15-18	18 ve üzeri	Yabancı uyruklu
Erkek	611	977	19815	452
Kadın	28	99	2160	78
Toplam	639	1076	21975	530

(Kaynak: Url 1)

Genel olarak yıllara göre erkeklerin kadınlardan daha fazla siber suçlar konusunda suça karıştığı görülmektedir. Ayrıca dikkat çeken bir diğer unsur ise siber suça karışan kişilerin 18 yaş ve üzeri olmasına rağmen yaş alt sınırın 12'ye kadar düşmesidir. Günümüzde küçük yaşta telefon, bilgisayar ve internet erişimi imkânlarına sahip olan kişilerin siber suçların yaş sınırının düşmesi konusundaki temel etken olarak görülebilmektedir. Ayrıca çocuklar günümüzde sosyal medya ve internet (online oyun gibi) aktif bir şekilde kullanan çocuklar siber suçlular tarafından seçilen kurbanlar olma riski arasında da yer almaktadır.

¹ Mahkûmiyet kararları, sanıklar hakkında verilen hürriyeti bağlayıcı ceza, adli para cezası, erteleme, güvenlik tedbirleri ve diğer mahkûmiyet kararlarını içermektedir. Bir sanık hakkında bir suçtan dolayı aynı mahkûmiyet kararı içerisinde hürriyeti bağlayıcı ceza, para cezası ve güvenlik tedbirine hükmedilmesi halinde UYAP yazılımı nedeniyle mahkûmiyet karar sayısı üç olarak sayılmaktadır.

² Davanın düşmesi, ceza verilmesine yer olmadığı, hüküm verilmesine yer olmadığı, davanın reddi, özel yasalar gereğince erteleme, TCK madde 32 gereğince verilen kararlardır.

1953 yılından itibaren yaygın bir şekilde üretilen bilgisayarlar Türkiye'ye ilk 1960 yılında gelirken internet ise 1993 yılında Ortadoğu Teknik Üniversitesi Laboratuvarlarında kullanılmaya başlamıştır. Yakın geçmişte kullanılmaya başlanana internet ve bilgisayar sistemlerine bağlı olarak Türkiye'de siber suçlarla ilgili suç ve ceza kapsamında davaların açılmasına yol açmaktadır.

Türkiye Bilişim Suçları Araştırmasına (Url, 2) göre 1990-2011 yılları arasında Türkiye'de siber suçlar kapsamında açılan dava dosya sayısı tablosu aşağıdaki gibidir;

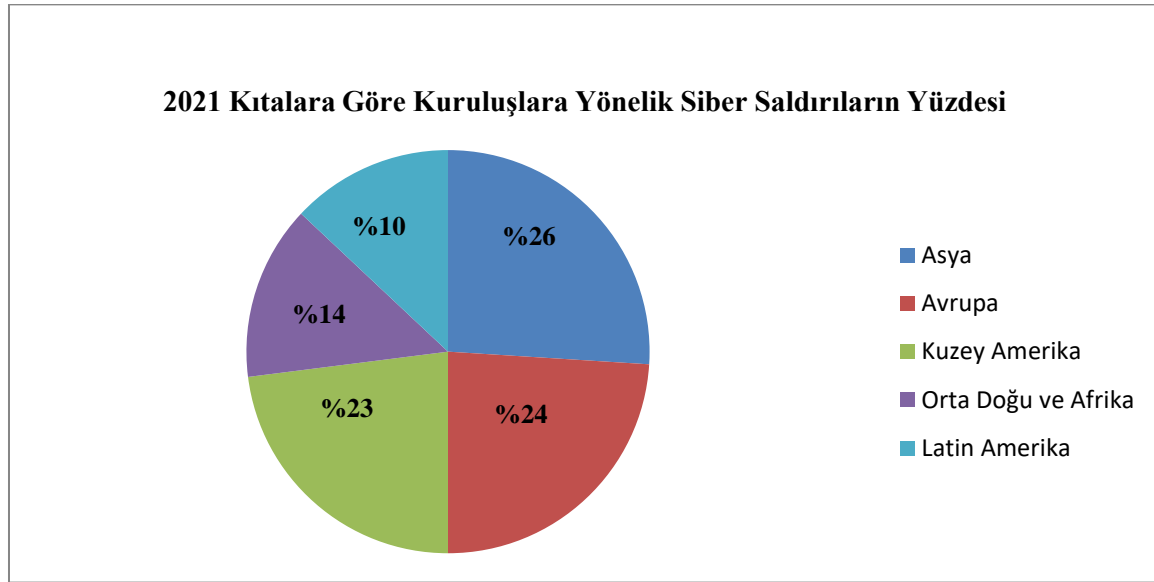
SIRA	SUÇ TANIMI	DOSYA SAYISI
1	Bilişim sistemleri banka veya kredi kurumlarının araç olarak kullanılması suretiyle dolandırıcılık	24254
2	Başkasına ait banka veya kredi kartının izinsiz kullanılması suretiyle yarar sağlama	14166
3	Manevi haklara tecavüz	6029
4	Bilişim sistemine hukuka aykırı müdahale suretiyle haksız çıkar sağlama	4258
5	Bilişim sistemlerinin kullanılması suretiyle hırsızlık	3517
6	Şiddet kullanarak hayvanlarla ölmüş insan bedeni ile ilgili müstehcen yayın üretmek ve satmak	2538
7	Sahte banka veya kredi kartı kullanmak suretiyle yarar sağlama	2044
8	Bilişim sistemindeki verileri bozma yok etme erişilmez kılma, sisteme veri yerleştirme vb.	1898
9	Bilişim sistemine hukuka aykırı olarak girme ve orada kalma	1706
10	Müstehcen yayınlara alışveriş merkezleri dışında satmaya arz etmek, satmak veya kiraya vermek	1578
11	Alenen müstehcen yayın satmak veya kiralamak	1110
12	Kişisel verileri hukuka aykırı olarak ele geçirmek veya yaymak	1093
13	Kanuna aykırı çoğaltılan nüshayı ticari amaçla elde bulundurmak	1075
14	Bilişim sisteminin işleyişini engelleme veya bozma	1074
15	Mali hakların ihlali suçları	1049

16	Çocukların kullanıldığı müstehcen yayınları ülkeye sokmak, çoğaltmak, satmak, nakletmek, ihraç etmek vs.	879
17	Başkalarına ait banka hesaplarıyla ilişkilendirilerek sahte banka veya kredi kartı üretme, satma, vb.	764
18	Müstehcen yayınların yayınlanmasına aracılık etmek	686
19	Çocuğun görebileceği yerlerde müstehcenlik	521
20	Müstehcen yayınların üretiminde çocukları kullanmak	494

Kaynak: (Url, 2)

Türkiye’de olduğu gibi dünyada da siber suçlar ciddi bir tehdit olarak görülmekle birlikte siber saldırılardan korunmak amacıyla çok sayıda yatırım yapılmaktadır. 2021 yılında kıtalar bazında gerçekleştirilen siber saldırılara en fazla Asya kıtası maruz kaldığı görülmektedir.

Kaynak: (Url, 3)

2.2 Siber Suçlara Yönelik Mücadeleler

Küreselleşmenin arttığı günümüz toplumlarında teknolojik gelişmelerle beraber uzak sınırlar arasındaki mesafe ortadan kalkmaktadır. Bu durum dünyanın herhangi bir yerinden başka bir yerine iletişim ve ulaşımı kolaylaştırdığı gibi herhangi bir yerden gelebilecek tehlikelere açık hale gelmeyi de beraberinde getirmektedir. Bu tehlikelerden en önemlisi şüphesiz siber suçlar olarak görülmektedir. Mekândan bağımsız bir şekilde gerçekleştirilen

siber suçların önlenmesi beraberinde güçlükleri de getirmektedir. Kullanılan yazılım sistemleriyle devlet bilgilerinin, sırlarının, güvenlik tedbirlerinin, iletişim kanallarının dinlenmesi ve daha birçok bilginin ele geçirilmesi tehditiyle karşı karşıya kalan devletler bu anlamda küresel düzeyde güvenlik tedbirleri almaya çalışmaktadırlar. Yakın zamanda Euronews haber sitesinde yayınlanan bir haberde Meksika devleti tarafından yabancı bir grubun devletin suç rakamları, silahlı kuvvetler hakkındaki gizli bilgiler, iletişim kayıtları ve ABD'nin Meksika Büyükelçisi Ken Salazar'ın izlenmesi de dâhil olmak üzere Meksika Savunma Bakanlığında altı terabayt veriyi hacklediğini bildirildi (Url, 4). Bu tür siber saldırılar ülkelerin siber güvenlik önlemlerini gözden geçirmeleri ve uluslararası çalışmalara katkı sağlamalarına ilişkin beklentileri getirmektedir. Sonuç itibarıyla günümüzde siber saldırıları engellemeye yönelik uluslararası önlemlerin alınmasına yönelik kurum ve kuruluşlar -Avrupa Birliği Ağ ve Bilgi Güvenliği Ajansı (ENISA), Siber Tehditlere Karşı Uluslararası Çok Taraflı İşbirliği (IMPACT), Uluslararası Telekomünikasyon Birliği (ITU), Avrupa Siber Güvenlik Kurumu (ECSO), G-8 Topluluğu- kurulmuştur.

Türkiye'de siber suçlara yönelik alınan siber tedbirler hukuki boyut ve dijital suçlarla ilgili yapılan düzenlemeler, polisiye yöntemler ve teknik yöntemler olmak üzere 3 ana başlık altında toplanabilmektedir. Kısaca bunlar (Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu, 2022: 62-88);

- 26.09.2004 tarihinde 5237 numaralı kanunla siber suçlar farklı bir başlık altında toplanarak ayrıntılı bir şekilde hukuki düzenlemeler yapılmıştır.
- Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı bünyesinde kurulan Bilişim Suçları ve Sistemleri Şube Müdürlüğü 2010 yılında ikiye bölünmüştür. Bilişim Suçları Şube Müdürlüğü tek başına ayrı bir müdürlük olarak devam etmektedir.
- Adli bilişim ve siber güvenlik süreçleri olarak ikiye ayrılan teknik yöntemler suçun işlenmiş olduğu siber uzay ortamında teknik yöntemlerle (geriye dönük kayıt ve veri toplama, silinen kaybolan verileri geri getirme, veri analizi vb. süreçler) suçu aydınlatmaya yönelik delilleri toplamaktır.

2.3. Teknolojik Gelişmeler (Sanayi Gelişimi) ve Siber Suçlar

Tarihsel bağlamda toplumlar çeşitli aşamalardan geçerek varlığını sürdürmektedir. Bu aşamalar daha ilkel yaşamın hâkim olduğu; avcı ve toplayıcı toplumlar, bahçıvan ve tarım

toplumlarının yanı sıra teknolojik gelişmelere bağlı olarak gelişen endüstri toplumları ve internet ve otomasyon işlemlerinin kullanılmaya başlamasıyla gelişen endüstri sonrası toplumlar şeklinde ilerlemektedir. Avcı ve toplayıcı toplumlardan, endüstri/endüstri sonrası toplumlara gelinceye kadar suç ve ceza yöntemleri çeşitli biçimlerde var olmaktadır.

Suçun olmadığı bir toplumun varlığını hayal etmek imkânsızdır. Yalnız neyin suç olarak görülebileceği? Hangi suç türlerinin ortaya çıkabileceği? Bu suçların ne şekilde cezalandırılacağı? Toplumların değer, inanç, gelenek, görenek, yaşayış biçimleri, teknolojik gelişmeler gibi unsurlara bağlı olarak belirlenmektedir. Bu bakımdan suç ve ceza türleri toplumlara göre farklılık gösterebileceği gibi aynı toplumlarda dönemsel açıdan farklılıklar gösterebilmektedir. Bu bakımdan günümüzde var olan suç çeşitlerinin geçmiş toplumlarda var olmadığı görülebilmektedir. Bunun en açık örneği siber suçlardır. Gelişen teknolojik gelişmeler ve internetin kullanılmasıyla beraber birbirlerine bağlanan ağlar aracılığıyla, suçlu-mağdur yüz yüze, yakın temas veya mekân paylaşımı olmaksızın gerçekleşen siber suçlar günümüzün en temel sorunlarından biri olarak görülmektedir. Bu bağlamda toplumların geçirmiş oldukları değişimleri, sanayi devrimini ve sanayi sonrası yaşanan teknolojik gelişmeleri açıklamak siber suçların ortaya çıkışını ve yapısını anlamak açısından yararlı olacaktır.

Alvin Toffler (2008: 16-17) Üçüncü Dalga adlı eserinde toplumların ileri doğru bir sıçrama hareketinde olduğunu söyleyerek bu gelişim evrelerini; *Birinci Dalga; tarımsal devrim, İkinci Dalga; endüstri devrimi* ve son olarak içinde yaşadığımız çağ olarak görülen *Üçüncü Dalga; bilgi artışı ve teknoloji çağı* olarak adlandırmaktadır. Bunun yanı sıra günümüzde sanayi devrimin ortaya çıkmasıyla başlayan aşamalar endüstri 1.0, endüstri 2.0, endüstri 3.0 ve son olarak günümüz toplumlarını ifade eden endüstri 4.0 olarak dönemsel ayrımlar yapılmaktadır. Sanayi devrimi ilk olarak İngiltere’de 1760 yılında James Watt’ın buhar makinesini icat etmesiyle başlamış ve bu dönem endüstri 1.0 olarak ifade edilmektedir. Bu dönemde yaşanan teknolojik ve toplumsal gelişmeler; buhar gücünün kullanılmasıyla beraber makineleşmenin artması ve artan fabrika sayılarıyla kentsel yapıların artması şeklinde görülmektedir.

Bir diğer adı Elektrik Çağı olan Endüstri 2.0 dönemi ise enerji kaynağı olarak elektriğin kullanılmasıyla telefon, telgraf (ucuz gazete kağıdıyla), radyo gibi yenilikler iletişim teknolojisinin gelişimini sağlamıştır (Siemens, 2016: 6; akt. Çavdar, 2019: 11). Bu dönemde (1957) Sovyetler Birliği tarafından uzaya gönderilen Sputnik uydusu sonrasında dünyanın farklı yerlerine yerleştirilen savaş sistemlerini bir bilgisayar ağı ile yönetme düşüncesi

1970’lerde ABD mühendisleri tarafından geliştirilmesiyle günümüz bilgisayar ağlarının temelleri atılmıştır (Altunok ve Vural, 2011: 75).

Dijital Devrim olarak da isimlendirilen Endüstri 3.0 aşamasında (1970-1990) günümüzde kullanılan yazılımların üretiminin başlaması, internet kullanımı, otomasyon sistemlerinin kullanımı, bilgi işlem teknikleri, dijital haberleşme gibi yeniliklerin yanı sıra siber-fiziksel sistemler ve nesnelerin internetine geçmeye başlanması gibi önemli gelişmeler dördüncü sanayi devriminin sinyalleri olarak görülmektedir (Koca, 2020: 4539-4541). *“İlk olarak 1960”lı yıllarda askeri teknolojiler geliştirme amacıyla kurulan internet 1970”li yıllarda akademisyenler ve üniversiteler tarafından kullanılması ile sivilleşme sürecine girmesi (Gönenç, 2014: 148; akt. Birel, 2022; 21)”* sivil hayatta internetin kullanılmaya başlamasının ilk adımlarını oluşturmaktadır. *“1990’larda İsviçre CERN araştırma merkezinde geliştirilen küresel ağ adlı iletişim kuralları, e-posta gibi uygulamalar ve Ethernet gibi ucuz donanımsal çözümler ile bilgisayar ağları yaygınlık kazanmıştır”* (Altunok ve Vural, 2011: 75). 1960 yılında kablo/radyoya bağlı telefonların yerine Echo 1 isimli uyduya bağlı bir şekilde ABD’nin doğu ve batı yakası arasında haberleşme yapılmıştır. Bunu izleyen süreçte 1985 yılında Discovery’nin yörünge koyduğu uydulardan biriyle aynı anda 20.000 konuşma yapabilme imkânı sağlanmış ve günümüzde uydular aracılığıyla iletişim sağlanan mobil telefon sistemlerin oluşmasına zemin hazırlamıştır (Url, 5).

Günümüz bilgi toplumlarını ifade eden Endüstri 4.0 kavramı ilk olarak 2011 yılında Almanya’nın Hannover kentindeki bir fuarda kullanılmış ve temel bileşenleri olarak; mobil internetin yaygın bir şekilde kullanımı, gelişmiş bilgisayarlar, yapay zeka, nesnelerin interneti, gelişmiş yazılım kullanımları, siber-fiziksel sistemler, robotların üretimi gibi gelişmeler görülmektedir (Batal ve Tuğlu, 2018: 218). Sanayi alanında meydana gelen bu değişimler şüphesiz üretimin artışı ve daha fazla kar elde etme güdüsüyle gerçekleştirilmektedir. Fakat sadece üretim alanıyla sınırlanmayan bu gelişmeler toplumsal yaşamımızın her alanında etkili olmaktadır.

2.4. Yapısal Fonksiyonalizm ve Siber Suçlar

Yapısal Fonksiyonalist bağlamda suça yönelik kuramsal yaklaşımlar içerisinde Durkheim ilk akla gelen teorisyenler arasında yer almaktadır. Sosyolojik Yöntemin Kuralları isimli eserinde normal ve anormali birbirinden ayırt etmeye çalışan Durkheim suçu normal ve yaralı bir toplumsal olgu olarak görmektedir. Suçu ancak belirli istatistiksel artış olduğu durumlarda anormal bir durum olup suçun yararlarını şu şekilde açıklamaktadır (Durkheim, 2019: 95);

“Suç yalnızca gerekli değişimlere giden yolun açık kalmasına yardımcı olmakla kalmaz aynı zamanda bazı durumlarda bu değişimleri bizzat hazırlar. Suçun var olduğu yerde, bir yandan kolektif duygular yeni biçimler almak için gerekli esnekliği kazandırır; diğer yandan suçun kendisi, duyguların alacağı yeni biçimlerin belirlenmesinde katkıda bulunur kimi zaman. Gerçekten de, birçok durumda, suç gelecekteki ahlak anlayışının oluşumunu hızlandıran bir faktördür; olacak olan şeylere doğru bir ilerlemedir.

Suçun yararlı, değişim ve dayanışmayı sağlayan, ahlaki normları tamamlayıcı ve oluşabilecek yeni ahlaki normların sınırlarını belirleyen toplumsal bir olgu olarak gören Durkheim, Sokrates’in Atina hukukundaki suçluluk durumunu örnek vererek günümüz modern toplumlarda oluşan düşünce özgürlüğün oluşumunda, bu özgürlüğü kısıtlayan kuralların çığnemesiyle oluşan suç davranışının etkili olduğunu ileri sürer.

Günümüzde Durkheim’in suça yönelik görüşleri çerçevesinde ele alınan siber suçların birçok gelişme ve bütünleşmeye yönelik olumlu işlevleri görülmektedir. Toplumsal bütünleşme, uyum ve denge açısından suçun yararlı olduğuna yönelik iddia edilen bu görüşler çerçevesinde siber suçlara baktığımız zaman bu suçların ortaya çıkmasıyla beraber ülkeler arası dayanışma, bağlılık ve bütünleşmeyi artıran uluslararası örgütlerin (ENISA, IMPACT, ITU vs.) ortaya çıkmasını sağlamaktadır. Bunun yanı sıra siber güvenlik uzmanları ve siber suçlarla mücadele emniyet kollukları siber suçların önlenmesine yönelik ortaya çıkan modern toplumlara özgü gelişmiş meslekler kategorisi içerisinde yer almaktadır. Buna paralel bir şekilde günümüzde birçok ülke hukukunda siber suçlarla ilgili ayrı bir başlık altında yasal düzenlemeler yapılmaya başlanmıştır.

Ayrıca her ne kadar etik kurallara aykırı olarak da görülse de bazen devletlerarasında askeri savunma ve harekât tarzında oluşabilecek saldırıların önceden bilinmesine yönelik yapılan siber saldırılar devletlerin bu doğrultuda gerekli savunma önlemleri almasını sağlayan yararlı işlev sağlamaktadır.

Rousseau (2021: 26) Toplum Sözleşmesi adlı eserinde insanın her zaman kendi iyiliğini istediğini fakat bunun ne olabileceğini bilemeyeceğini ve çoğu kez aldatılabileceğini ileri sürmektedir. Özellikle günümüzde temsili demokrasinin çoğunlukta olduğu ülkelerde halk, suçlu kişiler kendilerini gizleyerek siyasi yönetimde önemli olarak görülen görevlere gelebilmektedir. Aldatıcı davranışta bulunan bu kişilerin siber saldırılar (telefon kayıtlarının

dinlenmesi, telefon veya bilgisayarların hacklenmesiyle bilgilerinin ele geçirilmesi gibi) sonucunda ortaya çıkan kişisel çıkarlara dayalı suçlarının ortaya çıkarılması devlet ve halk açısından yararlı bir işleve sahiptir. Siber saldırı bir suç olarak karşımıza çıkarken aynı zamanda herhangi bir vatandaş tarafından ihlal edilen bu davranış (izinsiz hesaplarına erişimi gibi) başka bir suçun ortaya çıkarılması konusunda fayda sağlayabilmektedir.

İnternet ve yazılım sistemleriyle siber fiziksel ortamlarda gerçekleştirilen siber suçların önlenmesine yönelik geliştirilen yazılım ve programlarla beraber yazılım anlamında gerekli ilerlemelerin sağlanması ve güvenliği tehdit eden açıkların tespit edilmesi mümkün olmaktadır. Kişilerin rahat bir şekilde erişebileceği Türkiye’de de kullanılan başlıca bu program ve yazılımlar; antivirüs, veri kaçağı önleme sistemi, güvenlik duvarı, saldırı tespit / önleme sistemi, şifreleme, elektronik/sayısal imza vs. bulunmaktadır. Siber suçların önlenmesine yönelik geliştirilen bu program ve yazılımlar toplumsal değişimin sağlanmasında rol oynamaktadır.

Suç analiz ederken Durkheim’in üzerinde durmuş olduğu temel kavramlardan biri anomidir. Durkheim anomiyi, sosyal bir yaşam alanında bireylerin ya da grupların davranışlarına öncülük edecek etkili sosyal kurum ve kuralların olmadığı durumlarda ortaya çıkan normsuzluk veya kuralsızlık durumunu ifade etmek için kullanır (Giddens ve Sutton, 2018: 325-326). Bu durumda kişiler ne yapacaklarını ve amaçlarını bilemedikleri bir çaresizlik içine düşmektedirler. Günümüzde siber suçlular arasında bulunan kişiler yazılım programlarını kullanabilmek için gerekli eğitime ve maddi güce sahip olması gereken kişiler olduğu görülmektedir. Bu bakımdan siber suçlar yoksul ve sadece maddi kazançlar peşinde koşan kişiler tarafından yapılmamaktadır.

Toplum bir arada tutan bir güç olarak dayanışma kavramı üzerinde duran Durkheim, sanayi öncesi toplumlarında benzerliğe dayalı mekanik dayanışma içinde olduğunu ve buna karşın sanayi sonrası toplumların çeşitli alanlardaki uzmanlıklara bağlı olarak farklılığa dayalı organik dayanışmanın hâkim olduğunu ileri sürmektedir. Farklı şekillerde ortaya çıkan suç davranışlarının yanı sıra bu toplumlarda ceza sistemleri de farklılaşmaktadır. Mekanik dayanışmanın hâkim olduğu toplumlarda cezalandırıcı hukuk kuralları hüküm sürmekteyken organik dayanışmalı toplumlarda iyileştirici hukuk kuralları uygulanmaktadır. Artık ölüm, sürgün, kırbaç cezasının yerini günümüz toplumlarında cezaevi, kontrollü serbestlik, zorunlu hizmet gibi politikalar almaktadır.

Durkheim’den almış olduğu Anomi kavramını genişleterek kullanan Merton’a göre anomiyi, kültürel amaçlar ve bu amaçlara ulaşmak amacıyla oluşturulan meşru yollar arasında

var olan kopukluktur (Bal, 2018: 14). İnsanlar kültürel amaçlar ile bu amaçlara ulaşmak amacıyla kullanmış oldukları araçlara ulaşmada bir eksiklik yaşadıkları durumlarda sosyal bir gerilim yaşamakta ve dolayısıyla suç düzeylerinde artış meydana gelmektedir. Bu bakımdan suç toplumsal anlamda var olan koşullara bağlı olarak oluşmuş dışsal kaynaklı bir sorundur. Bu bakış açısı Yapısal Fonksiyonalist bakış açısı içerisinde değerlendirilmektedir.

3. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Suç ve ceza tarihsel süreç içerisinde çeşitli şekillerde var olarak günümüze kadar gelmiş önemli bir sorun olarak görülmektedir. Değişen toplumsal koşullara bağlı olarak çeşitli dönemlerde farklı suç türlerinin ortaya çıktığı görülmektedir. Günümüz modern veya Daniel Bell'in tanımladığı şekliyle 'postmodern toplumlar'da da siber suç önemli bir suç çeşidi olarak görünürlük kazanmıştır. Günümüzde teknolojik ürünlerin ya da araçların üretiminde meydana gelen gelişmeler ve sivilleşme sürecine giren internetin geniş kitleler tarafından kullanılması gibi eş öneme sahip olan itici faktörler sonucunda siber suçların arttığı görülmektedir. Yapılan bilimsel çalışmalarda siber suçların kültürel, toplumsal, ekonomik gibi birçok etkilerine değinilmekte olup gerekli müdahalelerin alınmasına yönelik faaliyetler sürdürülmektedir.

Siber suçlar geçmişte var olan suçların siber fiziksel sistemler ortamında gerçekleştirilmesi şeklinde olabileceği gibi yeni suç türlerinin meydana gelmesi şeklinde de meydana gelmektedir. Bu anlamda var olan yeni suç türlerinin cezalandırılmasına yönelik devletler hukuksal, teknolojik ve askeri alanda birtakım faaliyetler yürütmektedir. Mekândan bağımsız olması ve (uzak mesafe) mağdurlardan kilometrelerce uzak yerlerden sanal ortamda gerçekleştirilmesi dolayısıyla siber suçluların tespit edilmesi konusunda yaşanan zorluklar, ülkelerin siber saldırılar karşısında işbirliği içerisinde mücadele etmesini gerekli kılmaktadır.

Durkheim, yapısal işlevselci teori kapsamında önemli öncüllerden biridir. Özellikle suç olgusu üzerinde yapmış olduğu tespitlerle suçun faydaları ve dayanışmayı, kolektif bilinci arttırıcı bir unsur olarak görmesi onu diğer teorisyenlerden ayıran önemli bir bakış açısıdır. Durkheim, yaşadığı dönem itibarıyla siber suçların olmaması bakımından doğrudan siber suçlara yönelik bir değerlendirmesi bulunmamaktadır. Ancak suç türleri içinde yer alan siber suçlar bu genel değerlendirmeleri içinde barındırmaktadır. Yapılan çalışmada siber suçlar, faydalı, dayanışmayı arttırıcı, değişim ve gelişmelerin önünü açan toplumsal bir olgu olarak ele alınmaktadır. Bu kapsamda siber suçların; devletlerarası işbirliğini zorunlu kılmasıyla

bağımlılığı ve dayanışmayı artıran, teknolojik alanda mücadeleye yönelik geliştirilen yazılım ve araçlarla ilerlemeyi tetikleyen ve son olarak hukuksal anlamda yeni kanunların eklenmesiyle değişimi ve toplumsal sınırları belirleyen toplumsal bir fenomen olduğu görülmektedir.

Siber suçluların ve mağdurların verilerine yönelik gizlilik dolayısıyla eğitim durumu, coğrafi konum, yaş, cinsiyet, meslek, medeni durum gibi temel değişkenler incelenememektedir. Bu nedenle yapılan çalışma hizmete dayalı yayınlanan siber suç verileriyle sınırlı kalmaktadır. İleride yapılacak bilimsel çalışmalarda bu gibi değişkenlerin değerlendirilmesi alınacak müdahaleler konusundaki boşlukların neler olduğu konusunda ipuçları vermesi açısından faydalı olacaktır.

KAYNAKÇA

- Altun, İ., Ortam Sanal Suç Gerçek, İstanbul/İskenderiye, 2016.
- Altunok, E. and Vural, A. F. (2016). Bilişim Suçları, (8). <https://dergipark.org.tr/tr/pub/denetisim/issue/22473/240402> (Erişim Tarihi: 10.11.2022).
- Bal, H., Suç Sosyolojisi, Bursa/Sentez, 2016.
- Batal, S. ve Tuğlu, K. (2018). Endüstri 4.0 Ve Yeni Teknolojiler Karşısında Yerel Yönetimlerde Yaşanan Değişimler, 14(6). <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/622593> (Erişim Tarihi: 10.11.2022).
- Bauman, Z., Modernite, Kapitalizm, Sosyalizm Küresel Çağda Sosyal Eşitsizlik, İstanbul/Say, 2013.
- Birel, E.. Sosyolojik Açıdan Televizyonda Değişen Hegemonik Kodlar Üzerine Bir Tahlil; Hercai Dizisi, Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adıyaman, 2022.
- Çavdar, S. S., Endüstri 4.0 Ve İşgücü Piyasası'na Yansımaları, Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon, 2019.
- Doğrul, M. and Ergürüm, A. (2021). Blok Zincirinin (Blockchain) Literatür Büyümesi Işığında Yeni Siber Güvenlik Arayışları, 10(3). <https://dergipark.org.tr/tr/pub/gbd/issue/67369/1016087> (Erişim Tarihi: 14.11.2022).
- Durkheim, E., Sosyolojik Yöntemin Kuralları, (çev. Özcan Doğan), Ankara/Doğubatı, 2019.
- Giddens, A. ve Sutton, P.W., Sosyolojide Temel Kavramlar, (çev. Ali Esgin), Ankara/Phoenix, 2018.

- Koca, D. (2020). Sanayi Devrimlerinin Tarihsel Arka Planı ve İşgücü Becerileri Üzerindeki Yansımaları, 31(16). <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1009168> (Erişim Tarihi: 30.11.2022).
- Marcum, C.D. ve Higgins, G.E., Cybercrime, (Handbook on Crime and Deviance iç). (Editör: John DeLamater), Switzerland/Springer, 459-478, 2019.
- Özcab, Ö. Ö. (2022). Sosyoloji, Kriminoloji ve Fotoğraf, 3(1). https://www.researchgate.net/publication/359999141_Sosyoloji_kriminoloji_ve_fotograf_Sociology_Criminology_and_the_Photograph (Erişim Tarihi: 28.11.2022).
- Rousseau, J.J., Toplum Sözleşmesi, (çev. Vedat Günyol), İstanbul/Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2021.
- Suveren, Y., Küreselleşme, İnternet ve Yeni Suçlar: Siber Dünya ve Siber Suçlar, Suç Sosyolojisi iç. (Editör: Fuat Güllüoğınar), Eskişehir: Açıköğretim Fakültesi, 2019.
- T.C. Turizm ve Kültür Bakanlığı., Siber Mücadeleye Giriş, İstanbul/Kutlu, 2017.
- Toffler, A., Üçüncü Dalga: Bir Fütürist Ekonomi Analizi Klasığı. İstanbul/Koridor, 2008.
- Url 1: <https://adlisicil.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/adl-istatistikler-yayin-arsivi> (Erişim Tarihi: 08.11.2022)
- Url 2: <https://www.bilisimdergisi.org.tr/s137/pdf/14-19.pdf> (Erişim Tarihi: 19.11.2022).
- Url 3: <https://aag-it.com/the-latest-2022-cyber-crime-statistics/> (Erişim Tarihi: 5.12.2022).
- Url 4: <https://tr.euronews.com/2022/09/30/meksikali-lider-ulkesine-duzenlenen-siber-saldirilari-ve-hakkindaki-saglik-kayitlarini-dog> (Erişim Tarihi: 12.11.2022).
- Url 5: <https://www.btk.gov.tr/uploads/pages/arastirma-raporlari/dijitallesen-dunyada-bilisim-suclari-ve-mucadele-yontemleri-6218e2417eaea.pdf> (Erişim Tarihi: 15.11.2022).
- Url 6: <https://www.muharrembalci.com/hukukdunyasi/makaleler/birikimlerVI/1372.pdf> (Erişim Tarihi: 20.11.2022).

ULUSLARARASI HUKUKA YÖNELİK BİR ELEŞTİRİ: ÜÇÜNCÜ DÜNYA YAKLAŞIMI

Abdullah KAYAR¹, Yasin Çağlar KAYA²

¹ Karadeniz Teknik Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, 0000-0002-0755-3930

² Karadeniz Teknik Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, 0000-0001-9401-4566

ÖZET

Uluslararası hukuk, dünya düzenini, insanlığın barışını, refahını ve çevreyi korumayı hedefleyen ve bu amaçla devletler, kurumlar ve bireyler arasındaki ilişkileri düzenleyen bir hukuk dalı olarak tanımlanabilir. Fakat, bu iyi niyetli tanımın uluslararası hukukun asıl rolünü gizlemek olduğunu, uluslararası hukukun çok daha farklı amaçlara hizmet ettiğini savunan görüşler de mevcuttur. Bu görüşler içinde en ön plana çıkan görüş TWAIL olarak adlandırılmaktadır. TWAIL'e göre, uluslararası hukuk, hegemon devletlerin üçüncü dünyayı etkisi altına almak ve kolonyalizm düzenini hukuki bir altyapıyla yeniden inşa etmek için kullanılan bir mekanizmadır. TWAIL, bu süreci Neo-Kolonyalizm olarak adlandırmakta ve hegemon devletlerin ve bu devletler tarafından oluşturulan kurumların kendi sistemlerini, üretim yöntemlerini ve değerlerini üçüncü dünya ülkelerinin mevcut durumlarını görmezden gelerek dayatma yoluyla kabul ettirmesi olarak tanımlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda hegemon devletler üçüncü dünya ülkelerine IMF, DTÖ ve BM gibi kurumlarla ekonomik ve siyasal baskı yapmakta ve bu baskıya boyun eğmeyen devletleri de haydut devlet olarak adlandırıp kuvvet kullanımı yoluyla iç işlerine müdahale edip mevcut yönetim sistemlerini değiştirmektedir. Bu çalışma, hegemon devletlerin, üçüncü dünya ülkelerine uluslararası hukuk yoluyla yapılan baskıları bazı örnekler çerçevesinde açıklamayı ve uluslararası hukukun aslında Neo-Kolonyalizm'in hukuki altyapısı oluşturmak için kullanıldığını ortaya koymaya çalışacaktır.

Anahtar Kelimeler: TWAIL, Uluslararası Hukuk, Kolonyalizm

1. GİRİŞ

Sömürgecilik uluslararası hukuk tarafından engellenmek bir yana, bir çok açıdan meşrulaştırılmıştır. Mutua (2000), TWAIL'i (Uluslararası Hukuka Üçüncü Dünya Yaklaşımı) uluslararası hukuka karşı duruş sergileyen bir kavram olarak tanımlamakta ve uluslararası hukukun işlevini Avrupalıların, Avrupalı olmayanları yönetmesi, mevcut sistemin hukuki altyapısını oluşturulması ve gelişmemiş olan üçüncü dünyayı yoksaymak olarak tanımlamıştır.

Mutua, TWAIL'in kendi içinde çok çeşitli teori ve yaklaşımları barındırmasına rağmen, hepsinin adaletsiz küresel düzene karşı çıkmak için birleştiğini öne sürmektedir. Bu durum, TWAIL'in çok farklı bir entelektüel düşüncenin ortaya çıkarmasına yol açmıştır. TWAIL, Avrupa'nın üstünlüğü kavramına karşı bir duruş sergilemektedir ve aynı zamanda üçüncü dünya ülkelerinin uluslararası kurumlara dahil edilmesi için hararetle baskı yapmaktadır. TWAIL, üçüncü dünyanın endişelerinin ele alınması gerektiğini ve nüfuz eksikliği nedeniyle göz ardı edilmemesi gerektiğini savunmaktadır.

Bir hareket olarak TWAIL, uluslararası hukuku üçüncü dünya ile ilgili olarak anlamaya çalışırken, üçüncü dünyanın iç koşullarını dönüştürmeye çalışır (Singh, 2011). TWAIL, üçüncü dünya ülkelerine karşı yapılan zulmü kınamakta ve aynı zamanda devletlerin bu ülkelerin egemenliğine saygı duyulması ve ilişkilerine müdahale edilmemesi gerektiğini savunmaktadır. TWAIL ayrıca, uluslararası hukuk'un üçüncü dünya tarafından son derece iyi anlaşıldığını ve onların da buna yabancı olmadığını teyit etmeye çalışmaktadır (Chimni, 2003).

2. KOLONYALİZM VE ULUSLARARASI HUKUK

Neo-Kolonyalizm üçüncü dünyaya musallat olmuş ve küreselleşme de bu duruma olumsuz yönde katkı sağlamıştır. Bu durum neticesinde, uluslararası hukuk, üçüncü dünya ülkeleri tarafından eşitsizliğin sebebi olarak görülmüş ve Kuzey-Güney ayrımının daha da derinleşmesine sebebiyet vermiştir. Uluslararası finans ve ticaret kurumları aracılığıyla, üçüncü dünya ülkelere, bu ülkelerin amacına zarar verebilecek bu tür ekonomik ve sosyal politikalar empoze edilmektedir. Tüm bu durumlara rağmen, üçüncü dünya, fon, bilgi ve araştırma kıtlığı nedeniyle daha bütüncül ve adil alternatif bir uluslararası rejim ortaya koyamamaktadır (Chimni, 2006).

Üçüncü dünyanın birliği, gelişmiş ulusların hegemonik tenezzüllerini kolaylaştıran yasalara ve kurumlara karşı direnmek için elzemdir. Ancak bu birliği oluşturmak, çıkarların ve kültürlerin farklılığından dolayı son derece zor görünmektedir. Ayrıca, gelişmiş ülkeler bu tür oluşumlara sıcak bakmamakta ve bu tür yönelimlerin oluşmasına engel olmak için ellerinden geleni yapmaktadırlar.

Batılı devletler ayrıca üçüncü dünya hareketlerini bozmak ve kendi dünya görüşlerini empoze etmek için doğrudan harekete de geçmektedirler. Bandung ruhu bu durumun muhtemel bir örneği olarak verilebilir. Nasır, Sukarno ve benzeri tehdit olarak görülen liderler, gelişmiş dünyanın açık veya gizli desteğiyle devrilmiştir. Yetmişli yılların başındaki ekonomik bunalım sırasında da üçüncü dünya kendi haline bırakılmış ve gelişmiş devletlerden hiç bir yardım görmemiştir (Amin, 2006).

Üçüncü dünya insanların özlemleri, tüm çabalarına rağmen STK'lar tarafından temsil edilememekte, dolayısıyla bu görev devletlerin kendilerine düşmektedir. Ulus devletler, uluslararası kurumlarla ilişki kurmak için en uygun pozisyonda bulunan yapıdır. Devletler ve uluslararası kurumlar arasındaki ilişkileri değiştiren bazı önemli gelişmeler mevcuttur ve bu değişiklikler genellikle üçüncü dünya nüfusu üzerinde olumsuz bir etkiye sahiptir.

Uluslararası hukuk tarafından öne sürülen demokratik devlet fikri, devletleri uluslararası hukuka boyun eğdirmiş ve bu durum ülkede yaşayan nüfus için olumsuz neticeler doğurmuştur. Uluslararası kurumların baskısı altında bu devletler tarafından oluşturulan politikalar, halkın egemenliğini ve çıkarlarını baltalamaktadır (Franck, 1992).

Ayrıca, batılı devletler uluslararası hukuk ile mülkiyet haklarını kendi lehlerine değiştirmeye çalışmaktadırlar. Fikri mülkiyet hakları, Fikri Mülkiyet Haklarının Ticaretle Bağlantılı Yönlerine İlişkin Anlaşma ve çerçeve anlaşmalar aracılığıyla kurumsal sektörlerin egemenliği

altına girmekte (Drahos, 2000) ve insanlığın ortak mirası sistematik olarak kurumsal haklara dönüştürülmektedir (Teeple, 1997).

Batılı ülkeler tarafından desteklenen uluslararası kuruluşlar, üçüncü dünyanın lehine olmayabilecek parasal düzenlemeler ve politikalar için baskı kurmaktadır. Aktif olarak kendi dünya görüşlerini üçüncü dünya ülkelerine empoze etmeye çalışarak ve bu ülkelerin gerçek ihtiyaçlarını anlamadan, daha fakir ülkelerin çıkarları hiçe sayılmaktadır. Bağımsız para politikası, ekonomiyi yönetmek ve sürdürülebilir büyümeyi sağlamak için çok önemli bir araç olmasına rağmen üçüncü dünya ülkelerinin bu haklarına doğrudan bir müdahale yapılmaktadır (Cohen, 2000).

Sürekli lanse edilen insan hakları ideali, üçüncü dünyayı sindirmenin ve bu ülkelerin egemenlik alanlarına tecavüz etmenin bir başka yoludur. Bu söylemler üçüncü dünya ülkeleri üzerinde egemen devletlere uygun politikaları ve çerçeveyi onaylama baskısı yaratmaktadır. Dolayısıyla üçüncü dünya, neoliberal politikaları takip etmesi için muazzam bir baskıyla karşı karşıyadır (Chimni, 1993). Üçüncü dünya, egemen dünya düzeniyle aynı hizaya gelip, büyük ölçüde nüfusun lehine olmayan politika değişiklikleri getirirken, kendi içinde çatımlar ve kargaşaların ortaya çıkmasını kaçınılmaz hale getirmektedir (Orford, 1997).

Uluslararası hukuk ve kurumlar tarafından vurgulanan işgücü piyasasındaki kuralsızlaştırma, çalışma koşullarını iyileştirmek yerine kötüleştirmiştir. Bu kurumlar tarafından ısrar edilen kuralsızlaştırma politikaları, işgücü piyasasında aşırı devlet kontrolünü engellemektedir (Lim, 1996). Ekonomileri canlandırmak için yabancı fon getirme gerekliliği, işgücü piyasalarının gevşemesine ve müteakip sömürüye yol açmıştır.

Bir ulus devletin yargı yetkisinin karmaşıklığı giderek daha karmaşık hale gelmektedir, üçüncü dünya devletleri birden fazla yetki alanı nedeniyle ortaya çıkan karmaşıklık nedeniyle uluslararası ticareti kontrol etmekte zorlanmaktadır (Schiller, 2000). Egemen devletlerin, sınırlarının ötesinde etkili olan yasalar çıkarması neticesinde üçüncü dünya kendini tehdit altında hissetmeye başlamıştır (Shaw, 1997).

Anlaşmazlıkları çözmek için uluslararası mahkemelerin yayılması, ulusal yargı sistemlerinin etkisini azaltmaya başlamıştır. Uluslararası ceza mahkemesi ve Dünya ticaret örgütü gibi uluslararası kurumlar egemen devletlerin yargı sistemleri üzerinde baskı oluşturmaktadır. Uluslararası ceza mahkemeleri, çatışmaların hüküm sürdüğü devletlerin adli süreçlerini nadiren dikkate almaktadırlar. Bu örgütler ve mahkemeler kuralların yorumlanmasında egemen batı devletlerinin ideallerine başvurup, çatışmaların yaşandığı üçüncü dünyayı görmezden gelmektedirler (Rajagopal, 1998).

Bugün yaratılan uluslararası kurallar, fakir ve zengin uluslar arasında ayırım yapmakta yetersiz kalmaktadır. Uluslar gelişme yolunda farklı noktalarda olabilirler ve dolayısıyla ihtiyaçları da buldukları nokta ile alakalı olarak farklı olacaktır. Kanunlar yapılırken bu farklı ihtiyaçların dikkate alınması gerekmektedir. Bu kuralların çoğu, daha fakir ulusların endişeleri ve ihtiyaçları pahasına sermaye hareketini kolaylaştırmak için düzenlenmiştir.

Devlet ile BM arasındaki ilişki de üçüncü dünya aleyhine değişim göstermektedir. BM'nin finansman için şirket sektörüne yönelmesiyle birlikte, şirketlerin BM'nin kararları üzerindeki etkisi hissedilmeye başlanmış ve muazzam mali ve siyasi nüfuz nedeniyle karar organların da şirketlerin etkisi altına girmesi kaçınılmaz hale gelecektir.

Egemen devletler zaman zaman kendi dünya düzeni vizyonlarına meydan okuyanları bastırmak için kuvvet kullanımına da başvurmuşlardır. ABD'nin Nikaragua'ya müdahalesi ve Körfez Savaşı bu davranışa örnek olarak gösterilebilir (Chimni, 2006).

3. SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME

Tüm bu durumlar neticesinde üçüncü dünya akademisyenlerinin sorumlulukları artmış ve neo-kolonyalizmin eleştirel analizinin cesurca yapılması gerekliliğini getirmiştir. Üçüncü dünya nüfusunun ihtiyaçlarına daha uygun yeni bir kalkınma modeli hazırlanmalı ve sunulmalıdır. Akademisyenler, uluslararası kurumların daha demokratik bir şekilde işlemesi için baskı yapmalıdır. Uluslararası kuruluşların sorumluluğu sabitlenmeli ve IMF, DTÖ gibi örgütler üçüncü dünyaya karşı daha hesap verebilir hale getirilmelidir (Anghie, 2000). Ulusötesi şirketler uluslararası hukuka karşı daha hesap verebilir hale getirilmelidir (Madaley, 1999). İnsan hakları, yoksul insanların hayatında değişiklik yaratmak için kullanılmalıdır. İnsan hakları kurumları, toplumun marjinalize edilmiş kesimlerine tavizler vermeleri için devletlere baskı yapmalıdır. Aynı zamanda birinci dünyanın insan hakları ihlalleri de ortaya çıkarılmalıdır.

Yoksul dünyanın kalkınmasına engel teşkil eden sürdürülebilir kalkınmaya entegre bir tepkinin geliştirilmesi gerekmektedir. Sürdürülebilir kalkınma fikri, üçüncü dünyanın gözünü korkutmak için bir koruma aracı olarak kullanılamaz ve böyle bir kalkınmanın yükü tamamen üçüncü dünyaya bindirilemez.

TWAIL akademisyenleri, Avrupalıların Avrupalı olmayanları medenileştirme ihtiyacı hissettikleri yerlerde, baskın güçlerin güç kullanmasını sömürgeci bir fikir olarak değerlendirmektedir. Bush'un önleyici saldırı doktrini, güç kullanımına ilişkin uluslararası görüşü değiştirmeye çalışmıştır. Ayrıca uygarlaştırılması veya reforme edilmesi gereken haydut devletler kavramı, sömürge dönemine bir geri dönüş niteliğindedir. İstikrarsızlık yaratan haydut devletlere karşı askeri müdahalede bulunulması tek başına yeterli olmayıp, rejim değişikliği yoluyla demokratik, liberal cumhuriyetlere dönüştürülmeleri gerekmektedir. Böylece, haydut devletlerin uluslararası hukuk tarafından sürekli olarak ırksal hatlar üzerinden takip edildiği ve sözde medeni yollara geçmeye zorlandıkları hissedilmektedir (Anghie, 2005). Terörizme karşı savaş, bu gündemi takip etmenin başka bir yöntemidir.

TWAIL akademisyenleri ayrıca, sözde insani müdahalelerin kolonyal düşüncenin doğrudan bir ürünü olduğunu savunmaktadırlar. İnsani müdahalenin, diğer uygarlıkları medenileştirmeye çalışan batının yüksek ahlakından kaynaklandığı ileri sürülüyor. Kökeni Avrupa olan bu düşüncenin öncelikli hedefi de pek tabii ki üçüncü dünyadır.

1990 Irak müdahalesinde BM'nin 678 sayılı kararıyla Saddam Hüseyin ve o zamanki Irak devleti dünya düzenini korumak için medenileştirilmek zorunda olan barbarlar olarak tasvir edilse de, benzer şekilde 1998'de vatandaşlarına temel insan haklarını garanti etmekte başarısız

olarak kabul edilen Kosova müdahalesi de insani bir misyon olarak anılmıştı. Bu durumda müdahale hukuka aykırı olsa da insani açıdan haklıydı. Benzer şekilde, terörizme karşı savaş kisvesi altında Afganistan'a yapılan saldırı, meşru müdafaa doktrini altında meşrulaştırıldı. İster meşru müdafaa isterse insani gerekçeler adına olsun, tüm bu müdahaleler uluslararası hukukun kolonyalizme dayandığı görüşünün bir kanıtı olarak ortaya çıkmaktadır (Knox, 2013).

KAYNAKÇA

Amin, S., *Transforming the Revolution: Social Movements and the World-System*, Aakar Books/Delhi, 2006.

Anghie, A., *The war on terror and Iraq in historical perspective*, *Osgoode Hall Law Journal*, 43, 1, 2005.

Anghie, A., *Time Present and Time Past: Globalization, International Financial Institutions and the Third World*, *New York University Journal of International Law and Politics*, 1,1, 2000.

Chimni, B., *Third World Approaches To International Law And Individual Responsibility In Internal Conflicts*, *Chinese Journal of International Law*, 2, 7, 2003.

Chimni, B., *Third World Approaches to International Law: A Manifesto*, *International Community Law Review*, 8, 1, 2006.

Cohen, B., *Money in a Globalized World*. içinde N. Woods (Ed.), *The Political Economy of Globalization*. St. Mmartins Press/ New York, 2000.

Drahos, J. B., *Global Business Regulation*, Cambridge University Press/Cambridge, 2000.

Franck, T., *The Emerging Right to Democratic Governance*, *American Journal of International Law*, 46, 1, 1992.

Knox, R., *Civilizing interventions? Race, war and international law*, *Cambridge Review of International Affairs*, 26, 1, 2013.

Madaley, J., *Big Business Poor Peoples: The Impact of Transnational Corporations on the World's Poor*, Zed Books/London, 1999.

Mutua, M., *What is TWAIL*, *American society of International law Proceedings*, 94, 24, 2000.

Orford, A., Locating the International: Military and Monetary Interventions after the Cold War, Harvard International Law Journal, 1, 1, 1997.

Rajagopal, B., The Pragmatics of Prosecuting the Khmer Rouge, Harvard International Law Journal, 1, 1, 1998.

Shaw, M. N., International Law. Cambridge University Press/Cambridge, 1997.

Singh, P., Why Would Constitutions to Arrest International Law?, Asian Yearbook of International Law, 16, 1, 2011.

Teeple, G., Globalization as the Triumph of Capitalism: Private property, Economic Justice and the New World Order, içinde T. Schrecker (Ed.), Surviving Globalism: The Social and Environmental Challenges, St. Martin's Press/ New York, 1997.

AUKUS PAKTI'NIN ASYA-PASİFİK BÖLGESİNE ETKİLERİ: ÇİN VE ASEAN ÜLKELERİ ÖZELİNDE BİR SÖYLEM ANALİZİ

Abdullah Kayar ¹, Yasin Çağlar Kaya ²

¹ Karadeniz Teknik Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, 0000-0002-0755-3930

² Karadeniz Teknik Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, 0000-0001-9401-4566

ÖZET

AUKUS paktı, Avustralya, ABD ve Birleşik Krallık arasında kurulan üçlü bir güvenlik paktıdır. AUKUS paktı ile birlikte, Amerika Birleşik Devletleri ve Birleşik Krallık, Avustralya'yı nükleer denizaltılar geliştirmesi için desteklemeye karar vermiştir. Buna ek olarak bu üç ülke, siber yetenekler, yapay zeka, kuantum teknolojileri ve diğer deniz altı yetenekleri gibi konularda iş birliği yapmayı amaçlamaktadırlar. Ayrıca Avustralya'ya, anlaşma doğrultusunda hem hava kuvvetleri hem de donanması için yeni uzun menzilli füzeler tedarik edilecektir. Avustralya Başbakanı Scott Morrison, paktı “sonsuz kadar ortaklık” olarak tanımlamaktadır ve bu tanımdan yola çıkarak bu paktın diğer güvenlik konularında da işbirliği öngördüğü sonucuna varabiliriz. Paktın, Avustralya ve Fransa arasındaki denizaltı satış anlaşmasına rağmen yapılmış olması da söz konusu ülkelerin pakta verdiği değeri göstermektedir. Bölge dışı bir ülke olarak Fransa, bu bildirinin ana konusu olmayacak, ancak bu makalede AUKUS devletlerinin motivasyonları, bölge ve ASEAN ülkelerinin tepkileri, paktın bölgedeki güç dengelerine etkisi ve özellikle Çin'in bu antlaşmaya gösterdiği tepki açıklanmaya çalışılacaktır. Ayrıca paktın bölgeye olası etkileri tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: En Az 3 Anahtar Kelimesi Yazılması Gelmektedir.

1. GİRİŞ

AUKUS paktı, Avustralya, ABD ve Birleşik Krallık arasında kurulan üçlü bir güvenlik paktıdır. AUKUS paktı ile birlikte, Amerika Birleşik Devletleri ve Birleşik Krallık, Avustralya'yı nükleer denizaltılar geliştirmesi için desteklemeye karar vermiştir. Buna ek olarak bu üç ülke, siber yetenekler, yapay zeka, kuantum teknolojileri ve diğer deniz altı yetenekleri gibi konularda iş birliği yapmayı amaçlamaktadırlar. Ayrıca Avustralya'ya, anlaşma doğrultusunda hem hava kuvvetleri hem de donanması için yeni uzun menzilli füzeler tedarik edilecektir. Avustralya Başbakanı Scott Morrison, paktı “sonsuz kadar ortaklık” olarak tanımlamaktadır ve bu tanımdan yola çıkarak bu paktın diğer güvenlik konularında da işbirliği öngördüğü sonucuna varılabilir (Prayitno, 2021, s. 678). Ne anlaşmada, ne de cumhurbaşkanlarının basın toplantısında başka bir ülkeden söz edilmemiştir. Ayrıca hem Morrison hem de Johnson'ın parlamentolarında anlaşmanın Çin'e karşı yapılmadığına dair açıklamalarına rağmen, gerek akademik camianın bazı kesimlerinde gerekse de bazı devletlerin gözünde anlaşma, Çin'i Soğuk Savaş zihniyetiyle çevreleme şeklinde yorumlanmaktadır (Amarasinghe, 2021, s. 11). Pakt, şimdiye kadar hem Fransa hem de Çin ile gerilim yaratmış ve bazı bölge ülkeleri endişelerini

dile getirmiştir. Fransa ile yaşanan gerilimlerin kaynağı, Avustralya'nın 56 milyar Euro'ya mal olan Fransız tasarımı Attack sınıfı denizaltıları satın almak için yaptığı eski anlaşmayla ilgilidir. AUKUS anlaşması ve Avustralya'nın Fransa ile olan anlaşmasını iptal etmesinden sonra Fransa, ABD ve Avustralya'daki büyükelçilerini geri çağırarak ve Fransız dışişleri bakanı bu anlaşmayı “arkadan bıçaklama” olarak nitelendirmiştir (Bhatia, 2021). Bölge dışı bir ülke olarak Fransa bu çalışmanın ana konusu olmayacaktır. Bu makalede AUKUS devletlerinin motivasyonları, bölge ülkeleri ve ASEAN'ın tepkileri, paktın bölgedeki güç dengelerine etkisi ve özellikle Çin'in bu anlaşmaya gösterdiği tepki açıklanmaya çalışılacaktır. Bu çalışmanın ana argümanı, AUKUS ülkelerinin bu anlaşmayı Çin'in bölgedeki artan ağırlığına karşı koymak için yaptığı ve Çin'in de bu anlaşmaya kendi askeri kapasitesini artırarak cevap vereceğidir.

2. PAKT ÜYELERİNİN MOTİVASYONLARI

Bu paktın arkasındaki motivasyon, anlaşma maddelerinde, yetkililerin açıklamalarında ve anlaşma öncesi ve sonrası devletlerin davranışlarında görülebilir. Anlaşmanın duyurusuna baktığımızda, üç ülkenin de hiçbir zaman başka bir ülkeden bahsetmediğini ve kendi aralarındaki ittifaka ve iyi ilişkilere odaklandıklarını, daha güvenli bir bölge için çalıştıklarını, ortak bir geçmişe sahip olduklarının altını çizdikleri açıkça anlaşılabilir. Biden, bu anlaşma için "bugünün ve yarının tehditlerini daha iyi karşılamak için en büyük güç kaynağımız olan ittifakları güncellemekle ilgili" ifadelerini kullanmıştır (White House, 2021). Avustralya'nın ABD büyükelçisi, Avustralya'nın güvenlik güçlerini modernize etmeye çalıştığını ve müttefiklerle birlikte hareket ederken, Çin'e karşı caydırıcı olmaya çalıştığını ifade etmiştir. Ayrıca Avustralya'nın bölgedeki ulusları koruması gerektiğini ve Çin'in dış politikasında bölge ülkelerine baskı yapamayacağını belirtmiştir (Grady, 2021). İngiltere Savunma Bakanı Ben Wallace, Çin'in tarihin en büyük askeri harcamalarından birini yaptığını ve bölge ülkelerinin kendilerini koruyabilmek istediğinin altını çizmiştir (BBC News, 2021). Asia Society Australia'dan Guy Boekenstein, AUKUS ile Batılı güçlerin Çin'in Pasifik'teki saldırgan hamlelerine sınır çizmeye başladığını belirtmiştir (Boekenstein, 2021). Bir Beyaz Saray kaynağı da Reuters'a konuşup, anlaşmanın bölgedeki Çin etkisine karşı yapıldığını belirtmiştir (Reuters, 2021). Analistler ayrıca, anlaşmanın bölgedeki ABD nüfuzu için yararlı olduğunu düşünmektedir. Çin'in deniz gücünü tartışmalı Güney Çin Denizi'nde giderek daha fazla kullanması, ABD için bölgede nükleer enerjili denizaltıya sahip bir müttefike sahip olma gerekliliğini doğurmuştur. Bu nedenle de ABD nükleer teknik bilgisini, İngiltere'den sonra ikinci kez başka bir ülkeyle paylaşmıştır (BBC News, 2021). Avustralya, anlaşmadan sonra ABD ile güvenlik işbirliğini artırma ve ABD helikopterlerine de sahip olmak için anlaşma yapmayı planlamaktadır (Oxford Analytica , 2021).

3. ÇİN VE BÖLGE ÜLKELERİ

Çin'in anlaşmayla birlikte kendine bir tehdit algıladığı açıkça anlaşılabilir. Anlaşmanın açıklanmasından bir gün sonra, Çin Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Zhao Lijian anlaşmayı kınayıp bunun sorumsuzca olduğunu söylemiştir. Anlaşmanın bölgesel istikrara zarar verdiğini ve

silahlanma yarışı riskini arttırdığını belirtmiştir. Bu paktın Çin'i Soğuk Savaş zihniyetinde çevrelemek için yapıldığını belirtmiştir (BBC News, 2021). Çin Dışişleri Bakanı Wáng Yì, AUKUS'un neden olduğu zararları açıklayan beş maddelik bir liste hazırlamıştır. Listede AUKUS'un nükleer yayılma olasılığını artırdığı, silahlanma yarışı başlatılabileceği, bölgesel istikrarı bozabileceği, Güneydoğu Asya'daki nükleer silahlardan arındırılmış bölgeyi ve Rarotonga Antlaşması'nı sabote edebileceği ve soğuk savaş zihniyetini geri getireceği gibi konulara odaklanmıştır (Gering, 2021). Çin'in yeni ulusal kanalı daha da ileri giderek AUKUS ile birlikte, Avustralya'nın kendisini Çin'in düşmanı ilan ettiğini ve bu şekilde davranırsa Güney Çin Denizi'ndeki bir çatışmadan ilk zarar gören ülke olacağını belirtmiştir (Davidson & Blair, 2021). Hatta diğer komünist parti yetkilileri daha da ileri giderek, Avustralya'nın gelecekteki varsayımsal nükleer savaşta kendisini hedef haline getirdiğini belirtmişlerdir (Grant, 2021). Devlet başkanından bu kadar tehdit edici bir açıklama olmasa da farklı kanallardan yapılan bu açıklamalar Çin'in dolaylı tehditleri olarak görülebilir. Açıklamalardan Çin'in AUKUS'u bir tehdit ve kendisine karşı bir hamle olarak gördüğünü anlaşılmaktadır. Ayrıca Çin'in hem Çinli yetkililer, hem de diğer analistler tarafından, anlaşma ile birlikte deniz gücünü arttırmaya yönelik askeri harcamalar yapması beklenmektedir (Magnier, 2021).

Diğer bölge ülkeleri ve ASEAN ülkelerinin AUKUS'a tepkisine baktığımızda pakta ortak bir tepki görünmemektedir. Prayitno (2021, s.681) makalesinde, ASEAN ülkelerinin tepkilerindeki bu zıtlığın örgütü zayıflatabileceğini düşünmektedir. Endonezya'nın pakt karşısındaki duruşuyla başlarsak, Endonezya AUKUS'a karşıdır ve bunun bir silahlanma yarışına yol açabileceğini ve hatta Endonezya'nın savunmasını ve egemenliğini tehdit edebileceğini düşünmektedir (Barrett, 2021). Malezya ise biraz daha yumuşak bir tavır olsa da nükleer enerjiye sahip denizaltıların Güneydoğu Asya'daki gerilimi artırabileceğini düşünmektedir (Dziedzic, 2021). Yeni Zelanda, sularında nükleer enerjiyle çalışan denizaltılara izin vermeyeceğini belirtmiştir (McClure, 2021). Kuzey Kore Dışişleri Bakanı, anlaşmanın tehlikeli olduğunu, bölgedeki dengeleri bozabileceğini ve nükleer silahlanma yarışını başlatılabileceğini söyleyerek anlaşmayı kınamıştır (BBC News, 2021). Filipinler anlaşmayı memnuniyetle karşılayıp, gücünü artıran bir müttefikin dengeyi koruyacağını belirtmiştir (Reuters, 2021). AUKUS paktını destekleyen ve bu paktın bölgeye istikrar getirebileceğini düşünen bir diğer ASEAN devleti ise Singapur'dur (Lee, 2021). Tayvan Devlet Başkan Yardımcısı Lai Ching-te de anlaşmayı desteklemiş ve bunun demokrasi ve barış için olumlu bir adım olduğunu ifade etmiştir (Chung & Chun-mei, 2021). Tayland anlaşma konusunda sessiz kalmıştır. Vietnam ise Singapur gibi anlaşmayı tamamen desteklemektedir (Choong & Storey, 2021). Myanmar ve Laos gibi diğer ASEAN ülkeleri anlaşma konusunda sessiz kalmışlardır. 2022'de ASEAN Başkanı Kamboçya anlaşmayla ilgili endişelerini dile getirmiştir (Singh, 2021). ASEAN ülkelerinin açıklamalarını incelediğimizde, hepsinin bölgenin büyük güçleri ile olan ilişkilerine uygun hareket etmeleri ve birlikte hareket etmemeleri, daha sert bir çatışma döneminde örgütün geleceği hakkında soru işaretleri doğurmaktadır.

3. SONUÇ

Sonuç olarak, AUKUS pakta, Avustralya ile Çin arasında zaten gergin olan ilişkiler üzerine inşa edilmiştir. Çin pakta kendi aleyhine görmektedir ve AUKUS taraflarının açıklamaları

incelendiğinde bu görüş yanlış değildir. AUKUS paketi bir silahlanma yarışına dönüşerek bölgedeki gerilimi artırma potansiyeline sahiptir. Ancak yaygın inanışın aksine, Avustralya'nın nükleer enerjili denizaltılara sahip olması, ABD'nin bölgedeki yeteneklerini artırsa da, Avustralya'nın Endonezya eski demokratik olmayan müttefikleriyle problemler yaratma riski mevcuttur. Böyle bir durumun ise Endonezya gibi müttefiklerin Çin ile daha iyi ilişkiler kurmasına öncülük etme şansı mevcuttur. Bu durum bölge'de ABD'nin elini güçlendirmektense ABD'yi bölgede daha fazla yalnızlaştırabilir. Eğer ABD bölgedeki demokrasiyi ve demokratik ülkeleri destekleme söylemini sürdürürse bu durum Singapur ve Malezya gibi diğer demokratik olmayan ülkelere de yayılabilir.

KAYNAKÇA

- Amarasinghe, P. AUKUS: Another balance of power tango. *New Zealand International Review*, 46,6, 11-12, 2021.
- Barrett, C. (2021). Deeply concerned': Indonesia uneasy about Australian nuclear subs. *Brisbane Times*. <https://www.brisbanetimes.com.au/world/asia/deeply-concerned-indonesia-uneasy-about-australian-nuclear-subs-20210917-p58skz.html/> (Erişim tarihi: 01.12.2022)
- BBC News. (2021). Aukus could trigger a 'nuclear arms race', says North Korea. *BBC News*, <https://www.bbc.com/news/world-asia-58621056/> (Erişim tarihi: 01.12.2022)
- BBC News. (2021). Aukus: China denounces US-UK-Australia pact as irresponsible. *BBC News*. <https://www.bbc.com/news/world-58582573/> (Erişim tarihi: 03.12.2022)
- BBC News. (2021). Aukus: UK, US and Australia launch pact to counter China. *BBC News*. <https://www.bbc.com/news/world-58564837/> (Erişim tarihi: 06.12.2022)
- Bhatia, R. (2021). Diplomacy', AUKUS: 'A Stab In The Back Of Global. *The Organization of World Peace*. <https://theowp.org/aukus-a-stab-in-the-back-of-global-diplomacy/> (Erişim tarihi: 06.12.2022)
- Boekenstein, G. (2021). AUKUS and Beyond – Managing the Messaging with our Indo-Pacific Partners. *Asia Society*. <https://asiasociety.org/australia/aukus-and-beyond-managing-messaging-our-indo-pacific-partners/> (Erişim tarihi: 06.12.2022)
- Choong, W., Storey, I. *Southeast Asian Responses to AUKUS: Arms Racing, Non-Proliferation and Regional Stability*. ISEAS, 134, 2021.
- Chung, R., & Chun-mei, H. (2021). Taiwan Welcomes AUKUS Pact, Calls For Stronger Ties With Democracies. *Radio Free Asia*. <https://www.rfa.org/english/news/china/taiwan-aukus-09172021085720.html/> (Erişim tarihi: 04.12.2022)

- Davidson, H., & Blair, G. (2021). China warns US-UK-Australia pact could 'hurt their own interests'. The Guardian. <https://www.theguardian.com/world/2021/sep/16/cold-war-mentality-china-criticises-aucus-us-uk-australia-submarine-pact/> (Erişim tarihi: 02.12.2022)
- Dziedzic, S. (2021). Malaysia warns Australia nuclear submarine project could 'provoke other powers' in Asia. ABC News. <https://www.abc.net.au/news/2021-09-19/malaysia-indonesia-criticise-australian-submarine-about-face/100474056/> (Erişim tarihi: 01.12.2022)
- Gering, T. (2021). Why China is genuinely worried about AUKUS. Sup China. <https://supchina.com/2021/11/29/why-china-is-genuinely-worried-about-aucus/> (Erişim tarihi: 01.12.2022)
- Grady, J. (2021). Australia Ambassador to U.S. Says AUKUS Deal Will 'Project Power Further Up' Through Indo-Pacific. USNI News. <https://news.usni.org/2021/11/09/australia-ambassador-to-u-s-says-aucus-deal-will-project-power-further-up-through-indo-pacific/> (Erişim tarihi: 02.12.2022)
- Grant, S. (2021). Subs pact makes us a target for nuke attack? Gao figure. The Australian. <https://www.theaustralian.com.au/inquirer/subs-pact-makes-us-a-target-for-nuke-attack-gao-figure/news-story/b2bab6a6a154cfd7571d45b1e18442fa/> (Erişim tarihi: 02.12.2022)
- Lee, V. (2021). PM Lee welcomes Australia's assurance on AUKUS amid China's fears over 3-nation pact. AOL. aol.com/news/pm-lee-welcomes-australia-assurance-aucus-china-fears-122102170.html/ (Erişim tarihi: 02.12.2022)
- Magnier, M. (2021). China's answer to Aucus alliance? More rhetoric, more intimidation tactics and more weapons. US-China Relations: <https://www.scmp.com/news/china/article/3156858/chinas-answer-aucus-alliance-more-rhetoric-more-intimidation-tactics-and/> (Erişim tarihi: 27.11.2022)
- McClure, T. (2021). Aucus submarines banned from New Zealand as pact exposes divide with western allies. The Guardian. <https://www.theguardian.com/world/2021/sep/16/aucus-submarines-banned-as-pact-exposes-divide-between-new-zealand-and-western-allies/> (Erişim tarihi: 27.11.2022)
- Oxford Analytica. Canberra follows AUKUS with switch to US helicopters. Oxford Analytica, 2021.
- Prayitno, H. AUKUS and the role of ASEAN centrality in managing regional security affairs. Technium Social Sciences Journal, 26, 678-688, 2021.

Reuters. (2021). Pact with U.S., Britain, will see Australia scrap French sub deal-media.

Reuters. <https://www.reuters.com/world/us/biden-announce-alliance-with-britain-australia-tech-cyber-defense-politico-2021-09-15/> (Erişim tarihi: 27.11.2022)

Reuters. (2021). Philippines supports Australia nuclear sub pact to counter China. Reuters.

<https://www.reuters.com/world/asia-pacific/philippines-supports-australia-nuclear-sub-pact-counter-china-2021-09-21/> (Erişim tarihi: 27.11.2022)

Singh, G. (2021). The ASEAN disunity over AUKUS. Observer Research Foundation.

<https://www.orfonline.org/expert-speak/the-asean-disunity-over-aucus/>(Erişim tarihi: 29.11.2022)

White House. (2021). Remarks by President Biden, Prime Minister Morrison of Australia, and

Prime Minister Johnson of the United Kingdom Announcing the Creation of AUKUS.

(2021). The White House. <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/speeches-remarks/2021/09/15/remarks-by-president-biden-prime-minister-morrison-of-australia-and-prime-minister-johnson-of-the-united-kingdom-announcing-the-creation-of-aucus/> (Erişim tarihi: 10.12.2022)

AN ASSESSMENT OF THE RISING DEMAND FOR CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY IN THE EYES OF GEN Z AND MILLENNIALS (GEN Y)

Dr. İbrahim YIKILMAZ¹

¹ Kocaeli University, ORCID ID: 0000-0002-1051-0886

ABSTRACT

Diversifying customer expectations in today's industrial environment, where competitive conditions are intensified, provide a significant advantage for businesses to keep their competitive advantage. At the forefront of the expectations of internal and external stakeholders is the expectation of a more socially responsible and environmentally sensitive business and brand image. It is explained by the concept of corporate social responsibility that businesses feel socially responsible towards their environment and adopt a management approach that will consider the expectations of each stakeholder they affect in the value creation process. Calls for the concept of corporate social responsibility are increasing from various segments of society. It is stated that the expectations of Y and Z generations are high, especially for businesses to become more socially responsible citizens. In this context, the study aims to identify empirical studies that deal with the concept of corporate social responsibility based on generations within the scope of the extant literature and to share the results. Empirical articles indexed in Web of Science and Scopus databases and reports prepared by various institutions were examined. In accordance with the study's primary purpose, the expectation levels of Y and Z generations for corporate social responsibility and the advantages that corporate social responsibility offers to businesses are shared. It is considered that the study will make significant contributions to the literature in terms of presenting the accumulated literature based on generations while increasing the awareness of the enterprises regarding the expectations of the Y and Z generations, the ratio of which is increasing day by day among internal and external stakeholders.

Keywords: Corporate Social Responsibility, Millennials (Gen Y), Gen Z, Generations

Z KUŞAĞI VE MİLENYUM (Y) KUŞAĞININ GÖZÜNDE KURUMSAL SOSYAL SORUMLULUĞA YÖNELİK ARTAN TALEBE İLİŞKİN BİR DEĞERLENDİRME

ÖZET

Rekabet şartlarının yoğunlaştığı günümüz endüstri ortamında çeşitlenen müşteri beklentileri işletmelerin rekabet avantajını ellerinde tutmalarında önemli üstünlük sağlamaktadır. İç ve dış paydaşların beklentilerinin başında ise daha sosyal sorumlu ve çevreye duyarlı bir işletme ve

marka imajı beklentisi gelmektedir. İşletmelerin çevrelerine karşı sosyal sorumlu hissederek, değer üretme sürecinde etkiledikleri her bir paydaşın beklentisini gözetecek bir yönetim yaklaşımı benimsemeleri, kurumsal sosyal sorumluluk kavramı ile açıklanmaktadır. Toplumun çeşitli kesimlerinden kurumsal sosyal sorumluluk kavramına çağrılar artmaktadır. Özellikle işletmelerin daha kurumsal sosyal sorumlu bir vatandaş olmalarında Y ve Z kuşaklarının beklentilerinin yüksek olduğu ifade edilmektedir. Bu kapsamda çalışmanın amacı, birikmiş literatür kapsamında kuşaklar bazında kurumsal sosyal sorumluluk kavramını ele alan ampirik çalışmaların tespit edilmesi ve sonuçların paylaşılmasıdır. WebofScience ve Scopus veritabanlarının da indekslenen ampirik makaleler ve ulaşılan çeşitli kurumlar tarafından hazırlanan raporlar incelenmiştir. Çalışmanın ana amacına uygun olarak Y ve Z kuşaklarının kurumsal sosyal sorumluluğa yönelik beklenti düzeyleri ve kurumsal sosyal sorumluluğun işletmelere sunduğu avantajlar paylaşılmıştır. Çalışmanın iç ve dış paydaşlar içerisinde oranı her geçen gün artan Y ve Z kuşaklarının beklentilerine yönelik işletmelerin farkındalığını arttırırken, kuşaklar bazında birikmiş literatürü toplu bir şekilde sunması yönü ile literatüre önemli katkılarının olacağı değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler : Kurumsal Sosyal Sorumluluk, Y Kuşağı, Z Kuşağı, Kuşaklar

INTRODUCTION

In a highly dynamic and competitive environment, businesses are trying to increase their performance and gain sustainable competitive advantage. In this process, Corporate Social Responsibility (CSR) comes to the fore as an important strategic advantage (Wood, 1991; Etzioni, 1988; Choi, Chang, Li, & Jang, 2016; Stoian & Gilman, 2017). CSR is adopting a business policy that contributes to the environment and social welfare by considering the expectations of the stakeholder of the enterprise. The enterprise, which prioritizes the expectations of the stakeholders, has important gains that will increase its performance. CSR has important contributions to the development of the brand image of the enterprises, increasing profitability, customer loyalty and performance (Księżak, 2017; Kao, Yeh, Wang, & Fung, 2018; Story & Neves, 2015; Lai, Chiu, Yang, & Pai, 2010; Tang, Hull, & Rothenberg, 2012). Again, CSR contributes to the increase of internal customers and stakeholders, that is, employees' work commitment, motivation, and commitment to work (Rahman, Haski-Leventhal & Pournader, 2016; Kim & Scullion, 2013; Nazir & Islam, 2020).

With the positive contributions of CSR, it stands out as an important issue for businesses. The effectiveness of CSR is largely based on the expectations of internal and external stakeholders. In this context, the increasing number of Y and Z generations in the total population, both as employees and customers, is an important factor in determining CSR policies of the top

managers, mostly made up of Generation X. As a matter of fact, approximately 63.1% (Ang, 2021) of the potential workforce (14-64) worldwide and 62.3% in Turkey (TÜİK, 2021) consists of Y and Z generations. It is of vital importance for this highly educated and digitally-capable workforce to keep in the workplace and to observe the differences and expectations in consumer expectations as a serviced customer. This situation brings to the agenda as a decisive issue the determination of the differences between the two generations (Y and Z) from the X generation regarding the workplace environment and consumption attitude. In this context, the main purpose of the study is to determine the expectations of CSR and younger generations (Y and Z) to maintain the strategic advantage of CSR policies in the competitive environment of enterprises and to keep a qualified workforce in the business environment. In accordance with this purpose, the findings of the studies that present empirical results are presented by considering the secondary sources. In addition, in the conclusion part, suggestions were made for the development of CSR policies in line with the expectations of Y and Z generations. It is considered that the results of the study will be a source for future studies in terms of presenting the results of existing studies collectively while raising the awareness of policymakers and top management about the increasing importance of CSR by considering the expectations of the younger generations (Y and Z).

1. CONCEPTUAL FRAMEWORK

1.1. The Concept of Corporate Social Responsibility (CSR)

The emphasis that businesses should be socially responsible for the environment they interact with and the affected social layer was first made by Bowen (1953). Bowen (1953) stated that businesses should act as socially responsible in their decision-making and strategy, and that they should put the expectations of the society they are in contact with before their own expectations. It did not take long for this idea to spread in the field of management. Subsequently, Frederick (1960) shared that the economic system should focus on the expectations of the society and that the transformation of resources into solutions targeting the welfare of the society is a beneficial socio-economic understanding for all parties. Especially in the 1970s, the economic crisis in the USA and high inflation had a high impact on the formation of this expectation (Waterhouse, 2017). The intensification of social movements in this period necessitated a number of new understandings and regulations regarding the economy and the environment. In fact, at that time, there was an expectation that businesses should be socially responsible on the basis of economic development, and the understanding that it should be the main purpose of businesses to serve in a constructive way to the extent of the satisfaction

and expectation of the society spread (Committee for Economic Development 1971:11). The interaction ground between the business and society is gaining a new understanding and the opinion that businesses should observe the expectations of the society more than yesterday has begun to dominate.

The concept of CSR is the process of using the resources of the enterprise to provide social benefit (Stahl & Grigsby, 1997:4). Within the framework of the concept of social responsibility, the European Commission defines as the voluntary behavior of the business by considering the environmental and social expectations of the stakeholders it is in contact with (www.eur-lex.europa.eu). When all these definitions are evaluated collectively, CSR could be considered as the process of becoming a social citizen voluntarily with a perspective that prioritizes the expectations of the internal and external stakeholders of the enterprise.

The concept of CSR is a philosophy, an institutional perspective and a culture beyond the benevolent behavior towards certain circles and focus groups in society. In this context, CSR provides businesses with significant advantages. CSR has important contributions in developing a good brand image that the business needs, increasing profitability and quality, establishing good relations with stakeholders in customer loyalty, and reducing costs (Książak, 2017; Peters, & Mullen, 2009; Kao, Yeh, Wang & Fung, 2018; Story & Neves, 2015; Miras-Rodríguez, Carrasco-Gallego, & Escobar-Pérez, 2015; Ramesh, Saha, Goswami & Dahiya, 2019; He & Lai, 2014; Wu & Wang, 2014). In addition to these, CSR makes significant contributions to increasing the satisfaction, organizational commitment and performance of the employees in the enterprise (Rahman, Haski-Leventhal & Pournader, 2016; Lee, Park & Lee, 2013; Kim & Scullion, 2013; Glavas & Kelley, 2014). CSR enables employees to see their work more meaningfully, to increase their organizational identification and to stay at work in a sustainable way (Nazir & Islam, 2020; Srivastava & Shree, 2018; Kim, Milliman & Lucas, 2020). Considering all these contributions, CSR is an important strategic advantage and at the same time it is an issue that needs to be carefully considered. The proper determination of expectations towards CSR policies also determines the effectiveness of CSR performance. In this context, it is an important issue for businesses to properly analyze the expectations and changing perspectives of their internal and external customers and to revise their policies accordingly.

1.2. The Relationship with Millennials (Gen Y), Gen Z and Corporate Social Responsibility (CSR)

Society is a complex social unit consisting of individuals of various views and structures. In the society, individuals could be in a common tendency and unity of thought with people who are similar to each other in some aspects, and it is seen that some groups are very different from each other. With these differences, the society is in a rich and dynamic structure. In this context, the community consisting of individuals born in a similar period, sharing the conditions, problems and destiny of the period and exhibiting similar behavioral patterns responsible for similar duties is defined as the “*generation*” (<https://sozluk.gov.tr/>). Generations emerge as a community that covers an average of 20-30 years of age, in which common ideas, values and experiences are shared (Zemke et al., 2013; 4; Johnson & Johnson, 2010). The Generational Cohort Theory reveals that those who have been exposed to a number of historical events or processes during a certain period create a collective consciousness (Schuman, H., & Scott, J. (1989) and have similar behavioral patterns and thoughts (Turner, 1998).

Generations born in certain time intervals take various names. When the date ranges that are frequently used among these definitions are considered collectively, generations are generally named as follows: (Berkup, 2014; Zemke, 2013):

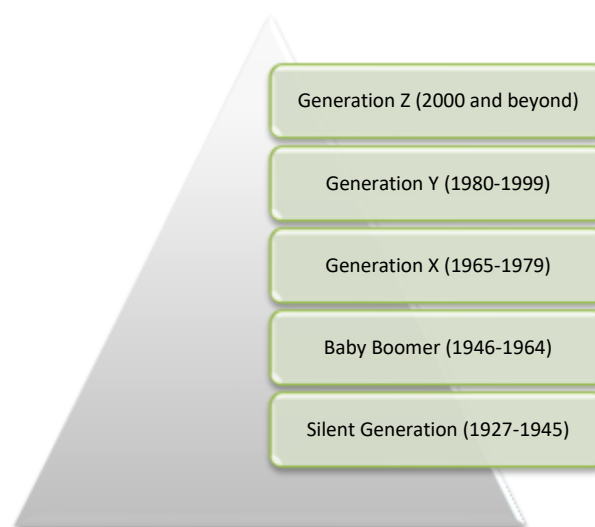

Figure 1: Names of Generations

When the distribution of generations is examined on a world scale, approximately 63.1% (Ang, 2021) consists of Y and Z generations. When the current workforce situation in Turkey is analyzed as shared in Figure 2, the majority of potential workforce and customers are Y and Z generations. This situation necessitates the examination of the expectations of these generations, whose number is increasing day by day, educated and born in the digital world.

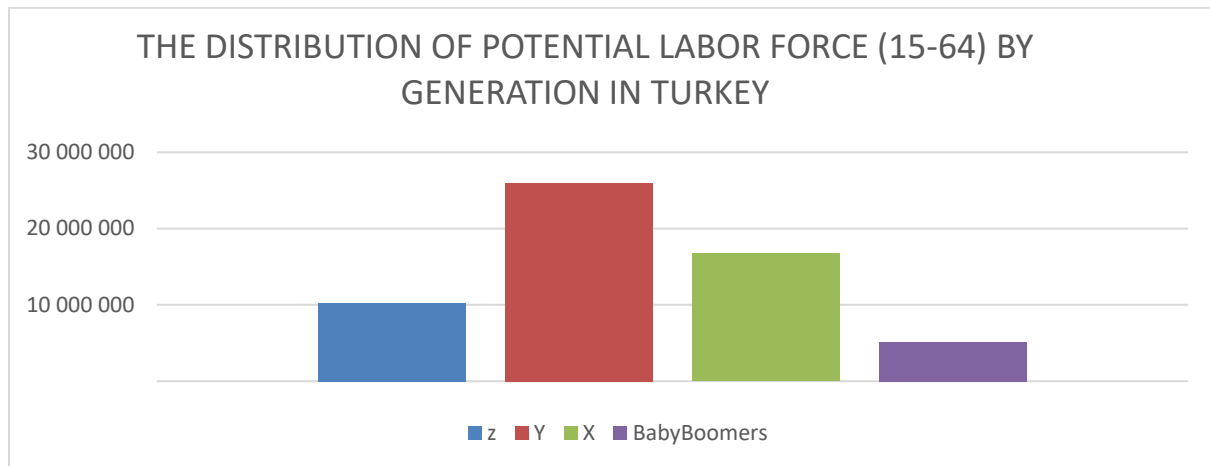

Figure 2: The Distribution of Potential Labor Force (15-64) by Generation in Turkey (TÜİK, 2021)

The characteristics and expectations of generations differ significantly. Each generation, which closely follows the characteristics and needs of the period in which they live, differs from the others within the scope of certain characteristics and values. In this context, as can be seen in Figure 3, Y and Z generations differ significantly in terms of expectations from the workplace as well as in everyday life.

Table1: Characteristics of X, Y and Z Generations

Comparison criteria	Generation X (1965-1979)	Generation Y (1980-1994)	Generation Z (2000-)
Iconic Technology	Personal Computers	Internet, Email, SMS DVD, Playstation, XBox, iPod	MacBook, iPad Google, Facebook, Twitter Wii, PS3, Android
Popular Culture	Hyper Color Torn Jeans	Baseball Caps Men's Cosmetics	Skinny Jeans V-necks RipSticks
Sales & Marketing	Direct / Targeted media Below-the-line	Viral / Electronic Media Through Friends	Interactive campaigns Positive brand association
Training Focus	Practical Case studies Applications	Emotional Stories Participative	Multi-modal eLearning Interactive

Purchase Influences	Brand switches Experts	No Brand Loyalty Friends	Brand evangelism Trends
Learning Format	Spontaneous Interactive	Multi-sensory Visual	Student-centric Kinesthetic
Ideal Leaders	Co-ordinating Doers	Empowering Collaborators	Inspiring Co-creators
Characteristics	Authoritarian	collaborative	Co-creator
Marketing Method	Direct marketing	Viral References	Interactive campaigns
Attitude Toward Career	Loyal to profession, not necessarily to employer	Digital entrepreneurs	Career multitasker,
Preference When Making Financial Decisions	Face to face	Face to face	Solutions will be digitally crowd-sourced
View On Work	challenge	Work is carried out to create difference	Work is carried out to with eager and energy
Work Ethics	balanced	eager	More realistic
Work Related Characteristics	Not linking workplace policies Less dependence on workmen Multiple tasks Giving importance to work responsibilities Evaluating performance according to the output Not liking power policies Being flexible to the authority	Eager to know the reasons Liking an enjoyable workplace Thinking that Money is not motivational Eager to set small time limited goals Worklife balance is important	Creative Cooperative Having to solve environmental, social and economic problems Ability of selfguidance Being more intelligent

Source: It was created by the Author considering various sources (McCrindle Research, 2012; Subramanian, 2017; Cetin, & Kralar, 2016).

Considering that the top management in the workplace consists of the X generation and the policies that shape the company are carried out by the managers belonging to this generation, the Y and Z generations differ significantly from the X generation, as is presented in Table 1. Observing the expectations of not only the internal stakeholders but also the customers, who are the focus of the companies, and meeting these expectations at the right place and time is of vital importance for sustainable competitive advantage. Recently, CSR has emerged as an important strategic advantage for businesses (Li, Benamraoui, Shah, & Mathew, 2021; Yikılmaz, 2021a). Especially the developing communication technologies and the opportunities brought by the digital age have brought CSR to the agenda as an important factor in the performance of businesses (Yikılmaz, 2021b). In crises, CSR provides a more strategic

advantage to businesses compared to others (Sánchez, Fernández Luna Sotorrío & Baraibar Diez, 2015).

CSR is the behavior of businesses as responsible citizens in social and environmental impacts by considering the expectations of their stakeholders. The focus of this process is the correct determination of the expectations of the stakeholders and the adoption of a welfare-oriented management that can respond to these expectations, instead of a solely profit-oriented business management model. At this point, being corporate socially responsible in a way that can respond to the different characteristics of the Y and Z generations and their different behavior pattern plays an important role in increasing both the performance of the enterprise and the social welfare. As a matter of fact, compared to the X generation at the management level, as previously stated, the Y and Z generations have a quite different workplace environment and service delivery expectations. Considering that CSR is a strategic advantage, the expectations of the Y and Z generations from the business and the management team within the scope of CSR must be determined properly. For example, in various studies conducted on the Y and Z generation (Vatamanescu et al., 2021; Frederick, 2018; Heaney & Gleeson, 2008; Luger, Hofer & Floh, 2022; Rank & Contreras, 2021; Reber, 2021, The Deloitte Global 2021 Millennial and Gen Z Survey, 2021), it is seen that there are important expectations in the field of corporate social responsibility. As an employee of the Y and Z generation, meaningful and value-oriented jobs, internalized CSR practices, opportunities for development in professional life, and work life balance are expected to be observed. Again as a customer, generations Y and Z intend to pay for more sustainable, environmentally friendly, economical, and quality products. There are important expectations for the brands that both work and purchase with to become more sensitive and responsible citizens of society. In this context, it would be a good strategy for businesses to review their current CSR policies and adopt a new approach in line with these expectations. In this context, studies that empirically examine CSR practices, which have important contributions to businesses, and the expectations that guide these practices, are examined to increase the awareness of businesses and are presented in detail in the following sections.

2.METHODOLOGY

To examine the studies on CSR and generations (Y and Z), which are the main purpose of the study, studies in the literature were determined. In the determination of these studies, the inclusion criteria of being an empirical study (conducted qualitatively or quantitatively) published at any time, examining the issues of CSR and generations (Y and Z) were taken as a

basis. In order to reach the aforementioned studies, a search was conducted in the electronic databases of "*Scopus and Web of Science*". While searching, the keywords "*corporate social responsibility*", "*generations*", "*GenZ*", "*GenY*", "*Millennials*" were used. As a result of the advanced search, 45 publications were found. Among the 45 publications, those that duplicated and did not meet the criteria for inclusion were eliminated and the research was continued with the remaining 13 studies. These 13 studies include empirical publications that can be accessed from databases. In addition, to support the results, some of the reports of corporate consultancy firms (PwC, Deloitte, etc.), which were accessed through internet searches, were also shared. Subsequently, the empirical results highlighted in the studies; findings, and evaluations are shared.

3.FINDINGS

The publications to be evaluated in accordance with the main purpose of the study by scanning in various databases were determined as 13. Descriptive information about these publications is presented in Table 1.

Table 1: Descriptive Information on Empirical Studies on CSR and Generations (Y and Z)

Authors	Title
Catano, & Morrow Hines, (2016)	The Influence of Corporate Social Responsibility, Psychologically Healthy Workplaces, and Individual Values in Attracting Millennial Job Applicants
Chatzopoulou, & Kiewiet, (2021)	Millennials' evaluation of corporate social responsibility: The wants and needs of the largest and most ethical generation
Clark, & Schwerha, (2020)	Millennial preferences in training messages: The role of teamwork and corporate social responsibility
Fernández-Muiños, Money, Saraeva, Garnelo-Gomez & Vázquez-Suárez, (2022)	Are the Sins of the Father the Sins of the Sons, but Not the Daughters? Exploring How Leadership Gender and Generation Impact the Corporate Social Responsibility of Franchise Firms
Leveson & Joiner, (2014)	Exploring corporate social responsibility values of millennial job-seeking students
Luger, Hofer & Floh,, (2022)	Support for corporate social responsibility among generation Y consumers in advanced versus emerging markets
Narayanan, (2022)	Does Generation Z value and reward corporate social responsibility practices?
Rangel-Lyne, Ochoa-Hernández, Azuela-Flores, & Hernández-Angel, (2019)	Corporate social responsibility and consumption trends of working university millennial students
Titko, Svirina, Tambovceva, & Skvarciany, (2021)	Differences in Attitude to Corporate Social Responsibility among Generations
Wong, (2021).	Does corporate social responsibility affect Generation Z purchase intention in the food industry

Zainee, & Puteh,, (2020)	Corporate social responsibility impact on talent retention among Generation Y
Harun, Prybutok, & Prybutok, (2018)	Do the millennials in the USA care about the fast food industry's involvement in corporate social responsibility?
Supanti & Butcher, (2019)	Is corporate social responsibility (CSR) participation the pathway to foster meaningful work and helping behavior for millennials?

The distribution of 13 empirical studies in total by years is presented in Figure 3 in detail. When Figure 3 is examined, it is seen that the interest in studies that examine CSR and generations Y and Z has started to increase as of 2016, and there has been a relatively greater interest, especially since 2019.

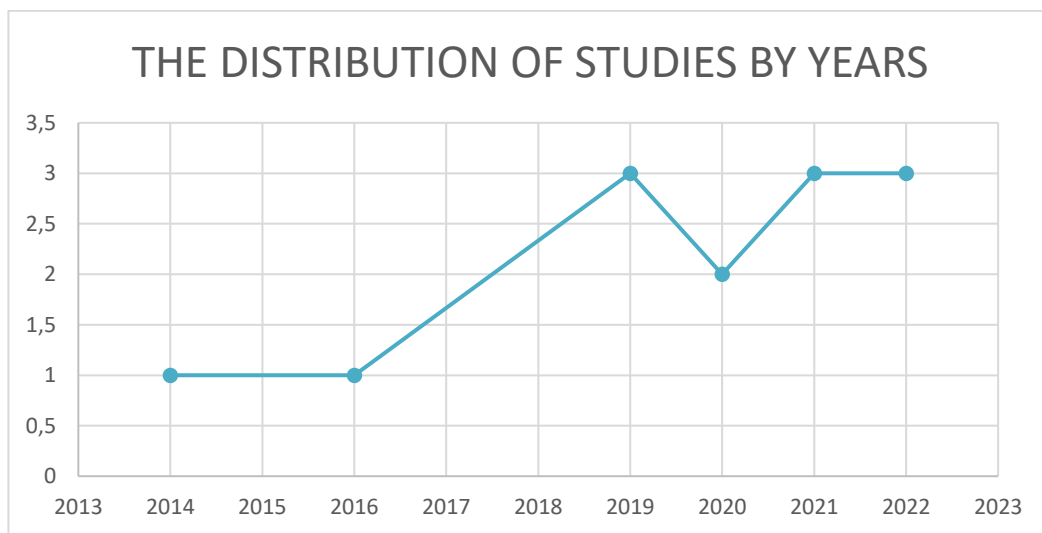

Figure 3: Distribution of Examined Studies by Years

Source: Created by the author.

3.1. The Results of Studies Examining the Relationship Between CSR and Generations (Y and Z)

The points that businesses should consider are as follows:

3.1.1. Having a CSR Policy

Resources are of great importance for businesses. However, human resource as a strategic resource is a strategic advantage that carries it to the future. The sustainability of this strategic advantage is on the agenda of the top management. The characteristics of the workplace and the organizational climate are important factors in keeping the employee in the business and having high performance. In this context, a comprehensive study conducted on how employees

and businesses can establish a business environment in the future offers important clues. In a study conducted by PwC (2008), it was stated that 88% of the Y generation regarding today's business environment would like to work in businesses that implement CSR policies. In fact, 86% of respondents reported that they would strongly consider leaving a business that does not adopt CSR policies. Today, in the new report of PwC (2021), it is emphasized that it is important to observe the expectations of Gen Z and Millennials (GenY), who will make up 72% of the global workforce by 2029, and it is shared that they focus especially on businesses that care about environmental and social issues. The Deloitte Global 2022 GenZ & Millennials Survey (2022) survey states that almost no employers of Y and Z generations (16-18%) take steps that are environmentally friendly, and it is shared that they expect businesses to be more CSR-oriented. In a study conducted by the 2016 Cone Communications Millennial Employee Engagement Study (2016), 88% of the participating Y generations shared that working in a business that considers social and environmental issues makes their work more meaningful. Again, 75% of the participants share that they can work for less in order to work in a socially responsible company. In addition to all these determinations, it has been empirically revealed that businesses that observe CSR policy positively affect the intention of employees to stay at work (Zainee, & Puteh, 2020). However, despite these results, some studies also point to the opposite. It has been revealed that the Y generation adopts fewer CSR policies than the X. Therefore, more empirical studies are needed on this subject.(Titko, Svirina, Tambovceva, & Skvarciany, 2021).

3.1.2. Having a healthy workplace policy, observing the expectations of internal stakeholders and sensitivity about CSR

The fact that the business has a psychologically healthy workplace policy and its sensitivity to CSR stands out as an important factor in the evaluation of the Y generation as a business that would like to work (Catano, & Morrow Hines, 2016). The value dimension of openness to change causes the Y generation to seek these characteristics in the workplace. In this context, it is important for businesses to state their priorities for a healthy workplace in their cultures and policies, and to be aware that a CSR-oriented management practice that takes care of all stakeholders is where the Y generation wants to work

3.1.3. An ethical organizational climate, and genuine activities in CSR practices, unlike normative approaches

Undoubtedly, working in an ethical business is important for every generation of employees. However, compared to other generations, the ethical attitude in the company's activities comes to the forefront for the Y generation, which has both an employee and a middle and senior managerial role. In all aspects, the company's ethical attitudes and decisions directly affect the employees themselves. In a study conducted, it has been revealed that the Y generation has a more idealistic attitude when taking part in business activities, they do not trust philanthropy within the scope of CSR policy, and they believe that companies should attach importance to determining their business policies by considering their stakeholders sincerely (Chatzopoulou, & Kiewiet, 2021).

3.1.4. Expectation for CSR and its positive effect compared to Extrinsic Motivators

Differences between generations cause differences in the determination of priorities and the ranking of this priority list. In a study carried out in particular, it was revealed that the expectations of the Y generation regarding teamwork and social responsibility, contrary to expectations, are more dominant than messages and motivators that contain extrinsic motivation, that is, offer material rewards and similar gains. (Clark, & Schwerha, 2020).

Contrary to this finding, a study conducted on 238 senior undergraduates in Australia revealed that although millennials foreground CSR policies, they can leave these expectations in the background for issues that provide extrinsic benefits. When it comes to great extrinsic rewards, it has been determined that millennials' CSR sensitivity is secondary and even the environment receives the lowest level of attention (Leveson & Joiner, 2014).

3.1.5. The effectiveness of CSR practices, the effect of the Leader on Organizational Commitment, and organizational citizenship behavior in the CSR process

The CSR policy adopted by companies is followed by both employees and customers. The policies and strategies followed by the company are largely determined by the leaders and the organizational climate is shaped accordingly. Companies trying to grow after a difficult process in the establishment phase of the company try to move forward in a more innovative way than their founding leaders and staff. However, a study conducted indicates the opposite of this situation. It shows that the successor leader considers CSR as a more instrumental and normative element in adopting CSR policies than the founding leaders. This situation shows that it is important for the sustainability of the companies, the re-examination of the CSR policies of the growing and established companies in terms of the future vision of their current

employees and their commitment to the job. It has been empirically revealed that the fact that their businesses are involved in CSR activities significantly affects the organizational citizenship behavior (OCB) and meaningful work of the Y generation, especially compared to the X generation (Supanti & Butcher, 2019).

1.6. Purchasing Behavior, Level of Economic Development, Different Perspectives Created by Geographical and Social Priorities, and the effect of CSR policies

There is a significant relationship between the perception of CSR and purchasing intention. In a study conducted by The Deloitte Global 2022 GenZ & Millennials Survey (2022) on 23,220, Genz (64%) shares that They are willing to pay more for being more environmentally conscious. A comprehensive study conducted by Submittable (2020) on generations Y and Z revealed that 94% of respondents want to purchase from a business with a CSR policy. It was also shared that 73% of the participants agreed to pay more for sustainable products. Again, 72% of Z and Y expect a corporate image that contributes to society and knows how to help people (64%).

A study conducted by PwC (2018) on 2000 European GenZs shows that to a large extent their expectations are based on socially responsible company policies. In the report, it is shared that GenZs focus on locally produced food (62%), and environmentally friendly and sustainable packaged products (47%). In addition, it was shared that they prefer companies (40%) that apply sustainable policies and donate to social activities when choosing brands. It has been revealed that the perceptions of Millennials, who represent a large part of the educated workforce, regarding CSR policies increase their understanding of responsible consumption (Rangel-Lyne, Ochoa-Hernández, Azuela-Flores, & Hernández-Angel, 2019). It has been determined that the positive perception towards CSR policies arouses satisfaction and pleasure in the Y generation and the perceived benefit increases responsible consumption (Rangel-Lyne, Ochoa-Hernández, Azuela-Flores, & Hernández-Angel, 2019). It has been empirically revealed that the Z generation prefers companies that adopt CSR policies, especially for their basic needs such as food (Wong, 2021). It is seen that the Y generation, especially the companies operating in the food sector, attach importance to CSR policies, and the fact that they are sensitive to the environment has a decisive effect on consumer behavior (Harun, Prybutok, & Prybutok, (2018).

Although there are differences between generations, the expectations and structure of societies also create differences within the same generation. In this context, it has been empirically

demonstrated that CSR has a significant effect on the purchasing intention of the European and Asian Y-generation participants in different social structures. It has been revealed that the CSR awareness of Asian consumers in China has less impact on their consumption habits compared to European consumers. This indicates that CSR and environmental aspects are given less importance in developing countries than in relatively developed countries (Luger, Hofer & Floh, 2022).

CONCLUSION AND RECOMMENDATIONS

Information and Communication technologies and newly developing platform-based service and product presentation allow customers to quickly communicate their expectations and requests to other customers and stakeholders. This situation necessitates the evolution of businesses from policies and management styles that aim solely to profit, to a management approach that targets environmental and social welfare and is based on meeting the expectations of stakeholders. It is expressed as a corporate social responsibility that businesses act like socially and environmentally responsible citizens and include this in the vision they set. CSR offers important advantages in critical issues such as performance increase, customer satisfaction and loyalty, and employee motivation and retention, which businesses need in an environment of intense uncertainty and competition. Thus, CSR is among the most important issues on the agenda of businesses in a short time. The key element in business high performance and CSR effectiveness is to properly estimate the expectations of internal and external stakeholders. Especially in the recent period, the increasing rate of Y and Z generations at all levels of society necessitates a proper examination of the expectations of these young generations (Y and Z). When the empirical study results and sector reports are examined, it would be appropriate for businesses to consider the followings:

- Generations Y and Z state that businesses should have a CSR policy and these policies should be internalized policies rather than benevolent activities. Therefore, businesses should analyze the expectations and demands in their environment correctly, offer solutions that will serve the current social welfare, and move this away from the point of view of several normative activities.
- Young generations prefer businesses that are aware of justice, ethical rules, and social and environmental events and produce solutions in terms of both their purchase intention and working environment. In this regard, they are willing to pay more money and if necessary, to work for less in businesses that give importance to the environment

and social life. This situation should be handled carefully in terms of business top management and business CSR policies should be created accordingly.

- Motivation, commitment, and organizational citizenship behaviors of young generations in the workplace are significantly affected by CSR policies. To keep a sustainable qualified workforce in the organization, top management should realize that CSR is a vital issue in the medium and long term rather than a popular trend.
- Younger generations want to see their businesses as socially responsible citizens beyond extrinsic motivators and some financial philanthropy policies outside the business. For this reason, a participatory and inclusive policy determination process will be appropriate for businesses as a requirement of governance in CSR policies.
- The views of younger generations should be carefully analyzed in determining CSR policies by adopting a participatory management approach in the business environment.
- To ensure the importance and appropriate development of CSR policies, the training program should be organized for managers at all levels, and knowledge and experience should be shared for successful implementations.
- To meet the expectation of younger generations and increase the effectiveness of CSR, the limited number of academic studies should be increased thanks to a common platform that allows data and information sharing to be developed between business-university-policy makers. It has emerged within the scope of the study that the number of studies that offer empirical solutions between CSR and generations and that will specifically address cultural differences and priorities should be increased.

It is considered that it would be appropriate for businesses to adopt sustainable CSR policies within the framework of the above-mentioned issues by reviewing the CSR policies, which have a decisive effect on holding a sustainable competitive advantage.

REFERENCES

2016 Cone Communications Millennial Employee Engagement Study (2016). Available at: <https://conecomm.com/2016-millennial-employee-engagement-study/>

Ang, C. (2021). *Visualizing the World's Population by Age Group*, Available at: <https://www.visualcapitalist.com/the-worlds-population-2020-by-age/>

Berkup, S. B. (2014). Working with generations X and Y in generation Z period: Management of different generations in business life. *Mediterranean Journal of Social Sciences*, 5(19), 218-229.

Bowen, H. R. (1953). *Social responsibilities of the businessman*. New York: Harper & Row

- Catano, V. M., & Morrow Hines, H. (2016). The influence of corporate social responsibility, psychologically healthy workplaces, and individual values in attracting millennial job applicants. *Canadian Journal of Behavioural Science/Revue canadienne des sciences du comportement*, 48(2), 142.
- Cetin, C., Kralar, S. (2016). A Research on Generation X, Y and Z Students' Perceptions of Protean and Boundaryless Career. *Yönetim Bilimleri Dergi*, 14,157-197
- Chatzopoulou, E., & de Kiewiet, A. (2021). Millennials' evaluation of corporate social responsibility: The wants and needs of the largest and most ethical generation. *Journal of Consumer Behaviour*, 20(3), 521-534.
- Choi, J., Chang, Y., Li, Y., & Jang, M. (2016). Doing good in another neighborhood: Attributions of CSR motives depend on corporate nationality and cultural orientation. *Journal of International Marketing*, 24(4), 82-102.
- Clark, T. L., & Schwerha, D. J. (2020). Millennial preferences in training messages: The role of teamwork and corporate social responsibility. *Work*, 66(4), 799-815.
- Committee for Economic Development. (1971). *Social responsibilities of business corporations*. USA: Committee for Economic Development.
- Etzioni, A. (1988). *The moral dimension: Toward a new economics*. New York, NY: Free Press
- Fernández-Muiños, M., Money, K., Saraeva, A., Garnelo-Gomez, I., & Vázquez-Suárez, L. (2022). Are the sins of the father the sins of the sons, but not the daughters? Exploring how leadership gender and generation impact the corporate social responsibility of franchise firms. *Sustainability*, 14(14), 8574.
- Frederick, W. C. (1960). The growing concern over business responsibility. *California Management Review*, 2, 54-61.
- Frederick, W. C. (2018). *Corporate social responsibility: From founders to Millennials*. In *Corporate social responsibility*. Emerald Publishing Limited.
- Glavas, A., & Kelley, K. (2014). The effects of perceived corporate social responsibility on employee attitudes. *Business Ethics Quarterly*, 24(2), 165-202.
- Harun, A., Prybutok, G., & Prybutok, V. (2018). Do the millennials in the USA care about the fast food industry's involvement in corporate social responsibility?. *Young consumers*. 19(4): 358-381.
- He, Y., & Lai, K. K. (2014). The effect of corporate social responsibility on brand loyalty: the mediating role of brand image. *Total Quality Management & Business Excellence*, 25(3-4), 249-263.
- Heaney, J. G., & Gleeson, D. (2008). Corporate Social Responsibility in Business Courses: How Can Generation Y Learn? *Academy of World Business, Marketing & Management Development Conference*. Available at: https://researchonline.nd.edu.au/bus_conference/2/
- Johnson, M., & Johnson, L. (2010). *Generations*, Inc. New York: AMACOM

- Kao, E. H., Yeh, C. C., Wang, L. H., & Fung, H. G. (2018). The relationship between CSR and performance: Evidence in China. *Pacific-Basin Finance Journal*, 51, 155-170.
- Kim, C. H., & Scullion, H. (2013). The effect of Corporate Social Responsibility (CSR) on employee motivation: A cross-national study. *Poznan university of economics review*, 13(2).
- Kim, J. S., Milliman, J., & Lucas, A. (2020). Effects of CSR on employee retention via identification and quality-of-work-life. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 32(3), 1163-1179.
- Ksiezak, P. (2017). The Benefits from CSR for a Company and Society. *Journal Of Corporate Responsibility And Leadership*, 3(4), 53-65. doi:<http://dx.doi.org/10.12775/JCRL.2016.023>
- Lai, C. S., Chiu, C. J., Yang, C. F., & Pai, D. C. (2010). The effects of corporate social responsibility on brand performance: The mediating effect of industrial brand equity and corporate reputation. *Journal of business ethics*, 95(3), 457-469.
- Lee, E. M., Park, S. Y., & Lee, H. J. (2013). Employee perception of CSR activities: Its antecedents and consequences. *Journal of business research*, 66(10), 1716-1724.
- Leveson, L., & Joiner, T. A. (2014). Exploring corporate social responsibility values of millennial job-seeking students. *Education+ Training*, 56(1), 21-34.
- Li, J. C., Benamraoui, A., Shah, N., & Mathew, S. (2021). Dynamic Capability and Strategic Corporate Social Responsibility Adoption: Evidence from China. *Sustainability*, 13(10), 5333.
- Luger, M., Hofer, K. M., & Floh, A. (2022). Support for corporate social responsibility among generation Y consumers in advanced versus emerging markets. *International Business Review*, 31(2), 101903.
- McCrindle Research, Generations Defined: 50 Years of Change Over 5 Generations, (2012) available at:mccrindle.com.au
- Miras Rodríguez, M. D. M., Carrasco Gallego, A., & Escobar Pérez, B. (2015). Has the CSR engagement of electrical companies had an effect on their performance? A closer look at the environment. *Business strategy and the Environment*, 24(8), 819-835.
- Narayanan, S. (2022). Does Generation Z value and reward corporate social responsibility practices?. *Journal of Marketing Management*, 1-35.
- Nazir, O., & Islam, J. U. (2020). Effect of CSR activities on meaningfulness, compassion, and employee engagement: A sense-making theoretical approach. *International Journal of Hospitality Management*, 90, 102630.
- Peters, R., & Mullen, M. R. (2009). Some Evidence of the Cumulative Effects of Corporate Social Responsibility on Financial Performance. *Journal of Global Business Issues*, 3(1).

- PwC (2008). *Managing-Tomorrows-People/Future-Of-Work* available at: www.pwc.com/gx/en/managing-tomorrows-people/future-of-work/pdf/mtp-future-of-workmtp-millennials-at-work.pdf
- PwC (2018). *Gen-Z-is-Talking-Are-You-Listening?* available at: <https://www.pwc.de/de/handel-und-konsumguter/gen-z-is-talking-are-you-listening.pdf>
- Rahman, S., Haski-Leventhal, D., & Pournader, M. (2016). The effect of employee CSR attitudes on job satisfaction and organizational commitment: evidence from the Bangladeshi banking industry. *Social Responsibility Journal*, 12 (2):228-246.
- Ramesh, K., Saha, R., Goswami, S., & Dahiya, R. (2019). Consumer's response to CSR activities: Mediating role of brand image and brand attitude. *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, 26(2), 377-387.
- Rangel-Lyne, L., Ochoa-Hernández, M. L., Azuela-Flores, J. I., & Hernández-Angel, F. (2019). Corporate social responsibility and consumption trends of working university millennial students. *CienciaUAT*, 13(2), 44-55.
- Rank, S., & Contreras, F. (2021). Do millennials pay attention to corporate social responsibility in comparison to previous generations? Are they motivated to lead in times of transformation? A qualitative review of generations, CSR and work motivation. *International Journal of Corporate Social Responsibility*, 6(1), 1-13
- Reber, K.E. (2021) *How To Meet Gen Z's Workplace Expectations* available at: <https://www.forbes.com/sites/forbeshumanresourcescouncil/2021/11/10/how-to-meet-gen-zs-workplace-expectations/?sh=3874d4dc74ff>
- Sánchez, J. L. F., Sotorrío, L. L., & Diez, E. B. (2015). The relationship between corporate social responsibility and corporate reputation in a turbulent environment: Spanish evidence of the Ibex35 firms. *Corporate governance*. 15(4):563-575
- Schuman, H., & Scott, J. (1989). Generations and Collective Memories. *American Sociological Review*, 54(3), 359-381.
- Srivastava, A. P., & Shree, S. (2018). Examining the effect of employee green involvement on perception of corporate social responsibility: Moderating role of green training. *Management of Environmental Quality: An International Journal*. 30 (1): 197-210.
- Stahl, M. J. & Grisby, D. W. (1997). *Strategic Management; Total Quality & Global Competition* (Blackwell, Oxford)
- Stoian, C., & Gilman, M. (2017). Corporate social responsibility that "pays": A strategic approach to CSR for SMEs*. *Journal of Small Business Management*, 55(1), 5-31
- Story, J., & Neves, P. (2015). When corporate social responsibility (CSR) increases performance: exploring the role of intrinsic and extrinsic CSR attribution. *Business Ethics: A European Review*, 24(2), 111-124.
- Submittable (2020). *Millennials GenZ and the Rising Demand for Corporate Social Responsibility*. available

at:https://assets.ctfassets.net/n3ohnvkomoi9/7nIZx2MbuVJG1oKq4gTBkn/b346973f1c7dae7c99e13111eef9e4ba/Millennials__Gen_Z__and_the_Rising_Demand_for_Corporate_Social_Responsibility.pdf

- Subramanian, K. R. (2017). The generation gap and employee relationship. *International Journal of Engineering and Management Research*, 7(6), 59-67.
- Supanti, D., & Butcher, K. (2019). Is corporate social responsibility (CSR) participation the pathway to foster meaningful work and helping behavior for millennials?. *International Journal of Hospitality Management*, 77, 8-18
- Tang, Z., Hull, C. E., & Rothenberg, S. (2012). How corporate social responsibility engagement strategy moderates the CSR-financial performance relationship. *Journal of management Studies*, 49(7), 1274-1303.
- The Deloitte Global 2022 GenZ & Millennials Survey (2022). Available at:<https://www.deloitte.com/content/dam/assets-shared/docs/deloitte-2022-genz-millennial-survey.pdf>
- Titko, J., Svirina, A., Tambovceva, T., & Skvarciany, V. (2021). Differences in attitude to corporate social responsibility among generations. *Sustainability*, 13(19), 10944.
- Turner, B. S. (1998). Ageing and Generational Conflicts : A Reply to Sarah Irwin Author. *The London School of Economics and Political Science*, 49(2), 299-304. <https://www.jstor.org/stable/591314>
- TÜİK (2021). Available at:<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Adrese-Dayal%C4%B1-N%C3%BCfus-Kay%C4%B1t-Sistemi-Sonu%C3%A7lar%C4%B1-2021-45500&dil=1>
- URL1:<https://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0681:FIN:en:PDF#:~:text=The%20European%20Commission%20has%20previously, stakeholders%20on%20a%20voluntary%20basis%E2%80%9D.>
- URL 2:<https://sozluk.gov.tr/>
- Vatamanescu, E. M., Dabija, D. C., Gazzola, P., Cegarro-Navarro, J. G., & Buzzi, T. (2021). Before and after the outbreak of covid-19: Linking fashion companies' corporate social responsibility approach to consumers' demand for sustainable products. *Journal of Cleaner Production*, 321, 128945.
- Waterhouse, B. C. (2017). The personal, the political and the profitable: Business and protest culture, 1960s-1980s. *Financial History*, Spring, 2017, 14–17.
- Wong, M. C. (2021). Does corporate social responsibility affect Generation Z purchase intention in the food industry. *Asian Journal of Business Ethics*, 10(2), 391-407.
- Wood, D. (1986). *Strategic uses of public policy: Business and government in the progressive*. Boston, MA: Pitman Ballinger.

- Wu, S. I., & Wang, W. H. (2014). Impact of CSR perception on brand image, brand attitude and buying willingness: A study of a global café. *International Journal of Marketing Studies*, 6(6), 43.
- Yıkılmaz,İ. (2021a). *Corporate Social Responsibility in Family Businesses*. Yılmaz,O. And Karsu,S.(Eds.) içinde 207-229 (syf.) FAMILY BUSINESSES: Business Models and Strategies, Gazi Kitapevi: Ankara
- Yıkılmaz,İ. (2021b). *Dijital Çağda Kurumsal Yönetişim, Kurumsal Sosyal Sorumluluk Ve Etik*, Hıdıroğlu,D.(Eds.) içinde 265-284 (syf.) Dijital Çağda Kurumsal Yönetişim, Sosyal Sorumluluk ve Sosyal Girişimcilik, Artikel Akademi: İstanbul
- Zainee, I. A., & Puteh, F. (2020). Corporate social responsibility impact on talent retention among Generation Y. *Revista de Gestão*. 27 (4): 369-392.
- Zemke, R., Raines, C., & Filipczak, B. (2013). *Generations at work: Managing the clash of boomers, gen Xers, and gen Yers in the workplace* (2nd Ed. b.). USA: Amacom.

TÜRK İŞ HUKUKU'NDA İŞVERENİN BORÇLARI

YUSUF ERDEM TUNÇ¹

¹ Karadeniz Teknik Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, 0000-0002-0854-4155

ÖZET

İşçi ile işveren arasındaki hukuki ilişkinin kaynağı iş sözleşmesidir. İş sözleşmesi; hukuki ehliyet ve eşit haklara sahip taraflar arasında yapılan, işin görülmesi, ücret ve bağlılık unsurlarını taşıyan bir özel hukuk sözleşmesidir. İş sözleşmeleri kişisel ilişkiler kurar, karşılıklı borçlar doğurur ve devamlılık arz eder. Bu kapsamda işveren iş sözleşmesinden kaynaklı borçlarını yerine getirerek kendini hukuki, idari ve cezai yaptırımlardan korurken işçi de insan onuruna yaraşır bir yaşama ulaşabilir. Bu çerçevede çalışmanın amacı; işverenin söz konusu borçlarından; ücret ödeme, iş verme, iş araç ve malzemelerini temin, giderleri karşılama, hizmet belgesi verme, sınai ve fikri mülkiyet hakkı ve işçinin kişiliğini koruma borçlarının incelenmesidir.

Anahtar Kelimeler: İş Sözleşmesi, İşverenin Borçları, İş Hukuku

GİRİŞ

Buharlı makinelerin icadıyla başlayan sanayi devrimi, insanlığı ekonomik olarak şekillendirdiği gibi sosyal olarak da şekillendirmiştir. Sanayi devrimi öncesinde kendi ihtiyaçları için çalışan insanlar sanayi devrimi ile işverenin üretime bağlı zenginliği için çalışmaya başlamıştır. Kitle üretim sürecinin işçileri birer makine veya makinenin uzantısı olarak görmesi zorlu şartları beraberinde getirmiş ve işçi ile işveren arasındaki çatışmayı artmıştır. Bu şartlara karşı koyan işçiler ise zamanla çeşitli haklar elde etmişlerdir. Bu hakların karşısında da işverenin borçları yer almaktadır.

İşçi ile işveren arasında iş sözleşmesi aracılığıyla hukuki bir ilişki kurulmaktadır. İş sözleşmeleri kişisel ilişkiler kurmakta, karşılıklı borçlar doğurmakta ve devamlılık arz etmektedir. Bu çalışmada iş sözleşmelerinin ortaya çıkarttığı karşılıklı borçlardan işverenin borçları incelenecektir. İşverenin borçları, işçilerin; iş görme, itaat, sadakat, özen, teslim etme ve hesap verme ve talimatlara uyma borçlarının karşısında yer almaktadır. Bu kapsamda işverenin borçları; ücret, iş verme, iş araç ve malzemelerini temin, giderleri karşılama, hizmet belgesi verme, sınai ve fikri mülkiyet hakkı ve işçinin kişiliğini koruma borcudur.

İŞVERENİN BORÇLARI

İşverenin işçiye karşı olan borçları taraflar arasında iş sözleşmesi kurulduğunda ortaya çıkmaktadır. İş sözleşmesinin kurulmasıyla birlikte iş yasalarında düzenlenmiş zımni şartlar sözleşmenin taraflarına uygulanmaktadır. İşverenin borçlarını ise başta Anayasa (AY) olmak üzere; 4857 sayılı İş Kanunu (İŞK), Türk Borçlar Kanunu (TBK), 6356 sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu (SK) ve 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu (İSGK) oluşturmaktadır.

İşverenin Eşit Davranma Borcu

Eşitlik; menfaatlerin korunmasında iki kişi arasında değişime konu olan çıkarların karşılıklı olarak adalet temelinde menfaat transferi sağlanmasıdır (Kaya, 2007: 6). Bireylere hakkın korunması yönünde adil davranma yükümlülüğü ve eşit davranma hususunda tutarlılık öngörmektedir (Kaya, 2005:145).

Eşit davranma borcunun temelini AY m.10 oluşturmaktadır. Söz konusu maddeye göre; *“herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir.”* Anayasal hükümlerin *“...yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını ve diğer kurulu ve kişileri...”* (AY m.11) bağladığı göz önünde bulundurulduğunda ayrımcılık yasağı işçi ve işveren arasındaki ilişkilerde de bağlayıcıdır. AY’larda ayrıntılı düzenlemelere gidilmediği göz önünde bulundurulduğunda ilgili kanunlarla getirilecek düzenin AY’da ki ayrımcılık yasağı ilkesine uygun olmalıdır.

İŞK’nu eşit davranma ilkesinin özel hukuk alanındaki dayanaklarından. İŞK m.5/1’e göre; *“iş ilişkisinde dil, ırk, cinsiyet, siyasal düşünce, felsefi inanç, din ve mezhep ve benzeri sebeplere dayalı ayırım yapılamaz.”* Söz konusu madde AY m.10’un tekrarı niteliğindedir. Düzenlemedeki *“benzeri sebepler”* ifadesi ayırım yasağının sadece sayılan hallerle sınırlı olmadığını benzer hallerde de ayırım yasağının geçerli olduğunu belirtmektedir. Buna ek olarak *“İşveren esaslı sebepler olmadıkça tam süreli çalışan işçi karşısında kısmî süreli çalışan işçiye, belirsiz süreli çalışan işçi karşısında belirli süreli çalışan işçiye farklı işlem yapamaz.”* (İŞK m.5/2). Ayrıca İŞK m.5/3, 4, 5’te ki; *“İşveren, biyolojik veya işin niteliğine ilişkin sebepler zorunlu kılmadıkça, bir işçiye, iş sözleşmesinin yapılmasında, şartlarının oluşturulmasında, uygulanmasında ve sona ermesinde, cinsiyet veya gebelik nedeniyle doğrudan veya dolaylı farklı işlem yapamaz”* (İŞK m.5/3) düzenlemesi, *“Aynı veya eşit değerde bir iş için cinsiyet nedeniyle daha düşük ücret kararlaştırılmaz”* (İŞK m.5/4) düzenlemesi ve *“İşçinin cinsiyeti nedeniyle özel koruyucu hükümlerin uygulanması, daha düşük bir ücretin uygulanmasını haklı kılmaz”* (İŞK m.5/5) ile cinsiyete dayalı ayrımcılığın engellenmesi amaçlanmıştır. İş ilişkisinde veya sona ermesinde söz konusu hükümlere uyulmaması durumunda ise *“...işçi dört aya kadar ücreti tutarındaki uygun bir tazminattan başka yoksun bırakıldığı haklarını da talep edebilir...”* (İŞK m.5/6). Ancak *“20 nci madde hükümleri saklı kalmak üzere işverenin yukarıdaki fıkra hükümlerine aykırı davrandığını işçi ispat etmekle yükümlüdür”* (İŞK m.5/7). Fakat işçinin dezavantajlı konumu göz önünde bulundurularak *“...işçi bir ihlalin varlığı ihtimalini güçlü bir biçimde gösteren bir durumu ortaya...”* koyarak bu yükümlülüğü işverene devredebilmektedir. Bu durumda *“...işveren böyle bir ihlalin mevcut olmadığını ispat etmekle yükümlü olur”* (İŞK m.5/7).

İŞK. m.5 incelendiğinde eşit davranma borcundan çok ayrımcılık yasağının düzenlendiğini söylemek mümkündür (Süzek, 2013: 461). Ancak göz önünde bulundurulmalıdır ki, özel hukuk ilişkileri söz konusu olduğunda ayrımcılık yasağı kamu hukukunda olduğu kadar geniş anlamda uygulanmaz (Tunçomağ ve Centel, 2015: 142). Bu durum Türk hukukunda ayrımcılık yasağının dışındaki hallerde eşit davranma borcunun söz konusu olmadığı anlamına gelmemektedir (Süzek, 2013: 461). Bununla birlikte özel hukuk ilişkilerinde ayrımcılık ilkesi sözleşme özgürlüğünü engelleyecek şekilde kullanılmamalıdır. Diğer bir ifadeyle özel hukuk ilişkileri söz konusu olduğunda eşit davranma ilkesi kamu hukukundaki genişlikte uygulanmamalıdır (Tunçomağ ve Centel, 2015: 142).

Eşitlik ilkesi işverenin keyfi davranışlarını ve belirlenen sebeplere dayalı ayrımcılık yapmasını yasaklamaktadır (Yıldız, 2008: 65). Ancak işveren, fiili veya hukuki farklılıklar izin verdiği takdirde ve ölçüde eşit olmayan davranışlarda bulunabilecektir (Tunçomağ ve Centel, 2015: 142; Süzek, 2013: 461; Çelik, 2014: 289). Yani mutlak değil nisbi bir nitelik taşımaktadır. Bir başka deyişle eşit davranma borcu mutlak bir eşitliği amaçlamamaktadır (Sümer, 2016: 93). Bu kapsamda söz konusu borç aynı veya benzer nitelikteki işçiler arasında uygulanmaktadır.

İşe Almada Ayrım Yasağı

İnsan kaynakları yönetiminin en temel fonksiyonlarından biri olan işe alım, kurumun geleceğini temsil ettiği için önem taşımaktadır. Bu sebeptir ki, işverene işe alımda geniş serbesti esası kabul edilmiştir.

İşverenin bu serbestliğinin ardında akit serbestisi ilkesi yatmaktadır. İş sözleşmesi işveren ve işçiden oluşan tarafların serbestçe, karşılıklı ve birbirine uygun olarak iradelerini açıklaması ile kurulmakta olup taraflar diledikleri akitleri geçerli yapıp yapmamada serbesttirler. Doktrinde de böyle kabul edilmiş olup işverenin işe almada eşit davranma borcu söz konusu değildir (Süzek, 2013: 464).

İŞK.m.5/1’de düzenlendiğinde üzere “iş ilişkisinde” haklı nedene dayanmayan ayrım yapılmamalıdır. “İş ilişkisinde” ifadesi bu ilişkinin kurulmasından sonraki süreci ifade etmektedir. Bu ilişki kurulmadan ve sona ermesiyle işverenin eşit davranma sorumluluğu ortadan kalmaktadır. “İş ilişkisinde” bu ilkeye aykırı davranan işveren ayrımcılık tazminatı ödemek zorunda kalacaktır. Tazminatın işçinin ücretinin dört aylık tutarında olacaktır (İŞK m.5/6). Ancak iş ilişkisinin olmadığı durumlar için İŞK’da herhangi bir düzenleme yer almamaktadır. Öte yandan Türk Ceza Kanunu (TCK) m.122’ye göre işe almada ayrımcılık suçtur. Söz konusu maddeye göre; “kişiler arasında dil, ırk, cinsiyet, özürlülük, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayrım yaparak... kişinin işe alınmasını veya alınmamasını yukarıda sayılan hallerden birine bağlayan... kimse hakkında altı aydan bir yıla kadar hapis veya adli para cezası verilir.”

İş İlişkisinin Devamı Süresince Eşit Davranma Borcu

İŞK.m.5/2’ye göre “İşveren esaslı sebepler olmadıkça tam süreli çalışan işçi karşısında kısmî süreli çalışan işçiye, belirsiz süreli çalışan işçi karşısında belirli süreli çalışan işçiye farklı işlem yapamaz.” Benzer şekilde mavi yakalı veya beyaz yakalı işçiler arasında fazla çalışma ve ulusal bayram ve genel tatil ücretleri bakımından farklı oranlar uygulanmasının eşitlik ilkesine aykırılığı Yargıtay kararı ile içtihatlarla geçmiştir. Esaslı nedenler söz konusu olduğunda ise ayrım mümkün olabilmektedir. Bu noktada işin niteliği önem kazanmakta olup işin niteliğine dayanmayan ayrım ayrımcılık yasağı kapsamına girecektir.

İşverenin eşit davranma borcunun kapsamındaki bir diğer boyutunu ücret oluşturmaktadır. Haklı ve objektif nedenlere dayalı olmayan ücret farklılıkları eşit davranma borcunu ihlal etmektedir. Benzer şekilde ikramiye dağıtımında da aynı ilke geçerli olmaktadır. Ancak işveren bazı özellikleri göz önünde tutarak ikramiye veya sosyal yardımlarda gruplandırmalar yapabilir. Örneğin işin tehlike ve ağırlığına göre bu gruplandırma yapılabilecektir.

SK m.25’e göre “Ücret, ikramiye, prim ve paraya ilişkin sosyal yardım...” konuları eşit işlem yapma borcunun dışındadır. Bu durumda parasal konularda işçiler arasında ayrım yapmak

mümkün olabilecektir. Ancak konumuzla alakalı olarak iş sağlığı ve güvenliği (isg) önlemleri başta olmak üzere, iş süreleri, iş akdinin feshi, işverenin yönetim hakkına ilişkin konularda ayırım yapmaktan mümkün değildir.

Ayrımcılık yasağının diğer boyutu cinsiyete dayalı ayrımcılıktır. İşveren “...*biyolojik veya işin niteliğine ilişkin sebepler zorunlu kılmadıkça, bir işçiye, iş sözleşmesinin yapılmasında, şartlarının oluşturulmasında, uygulanmasında ve sona ermesinde, cinsiyet veya gebelik nedeniyle doğrudan veya dolaylı farklı işlem yapamaz*” (İŞK.m.5/3).

Ayrımcılık yasağının bir diğer boyutu ise işverenin yönetim hakkıdır. Yönetim hakkı; işverenin işin yapılması konusunda tek yanlı düzenlemeler yapma yetkisini anlatır (Tunçomağ ve Centel, 2015: 145). Bu kapsamda işveren örneğin; sigara içme yasağı, giriş-çıkış kontrolleri, fazla çalışma, tatil ve gece çalışmaları ve işin işçilere dağıtımında aynı nitelikteki işçiler arasında ayırım yapmamalıdır.

İş Sözleşmesinin Feshinde Eşit Davranma Borcu

İş sözleşmesinin feshinde eşit davranma borcunun var olup olmadığı öğretisi tartışmalı olup bir grup akademisyene göre süreli veya haklı nedenle fesihte kural olarak işverenin eşit davranma borcu bulunmamaktadır (Çelik, 2014: 291; Mollamahmutoğlu, 2005: 430; Demircioğlu ve Centel, 2013: 124; Tunçomağ ve Centel 2015: 146). Diğer bir grup görüşe göre ise; işverenin iş sözleşmesinin feshinde eşit davranma borcunun olduğunu savunmaktadır (Engin, 2003: 112; Ekonomi, 1987: 157).

İŞK.m.5/1’de hükümlendiği üzere; “*iş ilişkisinde dil, ırk, cinsiyet, siyasal düşünce, felsefi inanç, din ve mezhep ve benzeri sebeplere dayalı ayırım yapılamaz*”. Söz konusu ayrımlar sebebiyle iş sözleşmesinin sona ermesi durumunda işveren işçiye, yoksun kaldığı haklar yanında dört aya kadar ücreti tutarında tazminat ödeyecektir (İŞK m.5/6).¹

Eşit Davranma Borcuna Aykırı Davranmanın Yaptırımı

İŞK. m. 5/6’ya göre iş ilişkisinin sonlandırılmasında hukuken çizilmiş sınırların dışına çıkıldığında “...*işçi, dört aya kadar ücreti tutarındaki uygun bir tazminattan başka yoksun bırakıldığı haklarını da talep edebilir.*”

Haksız bir şekilde işlem yapıldığının ispat yükü işçi de olup ancak işçi ihlalin varlığı olasılığını güçlü bir şekilde gösteren bir durumu ortaya koyduğu takdirde ispat yükü işverene geçecektir (İŞK.m.5/7).

¹ Toplantıya 30 işçi katılmasına rağmen sadece davacının da bulunduğu 4 işçinin iş sözleşmesinin feshi, eşit işlem yapma borcuna aykırılık teşkil etmektedir (Yarg. 9. HD. 25/04/2005, E. 11204 K.14365). Sırf en kıdemli olduğu için diğer işçiler yerine deneyimli işçinin çıkarılması eşit davranma ilkesine uygun değildir (Yarg. 9. HD. 14/02/2011, E. 4160 K.2530). Bir kısım işçinin, işvereni yasal olmayan şekilde protesto etmesi sonucu iş sözleşmeleri feshedilmiştir. Ancak bir kısmı daha sonra tekrar işe alınmıştır. Bu durum işverenin eşit davranma ilkesine aykırı davrandığı anlamına gelmemektedir (Yarg. 9. HD. 17/03/2009, E.2008/32183 K. 2009/7045). İşverenin zarar ettiği iddiasıyla hamile işçiye işten çıkarması geçerli neden dayanmamaktadır (Yarg. 9. HD. 12/09/2005 E. 24415 K.29357). İşveren işten çıkarma sürecini keyfi olarak yapmadığını iddia etmekte ve emekliliği gelenleri veya performansı yetersiz olanları seçtiğini savunmaktadır. İşçi ise kendisinin keyfi şekilde işten çıkarıldığını belirtmektedir. Bu durumda dava keyfilik denetimi kapsamında incelenmelidir (Yarg. 9. HD. 23/03/2009 E. 34202 K. 7718). Norm kadro uygulaması sebebiyle geçici işçileri işten çıkarması gerekirken bunların yerine aynı işi daha düşük ücretli olarak yaptırmak amacıyla sadece kadın işçileri işten çıkarma eşit davranma borcuna aykırıdır (Yarg. 9. HD. 11/09/2006, E.2006/18576 K. 2006/21357).

6701 sayılı Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanunu (İHK)'na göre İşK mevzuatında düzenlenen şikayet türlerinden biriyle karşılaşması durumunda İşK'da yer alan şikayet usullerini izledikten sonra herhangi bir yaptırım kararı alınmadığı durumlarda söz konusu kuruma başvurulabilir (İHK m.27). Buna göre *"ilgililer, Kuruma başvurmadan önce Kanuna aykırı olduğunu iddia ettikleri uygulamanın düzeltilmesini ilgili taraftan talep eder. Bu taleplerin reddedilmesi veya otuz gün içerisinde bu talebe cevap verilmemesi halinde Kuruma başvuru yapılabilir"* (İHK m.17/2). Kurum başvuruları 3 ay içinde sonuçlandırır. Başkan incelemenin özelliğine göre, görüşlerin alınmasından sonra resen veya talep üzerine tarafları uzlaşmaya davet edebilir (İHK m.18/1). Bu aşamada çözümler üretilebileceği gibi belli bir tazminatın ödenmesiyle de sonuçlanabilir (Şakar, 2016:115). Süreç sonunda *"...ihlalin etki ve sonuçlarının ağırlığı, failin ekonomik durumu ve çoklu ayrımcılığın ağırlaştırıcı etkisi dikkate alınarak ihlalden sorumlu olan kamu kurum ve kuruluşları, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları, gerçek kişiler ve özel hukuk tüzel kişileri hakkında bin Türk lirasından on beş bin Türk lirasına kadar idari para cezası uygulanır"* (İHK m.25/1).

İşverenin Araç ve Malzeme Sağlama Borcu

TBK.m.413/1'e göre işveren, aksine anlaşma veya yerel adet olmadığı takdirde, iş için gerekli araçları ve malzemeyi vermekle yükümlüdür. Bu noktada iş araç ve malzemelerinin işçi tarafından sağlanmasına ilişkin bir yerel adet de söz konusu olabilecektir (Tunçomağ ve Centel, 2013: 149). Ancak bu durumda işveren işçiye uygun bir karşılık ödemek zorundadır. TBK.m.408'e göre karşılık ödenmemesi durumunda işveren alacaklı temerrüdüne düşer. Bununla birlikte, taraflar, bu durumda herhangi bir karşılık ödenmeyeceğini kararlaştırabilir ya da bu konuda yerel bir adet de bulunabilir (TBK.m.413/2).

"Uygun bir karşılık" belirlenmesinde dürüstlük kuralı devreye girmektedir. Bu noktada işçinin söz konusu alet ve malzemelere harcadığı değer göz önünde bulundurulmalıdır. Bu kapsamda işçinin ne kar ne de zarar edeceği bir tutar ödenecektir (Yavuz, 2013: 479).

İSGK m.4/1 ile işveren *"...çalışanların işle ilgili sağlık ve güvenliğini sağlamakla"* sorumlu tutulmuştur. Bu sorumluluğun kapsamı geniş tutulmuş olup işveren; *"mesleki risklerin önlenmesi, eğitim ve bilgi verilmesi dahil her türlü tedbirin alınması, organizasyonun yapılması, gerekli araç ve gereçlerin sağlanması, sağlık ve güvenlik tedbirlerinin değişen şartlara uygun hale getirilmesi ve mevcut durumun iyileştirilmesi için çalışmalar yapar"* (İSGK m.4/1/a) ifadesi ile işveren İSG ile ilgili her türlü önlemin almakla borçlu tutulmuştur. Bu kapsamda işverenin en önemli borçlarından bir tanesi gerekli araç ve gereçlerin sağlanmasıdır. Maddenin lafzından anlaşıldığı üzere işveren gerekli araç ve gereçlerin işçi tarafından sağlanmasını isteyemeyecektir. Bir başka deyişle işçinin işyerindeki İSG'ye dair her tür önlem işveren tarafından sağlanır.

Sağlanan araç ve gereçler o andaki teknik ilerleme durumuna ve yapılan işin niteliğine uygun olmalıdır. Aynı yöndeki Yargıtay kararlarına göre; işveren, İSG önlemlerini aklın, ilmin, fen ve tekniğin tedbirlerin alınmasını gerekli görüp görmediğine göre alır.²

İşverenin İşçiyi Koruma ve Gözetme Borcu

İş sözleşmesi ile işveren işçiyi kişisel ve ekonomik tehlikelerden koruma borcu altına girmektedir. Bu sorumluluk işçinin işverene bağlılığı karşılığıdır (Aydın, 2002: 60; Reisoğlu, 1968: 203).

² Yarg. 10 HD, 28.06.2013, E. 2012/24352 K. 2013/14697; Yarg. 21 HD, 18.02.2014, E.2013/19318 K. 2014/2598; Yarg. 21 HD, 08.07.2014, E. 2013/21984 K. 2014/16206

Koruma ve gözetme borcu yapma ve yapmama boyutuyla işvereni sorumlu kılmaktadır.

Borcun sınırlarının belirlenmesi doğası gereği mümkün olmayıp işveren işçinin yaşam, sağlık ve beden bütünlüğünü bir başka deyişle işçinin kişiliğini korumalıdır (Süzek, 2013: 405).

İşverenin işçiyi koruma ve gözetme borcu kapsamında İSG önlemlerini alma borcu bulunmaktadır. İSGK m.4/1'e göre işveren *“iş ile ilgili sağlık ve güvenliği sağlamakla...”* yükümlüdür. *“Mesleki risklerin önlenmesi, eğitim ve bilgi verilmesi dahil her türlü tedbirin alınması, organizasyonun yapılması, gerekli araç ve gereçlerin sağlanması, sağlık ve güvenlik tedbirlerinin değişen şartlara uygun hale getirilmesi ve mevcut durumun iyileştirilmesi için çalışmalar yapar”* (İSGK m.4/1/a) ifadesi ise işverene İSG ile ilgili her türlü tedbiri alma sorumluluğu yüklemektedir.

TBK m.417/2'ye göre; *“işveren, işyerinde iş sağlığı ve güvenliğinin sağlanması için gerekli her türlü önlemi almak...”* yükümlülüğündedir. Maddenin lafzından anlaşıldığı üzere borcun kapsamı geniş tutulmuştur. Öyle ki *“işçi işverenle birlikte ev düzeni içinde yaşıyorsa işveren, yeterli gıda ve uygun bir barınak sağlamakla yükümlüdür”* (TBK m.418/1).

İşverenin koruma ve gözetme borcunu yerine getirmediği durum İSGK ve TBK'nda ayrı olarak ele alınmıştır. İSGK'nda idari para cezası ve işin durdurulması şeklinde kamu hukuku yaptırımları getirilmişken TBK'nda zararın tazmin edilmesi için maddi, manevi ve destekten yoksun kalma tazminatları düzenlenmiştir.

İSGK m.25/1'e işin durdurulması *“işyerindeki bina ve eklentilerde, çalışma yöntem ve şekillerinde veya iş ekipmanlarında çalışanlar için hayati tehlike oluşturan bir husus tespit edildiğinde; bu tehlike giderilinceye kadar, hayati tehlikenin niteliği ve bu tehlikeden doğabilecek riskin etkileyebileceği alan ile çalışanlar dikkate alınarak, işyerinin bir bölümünde veya tamamında iş durdurulur. Ayrıca çok tehlikeli sınıfta yer alan maden, metal ve yapı işleri ile tehlikeli kimyasallarla çalışılan işlerin yapıldığı veya büyük endüstriyel kazaların olabileceği işyerlerinde, risk değerlendirmesi yapılmamış olması durumunda...”* söz konusu olmaktadır. İdari para cezaları ise İSGK m.26'da ayrıntılı bir şekilde düzenlenmiştir. İdari para cezaları Çalışma ve İş Kurumu il müdürlüklerince verilmekte olup tahsil edilen tutar genel bütçeye aktarılmaktadır.

TBK m.112'ye göre; *“borç hiç veya gereği gibi ifa edilmezse borçlu, kendisine hiçbir kusurun yüklenemeyeceğini ispat etmedikçe, alacaklının bundan doğan zararını gidermekle yükümlüdür.”* Bu noktada işçi bedensel zararlarından kaynaklı *“1.Tedavi giderleri. 2. Kazanç kaybı. 3. Çalışma gücünün azalmasından ya da yitirilmesinden doğan kayıplar 4. Ekonomik geleceğin sarsılmasından doğan kayıplar[1]”* talep edebilecektir (TBK m.54).³ İşçinin ölmesi durumunda mirasçıları *“1. Cenaze giderleri. 2. Ölüm hemen gerçekleşmemişse tedavi giderleri ile çalışma gücünün azalmasından ya da yitirilmesinden doğan kayıplar. 3. Ölenin desteğinden yoksun kalan kişilerin bu sebeple uğradıkları kayıplar[1]”* talep edebilecektir (TBK m.53). Maddi tazminata ek olarak TBK m.56/1'e göre manevi tazminat talep edilebilecektir. Söz konusu maddeye göre; *“hâkim, bir kimsenin bedensel bütünlüğünün zedelenmesi durumunda, olayın özelliklerini göz önünde tutarak, zarar görene uygun bir miktar paranın manevi tazminat olarak ödenmesine karar verebilir.”* Buna ek olarak *“ağır bedensel zarar veya ölüm hâlinde, zarar görenin veya ölenin*

³ Olay tarihinde genç bir kız olan davacının başına gelen iş kazası sonrası saçlarını ömür boyu kaybetmiştir. Söz konusu durumda kızın evlenme şansını ağır bir şekilde etkilemektedir. Bu durum söz konusu kızın gelecekteki hayatta bir kocanın desteğinden yoksun bırakabilecektir. Bu sebeple davacının maddi zararı söz konusudur (Yarg. 9. HD. 20/05/1976, E.8355 K.3924). İşçinin muhtemel kazanç kaybının hesaplanmasında muhtemel yaşam süresinin bilinmesi önemlidir. Böylelikle ona uygun bir tazminata hükmedilir. Yargıtay'ın yerleşmiş içtihadına göre iş görebilme çağı kuralı olarak 60 yaş olarak kabul edilmiştir (Yarg. 10. HD. 03/03/1975, E.817 K. 1126)

yakınlarına da manevi tazminat olarak uygun bir miktar paranın ödenmesine karar verilebilir” (TBK m.56/2).

İşverenin Ücret Ödeme Borcu

İş sözleşmesinin kurucu unsurlarından ücret, işçinin iş görme borcunun karşısında yer alan bir işveren yükümlülüğüdür. İş Kanunu m.32/1’e göre genel anlamda ücret “bir kimseye bir iş karşılığında işveren veya üçüncü kişiler tarafından sağlanan ve nakden ödenen meblağ”dır. Ücret; çalışılmadığı halde ücret ödenmesinin gerekli olduğu haller dışında, iş görme edimi karşılığında işçiye sağlanan para ve parasal değerli bulunan çıkarlardan oluşan bir gelir türüdür (Demircioğlu ve Centel, 2013: 102).

Anayasa m.55’e göre; “Ücret emeğin karşılığıdır. Devlet, çalışanların yaptıkları işe uygun adaletli bir ücret elde etmeleri ve diğer sosyal yardımlardan yararlanmaları için gerekli tedbirleri alır. Asgari ücretin tespitinde çalışanların geçim şartları ile ülkenin ekonomik durumu da göz önünde bulundurulur.” Bu hüküm ile işçinin ve ailesinin tek geçim kaynağı olan ücretin sosyal devlet tarafından korunması mümkün olmuştur. Ücretin işçinin ve ailesinin tek geçim kaynağı olması sebebiyle zor duruma düşebilecek olması ve devletin yardımına ihtiyaç duyacakları düşüncesiyle birçok kanun, diğer alacaklarda rastlanılanın çok üstünde, ücreti koruyucu hükümlere yer vermiştir (Köseoğlu, 2016: 311; Narmanlıoğlu, 2014: 280).

Ücretin Unsurları

Ücretin ilk unsuru bir iş karşılığında ödenmesidir. Ücret iş sözleşmesinde, toplu iş sözleşmesi ve işverenin yönetim hakkı kapsamında belirlenen edimlerin yerine getirilmesi üzerine ödenen parasal bir gelirdir. Ancak günümüzde devletin sosyal niteliğine mukabil olarak işçiyi karşılığı olmaksızın, tatil günleri, yıllık izin, hastalık, analık ve kısa süreli askerlik görevi gibi durumlarda da ücret ödenmektedir. Buna “sosyal ücret” adı verilmektedir (Demircioğlu ve Centel, 2013: 103; Süzek, 2013: 365; Sümer, 2016: 75).

İş görme ediminin içeriği kural olarak önemli olmayıp TBK m.27/1’e göre iş sözleşmesi “kanunun emredici hükümlerine, ahlaka, kamu düzenine, kişilik haklarına aykırı veya konusu imkansız...” olmamalıdır. Aksi durumda iş sözleşmesi baştan itibaren hükümsüz olacaktır.

Ücretin bir diğer unsuru karşılık olarak ödenmesidir. İşK m.8/1/c’ye göre iş sözleşmesi, işverenin “ücret ödemeyi üstlenmesinden oluşan sözleşmedir”. Aynı yönde TBK m.394/1’e göre; “bir kimse, durumun gereklerine göre ancak ücret karşılığında yapılabilecek bir işi belli bir zaman için görür ve bu iş de işveren tarafından kabul edilirse, aralarında hizmet sözleşmesi kurulmuş sayılır.”⁴ Söz konusu düzenlemeler ele alındığında bir kimsenin karşılıksız olarak diğer bir kişi için çalışması iş sözleşmesinin kurulması için uygun bir ilişki değildir. Ancak yapılan iş genellikle bir ücret verilmesi olağan olduğunda ücret ödeme niyetinin varlığı karine olarak kabul edilir. Bir diğer değişle, “durumun gereklerine göre ancak ücret karşılığında yapılabilecek bir işi belli bir zaman için görür ve bu iş de işveren tarafından kabul edilirse, aralarında hizmet sözleşmesi kurulmuş sayılır.”⁵

⁴ İşçi, işyeri ile ilgili olmayan bir suç nedeniyle tutuklanmış ve çok uzun süre işyerinde çalışmamış bulunduğu durumda anılan süre için ücrete hak kazanmamıştır. (Yarg. 9. HD. 02/02/1995, E. 994/15339 K. 1995/2160)

⁵ Kural olarak bir çalışma ödevinin söz konusu olmadığı durumlarda her hizmet bir ücreti gerektirir. (Yarg. 9 HD. 03/08/1968, E. 5080). İş sözleşmesinde ücret belirtilmemiş olması, taraflar arasında iş sözleşmesinin bulunmadığı anlamına gelmez. (Yarg. 9. HD. 04/03/2010, E. 2008/20960 K. 2010/5929). Eşlerden biri diğerine ait işyerinde çalışıyorsa araların iş sözleşmesi bulunmadığı kabul edilir ve ücretsiz çalıştığı kural olarak kabul edilir.

Ücretin bir diğer unsuru işveren veya üçüncü kişi tarafından ödenmesidir. Ücret uygulamada çoğunlukla işveren tarafından ödenmekle birlikte üçüncü bir kişi tarafından ifa edilmesinde sakınca bulunmamaktadır.

Ücretin son unsuru ise parasal veya parasal değeri olan bir çıkarla ödenmesi gerektiğidir. İşK. m.26/1'e göre "*genel anlamda ücret, ...nakden ödenen meblağı kapsar*". Bu durumda asıl ücret, para dışındaki ve parayla ölçülmesi mümkün bir eşya olarak kararlaştırılmaz (Şakar, 2016: 100; Süzek, 2013: 380). Ancak asıl ücret dışındaki ödemelerin mal biçiminde ödenmesi olanaklıdır (Demircioğlu ve Centel, 2013: 104).

Ücretin miktarı taraflarca serbestçe belirlenebilmekle birlikte alt sınır asgari ücrettir. Asgari Ücret Yönetmeliği'ne göre asgari ücret; "*İşçilere normal bir çalışma günü karşılığında ödenen ve işçinin gıda, konut, giyim, sağlık, ulaşım ve kültür gibi zorunlu ihtiyaçlarını günün fiyatları üzerinden asgari düzeyde karşılamaya yetecek ücret*"tir. Asgari ücretin tespitinde ise; "*...çalışanların geçim şartları ile ülkenin ekonomik durumu da göz önünde bulundurulur*" (Anayasa m.55). İşverenin işçiye asgari ücretin altında ödeme yapması durumunda idari para cezasına hükmolunacaktır (İşK m.102/1).

İşçi ücretleri kural olarak Türk parasıyla ödenir. Ancak, ücret yabancı parayla kararlaştırılmışsa yabancı para cinsinden de ödenebilir. Buna ek olarak yabancı para cinsinden belirlenen ücret ödeme günündeki rayice göre Türk parasıyla da ödenebilir (İşK m.32/2/2).

Ücretin işçi adına açılan banka hesabına ödenmesi de mümkün olup Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ve ilgili bakanlıklar tarafından işletmenin özellikleri dikkate alınarak zorunlu hale getirilebilir. Bu konuyla ilgili yönetmelik ile banka aracılığıyla ödeme zorunluluğu kabul edilmiştir (İşK.m.32/3). Ücretin ödendiğini ispat yükü ise işverendedir.⁶ Hatalı bir şekilde ödenmiş kıdem tazminatı veya para sebepsiz zenginleşme kuralları uyarınca geri istenebilir.⁷

İşverenler işçilerin ücretlerini asgari ücretten düşük olmamak üzere ödemek borcundadır. Ancak daha düşük ücret ödemek adına işçi ile gizli anlaşmalar yoluyla ücreti asgari ücretten ilan etmekle birlikte aslında çok daha düşük bir ücreti işçiye ödemektedir. Bu noktada ücretin banka aracılığıyla ödemesi de çare olmayıp bankadan belirtilen tutarlar ödendikten sonra işçiden(elden) fazla olan ücret iade alınmaktadır. Bu şekilde ücret bordroya yansıtılmamakta ve düşük gösterilmektedir. Söz konusu durumda gerçek ücret tespit edilerek işçinin hakları buna göre hesap edilir.⁸ Gerçek ücretin her türlü delille ispatı mümkündür.⁹

Ücretin ödenme zamanı İşK m.32/5'te düzenlenmiştir. İlgili düzenlemeye göre; "*ücret en geç ayda bir ödenir. İş sözleşmeleri veya toplu iş sözleşmeleri ile ödeme süresi bir haftaya kadar indirilebilir.*" TBK'ndaki aynı doğrultudaki m.406/6'ya göre; "*Aksine âdet olmadıkça, işçiye ücreti her ayın sonunda ödenir. Ancak, hizmet sözleşmesi veya toplu iş sözleşmesiyle daha kısa ödeme süreleri belirlenebilir.*" Buna ek olarak işçi ihtiyaç duyması durumunda işverenden avans

⁶ Yarg. 9. HD., 22/06/1993, E. 1993/15087, K.1993/108838; Yarg. HGK. 17/04/2013, E. 2012/9-1893 K. 2013/522; Yarg. 9. HD., 01/06/2006, E. 36947 K. 15997, Yarg. 9. HD. 23/05/2011, E. 2011/7828 K. 2011/14645

⁷ YHGK, 7/10/1987, E. 987/9-24 K.987/707

⁸ Yarg HGK, 25/12/1987, E. 987/9-523 K. 987/1106

⁹ Yarg. HGK, 08/02/2012, E. 2011/21-645 K. 2012/60. İşyerinde çalışan her bir işçi bordrolara imza atmış olmakla birlikte nitelik farkı olmaksızın herkesin asgari ücretten çalışıyor olması bordroların gerçeği yansıtmadığı kanaatini doğurmaktadır. Bu durumda emsal ücret araştırması yapılarak sonuca gidilmelidir (Yarg. 9. HD. 21/10/2010 E. 2010/11195 K. 2010/29899).

isteyebilecektir. Bu durumda işveren “...hakkaniyet gereği ödeyebilecek durumda ise, hizmetiyle orantılı olarak avans vermekle yükümlüdür” (TBK m.406/4).

“Ücreti ödeme gününden itibaren yirmi gün içinde mücbir bir neden dışında ödenmeyen işçi, iş görme borcunu yerine getirmekten kaçınabilir” (İşK m.34/1). Söz konusu işçilerin “...bu nedenle iş akitleri çalışmadıkları için feshedilemez ve yerine yeni işçi alınmaz, bu işler başkalarına yaptırılmaz” (İşK m.34/2).

Ücret ödeme yeri taraflarca kural olarak serbestçe belirlenebilecektir (İşK m.32/6). 18 Kasım 2008 tarihli “Ücret, Prim, İkramiye ve Bu Nitelikteki Her Türü İstihkakın Bankalar Aracılığıyla Ödenmesine Dair Yönetmelik” m.10/1’e göre; işverenin “...Türkiye genelinde çalıştırdıkları işçi sayısının en az beş olması halinde, çalıştırdıkları işçiye o ay içinde yapacakları her türlü ödemenin...” bankalar aracılığıyla yapılması gerekmektedir.

Ücret ödemesi kural olarak işçiye yapılmalıdır. Fakat işçinin ayırt etme gücüne sahip küçük ya da kısıtlı olduğu durumlarda, kanunu temsilciyle birlikte yaşıyorsa kanuni temsilciye, kanuni temsilcinin rızasıyla ayrı yaşadığı durumlarda ödemenin bizzat işçiye yapılması gereklidir (4721 sayılı Türk Medeni Kanunu (TMK) m.359/1).

İşçinin ücret alacağı “...doğduğu andan beş yıl geçtikten sonra zamanaşımına uğrar” (İşK m.32/9). Bu süre geçtikten sonra işçi doğmuş ücretini alma hakkını yitirir. Üstelik işçinin devamlı çalışması zamanaşımını durdurmaz (Çelik, 2014: 230). O halde 5 yıllık zamanaşımı süresi işçinin iş sözleşmesinin bitimiyle birlikte başlamamaktadır. Bir başka deyişle her ücret alacağı için ayrı ayrı zamanaşımı işlemektedir.

İşçi asıl ücretin¹⁰ yanında ücret ekleri olarak adlandırılan çıkarlar da elde etmektedir. Asıl ücret ile ücret ekleri bir araya gelerek geniş anlamda ücreti oluşturmaktadır. Kural olarak asıl ücretin tamamlayıcısı niteliğindeki ücret ekleri aksini öngören bir hüküm olmadığı sürece asıl ücrete uygulanan hükümlere tabidir (Demircioğlu ve Centel: 2013: 105).

İşverenin Diğer Borçları

İşverenin kanundan doğan başka borçları da bulunmaktadır. Bunlar; çalışma belgesi verme borcu, işçi özlük dosyası düzenleme borcu, işçinin yapmış olduğu giderleri ödeme borcu ve buluş yapan işçiye bedel ödeme borcudur.

Çalışma Belgesi Verme Borcu

İşK m.28/1’e göre; “İşten ayrılan işçiye, işveren tarafından işinin çeşidinin ne olduğunu ve süresini gösteren bir belge verilir.” Benzer düzenlemeye TBK m.426/1’de de yer verilmiştir. Çalışma belgesinde İşK’nda gösterilmemekle birlikte; işçinin kimliğini belirten adı, doğum yeri ve tarihi ile işverenin adı ve adresinin de belirtilmesi gerekmektedir (Çelik, 2014; 485).

Çalışma belgesi aracılığıyla kişi iş ararken o işteki tecrübesini kanıtlayabilecektir. Belgedeki gerçeğe aykırı bilgiler yeni işverenin zarara uğramasına sebep olursa işveren; işçi veya eski işverenden zararının tazminini isteyebilecektir (Şakar, 2015: 679). Buna ek olarak verilmesi gereken çalışma belgesinin verilmemesi ya da zamanında verilmemesi durumunda da “...zarar göre işçi veyahut bu işçiyi işe alan yeni işveren eski işverenden tazminat isteyebilir” (İşK m.28/2).

¹⁰ Asıl ücret: işçiye yapmış olduğu iş karşılığı ödenen tutardır.

İşçi Özlük Dosyası Düzenleme Borcu

İŞK m.75'e göre; *"İşveren çalıştırdığı her işçi için bir özlük dosyası düzenler. İşveren bu dosyada, işçinin kimlik bilgilerinin yanında, bu Kanun ve diğer kanunlar uyarınca düzenlemek zorunda olduğu her türlü belge ve kayıtları saklamak ve bunları istendiği zaman yetkili memur ve mercilere göstermek zorundadır. İşveren, işçi hakkında edindiği bilgileri dürüstlük kuralları ve hukuka uygun olarak kullanmak ve gizli kalmasında işçinin haklı çıkarı bulunan bilgileri açıklamamakla yükümlüdür."* Bir başka deyişle işverenin özlük dosyası düzenleme ve işçiler hakkında edindikleri bilgiler konusunda sır saklama ve hukuka uygun kullanma yükümlülüğü bulunmaktadır (Süzek, 2013; 485).

İşçinin Yapmış Olduğu Giderleri Ödeme Borcu

TBK.m.414/I'e göre *"İşveren, işin görülmesinin gerektirdiği her türlü harcama ile işçiyi işyeri dışında çalıştırdığı takdirde, geçimi için zorunlu olan harcamaları da ödemekle yükümlüdür"*. *"Yazılı olarak yapılmış bir hizmet veya toplu iş sözleşmesinde, bizzat işçi tarafından karşılanması kararlaştırılan harcamaların, işçiye götürü biçimde günlük, haftalık veya aylık olarak ödenmesi öngörülebilir. Ancak bu ödeme, zorunlu harcamaları karşılayacak miktardan az olamaz"* (TBK.m.414/2). Söz konusu zorunlu harcamaların *"...kısmen veya tamamen işçi tarafından bizzat karşılanmasına ilişkin anlaşmalar geçersizdir"* (TBK.m.414/son).

İşçi harcamalarının son ödeneme zamanı ise TBK m.416/1'de düzenlenmiştir. Buna göre; *"İşçinin yapmış olduğu giderlerden doğan alacağı, daha kısa bir süre kararlaştırılmamışsa veya yerel âdet yoksa, her defasında ücretle birlikte ödenir."*

İşçi işin görülmesi sırasında taşıma aracı kullanıyorsa TBK m.415/1'e göre, *"...taşıtın işletilmesi ve bakımı için gerekli olağan giderler, hizmet için kullanıldığı ölçüde işverence karşılanır."* *"İşçi işverenle anlaşarak, işin görülmesinde kendi motorlu aracını kullanıyorsa, işveren ayrıca bu araçla ilgili vergiyi, zorunlu mali sorumluluk sigortası primini ve aracın yıpranması karşılığında uygun bir tazminatı hizmet için kullanıldığı ölçüde işçiye ödemekle yükümlüdür"* (TBK m.415/2).

Buluş Yapan İşçiye Bedel Ödeme Borcu

İşçi buluşlarına ilişkin ayrıntılı düzenlemeler 2016 tarihli 6769 sayılı Sınai Mülkiyet Kanunu (SMK) ile yapılmıştır. SMK işçi buluşlarını iki başlıkta incelemiştir. Bunlardan hizmet buluşu; *"çalışanın, bir işletme veya kamu idaresinde yükümlü olduğu faaliyeti gereği gerçekleştirdiği ya da büyük ölçüde işletme veya kamu idaresinin deneyim ve çalışmalarına dayanarak, iş ilişkisi sırasında yaptığı buluş..."* tur (SMK m.113/1). Hizmet buluşu dışında kalan buluşlara ise serbest buluş ismi verilmektedir (SMK m.113/2).

SMK m.115/1'e göre; *"İşveren, hizmet buluşu ile ilgili olarak tam veya kısmi hak talep edebilir."* İşverenin tam hak talep etmesi durumunda *"...çalışan makul bir bedelin kendisine ödenmesini işverenden isteyebilir"* (SMK m.115/6). İşverenin kısmi hak talep ederse, işverenin buluşu kullanması halinde *"...çalışanın makul bir bedelin kendisine ödenmesini isteme hakkı doğar"* (SMK m.115/6). Bu kapsamda yapılacak sözleşmeler *"...çalışan buluşlarıyla ilgili emredici hükümlere aykırı olmasa dahi, önemli ölçüde hakkaniyetle bağdaşmıyorsa geçersiz sayılır. Aynı"*

kural belirlenen bedel için de geçerlidir” (SMK m.117/2). Kanunun lafzına göre; işçinin işverenden buluşlara ilişkin bir talepte bulunamayacağına ilişkin hükümler geçersizdir.

SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME

İş sözleşmesi ile taraflara kimi borçlar ve sorumluluklar yüklenmektedir. Söz konusu ilişkide zayıf olan taraf işçiler olup onların sermaye sahiplerine karşı korunması gerekmiştir. Bu kapsamda işverene, eşit davranma, araç ve malzeme sağlama, koruma ve gözetme, ücret ödeme, çalışma belgesi verme, iş özlük dosyası düzenleme, işçinin yapmış olduğu giderleri ödeme ve buluş yapan işçiye bedel ödeme gibi borçlar yüklenmiştir. Bir başka deyişle akdin tarafları eşit değildir. Bu sebeple güçsüz olan tarafın korunması gerekmektedir.

İş Kanunu'na göre; *“iş ilişkisinde dil, ırk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din ve mezhep ve benzeri sebeplere dayalı ayırım yapılamaz”*. *“İşveren esaslı sebepler olmadıkça tam süreli çalışan işçi karşısında kısmî süreli çalışan işçiye, belirsiz süreli çalışan işçi karşısında belirli süreli çalışan işçiye farklı işlem yapamaz.”* *“İşveren, biyolojik veya işin niteliğine ilişkin sebepler zorunlu kılmadıkça, bir işçiye, iş sözleşmesinin yapılmasında, şartlarının oluşturulmasında, uygulanmasında ve sona ermesinde, cinsiyet veya gebelik nedeniyle doğrudan veya dolaylı farklı işlem yapamaz.”* *“Aynı veya eşit değerde bir iş için cinsiyet nedeniyle daha düşük ücret kararlaştırılmaz.”* *“İşçinin cinsiyeti nedeniyle özel koruyucu hükümlerin uygulanması, daha düşük bir ücretin uygulanmasını haklı kılmaz.”* İŞK. m. 5/6'ya göre iş ilişkisinin sonlandırılmasında hukuken çizilmiş sınırların dışına çıkıldığında işçi ücretinin dört katına kadar ücreti tutarında uygun bir tazminat ile yoksun bırakıldığı haklarını isteyebilir.

İşveren TBK'ya göre aksine anlaşma veya yerel adet olmadığı takdirde, iş için gerekli araçları ve malzemeyi vermekle yükümlüdür. Bu kapsamda işveren iş sağlığı ve güvenliğine yönelik araç ve malzemeleri sağlama yükümlülüğündedir.

İş araçları ve malzemelerinin işçi tarafından sağlanması konusunda yerel adette söz konusu olabilir. Bunun önünde herhangi bir hukuki engel yoktur. Ancak iş sağlığı ve güvenliğiyle ilgili araç ve gereçler ancak işveren tarafından sağlanabilir.

İş sözleşmesi işçi ile işveren arasında işçinin hem kişisel hem de ekonomik yönde bağımlı olduğu bir düzen getirmektedir. Bu sebeple işverenin işçiyi kişisel ve ekonomik tehlikelerden koruması gerekmektedir. Bir başka deyişle işçiyi koruması ve gözetmesi gerekmektedir. Bu kapsamda işçiyi gördüğü iş sebebiyle karşılaşılabileceği tehlikelerden koruması, bu tehlikelere karşı önlemler alması ve zarar verici davranışlardan kaçınması gerekmektedir.

İşverenin bir diğer borcu ücret ödeme borcudur. İş sözleşmesinin tarafları asgari ücretin altında kalmamak koşuluyla sözleşme özgürlüğü çerçevesinde ücretin miktarını serbestçe kararlaştırabilirler. İşçi ücretleri kural olarak Türk parasıyla ödenir. Ancak, ücret yabancı para ile kararlaştırılmışsa yabancı para cinsinden ödenebilir. Ayrıca yabancı para cinsinden belirlenen ücret ödeme günündeki rayice göre Türk parasıyla ödenebilir. İŞK.m.32/5'e göre ücret en geç ayda bir ödenecek olup, bu süre iş sözleşmesi veya toplu iş sözleşmeleri ile bir haftaya kadar indirilebilir. İŞK.m.32/6'ya göre yanlar; ücretin ödeneceği yeri, kural olarak, belirleme serbestisine sahiptir. İŞK.m.32/9'e göre işçinin ücret alacağı, doğduğu andan beş yıl geçtikten sonra zamanaşımına uğrar. Bu süre geçtikten sonra işçi doğmuş ücretini alma hakkını yitirir.

İşverenin borçlarından bir tanesi de çalışma belgesi verme borcudur. Sözleşmenin herhangi bir nedenle sona ermesi halinde işveren tarafından işçiye işinin çeşidinin ne olduğunu ve süresini gösteren bir belge verilir.

İşveren, işçi özlük dosyası düzenleme borcu kapsamında, çalıştırdığı her işçi için bir özlük dosyası düzenler. İşveren bu dosyada, işçinin kimlik bilgilerinin yanında, bu Kanun ve diğer kanunlar uyarınca düzenlemek zorunda olduğu her türlü belge ve kayıtları saklamak ve bunları istendiği zaman yetkili memur ve mercilere göstermek zorundadır.

İşveren, işin görülmesinin gerektirdiği her türlü harcama ile işçiyi işyeri dışında çalıştırdığı takdirde, geçimi için zorunlu olan harcamaları da ödemekle yükümlüdür. İşçi işin görülmesi sırasında taşıma aracı kullanıyorsa, taşıtın işletilmesi ve bakımı için gerekli olağan giderler, hizmet için kullanıldığı ölçüde işverence karşılanır.

İşverenin buluş yapan işçiye bedel ödeme borcu bulunmaktadır. İşverenin tam hak istemesi durumunda çalışan kendisine bir bedelin ödenmesini isteyebilecektir. İşverenin kısmi hak talep etmesi durumunda buluşu kullanması durumunda çalışan yine makul bir bedelin kendisine ödenmesini isteyebilecektir. Bu noktada işveren hakkaniyete uygun bir bedel ödemelidir.

KAYNAKÇA

Aydın, Ufuk (2002), İşçinin Kişiliğinin Korunması, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayınları

Çelik, Nuri (2014), İş Hukuku Dersleri, İstanbul: Beta Yayınevi

Demircioğlu, Ali Murat ve Centel, Tankut (2013), İş Hukuku, İstanbul: Beta Yayınevi

Ekonomi, Münir (1987), İş Hukuku, c.1, İstanbul: İTÜ Matbaası

Engin, E. Murat (2003), İş Sözleşmesinin İşletme Gereklere ile Feshi, İstanbul: Beta Yayınları

Kaya, Pir Ali (2005), “Çalışma Hukukunda Eşitlik: Kavramsal Çerçeve, Uluslararası Belgelerde ve Türk İş Hukukundaki Yeri”, Mercek, 10(38)

Kaya, Pir Ali (2007), Avrupa Birliği İş Hukuku Bağlamında Eşitlik İlkesi, Ankara: Nobel Yayın

Kaya, Yasin Çağlar; Kayar, Abdullah (2022), “Democracy and Rule of Law in Turkey in the Eu Country Reports”, 15th International Conference of Strategic Research on Scientific Studies and Education: Antalya, 154-169

Kaya, Yasin Çağlar; Kayar, Abdullah (2022), “International Law Adequately Fails to Restrain State Power”: An Assessment within Third World Approach”, International Research in Social, Human And Administrative Sciences VI, Filiz Tufan Emimi (Ed.), Eğitim Yayınevi: Konya

Köseoğlu, Ali Cengiz (2016) “10. Yılında 4857 Sayılı İş Kanunu'nun İşin Düzenlenmesi Yönünden Genel Bir Değerlendirmesi”, 10. Yılında 4857 Sayılı İş Kanunu Sempozyumu, Önka Basım Evi, Ankara

Mollamahmutoğlu, Hamdi (2005), İş Hukuku, Ankara: Turhan Yayınevi

Narmanlıoğlu, Ünal (2014), İş Hukuku Ferdi İş İlişkileri I, İstanbul: Beta Basım

Reisoğlu, Seza (1968), Hizmet Akdi, Ankara: Sevinç Matbaası

Sümer, Haluk Hadi (2016), İş Hukuku, Seçkin Yayıncılık: Ankara

Sümer, Haluk Hadi (2016), İş Hukuku Uygulamaları, Seçkin Yayıncılık: Ankara

Süzek, Sarper (2013), İş Hukuku, İstanbul: Beta Yayınevi

Şakar, Müjdat (2015), Gerekçeli ve İçtihatlı İş Kanunu Yorumu, Ankara: Parametre Yayıncılık

Şakar, Müjdat (2016), İş Hukuku Uygulaması, İstanbul: Beta Yayınevi

Tunçomağ, Kenan ve Centel, Tankut (2015), İş Hukukunun Esasları, İstanbul: Beta Yayınları

Yavuz, Cevdet (2013), Borçlar Hukuku Dersleri (Özel Hükümler), İstanbul: Beta Yayınevi, İstanbul, 2013

Yıldız, Gaye Burcu (2008), İşverenin Eşit Davranma Borcu, Ankara

ÜCRET YÖNETİMİ VE İŞ HUKUKU AÇISINDAN ÜCRET

YUSUF ERDEM TUNÇ¹

¹ Karadeniz Teknik Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, 0000-0002-0854-4155

ÖZET

Ücret işveren açısından maliyet kalemiyken işçinin tek gelirini oluşturmaktadır. Bu durum taraflar arasında çatışmaya sebep olmaktadır. Ücret yönetimi aracılığıyla işverenin amaçları ile işçinin ihtiyaçları arasında uyum sağlanabilecek ve buna bağlı olarak çalışma barışı korunabilecektir. Ayrıca tercih edilen ücret sistemleri sayesinde işçiye emeğinin karşılığı olan para ve para ile ölçülmesi mümkün olan menfaatlerin hangi ölçütlere göre ödeneceği belirlenmektedir. İş hukuku düzenlemeleri ise zorlayıcı yapısı nedeniyle işçi ile işveren arasındaki ilişkiyi işçi yararına etkileyebilmektedir. Bu kapsamda çalışmanın amacı; ücret yönetimi ile pozitif iş hukuku arasındaki ilişkinin değerlendirilmesi olup çalışmada ücret yönetiminin amaç ve ilkeleri ortaya konmuş, uygulanan ücret sistemleri incelenmiş ve bu çerçevede Türk İş Hukuku'ndaki ücret düzenlemeleri irdelenmiştir. Bu çerçevede ücret yönetimi; eşit işe eşit ücret, bütünlüklü ücret ve denetlenebilirlik gibi ilkeleri aracılığıyla işçilerin tatminini sağlayabilirken işverenin ekonomik amaçlarına da engel olmamaktadır. Pozitif iş hukuku uygulamaları ise bu uyumun sağlanmasını desteklemekte ve toplumsal barışa katkıda bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ücret Yönetimi, Ücret Sistemleri, İş Hukuku

GİRİŞ

Küreselleşen dünyanın zorlu rekabet koşulları ile bilgi çağının beraberinde getirdiği üretim yapıları insan kaynağının önemini artırmıştır. Rekabette öne geçmek isteyen işverenler, insan kaynağından daha iyi yararlanmak adına, insan kaynakları yönetiminden yararlanmaktadır.

İnsan kaynakları yönetimi, bireysel iş ilişkilerinin gelişmesine katkıda bulunarak, işletmenin hedeflerine ulaşmasında işçi-işveren ilişkilerine yönelik çabalar bütünüdür. İnsan kaynakları yönetiminin toplumsal, organizasyonel ve kişisel amaçları bulunmaktadır. Bu amaçlarının gerçekleştirilmesinde en önemli araçlardan biri de ücrettir. Ücret, çalışanların maddi kazançlarını içermektedir. Ayrıca işveren açısından da önemli bir maliyet kalemini oluşturmaktadır. Bu noktada bu iki zıt kutbun uyumlaştırılması insan kaynakları yönetiminin görevidir.

Doğru kurulmuş bir ücret yönetim sistemi, işverenin hedefleri ile işçinin çıkarları arasında uyum sağlayarak işçinin söz konusu hedefler için çalışma konusunda motivasyonunu artırmaktadır. Ayrıca işçi motivasyonunu devamlılığının sağlanmasında da ücret politikalarının önemli bir yeri vardır. Buna ek olarak nitelikli işgücüne ihtiyacın arttığı günümüzde nitelikli işgücünü örgüte çekmek ve mevcut işgücünü elde tutmak konusunda da etkin ücret yönetimi elzemdir. Bu noktada, işletme, tüm bu faktörler sağlarken karlılık hedefinden sapmak istememektedir. Başarılı bir ücret sisteminin temelini de bu oluşturmaktadır. Başka bir deyişle başarılı ücret yönetimi, işçileri tatmin ederken işverenin hedeflerinden uzaklaşmasını engelleyen sitemdir.

Çalışmanın birinci bölümünde, ücret kavramı ve ücret ile ilgili kavramlar incelenmiştir. Buna ek olarak ücretin önemi çeşitli aktörler açısından değerlendirilmiştir. Ayrıca ücret sistemlerine de yer verilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde ücret yönetimi kavramı, amaçları, ilkeleri ve ücret yönetimini etkileyen faktörler ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde ise ücretlerin oluşum süreci ve işletmelerin takip ettiği ücret sistemleri incelenmiştir. Ayrıca ücretin hukuki boyutuna değinilmiştir.

ÜCRET KAVRAMI, ÜCRETİN ÖNEMİ VE ÜCRET ÇEŞİTLERİ

Ücret kavramı işletmelerin niteliğine, büyüklüğüne, bulunduğu ülkeye hatta işletmenin bulunduğu coğrafi bölgeye göre farklı anlamlara gelebilmektedir. En temel anlamıyla; çalışana hizmet karşılığı verilen unsur olmakla birlikte kavram etki ettiği her alanda farklı şekillerde tanımlanmıştır. Bu noktada ekonomik açıdan “*emeğin fiyatı*” şeklinde tanımlanabilirken sosyolojik açıdan “*emeğin geliri*”, hukuksal açıdan ise “*emeğin karşılığı*”dır. Taraflar açısından değerlendirildiğinde; işletmeler için bir maliyet kalemiyken işçiler için kendisi ve ailesi adına tek gelir kaynağıdır. Bu kapsamda ücret; “*İşçinin emeğini, üretime katkı sağlamak amacıyla işverenin kullanımına sunmasının karşılığında, işletmenin kar ve zararına bağlı olmaksızın üretilen malın satışı beklenmeksizin, işverence işçiye ödenen bir bedeldir*” (Zaim 1997: 197). Bir diğer tanıma göre; “*Ücret; düşünsel veya fiziksel emeğini katan işgücününün yaptığı iş karşılığında aldığı aynı veya nakdi değerdir. Mal veya hizmet üretimine doğrudan ya da dolaylı olarak katkıda bulunan tüm düşünsel veya fiziksel emek, karşılık olarak ücrete hak kazanır. Ayrıca bir işgörenin elde ettiği ücret, o işgörenin ortaya koyduğu üretken çabaların değerinin de bir göstergesidir*” (Benligiray 2003: 3).

İşçinin tek geliri olması sebebiyle ücret pek çok hukuki metinde de kendine yer bulmuştur. Normlar hiyerarşisinin tepesindeki 1982 Anayasası’na göre ücret emeğin karşılığıdır. 4857 sayılı İş Kanunu (İşK)¹ md.32/1’e göre ücret; *bir kimseye bir iş karşılığında işveren veya üçüncü kişiler tarafından sağlanan ve nakden ödenen meblağ*”dır. Vergisi Kanunu m.61’e göre ise; “*Ücret, işverene tabi belirli bir işyerine bağlı olarak çalışanlara hizmet karşılığı verilen para ve ayınlar ile sağlanan ve para ile temsil edilebilen menfaatlerdir.*” Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO)’nun 95 sayılı Ücretlerin Korunması Sözleşmesi md.1’e göre; “*ücret, yapılan veya yapılacak bir iş veyahut görülen veya görülecek olan bir hizmet için yazılı veya sözlü bir iş akdi gereğince bir işveren tarafından bir işçiye her ne nam altında ve hangi hesaplama şekli ile olursa olsun ödenmesi*

¹ RG. 10.06.2003/25134

gereken ve nakden değerlendirilmesi kabil olup karşılıklı anlaşma veya milli mevzuatla tespit edilen bedel veya kazançlar”dır. Tüm bunlar değerlendirildiğinde ücret niteliği gereği pek çok bilim dalının alanına girmekte ve sosyal tarafları içermesi sebebiyle devletin de müdahale alanına girmektedir. Nitekim hukuki düzenlemeler taraflar arası ilişkilerin düzenlenmesinde başat araçlardır ve sınırlı kaynakların dağıtılmasında bu araçlara başvurulmaktadır.

Ücret tanımlarında olduğu gibi ücretin önemi konusunda da taraflar arasında farklılıklar bulunmaktadır. İşçi açısından ücret çoğu zaman tek gelir kaynağını ifade etmektedir. Çalışanın ve ailesinin hayatını devam ettirebilmesi ve asgari refah seviyesine ulaşması için ücrete ihtiyaç duymaktadır. Bu nedenle işçiler ücreti sosyal ve ekonomik haklarının ana sorunu yapmışlardır (Esener 1978: 161). İşveren açısından ücret ise önemli bir maliyet kalemidir. Bununla birlikte ücret, işletmenin ekonomik amaçlarına ulaşması yolunda işçinin işverenle iş birliği yapması noktasında önemli bir araçtır. Bir diğer taraf olan devlet açısından ücret; gelir dağılımı, istihdam, gelişme hızı, enflasyon, yatırımlar ve tasarrufların yönlendirilmesinde bir araç olarak kullanılmaktadır. Çalışanların ortak hak ve çıkarlarını kurmak için örgütler olan sendikalar da ücretin taraflarındandır. Nitekim sendikaların başarısı çoğu zaman ücret artışıyla ölçülmektedir. Bu noktada toplu pazarlık sürecinin en önemli pazarlık kalemi ücretlerdir. Ayrıca günümüzde sendikalara iş analizi, iş değerlemesi ve ücret araştırmaları gibi aşamalarda görevler üstlenmektedir. Bu sayede eşit işe eşit ücret politikalarının uygulanmasına destek olmaktadır (Bingöl 2003: 315). Son olarak iş hukuku açısından ücret; iş sözleşmesinin kurucu unsurlarındandır. Taraflar arasında iş sözleşmesinin söz konusu olabilmesi için işverenin işçiye ücret ödemesi gerekmektedir. Bir başka deyişle ücret; işçinin iş görme borcunun karşısında yer alan bir işveren yükümlülüğüdür.

Ücretin pek çok görünümü bulunmaktadır. Bunlardan ücretin iktisadi yönünü karşılayanlardan nominal (parasal) ücret; işçilere emekleri karşılığında yapılan ödemelerdir. Reel (gerçek) ücret ise; nominal ücretin ülkedeki fiyat düzeyleri dikkate alınarak hesaplanan satın alma gücüdür. Ücretin işçiye getirisini ve işverene yükünü gösteren ücret görünümleri ise brüt ücret ve net ücrettir. İşverenin ödediği ücrete brüt ücret ismi verilmektedir. Brüt ücret işverenin toplam işçilik maliyetini oluşturmaktadır. Toplu iş sözleşmelerinde, ücret istatistiklerinde, uluslararası karşılaştırmalarda brüt ücret göz önüne alınmaktadır (Zaim 1997: 202). Brüt ücretten gelir vergisi, sosyal sigorta primleri, sendika aidatı vb. kesintiler sonrası işçinin eline geçen gelir ise net ücrettir. Net ücret çalışanın öncelikli olarak göz önünde bulundurduğu, satın alma gücünün temelini oluşturan ücrettir.

Asgari ücret; tarihsel olarak pazarlık gücü düşük olarak kabul edilen emeğin ekonomik yönden korunmasına yönelik olarak geliştirilmiş bir araçtır. Asgari ücret uygulamasında sosyal, ekonomik, kültürel ve politik faktörlerin etkili olması sebebiyle tek boyutlu bir tanımının yapılması mümkün değildir. Bu kapsamda işçiye sırf insan olmasından dolayı sosyal bakımdan uygun asgari bir yaşam seviyesini elverişli olan; diğer yandan da işverenleri daha düşük ücret ödemekten alıkoyan, mecburi karaktere sahip bir ücret olarak ifade edilebilecektir (Korkmaz ve Avsallı 2012: 157). Bir başka tanıma göre; *“üretime katılan emeğin bir bedeli değil, toplumun temelini teşkil eden insan ihtiyaçlarının esas alındığı bir ücrettir”* (Zaim 1997: 168). Bir diğer tanıma göre; *“Her şeyden önce uygar ve çağdaş bir toplum içinde yaşayan bir işçinin olağan gereksinimlerini karşılayan bir ücret[tir]...Başka bir deyişle, en az ücret, işçiye ailesi ile birlikte yaşadığı toplumda kabul olunabilen bir yaşam düzeyi sağlayan ücrettir”* (Talas

1976: 60). Son olarak Asgari Ücret Yönetmeliği² md.4'e göre; *“asgari ücret, işçilere normal çalışma günü karşılığı olarak ödenen ve işçinin gıda, konut, giyim, sağlık, ulaşım ve kültür gibi zorunlu ihtiyaçlarını günün fiyatları üzerinden asgari düzeyde karşılamaya yetecek ücreti”* ifade etmektedir.

Yarım ücret; İşK m.40'a göre *“24 ve 25 inci maddelerinin (III) numaralı bentlerinde gösterilen zorlayıcı sebepler dolayısıyla çalışılmayan veya çalıştırılmayan işçiye bu bekleme süresi içinde bir haftaya kadar her gün için...”* ödenen ücrettir.³

Hafta tatili ücreti; İşK md.46'ya göre işçiye; *“belirlenen iş günlerinde çalışmış olmaları koşulu ile yedi günlük bir zaman dilimi içinde kesintisiz en az yirmidört saat dinlenme (hafta tatili) verilir.”* İşveren *“...bir iş karşılığı olmaksızın o günün ücreti[ni]...”* işçiye tam olarak öder.

Yıllık ücretli izin; İşK md.53'e göre; *“İşyerinde işe başladığı günden itibaren, deneme süresi de içinde olmak üzere, en az bir yıl çalışmış olarak işçilere...”* ödenmektedir. *“Yıllık ücretli izin süresine rastlayan hafta tatili, ulusal bayram ve genel tatil ücretleri ayrıca ödenir.”*

Ücret benzerleri; işçiye emeğinin karşılığı verilen esas ücrete ek olarak yapılan ödemelerdir. Dolaylı ücret anlamına gelen bu ödemelerin başlıcaları, ikramiyeler, teşvikler, fazla çalışma ve fazla sürelerle çalışma ücreti, izin ücreti, primler, lojman, eğitim, evlenme, doğum, ölüm, hastalık, kira gibi sosyal yardım ödemeleridir (Uğur 2003: 142–143).

ÜCRET YÖNETİMİ KAVRAMI, AMAÇLARI, İLKELERİ, ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Ücret yönetimi, insan kaynakları yönetiminin en önemli fonksiyonlarından biridir. Ücretleme olarak da adlandırılır ve kısaca, işçilerin ücretlerinin neye göre, ne düzeyde, nasıl, ne zaman ödeneceğine dair politika, yapı, sistem ve uygulamaları kapsar (Acar 2007: 32). Bir başka tanıma göre ücret yönetimi; işletmenin ihtiyaç duyduğu çalışanları işe alma ve istihdamının devamını sağlamanın yanı sıra, bu kişilerin motivasyonunu ve çabasını, örgütün hedeflerine ulaşmasına yardımcı olan stratejileri, politikaları ve sistemleri geliştirme ve uygulamaya koyma sürecidir (Yüksel 2003: 212).

Ücret yönetimi; işçinin işe alınması, kariyerinin planlanması ve geliştirilmesi, tatmin edilmesi ve motive edilmesi üzerinde derin bir etkiye sahip olması; ücretin işveren açısından önemli bir maliyet unsuru olması sebebiyle ayrıntılı ve sistematik bir bakış açısıyla tasarlanmalı ve yürütülmelidir (Benligiray 2004: 171). Bu kapsamda ücret yönetimi felsefesi ve stratejisinin unsurları şu şekilde sıralanabilir (Demiroğlu 2016);

- Ücret yönetimi sisteminin amacı ve hedefleri
- Ücretlerin piyasaya göre konumu nasıl olacaktır?
- Organizasyon:
 - Şirket içi dengeleri nasıl koruyacak?
 - Ücret ve yan ödemeler hakkında nasıl iletişim sağlayacak?
 - Maliyetleri nasıl paylaşacak?

² RG. 01.08.2004/25540

³ İşK md.24/III'e göre zorlayıcı sebepler; *“İşçinin çalıştığı işyerinde bir haftadan fazla süre ile işin durmasını gerektirecek...”* sebeplerdir. İşK md.25/III'e göre zorlayıcı sebepler ise; *“İşçiyi işyerinde bir haftadan fazla süre ile çalışmaktan alıkoyan...”* sebeplerdir.

- Ücret paketinin bileşenleri neler olacak?
- Ücret yapısı geleneksel yapıda mı olacak yoksa esnek yapıda mı?

Tüm bunlar değerlendirildiğinde ücret yönetimi; yalnızca kişilerin belirli fizyolojik ve biyolojik gereksinimlerini karşılayacak biçimde değil, psikolojik beklentilerine de uygun olarak düzenlenmelidir. Ayrıca farklı çıkar gruplarının uyumlu bir şekilde bir arada olmasını sağlayacak şekilde düzenlenmesinde yarar bulunmaktadır. Bu kapsamda işveren açısından ücret yönetiminin amaçları şu şekilde sıralanabilecektir (Göksu ve Öz 2008: 423; Işığışok 2007: 105–106);

- Nitelikli çalışanları elde etmek
- Mevcut çalışanları elde tutmak
- Çalışanların motivasyonunu artırmak
- Beklenen davranışları ödüllendirmek
- Maliyetleri kontrol altında tutmak
- Örgütün rekabetteki yerine katkı sağlamak
- Örgüt performansının artırılmasını sağlamak
- Adil bir ücret politikası oluşturmak
- Ücret düzeyini saptamak
- Ücret düzeyini ayarlamak
- İş gücü devir hızını minimize etmek
- İşyeri bağlılığını artırmak
- Ücretle ilgili yasal düzenlemelere uyum sağlamak
- Sosyal yardım sürecinin sorunsuzca yürütülmesini sağlamak

1.1. Ücret Yönetiminin İlkeleri

Ücret yönetiminin temel ilkelerini; eşit işe eşit ücret ilkesi, dengeli ücret ilkesi, yükselmeye ücret artışı sağlanması ilkesi, piyasa ücretleriyle karşılaştırma ilkesi, bütünlük ilkesi, açıklık ilkesi, esneklik ilkesi, nesnellik ilkesi, uzlaşım ilkesi ve maliyetlerin denetlenebilirliği ilkesi oluşturmaktadır. Bunlardan eşit işe eşit ücret ilkesi; aynı çalışma koşulları, beceri ve çabayı gerektiren işleri yapan işçilere eşit ücretin ödenmesidir. Dengeli ücret ilkesi; işletmeyi rekabet şartlarında geri götürecek maliyetler yüklemeyecek ve işçi açısından doyurucu bir refah düzeyini sağlayacak düzeyde ölçülü ve dengeli bir ücret düzeyini ifade etmektedir. Bir diğer ilke olan piyasa ücretleriyle karşılaştırma ilkesi; işçiye işletmenin bulunduğu endüstride ya da bölgede ödenmekte olan ücretle uyumlu bir ücretin ödenmesini ifade etmektedir. Aksi durumda işçinin işyeri bağlılığı azalabilecek ve başka işletmelere geçmek isteyebilecektir (Örücü 2007: 210). Bu durum ise işletmeyi işçi seçme ve yerleştirme süreçlerinin maliyetleri ve sorunları ile karşı karşıya bırakabilecektir (Sabuncuoğlu 1997: 215). Bütünlük ilkesi; işçi grupları arasında uçurum yaratmayan, tüm işçileri kapsayan bir ücret politikasının takip edilmesidir. Bu noktada işçilerin tecrübe, yetkinlik ve yetki gibi farklılıklarını kapsayan ve bütünlük içinde tüm işçileri içeren bir ücret sistemi oluşturulmalıdır (Işığışok 2007: 104).

Diğer bir ilke terfi ile ücret artışı sağlanması ilkesidir. Bu ilke kapsamında işçinin ücretinin eski görevinde aldığı ücretten yüksek olması gerekmektedir. Bir başka deyişle üst, astından daha yüksek bir ücret almalıdır. Açıklık ilkesi kapsamında ücret politikasının çalışanlara anlatılması ve tüm işçiler tarafından anlaşılacak açıklıkta olması gerekmektedir (Okakın 2008: 129). Ayrıca

nesnellik ilkesi kapsamında işveren ücret artış ve azalışlarında ayrımcılık yapmamalıdır. Aksi durumda işletmelerde huzursuzluk ve beklenen verimliliğin azalması sonuçları doğabilecektir (Okakın 2008: 128).

İşletmelerin rekabetteki konumunu etkileyen olgulardan bir tanesi esnekliktir. İşletmenin değişen işgücü piyasası ve piyasa koşullarına göre ücret yapısı ve düzeyini belirleyebilmesi rekabette öne geçebilmesini sağlayabilecektir. Ücret esnekliği ile işletmeler toplu belirlenen ücretler yerine bireyselleştirilmiş ücret uygulamasına geçmiş olacaktır (Koray 1995). Bu ilke günümüzde sendikal örgütlenmeleri de etkileyebilmektedir. Öyle ki işverenler toplu iş sözleşmesinin uygulandığı işletmelerde bile sendikaların ücret dayanışmasına son vermesi istenmekte ve esnek ücret anlayışı hayata geçirilmeye çalışılmaktadır (Koray 2012: 209).

Ücret yönetimin ilkelerinden bir diğeri de uzlaşım ilkesidir. Bu kapsamda ücret düzeyleri işçilerin katılımları ile ücretin belirlendiği tüm süreçlerde taraflarca tartışılacaktır. Bu sayede ilgili dönemde ücret kaynaklı çatışma yaşanmayacaktır. Son olarak maliyetlerin denetlenebilirliği ilkesi kapsamında işçilerin iş görme standartları saptanacak ve birim maliyete bağlı olarak ücretlerin genel maliyetler içindeki yeri düzenli olarak belirlenmelidir (Akgün 2010: 50).

1.2. Ücret Yönetimini Etkileyen Faktörler

İşletmelerde ücretlerin belirlenmesinde pek çok faktör etkili olmaktadır. Bu faktörler işletme içi faktörler ve işletme dışı faktörler olmak üzere iki başlık altında incelenmiştir.

1.2.1. İşletme İçi Faktörler

İşletme içinde ücret yönetimini etkileyen temel faktörler; iş değerlemesi, performans değerlemesi, ücret ödeme gücü ve toplu pazarlık süreci olarak sıralanabilir. Bunlardan iş değerlemesi; ücret yönetimine etki eden faktörlerin başında gelmektedir. İş değerlendirme genel olarak, bir işin işletmede var olan her bir iş arasındaki göreceli olarak değerini gösteren sistemdir. Bir başka tanıma göre iş değerlendirme; işçinin o işletmede üstlendiği görevlerin veya fonksiyonlarının önem ve zorluk derecelerinin belirlenmesidir (Akyıldız 2011: 30). İş değerlendirme dengeli ve adil bir ücret sistemine kaynaklı edebilecektir. Ayrıca eşit işe eşit ücret politikasının gerçekleştirilmesi iş değerlendirme sayesinde mümkün olabilmektedir.

Ücret yönetimine etki eden bir diğeri faktör performans değerlendirmesidir. Performans değerlendirmesi, önceden belirlenmiş standartlarla karşılaştırma ve ölçme yoluyla işçinin performansının değerlendirilmesi sürecidir (Artan 1981: 150). Performans değerlendirmesi çıktıları ücret ve terfi kararlarının alınmasında kullanılabilir. Ayrıca performans ve ücret arasında ilişki kurulması durumunda verimlilik artışları beklenebilecektir. Ancak açık, objektif ve hatasız bir performans değerlendirme sistemi kurulmaması durumunda işçilerin örgütsel adalet duyguları zarar görebilecektir.

Ücret yönetimine etki faktörlerden bir diğeri de ücret ödeme gücüdür. İşletmeler temel amacı olan kara erişme yolunca ekonomik ve verimli çalışmak zorundadır. Bu noktada işverenler, ücretleri belirlerken işletmenin ücret ödeme gücünü göz önünde bulundurmalıdır.

Ücret yönetimine etki eden faktörlerden biri de toplu pazarlık sürecidir. Toplu pazarlık süreci sendikaların işçilerin ücret düzeylerine etki edebilme aracıdır. Toplu pazarlık ile iki farklı çıkar

grubunu oluşturan işçi ve işverenlerin uzlaştırılması amaçlanmaktadır. Toplu pazarlığın içeriğini sadece ücret oluşturmamakla birlikte çoğunlukla en önemli kalemini oluşturmaktadır.

1.2.2. İşletme Dışı Faktörler

İşletmenin etki alanı dışından olan faktörler işletme dışı faktörlerdir. İşletme dışı faktörler arasında işgücü piyasasındaki arz-talep dengesi, piyasa ücret araştırmaları, yasal düzenlemeler ve enflasyon bulunmaktadır.

İşletme dışı faktörlerin başında işgücü piyasasındaki arz-talep dengesi gelmektedir. Denge ücret ve denge istihdamın olduğu noktalar ücret düzeyindeki artış ve yükselişlerden etkilenmektedir. İşçi ve işveren söz konusu işgücü piyasası koşullarını göz önünde bulundurarak arz veya talepte bulunmaktadır (Andaç 1992). İşletme dışı faktörlerin bir diğer piyasa ücret araştırmalarıdır. İşverenler piyasa şartlarında rekabet edebilme ve nitelikli personeli kendine çekebilme için mevcut piyasa ücretlerini araştırmalıdır (Andaç 1992). İşletme dışı faktörlerin bir tanesi de yasal düzenlemelerdir. Devlet çalışma yaşamının bir tarafı olarak çalışma yaşamına çeşitli yöntemlerle müdahale etmektedir. Bu yöntemlerin başında da yasal düzenlemeler gelmektedir. Bu düzenlemelerin başında asgari ücret gelmektedir. Asgari ücret; işçi ücretlerinin belirli bir düzeyin altına inmesini engelleyen zorunlu karakterli bir ücrettir. İşletme dışı faktörlerin sonuncusu ise enflasyondur. Genel manasıyla enflasyon, fiyatlar genel seviyesindeki artıştır. Bir başka deyişle paranın değerinin düşmesidir. Enflasyonun azaltılması faktörlerin üretimdeki verimliliğinin artırılması ile mümkündür. Bu da ücret seviyesini düşük tutarak değil, verimliliği artırarak gerçekleşebilir (Andaç 1992: 45).

ÜCRETLENDİRME, ÜCRET SİSTEMLERİ VE ÜCRETİN HUKUKSAL BOYUTU

1.3. Ücretlendirme

İşletmenin ve çalışanın ekonomik hedeflerine ulaşması yolunda ücret oluşum sürecinin planlanması önem arz etmektedir. Ücret oluşum sürecinde iş analizinin, iş değerlemesinin, performans değerlemesinin yapılması, piyasa ücret araştırmalarının yapılması ve iş tanımlarının hazırlanması gerekmektedir.

Bu süreçlerden iş analizi ile işle ilgili ayrıntılı bilgi elde edilir. Elde edilen bu bilgiler iş değerlemesine kaynaklık eder. İş değerlemesi ile örgütteki işler arasındaki göreceli değer farklılıkları ortaya çıkarılır. Piyasa ücret araştırması ile benzer görevlere verilen ücret miktarları öğrenilir. Bu bilgiler ışığında örgütün ücret yapısı oluşturulur.

1.3.1. İş Analizi

Bir iş hakkında işin cinsi, harcanan zaman, kullanılan iş araçları, malzemeler, işin gerektirdiği yetenekler, tecrübeler, yetki ve sorumlulukları hakkında güvenilir bilgileri toplamı işlemidir (Eren vd. 2000: 103–104). İş analizi sürecinin çıktıları iş tarif ve şartnamelerinin oluşturulmasında kullanılmaktadır. Bu süreçte iş hakkında gözlem ve araştırma yoluyla bilgi toplanmaktadır.

İş analizi beş aşamadan oluşmaktadır. Izgar (2012: 179)'a göre ; Birinci aşamada, “...işin içerik ve niteliği belirlenir. İkinci aşamada, işin gerektirdiği sosyal, fiziki ve psikolojik koşullar ile sağlık koşulları belirlenir. Üçüncü aşamada, işi yapacak kişinin işte başarılı olabilmesi için sahip olması gereken yetenek, beceri ve kişilik özellikleri ve iş koşulları hakkında ayrıntılı bilgi

toplanır. Dördüncü aşamada, bu bilgiler tasnif edilerek iş tanımı yapılır.” Son aşama olan beşinci aşamada ise, işin en verimli şekilde yapılmasını sağlayacak yetenek, beceri ve koşulların etkinlik analizi yapılarak, iş yapma sürecindeki kritik noktalar belirlenir.” İş analizi sonucunda elde edilen bilgiler iş tanımlama ve iş değerlendirme gibi başka süreçlerinden de temelini oluşturmaktadır. Bu sebeple doğru, açık, objektif, ayrıntılı ve anlaşılır bir şekilde yapılması gerekmektedir.

1.3.2. İş Tanımları

İşlerin içerdiği görevler ve sorumluluklar, işi yapacak kişide bulunması gereken nitelikler, işin fonksiyonu, işin yapıldığı ortam koşulları, içerdiği tehlikeler, kullanılan araçlar ve makineler ve diğer yönler iş tanımı sürecinde yazılı olarak tanımlanmaktadır. İş tanımları ve iş analizi birbirini tamamlayan süreçlerdir. İş tanımı, iş analizinden elde edilen bilgiler ışığında yapılmaktadır.

1.3.3. İş Değerlemesi

İş değerlendirme sürecinde o işyerinde bulunan işler sistematik bir şekilde karşılaştırmakta ve bu karşılaştırmalar sonucunda organizasyon için taşıdıkları değerlere göre hiyerarşik sıraya konulmaktadır. Bu noktada iş değerlendirme işi yapan kişiyi değil işi dikkate almaktadır. Bu değerlendirme sonucunda hiyerarşik bir yapı oluşturulmaktadır. Bir başka deyişle ülke çapında, sektör çapında, iş kolu çapında, işletme çapında ve atölye çapında makrodan mikroya doğru inen bir yapı oluşturmaktadır (Akyıldız 2001: 88). İş değerlendirme (Acar 2007: 84);

- Bir karşılaştırma sürecidir. Mutlak sonuçlar değil göreceli sonuçlar vermektedir.
- Bir yargılama sürecidir.
- Analitik bir süreçtir.
- Yapılandırılmış bir süreçtir. İş değerlendirme yapanlara bir çerçeve sunmayı amaçlar.

İş değerlendirmesinin faydalarını şu şekilde sıralayabiliriz (Okakın 2008: 115);

- Ücret yönetiminin bilimsel ve gerçekçi temellere dayanmasını sağlar,
- İşgücü maliyetlerinin denetimini kolaylaştırır,
- Eşit işe eşit ücret ilkesinin uygulanmasını sağlar,
- Organizasyonun içi ve dış piyasa arasında ücret adaleti sağlanmasına katkıda bulunur,
- İşlere ilişkin yetki, görev ve sorumlulukların düzenlenmesi kolaylaştırır,
- İşçi motivasyonu sağlar,
- Sendika-işletme ilişkilerinde bilimsel veriler sağlar.

1.3.4. Performans Değerlemesi

Performans değerlendirme çalışanların tanımlanmış görevlerini yerine getirirken ki başarısını ölçmeyi hedefler. Kurumların stratejik hedeflerine ulaşmak yolunda izledikleri yolun bu hedeflere ulaşmada kullanılan metotların ve yürütülen aktivite ve projelerin sonucunda elde edilen nihai sonuçların değerlendirilmesidir (Çevik vd. 2008: 18).

Performans değerlendirmesinin amacı; insan kaynaklarının organizasyonun amaçlarına katkısının düzeyinin tespit edilmesidir (Sabuncuoğlu 2005: 160). Performans yönetiminin kullanım

alanları işletmeden işletmeye değişiklik göstermekle birlikte muhtemel kullanım alanları; ücret yönetimi, kariyer planlama, stratejik planlama, eğitim ihtiyacının belirlenmesi, işten çıkarma kararlarının verilmesidir (Bartuçgil 2002: 133–134).

Performans değerlendirme işin niteliğini göre, çıktı miktarı, memnuniyet, getiri gibi faktörler göz önünde bulundurularak yapılmaktadır. Performans değerlendirme sayesinde adil bir ücret sistemi kurulabileceği gibi, verimsiz işçilerin saptanması ve eksikliklerini gidermeleri konusunda teşvik edilmeleri mümkün olmaktadır. Ayrıca, işçilerin performanslarının iyileştirilmesi, var olan ve olabilecek sorunların ortaya konması gibi birçok yararı bulunmaktadır (Pehlivan 2008: 179).

1.3.5. Piyasa Ücret Araştırması

Piyasa ücret araştırması belirli işler için belirli bir bölgede ödenen ücretlerle ilgili bilgi toplama sürecidir. Piyasa ücret araştırması ile işgücü piyasasındaki zorlu rekabet koşullarına uygun bir ücret belirleneceği gibi nitelikli işgücünün örgüte çekilmesi ve var olan personeli de elde tutmak mümkün olabilecektir (Benligiray 2003: 214).

Piyasa ücret araştırmaları örgütün kendisi tarafından yapılabildiği gibi uzmanlaşmış kuruluşlar ile Çalışma Bakanlığı, Devlet İstatistik Enstitüsü gibi kamu kuruluşlarının topladığı veriler ışığında yapılabilir.

1.4. Ücret Sistemleri

Ücret sistemleri, işçiye emeği karşılığı ödenecek olan para ve para ile ölçülebilecek menfaatlerin hangi ölçütlere göre ödeneceğini belirleyen kurallardır. İşletmeler özelliklerine ve kültürüne göre birbirinden farklı ücret sistemlerini uygulayabilmektedir. Ücret sistemlerini belirlerken ise kendi amaç ve politikalarını gözden geçirmektedirler. İşletmeler arası söz konusu farklılıklar çeşitli ücret sistemlerinin ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Bunları; işgücü piyasasına dayalı ücret sistemleri, işe dayalı ücret sistemleri ve işi yapan kişiye dayalı ücret sistemleri olarak üç ana başlık altında inceleyeceğiz.

1.4.1. İşgücü Piyasasına Dayalı Ücret Sistemleri

İşgücü piyasasına dayalı ücretlendirme sisteminde, piyasa şartlarına bağlı olarak oluşması ve arz-talep dengesini yansıtması sebebiyle piyasa ücret düzeyi kullanılmaktadır (Benligiray 2003: 31). Ancak işgücü piyasasının homojen olması, sözleşme serbestisi ilkesinin söz konusu olması, mobilitenin düşük olması, elde edilen verilerin objektif olmaması, benzer işlerin farklı nitelikler gerektirebilmesi gibi sebeplerle piyasa ücretinin uygulanması sakıncalı olabilmektedir.

1.4.2. İşe Dayalı Ücret Sistemleri

1.4.2.1. Ana(Kök) Ücret Sistemleri

1.4.2.1.1. Zamana Dayalı Ücret Sistemi

En eski ve yaygın ücret sistemi olan zaman temeline dayanan ücret sisteminin uygulanması, kolay olması işçiler tarafından kolaylıkla anlaşılması sebebiyle avantajlıdır. Bu sistemde esas olan işçinin işte geçirdiği süredir. İşin miktarı ve kalitesi göz önünde bulundurulmamaktadır.

Zaman temeline dayanan ücret sisteminde ücret düzeyi, saatlik, günlük, haftalık ya da aylık olabilmektedir. Söz konusu süreler boyunca ücrete ilişkin paralar saklanmaktadır.

Aylık ücret, zaman ölçüsü olarak ayın temel alındığı, ücretin bir aylık çalışmanın karşılığı olarak ödendiği sistemdir. Ücretin maktu aylık olarak mı belirlendiği yoksa saat ve gündelik esasına göre mi belirlendiği bu ücret şeklinde önem kazanmaktadır. Maktu bir aylık ücret sisteminde işçinin hasta, izinli veya mazeretli olduğu hallerde bakılmaksızın daha önceden belirlenmiş olan maktu ücret ödenir. Aksi durumda ise söz konusu durumlar göz önünde bulundurularak ücret ödemesi yapılır (Benligiray 2003).

Haftalık ücret, zaman ölçüsü olarak bir haftanın temel alındığı, ücretin bir haftalık çalışmanın karşılığı olarak ödendiği sistemdir. Bu sistemle daha çok esnaf ve zanaatkarlara ait işyerlerinde rastlanmaktadır (Benligiray 2003).

Günlük ücret, zaman ölçüsü olarak bir iş gününün temel alındığı, ücretin bir günlük çalışmanın karşılığı olarak ödendiği sistemdir. Daha çok tarım kesiminde karşılaşılmaktadır (Benligiray 2003).

Saat ücreti, zaman ölçüsü olarak bir saatin temel alındığı, ücretin bir saatlik çalışmanın karşılığı olarak ödendiği sistemdir. Saat ücretine daha çok fazla çalışma ücretinin hesaplanmasında başvurulmaktadır (Benligiray 2003).

Zamana dayalı ücret sistemi aşağıdaki durumlarda kullanılabilir (Benligiray 2003: 37);

- İşçilerin birbirinden farklı çeşitli işleri yaptığı durumlarda,
- Yürüyen bant sisteminin kullanıldığı durumlarda,
- Sıkı kalite kontrolünün gerektiği, dikkat isteyen, hız yerine kalitenin önemli olduğu işlerde,
- Denetim ve bekçilik gibi işçinin belirli saatler içinde hazır bulunması gereken işlerde,
- Üretim miktarının sağlıklı bir şekilde saptanamadığı durumlarda ya da saptamanın maliyetli olduğu durumlarda,
- Tehlikeli iş koşullarının söz konusu olduğu işlerde.

Zamana dayalı ücret sisteminin uygulanmasının kolay olması, işçi tarafından anlaşılmasının kolay olması, sistemin kendisinin masrafsız olması ve işçi ile işveren arasında anlaşmazlıklara sebep olmaması sebebiyle tercih edilse de kimi sakıncaları da mevcuttur. Bunlar (Ergül 2006: 98);

- Zamana dayalı ücret sistemi verimliliği artırmaya uygun değildir.
- İşletmenin verimlilik ve işgücü maliyetleri arasında bağlantı kurmasına engel teşkil etmektedir.
- Kişi performansından bağımsız olarak herkes ile aynı ücreti alacaktır.

1.4.2.1.2. Parça Başına Ücret Sistemi

Parça başına ücret sisteminde ücret; üretilen parça miktarı ile birim parça ücretinin çarpılmasıyla bulunur. Akort ücret ismi de verilen bu ücret sisteminde üretilen mal veya çıkarılan işin miktarına göre ödeme yapılmaktadır (Süzek 2014: 366). Uygulanmasının kolay ve verimliliği olumlu etkilemesi sebebiyle yaygın bir şekilde kullanılmaktadır.

Parça başına ücret sistemi, işçiyi ücret ve benzerleri ile ödüllendirdiği için işçi performansına doğrudan etkili olmaktadır. Ancak ücret ile güdülenen işçi yaptığı için kalitesinin ücretin hesaplanmasında etkisi olmaması sebebiyle üretim kalitesini düşürebilecektir. Hızlı çalışmanın ödüllendirildiği bu sistemde işçinin üzerine daha fazla yük binebilecek ve işçi daha çabuk yıpranabilecektir. Buna ek olarak hızlı olmaya çalışmak iş kazalarına davet çıkarabilecektir.

1.4.2.1.3. Götürü Ücret Sistemi

İşçinin önceden belirlenen süreler içinde işi teslim etmesi gereken işlerde götürü ücret sistemi kullanılmaktadır. Bu sistemde işin belirlenen zamanda teslim edilmemesi ücretten kesme ile cezalandırılırken zamanında teslim edilmesi ödüllendirilmemektedir.

Götürü ücret de akort ücret gibi işin sonucuna göre hesaplanmaktadır. Ancak götürü ücrette önemli olan işin sonucu olup niteliği gereği birbirine eşit ve seri nitelikte üretilemeyen işlerde kullanılır. Götürü ücrette süreklilik önemli olup süreklilik göstermeyip bir süre sonra biten işlerde götürü ücretten söz edilemez (Süzek 2014: 366). Söz konusu sisteme inşaat, ulaşım, tarım gibi alanlarda sıkça başvurulmaktadır (Topalhan 2014: 98).

Türk Borçlar Kanunu (TBK) m.411/1-2'e göre; *"İşçi, sözleşme gereğince yalnız bir işveren için sadece parça başına veya götürü iş yapmayı üstlenmişse işveren, ona yeterli iş vermekle yükümlüdür. İşveren, kendi kusuru olmaksızın sözleşmede öngörülen parça başına veya götürü iş sağlayamayacak durumda bulunduğu veya işletme koşulları geçici olarak gerektirdiği takdirde işçiye, ücreti zaman esasına göre öder. Bu durumda, zamana göre ödenecek ücret, anlaşmada veya hizmet ya da toplu iş sözleşmesinde belirlenmemişse işveren, işçiye parça başına veya götürü olarak daha önce aldığı ortalama ücrete eşdeğer bir ücret ödemekle yükümlüdür"* (TBK, md.411/2).

1.4.2.2.Primli Ücret Sistemleri

Primli ücret sistemleri işçilerin verimliliğini esas almaktadır. Verimliliği oranında ücreti artan işçi daha yüksek performans göstermektedir. Bu da beraberinde işletmenin karlılığını artırmaktadır. Ancak primli ücret sistemleri etkin bir performans değerlendirme sürecini gerektirdiği için olumsuz sonuçlar doğurabilmektedir.

Bireysel performansın temel oluşturduğu bu ücret sistemine özellikle klasik yönetim yaklaşımının benimsendiği yıllarda Halsey, Rowan, Bedeaux, Emerson, Taylor ve Gantt kendi isimlerini verdikleri ücret sistemlerini kazandırmışlardır. Bu sistemlerin ortak noktası hemen hemen hepsinde asgari bir ücretin garanti edilmesidir.

Halsey ücret sisteminde, işin yapılması gereken bir zaman sınırı olduğu gibi bu zamanın karşılığı bir baz ücret söz konusudur. İşçi önceden belirlenmiş standart sürede işi bitirirse normal baz ücretini alırken, erken bitirmesi durumunda tasarruf ettiği zamanın sabit bir yüzdesine göre hesaplanmış bir prime hak kazanır (Şahin 2010: 149). Söz konusu sistemde prim işveren ve işçi arasında paylaşılmaktadır. Bunun sebebi, işçinin primi hak etmesini sağlayan yüksek performansın sadece işçinin çabalarından kaynaklı olmadığı, işletmenin de buna katkıda bulunduğu düşüncesidir (Benligiray 2003: 41).

Rowan ücret sisteminde de Halsey ücret sisteminde olduğu gibi asgari bir ücret ve prim söz konusudur. Ancak primin hesaplanmasında farklılıklar bulunmaktadır. Rowan sistemine göre

primler sabit değildir ve tasarruf edilen zamanın esas zamana olan oranına göre belirlenmektedir. (Şahin 2010: 150).

Bedeaux ücret sisteminde, tasarruf edilen sürenin %75'inden işçinin kendisi, geri kalan %25'inden tasarruf sağlmasına yardımcı olan diğer işçiler prim kazanmaktadır (Şahin 2010: 150).

Emerson ücret sisteminde çalışanın normal ücreti garanti altındayken prim elde edebilmesi için belirli bir verimlilik seviyesine ulaşması gerekmektedir. Bu sistemde hesaplamalar zamana dayalı olarak yapılmakta olup belirlenen verim standardının %66'sına ulaşana kadar işçiye prim ödenmekte, standardın %66'sını aşan işçiye normal ücretine ek olarak standardın tamamına kadar belirli bir barem üzerinden prim ödenmektedir (Şahin 2010: 151).

Taylor ücret sisteminde *“normal bir çalışanın belirli bir süre içinde ne kadar iş yapabileceği, ne kadar parça üretilebileceği kronometre ile ölçülerek, çalışanın belirli sürede çıkarabileceği standart parça sayısı hesaplanır”* (Şahin 2010: 151). Bir başka deyişle Taylor ücret sistemi parça başına üretime dayalıdır.

Gantt ücret sisteminde zaman tasarrufundan ziyade işçinin verimliliği baz alınmaktadır. Gantt, en iyi koşullar altında belirli bir iş için standart zamanları saptamış ve bu zaman göre belirli bir ücreti garanti etmiştir. Bu sistemde belirlenen standardı aşan işçiler normal ücretin yanında ücretinin %20'si ile %80'i arasında değişen bir prim elde etmektedir (Şahin 2010: 151).

1.4.2.3.Kara Katılma

Kara katılma, kardan pay alma yönteminin tercih edildiği ücret sistemlerinden bir tanesidir. TBK m.403'e göre; *“Sözleşmeyle işçiye ücretle birlikte üretilenden, cirodan veya kardan belli bir pay verilmesi kararlaştırılmışsa, hesap dönemi sonunda bu pay, yasal hükümler ve genellikle kabul edilmiş ticari esaslar göz önünde tutularak belirlenir.”* Kardan pay alma ücrete ek nitelikte olabileceği gibi asıl ücret niteliğinde de olabilir. Ancak ücrete ek olmadığı durumda kardan alınan pay asgari ücretten düşük olmamalıdır.

1.4.3. İşi Yapan Bireye Dayalı Ücret Sistemleri

Değişen rekabet koşullarında örgütlerde insan kaynaklarının önemi artmıştır. Bu noktada işletmeler insan kaynağından daha verimli bir şekilde yararlanmak amacıyla alternatif ücret sistemlerini benimsemeye başlamıştır. Bunların başında da işi yapan bireye dayalı ücret sistemleri gelmektedir. Söz konusu ücret sistemlerinde ücretlendirme, piyasa koşullarına veya işe göre değil, işçinin bilgi, beceri, yetkinliklerine ya da işi yapanın tercihlerine dayalı olarak yapılmaktadır.

1.4.3.1.Bilgi ve Beceriye Dayalı Ücret Sistemleri

Bilgi ve beceriye dayalı ücret sistemlerinde işçilere yaptıkları işler için değil, kullandıkları bilgi ve beceri miktarına göre ödeme yapılmaktadır. Bu sebeple daha çok nitelikli işçilere yönelik bir ücret sistemidir. Bu ücret sisteminin benimsenmesinde işletmelerin nitelikli işgücünü elinde tutmak amacı etkilidir.

Bilgi ve beceriye dayalı ücret sisteminde, yöneticilerin ilgi odağı; personelin elde ettiği ücret ve önceden belirlenen bilgi ve beceriyi elde etmesi gereken işçidir. İşçinin odağında ise; daha çok ücret elde etmek için daha çok bilgi ve beceri kazanmaktır. Bu süreçte, gereken bilgi ve beceriler ile düzeylerinin değerlendirilmesi, her bilgi, beceri ve farklı düzeyler için ücret düzeyinin belirlenmesi prosedürü izlenmelidir. Söz konusu sistem maliyet artışı ve bürokrasiye sebep olmakla beraber, esneklik ve işgücü sayısının azaltılması gibi yararlar sağlamaktadır (Benligiray 2003: 67).

1.4.3.2. Yetkinlik Bazlı Ücret Sistemi

Küreselleşen dünyanın sebep olduğu yeni üretim şekilleri nitelikli elemana olan ihtiyacı artırmıştır. Yetkinlik bazlı ücret sistemi de bu süreçte ortaya çıkmıştır. Bu ücret sisteminde örgütün kendi niteliklerinden kaynaklı olarak ortaya çıkan kimi yetkinlik ihtiyaçlarının karşılanması için işçilerin motive edilmesi ve söz konusu yetkinliklerin ödüllendirilmesi söz konusudur. Yetkinlik bazlı ücret sistemlerinin yararları şu şekilde sıralanabilecektir (Akalp 2003);

- İşgücü beklentilerinin ve standartlarının netleştirilmesi,
- Bireylerin, takımların ve yöneticilerin, organizasyon stratejileri ile uyumlaştırılması,
- Performansın geliştirilmesinde her bir işçi arasında uyumun sağlanması,
- Adil ve objektif bir ücretlendirme kararlarının oluşturulması.

1.5. Hukuki Açından Ücret

İş sözleşmesinin kurucu unsurlarından ücret, işçinin iş görme borcunun karşısında yer alan bir işveren yükümlülüğüdür. İşK m.32/1'e göre; "*genel anlamda ücret bir kimseye bir iş karşılığında işveren veya üçüncü kişiler tarafından sağlanan ve para ile ödenen tutardır.*" Ücret; çalışılmadığı halde ücret ödenmesinin gerekli olduğu haller dışında, iş görme edimi karşılığında işçiye sağlanan para ve parasal değerli bulunan çıkarlardan oluşan bir gelir türüdür (Demircioğlu ve Centel 2013: 102).

1.5.1. Ücretin Unsurları

Ücretin ilk unsuru bir iş karşılığında ödenmesidir. Ücret iş sözleşmesinde, toplu iş sözleşmesi ve işverenin yönetim hakkı kapsamında belirlenen edimlerin yerine getirilmesi üzerine ödenen parasal bir gelirdir. Ancak günümüzde devletin sosyal niteliğine mukabil olarak işçiyi karşılığı olmaksızın, tatil günleri, yıllık izin, hastalık, analık ve kısa süreli askerlik görevi gibi durumlarda ücret ödenmektedir. Buna "sosyal ücret" adı verilmektedir (Demircioğlu ve Centel 2013: 365).

İş görme ediminin içeriği kural olarak önemli olmayıp TBK m.27/1'e göre iş sözleşmesinin konusu "*kanunun emredici hükümlerine, ahlaka, kamu düzenine, kişilik haklarına aykırı veya konusu imkansız...*" olmamalıdır. Aksi durumda iş sözleşmesi baştan itibaren hükümsüz sayılacaktır.

Ücretin bir diğer unsuru karşılık olarak ödenmesidir. İşK m.8/1'e göre iş sözleşmesi, işverenin "*...ücret ödemeyi üstlenmesinden oluşan sözleşmedir.*" Aynı yönde TBK m.394/2'ye göre; "*bir kimse, durumun gereklerine göre ancak ücret karşılığında yapılabilecek bir işi belli bir zaman*

için görür ve bu iş de işveren tarafından kabul edilirse, aralarında hizmet sözleşmesi kurulmuş sayılır.”

Söz konusu maddeler ele alındığında bir kimsenin karşılıksız olarak diğer bir kişi için çalışması iş sözleşmesinin kurulması için uygun bir ilişki değildir. Ancak yapılan işte genellikle bir ücret verilmesi olağan olduğunda ücret ödeme niyetinin varlığı karine olarak kabul edilmektedir. Bir diğer deyişle, *“durumun gereklerine göre ancak ücret karşılığında yapılabilecek bir işi belli bir zaman için görür ve bu iş de işveren tarafından kabul edilirse, aralarında hizmet sözleşmesi kurulmuş sayılır”* (TBK m.394/2).

Ücretin bir diğer unsuru işveren veya üçüncü kişi tarafından ödenmesidir. Ücret uygulamada çoğunlukla işveren tarafından ödenmekle birlikte üçüncü bir kişi tarafından ifa edilmesinde sakınca bulunmamaktadır.

Ücretin son unsuru ise parasal veya parasal değeri olan bir çıkarla ödenmesi gerektiğidir. İşK m.32/1'e göre *“genel anlamda ücret...para ile ödenen tutardır”*. Bu durumda asıl ücret, para dışındaki ve parayla ölçülmesi mümkün bir eşya olarak kararlaştırılamaz. Ancak asıl ücret dışındaki çıkarların mal biçiminde ödenmesi mümkündür (Demircioğlu ve Centel 2013: 104).

1.5.2. Ücret Miktarı

Ücret miktarı sözleşme özgürlüğü çerçevesinde serbestçe belirlenebilse de asgari ücretin altında olamayacaktır. TBK.m.401'e göre, ücretin yüksekliğinin(miktarının) belirlenmesinde üç kaynak rol oynamaktadır. Bunlar hizmet sözleşmesi, toplu iş sözleşmesi ve emsal ücret olarak sıralanabilir. Söz konusu emsal ücret asgari ücretten az olamaz.

Bazı durumlarda taraflar ücret belirlemiş olsalar da bu ücret tarafların aralarında kararlaştırdıkları gerçek ücret olmayabilmektedir. Uygulamada taraflar, SGK primlerini az ödemek amacıyla aralarında kararlaştırdıkları ücreti düşük gösterebilmektedir. Bu durum gerçek ücretin saptanmasını zorlaştırmaktadır.

1.5.3. Ücretin Ödenmesi

İşçi ücretleri kural olarak Türk parasıyla ödenmektedir. Ancak, ücret yabancı parayla kararlaştırılmışsa yabancı para cinsinden ödenebilecektir. Ayrıca yabancı para cinsinden belirlenen ücret *“...ödeme günündeki rayice göre Türk parasıyla ödenebilecektir”* (İŞK m.32/2/2).

Ücret işçi adına açılan banka hesabına ödenmesi de mümkün olup Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ve ilgili bakanlıklar tarafından işletmenin özellikleri dikkate alınarak zorunlu hale getirilebilir (İŞK m.32/3). Bu konuya ilişkin *“Ücret, Prim, İkramiye Ve Bu Nitelikteki Her Türü İstihkakın Bankalar Aracılığıyla Ödenmesine Dair Yönetmelik”* m.10'a göre; işverenin *“...Türkiye genelinde çalıştırdıkları işçi sayısının en az beş olması halinde,...bankalar aracılığıyla ödemekle yükümlüdürler.”*

Ücret ödemesi kural olarak işçiye yapılması gerekir. Fakat işçinin ayırt etme gücüne sahip küçük ya da kısıtlı olduğu durumlarda, kanunu temsilciyle birlikte yaşıyorsa kanuni temsilciye, kanuni temsilcinin rızasıyla ayrı yaşadığı durumlarda ödemenin bizzat işçiyi yapılması gereklidir(Medeni Kanun m.359/1).

1.5.4. Ücretin Ödenme Zamanı

İşK m.32/5'e göre; *“ücret en geç ayda bir ödenir.”* Bu süre *“...iş sözleşmeleri veya toplu iş sözleşmeleri ile bir haftaya kadar indirilebilir.”* İşçiler ihtiyaçlarına göre işverenden avans isteme yoluna başvurabilirler. TBK m.406/4'e göre; *“İşveren, işçiye zorunlu ihtiyacının ortaya çıkması halinde ve hakkaniyet gereği ödeyebilecek durumda ise, hizmetiyle orantılı olarak avans vermekle yükümlüdür.”*

1.5.5. Ücret Zamaşımı

İşK m.32/8'e göre işçinin ücret alacağı, doğduğu andan beş yıl geçtikten sonra zamaşımına uğrar. Bu süre geçtikten sonra işçi doğmuş ücretini alma hakkını yitirir.

İşçi borç muaccel olduktan sonra çalışmaya devam ederse zamaşımı durmayacaktır. Nitekim zamaşımı süresi borcun muaccel olması ile başlamaktadır. Bir başka deyişle 5 yıllık zamaşımı süresi işçinin iş sözleşmesinin bitmesiyle birlikte başlamamaktadır.

SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME

Küreselleşme süreci sadece üretim sistemlerini değiştirmekle kalmamış ve beraberinde işgücünü de yapısal olarak değiştirmiştir. Mevcut rekabet koşullarında öne geçmek isteyen işletmeler insan kaynakları uygulamalarını kullanıma sokmuşlardır. İnsan kaynakları yönetiminin de ağırlıklı olarak üstünde durduğu yegane konu ücretlerdir. Bu kapsamda ücret yönetimi sistemleri kurarak diğer insan kaynakları işlevleri ile ilişkisi sağlanmıştır.

Ücret yönetim sistemleri ile işletmenin ekonomik hedeflerine ulaşma yolunda işçilerin motivasyonlarının sağlanması, verimliliklerinin sağlanması, personel devir hızının düşürülmesi amaçlanmıştır. Bu noktada esnek, açık, objektif ücret sistemleri kurulması gerekmektedir.

Ücret yönetimi, eşit işe eşit ücreti, dengeli ücreti, piyasa koşullarına uyumu, bütünlüklü ücreti, terfi ile artan ücreti, açık bir şekilde anlaşılabilir bir ücreti, objektif ücret belirlemeyi, taraflar arasındaki uzlaşmayı ve denetlenebilirliğini amaçlamaktadır.

Ücret, pek çok çıkar grubu için önem arz etmektedir. Bunlarında başında işçi geliyor olup, işveren, toplum, devlet ve sendikalar gelmektedir. Başarılı bir ücret yönetimi işçilerin tatminini sağlarken, işverenin ekonomik amaçlarına engel olmamalıdır. Ayrıca pozitif hukuk kurallarına uygun olmalı ve iş barışını sağlamakla birlikte toplumsal barışa da katkıda bulunmalıdır.

KAYNAKÇA

- Acar, A. C. (2007), İşletmelerde Ücret Yapısının Oluşturulması ve Bir Uygulama, İstanbul: Literatür Yayınları.
- Akalp, G. (2003). "İnsan Kaynakları Yönetimi'nde Ücret Sistemlerine Genel Bir Bakış.", *İş Güç*, 5/1
- Akgün, A. İ. (2010). "Üretim Sistemlerinin Gerekli Kıldığı Maliyet Hesaplama Yöntemi Olarak Standart Maliyetler ve Sapma Analizlerinin İncelenmesi.", *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1: 35–64
- Akyıldız, H. (2001), Ücret Yapısının Oluşumu, Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Yayınları.
- Akyıldız, H. (2011), İş Değerlemesi, Ankara: Alter Yayıncılık.
- Andaç, F. (1992). "Ücret, Verimlilik ve Enflasyon İlişkileri.", *Verimlilik Dergisi*, 3
- Artan, S. (1981), Ücret Yönetimi ve Türkiye'deki Uygulama, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Bartuçgil, İ. (2002), Performans Yönetimi, İstanbul: Kariyer Yayınları.
- Benligiray, S. (2003), Ücret Yönetimi, İstanbul: Beta Yayınları.
- Benligiray, S. (2004). "İş Değerlemesi ve Ücret Yönetimi.", Geylan, R. ve Tonus, H. Z. (Ed.), *İnsan Kaynakları Yönetimi*, Eskişehir: Açıköğretim Fakültesi Yayını: 156–183.
- Bingöl, D. (2003), İnsan Kaynakları Yönetimi, İstanbul: Beta Yayınları.
- Çevik, H. H., Bilgiç, V. K., Göksu, T., Karakaya, M., Seyhan, K. (2008), Kamu Kurumlarında Performans Yönetimi, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Demircioğlu, A. M., Centel, T. (2013), İş Hukuku,, İstanbul, 2013, İstanbul: Beta Yayınları.
- Demiroğlu, M. (2016), Ücret Yönetimi.
<https://www.vergiportali.com/doc/21122006UCRETYONETIMI.pdf> (Erişim Tarihi: 15.12.16)
- Eren, E., Erdil, O., Zehir, C. (2000). "Türkiye'de Büyük Ölçekli İşletmelerde Uygulanan Ücret ve Maaş Yönetim Sistemi.", *Doğuş Üniversitesi Dergisi*: 95–124
- Ergül, H. F. (2006). "Kurumlarda Ücret, Ücret Sistemleri ve Ücret Başarı İlişkisi.", *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 5/18: 92–105
- Esener, T. (1978), İş Hukuku (3. Baskı), Ankara
- Göksu, N., Öz, B. (2008). "Etkin Ücret Yönetiminin İşletmeye Sağlayacağı Yararlar Konusunda İşgören Algılamaları: Bir Alan Çalışması.", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20: 419–436
- Işığışık, Ö. (2007), Ücret Teorisi, Politikası, Yönetimi, Sistemleri, Bursa: Marmara Yayınları.
- Izgar, H. (2012). "İş ve Meslek Analizi.", Izgar, H. (Ed.), *Endüstri ve Örgüt Psikolojisi*, Konya: Eğitim Kitapevi Yayınları: 179–198.

- Koray, M. (1995). "Esneklik ya da Emek Piyasasının Küreselleşmesi.", *Petrol İş*, /95–96
- Koray, M. (2012), Sosyal Politika, Ankara: İmge Kitapevi.
- Korkmaz, A., Avsallı, H. (2012). "Türkiye’de Asgari Ücretin Hukuksal Yönü.", *Uluslararası Alanda İşletme Fakültesi Dergisi*: 151–162
- Okakın, N. (2008), Çalışma Yaşamında İnsan Kaynakları Yönetimi, İstanbul: Beta Yayım.
- Örücü, E. (2007), Modern İşletmecilik, Ankara: Gazi Kitapevi.
- Pehlivan, B. (2008). "İnsan Kaynakları Yönetiminde Performans Değerlendirmesi ve Maliye Bakanlığı Çalışanlarına Yönelik Bir Uygulama.", *Maliye Dergisi*, /154: 171–187
- Sabuncuoğlu, Z. (1997), Personel Yönetimi Politika ve Yönetimsel Teknikler, Bursa: Ezgi Kitapevi.
- Sabuncuoğlu, Z. (2005), İnsan Kaynakları Yönetimi Uygulamalı, Bursa: Furkan Ofset.
- Süzek, S. (2014), İş Hukuku, İstanbul: Beta Yayınevi.
- Şahin, L. (2010). "İnsan Kaynakları Yönetimi’nde Ücretlendirme Fonksiyonunun Analizi.", *Kamu-İş Dergisi*, 11/2: 129–164
- Talas, C. (1976), Sosyal Ekonomi, Ankara
- Topalhan, T. (2014), Ücret Teorileri ve Ücret Politikaları, Ankara: Gazi Kitabevi.
- Uğur, A. (2003), İnsan Kaynakları Yönetimi, Sakarya: Sakarya Kitapevi.
- Yüksel, Ö. (2003), İnsan Kaynakları Yönetimi, Ankara: Gazi Kitapevi.
- Zaim, S. (1997), Çalışma Ekonomisi, İstanbul: Filiz Kitapevi.

BÖYÜK ÖMRÜN MISSİYASI
(Mahirə Hüseynovanın “Missiya” kitabı əsasında)

THE MISSION OF A GREAT LIFE
(based on the book "Mission" by Mahira Huseynova)

Nazile Abdullazade

Doç.dr, Azərbaycan Devlet Pedaqoji Universiteti, Filoloji Fakültesi, Edebiyatın Egitimi
teknolojisi Anabilim Dalı

*Assoc.prof., Azerbaijan State Pedagogical University, Faculty of Philology, Department of
literature and teaching methods*

ORCID No: <https://orcid.org/0000-0002-1829-7178>,

ÖZET.

Hər bir millətin, xalqın tarixini öz ömür yolunda yaşadan şəxsiyyətlər, simalar var. Bunlar hökmdarlar da ola bilər, siyasətçilər də, tarixçilər də ola bilər, yazıçılar da. Fitrətən, doğuluşdan kökünə bağlı olan bu şəxsiyyətlər milli-mənəvi irsin, mental dəyərlərin, genetik yaddaşın gələcək nəsillərə ötürülməsi kimi ağır bir missiyanın yükünü daşıyırlar. Özündən sonra layiqli miras – hər hansı bir abidə, sənət incisi ilə adlarını zaman və məkan müstəvisindən asılı olmayaraq, tarixə həkk edən bu şəxsiyyətlər mənsub olduqları millilikdən çıxıb bəşəriyyətə qazanır. Zaman bizdən uzaqlaşdıqca tarix onları bizə daha da yaxınlaşdırır. Lakin az hökmdar, rəhbər tapılar ki, öz xalqını sevərək, eyni zamanda sevilərək ona rəhbərlik etsin. Tanınmış siyasətçi, şəxsi mənafeyini xalqın mənafeyinə qurban verən, tarixən formalaşmış və minilliklərdən bəri qorunub saxlanan mənəvi irslə silahlanan Heydər Əliyev belə şəxsiyyətlərdəndir.

Ömür yolu və siyasi fəaliyyəti ilə Azərbaycan tarixinə şanlı səhifə yazan ümummillə liderin ölməz ideyalarının, taleyüklü missiyasının elm və təhsildə davamçılarından sayılan professor Mahirə Hüseynovanın bu günlərdə elmi-pedaqoji ictimaiyyətə təqdim etdiyi “Missiya” kitabı Heydər Əliyev şəxsiyyətinə mənəvi borcun və ehtiramın bariz nümunəsidir. Filologiya və tarix sahəsində sanballı elmi elitanın dəstəyi ilə ərsəyə gəlmiş kitabda müəllif ulu öndərin postsovet dövrü ictimai-siyasi fəaliyyətinə, onun xüsusilə Azərbaycan ədəbiyyatı, mədəniyyəti və incəsənətinin tanıtımı və qayğısı ilə bağlı xidmətlərinə zəngin erudisiya ilə yanaşmış, milli şüur, milli dəyərlər, milli mentalitetin qorunması ilə bağlı xidmətlərini yüksək qiymətləndirmişdir.

Anahtar Kelimələr: tarixi missiya, gerçəklik, Heydər Əliyev şəxsiyyəti, zaman, dövlət quruculuğu.

ABSTRACT.

There are personalities and figures who live the history of every nation and people in their own way of life. They can be rulers, politicians, historians, and writers. These individuals, who are

naturally connected to their roots from birth, bear the burden of a heavy mission of transferring national-spiritual heritage, mental values, and genetic memory to future generations. A worthy legacy after himself - these personalities who engraved their names in history regardless of time and place with any monument, artistic gem, get humanity out of the nationality they belong to. As time moves away from us, history brings them closer to us. However, there are few rulers and leaders who love their people and lead them while being loved at the same time. A well-known politician, Heydar Aliyev, who sacrificed his personal interests for the interests of the people, armed himself with the moral heritage formed historically and preserved since millennia, is one of such personalities.

The book "Mission" presented to the scientific-pedagogical community by professor Mahira Huseynova, who is one of the followers of the immortal ideas and fateful mission of the national leader who wrote a glorious page in the history of Azerbaijan with his life and political activities, is a clear example of the moral debt and respect for the personality of Heydar Aliyev. In the book, which was created with the support of the distinguished scientific elite in the field of philology and history, the author approached with rich erudition the social and political activities of the great leader in the post-Soviet period, his services, especially in the promotion and care of Azerbaijani literature, culture and art, and the preservation of national consciousness, national values, and national mentality. highly appreciated his services.

Key words: historical mission, reality, Heydar Aliyev's personality, time, state building.

Bileşik Tümcələr Oğuz Grubu Türk Dillerinde

f.ü.f.d Imanov Güləhməd Nağı oğlu

Bakı Dövlət Universiteti Şərq Şünaslıq fakultəsi Türk dili bölümü

Baku State University, Faculty of Oriental Studies, Turkish language department

Minimal tərkibli mürəkkəb cümlələrin yaranılması prosesi təbii ki, bir çox hallarda tərkibində üç və daha artıq komponenti olan tabeli, tabesiz, bağlayıcısız mürəkkəb cümlələr sferasını da əhatə etmək məcburiyyətində qalır. Çünki analizə cəlb olunan materialın heç də hamısı ikikomponentli cümlələr sırasında olmur. Bədii ədəbiyyat dilində, belə götürsək üçkomponentli tabeli və ya tabesiz mürəkkəb cümlələr heç də ikikomponentli mürəkkəb cümlələrdən az işlənir. Müəllif "idiostikindən" asılı olaraq bədii mətnlərdə mürəkkəb və ya çoxkomponentli konstruksiyalar müəyyən yer tutur. Bu cümlə növlərinin (tiplərinin) bu və ya digər formaları nasirlərimizin müəllif üslubunu müəyyən dərəcədə təyin edir. Yəni bu və ya digər ədibin dil üslubunu onun idiostilini təkcə frazeoloji və ya digər sabit-ekspressiv söz birləşmələri xüsusi cümlə konstruksiyaları xüsusi metaforik abzaslar sistemi və s. deyil, həm də müəllif üçün "adət-karda" optimal olan mürəkkəb cümlə konstruksiyalarının bəzi formaları da təşkil edir. Bu da birinci növbədə o deməkdir ki, Azərbaycan dili üçün sistemi normativ haldır, həm kəmiyyət və həm də keyfiyyət (komponentlərin modeldaxili qruplaşmalarının xüsusiyyətləri) baxımından bu konstruksiyalar dilimizin sintaktik vasitələr sistemində öz xüsusi yerini tutur.

Azərbaycan dilçilik məktəbinin nümayəndələri də bu cümlələrin tədqiqindən yan keçə bilməmişlər.

Azərbaycan dilçiliyində yaranılması meyillərinə Z.X.Tağızadənin <<Müasir Azərbaycan dili.Sintaksis>>(1960) əsərində rast gəlirik.

Düzdür, bu vaxta qədər yazılmış orta məktəb dərsləklərinin bəzilərində də, E.B.Həsənovanın (4,25) məlumatına görə, tabeli və tabesiz mürəkkəb cümlələrin bir sıra çoxkomponentli növləri barədə informasiya verilir. Amma bu qəbildən olan linqvometodik məlumatları sisteminin yaranılmasında bədii elmi-nəzəri platforma kimi qəbul etmək çətinidir.

Z.X.Tağızadə göstərilən kitabında zərflik budaq cümlələrindən danışarkən qeyd edir ki, tabeli mürəkkəb cümlənin budaq cümləsi özü mürəkkəb cümlə ilə ifadə oluna bilər, <<bəzən budaq cümlənin özü tabeli və ya tabesiz cümlədən ibarət olur>> (3,139)

- Ağ a buyurur ki, övladın yenə var, yoxsa hamısı bunlardır? (M.İbrahimov. Gələcək gün);
- Xəyalına qoymuşdu ki, buna təhvil veriləndə babasını çağıracaqdır ki, baxsın (M.Cəlal. Yaşadlarım).

Müəllif qeyd edir ki, bu cür konstruksiyalarda budaq cümlənin (<<mürəkkəb budaq cümlələrin>>) komponentlərinin baş cümlə ilə əlaqəsi müxtəlif olur: mürəkkəb budaq cümlənin

komponentlərinin hər biri ayrılıqda baş cümlənin eyni üzvünə aid olur, ya da mürəkkəb budaq cümlə bütövlükdə baş cümlənin bir üzvünə aid olur. (3,140).

Z.X.Tağızadənin aid fraqmentar analizi bu cümlələr barədə deyilmiş ilkin mülahizələrdəndir və göstərilən əsərin cəmi bir səhifəsi həcmindədir.

Mövzusunə həsr olunmuş xüsusi iş kimi Ə.Z.Abdullayevin elmi məqalələrini göstərmək olar (2,6).

Bu məqalələr Azərbaycan dilçiliyində probleminə həsr olunmuş ilk nəzəri tədqiqat olduğundan müəllif məsələnin qısa tarixini də vermişdir, göstərilən konstruksiyaların qrammatik təbiətinin şərhində və konkret analizində gözə çarpan qeyri-dəqiqlikləri araşdırmışdır, bu və ya digər terminoloji islahların işlədilməsindəki nöqsanları göstərmişdir. Müəllif yazır: <<İzahatdan aydın olur ki, bu vaxta qədər çoxbudaqlılar müxtəlif şəkildə izah edilmiş və bu barədəki fikirlər qənaətləndirici deyildir. Toplanan dil materialları göstərir ki, bu məsələ ayrıca tədqiq edilməyə möhtacdır>>(2,44).

Ə.Z.Abdullayev 1963-cü ildə yazdığı məqalədə <<Çoxbudaqlı tabeli mürəkkəb>> cümlələrin ilkin təsnifatına verir: 1.Komponentləri paralel surətdə birləşən konstruksiyalar; 2.Komponentləri ardıcıl birləşənlər; 3.Komponentləri qarışıq tipdə birləşənlər(2,45). Ümumiyyətlə isə bu qruplarda birləşən 39 çoxkomponentli tabeli mürəkkəb cümlə modeli ayırır.

Bu məqalədə deyilən fikirlərin çoxu gözümdə nəzəri ümumiləşmələrini Ə.Z.Abdullayevin fundamental kitabında da əksini tapmışdır. Müəllif qeyd edir ki: <<Müasir Azərbaycan dilində iki komponentdən təşkil olunan tabeli mürəkkəb cümlədən başqa çoxkomponentli tabeli mürəkkəb cümlələr də vardır. Komponentlər çox zaman budaq cümlələr hesabına, bəzən də baş cümlələr hesabına artır>>(1,417-418)

Müəllif, göründüyü kimi, əsasən çoxkomponentli tabeli mürəkkəb cümlələr dairəsindən çıxış edir və bu cümlələrin əsas növlərini adlandırır - <<komponentləri paralel bağlananlar, ardıcıl bağlananlar, qarışıq tipdə (həm ardıcıl, həm də paralel) bağlananlar. Bunlar da hər birinin müxtəlif quruluşları və variantları mövcuddur>>

Bu fikirlər göstərilən əsərin <<Nəticə>> hissəsində səsləndirilmiş tezislərdir və əsərdə konkret material analizi ilə dəstəklənmir.

Buna baxmayaraq, Ə.Z.Abdullayevin aid bir fikri bizim əsərimiz üçün çox önəmlidir. Müəllif Azərbaycan dilinin özünəməxsus vahidləri kimi təyin edir: <<Bu qədər budaq cümləyə və bağlayıcı vasitələri, bu qədər müxtəlif quruluşlu çoxbudaqlılara malik olan tabeli mürəkkəb cümlələri başqa dillərin təsiri kimi, Azərbaycan dilində öləri bir sintaktik hadisə kimi izah etmək doğru olmaz. Tabeli mürəkkəb cümlələr sistemində bu qədər zənginliyi yalnız dilin qanunauyğun inkişafının təbii nəticəsi kimi qiymətləndirmək lazımdır>>(1,418). Müəllifin həsr olunmuş rus dilində yazdığı məqaləsində nəzəri tezislərin hamısı dil materialı ilə illustasiya olunur.

Ə.Z.Abdullayevin fikirləri ilə eyni vaxtda ümumi türkologiyada da həsr olunmuş əsərlər-dissertasiya və monoqrafiyalar da meydana çıxırdı. Bu əsərlər sırasında Q.A.Əbdürrəhmanovun <<Основы синтаксиса сложного предложения современного узбекского языка>>(1960) İ.A.Azlarovun <<Сложноподчиненные предложения с несколькими придаточными в современном узбекском языке>> (1962) M.Z.Zəkiyevin << Синтаксический строй татарского>> (1963) və digər əsərləri qeyd etmək olar.

Q.A.Əbdürrəhmanovun kitabının <<Сложные предложения с несколькими придаточными>> başlığında ancaq çoxkomponentli tabeli mürəkkəb cümlələr araşdırılır və onların iki növü - budaq cümlələri paralel birləşən (соподчинение) və budaq cümlələri ardıcıl birləşən (последовательное подчинение) konstruksiyalar müəyyən olunur.

Digər növləri isə (tabesiz və bağlayıcısız mürəkkəb cümlələr bazasında qurulmuş) əsərin <<Mürəkkəb tərkibli mürəkkəb cümlələr>> hissəsində çox ötəri baxılır və heç bir şərh olmadan bu cümlələr <<mürəkkebləşmiş period>> adlandırılır (осложненный период) (7,121). Bu konstruksiyaların dörd növü müəyyənləşdirilir:

1. Tabeli və tabesiz mürəkkəb cümlələrin birləşməsindən əmələ gələn; 2.Tabesiz və bağlayıcısız mürəkkəb cümlələrin birləşməsindən əmələ gələn; 3.Tabeli və bağlayıcısız mürəkkəb cümlələrin birləşməsindən əmələ gələn; 4.Tabeli, tabesiz və bağlayıcısız mürəkkəb cümlələrin birləşməsindən əmələ gələn konstruksiyalar.

Q.Əbdürrəhmanovun əsəri əsəri XX əsrin 60-cı illərinin məhsuludur. O zamanlar barədə sistemli təsəvvür yaratmaq fikrimizə, bir o qədər də asan deyildi. Ancaq deyilənlər heç də haqq vermir ki, tabeli mürəkkəb cümlə sistemini çoxkomponentli konstruksiyalar müstəvisində zəminində mürəkkəb cümlənin digər növlərindən ayrılıb xüsusi rubrikaya - <<period>> rubrikasına salınsın və bu qərara heç bir nəzəri baza təyin olunmasın.

Əsərin məzmunu ilə tanışlıq göstərir ki, müəllif mürəkkəb cümlənin seqmentlərini (hissə, komponent və s.) terminoloji cəhətdən fərqləndirmir. Və, nəhayət, müəllif <<осложненные предложения>> anlayışını mürəkkəb cümlənin çoxkomponentli formalarına şamil etməklə nəzəri-terminoloji səhvə yol verir, çünki <<осложненное предложение>> termini rus dilçiliyində (Q.Əbdürrəhmanovun əsəri rus dilində yazılmışdır) feli sifət, feli bağlama tərkibli və digər aralıq elementləri ilə zənginləşən cümlələr (yəni sadə cümlələr) sistemində özünə ənənəvi yer almışdır.

Ədəbiyyat

1. Ə.Z.Abdullayev. Müasir Azərbaycan dilində tabeli mürəkkəb cümlələr. Bakı, 2-ci nəşr, Maarif.1974.
- 2.Ə.Z.Abdullayev. Çoxbudaqlı tabeli mürəkkəb cümlələr // ADU- nun <<Elmi əsərləri>> Ədəbiyyat və dil seriyası, №1, 1963, s.43-60
- 3.Z.X.Tağızadə. Müasir Azərbaycan dilinin sintaksisi. API nəşriyyatı, 1960.
- 4.E.C.Həsənova. Mürəkkəb cümlələrin polipredikativliyi. ADU nəşriyyatı, Bakı, 1986.
- 5.M.Hüseynzadə, M.Şirəliyev. Qrammatika. 6-7 siniflər üçün. Bakı,1941

РЕЗЮМЕ

В статье рассматривается вопрос об осмыслении синтаксического статуса многокомпонентных сложных предложений в азербайджанской лингвистике и общей тюркологии, о семантико-структурной целостности этих конструкций, об установлении конститутивных параметров названных структур в качестве особых синтаксических единиц. Систематизируются различные концепции изучения многокомпонентных сложных предложений в азербайджанистике и общей тюркологии. Отмечаются специфические свойства, противопоставляющие эти конструкции стилистико-текстовым единицам.

SUMMARY

The article considers the matter of comprehension of syntactical status of semicomponential compound sentenus in general linguistics, as well as the matter of establishment of the constitutive parameters of mentioned constructions as syntactical units. It summarizes various concepts of study of the semicomponential compound sentenus in Azerbaijani language and general Turkology.

The article distinguishes specific semantico-structural properties, differentiating given constructions from stylistic-textual units.

Açar sözlər: çoxkomponentli mürəkkəb cümlə; ardıcıl tabelilik; paralel tabelilik, izomorfizm

Ключевые слова: многокомпонентные сложные предложения; последовательное подчинение; соподчинение; изоморфизм.

Geç Antik Çağ İnan Yazıtlarında *Wuzurg-Farmatâr* (Bozorg Farmandâr) Kavramı

Doç. Dr. Ahmet ALTUNGÖK¹

Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi

Özet

Sâsâniler dönemi yazıtları, sikkeleri ve edebi metinlerinde *lb' farmatâr* veya *wuzurg farmatâr* şeklinde görülen bu ifade önemli bir devlet memuriyeti için kullanılmıştır. *Wuzurg farmatâr* ifadesi “büyük ferman sahibi” anlamına gelmektedir. Bu ifade Sâsânî saray teşkilatının başındaki en yüksek rütbeli devlet adamı için kullanılmıştır. Bu devlet görevlisi hükümdardan sonraki en etkili kişidir. İslam sonrası dönemde *vezîr-i a'zam* ve *sadr-ı a'zam* adı verilen baş vezirler ile günümüzdeki başbakanların sahip olduğu yetkiye sahiptir. Bu memuriyet için kullanılan ifadeye ait olan sözcükler aynı kaynaklarda birbirinden ayrı olarak da kullanılmıştır. Bu makalede *wuzurg farmatâr* ifadesini meydana getiren *lb'/rb'* (rabâ), *wuzurg* (bozorg), *parmat* (farman), *parmatâr* (farmandâr) gibi sözcüklerin Sâsânî kaynaklarındaki kullanım şekilleri incelenmiştir. Bu kavramların kullanılmış olduğu kitabe, sikke ve edebi metinlerdeki kullanım şekillerinden örnekler vermek suretiyle konuya açıklık getirilmiştir. Çalışma, Sâsâniler döneminde önemli bir devlet görevini ifade eden *wuzurg farmatâr* tabirinin bu dönem yazıtlarında yer alan filolojik kökeni ile ilgili örnekler vermeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Bozorg, Râb, Ferman, Râb Fermandâr, Bozorg fermandâr.

The Concept of Wuzurg-Farmatâr (Bozorg Farmandâr) in the Iranian Inscriptions of the Late Antiquity

Abstract

This expression, which is seen in the inscriptions, coins and literary texts of the Sassanid period in the form of *lb' farmatâr* or *wuzurg farmatâr*, was used for an important civil service. The expression *wuzurg farmatâr* means “great edict owner”. This expression was used for the highest-ranking statesman at the head of the Sassanid palace organization. This state official was the most influential person after the monarch. In the post-Islamic period, he had the authority that the chief viziers called *vezîr'i a'zam* and *sadr-ı a'zam* and the current prime ministers had. The words belonging to the expression used for this office were also used separately from each other in the same sources. In this article, the usage patterns of words such as *lb'/rb'* (rabâ), *wuzurg* (bozorg), *parmat* (farman), *parmatâr* (farmandâr), which form the expression *wuzurg farmatâr*, in Sasanian sources are examined. The subject has been clarified by giving examples of the usage patterns in inscriptions, coins and literary texts in which these

¹ Email: ahmet.altungok@bilecik.edu.tr; Orcid: 0000-0003-3777-239X

concepts have been used. The study aims to provide examples related to the philological origin of the phrase *wuzurg farmatār*, which refers to an important state duty during the Sassanid period, contained in the inscriptions of this period.

Keywords: Wuzurg, Rabā, Farmat, Rabā Farmatār, Wuzurg Farmatār.

Giriş

Çalışmada Pehlevîce sözcüklerin karşılığı olarak MacKenzie, Nyberg ve Jamaspi-asa ile Haug'a ait olan Pehlevîce sözlük çalışmaları kullanılmış ve bu çalışmaların tam künyeleri makalenin kaynaklar kısmında verilmiştir. Uzun sesli ā (â) karakterinin karşılığı olarak ters kesme (˘) işareti kullanılmıştır. Uzun -ī (î) sesinin karşılığı olarak düz kesme (˘) işareti kullanılmış, bu sese karşılık gelen Pehlevîce harf karakterinin sessiz harfler için kullanılan karşılığı olarak -y harfi kullanılmıştır. Uzun -ū (û) sesinin karşılığı olarak -w harfi kullanılmıştır. Bu sesin karşılığı olarak kullanılan Pehlevîce karakterin sessiz harfleri karşıladığı yerlerde -v ve -r harfleri kullanılmıştır. Parthça ve Pehlevîce c, ç, j (ž) seslerinin karşılığı olarak aynı harf karakteri kullanılır. Parthçadan Pehlevîceye geçişte yaşanan harf dönüşümlerinden dolayı aynı sözcük içindeki bazı harfler -l yerine -l, -h yerine -s şeklinde okunduğuna dikkat edilmelidir². Makalede Pehlevîce yazıtların transliterasyon ve transkripsiyonlarında *EI*'nin benimsemiş olduğu kurallar takip edilmiştir. Bununla beraber bu metinlerin Türkçe karşılıklarının yazımlarında *İSAM*'ın transkripsiyon kuralları takip edilmiştir. *EI* ve *İSAM*'ın takip ettiği transliterasyon ve transkripsiyon kurallarına ulaşmak kolay olduğu için bunlara ait listelerin verilmesine gerek duyulmamıştır. Metinlerin okunmasında kolaylık sağlamak amacıyla Pehlevîce bazı karakterlerin günümüz Farsçasındaki ve Türkçedeki ses karşılıkları aşağıdaki tabloda verilmiştir. Çalışmada kullanılan sikke ve kitabelerin V. yüzyıl ve öncesi dönemlere ait olmasından dolayı bu dönem yazıtlarında kullanılan *Kitâbe Pehlevîcesine* ait harf karakterleri verilmiştir. Metin içerisinde verilen şekillerde kaynak belirtilmeyen tablolar bu çalışmaya aittir.

Günümüz Farsçası	آ	ای	و	ر	او	ج	ز	پ	ف	ل	ر	خ	س	ش	ی		
Ses Karşılığı	ā	ī	ū	r	v	c	č	ž	z	f	p	l	r	h	s	š	y
Pehlevîce Karakterler	𐭠	𐭡	𐭢	𐭣	𐭤	𐭥	𐭦	𐭧	𐭨	𐭩	𐭪	𐭫	𐭬	𐭭	𐭮	𐭯	𐭰

Görsel 1. Tablodaki Pehlevîce harf karakterleri V. yüzyıl ve öncesi İrân yazıtlarında kullanılan, “Inscriptional Pahlavi” adı verilen “Kitâbe Pehlevîcesine” ait yazı karakterleridir.

Wuzurg (Bozorg) Kavramı

Wuzurg sözcüğünün Sâsânîler dönemi yazıtlarında ve bu dönemdeki sözlü literatürde farklı kullanım şekilleri bulunmaktadır. Genel anlamda bu tabir Sâsânî toplumundaki soylu ailelere mensup kimseler için kullanılmıştır³. Bundan dolayı tekil olarak *wžlk* şeklinde ifade edilen *wuzurg* sözcüğü kitabelerde genellikle *wžlk'n* şeklinde çoğul olarak kullanılmıştır. Bu

² Parthlar dönemi İrân dilleri arasındaki harf dönüşümleri için bkz. Hintze, 1998, s. 147-161.

³ Harper and Meyers, 1981, s. 39.

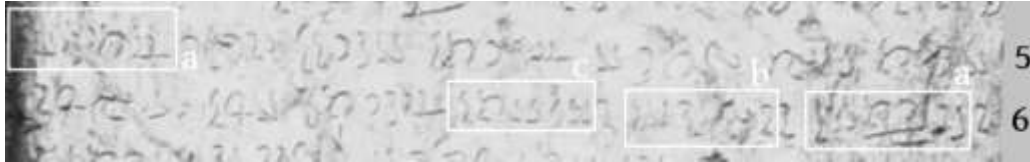

ifade Pehlevîcedeki –r ve –l dönüşümünden dolayı *wzrk'n* şeklinde de yazılır. *Wuzurg* kelimesi “büyük” anlamına gelmekle beraber günümüz Farsçasında Arap alfabesiyle *bozorg* (بزگ) şeklinde yazılmaktadır. Genel olarak *wzlk'n* (wuzurgān) şeklindeki çoğul hali “büyükler” anlamında Sâsânî soylularını ifade etmek amacıyla kullanılır⁴.

1.		<i>wzlk'n</i>	2.		<i>wzrk'n</i>
----	--	---------------	----	--	---------------

Görsel 2. Wuzurgān sözcüğünün (1.) Kitâbe (inscriptional) ve (2.) Kitâbî (modern) Pehlevîce metinlerde yazılış şekli. (Kaynak: ŞH Kitabesi 6. Satır; Thomas, 1868, s. 69).

I. Şâpûr'a ait olan ŞH Kitabesinde bu hükümdar *Tîr Bayramı* (ok bayramı) münasebetiyle düzenlemiş olduğu bir törende icrâ etmiş olduğu bir gösteriyi izleyen İran soyluları için dört tabir kullanılır. Bu tabirlerden bir tanesi *wzlk'n* (wuzurgān) sözcüğüdür. Kullanılan dört tabirin de bütün soylular için kullanılan ortak ifadeler olduğu muhakkaktır. Buna rağmen bu dört tabirle İran soylularının dört sınıfa ayrıldıkları yönünde bir düşünce hâkimdir⁵. Bu tabirlerden bir tanesi şehirlerde oturan insanları ve şehir yöneticilerini ifade etmek için kullanılan *štldl'n* (šahrdārān) sözcüğüdür. Bir diğeri hanedan mensuplarını ifade etmek için kullanılan *brb't'n* (wāspuhrān) sözcüğüdür. Üçüncü olarak *wuzurgān* ve dördüncü olarak da İran toplumundaki özgür insanları ifade etmek için '*z'tn* (azātān) tabiri kullanılmıştır. Sâsânîler dönemi İran toplumunda bütün soylular hem hanedan mensubudur hem şehirlerde oturur hem özgür bir sınıftır ve hem de büyükler olarak ifade edilir. Mantıksal olarak bu dört tabir aynı kesimi ifade eder. Bu tabirlerden sadece *wuzurgān* sözcüğü devlet kademesinde görev yapan yüksek rütbeli devlet memurları için de kullanılır. Wuzurg sözcüğüne Sâsânîler dönemi devlet adamlarından bir tanesinin isminde de rastlanır⁶. I. Hüsrev dönemi bakanlarından *Wuzurg Mihr*'in (Bozorgmihr/ بزرگمهر) isminde görülen bu ifade İslam son *بزرگمهر* kaynaklarında farklı şekillerde ifade edilmiştir⁷.

Görsel 3. 5 (a) *štldl'n* 6 (a) *brb't'n* 6 (b) *wzlk'n* 6 (c) '*z'tn* (ŞH Kitabesi 5. ve 6. Satırlar; Görselin Kaynağı: Solat, 1398, s. 176).

Transliterasyonu: 5. 'mt znh hty' šd'tn 'd'nn lw'n' štldl'n 6. w brb't'n w wzlk'n w 'z'tn sd'tn 'pn lgth pwn

Transkripsiyonu: 5. ki īn tîr wistan ēg-an pēš šahrdārān 6. ū wāspuhrān ū wuzurgān ū azātān wistan pāy pad

Anlamı: 5. Bu oku fırlattığım zaman, onu şehirlilerin 6. ve hanedan mensuplarının ve büyüklerin ve özgürlerin huzurunda attım, ayağımızı ...

⁴ McDonough, 2010, s. 299vd.

⁵ Christensen, 1939, s. 114, 115.

⁶ Yarshater, 2000, s. 399.

⁷ Bkz. Anttila, 2018, s. 144, 159. Adı geçen kişinin *Kelile ve Dimne* adlı klasiği Hindistan'dan getiren bu dönem devlet adamlarından *Borzue* olduğu da söylenir. Bkz. Nariman, 1918, s. 107, 108

Farmatâr (Fermândâr) İfadesi

Farmatâr tabiri ise “ferman sahibi” anlamına gelmekle beraber devlet adamları ve komutanlar için kullanılır⁸. Kavramın Persler döneminde de kullanıldığı, çok sayıda göreve sahip olan ve emrinde çok sayıda kişi bulunan kraliyet görevlilerini ifade eden *paru* (poru) sözcüğünden geldiği tahmin edilir. Bu ifade eski İran’da *framana* şeklinde yargılama ve hüküm verme anlamında kullanılmıştır⁹. Aynı zamanda Persler döneminde *prataraka* (frataraka) şeklinde hükümdarları ifade etmek amacıyla da kullanılmıştır¹⁰. *Wuzurg* ve *farmatâr* sözcükleri ayrı ayrı olarak kullanıldıkları gibi her ikisi birlikte *wuzurg-framatâr* şeklinde Sâsânîler dönemi yazıtlarında görülmektedir. Kitabelerde *plmt’l* şeklinde transliterasyonu yapılan bu kavram *prmt’r* şeklinde de yazılmakla beraber *farmatâr* şeklinde telaffuz edilmektedir. Sâsânî yazıtlarında bu kavram idari bir görevin karşılığı olarak kullanılmıştır. Genelde devlet yönetiminde hükümdardan sonra emretme yetkisine sahip olan yüksek rütbeli devlet adamları için bu kavram kullanılır.

Kitâbe Pehlevîcesinde	𐭯𐭮𐭥𐭥𐭥	<i>prmt’l</i>
Modern Pehlevîcede	𐭯𐭮𐭥𐭥𐭥	<i>plm’t</i>
Yeni Farsçada	فرمون	<i>fermūd</i>
Kitabe Örneği		<i>prmt’r</i>

Görsel 4. *prmt’l* ifadesinin farklı yazım ve okunuş şekilleri.

Sâsânîler dönemi kitabelerinde bu görevlilerin emretme yetkilerine dair çok sayıda örnek bulunmaktadır. Selûk (Selevkos) Kitabesinin 4. satırında bu kavram iki defa geçmektedir. Bu kitabede Sâsânîlerin Kâbil başyargıncı Selûk, Sakânşâh Şâpûr’a ve kendisine ait olan iki fermana (buyruğa) yer vermektedir.

Görsel 5. 4(a) *sk’n mlk’* 4(b) *plm’t’* 4(c) *plm’t’* (Selûk Kitabesi 4. Satır; Görselin Kaynağı: https://ids.si.edu/ids/deliveryService?max=800&id=FS-FSA_A.6_04.GN.2671).

Transliterasyonu: 4. *sk’n mlk’ plm’t’ npštn’ ‘pm plm’t’ ptpwrs’t ‘pm*

Transkripsiyonu: 4. *sakân šâh framâtī nibištān man framātī pahipursīd man*

Anlamı: 4. Sakânşâh yazılmasını emretti ve ben de okunmasını emrettim ayrıca ben ...

Bununla beraber I. Şâpûr dönemi devlet görevlilerinden bazıları Ebnûn (ŞAb) Kitabesinin dört zeylinden bir tanesinde görülmektedir. Bu görevlilerden birisi olan Behnâm’ın (Wahûnâm) saray komutanı olduğu ve *farmatâr* şeklinde ifade edildiği görülür. Bu kavramın sıfat olarak kullanıldığı yerlerde devlet görevlilerinin emretme yetkisini belirttiği, kavramın

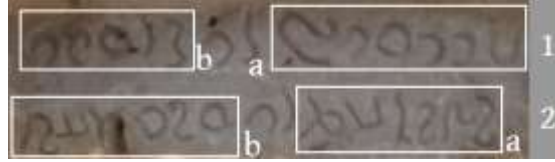
⁸ Brosius, 2006, s. 167.

⁹ Herzfeld, 1935, s. 42, 43.

¹⁰ Lukonin, 1350(hş), s. 40; Meşkûr, 1363(hş), s. 371.

isim olarak kullanıldığı yerlerde ordu ve komutanlık görevlerini karşıladığı anlaşılmaktadır. Parthlar ve Sâsânîler dönemi yazıtlarında Yunanca da yazı dili olarak kullanılmıştır. Kitabelerde bu sözcüğün Yunanca karşılığının *epytron* şeklinde yazıldığı görülmektedir¹¹. Aşağıdaki şekilde ŞAb Kitabesinin ilgili kısmında geçen *prmt* 'r sözcüğü verilmiştir.

Görsel 6. 1(a) 'sp'ç (b) *drpt* 2(a) *whwn*'m 2(b) *prmt*'r (ŞAb Kitabesi Aşpîz Wahûnâm Satırı; Görselin Kaynağı: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/f/fd/Ghavam_Garden_Darafsh_%2857%29.JPG).

Transliterasyonu: 1. 'sp'ç z' *drpt* 2. *whwn*'m z' *prmt*'r

Transkripsiyonu: 1. Aşpîz zî darbed 2. Wahûnâm zî farmatâr

Anlamı: 1. Saray sorumlusu Aşpîz 2. Komutan Behnâm

Yine ŞAb Kitabesinde bu kavramın *plm*'t şeklindeki kullanımı da görülmektedir. Kitabenin sahibi olan Şebistân ileri gelenlerinden Ebnûn kendisi için de bu kavramı kullanmaktadır. Kitabede kendisini Şebistân âyanı olarak tanıtan bu görevli, bir ateş tapınağı yapılması için emir verdiğini söylemektedir. Ordu komutanları için kullanılan bu tabirin yargıç, şehir valisi, âyan ile diğer yüksek rütbeli kraliyet memurları için de kullanıldığı görülmektedir.

Görsel 7. L. I/1 (a) 'bnwn L. I/1 (b) *špstn* L. I/2 (a) *plm*'t L. I/3 (a) *plm*'dt (ŞAb Kitabesi I/1, 2, 3. Satırlar; Görselin Kaynağı: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/f/fd/Ghavam_Garden_Darafsh_%2857%29.JPG).

Transliterasyonu: L. I/1. *znh* 'twlg'h' 'bnwn z' *pwn špstn* L. I/2. 'dn'k *plm*'t *mnw* *kl*' 'p *kz*' L. I/3. *plm*'dt a'km ht *ydhn* *hwh*...

Transkripsiyonu: L. I/1. in ādurgāh abnûn ī pad šabistân L. I/2. āyanîk framād kī kard āp kzī L. I/3. framāyed kûm agar dastan hē...

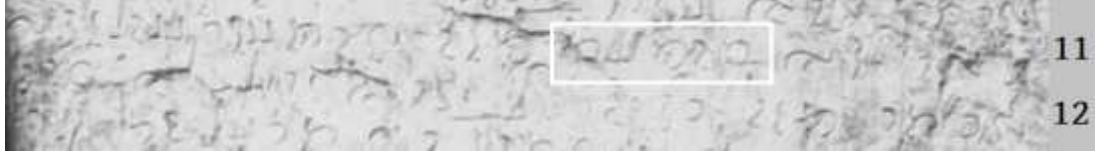
Anlamı: Bu ateşkede Şebistân âyanı Ebnûn'un emriyle yapılmıştır. İlk olarak ferman ettim ki eğer ...

Farmatâr sözcüğü Sâsânîler dönemine ait klasik metinlerde de çok sık görülmektedir. Bu döneme ait klasik metinlerden *Mātekdân ī Hazār Dādestân* adlı hukuk mecmuasında bu ifade *framān*, *framān-butan*, *framatān*, *framāy* gibi farklı şekillerde "mahkeme kararı, emretme, itaat

¹¹ Lukonin 1350(hş), s. 177.

etme, itaati altında olma” gibi anlamlarda kullanılmıştır¹². Bunlara ek olarak bazı dini metinlerde yapılan suçun karşılığı ve derecesi olarak *framān* (fermān) şeklinde kullanılmıştır¹³. Sâsânîler dönemi klasiklerinin bazılarında da bu ifade “emretmek, fermân buyurmak, emri yerine getirmek” anlamlarında kullanılmıştır¹⁴. Yine ŞH Kitabesinin 11. satırında I. Şâpûr’un emretme yetkisini kullanırken *prm’t* sözcüğünü kullandığı görülmektedir. “Ok Bayramı” münasebetiyle bir şölen düzenleyen ve bu şölenle Sâsânî soylularıyla birlikte ok atışı gerçekleştiren *şehinşâh* bu etkinliği kitabesinde dillendirmiştir.

Görsel 8. 11. *prm’t* (ŞH Kitabesi 11 ve 12. Satırlar. Görselin Kaynağı: Solat, 1398, s. 176).

Transliterasyonu: 11. ‘hr lnh prm’t mnw ç’t’k’ ‘wln dl’ 12. ç’t’ mnw ydh tb hwh zk lg h pwn

Transkripsiyonu: 11. pas aman framāt kē çitākī ōrandar 12. çidī kē dast nēw hē ān pāi pat

Anlamı: 11. bu nedenle tümseğin aşağıya kurulmasını emrettim 12. kim yetenekliyse ayağını bu tümseğin üzerine koysun...

Wuzurg-Farmatār (Bozorg Fermândâr) İfadesi

Sâsânî devlet aygıtı içerisinde emretme yetkisine sahip bütün yüksek rütbeli memurların *farmatār* rütbesinde oldukları anlaşılmaktadır. Emretme yetkisine sahip olan yüksek rütbeli memurların en tepesinde bulunan saray görevlisi ise *Wuzurg-Farmatār*’dır. *Wuzurg-Farmatār* rütbesindeki yüksek rütbeli memur, Sâsânî saray teşkilatının başında bulunan ve bugünkü karşılığıyla başbakan konumunda olan görevliye karşılık gelmektedir¹⁵. Yetki olarak hükümdardan sonra gelmekle beraber bu görevli baş vezir konumundadır. Sâsânî sarayındaki *wuzurg farmatār* Roma’daki *praetorian prefects* adı verilen yüksek rütbeli görevlinin eşiti olarak kabul edilir¹⁶. *Wuzurg farmatār* Ahâmenişler ve Eşkânîler döneminde *hazārapatī* unvanıyla görev yapan saray baş vezirinin Sâsânî sarayındaki karşılığıdır¹⁷. İslam sonrası dönemdeki yönetimlerde *vezîr-i a’zam* veya *sadr-ı a’zam* adı verilen ve hükümdardan sonra gelen devlet görevlisiyle aynı göreve sahiptir¹⁸.

Geç Antik Çağ İran’ına ait olan edebi metinlerden birisi olan *Abar Stâyēnīdārīh i Sūr Āfrīn* isimli kaynağın 11-16 arasındaki bentlerinde bu dönem devlet yöneticilerinin unvanlarına yer verilerek onlar için dualar edilir. Devlet yöneticilerinin ilki olarak *wuzurg farmatār* unvanlı devlet yöneticisinden bahsedilir ve kendisi için dua edilir. Adı geçen dini metnin 11. bendinde bu yönetici “her türlü ihtirama layık, yaratılmışlar içerisinde büyüklük ve kudret bakımından

¹² *Mātekdān ī Hazār Dādestān*, çev. 1997 (Perikhanian), A36, 6-12 (s. 314); A5, 2-6 (s. 254); A25, 8-11 (s. 290).

¹³ *Şāyast nā-Şāyast*, çev. 1369(hş) (Muzdâpûr), s. 145, 181, 221, 227.

¹⁴ Örnek olarak bkz. *Ayâdgār ī Zarērān*, çev. 137(hş) (Orian), s. 50, 202, 398.

¹⁵ Kâzerûnî, 1389(hş), s. 241.

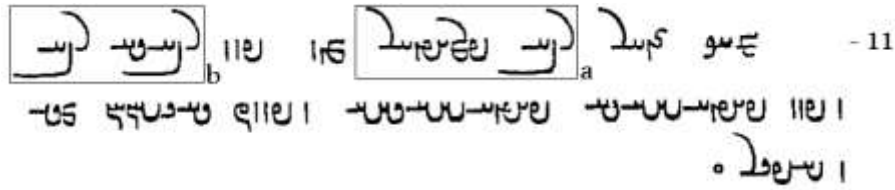
¹⁶ Garsoian, 2000, s. 589.

¹⁷ Christensen, 1368(hş), s. 171.

¹⁸ Mase, 1967, s. 192.

en güçlü ve en büyüğü” şeklinde ifade edilmiştir. Metinde yazıtlardan farklı olarak *farmātār* sözcüğünün ikinci hecesinde uzun –a karakteri kullanılmıştır.

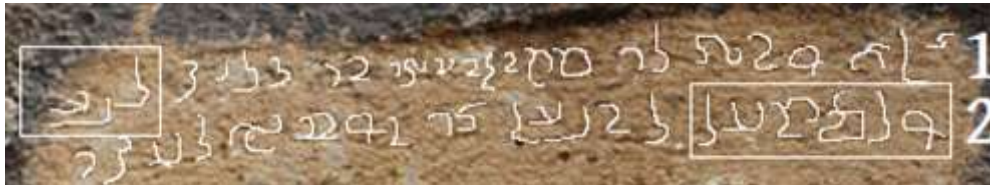
Görsel 9. 11 (a) *lb' plm't'l* (rabā farmātār) 11 (b) *lb'gh lb'* (wuzurgīh wuzurg) (Görselin Kaynağı: Orïan, 1371(hş), 104).

Transliterasyonu: 11. 'm'k zwhl lb'plm't'l pwn lb'gh lb' w pwn p'thš'yh' ī p'thš'yh' w pwnč dh'sn'n mh w špyl

Transkripsiyonu: 11. hamāg zōhr wuzurg farmādār kē pad wuzurgīh wuzurg ū pad pādihšāyīh pādihšāy ū pad-iz dahišnān meh ū weh

Anlamı: 11. Her türlü ihtirama layık büyük farmadār ki büyüklükte büyük, kudret açısından en kudretli ve de yaratılmışlar içerisinde en büyük ve en iyisi

I. Erdeşîr dönemi Sâsânî devlet adamı Aparsâm'ın bu hükümdar döneminde *wuzurg farmatār* sıfatıyla görev yaptığı görülür¹⁹. II. Şâpûr döneminde Sâsânîlerin etkili devlet adamlarından Âzerpâd Mihrespendân'ın *wuzurg farmatār* olarak görev yaptığı da bilinir. Ayrıca II. Yezdegerd (MS. 438-457) dönemi başbakanı olan Mihr Nersî, Firûz Âbâd'daki kendi yazıtında bu unvanından bahseder. MS V. yüzyıla ait olan bu kitabede kendisini *rabā farmatār* olarak adlandırır. Mihr Nersî, I. Yezdicürd (399-420) döneminden itibaren uzun bir dönem Sâsânî devlet yönetiminde görev almış etkili bir devlet adamı olarak uzun bir süre bu görevde bulunmuştur²⁰.

Görsel 10. 1. (Chl. Phl. *lb'/rb'*; Ss. Phl. *wuzurg*) 2. (Chl. Phl. *plmt'l/prm'r*; Ss. Phl. *farmatār*) (Kaynak: MNFd Kitabesi 1. ve 2. Satırlar; Görselin Kaynağı: <https://en.wikipedia.org/wiki/Mihr-Narseh>).

Transliterasyonu: 1. znh pwhl' mtr nrsh' z' dl'k lb' 2. plmt'l lwb'n z' npšh l'd'

Transkripsiyonu: 1. īn pūhlī mihr narsahī ī darīg rabā (wuzurg) 2. farmatār ruwān ī hūyeš rāi

Anlamı: 1. Bu köprüyü Mihr-Nersî saray baş 2. bakanı ruhunun selameti için ...

Mihr Nersî'nin kendisine ait olan mektuplarında da *wuzurg farmatār* unvanını kullandığı söylenir. Armenia Kralı'na gönderdiği bir mektupta kendisi için bu unvanı kullanmıştır²¹. Sâsânîler dönemi dini metinlerinde *wuzurg* ve *farmāt* sözcüklerine çok sık

¹⁹ Frye, 1962, s. 211.

²⁰ Mihr Nersî ile ilgili farklı bilgiler için bkz. Malcolm, 1829, s. 97; Yarshater, 2000, s. 395; Frye, 2000, s. 146, 147. Frye aynı zamanda bu tabirin büyük ordu komutanlarına verilen isim olduğu görüşündedir. Bkz. Aynı yer, s. 148.

²¹ Christensen, 1368(hş), s. 171.

rastlanır. Bu iki kavram yaratıcının “büyüklüğünü ve ferman sahibi” olmasını ifade etmek amacıyla da çok sık olarak kullanılmıştır. *Dādestān ī Dēnīk* (Dini Hükümler) adlı dini metnin 20. 5. satırında geçen “pad *wuzurg* xwarrah ī dādār ud *framān* ī oy rāst-āmār ud puhlbān ...” ifadesinde yaratıcının “yüceliğine, adaletine ve ferman” sahibi oluşuna dikkat çekilirken kullanılan her iki ifadeyi de görmek mümkündür²².

LB' / RB' (Rabā/Rab) İfadesi

Yazıtlarda *lb' /rb'* (*rabā*) şeklinde yazılan bu ifade Aramca olup Sâsânî Pehlevîcesinde *wuzurg* şeklinde okunmaktadır. Bu ifade Geç Antikçağ Ön Asya'sında “rab” sözcüğünün “büyük, efendi, sahip, malik” anlamlarında sıfat olarak kullanıldığını göstermesi açısından da önemlidir. Pehlevîce *wuzurg farmatār* şeklinde okunan bu ifade “büyük ferman sahibi” anlamını ihtiva eder. Tabirin Yeni Farsçadaki ifadesi ise *bozorg farmandār* şeklindedir. *Lb' /rb'* (*wuzurg farmatār*) tabirinde yer alan *lb' /rb'* ifadesi Sâsânîler dönemi kitabelerinin yanı sıra bu dönem sikkelerinde de görülmektedir. I. Hürmüz'e (272-273) ait olan sikkelerde kendisinden *mzd'sn bg' 'whrmzd' rb' mlk' 'rnm'n* (*mazdīs*n bağı öhrmazdī **rabā** **mulkā** ārmanān) şeklinde bahsedilir. Şehzâde olduğu dönemde Armenia şâhı olarak görev yapan I. Hürmüz kendisinden “Mazdâ'ya inanan efendi Hürmüz büyük Armenia şâhı” şeklinde bahsetmiştir²³. Buradaki kullanımda “büyük kral” anlamındaki *rabā mulkā* ifadesi göze çarpmaktadır.

Görsel 11. I. Hürmüz'e (272-273) ait bir sikkenin üzerindeki *mzd'sn bg' 'whrmzd' rb' mlk' 'rnm'n* yazısı (Sikkenin Kaynağı: <https://www.coinarchives.com/ce5c0cf5718702a472b3f578f7d7e91c/img/gorny/291/image03178.jpg>)

Sikke üzerinde Pehlevîce *wuzurg* (büyük) sözcüğünün karşılığı olarak görüldüğü gibi Ârâmcadan gelme *rb'* sözcüğü kullanılmıştır. Bu ifadeye Sâsânîler dönemi Süryanca metinlerde de rastlanır. MS 410 yılı Seleukheia Konsiliyle ilgili bilgi veren “Doğu Synodları” adlı Süryanî kroniği bu *synoda* katılan Sâsânî başbakanı Hüsrev Yazdegerd'den *lb' framatār* şeklinde bahsetmektedir²⁴. Yine ŞMŞ Kitabesinin 10. satırında Sâsânî toplumundaki soyluları ifade etmek için *lb'* kelimesi kullanılmıştır. Sözcüğün buradaki kullanımı yine “soylu, büyük, efendi” anlamındadır. Bu ifade, aynı yerde Sâsânî soylularından bahsedilirken soylular için kullanılan *stld'l* (şahrdār) ve ‘z't’ (āzād) tabirleriyle birlikte kullanılmıştır²⁵. Aramaik Pehlevîce ve Sâsânîler dönemi Pehlevîce metinlerinde geçen *lb'* (*rabā*) kavramı günümüz Arapçasında da kullanılan Samî kökenli “rab” sözcüğüdür²⁶. Bu sözcük hükümdarlar için kullanıldığı gibi zamanla İran coğrafyasındaki soyluları hatta devlet adamlarını ifade etmek amacıyla da

²² *Dādestān ī Dēnīk*, çev. 1997 (Dehaghi), s. 70.

²³ Lukonin 1350(hş), s. 163, 164.

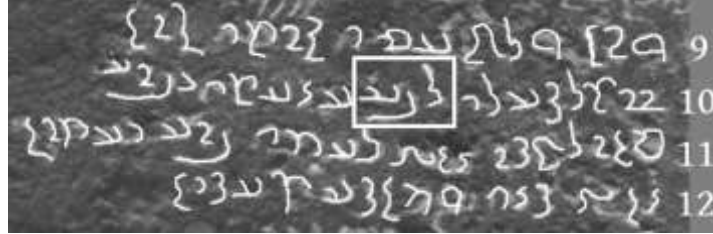
²⁴ *Synodicon Orientale*, çev. 1902 (Chabot), s. 260.

²⁵ ŞMŞ Insc. L. 10.

²⁶ MacKenzie, 1986, s. 93; Nyberg, 1974, s. 207.

kullanılmıştır. II. Şâpûr dönemi devlet adamlarından Nersî, ŠMŠ Kitabesinde “bu yoldan geçen yönetici, efendi ve özgür insanlar Nersî'nin ruhunu kutsasınlar” şeklinde bir ifade kullanmıştır. Bu ifadede efendi sözcüğünün karşılığı olarak *lb'rb'* (rabā=rab) sözcüğü kullanılmıştır²⁷. Bu kavramın sadece krallar için değil aynı zamanda soylular için kullanıldığı da görülmektedir.

Görsel 12. MS. 336 yılına ait II. Şâpûr dönemi ŠMŠ Yazıtının 10. satırında geçen *lb'rb'* ifadesi (Görselin Kaynağı: Frye and Skjaervo, 1996, s. 56).

Transliterasyon: 9. pwn plc'm' krt' kwn 10. štld'l' lb' 'z't' gbr' 11. mnw lcdr znh l's' br' y'twn 12. znh dz' psnd't 'd'n

Transkripsiyonu: 9. pad fražāmī kard nūn 10. šahridār rabā āzātan mard 11. minū tar īn rāsī bē āmadan 12. ēn diz passandīd ēg

Anlamı: 9-12. Şimdi bu yoldan geçen ve kaleyi beğenen şehirli (veya şehir yöneticisi), uzemâ (*rabā*) ve özgür (veya *soylu*) insanlar...

Lb' ve *prm't* tabirleri ŠPs I Kitabesinin 9. satırında da görülmektedir. *Lb'* kavramı burada “büyük” anlamında doğrudan *wuzurg* sözcüğünün karşılığı olarak sıfat şeklinde kullanılmıştır. Kitabedeki anlatı sahibi olan Şâpûr Sakânşâh duygularından bahsederken *lb' š'tyhy* (*wuzurg šātīh*) yani “büyük sevinç” şeklinde bir ifade kullanmaktadır. Yine aynı satırda tanrı için bir ayin tertip edilmesini ferman buyurmuş ve bu buyruğu *prm't* şeklinde ifade etmiştir.

Görsel 13. 9(a) *lb' š'tyhy* 9(b) *prm't* (ŠPs I Kitabesi 9. Satır; Görselin Kaynağı: https://en.wikipedia.org/wiki/Shapur_Sakanshah).

Transliterasyon: 9... yhvwn hwhnd 'pš lb' š't'h' krt' 'pš yzd'n krtk'n prm't krt'n' 'pš

Transkripsiyon: 9... būd hēnd uš wuzurg šādīh kard uš yazdān kardagān framād kardan uš ...

Anlamı: 9... onunla birlikteydiler ve büyük sevinç duydu hemen tanrı için dua meclisi toplanmasını emretti ve o ...

Sonuç

Sonuç olarak *wuzurg farmatār* tabirini meydana getiren sözcüklerden ilki olan *wuzurg* sözcüğünün Sâsânîler dönemi İran yazıtlarında tekil olarak *wžlk* ve çoğul olarak *wžlk'n* şeklinde

²⁷ ŠMŠ Insc. L, 10, 11.

yazıldığı görülmektedir. Bu ifade günümüz Farsçasında *bozorg* şeklinde ifade edilmekle beraber “büyük” anlamına gelmektedir. Tekil olarak *wžlk* şeklinde yazıldığı yerlerde sıfat olarak kullanıldığı ve çoğul olarak *wžlk'n* şeklinde yazıldığı yerlerde Sâsânîler dönemi İran soyluları ve devlet adamlarını ifade etmek için kullanıldığı anlaşılmaktadır. Bu terkihi oluşturan sözcüklerden biri olan *farmatār* sözcüğünün ise yazıtlarda *plm't* şeklinde fiil ve *plmt'l* şeklinde isim olarak kullanıldığı görülmektedir. Fiil olarak *plm't* şeklinde yazıldığı yerlerde “emretme, buyurma, istekte bulunma, talep etme, cezalandırma” gibi anlamlarda kullanıldığı görülür. Bu ifadenin genelde emretme yetkisine sahip olan hükümdar veya yüksek rütbeli devlet adamları tarafından kullanıldığı görülmektedir. Bu ifadenin *plmt'l* şeklinde isim olarak yazıldığı yerlerde ise ordu komutanları için bir rütbe olarak kullanıldığı görülmektedir. İfadenin isim şekli “ferman sahibi, buyruk sahibi” anlamlarına gelmektedir. Bu iki sözcüğün bir araya gelerek oluşturduğu *wuzurg farmatār* tabirinin ise İran sarayındaki devlet yönetim aygıtının en tepesinde bulunan kişiyi kastetmek amacıyla kullanıldığı görülmektedir. Bu görevlinin İrân şehinşâhından sonraki en yetkili kişi olduğu görülmekle beraber İslam sonrası dönemdeki *vezîr-i a'zam* veya *sadr-ı a'zam* ile aynı göreve sahip olduğu ve günümüzdeki başbakanların yetkisine haiz olduğu anlaşılmaktadır. Büyük ferman sahibi anlamına gelen *wuzurg farmatār* tabirinin yazıtlarda genel olarak *lb' plmt'l* (*labā farmatār*) veya *rb' plmt'l* (*rabā farmatār*) şeklinde yazıldığı görülmektedir. İfadede kullanılan *lb'/rb'* sözcüğü Aramca olup Pehlevîce karşılığı *wuzurg* şeklinde ifade edilmektedir. Pehlevîce yazıtlarda genel olarak Aramca sözcüklerin kullanıldığı ve bu sözcüklerin okunurken Pehlevîce karşılıklarının okunduğu bilinmektedir. Kitabe ve sikkelerde görülen bu tabirlerin hepsinin Sâsânîler dönemi edebi metinlerde de aynı anlamlarda kullanıldığı görülmüştür.

Kısaltmalar Listesi:

Chl. Phl: Chaldeo Pahlawi (Aramaik Pehlevîce/Parthça)

CHIr: The Cambridge History of Iran

EI: Encyclopaedia Iranica

İSAM: İslam Araştırmalar Merkezi

MNFd: Firuzabad Mihr Nersî Yazıtı.

Ss. Phl: Sâsânî Pehlevîcesi

ŞAb. : Şâpûr Ebnûn Yazıtı.

ŞH.: I. Şâpûr Hacı Abad Yazıtı.

ŞMŞ: Şâpûr Meşginşehr Yazıtı.

ŞPs: Şâpûr Sakânşâh Yazıtı

Kaynakça

Klasik Kaynaklar

Abar Stâyēnīdārīh i Sūr Āfrīn, “Mütûn-e Pehlevî”, tdv. J. Jāmāsp-āsānā, trc. S. Orian, Ketâbhāney-e Mellîy-e Comhûrîy-e Eslâmîy-e İrân, Tehrân, 1371(hş), ss. 154-159.

Ayādgār i Zarērān, “Mütûn-e Pehlevî”, tdv. J. Jāmāsp-āsānā, trc. S. Orian, Ketābhāney-e Millî Comhûrîy-e Eslāmîy-e Êrân, Tehrân, 1371(hş), ss. 1-17.

Dādestān ī Dēnîk, vol. 1-35, trs. M. J. Dehaghi, Thesis Presented to the University of London School of Oriental and African Studies, fort he Degree of PhD, 1997.

Synodicon Orientale (Recueil de Synodes Nestoriens), trs. J. B. Chabot, Imprimerie Nationale, Paris, 1902.

Šāyast nā-Šāyast, çev. G. Muzdâpûr, Mü’essesey-e Mutâla’ât-e Tahkîkât-e Ferhengî, Tehrân, 1369(hş).

Mātekdān ī Hazār Dādestān (The Book of a Thousand Judgements: A Sasanian Law-book), Farraxvmart ī Vahrāmān, trs. A. Perikhanian, Mazda Publishers, California and New York, 1997.

Araştırma Eserler

Anttila, H. J., “Khwadāynāmag: The Middle Persian Book of Kings”, *Studies in Persian Cultural History*, ed. C. Melville and others, vol. 14, Brill, Leiden and Boston, 2018.

Brosius, M., *The Persians: An Introduction*, Routledge: Taylor and Francis Group, London and New York, 2006.

Christensen, A. E., “Sassanid Persia”, *CHIr XII, The Imperial Crisis and Recovery*, ed. S. A. Cook and others, Cambridge at the University Press, 1939, pp. 109-138.

Christensen, A. E., *Êrân der Zemân-e Sāsânîyân: Tarihe Êrân-e Sāsânî tâ Hemley-e ‘Arab ve Vez‘e Devlet ve Mellet der Zemân-e Sāsânîyan*, trc. Reşîd Yâsemî, Donyây-e Ketâb, Tehrân, 1368(hş).

Frye, R. N., *The Heritage of Persia*, Publisher: Weidenfeld and Nicolson, London, 1962.

Frye, R. N. and Skjaervo, P. O. “The Middle Persian Inscription from Meshkinshahr”, *Bulletin of the Asia Institute*, vol. 10, Studies in Honor of Vladimir A. Livshits, 1996, pp. 53-61.

Frye, R. N., “The Political History of Iran Under the Sasanians”, *CHIr 3 (I) The Seleucid, Parthian and Sasanian Periods*, ed. E. Yarshater, Cambridge University Press, 2000, pp. 116-180.

Garsoian, N., “Byzantium and the Sasanians”, *CHIr 3 (I) The Seleucid, Parthian and Sasanian Periods*, ed. E. Yarshater, Cambridge University Press, 2000, pp. 568-592.

Harper, O. and P. Meyers, (1981), *Silver Vessels of the Sasanian Period*, v. I, New York: Princeton University Press.

Herzfeld, E., *Archaeological History of Iran*, Published for the British Academy, London, 1935.

Hintze, A., “The Avesta in the Parthian Period”, *The Arsacid Empire: Sources and Documentation*, ed. Josef Wiesehöfer, Franz Steiner Verlag, Stuttgart, 1998.

Jamaspi-asa, D. H. and M. Haug, *An Old Pahlavi-Pazand Glossary*. Bombay and London: Published by Order of the Government of Bombay, 1870.

Kâzerûnî, C. N., *Êrân Zemîn*, c. I, Mü’essesey-e Entesârât-e Benefşe, Tehrân, 1389(hş).

Lukonin, V. G., *Temeddün-i İrân-ı Sâsânî*, trc. ‘Înâyetullâh Rızâ, Tehran: Bungâh-i Tercüme ve Neşr-i Ketâb, 1350(hş).

McDonough, S., “The Legs of the Throne: Kings, Elites, and Subjects in Sasanian Iran”, *The Roman Empire in Context: Historical and Comparative Perspectives*, ed. J. P. Arnason and K. A. Raaflaub, Publisher: Wiley-Blackwell, 2010, pp. 290-321.

MacKenzie, D. N., *A Concise Pahlavi Dictionary*. London: Oxford University Press, 1986.

Malcolm, J. *The History of Persia from the Most Early Period to the Present Time*, vol. I, Publisher: John Murray, London, 1829.

Mase, H., “İrân-e Sâsânî”, *Tamaddun-e İrânî*, trc. İ. Behnâm, Bongâh-e Tercome ve Neşr-e Ketâb, Tehrân, 1967.

Meşkûr, M. C., *İrân der ‘Ahd-e Bâstân (der Târîh-e Akvâm ve Pâdşâhân pîş ez Eslâm, Sâzmân-e Enteshârât-e Eşrefî*, Tehrân, 1363(hş).

Nariman, G. K., *Iranian Influence on Moslem Literature*, vol. I, D. B. Taraporevalla Sons and Co., Bombay, 1918.

Nyberg, H. N., *A Manual of Pahlavi*, c. II, Wiesbaden: Otto Harrassowitz, 1974.

Solat. F., *A Geographical Handbook of Pahlavi Inscriptions of Fars Province*, Publisher: Research Institute of Cultural Heritage and Tourism, Tehrân, 2019.

Thomas, E., *Early Sassanian Inscriptions, Seals and Coins*, Publisher: Trübner and Co., London, 1868.

Yarshater, E., “Iranian National History”, *CHIR 3 (I) The Seleucid, Parthian and Sasanian Periods*, ed. E. Yarshater, Cambridge University Press, 2000, pp. 359-480.

Görsellerdeki Şekillere Ait İnternet Kaynakları

[Erişim Tarihi: 30.11.2022] <https://www.coinarchives.com/ce5c0cf5718702a472b3f578f7d7e91c/img/gorny/291/image03178.jpg>

[Erişim Tarihi: 12.11.2022] https://ids.si.edu/ids/deliveryService?max=800&id=FS-FSA_A.6_04.GN.2671

[Erişim Tarihi: 08.11.2022] https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/f/fd/Ghavam_Garden_Darafsh_%2857%29.JPG

[Erişim Tarihi: 08.11.2022] <https://en.wikipedia.org/wiki/Mihr-Narseh>

[Erişim Tarihi: 14.10.2022] https://en.wikipedia.org/wiki/Shapur_Sakanshah

GÜLNARƏ TOFIQ QIZI f.f.d Imanova

BDU-nun Türk filologiyası kafedrasının baş müəllimi

ÇOXMƏNALILIQ VƏ OMONİMLİK PROBLEMI

Açar söz: çoxmanalılıq, omonimlik, leksikologiya

Ключевые слова: лексикология, многозначность(полисемия), омонимия

Keywords: lexicology, polysemy, homonymy

Sözlərin ancaq bir manam bildirməsi təkmənəlilə adlanır. Buna dilçilikdə mono-nosemiya da deyilir. Monosemiya yunan mənşəli söz olub, mono- tak, sema-işarə de makdir. Məsələn: ben, sen, yirmi, siyah vas.

Sözün əsas mənasından əlavə, bir sıra manaları bildirməsinə çoxmənəlilə deyilir. Dilçilikdə çoxmənəlilə polisemiya adı verilmişdir. Poli-çox, sema – işarə deməkdir.

Masalan: göz sözlü – görme orqanı, bakiş, görüş, kaynak, boşluk, delik, çekmece, terazi kafesi. Eləcə də ağız, atmaq, boğaz və s. Sözləri çoxmənəlilədir. Çoxmənəlilə dildə müəyyən səbəblərlə bağlı olaraq yaranır. Sözlər əvvəl takmanalı olur, müəyyən tarixi dövrdən sonra çoxmənəlilə doğru inkişaf edir. Burada məcəzlaşma üstünlük təşkil edir. Daha doğrusu, çoxmənəliləğin yaranmasında məcəzlaşma mühüm rol oynayır. Əşya və hadisə haqqında təsəvvür dərinləşdikcə əşya və hadisələr insan təfəkküründə bir neçə əlamətinə, keyfiyyətinə görə möhkəmlənir. Əşya və hadisələrin bu əlamət və keyfiyyətlərinin başqa bir söz forması ilə ifadə olunmasına zərurət yaranır. Lakin əşya və hadisələrin əlamət və keyfiyyətləri yeni bir söz formasını tapa bilmir. Bu zaman söz takmanalıqdan uzaqlaşaraq çoxmanalılığa yaxınlaşır. Onu da nəzərə almaq lazımdır ki, hər bir məfhum başqa məfhumlarla müəyyən münasibətdə, əlaqədə olur. Bu zaman məfhumlar arasında yaxınlıq, oxşarlıq, əlaqə imkan verir ki, eyni bir söz başqa əşyalarm, hadisələrin adı kimi işlənə bilsin. Yəni bir əşyanın, predmetin, hadisənin adı başqasının üzərinə keçir və onu da adlandırır. Məhz bu prosesin nəticəsində sözdə həqiqi mənə ilə yanaşı, məcazi mənə də yaranır. Sözün həqiqi və məcazi mənaları birlikdə çoxmənəliləği əmələ gətirir.

Deməli, çoxmanalılığın yaranması üçün əsas şərtlərdən biri odur ki, məfhumlar geniş olsun. Çoxmənəliləğin yaranması üçün məntiqi amilə də üstünlük vermək lazımdır. Belə ki, hər hansı bir söz yeni bir məfhumu ifadə etdiyi zaman əvvəlki mənasını saxlayır. Burada məntiqi amil sözlə yeni yaranmış məfhumu əlaqələndirir. Takea yeni məfhumun olması şərt deyil, onu ifadə edən söz də lazımdır. Bu mənada dildəki sözlə yeni yaranmış məfhum arasındakı əlaqəni məntiqi amil şərtləndirir. Çoxmanalılığın yaranmasında dil amilini do unutmaq olmaz. Dil amili sözün nitqdə işlənməsi ilə bağlıdır. Söz nitqdə işləndiyi şəraitdən asılı olaraq yeni məfhumları ifadə etmək imkanı qazanır. Çoxmanalılığın yaranmasında sözün əsas nominativ mənasının (ilkin mənasının) mövcudluğu dayaq nöqtəsi rolunu oynayır. Ona görə ki, yeni manalar əsas (ilkin) manaya görə qruplaşır. Yeni mənalarla əsas mənə arasında qarşılıqlı əlaqə qanunauyğun bir şəkildə olur. Bir az da konkret desək, törəmə və məcazi mənalar bir əsas mənadan yaranır və bu əsas mənə strafında birləşərək bir mənə qrupu yaradır.

Çoxmanalı sözlərin əsas mənası onun həqiqi mənasını, ilkin mənasını təşkil edir. Digər mənalara isə sonradan törəmiş monalar olur. Bundan başqa, çoxmanalı sözlərin Əsas mənası həqiqi, törəmə mənalara isə məcazi mənalar adlanır. Törəmə mənalara ilkin mənadan əmələ gəlmiş mənalar da deyilir.

Çoxmanalılıq dilin təbii inkişaf qanunauyğunluğudur. Bu proses tədricən yaranır və dilin lüğət tərkibini zənginləşdirir. İnsanlarda müşahidə, təhlil aparmaq qabiliyyəti, əşya və hadisələrin oxşar, fərqli xüsusiyyətlərini ayırmaq bacarığı nəticədə dilin inkişafına, çoxmanalılığın yaranmasına şərait yaradır.

Sözlərin çoxmanalılığı sözyaradıcılığı prosesi ilə əlaqəlidir. Onlar əmələ gəldiyi həqiqi mənadan uzaqlaşaraq, müstəqim məfhum ifadə edən yeni bir mənaya keçə bilər. (Məsələn: köçmək, düzmək fəllərindən törəmiş köç, düz isim və sifətləri tamamilə müstəqim mənaya ifadə edir), mürəkkəb sözlərin əmələ gəlməsində mühüm rol oynayır (Məsələn: sıcaqkanlı və s.), türk dilindəki idiomların, ibarələrin, hikmətli sözlərin, atalar sözü və zərbi-məsəllərin, tapmacaların əmələ gəlməsində mənə rolunu oynayır (Məsələn: kurban olmaq, lafi gevezeleyib durmaq, avucunu yalamak, iyi insan lafının üstünə gelir, üstünə iyilik, sağlamlıq və s.), düzəltmə sözlər əmələ gəlir (Məsələn: göz sözündən gözlü, gözsüz, gözlük, gözle və s., baş sözündən başlı, başsız, başçı, başçılıq, başla və s.).

Azərbaycan dilində olduğu kimi türk dilinin lüğət tərkibindəki sözlər də mənə ifadə etməsinə görə üç qrupa bölünür. Omonim sözlər, sinonim sözlər, antonim sözlər. Omonimlər bir-birilə əlaqəsi olmayan və mənə əlaqəsini çoxdan itirmiş məfhumları ifadə edən, eyni səs tərkibinə malik sözlərə deyilir. Deməli, eyni səslənməyə malik olan, müxtəlif mənəli sözlərə omonim sözlər deyilir. Omonim yunan sözüdür. Homos – oxşar, onoma – ad deməkdir.

Məsələn: yaz, gül, at, (isim-fel omonimliyi), göy, düz (isim- sifət omonimliyi), kalın, sağ (fel-sifat omonimliyi), sarı, doğru (sifat qoşma omonimliyi), düz (sifat-zarf-fel omonimliyi), durak (isim-fel omonimliyi), gelecek (isim-fel omonimliyi) və s.

Çoxmanalı sözlərlə omonimləri fərqləndirmək üçün bir sıra cəhətlər vardır. Bu mənadə çoxmanalı sözlərlə omonimləri aşağıdakı əlamətlər əsasında bir-birindən ayırmaq olar.

1. Omonimləri çoxmanalı sözlərdən fərqləndirmək üçün sözlərin mənə əlaqələri nə zərə alınır. Eyni səs kompleksinə malik sözlərin ifadə etdiyi mənalar arasında müəyyən əlaqə olduqda həmin söz çoxmanalı, mənə əlaqəsi itdikdə isə omonim hesab olunur.

2. Omonimləri çoxmənalı sözlərdən fərqləndirərkən onların söz yaradılıcılığında iştirakına fikir vermək lazımdır.

Omonim sözlər başqa sözlərin yaranmasında baza rolunu oynayır. Çoxmənalı adamın gözü, sözlər isə başqa sözlərin yaranmasında baza rolunu oynamır. Göz pınarın gözü, masanın gözü və s. Buradakı göz sözü ilkin məna olan adamın gözü əsasında yaranır. Yerdə qalan birləşmələrdə isə, göz sözünün ifadə etdiyi mənələrdən yeni sözlər düzəlmir. Omonimlərdən isə yeni söz düzəltmək mümkündür. Məsələn: gül sözündən güllük, gülçü sözləri yaratmaq olur. Qeyd olunan bu ikinci cəhət bir qrup omonimləri fərqləndirmək üçün meyar rolunu oynayır.

3. Omonim sözlərin sinonimlərini seçib qruplaşdırmaq lazımdır. Bu zaman qarşılaşan sözlər başqa-başqa mənaları ifadə edərsə, omonim olur. Bu xüsusiyyət çoxmənalı sözlərdə yoxdur. Məsələn: yel omonim sözünün sinonimlərindən biri külək, o biri isə hastalıqdır. Külək və hastalık sözləri başqa-başqa mənalar ifadə edirlər.

4. Omonimləri fərqləndirmək üçün onların antonimlərini də seçmək lazım gəlir. Bu zaman çoxmənalı sözlərdən fərqli olaraq omonim sözlərə antonim sözlər seçmək olur. Məsələn: sağ omonim sözünün antonimlərindən biri sol, digəri isə ölüdür. Bu sözlər arasında heç bir əlaqə yoxdur.

5. Omonimlərin ifadə etdikləri məfhumlar bir-birindən çox fərqli olur. Məsələn: biz omonim sözünün ifadə etdiyi şəxs anlayışı və alət adı bir-birindən fərqlidir.

6. Omonimlik müstəqil mənadır, çoxmənalılıq isə bir sözün məna variantıdır. Omonimlər dilin daxili imkanları hesabına və başqa dillərdən alınma sözlər hesabına yaranır. Dilin daxili imkanları hesabına omonimlər aşağıdakı yollarla əmələ gəlir: 1. Dildə çoxmənalı sözlərin ifadə etdikləri ayrı-ayrı mənələrdən birinin inkişaf edib, əsas məna ilə əlaqənin itməsi nəticəsində yaranır. Məsələn: bel sözü insanın beli və alət adı kürək mənasında anlaşılır. Halbuki bel sözü çoxmənalı söz kimi, insanın beli,

atın beli və s. Mənələrdə işlənir. Kök, dolu və s. Omonim sözləri də bu cür yaranıb.

2. Omonim sözlər əsas məna ilə yanaşı, sözün tamamilə yeni mənada işlənməsi

əsasında yaranır. Məsələn: dildəki bir qrup ümumi isimlər xüsusi ismə keçərək omonim əmələ gətirmişdir. Məsələn:

Ümumi isimlər: Xüsusi isimlər:

Azad Azad

Merhemet Merhemet

Güzel Gözel

Sarı sarı

Kara Kara

Murad Murad

Ceylan Ceylan və s.

3. Dildəki müəyyən sifətlər xüsusi isim əmələ gətirməklə omonim sözlər

Yaratmışdır. Məsələn: azad-Azad, güzel-Güzel və s. 4. Bir qisim omonimlər morfoloji yolla, yeni söz düzəltməklə yaranır. Məsələn: ağlar (gözü yaşlı), kurum (tütündən əmələ gələn maddə, təşkilat mənasında)

4. Sözüün kökündə müəyyən səslərin düşməsi nəticəsində omonimlər əmələ gəlir. Məsələn: alaq sözüünün sonrakı q samiti düşmüş, ala sözü əmələ gəlmişdir. Yaxud dondurmaq, bozartmaq, qovurmaq və s. Sözlərin sonundakı q samitinin düşməsilə omonim sözlər yaranmışdır. Türk dilində omonimlərin üç tipi vardır: 1. Fonetik omonimlər. Bunlara omofonlar da deyilir. Yəni omofonlar

Səslənmələrinə görə eyni olub, lakin başqa formada yazılan və başqa mənalara bildiren

Sözlərə deyilir. Məsələn: kaz (fel) – kaz (isim), yol (sel) – yol (isim), kan (fel) kan

(isim), yaz (fel)-yaz (isim), at (isim)-at (isim) və s. 2. Morfoloji omonimlər. Yəni omofonlar və omoqraflar yazılışı eyni olan və forması eyni olan müxtəlif vurğulu sözlərdir. Məsələn: süzme-süzme, alın-alın, və s. Dilçilikdə belə bir fikir var ki, omoqraflar daha çox vurğuya görə, omofonlar isə müəyyən qrammatik formaları qəbul etməsinə görə fərqləndirilir. 3. Leksik omonimlər. Yəni, xüsusi omonimlər, əsl omonimlər, ancaq semantika

Mana əsasında yaranan omonimlərdir. Məsələn: yaş, yüz, yan, kır, dik, gül, bağ, iç, el və s.

Omonimlərin hansı nitq hissəsinə mənsub olması da maraqlıdır. Bu mənə

Qrupuna

Daxil olan sözlər (yəni omonimlər) aşağıdakı nitq hissələrinə aid olur. İsmə aid omonim sözlər: dolu

(boşun antonimi) dolu (tabiat hadisəsi), yazma (əlyazma) yazma (parça növü),

Sifətə aid omonim sözlər: aşık (tutqun, birinə aşık olmuş adam) aşık (sümük), isim-fel omonimliyi:

alak (isim) – alak (fel), at (isim)- at (fel), durak (isim)-durak

(fel).

İsim-adat omonimliyi: barı (isim)- bari (ədat) var – (isim), var (edat).

İsim-nida omonimliyi: ay (isim), ay (nida), ox (isim), ox (nida). Omonimliyi: hor (isim), hor (zart), Irak (isim); irak (zərf). Güzel- (isim); güzel (zərf) və s.

İsim-qoşma omonimliyi: kabak –(isim); kabak (qoşma). Felə aid omonim sözlər: can vermek- (ölmək); can vermek (diriltmək, yaratmaq, meydana gətirmək).

Çapmaq – ata, eşşəyə və s.-ə minib sürmək, onu dördnala qovmaq; qarət etmək,

Soymaq, çalmaq -vurmaq (ilanın çalması); hər hansı bir musiqi alətində çalmaq.

Fel-adat omonimliyi: bes etmək- (fel), bes (adat). Fel-sifat omonimliyi: acı-acımaq (fel); acı bibər (sifat) və s.

Ümumiyyətlə, isimlərin və fellərin omonimliyi dildə daha çoxdur. Bunun belə olmasının ən mühüm səbəbi odur ki, hər iki nitq hissəsi qədimdir. Omonimlik də qədim dil hadisəsidir. Ona görə də dilimizin qədim dövrünə aid olan omonimləşmə halını qədim nitq hissələri-fellər və isimlər daha çox qoruyub saxlayır

Ədəbiyyat

1. Eş Anamlı Kelimələr Sözlüğü // <http://www.dilbilgisi.net/sozlukler/es-anlamli-kelimeler-sozlugu/>
2. Cəfərov S.Ə Müasir Azərbaycan dili - leksikologiya. "Şərqlər-Qərblər", 2007, 192 s.
3. Ahmet Kayasandık. Türk dili //
4. Xəlilov B. Müasir Azərbaycan dilinin leksikologiyası. Bakı, "Nurlan" 2008, 442 s.

Проблема многозначности и омонимии резюме

Вопрос об омонимии и многозначности, чему и посвящается данная статья, издавна привлекали к себе внимание лингвистов. Многозначность и омонимия различные явления. Если многозначность его способность одного слова иметь несколько значений, связанных между собой по смыслу, то омонимия чисто внешнее (звуковое и часто графической) совпадение разных слов, не связанных между собой по смыслу. Но иногда такие вопросы не решаются так просто. Это чаще всего происходит тогда, когда причиной возникновения омонимов являются расхождение в значениях многозначного слова, утрата смысловой связи между ними. Определить различия в многозначности слов и омонимии позволят лексический способ анализа этих единиц. Он заключается в установлении семантической связи между словами одного ряда.

THE PROBLEM OF POLYSEMY AND HOMONYMY

SUMMARY

The question of HOMONYMY and polysemy, which is the subject of this article, has attracted the attention of linguists for a long time. Polysemy and homonymy are different. If polysemantisms is the ability of one word to have several meanings related to each other in meaning, then homonymy is a purely external (sound and often graphic) coincidence of different words that are not related in meaning. But sometimes such questions are not solved so simply. This often happens when the reason for the appearance of homonyms is the difference in the meaning of a polysemantic word, the loss of a semantic connection between them. Identify the differences in the polysemy of words and homonymy allows a lexical way of analyzing these units. It consists in establishing a semantic connection between the words of one series.

MEVLANA'NIN FAKİR HALKLA İLİŞKİLERİ

Prof. Dr. Ahmet GÜZEL
Necmettin Erbakan Üniversitesi
ORCID: 0000-0003-4569-0386

ÖZET

Anne tarafından asaletli bir soydan gelen, devrin büyük âlimlerinden birinin de oğlu olan Mevlâna Celâleddin Rûmî, halkın her tabakasıyla iyi ilişkiler içerisinde olmuştur. Ancak o özellikle fakir halkla yakından ilgilenmiştir. Müritlerinin çoğunluğu avamdan işçilerden ve fukara insanlardan oluşmuştur. Zorunlu durumlar dışında yüksek tabakadan insanlarla sıkı ilişkiler içerisinde olmamıştır. O, ihtiyaç sahibi kimseleri halkın esas tabakası olarak görmüştür. Zengin bir ailede doğduğu, aristokrat bir muhitte yetiştiği halde o fakirliği ve fakirleri sevmiştir. Gücü nispetinde kendi malından, gücünü aşan durumlarda zenginlerden hatta devlet erkanından aldığı desteklerle fakirlere yardım etmiştir. O yerine göre devlet yetkililerine bile pervasız davrandığı halde, fakir fukaraya karşı son derece tevazuyla yaklaşmış, onları incitmemiş, incitenlere de tepki göstermiştir. Mevlâna'nın yoksul halkla ilişkilerinde dikkati çeken hususlardan biri de fakir halkın eğitimi konusudur. O devrindeki yoksul insanları sadece maddi açıdan değil, ruhsal açıdan da doyurmanın gayretinde olmuş, bu konuda devlet erkanının kendisine yaptığı eleştirilere de gereken tepkiyi vermiştir. Hz. Mevlâna'nın fakir halk tabakasıyla ilişkilerini incelediğimiz bu çalışmada, Nitel Araştırma yöntemlerinden doküman analizi tekniği kullanılmış, bu bağlamda başta Mevlâna'nın eserleri olmak üzere dönemle ilgili kaynaklar mukayeseli olarak incelenmiş, analiz edilmiş değerlendirmeler yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Mevlâna, Celâleddin Rumi, Halk, Fakir.

1.GİRİŞ

Henüz çocukluk çağındayken Moğol istilâlarının Ön-Asya'yı kasıp kavurduğu bir döneme şahit olan Mevlâna, ailesinin refakatinde Belh'ten çıkıp Nişabur, Bağdat, Hicaz, Kudüs, Şam, Halep, Malatya, Erzincan, Sivas, Kayseri, Niğde şehirleri üzerinden Lâende'ye (Karaman) gelmiştir. Henüz çocukluk çağında karşılaştığı içler acısı manzara, insanlara bakış açısını önemli ölçüde etkilemiştir. Bu etki gençlik çağında yerleştiği Konya'da da kendini hissettirmiştir. Söz konusu hissiyatı, onun kendisi gibi sayısız badireleri müşahede etmiş muhacirlere/mültecilere, garip gurebaya sempati duymasında, özel ilgi göstermesinde önemli ölçüde etkili olmuştur.

2. MEVLÂNA'NIN FAKİR HALKLA İLİŞKİLERİ

Mevlâna, Sultanü'l-Ulemâ lakabıyla şöhret bulmuş Bahaüddin Veled gibi bir âlimin ve Harzemşahlar hanedanına mensup bir annenin çocuğudur. Anadolu'daki devlet yöneticilerinin, emirlerin, ileri gelen insanların itibarını kazanan bir ailenin çocuğu olarak o, yanına yöresine fildişi kulelerden bakmamış, halkın her kesimiyle iyi ilişkiler kurmuş;¹ ancak merkeze aldığı, ilgisini yoğunlaştırdığı kesim fakir fukaralar olmuştur. Onun müritlerinin çoğu ezilmiş, baskı ve zulme uğramış, hor hakir görülmüş, alt tabakadan kimseler idi. İmkânı olmasına rağmen üst düzey yöneticilerle, aristokrat kesimle sıkı diyaloga girmemiş, adı sanı belirsiz insanlara gönül kapısını açmıştır. Mesaisinin çoğunu sıradan insanların, sanat sahiplerinin ıslahına, eğitimine ayırmış, onlarla konuşup halleşmiş, onları iyiliğe, doğruluk yoluna çağırmış, kötülüklerden uzak durmalarının gayretini vermiştir.²

Kaynakların verdiği bilgilere göre Mevlâna'nın çevresindeki dikkat çeken insanlar Muhammed Hadim, Erzincanlı Hakim Alâeddin, Mevlâna'nın şefaatiyle idamdan kurtulan ve aslen Rum olan Alâeddin Siryanus, Konya Ahilerinin başı Ahi Ahmet Şah, Kazzaz Ahi Ahmet, Çiftçi Ahi Ahmet Seydavarî, Ahi Natur, resmini yapan Rum Ressam Aynüddeve, Mimar Tebrizli Bedreddin, Marangoz Bedreddin, Beşikçi Şeyh, Neyzen Hamza, Debbâğ Hüsameddin, Rum Ressam Kaluyan, Hânende Kemal, rebap çalan Ebûbekir, Pamukçu Nasıreddin, Marangoz Mahmut, Hacı Emine, Hânende Şerefeddin... çulhalar, terziler, tabaklar, esnaf, işçi, sanatkârlardan oluşmaktaydı. Bunların arasında, Hıristiyanlar da vardı.³

Mevlâna, daha çok yoksullarla oturup kalkmış, geçici makam mevkilere itibar etmemiştir. Aristokrat tabakayla zorunlu hallerde veya onları irşat etmek için görüşmüş, herhangi bir menfaat elde etmek maksadıyla onların arasına karışmamıştır.⁴ O, yoksul halkı memleketin esas tabakası olarak nitelendirmiş, onları eğitmeyi kendine görev bilmiş büyük ölçüde de başarılı olmuştur.⁵

Mevlâna çevresindeki bu yoksul insanlardan dolayı kendisini tenkit edenlere gereken tepkiyi göstermiş, onları rencide edecek herhangi bir söyleme asla izin vermemiştir. Nitekim Vezir Muîneddin Pervane divanda, "Mevlâna Hüdavendigâr emsalsiz bir âlim, benzersiz bir mana eridir. Ancak etrafındakiler sıradan, basit insanlardır" demişti. Mevlâna onun sözlerinden haberdar olunca hemen bir mektup yazıp Muineddin Pervane'ye gönderdi. Mektupta şu ifadeler

¹ Çelebi, *Mevlâna ve Mevlevîlik*, s. 33.

² Fûruzanfer, *Mevlâna Celâleddîn*, s. 195.

³ Gölpınarlı, *Divân*, s. LXXI; Kayaoğlu, *Mevlâna ve Mevlevîlik*, s. 44-45.

⁴ Fûruzanfer, *Mevlâna Celâleddîn*, s. 189.

⁵ Ünver, Mevlâna'nın Sözleri ve Hâllerinden Alınacak Dersler, *İslâm Medeniyeti Dergisi*, (VI. sayıdan ayrı basım), s. 4; Göçgün, "Dış'tan İç'e Mevlâna," s. 67.

yer alıyordu: “Duydum ki müritlerimi rencide edecek sözler söylemişsin. Şayet onlar kusursuz insanlar olsalardı, onlar bana değil ben onlara mürit olurum. Onları kötü davranışlarından uzaklaştırmak, güzel ahlak sahibi yapmak, iyi insanlar olmalarını, iyi işler yapmalarını sağlamak için ben onlarla birlikteyim.”

Muineddin Pervane, mektubu okuyunca hemen Mevlâna’ya gelip özür dilemiş ve müritlere de hediyeler verip gönüllerini almıştır.⁶

Mevlâna’nın fakirliğe ve fakirlere bakış açısını şu ifadelerinde görebiliyoruz: “Fakirlik ve meşakkatler benim için övünç vesilesidir. Fakir olduğum için sakın beni ayıplamayın. Baştaki külah neyse, servet, mal mülk, altın gümüş de aynı mesabededir. Şayet bir kafa külah sığmıyorsa bu, kafanın kelliğinin alametidir. Oysa bukle bukle güzel saçları olanlar külah giymedikleri zaman daha da güzel görünürler.” “Benim halktan maddi bir beklentim yoktur. Zira gönlümde bir kanaat âlemi mevcuttur.”⁷

Mevlâna’nın fakirlik konusundaki referansı Kur’an ve Sünnet’tir. Şu ifadelerinden bunu anlayabiliyoruz: “Kur’ân-ı Kerîm, sebeplere değil, sebeplerin sebebi olan Allah’a tevekkül etmeyi tavsiye eder; görünüşte fakir olan Hz. Peygamber’in (s.a.s.) yüceliğinden, görünüşte yüce olan Ebû Leheb ve benzeri (zengin) kâfirlerin helâkından bahseder.”⁸ İşte bunun içindir ki “Hz. Peygamber, bütün peygamber ve velilerden daha çok alçakgönüllü, fakir ve sabırlı idi.”⁹ Öyleyse der Mevlâna; “Hakk’ın rahmet suyuna ulaşmak istiyorsan, mütevazı ol. Bilmez misin su aşağı doğru akar... Topraklığı, tevazuyu sıfat edin ki, ben de seni dünya beylerinin hepsi üzerine emir kılayım.”¹⁰

Mevlâna, bu söylemlerini eyleme dönüştürmüş, bizzat hayatında tatbik etmiştir. O, mutfağında yemek için hummalı bir çalışma başlatılmasına kızar, külfet az olduğunda mutluluk duyar ev halkına teşekkür eder ve: “Bugün aile fertlerimin alınlarında fakirlik nûru parlamaktadır,” diyerek iltifat eder, daima da fakirliğiyle övünürdü.¹¹

Mevlâna, imkânı ölçüsünde ihtiyaç sahiplerine bizzat kendisi yardım etmiştir. O, düşün yapan ve borçlanan Osman Gûyende’ye yardım etmek için, Kira Hatun’dan 6 Mısır dinarı borç almış ve Osman’a vermiştir.¹²

⁶ Eflâki, *Âriflerin Menkabeleri*, I, 303-304; Fûruzanfer, *Mevlâna Celâleddîn*, s. 195; Huart, *Mevlevîler Beldesi Konya*, s. 135; Küçük, “Mevlâna’nın Moğol Yöneticilerle İlişkileri ve Moğol Casusluğu İddiaları - I -,” *Tasavvuf Dergisi*, yıl: IV, sayı, 11, s. 283.

⁷ Mevlâna, *Mesnevî*, I, 1134-1135; I, 1143.

⁸ Mevlâna, *Mesnevî*, I, 388, 394, 491, 518-519, 1115, 1464; III, 356, 657-658, 805.

⁹ Eflâki, *Âriflerin Menkabeleri*, I, 329-330.

¹⁰ Mevlâna, *Mesnevî*, I, 1820; II, 613; III, 120, 122.

¹¹ Sipehsâlâr, *Mevlâna ve Etrafindakiler*, s. 47; Molla Cami, *Nefahatü’l-Üns* s. 524; Eflâki, *Âriflerin Menkabeleri*, I, 662.

¹² Eflâki, *Âriflerin Menkabeleri*, I, 549.

Bir gün adakta bulunan bir emîr, arzusu gerçekleştikten sonra, bir kese altınla Mevlâna'ya geldi ve keseyi ona verdi. Emir gidince Mevlâna, altınların tamamını müritlere bırakıp geçim masraflarını karşılamalarını söyledi.¹³

Mevlâna namaz kıldığı bir sırada, bir adam yanına yaklaştı: “Fakirim ve hiçbir şeyim yoktur,” dedi. Sonra Mevlâna'nın kendisinden geçmiş halde ibadetle meşgul olduğunu görünce, odadaki halıyı alıp kaçtı. Hoca Mecdeddin-i Merağî, meseleyi öğrenince hemen hırsızı takibe koyuldu, hırsızı bitpazarında halıyı satarken yakaladı, eziyet yaparak Mevlâna'ya getirdi. Mevlâna: “Muhtaç olmasaydı, bu adam böyle bir şey yapmazdı, bize düşen onu ayıplamak, kınamak değil, halıyı ondan satın almaktır” dedi ve sahibi olduğu halısını hırsızdan satın aldı.¹⁴

Horsaf'ın babası Nureddin, oğlu Kemaleddin'i sünnet ettirdiği zaman, büyük bir sünnet düğünü yapmıştı. Mevlâna, tam 16 gün onların düğününde bulundu.¹⁵

Mevlâna hiçbir zaman şahsî menfaati için herhangi bir istekte bulunmadığı halde, kendisini aşan durumlarda ihtiyaç sahiplerine yardım etmek için devlet yetkililerinden istekte bulunmuştur. O, Muineddin Pervane'ye fakir fukaraya, muhtaçlara yardım etmesi için 12 kez mektup yazmış, onların sorunlarını çözmüştür.¹⁶

Yoksullara gücü yettiğince yardım eden Mevlâna, imkânı olanların da yardım yapmalarını istemiştir. “Şu fani âlemde imkânın var iken, elini açık tut... Eğer zenginsen, gücün yetiyorsa ihtiyaç sahiplerine yardım etmek için elini cebine götür... Hırsını, aşırı dünyalık arzunu bırak da cömert ol... İşte o zaman verdiklerin katlanarak sana dönecektir... Bilmez misin nice cömert yağmur bulutları, denizlerde paha biçilmez inci yetiştirmiştir... Yüce Mevla'nın cömertliği, güneşi, öyle ışıklar yaymıştır ki bulutlar, denizler o güneşten cömertlik öğrenmiştir... Öyleyse kalbi geniş olanların ellerinin de açık olacağını unutma...”¹⁷

Mevlâna'nın dikkat çeken davranış şekillerinden biri de olumsuz davranışlarını gördüğü zaman yüksek tabakadan bir insanı azarlayabildiği halde, fakir fukaraya karşı tevazuyla yaklaşım yumuşak davranmasıdır. O, aynı şekilde garip gurebanın kendisine gösterdiği komplimanlara, aşırı saygı gösterilerine iltifat etmemiştir. Şu ifadelerinden bunu rahatlıkla anlayabiliyoruz: “Kalabalıklar içinde dolaşmak hoşuma gitmiyor, böyle ortamlardan uzak duruyorum. Bunun sebebi de halkın bana aşırı saygı göstermeleri, el etek öpmeleri sebebiyledir.”¹⁸

¹³ Sipehsâlâr, *Mevlâna ve Etrafindakiler*, s. 107.

¹⁴ Eflâki, *Âriflerin Menkabeleri*, I, 591-592.

¹⁵ Eflâki, *Âriflerin Menkabeleri*, I, 524.

¹⁶ Eflâki, *Âriflerin Menkabeleri*, I, 405-406, 567.

¹⁷ Mevlâna, *Mektuplar (Mektûbat)*, s. 33-35, 42, 81, 134, 186; *Mesnevî*, I, 321, 1092, 1747; III, 597; II, 413-416, 1062; III, 1067.

¹⁸ Eflâki, *Âriflerin Menkabeleri*, I, 373.

O, fakir fukaranın gönlünü hoş tutmak konusunda o kadar hassastır davranmıştır ki, hiç kimsenin zarar görmesine gönlü razı olmamıştır. Şu ifadelerinde söz konusu hassasiyeti açık bir şekilde görebiliyoruz: “Ben hiç kimsenin benden incinmesine razı olamam. Semâ’ ettiğim sırada bana çarpan insanlar oluyor, bazı dostlarım da onlara engel olmak istiyorlar. Bu beni çok üzüyor. Oysa yüzlerce kez dostlarıma, ‘benim yüzümden sakın hiç kimseye zarar vermeyin, incitmeyin; gönlüm buna razı olmaz.’ diye onları uyarıyorum.”¹⁹

Nakledildiğine göre Mevlâna, bir gün yıkanmak için hamama girdi; ancak fazla zaman geçmeden dışarı çıktı. Orada bulunanlar buna anlam veremediler, niçin yıkanmadan çıktığını sordular. Mevlâna, “Ben hamama girdiğimde hamamdaki tellak bana yer açmak amacıyla bir kişiyi yaka paça dışarıya çıkardı. Bunu görünce öylesine utandım ki, kanter içinde kaldım, yıkanmadan dışarıya fırladım” dedi.²⁰

Eflâkî’nin naklettiği şu örnekte de aynı hassasiyet görülmektedir: Mevlâna, bir gün dostlarıyla ılıcaya (İlgın Kaplıcasına) gitmişti. Çelebi Emîr Âlim, onlardan önce ılıcaya ulaştı, Mevlâna’nın dostlarıyla yalnız kalması için ılıcada bulunan tüm insanlara dışarı çıkmalarını söyledi. Sonra kırmızı ve beyaz elmalar getirip havuza doldurttu. Mevlâna geldiği zaman soyunma odalarında halkın aceleyle giyinmeye çalıştıklarını gördü. Sebebini ve olanları öğrenince Çelebi Emîr Âlim’e: “Emîr Âlim! Sen ne yaptın böyle? Elmaları suya atmışın, insanları dışarı çıkarmışın. Bu insanlar elmadan daha mı az kıymetli? Elmalar da dahil dünyadaki her şey insanlar için, insanlar da o dem için değil midir? Eğer maksadın beni memnun etmekse hemen haber ver de insanlar tekrar hamama girsinler ki, ben de onların paraziti olarak suya girebileyim ve huzur bulabileyim,” dedi.

Çelebi Emîr Âlim, yaptıklarından mahcup oldu hatasını telafi etti. İnsanlar havuza girene kadar da Mevlâna girmede.²¹

Mevlâna, yüksek kademedeki insanlarla, devlet erkaniyla yaptığı görüşmelerde de fakir fukarayı koruyup kollamıştır. Bir gün Emîr Muineddin Pervane, Mevlâna’nın onuruna bir Semâ’ tertip etmişti. Mevlâna, saray kapısına gelince hemen içeriye girmede, uzun süre kapıda bekledi. Herkes girdikten sonra o da girdi. Çelebi Hüsameddin, Mevlâna’nın bu davranışının sebebini sorunca, o: “Şayet biz erkenden girseydik, bizden sonra girmek isteyenlere kapıcılar engel olacak, içeriye almayacaklardı. Biz bu dünyada onları bir emirin sarayına sokamazsak, mahşerde Cennet’e nasıl sokacağız?” cevabını verdi.²²

¹⁹ Mevlâna, *Fî hi Mâ Fih*, s. 116; Sipehsâlâr, *Mevlâna ve Etrafındakiler*, s. 74.

²⁰ Eflâkî, *Âriflerin Menkabeleri*, I, 611.

²¹ Eflâkî, *Âriflerin Menkabeleri*, I, 712-713.

²² Eflâkî, *Âriflerin Menkabeleri*, I, 331-332; Araz, *Aşk Peygamberi (Mevlâna’nın Hayatı)*, s. 68.

Mevlâna'nın Mesnevîsi'ndeki fakir halkın moral gücünü yükseltmeye yönelik ifadeler de onlara verilen değer bir yansıması olarak kabul edilmelidir. O, yoksullara kanaatkâr olmalarını, sabırlı olmalarını, aşağılık kompleksine girmemelerini tavsiye etmiştir: “Yoksulluğa karşı sabırlı ol, bıkkınlık, bedbinlik gösterme. Bil ki Rabb'in İzzet ve Celâli fakirlerdedir. İçinde bulunduğun meşakkat sıkıntısı sebebiyle somurtma.” ... “Unutma ki mal mülk, servet, Hakk'ın tebessümleridir; insanı sarhoş eder, kandırır ve yıpratır.” ... “O yumuşak huylu ve hoş nefesli fakirler ki, Abese sûresi onları yüceltmek için indirildi.”²³

Mevlâna, aynı şekilde yüksek tabakadan insanlara da fakirlere hor bakmamalarını, onları dışlamamalarını tavsiye etmiştir: “Fakirlik senin anlayacağın iş değildir. Fakirleri hor görme!” ... “Cenâb-ı Allah, Duhâ sûresinde ‘fakiri reddetme’ buyurdu.”²⁴

3. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Mevlâna Celâleddin Rûmî, içinde yaşadığı toplumdaki her kesimle iyi ilişkiler kurmuş, onlara rehberlik, mürşitlik etmiştir. Toplum içerisinde en çok ilgi gösterdiği ve müritlerinin ekserisini oluşturan kesim ise fakirler olmuştur. Onun bu tutumunda çocukluk döneminden itibaren bizzat müşahede ettiği ezilen, horlanan insanlara çare olabilme arzusunun etkili olduğu söylenebilir. Mevlâna'nın fakirlerle ilişkisinde referansı Kur'an-ı Kerîm ve Sünnet olmuştur. O, zengin, elit bir aile içinde yetişmesine rağmen kendi yaşantısının gayet sade olduğu, zengin bir yaşam tarzına fakir bir yaşamı tercih ettiği anlaşılmaktadır. O, yoksulların dertleriyle dertlenmiş, sorunlarına çözüm bulmaya gayret etmiştir. Bu bağlamda gücü yetiyorsa kendi imkânlarını, kendisini aşan konularda da yetkililerden yardım talebiyle garip gurebanın yanında olmuştur. Onun fakirlerle ilişkisi sadece maddi anlamda değil, eğitim alanında, onları eğitip nitelikli insan yetiştirme şeklinde de olmuştur. Mevlâna, fakir insanlarla ilişkisinde onların onurlarını, itibarlarını koruma konusunda son derece hassas davranmıştır. Bu konudaki titizliği onların onur ve itibarlarının yüksek tabaka tarafından da korunması hususunda sarf ettiği çabada da görülmektedir. O fakirlerle ilişkisini hem söylem hem de eylem olarak öncelikle içinde bulunduğu topluma, sonra da çağlar ötesine yansıtmıştır.

²³ Mevlâna, *Mesnevî*, I, 1150; I, 1421; II, 1027; III, 581.

²⁴ Mevlâna, *Mesnevî*, I, 1138, 1302; III, 581.

Kaynakça

- Araz, N., *Aşk Peygamberi (Mevlâna'nın Hayatı)*, İstanbul, 2004.
- Çelebi, A. H., *Mevlâna ve Mevlevîlik*, İstanbul, 1957.
- Eflâki, A., *Âriflerin Menkıbeleri*, çev.: Tahsin Yazıcı, İstanbul, 2001.
- Füruzanfer, B., *Mevlâna Celâleddîn*, çev.: F. Nafiz Uzluk, İstanbul, 1986.
- Göçgün, Ö., "Dış'tan İç'e Mevlâna", U. M. B. Ş., Konya, 2000.
- Gölpınarlı, A., *Dîvân*, İstanbul, 1971.
- Huart, Cl, *Mevlevîler Beldesi Konya*, çev.: Nezih Uzel, İstanbul, 1978.
- Kayaoğlu, İ., *Mevlâna ve Mevlevîlik*, Konya, 2002.
- Küçük, O. N., Mevlâna'nın Moğol Yöneticilerle İlişkileri ve Moğol Casusluğu İddiaları -I-, *Tasavvuf Dergisi*, yıl: IV, sayı: 11, Ankara, 2003, s. (258-322).
- Mevlâna, C. R., *Dîvân-ı Kebîr*, haz.: Abdülbaki Gölpınarlı, İstanbul, 1957-1960.
- Mevlâna, C. R., *Fîhi Mâfih*, çev.: Meliha Ülker Tarıkâhya, İstanbul, 1985.
- Mevlâna, C. R., *Mecâlis-i Seb'a (Yedi Meclis)*, çev.: Abdülbaki Gölpınarlı, Konya, 1965.
- Mevlâna, C. R., *Mektuplar (Mektûbat)*, çev.: Abdülbaki Gölpınarlı, İstanbul, 1963.
- Mevlâna, C. R., *Mesnevî*, çev. ve şrh. Tâhirü'l-Mevlevî, İstanbul, bty., II. bsk.
- Mevlâna, C. R., *Rubailer*, çev.: Abdülbaki Gölpınarlı, Konya, 1963.
- Molla Cami, M. N., *Nefahatü'l- Üns min Hadarâti'l-Kuds*, çev.: Kâmil Candoğan-Sefer Malak, İstanbul, 1971.
- Sipehsâlâr, F., *Mevlâna ve Etrafindakiler (Risale)*, çev.: Tahsin Yazıcı, İstanbul, 1977.
- Ünver, S., Mevlâna'nın Sözleri ve Hallerinden Alınacak Dersler, *İslâm Medeniyeti Dergisi*, VI. sayıdan ayrı basım, İstanbul, 1968.

HZ. ALİ'NİN EĞİTİMİ

Prof. Dr. Ahmet GÜZEL

Necmettin Erbakan Üniversitesi

ORCID: 0000-0003-4569-0386

ÖZET

Miladi 600 yılında Mekke'de doğan Hz. Ali'nin Mekke'deki hayatıyla ilgili sınırlı bilgilere sahibiz. Ebû Tâlib ailesinin ekonomik sıkıntılar çekmesi sebebiyle Hz. Peygamber amcasının yükünü hafifletmek üzere çocuklarından birinin bakımını üstlenmek istediğini söylemiş, amcası isteğini kabul etmiş, Hz. Ali evleninceye kadar Hz. Peygamber'in himayesinde yetişmiştir. Hz. Peygamber'e ilk iman eden kişilerden biri olan Hz. Ali, Hz. Peygamber'in hicret yolculuğunda, onun emriyle gözünü kırpmadan yatağına yatmıştır. Medine döneminde cihada izin verildikten sonra Hz. Peygamber'in Tebuk Gazvesi dışındaki bütün gazvelerine katılmış, ön saflarda mücadele etmiştir. Tebuk Gazvesi'nde de Hz. Peygamber tarafından Medine'de vekil bırakılmıştır. O kahramanlığının yanında, kendisini "ilim şehri" olarak tavsif eden Hz. Peygamber'in tezkiyesiyle "ilim şehrinin kapısı" olarak nitelendirilen, ilmiyle amel eden büyük bir âlimdir. Kur'an-ı Kerim'i baştan sona ezberlemiş, inen ayetlerle ilgili Hz. Peygamber'in nasıl tutum sergilediğini bildiğini ifade etmiştir. Şüphesiz o, tüm bu özelliklerini çocukluğundan itibaren aldığı köklü eğitim sayesinde elde etmiştir. . Bu çalışmanın amacı çocukluğundan itibaren Hz. Peygamber'in yanında yetişen, Hz. Peygamber'in vefatına kadar da sürekli ondan yararlanan Hz. Ali'nin eğitimini incelemektir. Hz. Ali okuma yazma bilenlerden birisi idi. Kahramanlığının, âlimliğinin ve hafızlığının yanı sıra adab-ı muaşeret, usul erkân konularında sahip olduğu maharetlerinin Hz. Peygamber'in ona verdiği eğitimle ilgili olduğu muhakkaktır. Çalışmada Nitel Araştırma Yöntemlerinden doküman analizi tekniği kullanılmış, başta temel İslam tarihi kaynakları olmak üzere çağdaş kaynaklardan elde edilen veriler mukayeseli olarak analiz edilmiş, yorumlar, değerlendirmeler yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İslam Tarihi, Hz. Peygamber, Hz. Ali, Esedullah

1.GİRİŞ

İslam Medeniyeti'nin mimarı olan Hz. Peygamber, hayatının her safhasında eğitim ve öğretimi öncelikle ve bunu, "Ben Muallim olarak gönderildim,"¹ sözleriyle vurgulamıştır. Cenâb-ı Allah, Resulü'ne "(Önce) en yakın akrabamı uyar,"² ayetiyle tebliğinde öncelikli muhatabını göstermiştir. Bu talimat doğrultusunda Resulullah, yakın akrabalarından başlayarak tebliğ faaliyetini yürütmüştür. Hz. Peygamber, yakın akrabalarını evinde ağırlayıp, onlara İslâm dinini tebliğ ettiği zaman içlerinden sadece yaş olarak en küçükleri olan Hz. Ali olumlu cevap vermiş; Müslüman olduğunu, her daim Hz. Peygamber'e destek vereceğini söylemiştir.³ Resulullah'ın akrabalarına daha sonra yaptığı tebliğlerde de akrabaları olumlu karşılık vermemişlerdir.

H. Ali'yi Hz. Peygamber'in diğer akrabalarından farklı kılan en önemli husus, özellikle onun İslâm'ın tebliği sürecince yerine göre canı pahasına Hz. Peygamber'e destek vermiş olmasıdır. Sergilediği tüm tutum ve davranışlarının çocukluğundan itibaren aldığı köklü

¹ İbn Mace, Sünnet, 1

² Eş-Şuara, 26/214.

³ Taberî, Tarih, II, 319; İbn Kesir, el-Bidâye, III, 53.

eğitimle ilgili olduğu anlaşılmaktadır. Söz konusu eğitimle ilgili kaynaklarda açık, net bilgiler yer almamaktadır. Dolayısıyla onun hayatıyla alakalı rivayetlerin satır aralarından konuya dair çıkarımlarda bulunmak mümkündür. Hz. Ali'nin hayatını konumuzla alakalı yönlerini merkeze alarak söz konusu tespitleri yapmaya çalışacağız.

2.HZ. ALİ'NİN EĞİTİMİ

Rivayetlere göre Hz. Ali Mekke'de 600 yılında doğmuştur.⁴ Ebû Talib'in yaşlı ve nüfusunun kalabalık olması sebebiyle Hz. Peygamber onun yükünü hafifletmek istedi. Maddi imkanları iyi olan diğer amcası Hz. Abbas'la istişare edip Ebû Talib'in çocuklarından ikisinin bakımlarını üstlenmelerini istedi. Ebû Talib'e durumu iletince o teklifi makul karşıladı. Hz. Peygamber, Hz. Ali'yi; Hz. Abbas da Hz. Cafer'i himayelerine aldılar.⁵ Hz. Ali o günden sonra Resulullah'ın evinde yaşantısını sürdürdü.

Hz. Peygamber'e vahyin geldiği ilk günlerde Resulullah hanımı Hz. Hatice'ye namazı öğretti ve namazlarını birlikte kıldılar. Onları namaz kılarırken gören Hz. Ali merakla, ne yaptıklarını sordu. Resulullah, o sırada 10 yaşlarında olan Hz. Ali'ye namaz kıldıklarını ve bunun İslam'ın emri olan bir ibadet olduğunu söyledi. Sonra onu İslam'a davet etti. Hz. Ali, ilk önce babasına danışmadan bu kararı veremeyeceğini söyledi; ancak daha sonra etraflıca düşünüp kararını verdi. Allah Resulü'ne gelerek Müslüman oldu. Ancak babasının vereceği tepkiden emin olmadığı için Müslümanlığını bir müddet gizledi.⁶ Mekke'nin تنها yerlerinde Hz. Peygamber'i Hz. Ali'yle namaz kılarırken gören Ebû Talib, onlarla bir müddet konuşup hakikati öğrendi. Onlara herhangi bir olumsuz tepki göstermedi; fakat kendisi Müslüman olmadı. Oğlu Ali'ye de "Yavrucuğum sakın Muhammed'i (sas) bırakma, o seni hayır ve güzelliklerden başka bir şeye çağırmasın" dedi.⁷

Bu bilgilerden Hz. Peygamber'in bireye baskı yapmadığı, bireyin özgür iradesiyle karar vermesi noktasında titiz davrandığı anlaşılmaktadır. Bu yaklaşım çocukluk çağındaki bir ferдин şahsiyetinin gelişimi, sağlıklı bir fert olması açısından önemli bir husustur.

Cenâb-ı Allah, "Önce yakın akrabalarını uyar" (eş-Şuarâ, 26/214) ayetini gönderdiği zaman, Hz. Peygamber, Hz. Ali'yi yanına çağırdı ve akrabalarını eve davet etmesini söyledi. Akrabaları gelince de Hz. Ali onlara süt servisi/ikramı yaptı. Hz. Peygamber'in tebliğine sert tepki gösteren Ebû Leheb, toplantıyı sabote etti. Hz. Peygamber, Hz. Ali'den başka arabalarından herhangi bir olumlu karşılık göremedi. Hz. Peygamber Hz. Ali'ye, ertesi gün aynı şekilde akrabalarını eve davet etmesini söyledi. Gelen akrabalara da Hz. Ali ikram servisi yaptı.⁸

Rivayetlerden Hz. Peygamber'in Hz. Ali'ye küçük yaşlardan itibaren taşıyabileceği ölçüde sorumluluklar verdiği ve onda özgüvenin oluşmasını sağladığını görüyoruz. Aynı şekilde hemen her toplumun erdem olarak kabul ettiği misafire ikramın, onlara karşı davranış kurallarının Resulullah tarafından uygulamalı şekilde Hz. Ali'ye öğretildiğini söyleyebiliriz.

Kaynaklar Hz. Ali'nin okuma yazma bildiği hususunda hem fıkirdir. Hz. Ali, Hz. Peygamber'in kâtipliğini yapmıştır.⁹ Nitekim o Hudeybiye Barış Antlaşması'nın da katibi idi.¹⁰ Her ne kadar onun okuma yazmayı nerede ne zaman öğrendiği konusunda bilgi sahibi değil isek de, küçük yaşlarda Hz. Peygamber'in ona bir şekilde okuma yazma imkanı sağladığını söyleyebiliriz.

Hz. Ali'nin Mekke dönemindeki yaşantısıyla ilgili ulaşabildiğimiz kısıtlı bilgilerden biri de şudur: Ebû Zer el-Gıfârî, Müslüman olmak gayesiyle Mekke'ye geldiği zaman müşriklerin saldırılarına maruz kalmıştı. Onun zor durumda olduğunu gören Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ali ona

⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 464.

⁵ İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 246.

⁶ İbn İshâk, *es-Sîre*, s. 137; Taberî, *Târih*, II, 312.

⁷ İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 247; İbn Abdülberr, *el-İstîab*, III, 1095

⁸ Taberî, *Târih*, II, 319; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III, 53.

⁹ Taberî, *Târih*, III, 173.

¹⁰ Buhârî, "Sulh", 6; Taberî, *Târih*, II, 633-634.

yardım etmişler, içinde bulunduğu zor durumdan kurtarmışlardı. Hz. Ali onu bizzat eve götürüp birkaç gün misafir etmişti.¹¹ Anlaşılan o ki, Hz. Ali'nin muhtaçlara yardım etmek, onların yardımına koşmak gibi sahip olduğu bu yüksek ahlâkî davranışının kaynağı Hz. Peygamber'dir.

Hız. Peygamber hicreti sırasında Hız. Ali'ye yatağına yatmasını, kendisinin Yesrib'e (Medine'ye) hicret edeceğini söylemiş, müşriklerin kendisine emanet ettiği eşyalarını sahiplerine iade etmesini tembihlemişti. Hız. Ali hiç tereddüt göstermeden Resulüllah'ın kendisine verdiği bu görevi yerine getirdi.¹² Bu hadiseden hareketle Allah Resulü'nün cesaret, sadakat, vefa, emanate hıyanet etmemek gibi yüksek faziletleri Hız. Ali'ye öğrettiğini söylememiz mümkündür.

Hız. Ali'nin Medine'deki yaşantısıyla ilgili bilgilerimiz daha fazladır. Hız. Ali Mescid-i Nebevî'nin yapılışı sırasında hummalı bir şekilde çalışmıştır. Onun çalışırken söylediği, "Mescitleri yapan, çalışıp yorulan kişiyle, toz topraktan kaçıp bir kenara çekilen kişi eşit midir?!"¹³ şiirinden, burada zevkle çalıştığı, çalışkanlığı anlaşılmaktadır.

Resulüllah, Medine'ye gelince Ensar'la Muhacir arasında muâhat/kardeşleştirme uygulaması yapmıştı. Nakledildiğine göre Hız. Peygamber bu uygulamada, Hız. Ali'yi kardeşi olarak seçti ve "Bu benim kardeşimdir" dedi.¹⁴ Hız. Ali bu uygulamadan Hız. Peygamber'in adalet, vefa anlayışını bizzat müşahede etmiştir.

Medine'ye hicretten sonra Müslümanları ciddi bir sınav bekliyordu. Burada başta Müşrikler olmak üzere Yahudi ve Hıristiyanlar'la savaş söz konusuydu. Cenâb-ı Allah'ın emirleri doğrultusunda (el-Hac 22/39-40; el-Bakara 2/190; en-Nisâ 4/75; et-Tevbe 9/13) Müslümanlar canları pahasına mücadelelerine devam ettiler. Hız. Ali bu mücadelede önemli görevler üstlenmiştir. O, Tebük Gazvesi haricinde Hız. Peygamber'in bütün savaşlarına katılmıştır. Bu savaşların bir çoğunda da Resulüllah sancağı ona vermiştir.¹⁵ O, savaşlarda mübarezelerde/er dileme Müslümanların safında ilk akla gelen kişilerden biri idi ve her mübarezede de galip geliyordu.¹⁶ Yine savaşların çoğunda düşman kuvvetlerinin ileri gelenlerini öldürmüştür.¹⁷

Karkaratülküdr Savaşı'ndan (3/624) sonra, Hız. Ali, o sırada Hız. Peygamber'in 18 yaşında olan kızı Hız. Fatıma ile evlendi.¹⁸ Yeni çiftler Hârise'nin evini kiralayıp buraya taşındı. Yatak, çarşaf, mutfak eşyaları gibi asli ihtiyaçlar Hız. Peygamber tarafından temin edildi.¹⁹ Hız. Peygamber'in buradaki tutumundan israf etmemek, yardımseverlik, kanaatkarlık gibi örnek davranışlar konusunda eğitimcilik örnekleri sergilediğini söyleyebiliriz.

Bedir savaşına giderken Müslümanlar imkansızlık içerisindeydi. Öyle ki bir deveye üç kişi nöbetleşe biniyordu. Hız. Peygamber, Hız. Ali ve Mersed'le aynı deveye nöbetleşe binmişlerdir.²⁰ Hız. Ali Hız. Peygamber tarafından bazı seriyelere komutan olarak görevlendirildi.²¹ Hız. Peygamber Hız. Ali'ye bazı özel görevler de vermiştir. Bedir Savaşı'nda kuyuların yeriyle ilgili bilgi toplamak üzere Hız. Peygamber Sa'd b. Ebû Vakkâs, Zübeyr b. Avvâm'la birlikte Hız. Ali'yi gönderdi. Onların verdiği bilgilerle takip edilecek strateji belirlendi.²² Aynı şekilde Mekke'nin fethinden önce Ashabtan Hâtib b. Ebû Beltea savaş hazırlıklarını bir mektupla Mekke'ye iletmek istedi. Bir kadına bu mektubu verip Mekke'ye

¹¹ Zehebî, *Siyeru A'lâm*, II, 50.

¹² İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 493; Belâzürî, *Ensâb*, I, 260; Makdisî, *el-Bed'*, IV, 169-170.

¹³ İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 497.

¹⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 464. Hız. Peygamber'in Hız. Ali'yi Sehl b. Hunejf'le kardeş yaptığı da söylenmektedir. Bkz. İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III, 22.

¹⁵ İbn Abdülberr, *el-İstıab*, III, 1097.

¹⁶ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, II, 31; Belâzürî, *Ensâb*, I, 334. Taberî, *Târîh*, II, 445.

¹⁷ Buhârî, "Meğâzî", 8; "Tefsir", 33. Öldürdüğü kişilerin isimleri için bkz: İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 709-713; Vâkîdî, *Meğâzî*, I, 147-152.

¹⁸ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VIII, 18.

¹⁹ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III, 418.

²⁰ Zehebî, *Siyeru A'lâm*, I, 346.

²¹ Vâkîdî, *Meğâzî*, II, 562-563; III, 984; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III, 18.

²² Vâkîdî, *Meğâzî*, I, 51.

gönderdi. Hz. Peygamber o kadını yakalamaları için, Hz. Ali, Hz. Mikdâd ve Hz. Zübeyr'i görevlendirdi. Onlar kadını yakalayıp Hz. Peygamber'e getirdiler.²³

Hz. Ali, Tebük Gazvesi haricinde Resulü Allah'ın bütün gazvelerine katılmış, ancak Tebük Gazvesi'nde Allah Resulü onu Medine'de vekil bırakmıştı. Bazı dedikoducular Hz. Ali aleyhinde ileri geri konuşmaya başlayınca o, Hz. Peygamber'e geldi, Tebük Gazvesi'ne katılmak istediğini söyledi. Resulü Allah onu, "Sen benim nazarımda, Musa'nın yanındaki Harun gibisin; ikimizden biri Medine'de kalmalıdır" sözleriyle taltif etti.²⁴

Hz. Ali'nin savaşlarda sergilediği cesareti, kahramanlığı göz önüne alındığında, bunun bir arka planı olduğu söylenebilir. Karşısına çıkan nice şöhretli komutanaları, askerleri mağlup etmesi, öldürdüğü toplam düşman askerinin sayısı onun askerî anlamda devrinin emsalsiz kahramanlardan biri olduğunu ortaya koymaktadır. Bu kahramanlığın temelden aldığı bir eğitimle ilgisinin olduğu kanaatindeyiz.

Hac ibadeti farz kılındığı zaman Hz. Peygamber Hz. Ebû Bekir'in hac emirliğinde 300 kişiyi hacetmek üzere gönderdi.²⁵ Hac kafilisi henüz yoldayken Berâe (Tevbe) suresi nazil oldu. Hz. Resulullah bunun üzerine Hz. Ali'yi bu süreyi okuması ve Mekkelilerle anlaşma yapması için gönderdi. Çünkü Arap geleneğine göre yapılan bir anlaşmayı ancak anlaşmayı yapan veya onun akrabası olan kişi bozabilirdi. Hz. Ali bu görevi başarıyla yapıp Medine'ye döndü.²⁶

Hz. Ali, Hz. Peygamber'in hastalığı, vefatı, yıkanması ve kabre konulması sırasında da onu yalnız bırakmadı. Hastalığı sırasında kendisinde rahatlama hisseden Allah Resulü, Mescid'e gitmek istedi. Koluna girip onu Mescid'e getirenlerden biri de Hz. Ali idi.²⁷

Hz. Peygamber kendisini Hz. Ali'nin yıkamasını vasiyet etmişti. Vefat ettiği zaman yıkayıp, kefenleyen hatta mezara koyan kişi de Hz. Ali idi. Hz. Ali bu işleri yanına yardımcı olarak aldığı Hz. Abbas, Fazl b. Abbas, Kusem b. Abbas, Hz. Üsâme, Resulullah'ın azatlısı Salih (Şükran), Ensarı temsilen Evs b. Havlî ve Hazec kabilesine mensup birisiyle gerçekleştirdi.²⁸

Hz. Ali'nin ilmî açıdan da sahabenin temayüz eden önemli şahsiyetlerden biri olduğunda kuşku yoktur. İlmî yetkinlik konusunda Hz. Ali zirvedir.²⁹ O, Kur'an-ı Kerim'in tamamını ezbere biliyordu; aynı zamanda ayetlerin mesajlarına, özüne de hâkimdi. Nitekim bizzat söylediği şu sözlerden bunu anlamak mümkündür: "Kur'an'ın hiçbir ayeti yoktur ki, nerede, nasıl inmiştir, Allah Resulü o ayet hakkında nasıl uygulamalar yapmıştır, bilmiş olmayayım. Öyleyse Kur'an'la ilgili kim sormak isterse, sorsun da cevabını vereyim."³⁰

Hz. Ali, abdest, gusül, namaz, zekât gibi fikhî konularla, dualarla, Hz. Peygamber'in şemâili ve ahabın faziletleriyle alakalı Hz. Peygamber'den 586 hadis nakletmiştir.³¹ Bu müktesebatı sebebiyledir ki, o, Resulullah'ın sağlığında onun izniyle hukukî meselelerde hüküm vermiş, Resulü Allah da verdiği hükmü onaylamıştır.³²

İlmiyle amel eden, öğrendiği hakikatleri hayatında uygulayan Hz. Ali'nin bu davranışlarında da elbette ahlâkı Kur'an olan bir Peygamber'in yanında büyümesi, O'nun ahlâkî özelliklerini görerek yaşayarak öğrenmesi etkili olmuştur. Evinde kullandığı eşyalarından ve giydiği giysilerden, insanlar arasındaki mütevazı yaşamından onun Hz. Peygamber'i model aldığı anlaşılmaktadır.

²³ Buhârî, "Tefsir", 60.

²⁴ İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 519-520.

²⁵ İbnü'l-Cevzi, *el-Muntazam*, III, 373.

²⁶ Belâzürî, *Ensâb*, I, 383.

²⁷ Makdisî, *el-Bed'*, V, 57.

²⁸ Mes'ûdî, *et-Tenbih*, s. 244; Ebû Şuhbe, *es-Sîre*, II, 598.

²⁹ Fesevî, *el-Ma'rife*, I, 482.

³⁰ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, II, 257.

³¹ Zebidî, *Tecrid*, I, 60.

³² İbn Abdülberr, *el-İstiab*, III, 1102-1105.

Kur'an-ı Kerim'de Âli İmrân 3/61; Hac 22/19; Şûrâ, 42/23; Enfâl, 41/9. ayetlerin Hz. Ali'yle ilgisi olduğu ifade edilmektedir.³³

3.SONUÇ-DEĞERLENDİRME

Hz. Ali'nin hayatına dair bir hayli eser kaleme alınmıştır. Bu eserlerde Hz. Ali'nin üstün fazilet ve meziyetlerine dair önemli ölçüde bilgiler verilmiştir. Ancak temayüz eden bu özelliklerinin sebepleri, arka planı hakkında tatmin edici derli toplu malumat verilmemiştir. Bu çalışmada Hz. Ali'nin hayatıyla ilgili rivayetlerin ışığında söz konusu sebepler ve arka plan incelenmiştir. Çalışmamızda elde ettiğimiz bulguları şu şekilde verebiliriz.

Hz. Ali, çocukluğundan evleninceye kadar Hz. Peygamber'le aynı evde yaşamıştır. Dolayısıyla o, hem görsel anlamda, hem işitsel anlamda bizzat Resulullah'ı tanıma fırsatı elde etmiş; hem teorik hem de pratik anlamda Hz. Peygamber'in eğitimine tâbi tutulmuştur. Hz. Ali'nin üstün fazilet ve meziyetlerinin kaynağı da bu eğitimidir.

Hz. Ali, okuma yazma bilen, Hz. Peygamber'in kâtipliğini yapan birisiydi. Buradan onun Hz. Peygamber vasıtasıyla okuma yazma öğrendiği söylenebilir. Sahabe içerisinde ilmî donanımıyla öne çıkan Hz. Ali, okuma yazmanın yanı sıra, başta Kur'an-ı Kerim'i ezberlemek, Kur'an'ın özüne vakıf olmak, Hz. Peygamber'in hadislerini idrak etmek bahtiyarlığına da erişmiş, Hz. Peygamber'in hayatta olduğu dönemde fikhî konularda hüküm verebilecek kapasiteye sahip olmuştur. Bu özelliklerinin de Resullah'tan aldığı eğitimle doğrudan ilişkili olduğu muhakkaktır.

Hz. Ali, askerî anlamda da yaşadığı dönemin bileği bükülmez, cesur kahramanlarından biri olarak dikkati çekmektedir. O, Tebük Gazvesi dışında Hz. Peygamber'in bütün gazvelerine katılmış, önemli gazvelerde sancağı taşımış, gazvelerin başlangıcında yapılan mübarezelerde dönemin meşhur kahramanlarının karşısına korkusuzca çıkıp onları mağlup etmiş, düşman saflarından çok sayıda kişiyi öldürmüş bir cengâverdir. Her ne kadar bu özelliği fitrî yapısıyla ilgili olsa da bu özellik askerî manada ciddi bir eğitimi gerekli kılmaktadır. Kaynaklarda bu konuda sarîh rivayetler olmasa da Hz. Peygamber tarafından ona böyle bir eğitimin verildiğini söylemek abartılı olmaz.

Siyasî anlamda bir siyasî dahi olan Hz. Peygamber'le her daim birlikte olan, onun uygulamalarına bizzat şahit olan Hz. Ali'nin siyasî yönden de Hz. Peygamber'den istifade ettiğini söyleyebiliriz. Nitekim Tebük Gazvesi'ne katılmak istediğini söyleyen Hz. Ali'ye Hz. Peygamber'in, "İkimizden birinin Medine'de kalması gerekir" cevabı, onun bu konudaki yetkinliğini ortaya koymaktadır.

Hz. Ali, hayatı boyunca her toplumun erdem olarak nitelendirdiği üstün ahlakî meziyetlerle donatılmış bir kişidir. Hz. Âişe Annemiz tarafından "yürüyen bir Kur'an" olarak

³³ "Sana (gerekli) bilgi geldikten sonra artık kim bu konuda seninle tartışacak olursa, de ki: "Gelin, oğullarımızı ve oğullarımızı, kadınlarımızı ve kadınlarımızı çağıralım. Biz de siz de toplanalım. Sonra gönülden dua edelim de Allah'ın lânetini (aramızdan) yalan söyleyenlerin üstüne atalım." (Âli İmrân suresi 3/61); "İşte Rableri hakkında hasımlık (düşmanlık) yapan iki taraf..." (Hac suresi 22/19); "İşte bu, Allah'ın, inanıp salih ameller işleyen kullarına müjdelediği şeydir. De ki: 'Ben buna (yaptığım tebliğ görevine) karşılık sizden, akrabalıktan doğan sevgiden başka bir ücret istemiyorum. Kim güzel bir iş yaparsa, onun iyiliğini artırırız. Şüphesiz Allah, çok bağışlayandır, şükürün karşılığını verendir.'" (Şûrâ, 42/23), "Eğer Allah'a ve hak ile batılın ayrıldığı gün, iki ordunun birbiri ile karşılaştığı gün (Bedir savaşında) kulumuza indirdiğimize inanmışsanız, bilin ki ganimet olarak aldığımız herhangi bir şeyin beşte biri Allah'a, Resulü'ne, onun akrabalarına, yetimlere, yoksullara ve yolcuya aittir. Allah her şeye hakkıyla kadirdir." (Enfâl suresi 41/9)

nitelendirilen Hz. Peygamber'in yaşantısının ona rehberlik ettiği izahından varestedir. Bizzat "Kur'an'ın hiçbir ayeti yoktur ki, nerede nasıl indiğini, Hz. Peygamber'in o ayetle nasıl amel ettiğini bilmiş olmayayım" sözleriyle Kur'an-ı Kerim'in ve Hz. Peygamber'in yaşantısının özüne vakıf olduğunu ifade eden Hz. Ali'nin Resulullah'ın eğitimiyle bu mertebeye eriştiğini söylememiz mümkündür.

Kaynaklar

Belâzürî, Ahmed b. Yahyâ (ö. 279/892), *Ensâbü'l-Eşrâf*, thk. Süheyl Zekkar - Riyad Zirikli, Darü'l-Fikr, Beyrut: 1996.

Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail (ö. 256/870), *es-Sahîh*, Çağrı Yayınları, İstanbul: 1992.

Ebû Şuhbe, Muhammed b. Muhammed, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, Beyrut: 1988.

Fesevî, Ebû Yûsuf Ya'kûb b. Süfyân (ö. 277/890), *el-Ma'rifetü ve't-Târîh*, thk. Ekrem Ziya el-Ömerî, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut: 1981.

Halîfe b. Hayyât el-Asferî, (ö. 240/854), *Târîhu Halîfe b. Hayyât*, thk. Süheyl Zekkâr, Dârü'l-Fikr, Beyrut: 1993.

İbn Abdülberr, Ebû Ömer Yûsuf el-Kurtubî (ö. 463/1070), *el-İstîâb fî Marifeti'l-Ashâb*, nşr. Ali Muhammed el-Becavî, Dârü'l-Ceyl, Beyrut: 1992.

İbn Hacer, Ebü'l-Fazl Ahmed b. Ali el-Askalânî (ö. 852/1447), *el-İsâbe fî Temyizi's-Sahabe*, thk. Âdil Ahmed Abdülmevcûd - Ali Muhammed Maûd, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut: 1415.

İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdülmelik (ö. 213/828), *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, thk. Mustafa es-Sekkâ - İbrahim el-Ebyârî - el-Hâfız eş-Şelebî, Şirketü ve Matbaatü Mustafa, Mısır: 1955.

İbn İshâk, Muhammed b. İshâk b. Yesar, (ö. 151/768), *Sîretü İbn İshak*, thk. Süheyl Zekkâr, Dârü'l-Fikr, Beyrut: 1978.

İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ İsmail b. Ömer (ö. 774/1373), *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, thk. Ali Şîrî, Dâru İhyâi't-Türasi'l-Arabî, Beyrut: 1988.

İbn Mâce, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezîd el-Kazvîni (ö. 273/887), *es-Sünen*, thk. M. Fuâd Abdülbâkî, Kahire: 1952.

İbn Sa'd, Ebû Abdullah Muhammed (ö. 230/844), thk. Muhammed Abdülkadir Ata, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut: 1990.

İbnü'l-Cevzi, Cemâlüddin Ebü'l-Ferec Abdurrahman b. Ali (ö. 597/1201), *el-Muntazam fî Târîhi'l-Ümem ve'l-Mülûk*, thk. Muhammed Abdülkadir Ata - Mustafa Abdülkadir Ata, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut: 1992.

İbnü'l-Esîr, İzzüddin Ebi'l-Hasen Ali b. Ebi'l-Kerem (ö. 630/1232), *el-Kâmil f'it-Tarih*, thk. Ömer Abdüsselâm Tedmürî, Dârü'l-Kütübi'l-Arabî, Beyrut: 1997.

Makdisî, Mutahhar b. Tâhir (ö. 355/954), *el-Bed' ve't-Târîh*, Mektebetü's-Sekâfiyyeti'd-Diniyye, bty.

Mes'ûdî, Ebu'l-Hasen (ö. 346/957), *et-Tenbih ve'l-İşraf*, Beyrut: bty.

Müslim, Ebu'l-Hüseyin Müslim b. el-Haccâc (ö. 261/874), *es-Sahîh*, thk. M. Fuâd Abdülbâkî, Çağrı Yayınları, İstanbul: 1992.

Taberî, Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr (ö. 310/923), *Târîhü'r-Rüsûl ve'l-Mülûk*, Dârü't-Türâs, Beyrut: 1387.

Vâkîdî, Ebû Abdullah, Muhammed b. Ömer (ö. 207/822), *Kitâbü'l-Meğâzî*, nşr. Marsden Jones, Dârü'l-A'lemî, Beyrut: 1989.

Zebîdî, Zeynüddîn Ahmed b. Ahmed, *Sahih-i Buhârî Muhtasarı Tecrid-i Sarîh Tercemesi*, çev. Ahmed Naim, DİB. Yayınları, Ankara: 1976.

Zehebî, Şemsüddin Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed (ö. 748/374), *Siyer-u A'lâmin Nübelâ*, thk. Şuayb el-Arnaûd, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut: 1985.

ETNOSENTRİZM VE DİNDARLIĞIN MARKA SADAKATİNE ETKİSİ. İĞDIR İLİ ÖRNEĞİ.*

Turhan MOÇ ¹, Seccad SOYUK ²

¹ İğdır Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, 0000-0001-9639-2974

² İğdır Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, 0000-0002-4907-4196

ÖZET

Etnik tüketim anlamına gelen etnosantrik duygular ve dini duygular bireylerin davranışları üzerinde önemli etkisi bulunmaktadır. Bu duyguların tüketicilerin satın alma kararlarında önemli bir belirleyici olduğu düşünülmektedir. Buradan hareketle bu çalışmanın temel amacı; İğdir ilindeki tüketicilerin etnik tüketim algısı anlamına gelen etnosentrizm ve dindarlık duygularının marka sadakati üzerinde etkisinin olup olmadığının araştırılmasıdır. Bu amaç doğrultusunda İğdir ilinde 385 tüketiciden online anket tekniği yöntemiyle veriler elde edilmiştir. Anket verileri IBM SPSS ve YEM AMOS programları ile analizleri yapılmıştır. Araştırmaya katılan tüketicilerin demografik özelliklerini belirleyebilmek için frekans analizlerinden, demografik değişkenler ile gözlemlenemez değişkenler arasındaki farklılığı tespit edebilmek için varyans analizlerinden ve etnosentrizm ve din algısının marka sadakati üzerindeki etkisini belirleyebilmek için yol analizlerinden yararlanılmıştır. Analizler sonucunda etnosentrizm ile tüketicilerin eğitim ve kan grupları arasında ve din algısı ile kan grupları arasında anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca etnosentrizm ve din algısı duygularının marka sadakati üzerinde anlamlı bir etkisi olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: : Etnosentrizm, Dindarlık, Marka Sadakati

Abstract

Ethnocentric feelings and religious feelings, which mean ethnic consumption, have a significant impact on the behavior of individuals. These emotions are thought to be an important determinant in consumers' purchasing decisions. From this point of view, the main purpose of this study is; The aim of this study is to investigate whether ethnocentrism and religiosity, which means the ethnic consumption perception of consumers in İğdir, have an effect on brand loyalty. For this purpose, data were collected from 385 consumers in the province of İğdir by online survey technique. Survey data were analyzed with IBM SPSS and YEM AMOS programs. Frequency analyzes were used to determine the demographic characteristics of the consumers participating in the research, variance analyzes to determine the difference between demographic variables and unobservable variables, and path analyzes to determine the effect of ethnocentrism and religion perception on brand loyalty. As a result of the analysis, it has been determined that there is a significant difference between ethnocentrism and consumers' education and blood types, and between religion perception and blood types. In addition, it has been determined that the feelings of ethnocentrism and religion perception have a significant effect on brand loyalty.

* Bu çalışma için "İğdir Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etik Kurulu Başkanlığı"nın 31.01.2022 tarihli ve E-37077861-200-58640 1879 sayılı kararı ile etik kurulunun onayı alınmıştır.

Key Words: Ethnocentrism, Religiosity, Brand Loyalty

1. GİRİŞ

Günümüz dünyasında üretim olanaklarının artması, küreselleşmenin etkisi, toplumsal değerlerin değişmesi, markalaşma, kişi başına düşen milli gelir düzeylerinin artması, pazarlama stratejilerinin değişmesi tüketicilerin istek ve alışkanlıklarının değişmesine yol açmış durumdadır. Öyle ki bundan yirmi yıl öncesine kadar tüketiciler aldıkları ürünleri sadece dayanıklı olup olmadıkları ile değerlendirirken günümüzde bu değerlendirme sürecine global gelişmişliğin de etkisiyle milli duyguları, kültürel olguları, bir marka grubuna olan sadakati ve geleneksel inanç sistemi esaslarını da dahil etmektedirler. Tüketiciler artık ürünün sadece işlevsel niteliklerine bakmamakta; o markanın kendisine ne gibi katma değerler kattığını da göz önünde bulundurmaktadır. Tüketiciler geçmişte bir ürünü sadece fiyat ve uygunluk bazında değerlendirirken toplumsal ve ekonomik evrimler sayesinde artık değerlendirme ölçütleri arasında sunum şekli, memnun olma, haz duyma, güven ve dini emirler çizgisinde yasaklanmamış (helal) gibi kavramları dahil etmişlerdir. Tüm bu nedenlerden tüketiciye sunulan ürünlerin teknoloji sayesinde kalitelerinin artmasıyla markaların sadece kaliteli ürün üretmesi yeterli olmamaktadır. Güven beslenen, haz duyulan ve müşterisinin yaşam şekline saygılı bir marka olmak aynı zamanda sadık müşterileri de beraberinde getireceğinden günümüzde işletmeler bazında oldukça önemlidir. Rekabet koşullarının giderek zorlaştığı günümüz pazarlama dünyasında kalıcı rekabet avantajı sağlamak için akademisyenler ve araştırmacılara göre tüketici sadakati üreticiler açısından stratejik bir öneme sahiptir. Bu perspektifte yapılan çalışmada; bireylerin yaşam şekillerinden tüketim alışkanlıklarına kadar birçok alanı etkileyen din eğilimi ile yerli malı ürün kullanımını savunan tüketici etnosentrizmi doktrini gibi faktörlerin marka sadakati üzerindeki olası etkilerinin belirlenmesine çalışılmıştır.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Etnosentrizm (E)

Etnosentrizm etimolojik olarak Yunan ve Latin kökenli olup “merkez” anlamı taşımaktadır. Etnosentrizm kavramı ilk defa araştırmacı William Graham Summer tarafından 20. yüzyıl başlarında kullanılan bir kavramdır (Eroğlu ve Sarı, 2011). Kişinin kendi bulunduğu çevrenin evrenin merkezi olduğu, diğerlerinden üstün olduğunu ve kendi çevresinin ön planda tutulması gerektiğini savunan bir doktrin olarak açıklanabilir. Bu doktrin de birey kendinden olanlara karşı gözü kapalı bir şekilde bağlıyken, ona benzemeyenlere karşı ise dışlama eğilimi göstermektedir.

Etnosentrizm eğilimi olan tüketiciler, yerli üretim ürünlerin yerine yabancı ülkelerin ürünlerini satın almanın yanlış olduğunu kabul etmektedirler, keza bu durum ülke ekonomisinin kalkınmasını engellemekte ve işsizliğin artmasına sebep olabilmektedir. Bu düşüncedeki tüketiciler yabancı ülkede üretimlerini satın almanın vatanseverlik duygusu ile örtüşmediğini düşünmektedirler (Shimp, 1984). Bu anlamda Turgut (2010), etnosentrizm düşüncesinin yabancı üreticiler için bir tehdit unsuru oluşturabileceğini ve etnik tüketim eğiliminin yüksek oranda olduğu bir pazar zihniyetinin yerli üreticiler için avantaj yaratabileceğini belirtmektedir. Etnosentrizm eğiliminin birtakım nüansları bulunmaktadır. Bu farklılıklar aşağıdaki gibi sıralanabilmektedir (Asil, 2010);

- Bazı topluluklar arasında ötekileştirme eğilimi gözlemlenmektedir.

- Etnosentrizm eğilimi, bireylerin hakikatleri kendi mensubu oldukları grupların sosyoekonomik menfaatlerine göre idrak etmelerine yol açmaktadır.
- Etnik tüketim eğilimi, bireylerin bağlı oldukları topluluğu her şeyin odak noktası olarak görmeye ve sosyal yaşantı biçimlerini diğer gruplardan üstün görmeye itmektedir.
- Etnosentrizm eğilimindeki bireyler diğer toplulukları küçük görme ve onların saygınlıklarını düşürme eğilimindedir.
- Etnosentrizm düşüncesine sahip bireyler kendi topluluklarını en doğru ve en üstün olarak nitelendirme eğilimindedir.

2.1.1. Tüketici Etnosentrizmi

Etnosentrizm ifadesi, pazarlama çalışmalarına “*tüketici etnosentrizmi*” olarak girmiştir. Yüksek etnosentrizm eğilimine sahip tüketiciler, yerli üretim ürünler için fiyat/nitelik performansı karşılaştırmasında yabancı üretim ürünlerine göre daha cazip fiyatlı olsalar bile, yerli üretime yönelme eğilimindedirler (Akın vd., 2009). Tüketici etnosentrizmi ifadesi ilk kez Amerikalı pazarlama uzmanı Shimp (1984) tarafından etnik tüketim algısı ile pazarlama arasındaki etkileşimi açıklamak için kullanılmıştır. Buna göre tüketicilerde etnik tüketim eğiliminin temelinde, bireylerin kendi ülkelerinin ürünlerinin mükemmel ve üstün görülmesi düşüncesi yatmaktadır. Buradan hareketle, etnik tüketim eğilimi yüksek olan bireyler yerli malı ürünlerin kullanımını savunmakta ve ithal ürünlerin tercih edilmesini hem ekonomik hem de etik açıdan eleştirmektedirler (Shimp 1984). Sharma ve Shimp (1987) tarafından yapılan çalışmaya göre etnik tüketim algısı, bireylerin sadece satın alma davranışlarından ziyade, yerli ve ithal ürünlere yönelik duygu durumlarını göstermektedir.

Küçükemiroğlu (1999) yaptığı çalışmada tüketici etnosentrizmi kavramını, yabancı ürünlere nazaran daha üstün görülen yerli malı ürünleri almaya yönelten ulusalcı duygular bütünü olarak nitelendirmektedir. Uzkurt ve Özmen (2004) çalışmalarında etnik tüketim algısını, ekonomik davranışlarda bir topluluğun diğerlerinden üstün olduğu düşüncesini ön plana çıkaran bir olgu olarak tanımlamaktadır. Etnik tüketim kavramının çıkış noktası bireylerin ve toplulukların ekonomik gücüne zarar vermek için ithal ürünlerin satın alınması olarak görülmektedir. Bu bağlamda tüketiciler, diğer grupların ya da kendilerinin ithal üretimlerin satın alınmasını engellemekte; böylelikle etnik tüketim eğilimi sosyal ve etik açıdan yeni bir perspektif kazanmaktadır.

Mutlu vd., (2011) etnik tüketiciliği, bireylerin ithal ürün satın almanın uygun olup olmadığı ya da ahlaki olarak kabul görülmesi konusundaki düşünceleri olarak nitelendirmektedir. Ülkemizde etnik tüketim davranışına verilebilecek en önemli örnek “*Yerli Malı yurdu malı, herkes onu kullanmalı*” argümanı olarak gösterilebilmektedir. Etnosentrizm ifadesi yalnız yabancı ürünlere karşı bir tepkiden ibaret görülmemelidir, zira bazı tüketiciler etnik tüketim eğilimleri yüksek olmasına rağmen temel ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla ithal ürün ve hizmetleri tercih etmektedirler.

Lantz ve Loeb (1996) araştırmalarında, milliyetçilik duyguları yüksek olan bireylerin kültürel açıdan kendilerine daha yakın gördükleri toplumların üretimlerini satın alabilecekleri vurgusu yapmaktadır.

Shimp ve Sharma (1987) etnik tüketim kavramının özelliklerini aşağıdaki maddeler halinde sıralamaktadır:

- Tüketici etnosentrizmi, kişinin kendi ülkesini sevmesi, yabancı ürün kullanımının diğer bireyler üzerindeki negatif etkileri ve kişinin sosyoekonomik menfaati üzerindeki etkisi kaybetme düşüncesinden kaynaklanmaktadır.
- Tüketicilerin yabancı ürün yerine yerli ürün satın alım tercihlerini ifade etmektedir. Etnik tüketim eğilimine sahip tüketiciler için yabancı ürünleri satın almak sadece ekonomik değil aynı zamanda ahlaki bir tartışma konusudur.
- Etnik tüketim davranışı bulunan tüketiciler için bu davranış şekli vatanseverlik olarak görülüp, bunun aksi davranışta bulunan bireyler kötü olarak addedilmektedir.

2. 2. Dindarlık Algısı (DA)

Arapça bir kökene sahip din kelimesi “*yol, hüküm ve mükafat*” anlamlarına gelmektedir (Sunar 1963). En geniş anlamıyla “*Din gücünü bireyin kendi manevi dinamiklerinden alan, iç ruhaniyetine dayanan sistemler bütünüdür*” (Bardakoğlu 1998). Her birey, her toplum din olgusunu kendi biçimlerine göre tanımlamışlardır. Din kavramının ortaya çıkışı hakkında hali hazırda var olan kutsal kitaplar dışında bir veri olmamasından dolayı bilimsel yöntemler kullanılamamakta ve tarihi kökenine erişilememektedir. (Idinopulos ve Yeşilyurt, 1999).

2.2.1. Tüketici Açısından Din Algısı

Teknolojik tabanların gelişimi, iletişim şekillerinin değişmesi ve globalleşmenin getirdiği yenilikler ile tüketici davranışları süratli bir şekilde ilerlemekte ve biçim değiştirmektedir. Bu bağlamda şirketler dini değerleri de gözeterek markalar yaratmaya yöneltmiştir. Örneğin İslam inancına göre oluşturulmuş “Helal” damgalı yiyecekler tüketici bağlılığı ve memnuniyeti açısından çok daha fazla önem arz etmektedir. Bu anlamda şirketler tüketicilerin dini değerleri ile oluşturulan markanın inançlarını özdeşleştirme yoluna girmiştir.

Tarihi süreç incelendiğinde dinin sahip olduğu değerler müşterek gelişen ve evrim geçiren tüketim kavramı, ihtiyaç duyulan kavramından uzaklaşarak arzulan olgusuna doğru evrilmiştir. İlk tüketim davranışları incelendiğinde, bunların dinin etkisi ile ortaya çıkan kalıplar olduğu görülmektedir. 17. yüzyılın başlangıç yıllarında İngiltere’de iç savaş döneminin sonrasında oluşan üretim sistemlerinin oluşumunda dini dürtüler önemli rol oynamıştır. Bu dönemde kazancın mantık eşliğinde ve hümanizm ilkelerine uygun olarak dağıtımını savunan Protestanlığın bir ibadet şekli olan Püritenlik hakimdir (Bocock ve Kutluk, 2005). Protestanlığın bu koluna göre birey kazancını lüks şeyler yerine yeni yatırımlara harcamalıdır. Bu davranış şekli ile kapitalizmin ilk temelleri atılmıştır. Bu dönemde erişkin erkeklerin ve erkek çocuklarının kıyafetlerinin sadeliğinden, evlerin sağlam olarak yapılması fakat sağlamlığın yanı sıra gösterişten uzak renkler kullanılarak sade bir biçimde inşa edilmesi gibi birtakım kaideler hakimdir. Fakat aynı dönemde komşu ülkelere bakıldığında bu dini eğilim düşüncesinden az etkilenen İtalya, İspanya ve Fransa’da sanat, moda, ziynet eşyaları, lüks ve şatafatlı ev tasarımları gibi dini sistemlerde israf olarak nitelendirilen tüketici davranışları çok daha fazla görülmektedir (Bocock, 2009).

Wilkes yaptığı çalışmada, dindarlık eğiliminin tüketicilerin kararlarını etkileyen, riski asgariye indirmeye ve yaşamdan haz duymaya gibi konular üzerinde etkili olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bu bulgulara nazaran bazı araştırmalar ise dindarlık eğilimi fazla olan tüketicilerin satın alma davranışlarında, din eğilimi az olan tüketicilere göre daha çok risk aldıklarını iddia etmektedir (Wilkes, vd. 1986).

Bu alanda yapılan çalışmalar bireyin dindarlık seviyesi ve satın alım kararları arasında bir ilinti olduğunu göstermektedir. (Souiden ve Jabeur, 2015). Bazı araştırmalar özellikle dini simgeler ve ayinlere yoğunlaşmıştır. Bu yönelişin temelinde ise bireylerin davranış biçimlerinin dini eğilimler etrafında şekillenmesidir. Sosyal yaşantı eylemlerinden evlilikler, cenaze merasimleri gibi davranışlar bireyin din algısının çevresinde meydana gelmektedir. Din algısı bireylerin gündelik hayatlarında nelerin helal ya da haram olduğu çizgisini belirlemektedir (Khraim, 2010). İnanç algısının tüketici davranışları üzerindeki etkisi sadece satın alma boyutu üzerinden değerlendirilmemelidir. Bu eğilim sonucu oluşan davranışlara birçok faktör etki etmektedir. Bu etkilerin temelinde dinin, tutumların belirlenmesinde büyük rol oynamasıdır (Bonne, 2007). Bir dine mensup olan bireylerin sahip olduğu ödevler bulunmaktadır. Din algısı o inancın kurallarına bağlı olarak kullanılmasının ya da tüketilmesinin men edildiği ürünler, örneğin Müslümanlık inancında olan bireylerin domuz yahut muadili ürünlerin tüketilmemesi gibi (Mokhlis, 2006); hangi ürünlerin yasak hangi ürünlerin serbest olduğunun çizgisini çekerek ve bu davranışlar biçimlerini yönlendirerek tüketicilerin satın alma davranışlarını etkileyebilmektedir. Dolayısıyla din algısı yüksek olan bireylerde zamanla helal ürün markalarına karşı bağlılık yaratabileceğini ifade edebiliriz.

2.3. Marka Sadakati (MS)

İtalyanca da “*marca*” kökeninden türeyen bu kelime “*belirgin*” anlamına gelmektedir. Her birey birbirinden farklı olması gibi tüm markalarda görünüş, etiket, isim ve imaj olarak birbirlerinden ayrılmaktadır. Literatürde birçok tanımı bulunan marka “*üretici ve satıcıların hizmetlerini tanıtan, onu diğer ürün ve hizmetlerden ayıran isim, şekil sembol veya bütün bunların tamamıdır. Marka çok detaylı bir terim olup, malı belirginleştiren bütün şeyler markanın karşılığıdır*” şeklinde tanımlanmıştır (Deniz, 2011).

Başka bir çalışmada ise “*tüketiciyi yahut tüketicinin satın alma kararına etki eden ve bu karar sürecini şekillendiren, somut ürün ve hizmetlerin birbirlerinden ayrılmasına yarayan marka kavramı; reklam ve pazarlama etkinliklerinin merkezidir*” şeklinde tanımlanmıştır (Turan ve Çolakoğlu 2009).

Tüketici bir ürünü kullandığında sonucunda bir memnuniyet duygusu ya da hayal kırıklığı hissetmektedir. Tüketiciler markayı kullanmaktan memnun oldukları sürece o ürünü satın almaya devam ederler. Tüketicinin belli bir markaya olan sadakati aslında o markaya karşı oluşan güven duygusundan kaynaklanmaktadır. Rakiplerine karşı sınır oluşturarak rekabet avantajı sağlayan marka sadakati, işletmenin mücadele edebilme yeteneğini artırır ve rekabetin sertleştiği platformlarda işletmeyi daha güçlü hale getirerek, rakip firmaların pazarlama stratejilerine daha az tepki veren bir müşteri portföyü sağlar (Ballester ve Alemán, 2001). Tüketicilerde marka sadakati oluşturmak, her işletmenin arzudur. Bu arzu istikrarlı satış veya pazardaki yerin korunması anlamına gelmektedir (Ateşoğlu, 2003). Marka sadakatinden söz edebilmek için bazı koşulların olması gerekmektedir. Bunlar;

- Marka sadakati rastlantı sonucu oluşmaz,
- Davranışsal bir reaksiyondur,
- Birikimsel olarak meydana gelir,
- Karar mercii mekanizma tarafından oluşur,
- Karar verme aşamasında bir yahut birden çok marka alternatifi olmalıdır (Odabaşı ve Barış 2002).

Bir markaya karşı olan sadakatin tüketiciler nezdinde önemi olmasının yanı sıra, tüketicilerde belli bir markaya karşı oluşan bağlılık eğilimi, bu eğilime sahip olmayan bireylerle kıyaslandığında;

- Tüketicilerin ihtiyaçları oluştuğunda, ürün ve hizmetlerle alakalı inceleme yapması gerekmez.
- Tüketicilerin satın alma sürecinde vakit kayıplarını önler.
- Tüketiciler, tekrar aynı markayı tercih edip satın aldıklarında karşılaşacakları sonuçları bilirler.
- Sadakat eğiliminin varlığı, tüketiciyi diğer markaları satın alması halinde karşılaşılabileceği olumsuz tecrübelerle karşı kalkan oluşturur.
- Tüketicilerin, satın aldıkları ürünlere güven duymalarının anahtarıdır (Akkoç vd., 2012).

Özetlemek gerekirse, tüketici bir markayı kendisi için değerli görüyor ve tercih ettiği markaya koşulsuz güveniyorsa, o markayı kullanmaktan memnuniyet duyuyor ve çevresindekilere de bu markayı tavsiye ediyorsa mevcut marka için bireyde bir sadakat duygusu oluştuğu söylenebilir. Marka sadakati kavramı birçok dinamiği içerisinde barındırmaktadır. Bu dinamiklerin temelinde ise güven ve kalite olguları yatmaktadır.

Tüm çalışma ve incelemeler ışığında marka sadakatini; *“Tüketicinin fiyat ve uygunluk faktörlerinden bağımsız şekilde, rakip yahut alternatif hizmetler olmasına rağmen diğerlerini dışlayarak tek bir markaya bağlılığı, güveni ve bu adanmışlığı çevresiyle paylaşması durumunun oluştuğu tüketici davranışı kalıbıdır”* şeklinde tanımlayabiliriz.

3. DEĞİŞKENLER ARASINDAKİ İLİŞKİLER VE HİPOTEZLER

Din algısının tüketici bireyler üzerinde yarattığı etki üzerine yabancı alanyazınlarında yapılan ilk çalışmayı 1976 ‘da Engel kaleme almıştır. Çalışmada, Brezilya’daki bazı dini toplulukların, hizmet ve ürün algılarının satın alma alışkanlıkları üzerindeki etkisi araştırılmıştır (Engel, 1976). Hirschman yaptığı çalışmada, Hristiyan inancındaki mezheplere mensup bireylerin eğlence arzularındaki tüketici davranışlarında, ortam seçimlerinde, ulaşım seçeneklerinde ve evcil hayvan besleme kararlarında önemli farklılıklara vurgu yapmıştır. Araştırmada dikkat çeken bir diğer detay, Yahudi inancına sahip bireylerin, daha fazla hayalperest oldukları ve diğer grup ile kıyaslandığında daha az sadakat eğilimine sahip oldukları sonucu ortaya çıkmıştır (Hirschman, 1983).

Dindarlık ve tüketici tarzları alanında Türkiye’de 1106 katılımcı üzerinde yapılan bir çalışmada dindarlık ile tüketici tarzlarından; marka merkezliliği, moda eğilimi, marka alışkanlığı değişkenleriyle negatif; alışverişten kaçınma ve fiyat faktörleri ile pozitif yönlü bir ilişki olduğu saptanmıştır. Araştırma sonucunda elde edilen bir diğer bulgu ise, giyim tercihi, eğlence zihniyeti ve bankacılık kullanımı gibi tüketim kalemlerinde etkileyen faktörün din algısı olduğunun tespiti. Araştırmaya katılan tüketicilerin çoğunluğunu 18-35 yaş grubu (%27) oluşturmaktadır (Barak ve Kaplan 2021).

Din kavramı bireylerin kültürel özellikleri, yaşam biçimleri ve tercihlerinin belirlenmesinde önemli bir yere sahiptir. Din algısı ve ulusçuluk kavramları ise kültür olgusunun birincil öğeleri arasında yer almaktadır. Bu anlamda yapılan bir çalışmada, ulusçuluk, dindarlık gibi kültürel enstrümanların, bireylerin satın alma davranışları üzerindeki etkileri incelenmiş, 391 tüketici üzerinde anket uygulanmıştır. Araştırma sonucunda etnosentrizm eğiliminde olan tüketiciler,

otomobil ve ilaç sanayii ithalatına olumlu yaklaşırken, gıda, tekstil dekorasyon ve kozmetik ürünleri gibi zaruri olmayan ürünlerin ithalatına negatif yönlü yaklaşımları tespit edilmiştir (Yüce ve Kavak 2018).

Bazı hazır giyim markalarının 393 müşterisi ile yapılan bir araştırmada tüketici etnosentrizmi eğiliminin marka bağlılığı üzerinde negatif yönlü bir etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Tüketicilerin etnik tüketim eğilimi hanede yaşayan birey sayısı, gelir ve cinsiyet değişkenlerine göre anlamlı bir farklılık göstermemiştir. Etnik tüketim eğilimi ile yaş ilişkisi pozitif, eğitim düzeyi ilişki ise negatif yönlü tespit edilmiştir. Evli olan bireylerde bu eğilimin bekâr olan bireylere kıyasla yüksek olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Çalışmada sonucunda ulaşılan bir diğer bulgu ise serbest meslek grubunda bulunan bireylerin etnosentrik eğiliminin diğer meslek topluluklarından daha yüksek olduğudur (Berksan, 2019).

Doğu Karadeniz bölgesinde yapılan bir araştırmada etnosentrizm, ürün kalitesi ve marka bağlılığının marka kişiliği üzerindeki olası etkileri araştırılmıştır. Araştırma Artvin, Rize, Trabzon, Gümüşhane illerinde yaşayan 806 tüketici üzerinde yapılmıştır. Katılımcıların %55'lik grubunu evli tüketiciler oluşturmaktadır. Katılımcıların %82,9'luk kısmı ise 18-38 yaş grubundan oluşmaktadır. Araştırma sonucunda tüketici etnosentrizminin, algısal kalite ve marka bağlılığının marka kişiliği üzerinde etkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Yıldız ve Koçan 2019).

Aydın ilinde 356 tüketici üzerinde yapılan etnosentrizm ve marka sadakati araştırmasında; düşük etnosentrik eğilime sahip kişilerin bu eğilimi yüksek olan kişilere göre ürün satın alırken fiyat düzeylerinde daha seçici oldukları, düşük eğilime sahip kişilerin diğerlerine göre daha az sayıda marka kullandıkları ve kullandıkları bu markaları değiştirme taraftarı olmadıkları belirlenmiştir. Araştırmadan elde edilen bir diğer bulgu, etnosentrizm eğilimi diğerlerine nazaran fazla olan kişilerin zaman harcamamak sürekli tercih ettikleri ve güvendikleri markaları satın aldıkları sonucuna ulaşılmıştır (Yarangümelioglu ve İşler Büyüker 2014).

Denizli ilinde din algısının satın alma sürecine etkisi üzerine 246 hane üzerinde yapılan bir araştırmada, dini eğilim ile satın alma süreçleri arasında anlamlı ilişkinin olduğu tespit edilmiştir (Çubukçuoğlu ve Haşiloğlu 2012).

Farah ve Samad (2015) yılında Lübnan'da Şii ve Sünni mezheplerine mensup bireyler üzerinde yaptıkları reklam algısı araştırmasında, reklamların yarattığı saldırganlıklara ilişkin iki mezhep mensupları arasında farklılıkların olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Sünni inanışındaki Müslümanlar kişisel bakım, kozmetik ve sağlık ve siyasal reklamları daha saldırgan algılarken, Şii inanışındaki Müslüman topluluklarda cinsiyetçi ve cinsel ürünlerin reklamları diğer gruba göre daha saldırgan görülmüştür. İki topluluğun ortak payda da bulunduğu yön ise bağımlılık duygusu uyandıracak ürünlerin reklamları olarak tespit edilmiştir.

Akbari vd., (2018) İslam inanışı ile örtüşen amblemlerin gıda ürünü ambalajlarında kullanılmasının bu dine mensup bireylerin satın alma davranışları üzerindeki etkisini araştırmışlardır. Araştırma sonucunda hazır gıda ürünlerinin paketlerinde kullanılan İslami amblemlerin İslam dinine bağlı olan tüketicilerin satın alma davranışları üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olduğu bulunmuş; nitekim bu etkinin, dindarlık eğilimi fazla olan bireylerde görüldüğü saptanmıştır.

Yukarıda ifade edilen görüşlere ve araştırma sonuçlarına göre; etnosentrizm ve din algısının marka sadakati üzerindeki etkisini ortaya koymak amacıyla oluşturulan hipotezler aşağıda sıralanmıştır:

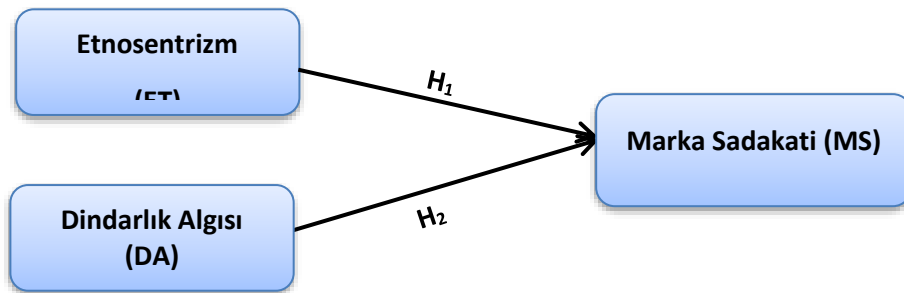
H1: Etnosentrizmin marka sadakati üzerinde olumlu yönde bir etkisi vardır.

H2: Din algısının marka sadakati üzerinde olumlu yönde bir etkisi vardır.

4. SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME

4.1. Araştırmanın Amacı ve Modeli

Yapılan bu araştırmanın amacı, etnosentrizm eğilimi ve din algısının marka sadakati üzerindeki etkisinin araştırılmasıdır. Bu amaç doğrultusunda araştırmanın modeli aşağıda Görsel 1.'de gösterilmiştir:

Görsel 1. Araştırmanın Modeli

4.2. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Çalışmanın ana kütlesi Iğdır ili 18 yaş üstü tüketicilerden oluşmaktadır. Çalışmada kolayda örneklem yöntemi seçilmiştir. Iğdır ilinde 18 ve üstü nüfus sayısı 89.716'dır (<https://www.nufusu.com>). Evren sayısı bilindiği için evreni temsil edecek örneklem sayısını belirlemek amacıyla " $n = N \frac{t^2 pq}{d^2 (N-1) + t^2 pq}$ " formülünden (Ural ve Kılıç, 2021:43) yararlanılmıştır. Bu evrenin %95 güven %5 hata payı öngörülerek belirlenen örneklem sayısı 383 olarak hesaplanmıştır. Google Drive üzerinden çevrimiçi anket yöntemiyle çalışanlara gönderilen anketi dolduran sayısı 385 tüketicidir. Bu sayı gerekli olan 303 âdeti sağladığı için anket çalışmasına son verilmiştir.

Araştırmaya katılım sağlayan tüketicilerin demografik niteliklerine ilişkin parametrik veriler aşağıda Çizelge 1'de yer almaktadır.

Çizelge 1. Demografik Bulgular

		n	%
Cinsiyet	Kadın	193	50,1
	Erkek	192	49,9
Medeni Durum	Bekâr	193	50,1
	Evli	192	49,9
Eğitim	İlköğretim	21	5,5
	Lise	54	14,0
	Ön Lisans	54	14,0
	Lisans	222	57,7
	Lisansüstü	34	8,8

Yaş	18-35 yaş arası	178	46,2
	36-49 yaş arası	109	28,3
	50-65 yaş arası	91	23,6
	66 yaş ve üzeri	7	1,8
Gelir	0-4250 TL arası	121	31,4
	4251-7000 TL arası	117	30,4
	7001-1000 TL arası	72	18,7
	10001 TL ve üzeri	75	19,5
Kan Grubu	Bilmiyorum	29	7,5
	A Grubu	189	49,1
	B Grubu	54	14,0
	AB Grubu	44	11,4
	0 (Sıfır) Grubu	69	17,9

4.3. Veri Toplama Aracı

Araştırmada veri toplama aracı olarak Google Form üzerinden çevrim içi anket tekniği kullanılmıştır. Sırası ile demografik değişkenler, etnosentrizm, dindarlık ve marka sadakati olmak üzere toplam dört bölümden oluşmaktadır.

Etnosentrizm Ölçeği: Shimp ve Sharma (1987) tarafından oluşturulmuş ve günümüze kadar birçok ülkede yapılan çalışmada geçerliliği ve güvenilirliği test edilmiş olan Tüketici Etnosentrizm Ölçeği (CETSCALE) olan 17 maddelik ölçek kullanılmıştır. Araştırmanın amacına uygun ifadeleri barındırmaktadır. Beşli likert tipinde (1- Kesinlikle Katılmıyorum, 5- Kesinlikle Katılıyorum) olan ölçeğin güvenirliliği $\alpha = 0,928$ oranında tespit edilmiştir.

Din Algısı Ölçeği: Altemeyer ve Hunsberger'ın 2004 yılında ortaya koydukları Dinsel Fundamentalizm Ölçeğinin, İslam inancına ve Türk toplumuna göre evrilmiş biçimi olan Din İnancı Ölçeği kullanılmış ve çalışmada ölçeğin güvenirliliği 0,78 olarak bulunmuştur (Kaya ve Aydın, 2011: 16, 22). Beşli likert tipinde (1- Kesinlikle Katılmıyorum 5- Kesinlikle Katılıyorum) olan ölçeğin güvenirliliği $\alpha = 0,76$ oranında tespit edilmiştir.

Marka Sadakati Ölçeği: Araştırmada marka sadakati eğiliminin ölçümü için, Lichtenstein vd, (1990)'nin oluşturduğu "Marka Sadakati Eğilimi" ölçeğinde yer alan 5 ifade, Ailawadi vd, (2001)'nin oluşturduğu "Marka Sadakati Eğilimi" ölçeğinde kullanılan 4 ifade ve Lau ve Lee (1999)'nin "Marka Sadakati" ölçeğinde yer alan 1 ifade kullanılmıştır. Beşli likert tipinde (1-Kesinlikle Katılmıyorum... 5- Kesinlikle Katılıyorum) olan ölçeğin güvenirliliği $\alpha = 0,76$ olarak tespit edilmiştir.

4.4. Ölçeklerin Geçerliliği ve Güvenirliliğine İlişkin Bulgular

Aşağıda Çizelge 1'de ET, DA ve MS'ne ait doğrulayıcı faktör analizi (DFA) sonuçlarını göstermektedir. DFA ile her bir ifadenin uyum iyiliği değerleri sonuçları incelenmiştir. Uyum iyiliği değerleri, alanyazında istenilen sınırlarda olmadığı için düzeltme indekslerinden yararlanılmıştır. Düzeltme indeksleri sonucunda bu çalışmada kullanılan ET ölçeğinin 1, 4, 10, 12 ve 14. Maddeleri DA ölçeğinin 4. maddesi, MS ölçeğinin 6 ve 8. maddesi ölçeklerin uyum iyiliğini bozduğu için çıkarılmıştır. Bu çözümleme ile her üç ölçeğin uyum iyiliği değerleri

Çizelge 2.'de görüldüğü gibi kabul edilen kriterlere göre (Kline, 2005; Şimşek, 2007) uyum göstermektedir. Genel olarak değerlendirildiğinde model uyum değerleri çalışmada kullanılan ölçek modellerinin kullanabilir olduğunu göstermektedir.

Çizelge 2: Ölçeklerin DFA Model Uyum Değerleri ve Yorumları

	Mükemmel Uyum	Kabul Edilebilir Uyum	ET	DA	MS
χ^2/sd	$0 \leq \chi^2/sd \leq 2$	$2 \leq \chi^2/sd < 5$	4,046	4,058	4,122
RMSEA	$0 \leq RMSEA \leq 0,05$	$0,05 \leq RMSEA \leq 0,10$	0,089	0,089	0,090
SRMR	$0 \leq SRMR \leq 0,05$	$0,05 \leq SRMR \leq 0,10$	0,0401	0,0243	0,0370
GFI	$0,95 \leq GFI \leq 1,00$	$0,90 \leq GFI \leq 0,95$	0,938	0,984	0,954
NFI	$0,95 \leq NFI \leq 1,00$	$0,90 \leq NFI \leq 0,95$	0,963	0,982	0,961
CFI	$0,97 \leq CFI \leq 1,00$	$0,95 \leq CFI \leq 0,97$	0,972	0,987	0,970

Kritik oranların % 0,05 anlamlılık seviyesinde $\pm 1,96$ olması gerekmektedir (Hox ve Bechger, 1998). Çizelge 3'te görüldüğü gibi tüm değerler bu şartı sağlamaktadır ve bu da % 95 güvenirlilik seviyesinde istatistiksel yönden anlamlı olduğunu göstermektedir.

Çizelge 3: Ölçeklerin DFA Faktör Yükleri

Faktörler	Faktör Yükleri	Ort.	S.H.	K.O.
ET2	0,569	3,18	1,398	13,429
ET3	0,704	3,23	1,412	13,003
ET5	0,770	2,24	1,232	12,549
ET6	0,867	2,70	1,344	11,195
ET7	0,790	2,39	1,299	12,380
ET8	0,844	2,04	1,416	11,388
ET9	0,886	2,94	1,389	10,481
ET11	0,878	2,83	1,368	10,877
ET13	0,808	2,55	1,286	12,175
ET15	0,720	2,43	1,293	12,844
DA1	0,749	2,46	1,328	11,449
DA2	0,654	2,98	1,434	12,521
DA3	0,902	2,68	1,354	6,029
DA5	0,742	2,77	1,348	11,280
DA6	0,706	2,91	1,348	11,742
MS1	0,681	2,84	1,418	12,676
MS2	0,813	2,83	1,349	10,835
MS3	0,802	2,75	1,321	11,026
MS4	0,808	2,65	1,298	11,247
MS5	0,823	2,69	1,309	10,944
MS7	0,754	3,01	1,344	11,979
MS9	0,714	3,03	1,350	12,338
MS10	0,643	2,70	1,347	12,900

Faktör yükleri 0,30'un üstünde olmalıdır (Malthouse, 2001). Tüm değerler Malthouse'un belirttiği 0,30 değerinin üzerinde olduğu görülmektedir. Çizelge 3'te görüldüğü gibi bu çalışmada kullanılan ölçeklerin madde faktör yükleri Malthouse'un belirttiği eşik değere olan 0,30'un üzerindedir.

Güvenirliklerinin ölçülmesinde “Cronbach’s Alpha (α)”, “Yapısal Güvenirlik (YG)” ve “Yakınsak Geçerlilik (AVE)” analizi yöntemleri uygulanmıştır. Cronbach alpha ve yapısal güvenirlik değerlerinin 0,70’in, yakınsak geçerlilik değeri olan AVE’nin 0,50’nin üzerinde olmalıdır (George ve Mallery, 2003; Fornell ve Larcker, 1981). Hesaplanan güvenirlik değerlerine göre Çizelge 4’te görüldüğü gibi çalışmada kullanılan değişkenlere ait ölçeklerin güvenilir bir ölçek olduğunu doğrulamaktadır.

Çizelge 4: Tanımlayıcı İstatistikler ve Güvenirlik Basıklık Sonuçları

Faktörler	α	Y. G	AVE
E (Etnosentrizm)	0,944	0,942	0,62
DA (Din Algısı)	0,869	0,867	0,57
MS (Marka Sadakati)	0,917	0,914	0,57

4.5. T-Testi ve ANOVA Analiz Bulguları

Kontrol değişkenleri ile gözlemlenemez değişkenler arasında farklılığın olup olmadığını tespit edebilmek için betimleyici analizlerden yararlanılmıştır. Betimleyici analizlerden önce parametrik/parametrik olmayan testlerden hangisinin yapılması gerektiğini belirleyebilmek için normallik analizleri yapılmıştır. Büyüköztürk (2019) ’e göre, çarpıklık (skewness) ve basıklık (kurtosis) değerlerinin ± 3 aralığında olması, verilerin normal dağılım sergilediğini işaret etmektedir. Çizelge 5’de görüldüğü gibi tüm değişkenler için basıklık ve çarpıklık değerleri ± 3 arasında olması gerektiği koşulunu sağladığından parametrik testlerden ikili gruplardan oluşan kontrol değişkenleri için t-testi, ikili gruptan fazla olan kontrol değişkenleri için ANOVA parametrik analizlerinden yararlanılmıştır.

Çizelge 5: Normallik Test Sonuçları

Faktörler	Madde Sayısı	Çarpıklık	Basıklık
ET (Etnosentrizm)	10	0,053	-0,854
DA (Din Algısı)	5	0,38	-0,819
MS (Marka Sadakati)	8	0,127	-0,613

Aşağıda Çizelge 6’da t-testi analiz sonuçlarını göstermektedir.

Çizelge 6: T-Testi Sonuçları

	Grup	N	Ort.	S.S	t	df	p	
Cinsiyet	ET	Kadın	193	2,73	1,01757	-0,514	383	0,608
		Erkek	192	2,78	1,17043			
	DA	Kadın	193	2,78	0,99924	0,408	383	0,684
		Erkek	192	2,74	1,20272			
	MS	Kadın	193	2,73	1,02523	-1,437	383	0,151
		Erkek	192	2,89	1,10531			
Medeni Durum	ET	Evli	193	2,66	1,09920	-1,606	383	0,109
		Bekâr	192	2,84	1,08708			
	DA	Evli	193	2,86	1,07612	1,779	383	0,076
		Bekâr	192	2,66	1,12566			
	MS	Evli	193	2,89	1,07984	1,479	383	0,140
		Bekâr	192	2,73	1,05139			

İkili grup olan cinsiyet ve medeni durum ile ET, DA ve MS arasında Çizelge 6 t-testi analiz sonuçlarına göre anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır. Başka bir ifade ile anket çalışmasına katılan kadın ve erkeklerin ET, DA ve MS hakkındaki düşünceleri farklılık göstermemektedir.

Aşağıda Çizelge 7'de ikiden fazla gruptan oluşan eğitim, yaş, gelir ve kan gurubu ile ET, DA ve MS'ni arasında farklılık olup olmadığını tespit edebilmek amacıyla yapılan ANOVA analizi sonuçlarını göstermektedir.

Çizelge 7: ANOVA Analizi Sonuçları

		Grup	N	Ortalama	S.S	F	Df	p
Eğitim	ET	İlköğretim	21	3,08	0,14102	2,711	4/380	0,030
		Lise	54	2,99	0,13722			
		Ön Lisans	54	2,98	0,15420			
		Lisans	222	2,61	0,07597			
		Lisans Üstü	34	2,76	0,17556			
	DA	İlköğretim	21	3,14	0,12200	1,368	4/380	0,245
		Lise	54	2,89	0,13651			
		Ön Lisans	54	2,79	0,14116			
		Lisans	222	2,67	0,07865			
		Lisans Üstü	34	2,89	0,19223			
	MS	İlköğretim	21	2,98	0,17522	1,030	4/380	0,391
		Lise	54	2,87	0,12908			
		Ön Lisans	54	2,88	0,15104			
		Lisans	222	2,73	0,07502			
		Lisans Üstü	34	3,06	0,16574			
Yaş	ET	18-35	178	2,73	0,08609	1,411	3/381	0,239
		36-49	109	2,63	0,11216			
		50-65	91	2,92	0,09407			
		66 ve üzeri	7	3,09	0,19812			
	DA	18-35	178	2,79	0,08142	0,732	3/381	0,534
		36-49	109	2,69	0,11217			
		50-65	91	2,74	0,11367			
		66 ve üzeri	7	3,29	0,25395			
	MS	18-35	178	2,83	0,08457	0,224	3/381	0,880
		36-49	109	2,78	0,10553			
		50-65	91	2,79	0,09837			
		66 ve üzeri	7	3,09	0,15838			
Gelir	ET	0-4250 TL	121	2,93	1,06585	2,256	3/381	0,081
		4251- 7000 TL	117	2,61	1,22094			
		7001-10.000 TL	72	2,61	1,08172			
		10.001 TL ve üzeri	75	2,83	0,90352			
	DA	0-4250 TL	121	2,89	1,01818	0,856	3/381	0,464
		4251- 7000 TL	117	2,70	1,18573			
		7001-10.000 TL	72	2,68	1,11616			
		10.001 TL ve üzeri	75	2,72	1,09742			
	MS	0-4250 TL	121	2,93	1,06618	0,951	3/381	0,416
		4251- 7000 TL	117	2,73	1,20045			
		7001-10.000 TL	72	2,72	0,97034			

		10.001 TL ve üzeri	75	2,83	0,92873			
Kan Grubu	ET	Bilmiyorum	29	2,80	0,90966	4,411	4/380	0,002
		A Grubu	189	2,53	1,14726			
		B Gurubu	54	2,91	1,13338			
		AB Gurubu	44	3,04	0,95098			
		0(Sıfır)Grubu	69	3,04	0,96061			
	DA	Bilmiyorum	29	2,94	0,97410	3,920	4/380	0,011
		A Grubu	189	2,57	1,19121			
		B Gurubu	54	2,79	1,02199			
		AB Gurubu	44	3,05	0,88277			
		0(Sıfır)Grubu	69	3,01	1,01690			
	MS	Bilmiyorum	29	2,85	0,96962	1,689	4/380	0,204
		A Grubu	189	2,71	1,18297			
		B Gurubu	54	2,83	0,98340			
		AB Gurubu	44	2,80	0,86480			
		0(Sıfır)Grubu	69	3,07	0,92290			

ANOVA analizleri sonucunda tüketicilerin eğitim durumu ile etnosentrizm ve kan grupları ile etnosentrizm ve din algıları arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. Bu anlamlı farklılığın hangi gruplar arasından olduğunu belirlemek amacıyla yapılan Post Hoc-Tukey HSD testi bulguları Çizelge 8`de görüldüğü gibidir.

Çizelge 8. Post Hoc Tukey HSD Testi Bulguları

		Grup		Ortalama	Ortalama Fark	p
Eğitim	ET	Lise	---	Lisans	0,38544*	0,020
		Ön Lisans	---	Lisans	0,37062*	0,025
Kan Grubu	ET	A Grubu	---	AB Gurubu	-0,51461*	0,036
		A Grubu	---	0(Sıfır)Grubu	-,051346*	0,007
	DA	A Grubu	---	0(Sıfır)Grubu	-0,43754*	0,037

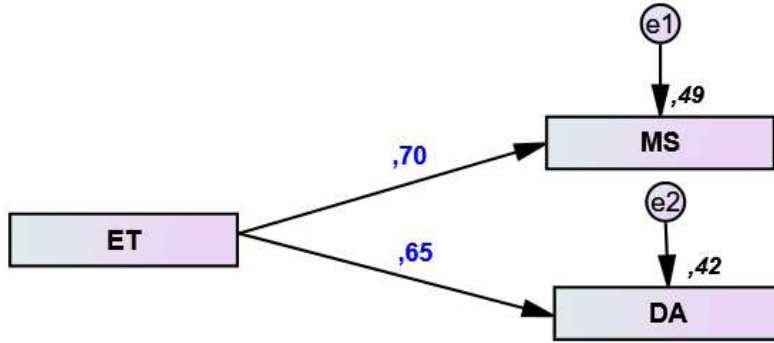
İğdır ili tüketicilerinin eğitim ve kan grubu ile anlamlı farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını tespit edebilmek amacıyla yapılan Post Hoc testlerine göre;

- Tüketicilerin eğitim durumları ile ET algıları arasındaki farklılık “Lise” grubu ile “Lisans” grupları ve “Ön Lisans” ile “Lisans” grupları arasında olduğu görülmektedir. “Lise” gurubundaki tüketicilerin ET ortalamaları 2,99, “Ön Lisans” gurubundakilerin 2,98, “Lisans” gurubundakilerinin 2,61`dir. Görüldüğü gibi eğitim durumu yükseldikçe ET duygusu azalmaktadır.
- Tüketicilerin kan grubu ile ET algıları arasındaki farklılık “A Grubu” ile “AB Grubu” ve “0 (Sıfır) Grubu” arasında olduğu görülmektedir. Tüketicilerin kan gruplarına göre ET duyguları ortalamaları sırasıyla; “A Grubu” 2,53, “AB Grubu” 3,04 ve “0 (Sıfır) Grubu” 3,04 olduğu görülmektedir.
- Tüketicilerin kan grubu ile DA algıları arasındaki farklılık “A Grubu” ile “0 (Sıfır) Grubu” arasında olduğu görülmektedir.

4.6. Hipotezlerin Test Edilmesi

Ölçme modelinin doğrulanmasından sonra örtük değişkenli yapısal model üzerinden araştırmaya konu olan hipotezler test edilmiştir. Görsel 2’de görüldüğü gibi H1 (Etnosentrizm → Marka Sadakati) ve H2 (Din Algısı → Marka Sadakati) hipotezleri test edilmiştir. Ve Etnosentrizm’in Marka Sadakatini ($\beta=0,70$; $p<0,01$) ve Din Algısının Marka Sadakatini ($\beta=0,65$; $p<0,01$) yordadığından H1 ve H2 hipotezleri desteklenmiştir. Başka bir ifade ile İğdır ilindeki tüketicilerin etnosentrizm ve din algıları duygularının marka sadakati üzerinde olumlu yönde kuvvetli bir etkisi bulunmaktadır. Ayrıca Görsel 2’de görüldüğü gibi etnosentrizm marka sadakatinin yüzde 49’luk ($R^2: 0,49$) ve din algısı marka sadakatinin %42’lik ($R^2: 0,42$) kısmını açıklamaktadır.

Görsel 2. H1 ve H2 Hipotezlerinin Testi

SONUÇLAR

Yapılan araştırmada marka sadakati üzerinde etnosentrizm ve dindarlığın etkisi incelenmiştir. Araştırma bulguları ışığında tüketicilerin dini inançlarının ve etnik tüketim eğilimlerinin marka sadakati üzerinde etkili olduğu tespit edilmiştir. Bulgular, müşterilerin bir markayı ikinci kez alabilmesi için marka sadakatinin sağlanmasında dini inançlarının ve etnosentrik eğilimlerinin önemli olduğunu göstermektedir. Araştırma sonucunda, katılımcıların cinsiyet ve medeni durumları ile ET ve DA arasındaki analiz sonuçlarına göre anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Diğer bir ifade ile anket çalışmasına katılan erkek ve kadın tüketicilerin ET, DA ve MS hakkındaki düşünceleri farklılık göstermemektedir. ANOVA test sonuçlarına göre tüketicilerin “eğitim durumu ile etnosentrizm” ve “kan grupları ile etnosentrizm” ve “din algıları” arasında anlamlı bir farklılık olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Anket verileri incelendiğinde eğitim durumu ile etnosentrizm eğiliminin “lise grubu ile lisans grubu” ve “ön lisans grubu ile lisans grubu” arasında olduğu görülmektedir. Bu analizler ışığında eğitim seviyesi arttıkça etnosentrik eğilimin azaldığını ifade edebiliriz. Araştırmada elde edilen bir diğer bulgu ise kan grubu ile etnosentrizm eğilimi arasında anlamlı bir fark bulunmasıdır. Bu fark ise “A grubu”, “AB grubu” ve “0(sıfır)” gruplarından kaynaklanmaktadır. Bu kan gruplarına sahip olan tüketiciler, diğer kan gruplarına sahip olan tüketicilere göre daha fazla etnik eğilim göstermişlerdir. Dindarlık analizine bakıldığında ise kan grubu arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. Tüketicilerin kan grubu ile DA algıları arasındaki farklılık “A Grubu” ile “0 (Sıfır) Grubu” arasında olduğu görülmektedir. Tüketicilerin eğitim düzeylerinin artması ile satın alma sürecinde vatanseverlik kavramını önemsediklerini, mensubu oldukları coğrafyada üretilen yerli malı ürünleri kullanmaya özen göstererek etnik tüketim eğilimi gösterdikleri tespit edilmiştir. Çalışma, zaman ve maddi imkânlar nedeniyle yalnızca tek bir şehirde yapılmıştır. Çalışmanın en önemli kısıtı da tek bir şehirde yapılmış olmasıdır. Gelecek zamanda yapılacak benzer çalışmalarda

başka iller arasında, bölgeler arası eğilim farklılıkları veya diğer ülkeler arasında karşılaştırmalı araştırmalar oluşturulabilir. Oluşturulacak bu çalışmalar yerel firmalardan ziyade küresel bilinirliği yüksek olan markalar perspektifinde yapılabilir.

KAYNAKÇA

- Ailawadi, K. L., Neslin, S. A., & Gedenk, K. (2001). Pursuing the value-conscious consumer: store brands versus national brand promotions. *Journal of marketing*, 65(1), 71-89.
- Akbari, M., Gholizadeh, M. H., & Zomorodi, M. (2018). Islamic symbols in food packaging and purchase intention of Muslim consumers. *Journal of Islamic Marketing*.
- Akin, M., Çiçek, R., Gurbuz, E., & İnal, M. E. (2009). Tüketici Etnosentrizmi ve Davranış Niyetleri Arasındaki Farklılığın Belirlenmesinde CETSCALE Ölçeği. *Ege Academic Review*, 9(2), 489-512.
- Akkoç, F., & Akkoç, D. K. F. (2012). Uşak üniversitesi öğrencilerinin spor ayakkabı marka sadakatlerini değerlendirmeye yönelik bir uygulama. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(3), 197-213.
- Altemeyer, B., & Hunsberger, B. (1992). Authoritarianism, religious fundamentalism, quest, and prejudice. *The international journal for the psychology of religion*, 2(2), 113-133.
- Asil, H. (2010). Değerler, tüketici etnosentrizmi ve yerli/yabancı markalı ürün tercihi arasındaki ilişkinin incelenmesi. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi SBE, İstanbul.
- Ateşoğlu, İ. (2003). *Türkiye'nin İhracatında Marka İmajının Etkisi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Ballester, D.E., & Alemán, M. J. L. (2001). Brand trust in the context of consumer loyalty. *European Journal of marketing*.
- Barak, A., & Kaplan, H. (2021) Dindarlık ve Tüketici Tarzları Arasındaki İlişki Üzerine Nicel Bir Araştırma. *Türk Din Psikolojisi Dergisi*, (4), 119-153.
- Bardakoğlu, A. (1998). Din Nedir? İnsan İçin Önemi Nedir? *Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları* /287, (Ankara)
- Berksan, Ö. (2019). *Tüketici Etosentrizminin Marka Sadakatine Etkisi: Hazır Giyim Ürünleri Üzerine Bir Araştırma* (Yüksek Lisans Tezi)
- Bocock, R. (2009). *Tüketim* (3. baskı). Ankara: Dost Kitabevi.
- Bocock, R., & Kutluk, İ. (2005). *Tüketim*. Dost Kitabevi.
- Bonne, K., Vermeir, I., Bergeaud-Blackler, F., & Verbeke, W. (2007). Determinants of halal meat consumption in France. *British Food Journal*.
- Büyüköztürk, Ş. (2013). *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı: İstatistik, Araştırma Deseni, SPSS Uygulamaları Ve Yorum*. (18. Baskı). Pegem Akademi.
- Çubukçuoğlu, M. E., & Haşiloğlu, S. B. (2012). Dindarlık olgusunun satınalma davranışı faktörleri üzerinde etkisi. *Tüketici ve Tüketim Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 1-18.
- Engel, J. F. (1976). *Psychographic research in a cross cultural nonproduct setting*. ACR North American Advances.
- Eroğlu, A. H., & Sema, S. A. R. I. (2011). Tüketici Etnosentrizmi Ve Marka Bağlılığı Arasındaki İlişki. *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 3(2), 39-55.

- Farah, M. F., & El Samad, L. (2015). Controversial product advertisements in Lebanon: A study of Sunni-Shi'a sectarian disparities and similarities. *Journal of Islamic Marketing*.
- Fornell, C., & Larcker, D. F. (1981). Structural Equation Models with Unobservable Variables and Measurement Error: *Algebra and Statistics*. *Journal of Marketing Research*, 18, 382-388. <http://dx.doi.org/10.2307/3150980>
- George D, and Mallery P., (2003). *SPSS for Windows step by step: A simple guide and reference*. 11.0 update (4th ed.). Boston: Allyn and Bacon.
- Hirschman, E. C. (1983). Religious affiliation and consumption processes: an initial paradigm. *Research in marketing*, 6(1), 131-170.
- Hox, J. J., & Bechger, T. M. (1998). *An introduction to structural equation modeling*. https://acikbilim.yok.gov.tr/bitstream/handle/20.500.12812/347711/yokAcikBilim_10295755.pdf?sequence=-1&isAllowed=y Erişim Tarihi: 23.11.2022
- <https://www.nufusu.com>. "İğdir Nüfusu". <https://www.nufusu.com/il/igdir-nufusu#:~:text=I%C4%9Fd%C4%B1r%20N%C3%BCfusu%202022,art%C4%B1%C5%9F%20h%C4%B1zlar%C4%B1na%20g%C3%B6re%20tahmini%20hesaplanm%C4%B1%C5%9Ft%C4%B1r>. (Erişim Tarihi: 16.11.2022).
- Idinopulos, T. A., & Yeşilyurt, T. (1999). Din Nedir? *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (5), 151-166.
- Kaya, M., & Aydın, C. (2011). Üniversite Öğrencilerinin Dini İnanç İle Ahlaki Olgunluk Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *OMUIFD: Ondokuz Mayıs University Review of the Faculty of Divinity*, (30).
- Khraim, H. (2010). Measuring religiosity in consumer research from an Islamic perspective. *Journal of Economic and Administrative Sciences*.
- Kline, R. B., & Seffah, A. (2005). Evaluation of integrated software development environments: Challenges and results from three empirical studies. *International journal of human-computer studies*, 63(6), 607-627.
- Kline, RB. (2005). *Principles and Practice of Structural Equation Modeling*. New York: Guilford Press. 154-186.
- Kucukemiroglu, O. (1999). Market segmentation by using consumer lifestyle dimensions and ethnocentrism: An empirical study. *European Journal of Marketing*.
- Lantz, G., & Loeb, S. (1996). *Country of origin and ethnocentrism: an analysis of Canadian and American preferences using social identity theory*. *ACR North American Advances*.
- Lau, G. T., & Lee, S. H. (1999). Consumers' trust in a brand and the link to brand loyalty. *Journal of Market-Focused Management*, 4(4), 341-370.
- Lichtenstein, D. R., Netemeyer, R. G., & Burton, S. (1990). Distinguishing coupon proneness from value consciousness: An acquisition-transaction utility theory perspective. *Journal of marketing*, 54(3), 54-67.
- Malthouse, E. (2001). How high or low must loadings be to keep or delete a scale item? *Journal of Consumer Psychology*, 10 (1/2), 81-82.
- Mokhlis, S. (2006). The effect of religiosity on shopping orientation: an exploratory study in Malaysia. *Journal of American Academy of Business*, 9(1), 64-74.
- Mutlu, H., Çeviker, A., & Çirkin, Z. (2011). Tüketici etnosentrizmi ve yabancı ürün satın alma niyeti: Türkiye ve Suriye üzerine karşılaştırmalı analiz. *Sosyoekonomi*, 14(14).

- Odabaşı, Y., & Barış, G. (2002). *Tüketici Davranışı*, MediaCat Kitapları. Kapital Medya Hizmetleri AŞ, İstanbul.
- Ritzer, G. (2014). Büyüsü bozulmuş dünyayı büyülemek. *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5(10), 165-169.
- Shimp, T. A. (1984). *Consumer ethnocentrism: The concept and a preliminary empirical test*. ACR North American Advances.
- Shimp, T. A., & Sharma, S. (1987). Consumer ethnocentrism: Construction and validation of the CETSCALE. *Journal of marketing research*, 24(3), 280-289.
- Souiden, N., & Jabeur, Y. (2015). The impact of Islamic beliefs on consumers' attitudes and purchase intentions of life insurance. *International Journal of Bank Marketing*.
- Sunar, C. (1963). Din Nedir. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 10(1-4), 65-70.
- Şimşek, Ö. F. (2007). *Yapısal eşitlik modellemesine giriş* [Introduction to structural equation modeling]. Ankara: Ekinoks.
- Turan, A. H., & Çolakoğlu, B. E. (2015). Yaşlı Tüketicilerde Algılanan Marka Değeri Ve Satınalma Niyeti. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11(1), 277-296.
- Turgut, B. A. (2010). *Tüketici etnosentrizminin satın alma davranışlarına etkisi: hizmet sektöründe bir uygulama* (Master's thesis, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Ural, A., & Kılıç, İ. (2021). *Bilimsel araştırma süreci ve SPSS ile veri analizi*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Uzkurt, C., & Özmen, M. (2004). Tüketici Etnosentrizmi ve Ülke Orijini Etkisinin Tüketicilerin Yerli ve Yabancı Ürünlere Yönelik Tutumlarına Etkileri. *Ulusal Pazarlama Kongresi Bildiriler Kitabı*, 262, 274.
- Wilkes, R. E., Burnett, J. J., & Howell, R. D. (1986). On the meaning and measurement of religiosity in consumer research. *Journal of the academy of marketing science*, 14(1), 47-56.
- Yarangümelioglu, D., & İşler Büyüker, D. (2014). Marka bağlılığı ve etnosentrizm çerçevesinde tüketici satın alma davranışları. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (39), 91-110.
- Yıldız, E., & Koçan, M. (2019). Tüketici Etnosentrizmi, Algılanan Kalite Ve Marka Sadakatinin Marka Kişiliği Üzerindeki Etkisi: Krem Çikolata Tüketicileri Üzerine Bir Uygulama. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*.
- Yozgat, U., & Deniz, R. B. (2011). Ağızdan Ağıza Pazarlama Aap” Olumlu Ve Olumsuz Tavsiyelerin Tüketicilerin Ürün Satın Alma Kararları Üzerindeki Etkisini Ölçmeye Yönelik Üniversite Gençleri Üzerinde Bir Araştırma. *Pazarlama ve Pazarlama Araştırmaları Dergisi*, 4(7), 43-63.
- Yüce, A., & Kavak, O. (2018). Dindarlık ve milliyetçilik düzeyinin, tüketicilerin yerli-yabancı ürünleri satın alma davranışları üzerindeki etkisi. *Kafkas Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü*, (22), 581-607.

AFİŞLERE SAKLANAN ANLAMLAR: “UNITED WE WIN” AFİŞİNİN GÖSTERGEBİLİMSEL ÇÖZÜMLEMESİ

Esra TOPÇU

Başkent Üniversitesi

– 0000-0002-2418-1294

ÖZET

Sembolik birer temsil alanı olan afişler, hitap edeceği topluluğa temsil ettiği şeyi yazınsal ve görsel malzemeleri en az seviyede kullanarak anlatmak ve böylelikle kişilerin zihninde çeşitli anlamsal derinlikler yaratmak durumundadır. Bu misyonundan dolayı afişler, göstergebilimin inceleme alanına girmekte ve bu alanda yapılan pek çok çalışmaya kaynaklık etmektedir. Çalışmamızın ana malzemesi olan “United We Win” afişi, İkinci Dünya Savaşı sırasında Amerikan savaş sanayisindeki hızlı gelişmeler sonucunda ihtiyaç duyulan insan gücünün sonucu olarak ortaya çıkmıştır ve iş ortamlarında ırkçılığı ortadan kaldırarak siyah ve beyaz ırkın birlikte çalışmasını sağlamak amacıyla tasarlanmıştır. Bu çalışmada Ronald Barthes’in göstergebilimsel yaklaşımından faydalanılarak United We Win afişindeki göstergelerin düzanlam ve yananlam çözümlenmeleri yapılacak ve bu çözümlenmeden hareketle afişte gerçekte ne anlatılmak istendiği tespit edilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Afiş, göstergebilim, düzanlam, yananlam, ırkçılık

HIDDEN MEANINGS IN POSTERS: SEMIOTIC ANALYSIS OF THE “UNITED WE WIN” POSTER

ABSTRACT

Posters, which are symbolic representation areas, tell the audience what they represent by using literary and visual materials at a minimum level. Therefore, these posters create various semantic depths in people's minds. Because of this mission, posters are included in the study area of semiotics and it is the source of many studies in this field. The “United We Win” poster, which is the main material of our study, emerged as a result of the manpower needed as a result of the rapid developments in the American war industry during the Second World War and it is designed to eliminate racism in the workplace and to enable black-white races to work together. In this study, the semiotic approach of Roland Barthes will be utilized. Denotation and connotation analyzes of the signs on the United We Win poster will be made and it will be tried to determine what is actually intended to be conveyed in the poster based on this analysis.

Keywords: Poster, semiotics, denotation, connotation, racism

BİST GELİŞEN İŞLETMELER PİYASASINDAKİ ŞİRKETLERİN FİNANSAL PERFORMANSLARININ GRİ İLİŞKİSEL ANALİZ YÖNTEMİYLE KARŞILAŞTIRILMASI

Öğr. Gör. Hatice BATMANTAŞ¹

¹Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi, Gönen Meslek Yüksekokulu,
ORCID ID: 0000-0002-4293-5504

ÖZET

Küçük ve orta büyüklükteki işletmeler (KOBİ), tüm dünya ülkelerinde ekonomik ve sosyal kalkınmanın temel yapı taşı olarak kabul edilmektedir. Büyük işletmelere göre piyasa şartlarına daha kolay uyum sağlayabilen aktif yapıları, yeni iş alanları açarak istihdama büyük ölçüde katkı sağlamaları ve dünya genelinde tüm işletmelerin %96'sı gibi çok büyük bir orana sahip olmaları nedeniyle hükümetler, KOBİ'lerin desteklenmesi için pek çok politika geliştirmektedirler. Bu politikalardan biri de Gelişen İşletmeler Piyasası (GİP)'dir. GİP, anonim şirket olarak faaliyete yeni başlamış ve iyi bir büyüme potansiyeli taşıyan şirketlere, sermaye piyasalarından uzun vadeli ve geri ödemesiz kaynak sağlamak amacıyla halka açılma olanağı sunmaktadır. Bu çalışma kapsamında, Borsa İstanbul bünyesinde 2011 yılında faaliyete geçen Gelişen İşletmeler Piyasası'nın kurulduğu tarihten bu yana gelişiminin incelenmesi ve piyasada işlem gören şirketlerin performanslarının karşılaştırılması amaçlanmaktadır. Gelişen İşletmeler Piyasası'nda sekiz yıl boyunca kesintisiz işlem gören sekiz şirkete ait bilanço ve gelir tablosu verilerinden elde edilen altı adet finansal oran, gri ilişkisel analiz yöntemi aracılığıyla karşılaştırılmıştır. Gri ilişkisel analiz yönteminde, belirsiz bir sistemdeki faktörler ile referans serisi arasındaki ilişki derecesi test edilmektedir. Çalışmada yapılan analiz sonucunda, DENGE şirketinin altı yıl boyunca performans sıralamasında birinci olduğu görülmüş ve en yüksek performansa sahip şirket olduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Gelişen İşletmeler Piyasası, Çok Kriterli Karar Verme, Gri İlişkisel Analiz.

COMPARISON OF FINANCIAL PERFORMANCE OF COMPANIES IN BIST EMERGING COMPANIES MARKET WITH GRAY RELATIONAL ANALYSIS METHOD

ABSTRACT

Small and medium-sized enterprises (SME) are accepted as the basic building blocks of economic and social development in all countries of the world. Governments develop many policies to support SME because of their active structures that can adapt to market conditions more easily than large enterprises, their contribution to employment by opening new business areas, and their large share of 96% of all enterprises worldwide. One of these policies is the Emerging Enterprises Market (ECM). ECM offers companies that have just started their operations as joint stock companies and that have a good growth potential, the opportunity to go public in order to obtain long-term and non-refundable funds from the capital markets. Within the scope of this study, it is aimed to examine the development of the Emerging Companies Market, which became operational in 2011 under Borsa Istanbul, and to compare the performances of the companies traded in the market. Six financial ratios obtained from the balance sheet and income statement data of eight companies that have been continuously traded in the Emerging Companies Market for eight years were compared using the gray relational analysis method. In the gray relational analysis method, the degree of relationship between the factors in an uncertain system and the reference series is tested. As a result of the analysis made in the study, it was seen that DENGE company was the first in the performance ranking for six years and it was concluded that it was the company with the highest performance.

Keywords: Emerging Companies Market, Multi Criteria Decision Making, Gray Relational Analysis.

1. GİRİŞ

Küçük ve orta büyüklükteki işletmeler, yani kısaca KOBİ'ler; tüm dünya ülkelerinde ekonomik ve sosyal kalkınmanın temel yapı taşı olarak kabul edilmektedir. Büyük işletmelere göre piyasa şartlarına daha kolay uyum sağlayabilen aktif yapıları, yeni iş alanları açarak istihdama büyük ölçüde katkı sağlamaları ve dünya genelinde tüm işletmelerin %96'sı gibi çok büyük bir oranına sahip olmaları nedeniyle hükümetler KOBİ'lerin desteklenmesi için pek çok politika geliştirmektedirler. KOBİ'lerin büyümesi önündeki engellerden belki de en önemlisi gerekli finansmanı sağlamakta karşılaştıkları sorunlardır. Bu soruna çözüm bulabilmek için ülkemizde KOBİ'lere yönelik faizsiz krediler, hibeler, teşvikler söz konusudur. Melek yatırımcılık, risk sermayesi sistemi de yine finansmana çözüm olarak geliştirilen yöntemlerdir. Bunların yanında 2011 yılında Borsa İstanbul bünyesinde faaliyete geçen Gelişen İşletmeler Piyasası da yine bu amaçla kurulmuştur. Gelişen İşletmeler Piyasası (GİP) ile anonim şirket olarak faaliyete yeni başlamış ya da yaşam eğrisinin henüz başlarında olan ve iyi bir büyüme potansiyeli taşıyan

şirketlere, sermaye piyasalarından uzun vadeli ve geri ödemesiz kaynak sağlamak amacıyla halka açılma olanağı sunulmaktadır.

Dünyadaki diğer ülkelerde de GİP benzeri piyasalar bulunmaktadır ve bunlar literatürde yaygın olarak KOBİ borsası şeklinde adlandırılmaktadır. KOBİ borsalarının dünyadaki en tanınmış ve en gelişmiş örnekleri; Amerika'daki NASDAQ, İngiltere'deki Alternative Investment Market (AIM), Japonya'daki JASDAQ, Kore'deki KOSDAQ, Avrupa'daki ESDAQ, Fransa'daki Nouveau Marche ve Kanada'daki Vancouver'dur (Koç, 2008: 91). KOBİ borsaları ana borsadan bağımsız olabileceği gibi ana borsaya bağlı da olabilir. Örneğin, Türkiye'de İMKB ana borsayken Gelişen İşletmeler Piyasası (GİP) İMKB'ye bağlı ana piyasalardan biridir. İngiltere'deki Alternative Investment Market (AIM) de Londra Borsası'nın bir alt piyasasıdır. Bağımsız KOBİ borsasına örnek olarak da NASDAQ gösterilebilir. 3.000 civarında şirketin menkul kıymetinin işlem gördüğü ABD kökenli NASDAQ hiçbir ana borsaya bağlı olmayan bağımsız bir KOBİ borsasıdır. Benzer olarak Japonya'daki JASDAQ da bağımsız KOBİ borsaları arasında gösterilebilir. Ancak 2010 yılında Osaka Borsası ile birleşmiş ve dolayısıyla ana borsanın bir piyasası haline gelmiştir (Yatbaz, 2013: 80).

Ayrı tüzel kişiliğe sahip bir yapıda kurulmuş olan ve 1971 yılında faaliyete geçen Amerika'daki NASDAQ, dünyadaki ilk KOBİ borsası olma özelliğine sahiptir, 3200 kote şirketin işlem gördüğü büyük potansiyeliyle bu anlamda da birinci sıradadır. 1976 yılında yine ayrı bir tüzel kişiliğe sahip olarak Japonya'da kurulan JASDAQ, bünyesinde işlem gören 986 şirketle dünyadaki en büyük potansiyelli KOBİ borsalarından biri olma özelliğine sahip durumdadır. Dünyadaki önemli örneklerinden olan ve Londra borsası içerisinde 1995'te kurulan İngiltere'nin AIM isimli KOBİ borsasında işlem gören 1194 şirket bulunmaktadır. Aynı birer tüzel kişilik olarak faaliyete başlayan, 1996'da Romanya'da kurulan RASDAQ ve 1997'de Malezya'da kurulan MESDAQ, zaman içerisinde yapısal değişikliğe uğrayarak, işlemlerini ülkenin ana borsası içerisinde sürdürmektedir. 1997 yılında Almanya'da kurulan Neuer Markt ise başarısızlık nedeniyle 2003'te tamamen kapatılmıştır. Şu anda Deutsche Börse içinde yer almaktadır. Yabancı borsalar arasında kuruluş tarihi olarak en yakın tarihli KOBİ borsası olan 2007'de kurulan ve Londra borsasının içinde faaliyet gösteren Yunanistan'ın EN.A KOBİ borsasıdır (Dülger, 2019: 57; Özbek, 2015: 116; Türkan, 2011: 41).

Karar verilmesi gereken bir durum karşısında, verilecek karar üzerinde etki eden birden fazla kriter söz konusu ise çok kriterli karar verme yöntemleri kullanılmaktadır. VIKOR, TOPSIS ve Gri ilişkisel analiz yöntemleri çok kriterli karar verme yöntemlerindedir. Araştırmada yöntem olarak seçilen Gri ilişkisel analiz yöntemi, 1982 yılında Prof. Dr. Ju-Long Deng tarafından ortaya konulmuştur. Bu yöntem; bir derecelendirme, sınıflandırma, karar alma tekniği olarak sınırlı ve az sayıdaki veri setiyle beraber bir sistem için gereken faktörlerin en önemlilerini bulmak için kullanılabilir (Baş ve Çakmak, 2012: 63). İstatistik ya da bulanık teori yöntemleri ile çözümlenemeyen problemleri ilişkisel olarak ele alan; ekonomiden tarıma, jeolojiden tıpa, biyolojiden eğitime pek çok farklı alanda uygulanmış bir derecelendirme, sınıflama ve karar alma yöntemidir (Bektaş ve Tuna, 2013: 187). Yöntemde adı geçen gri, siyah ve beyazın bir araya gelmesinden oluşmuştur. Beyaz, kesin bilinen bilgileri, siyah ise kesin bilinmeyen bilgileri temsil ederken, gri belirsizliği ifade etmektedir. Başka bir ifadeyle gri, eksik bilgiye sahip olmanın temelidir (Baş, 2010: 62). Eksik bilginin uygulamada karşılık bulan kuralları gri ilişkisel analiz yönteminde düşünülen problem çeşitlerinin temel özelliğidir. Bu özellik, gri ilişkisel analiz yöntemini kullanarak problemleri çözmenin temel mantığını

oluşturmaktadır (Lin ve diğerleri, 2004: 198). Gri ilişkisel analiz yöntemi, ilişkilerin etkilenme yapısı kapsamında belirlenen bir ölçme biçimidir. Sistemler arası ilişki nedenlerinin en önemlilerine ve onların ağırlıklandırılan değerlerine karar verebilmek amacıyla bir başka ifadeyle; belirli çalışma alanlarındaki bütün durumların bir sistem çerçevesindeki tüm ilişki yapılarını açık ve net bir şekilde tanımlamak için kullanılmaktadır (Chu ve diğerleri, 2008: 655; Baş, 2010: 75). Yöntemde, gri, yani belirsiz bir sistemdeki faktörler ile referans serisi arasındaki ilişki derecesi belirlenmeye çalışılmaktadır. Her bir mevcut faktör bir dizi şeklinde tanımlanmaktadır, faktörler arasındaki etki derecesi de gri ilişkisel derece olarak adlandırılmaktadır (Üstünışık, 2007).

Örnekleme hacminin küçük olduğu durumlarda diğer istatistiksel analizlere göre daha iyi neticeler veren Gri ilişkisel analiz yöntemi, belli bazı hesaplama adımlarından oluşan basit bir hesaplama sürecidir. Yöntemin aşamaları şu şekildedir:

1. Veri setinin oluşturulması: Alternatif durumlar “ X_i ”, her kriter için alternatiflerin almış olduğu değerler “ $X_i(k)$ ” şeklinde ifade edilmek üzere “ m ” kadar faktör serisi belirlenerek “ X Karar Matrisi” oluşturulur.

$$X_i = (X_i(1), X_i(2), X_i(3), \dots, X_i(k))$$

$$i = 1, 2, 3, \dots, m$$

$$k = 1, 2, 3, \dots, n$$

$$X = \begin{bmatrix} X_1(1) & X_1(2) & \dots & X_1(n) \\ X_2(1) & X_2(2) & \dots & X_2(n) \\ \vdots & \vdots & & \vdots \\ X_m(1) & X_m(2) & \dots & X_m(n) \end{bmatrix}$$

2. Referans serisinin belirlenmesi: Oluşturulan karar matrisinde, “ m ” kadar alternatif ve “ n ” kadar kriter bulunmaktadır. Bu aşamada karar matrisinden faydalanılarak bir seri kurgulanır. Kurgulanan bu seri, karar matrisinde bulunan kriterlerin her birinin en iyi değeri alınarak oluşturulur.

$$X_0 = (X_0(1), X_0(2), X_0(3), \dots, X_0(n))$$

$$X_{yeni} = \begin{bmatrix} X_0(1) \dots X_0(n) \\ \vdots \\ X_m(1) \dots X_m(n) \end{bmatrix}$$

3. Normalizasyon işleminin yapılması: Birbirinden farklı ölçek ve farklı birimlerdeki serilerin karşılaştırılabilmesi için normalizasyon işlemi gerçekleştirilerek; verilerin aynı birime dönüşmesi sağlanır. Analizde kullanılacak beklenen en iyi değer; verilerin bazen minimum (maliyet durumu), bazen maksimum (fayda durumu), bazen de optimum değeridir. Normalizasyon işlemi, bu üç durumda üç farklı şekilde yapılmaktadır.

Yüksek değerlerin daha iyi olduğu yönünde bir beklenti varsa;

$$X_j(k) = \frac{X_i(k) - \min. X_i(k)}{\max. X_i(k) - \min. X_i(k)}$$

Düşük değerlerin daha iyi olduğu yönünde bir beklenti varsa;

$$X_j(k) = \frac{\max.X_i(k) - X_i(k)}{\max.X_i(k) - \min.X_i(k)}$$

İdeal değerin daha iyi olduğu yönünde bir beklenti varsa;

$$X_j(k) = 1 - \frac{X_i(k) - X_0(k)}{\max.X_i(k) - X_0(k)}$$

4. Gri ilişkisel katsayının hesaplanması: Gri ilişkisel katsayısı, $X_i(k)$ 'nın $X_0(k)$ 'ya ne ölçüde yakın olduğunu belirtmek için kullanılır. Bu katsayının büyük olması $X_i(k)$ ve $X_0(k)$ 'nin birbirlerine yakın olduğunu gösterir.

$$\gamma(X_0(k), X_i(k)) = \frac{\Delta_{min} + \delta\Delta_{max}}{\Delta_{O_j(k)} + \delta\Delta_{max}}$$

$$k=1,2,3,\dots,n \text{ ve } i=1,2,3,\dots,m \quad m,n \in \mathbb{N}$$

5. Gri ilişkisel derecenin bulunması: Her alternatif duruma ait gri ilişkisel katsayılarının ortalaması alınarak, gri ilişkisel derece bulunur. En yüksek gri ilişkisel dereceye sahip çıkan alternatif, referans serisini en iyi temsil eden seridir ve bu alternatif en iyi seçimdir (Kuo ve diğerleri, 2008).

$$r(X_0, X_i) = \frac{1}{n} \sum_{k=1}^n \gamma(X_0(k), X_i(k))$$

$r(X_0, X_i)$, X_i ve X_0 arasındaki gri ilişkisel dereceyi göstermektedir.

2. UYGULAMA

Araştırmada, Borsa İstanbul'un bir alt piyasası olarak faaliyet gösteren Gelişen İşletmeler Piyasası'nda, piyasanın kurulduğu tarihten bugüne kadar kesintisiz işlem gören 9 şirket örneklem olarak seçilmiştir. Literatürde BİST 100 firmaları üzerine yapılmış çok sayıda araştırmaya karşılık, nispeten daha yeni bir oluşum olan Gelişen İşletmeler Piyasası'nda faaliyet gösteren işletmeler üzerine yapılmış daha az sayıda çalışma olduğu görülmüştür.

Literatür taramasında, Bektaş ve Tuna (2013) ile Tayyar ve Gökakın (2018)'in yaptıkları çalışmalar yapılan bu araştırmayla paralellik göstermektedir. İki çalışma da; GİP'te işlem gören şirketlere ait finansal oranlar kullanılarak gri ilişkisel analiz yöntemi yardımıyla finansal performans açısından en iyi şirketi bulmayı amaçlamıştır. Ancak yapılan iki çalışmada da bir yılın verilerinden yararlanılmış, 2011 ve 2014 yıllarındaki performanslar değerlendirilmiştir. Bu çalışmada ise Gelişen İşletmeler Piyasası'nın kurulduğu 2011 yılından bu yana firmaların 8 yıllık mali tablo verileri ele alınmış ve gri ilişkisel analiz yöntemi kullanılarak tüm zamanlar açısından bir karşılaştırılma yapılmıştır.

Çalışmada finansal performans ölçümü yapmak üzere altı oran belirlenmiş olup, her bir oran bir kriter olarak değerlendirilmiştir. Belirlenen oranlar ve kriterler:

K1 (Cari Oran): Bir işletmenin kısa vadeli borçlarını ödeme gücünü ve net işletme sermayesinin yeterli olup olmadığını anlamak amacıyla ölçülür.

K2 (Öz sermaye Oranı): İşletmeye ait varlıkların ne kadarının öz sermaye ile finanse edilebildiğini gösteren orandır.

K3 (Öz sermaye Kârlılığı): İşletmede riske edilmiş olan öz sermayenin sağladığı kârlılığı gösteren orandır.

K4 (Aktiflerin Karlılığı): İşletmenin varlıklarının hangi ölçüde kârlı kullanıldığını göstermeye yarayan orandır. Varlıklarda meydana gelen 1 TL'lik artışın sağladığı kâr tutarını gösterir.

K5 (Net Kâr Marjı): İşletme faaliyetlerinin verimliliği hakkında bilgi edinilmesini sağlayan orandır ve bu oranın yüksek olması beklenir.

K6 (Öz sermaye Devir Hızı): Öz sermayenin verimli kullanılıp kullanılmadığını gösteren orandır. Öz sermayede meydana gelen 1 TL'lik artışın sağladığı satış hacmini gösterir.

Çizelge 1. Çalışmada Kullanılan Finansal Oranlar

K1	Cari Oran	Dönen Varlıklar/Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar
K2	Öz Sermaye Oranı	Öz Sermaye/Toplam Varlık
K3	Öz Sermaye Kârlılığı	Net Kâr/Öz sermaye
K4	Aktiflerin Kârlılığı	Net Kâr/Toplam Varlık
K5	Net Kâr Marjı	Net Kâr/Net Satışlar
K6	Öz Sermaye Devir Hızı	Net Satışlar/Öz Sermaye

Çizelge 1'de belirtilen oranlara göre, GİP'te işlem gören firmalara ait 2011 yılı verileri Çizelge 2'de gösterilmektedir. 12 firmaya ait değerlerin altında her bir kriterin en yüksek ve en düşük değerleri de en alt satırda belirtilmiştir. 2011 yılı verileri ile gri ilişkisel analiz uygulaması aşağıda ifade edilmiştir.

Çizelge 2. Karar Matrisi

2011	K1	K2	K3	K4	K5	K6
AVHOL	0,931	0,143	0,091	0,013	0,014	6,726
BEYAZ	0,352	0,022	-0,798	-0,017	-0,052	15,395
DENGE	2,886	0,541	0,175	0,095	14,428	0,012
MEGAP	2,303	0,747	-0,055	-0,041	-0,033	1,641
MCTAS	1,325	0,427	0,037	0,016	0,009	3,973
OSMEN	1,569	0,378	-0,376	-0,142	-0,008	48,763
TKURU	0,402	-0,032	0,004	0,000	0,000	-11,386
VANGD	7,012	0,878	-0,170	-0,149	-1,215	0,140
Max.	7,012	0,878	0,175	0,095	14,428	48,763
Min.	0,352	-0,032	-0,798	-0,149	-1,215	-11,386

Bu aşamada normalizasyon işlemi gerçekleştirilmiştir. Bir başka ifadeyle, çok geniş aralığa sahip olan değerlerin 0 ile 1 arasında değerler almaları için bazı işlemler gerçekleştirilmiştir. Gri ilişkisel katsayıyı belirlerken; beklentinin daha yüksekinin iyi olduğu yönündeyse,

beklentinin daha düşükünün iyi olduğu yönüdeyse ya da beklentinin idealden daha iyi olduğu yönüdeyse farklı formüller kullanılmaktadır. Çalışmada elde edilen oranların yüksek olması beklenildiği için bu formül kullanılarak elde edilen Gri ilişkisel katsayılar matrisi Çizelge 3'te gösterilmektedir.

Çizelge 3. Gri İlişkisel Katsayılar Matrisi

2011/1	K1.1.	K2.1.	K3.1.	K4.1.	K5.1.	K6.1.
AVHOL	0,086937	0,192308	0,913669	0,663934	0,078565	0,301119
BEYAZ	0	0,059341	0	0,540984	0,074346	0,445244
DENGE	0,38048	0,62967	1	1	1	0,189496
MEGAP	0,292943	0,856044	0,763618	0,442623	0,075561	0,216579
MCTAS	0,146096	0,504396	0,858171	0,67623	0,078246	0,255349
OSMEN	0,182733	0,450549	0,43371	0,028689	0,077159	1
TKURU	0,007508	0	0,824255	0,610656	0,077671	0
VANGD	1	1	0,645427	0	0	0,191624

Çizelge 3'te her firma için elde edilen gri ilişkisel katsayılar belirlenmiştir. Firmaların her bir kriter değeri toplanarak 6'ya bölünmüş ve her firmanın sahip olduğu ortalama değer belirlenmiştir. En yüksek değerden, en düşük değere doğru sıralama yapılarak, sıra numarası verilmiştir.

Çizelge 4. Gri İlişkisel Derece Matrisi

2011/1	Gri İlişkisel derecesi	Sıra Numarası
AVHOL	0,372	5
BEYAZ	0,186	8
DENGE	0,699	1
MEGAP	0,441	3
MCTAS	0,419	4
OSMEN	0,362	6
TKURU	0,253	7
VANGD	0,472	2

Çizelge 4'teki veriler incelendiğinde en yüksek değere sahip firmanın DENGE Yatırım Holding AŞ olduğu görülmektedir. Bir başka ifadeyle 2011 yılında en iyi finansal performansa sahip firmanın, DENGE AŞ olduğu belirlenmiştir. BEYAZ AŞ ise, 2011 yılında en düşük finansal performanslı firma olmuştur. Aşağıdaki tablolarda 2011-2018 yılları arasında firmaların gri ilişkisel sonuçları ve finansal performans sıralamaları gösterilmektedir.

Çizelge 5. 2011-2018 Yılları Arasında Gri İlişkisel Derece Matrisleri

Firma İsimleri	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
AVHOL	0,372	0,287	0,328	0,256	0,307	0,120	0,224	0,326
BEYAZ	0,186	0,204	0,213	0,290	0,456	0,578	0,409	0,525
DENGE	0,699	0,757	0,833	0,826	0,747	0,804	0,495	0,701
İDEAS	0,441	0,499	0,680	0,401	0,388	0,419	0,113	0,835
MEGAP	0,419	0,437	0,498	0,372	0,429	0,484	0,652	0,572
OSMEN	0,362	0,434	0,534	0,482	0,413	0,479	0,556	0,594
TKURU	0,253	0,505	0,394	0,155	0,084	0,369	0,305	0,033
VANGD	0,472	0,181	0,488	0,409	0,302	0,129	0,519	0,689

Çizelge 6. 2011-2018 Yılları Arasında Firmaların Finansal Performans Sıralaması

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
AVHOL	5	6	7	7	6	8	7	7
BEYAZ	8	7	8	6	2	2	5	6
DENGE	1	1	1	1	1	1	4	2
İDEAS	3	3	2	4	5	5	8	1
MEGAP	4	4	4	5	3	3	1	5
OSMEN	6	5	3	2	4	4	2	4
TKURU	7	2	6	8	8	6	6	8
VANGD	2	8	5	3	7	7	3	3

3. SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME

KOBİ'ler ülke ekonomilerinde en büyük paya sahip işletmelerdir. Bu nedenle ekonominin yükünü taşıyan lokomotif görevini üstlenirler ve bunu yürütürken de pek çok zorlukla karşılaşır. KOBİ'lerin yaşadığı en büyük sorunların başında finans desteği bulma sıkıntısı gelmektedir. Aracılar vasıtasıyla, alıcıların ve satıcıların karşılaştırıldığı teşkilatlandırılmış bir pazar olarak tanımlanan borsa, iyi bir finans alternatifidir. Ancak borsaya girmek için bazı şartları yerine getirmek için belli bir ekonomik büyüklüğe sahip olmak gerekmektedir. KOBİ'ler bu şartları yerine getiremediği için borsaya girememekte, hisse senedi aracılığıyla finans desteği sağlayamamaktadır. Hükümetler KOBİ'lerin yaşadığı bu sıkıntıya çözüm olması için alternatif borsa pazarlarını hayata sokmuşlardır. 2011 yılında faaliyetlerine başlayan Gelişen İşletmeler Piyasası, bu amaçla kurulmuştur. Borsa İstanbul'a bağlı bir alt piyasa şeklinde çalışan GİP, piyasaya giriş şartları itibarıyla kolaylıklar sunarak hayat eğrisinin başında olan ve yeni gelişen KOBİ'lerin finansman ihtiyaçlarını karşılayabileceği bir platformdur. Bu çalışmada Gelişen İşletmeler Piyasası'nda işlem gören şirketler incelenmiş, GİP'in kurulduğu 2011 yılından bu yana en yüksek finansal performansa sahip şirket

belirlenmeye çalışılmıştır. Bu amaçla şirketlerin mali tablo verilerinden yararlanılarak; 2011-2018 yılları arasında “cari oran”, “öz sermaye oranı”, “öz sermaye kârlılığı”, “aktiflerin kârlılığı”, “net kâr marjı” ve “öz sermaye devir hızı” olmak üzere altı tane finansal oran hesaplanmıştır. Her yıl şirketlere ait bu altı oran gri ilişkisel analiz yöntemiyle analiz edilmiş ve şirketlerin finansal performansları karşılaştırılmıştır. Edinilen bulgulara göre “İDEAS” işlem kodlu İdealist Danışmanlık AŞ ve “MEGAP” işlem kodlu Mega Polietilen AŞ birer yıl en yüksek değere sahip şirket olarak belirlenmiştir. Diğer altı yıl boyunca en yüksek değere sahip çıkan şirket ise “DENGE” işlem kodlu Denge Yatırım Holding AŞ olmuştur. Böylece DENGE AŞ’nin en yüksek finansal performansına sahip şirket olduğu sonucuna varılmıştır. Bu sonuç Bektaş ve Tuna (2013) ile Tayyar ve Gökakın (2018)’in yapmış olduğu çalışmaların sonuçlarını destekler niteliktedir.

KAYNAKÇA

Baş, M. *İşletmelerde Finansal Başarısızlığın Öngörülmesinde Gri İlişkisel Analiz Tekniği, Tekstil ve Deri Sektöründe Bir Uygulama*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya, 2010.

Baş, M. ve Çakmak, Z. Gri İlişkisel Analiz ve Lojistik Regresyon Analizi ile İşletmelerde Finansal Başarısızlığın Belirlenmesi ve Bir Uygulama, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12, 3, 2012

Bektaş, H. ve Tuna, K. Borsa İstanbul Gelişen İşletmeler Piyasası’nda İşlem Gören Firmaların Gri İlişkisel Analiz ile Performans Ölçümü, *Çankırı Karatekin Üniversitesi İİBF Dergisi*, 3, 2, 185-198, 2013.

Chu, Hung-Chi, Yi-Ting HSU ve Yong-Hsun, LAI., *A Weighted Routing Protocol Using Grey Relational Analysis For Wireless Ad Hoc Networks*, *Autonomic and Trusted Computing*, Chunming, RONG, Martin, G. JAATUN, Frode, E. SANDNES, Laurence T. YANG ve Jianhua, MA, Fifth International Conference ATC, Oslo, Norway, 655-664, 2008.

Dülger, S. *Kobilerin Finansman Kaynaklarına Erişim Sorunu ve Gelişen İşletmeler Piyasası (Kobi Borsası)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.

Koç, İ. Ö. *Türk Kobileri: Bugünü ve Geleceği*. Arıkan Yayınları, 2008.

Kuo, Y., Yang, T. ve Huang, G.W. The Use of Grey Relational Analysis in Solving Multiple Attribute Decision-Making Problems, *Computers & Industrial Engineering*, 55, 80-93, 2008.

Lin, S.Y. ve Cheng, J.S. The Application of Grey Relational Analysis for Evaluation Ecotourism Destinations, *Tourism Management Research*, 4, 2, 177-194, 2004.

- Mistepe, M. U. Orman Ürünleri Sanayinde ORÜS A.Ş.'nin Performans Göstergeleri, Verimlilik Dergisi, MPM Yayınları, 10,109,1998.
- Neely, A. Gregory, M. ve Platts, K. Performance Measurement System Design, International Journal of Operations and Production Management,15, 4, 80-116, 1995.
- Özbek, Z. *KOBİ'lerin Türk Ekonomisine Etkileri*, Uluslararası Ekonomik Sorunlar, 49-57, 2010.
- Öztürk, S. ve Yılmaz, C. Market, D. B. Finansal Sıkıntının Muhasebe Manipülasyonu ile İlişkisi: BIST Gelişen İşletmeler Piyasasında Bir Uygulama, Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi, 41, 241-254, 2019.
- Tayyar, N., Akcanlı, F., Genç, E. ve Erem, I. (2014). BIST'e Kayıtlı Bilişim ve Teknoloji Alanında Faaliyet Gösteren İşletmelerin Finansal Performanslarının Analitik Hiyerarşi Prosesi (AHP) ve Gri İlişkisel Analiz (GİA) Yöntemiyle Değerlendirilmesi, Journal of Accounting & Finance, 61, 2014.
- Tayyar, N. ve Gökakın, E. BIST Gelişen İşletmeler Piyasasına Dahil Şirketlerin Finansal Performanslarının ÇKKV Yöntemleri ile Analizi, Electronic Journal Of Social Sciences, 17, 65, 2018.
- Türkan, Y. Kobilerin Finansman Sorununa Kobi Menkul Kıymet Borsası Yoluyla Çözüm, Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1,2, 197-212, 2011.
- Üstümüşık, N. Z. *Türkiye'deki İller ve Bölgeler Bazında Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması: Gri İlişkisel Analiz Yöntemi ve Uygulaması*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 2007.
- Yatbaz, A. *Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelerin (KOBİ) Halka Arz Yoluyla Finansmanı: Gelişen İşletmeler Piyasası (GİP)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2013.

**AT WHAT INNOVATION STAGE WOULD IT BE MOST BENEFICIAL FOR AN
AUTOMOTIVE ORIGINAL EQUIPMENT MANUFACTURER TO INCLUDE
SUPPLIERS?**

Mustafa İncekara

Pamukkale University

– ORCID ID : 0000-0003-0602-7987

ABSTRACT

The optimal stage at which suppliers are involved in the product innovation process is dictated by the sector of the operating firm. Several scholars have analyzed suppliers' roles in product innovations; however, no one has reported supplier integration models that are directly related to the question of at what stage suppliers should be involved in the product innovation process for an automotive original equipment manufacturer (OEM). It is important to establish alternative models to recognize the ideal stage of supplier integration in the innovation phase, concentrating on the supplier's requirements and their expected contribution to the innovation process for automotive OEMs. We examined the role of various factors of supplier involvement in each stage of the product innovation process. Estimations of the binary logistic regression model demonstrate potential drives for supplier involvement in the product innovation process. Our research shows that automotive OEM innovations have different results when it comes to getting suppliers involved in the different stages of the product innovation process.

Keywords: Automotive, Original Equipment Manufacturer, Supplier, Innovation Stages

TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNDE KARTELLEŞMENİN MÜŞTERİYE YANSIMALARI

Hatice Nur GERMİR¹

¹ Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Fakültesi, ORCID: 0000-0001-8592-9238

ÖZET

Hukuk dışı bir kazanç sistemi olan “Kartelcilik” de mağdur olan tek taraf, müşteriler olmaktadır. Bankalar aralarında oluşturdukları kartel ile kredi faiz oranlarını yükselterek kredi kullanmak isteyen müşterilerden daha fazla tutarlarda faiz geliri elde etmeyi hedeflemektedirler. Rekabet Kurulu Başkanlığı, 21.08.2007- 22.09.2011 tarihleri arasında 12 banka tarafından gerçekleştirildiği tespit edilen rekabet ihlalinin, ilk ve son deliller dikkate alınarak rekabet ihlali içinde kalınan süreyi esas alınarak, bankalara farklı oranlarda ceza uygulamıştır. Bankacılık hizmetleri ilgili bankanın rekabet ihlali içerisinde olduğu bir dönemde alınmış ise, müşteri ilgili bankadan tazminat talebinde bulunabilmektedir. Bankacılık sektöründe rekabet ihlalinin müşteri nezdinde oluşturduğu kayıp veya zararın regresyon modeli yardımıyla incelenerek ortaya konulması sonucunda, tespit edilen zararın üç katı oranında tazminat talep hakkının doğmakta olduğuna, 4054 Sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanun’un 58nci maddesi uyarınca hükmedilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Rekabet İhlali, Kredi, Kredi Faiz Oranı, Tazminat

1.GİRİŞ

4054 Sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanun tarafından kendisine verilen görevleri yerine getirmenin yanısıra düzenlediği bilimsel etkinlikler ve yayımladığı eserlerle toplumda rekabet kültürünün yaygınlaştırılması gayreti ile hareket eden Rekabet Kurumu Başkanlığı, piyasalarda kartelleşme ve tekelleşmeyi engellemek yönünde önemli adımların atılmasını realize etmektedir. Rekabet, piyasa ekonomilerinde hayati bir öneme sahiptir. Dolayısı ile rekabetin korunması yolu ile tüketicilerin, yaşamın her alanında daha kaliteli ürün ve hizmeti, daha uygun fiyata ve daha çok miktarda satın alabilmesinin önü açılmaya çalışılmaktadır (Çörüş, 2012: 1).

ABD, rekabet hukukunun anavatanı olarak kabul edilmektedir. Bu ülkede rekabet kuralları tek bir yasa ile değil farklı yasalarla düzenlenmiştir (Thide, 2013: 866). Sherman Yasası olarak adlandırılan, rekabet suç ve cezalarının yer aldığı ilk yasa 1890 yılında yürürlüğe konmuştur. Cezai ve hukuki yaptırımları olan, rekabetçi süreci korumak üzere esas amacı olan bir yasa olarak değerlendirilmektedir (Lande, 2009: 631, 640). Ekonomik etkinlik ile birlikte etik yaklaşımların da etki alanında olan ABD rekabet politikasında, rekabet suçları hırsızlık ve dolandırıcılık gibi etik değerleri etkileyen suçlar arasında kabul edilmektedir (Wils, 2006: 66). Sherman Yasası’ndan sonra çıkartılmış olan diğer iki rekabet yasası; Federal Trade Commission (FTC) Yasası ve Clayton Yasası’dır. Adil olmayan rekabet yöntemleri kullanılarak aldatıcı eylem veya işlemleri yasaklamış bulunan FTC, Sherman Yasası ve Clayton

Yasası, ABD rekabet hukukunda üç temel rekabet yasası olarak kabul görmektedir (Aygün, 2008: 20).

İşletmeler içinde buldukları piyasa şartlarına hızlı bir şekilde adapte olup; varlıklarını devam ettirebilme gayretindedirler. Çok hızlı değişen ve gelişen piyasa ve konjontür şartlarına uyum sağlamaya çalışan işletmeler, rakiplerince de faaliyette bulunulan güçlü bir rekabet ortamında üstünlük sağlama yarışındadırlar. İşletmenin rekabet edebilme gücü ve üstünlüğü, strateji seçimini doğru yapabilmesine bağlı olarak değişkenlik gösterir (Arslan, 2008: 126).

Merkez bankacılığı, kalkınma ve yatırım bankacılığı, katılım bankacılığı ve ticari bankacılık olarak faaliyet gruplarına ayrılan bankalar da, birer ticari işletmedir. Kaynakların dağılımı, taahhüt ve yükümlülüklerin saptanması şeklinde önceliklerini belirleyerek strateji oluşturan bankalar, ölçek ekonomilerindeki dışsal baskıların etkisi altındadır ve bu doğrultuda uzun soluklu eylem planları hazırlamaktadırlar. Piyasa payı, hacim, likidite, emniyet, kâr hedefleri gibi birçok faktörü göz önüne alıp eylem planı hazırlayan bankalar, değişen konjonktürel gelişmeler karşısında müşterilerin gelişen ve değişen tercih ve beklentilerine cevap verebilmeye çalışırlar. Böylece rakipleri karşısında fark yaratacak özellikleri ile ön plana çıkmaya özen gösterirler (Davis, 1994: 46).

Müşteri odaklı yaklaşımlar geliştirerek rekabet stratejilerini şekillendiren ticari bankalar da, müşteri ilişkilerini ön plana çıkarmakta; teknolojik yetenek geliştirilerek maliyetlerin düşürülmesine çalışılmaktadır. Mevcut pazardaki paylarını artırma, pazarda tutundurma stratejileri geleneksel mevcut ürün ve hizmetlerine yeni fonksiyonlar katarak iyileştirmede bulunma, yeni ürün ve hizmetlerin geliştirilerek çeşitlendirilmesi yenilik stratejilerinin adımları olmaktadır (Oksay, 2003: 65).

Türk Bankacılık Sisteminde faaliyette bulunan bankaların faaliyetleri, tasarruf sahipleri başta olarak toplumun tüm kesimlerini ilgilendirmektedir. Kanun ve kurallara uymak zorunluluğunda olan bankalar, hükümet düzenlemeleri, kanuni yükümlülükler yanısıra Bankalar Kanunu, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK), Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB), Türkiye Bankalar Birliği (TBB), Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB), Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) başta olmak üzere Borçlar Hukuku, Türk Ticaret Kanunu, Medeni Kanun, Kıymetli Evrak Kanunu, İcra İflas Kanunu, Vergi Kanunları, şeklinde özetlenebilecek kurum ve kanunlarca faaliyet alanları ve yetki düzeyleri çizilerek belirlenmektedir. Bankalar belirli dönemlerde faaliyet raporları ve finansal raporları yayınlamak ve bağlı buldukları birlikler ile BDDK'ya göndermek zorundadırlar. Böylece bankalar üzerinde etkin bir denetim sağlanmaya çalışılır (Yüksel vd., 2002: 21, 32).

Fonların arz edenlerden talep edenlere transfer edilmesinde aktarıcı ve birleştirici rolü bulunan bankalar, tasarruf, kredi ve yatırım işlemlerini gerçekleştirirken; karlılık ve verimlilik prensiplerini sağlamaya çalışmaktadır. Birer itibar müessesesi olan bankalar tüm faaliyetlerinde mesleki ve örgütsel etik kurallarına bağlı kalmak zorundadır. (Arslan, 2008: 136- 137).

2. LİTERATÜR TARAMASI

Bankacılık sektöründe rekabet ve yoğunlaşma üzerine gerçekleştirilen oldukça fazla çalışma bulunmakla birlikte; sektördeki kartelleşme uygulamaları üzerine yapılan çalışmaları yok denecek kadar azdır. Dolayısı ile çalışma ile literatüre katkı sağlanması öncelikli amacımızı oluşturmaktadır.

Mermoud (2008) Hızla yoğunlaşan rekabet ortamında küreselleşmenin de etkisi ile gelişen bankacılık sektöründe reformsal nitelikte ve yeniliğe yönelik düzenlemeleri, banka üst düzey yöneticileri etik kuralları gözeterek çalışmaları gerekmektedir.

Zhang ve diğerleri (2013), 2003-2010 döneminde BRICS ülkelerindeki ticari bankaların yoğunlaşma, risk ve performans arasındaki ilişkilerinin analiz edildiği çalışmada; likidite riski ile performans arasında bir etkileşim olduğu ileri sürülerek, piyasa yoğunlaşması ile performans arasında, performans ile kredi, piyasa ve genel risk arasında negatif ilişki olduğuna işaret edilmiştir.

Bennaceur ve Goaid (2008) Tunus bankacılık sektöründe 1980-2000 dönemindeki net faiz marjı ve aktif kârlılığına etki eden belirleyiciler araştırılmıştır. Piyasa yoğunlaşmasının banka kârlılığını negatif etkilediği bildirilmiştir.

Sahile vd (2015) Kenya bankacılık sektöründe 2000-2009 yılları arasında 44 ticari bankanın yapı davranış performansı hipotezi ve piyasa etkinliği test edilerek, bu hipotezi destekleyen güçlü kanıtların olmadığı belirtilmiş, verimli bankaların kârlılığı en üst düzeye çıkardığı, yoğunlaşmanın banka kârlılığını ve net faiz marjını etkilemediği ifade edilmiştir.

Ćurak vd (2012) Makedonya bankacılık sektöründe 2005-2010 döneminde faaliyetteki 16 bankanın kârlılığının belirleyicilerini analiz edilerek; sektör ve makro ekonomik değişkenlerin banka aktif kârlılığına etkileri mercek altına alınmıştır. Banka kârlılığı üzerinde yoğunlaşmanın pozitif etkisinin olduğunu tespit edilmiştir.

Staikouras ve Wood (2004) Avrupa Birliği bankacılığında 1994-1998 yılları arasında kârlılığın belirleyicileri ortaya konmaya çalışılmıştır. Avrupa bankacılığı için yoğunlaşma ve pazar payı değişkenlerinin banka kârlılığı üzerine negatif etkide bulunduğu, geleneksel yapıda davranış performansı ve etkin yapı hipotezinin kabul edilmediği ileri sürülmüştür.

Ayaydın ve Karakaya (2014) 2003-2011 yılları arasında Türk bankacılık sisteminde faaliyette bulunan 23 ticari bankayı incelemiştir. Sermayenin, kârlılık ve risk üzerindeki etkisinin analiz edildiği çalışmada; net faiz marjı, aktif kârlılık oranı, öz sermaye kârlılık oranı, faiz gelirlerinin aktif toplamına oranının kârlılığı artırdığı bildirilerek, piyasa rekabet şartlarında meydana gelen azalmanın kârlılık rakamlarında artışa yol açtığı kaydedilmiştir.

3. REKABET İHLALİ İÇİNDE OLAN BANKALAR

Rekabet Kurumu Başkanlığı 08.03.2013 tarih ve 13-13/198-100 sayılı kararı ile 12 bankaya mevduat, kredi ve kredi kartı hizmetleri kapsamında aralarında kartel oluşturarak 4054 Sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanun'un 4 nolu maddesine aykırı davrandıkları gerekçesi ile

idari para cezasına hükmetmiştir. Rekabet Kurumu'nun Kararına itiraz ederek iptal talebi ile İdare Mahkemesi'nde dava açan bankalara, ilgili İdare Mahkemeleri temyiz başvurularının tamamına red kararı ile hükmederek sonuçlandırmıştır. Bu bankaların rekabet ihlali içinde oldukları ilk işlem ile son işlemleri delil olarak kaydedilmiştir. Tarihleri verilerek Çizelge.1'de yer alan, Rekabet Kurumu Başkanlığı tarafından aralarında kartel oluşturarak haksız kazanç elde ettiklerine hükümlenen, idari para cezasına çarptırılan bu bankaları sermayelerine göre ayırladığımızda; piyasadaki kamusal sermayeli 3 adet bankanın (Ziraat, Halk, Vakıf) tümünün yer alması oldukça manidar bulunmuştur. Yerli özel sermaye grubunda Akbank, İş Bankası, Türk Ekonomi Bankası ve Yapı Kredi'nin yer aldığı görülmektedir. Yabancı sermayeli olanlar ise; HSBC, ING, Denizbank, Finansbank ve Garanti BBVA'dır.

Çizelge.1: Rekabet İhlali İçinde Olan Ticari Bankaların Sermaye Yapılarına Göre Ayırılması

Bankalar	İlk İşlem Tarihi	Son İşlem Tarihi
Ziraat Bankası A.Ş.	27.09.2007	06.08.2011
Halk Bankası A.Ş.	27.09.2007	13.07.2011
Vakıfbank T.A.O.	27.09.2007	13.07.2011
Akbank T.A.Ş.	21.08.2007	06.08.2011
İş Bankası A.Ş.	27.09.2007	06.08.2011
Türk Ekonomi Bankası A.Ş.	30.06.2010	30.06.2010
Yapı Kredi Bankası A.Ş.	27.09.2007	22.09.2011
HSBC A.Ş.	10.06.2010	30.03.2011
ING Bank	22.10.2009	30.06.2010
Denizbank A.Ş.	30.06.2010	20.12.2010
Finansbank A.Ş.	23.10.2008	30.03.2011
Garanti BBVA	21.08.2007	22.09.2011

Kaynak: www.rekabet.gov.tr

4. REKABET KURULU KARARI

Rekabet Kurulu Kararında, ilk ve son delil olarak toplananları da dikkate almak sureti ile, rekabet ihlalinin Çizelge.1'de belirtilen bankalar tarafından 21.08.2007- 22.09.2011 tarihleri arasında gerçekleştirildiğini tespit ederek; teşebbüslerin rekabet ihlali içerisinde kalma sürelerinin değişebildiğini ifade etmiştir. Bu doğrultuda, Ceza Yönetmeliği 5nci maddesinin üçüncü fıkrası uyarınca, ilgili belgelerden hareketle teşebbüslere rekabet ihlali içinde oldukları süreye göre farklı nispette temel para cezasına karar verilmiştir.

4054 Sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanun'un 57nci maddesinde,

“Her kim bu Kanuna aykırı olan eylem, karar, sözleşme veya anlaşma ile rekabeti engeller, bozar yada kısıtlarsa yahut belirli bir mal veya hizmet piyasasındaki hakim durumunu kötüye kullanırsa, bundan zarar görenlerin her türlü zararını tazmine mecburdur”,

Aynı Kanun'un 58nci maddesi,

“Rekabetin engellenmesi, bozulması veya kısıtlanması sonucu bundan zarar görenler, ödedikleri bedelle, rekabet sınırlanmasaydı ödemekte olacakları bedel arasındaki farkı zarar olarak talep edebilir. Rekabetin sınırlanmasından etkilenen rakip teşebbüsler, bütün zararlarının tazminini rekabeti sınırlayan teşebbüs yada teşebbüslerden talep edebilir. Zararın belirlenmesinde, zarar gören teşebbüslerin elde etmeyi umdukları bütün karlar, geçmiş yıllara ait bilançolar da dikkate alınarak hesaplanır. Ortaya çıkan zarar, tarafların anlaşması yada kararı veya ağır ihmalinin olduğu hallerden kaynaklanmaktaysa, hakim, zarar görenlerin talebi üzerine, uğranılan maddi zararın yada zarara neden olanların elde ettiği veya elde etmesi muhtemel olan karların üç katı oranında tazminata hükmedebilir” olarak bildirilmektedir.

5.KULLANILAN YÖNTEMLER ve VERİ SETİ

Before and After Method/Öncesi ve Sonrası Yöntemi adı verilen ve ihlalin olduğu piyasada ihlal dönemi ile ihlalsizlik dönemi (ihlalin başlamasından önceki yada ihlalin sona ermesinden sonraki dönem) zaman aralığında fiyatların izlediği değişimin incelenerek analiz edilmesinde en çok tercih edilen yöntemlerdir.

Sadece ele alınan dönem bakımından değil, aynı zamanda ihlal dışında fiyata etki eden parametrelerin de dikkate alınarak hesaplama yapılması yoluna gidilerek, banka müşterisinin uğradığı muhtemel ekonomik zararın boyutunu hesaplanmaya çalışılan incelemede; 30.12.2005-08.03.2013 tarihleri arasındaki haftalık veriler veriseti olarak kullanılmış, TCMB tarafından ilan edilen haftalık sektör verilerinden yararlanılmıştır.

Before and After Ekonometrik Modelinde kullanılan bağımlı değişken, kredi faiz oranı ile mevduat faiz oranı arasındaki marjı göstermektedir. Bankacılık literatüründe Spread adını alan bu değişken, aynı zamanda tasarruf sahibi ile girişimci arasında gerçekleştirilen aracılık faaliyetinde bulunan bankanın ekonomideki fonksiyonlarının da önemli bir göstergesini oluşturur. Yapılan analiz ile kartel yani ihlal olmasaydı müşterinin borçlanacağı konut kredisi faiz oranı bilgisine ve kartel nedeniyle ilgili hafta kullandığı kredi faiz oranı bilgisine spread ile ulaşılması hedeflenmektedir.

Müşteriye konut kredisi kullandırıldığı dönemde bankalar arasında oluşturulan kartelin, spreadleri ve kredi faiz oranlarını etkileyip etkilemediğini tespit edebilmek için iki alternatif model üzerinde çalışılmıştır. Bankaların bilançolarının aktif büyüklüğü üzerine kurgulanan birinci alternatif model spesifikasyonunda, kartel içinde yer alan bankaların herhangi bir haftada bilançolarının aktif büyüklük gücünü ölçmek üzere bu bankaların aktif büyüklük toplamından oluşan ve “kartel” olarak adlandırılan açıklayıcı bir değişken kullanılmaktadır. 0-0.91 olarak kartel değişkeninin değer alması, pazarda yer alan bankaların aktif büyüklük olarak %91 oranı ile rekabet ihlalinin vuku bulduğu ve kartelin en yoğun yaşandığı süreci ifade etmektedir.

Kartel içinde yer alan bankaların aktif büyüklük gücü artış kaydettiği nispette spread değişkeni de aynı korelasyonda artış gösterecektir ki bunun doğal sonucu olarak spread değişkeninin olması beklenen işareti pozitif değer taşımaktadır. Ekonometrik model olarak ele alınan ikinci

alternatif spesifikasyonunda, bankaların aralarındaki kartelin spread değişkenlere ve nihayetinde konut kredisi faiz oranlarına olan etkisi kukla bir değişken ile ölçülmeye çalışılarak bu değişkene de “ihlal” adı verilmiştir ve Banka kartelinin Rekabet Kurumu tarafından tespit edildiği 21.08.2007-22.09.2011 tarihleri arasındaki haftalar için 1, diğer haftalarda 0 değerini göstermektedir. İhlal kukla değişkeni katsayısının da tıpkı kartel değişkeni katsayısında olduğu gibi pozitif işareti taşıması beklenmektedir. İhlal ve kartel değişkenlerinin katsayı değerlerinin, banka kartelinin spreadlere etkisini farklı yönde ölçmeleri nedeniyle farklılık arz etmesi ihtimali bulunmaktadır. Kartel ve ihlal değişkenlerinden başka, regresyon modellerinde, spread bağımlı değişkeninin belirleyicileri olarak kullanılan değişkenler de şunlardır;

- borçve* : TCMB bankalara gecelik borç verme (overnight) faiz oranı,
zko : Kanun gereği bankaların tutmakla yükümlü olduğu zorunlu karşılık oranları,
zkf : TCMB tarafından zorunlu karşılıklara ödenen faiz oranı,
mevmenk : Mevduat bankalarının tutulan menkul kıymetlerin toplam değeri,
mevkredi : Mevduat bankalarının toplam kredi hacmi,
m2 : Para arzı,
usd : ABD Dolar alış kuru,
mevduat : Bankacılık sektörü mevduat toplamı.

Türk Banka Sisteminde Merkez bankacılığı, katılım bankacılığı, kalkınma ve yatırım bankası ile mevduat bankası olmak üzere bankalar beş farklı alanda faaliyette bulunmaktadır. Kartele konu bankalar mevduat bankası (ticari banka/konvansiyonel banka) olduğundan değişken olarak da mevduat bankalarına özgü kalemler modelde değişken olarak ele alınmıştır.

$$\text{Model-1: } \textit{konut_spr}_t = a + b.\textit{kartel}_t + c.\textit{borçve}_t + d.\textit{zko}_t + e.\textit{zkf}_t + f.\textit{mevmenk}_t + g.\textit{mevkredi}_t + h.\textit{m2}_t + i.\textit{usd}_t + j.\textit{mevduat}_t + u_t$$

$$\text{Model-2: } \textit{konut_spr}_t = a + b.\textit{ihlal}_t + c.\textit{borçve}_t + d.\textit{zko}_t + e.\textit{zkf}_t + f.\textit{mevmenk}_t + g.\textit{mevkredi}_t + h.\textit{m2}_t + i.\textit{usd}_t + j.\textit{mevduat}_t + u_t$$

Öncelikle kartel etkisi ile zarara uğradığı şüphesi olan banka müşterisinin, uğradığı zarara ilişkin rekabet ihlalinde bulunan bankadan tazminat talebinde bulunabilmesi için, konu bankacılık hizmetlerini bankanın ihlal içerisinde olduğu dönemde almış olması önem arz etmektedir. Aksi takdirde Rekabet Kurumu tarafından Kanun’un ihlaline konu olmayan bir dönemde alınmış olunan bir bankacılık hizmetine ilişkin tazminat talebinde bulunulamayacağı, izahtan varestedir.

6.BULGULAR

Alternatif modellerin regresyon sonuçlarının görüldüğü Görsel.1 ve Görsel.2’de; kartel değişkeninin katsayısı 1.43, ihlal kukla değişkeninin katsayısı da 0.81 olup her iki değer de istatistiki olarak anlamlı bulunmuştur. Rekabet Kurumu Kararı doğrultusunda aralarında oluşturdukları kartel ile bahsi geçen ticari bankalar, konut kredisi bakımından konut

kredisinden temin ettikleri faiz oranı ile mevduata ödedikleri faiz oranını ifade eden spreadi anlamlı bir şekilde artırarak daha fazla kazanç elde etmişlerdir.

Görsel.1: Regresyon Sonuçları (Konut Kredisinde Rekabet İhlalinin Etkisi -Kartel Değişkeni İle Ölçüldüğünde-)

Source	ss	df	MS			
Model	879.584829	9	97.7316476			
Residual	227.896936	366	.622669224			
Total	1107.48176	375	2.95328471			

Number of obs	=	376
FI q	=	156.96
Prob. F	=	0.0000
R-squared	=	0.7942
Adj R-squared	=	0.7892
Root MSE	=	.78909

kon_spr	Coef.	Std. Err.	t	P> t	[95% Conf.	Interval]
kartel	1.437844	2.559273	5.62	0.000	.9345711	1.941116
borcuca	-.0436116	.031912	-1.37	0.173	-.1063676	.0191403
zko	.0588485	.0354714	1.66	0.098	-.0109047	.1286018
zcf	.0239658	.0489968	0.49	0.625	-.0723847	.1203163
mevmenk	1.43e-08	5.43e-09	2.64	0.009	3.64e-09	2.50e-08
mev kredi	-2.25e-09	4.10e-09	-0.55	0.0584	-1.03e-08	5.82e-09
m2	5.57e-08	5.71e-09	9.73	0.0000	4.44e-08	6.70e-08
usd	9.331819	.478795	19.49	0.0000	8.390284	10.27335
mevhusat	-8.33e-08	8.81e-09	-9.46	0.0000	-1.01e-07	-6.60e-08
cons	-14.225	1.037958	-13.70	0.0000	-16.26611	-12.18389

Rekabet kuralını ihlal ettikleri gerekçesi ile spread ilk modele göre (Görsel.1) 1.43 kartel değişkeninin ilgili haftadaki değeri, ikinci modele göre (Görsel.2) %0.81 oranında artış kaydetmektedir. Rekabet ihlalinin etkisini Model-1 kartel değişkeni, Model-2 ihlal değişkeni vasıtasıyla ölçmektedir. Model-1 bankaların rekabet ihlaline dahil oldukları ve ayrıldıkları tarih yanısıra ilgili haftada ihlal içerisinde olan bankaların toplam pazar gücünü veri olarak ele almaktadır. Model-2, bankalar arasında rekabetin başlangıç ve bitiş noktaları bakımından bir ayırım ele almamaktadır. Model-1’de yer alan parametreler itibariyle Model-1’in Model-2’ye tercih edilmesi istatistiki olarak daha anlamlı olacağından Model-1 sonucu elde edilen 1.43 değerinin kullanılması da daha anlam ifade etmektedir. Rekabet hukukunu ihlal eden bankaların kartel etkisini belirleyebilmek bakımından, kartel değişkeni katsayı değeri ile kartele dahil olan bankaların pazar payı toplamının çarpımı gerçekleştirilmektedir.

Görsel.2: Regresyon Sonuçları (Konut Kredisinde Rekabet İhlalinin Etkisi -İhlal Değişkeni İle Ölçüldüğünde-)

Source	SS	df	MS
Model	870.95492	9	96.7727689
Residual	236.526844	366	646.248208
Total	1107.48176	375	2.95328471

kon_spr	Coef.	Std. Err.	t	P> t	[95% Conf. Interval]
Ihlal	0.8116046	.196506	4.13	0.000	.425182 1.198027
Borcva	-.0347129	-.0325783	-1.07	0.287	-.0987772 .0293513
Zko	.0289824	.037917	0.76	0.445	-.0455802 .103546
Zkf	.0208301	.0520022	0.41	0.683	-.079464 .1211242
mevmenk	1.36e-08	5.54e-09	2.46	0.015	2.71e-09 2.45e-09
mevkredi	-5.78e-09	4.17e-09	-1.39	0.166	-1.40e-08 2.42e-09
m2	5.57e-08	5.85e-09	3.86	0.0000	4.62e-08 6.92e-08
Uad	9.030699	.5016797	18.00	0.0000	8.044162 10.01724
Mevduat	-7.95e-08	8.94e-09	-8.87	0.0000	-9.69e-08 -6.17e-08
_cons	-14.32694	1.059887	-13.52	0.0000	-16.41118 -12.24271

Number of obs	=	376
FI_9_366	=	149.75
Prob. F	=	0.0000
R-squared	=	0.7864
Adj R-squared	=	0.7812
Root MSE	=	.8039

Rekabet ihlali içinde olan bankaların, bireysel bankacılık müşterisinin ödemiş olduğu konut kredisi faiz oranlarına etkisini grafik yardımıyla ifade ettiğimizde; A noktasının bankacılık sektöründeki ortalama mevduat faiz oranını, B noktasının da yine bankacılık sektöründeki ortalama konut kredisi faiz oranını gösterdiği varsayılır. |AB| aralığı Model-1 ve Model-2'de kullanılan spread değişkenini, D noktası müşterinin kullandığı konut kredisine ödediği faiz oranını ifade eder. Bankaların gerçekleştirdiği rekabet ihlalinin 1.43 kartel değişken değerine haiz olan ve Model-1 sonucu ulaşılan spread kadar düşürmekte olduğu bilgisine ulaşılır. Rekabet ihlali nedeniyle sektördeki ortalama spread |AB| iken, rekabet ihlali olmasaydı spread |AB| aralığından 1.43 kartel değişkeninin değeri kadar daha düşük bir değeri ifade edecek ve |AC| şeklinde bir değere sahip olacaktı. Bankalar arasındaki kartelin spread üzerine olan etkisi |BC| aralığı ile gösterilmektedir ve 1.43 kartel değişkeni değerine haizdir (Görsel.4).

I Nolu Senaryo : A-----C-----D-----B

II Nolu Senaryo: A-----C-----B-----D

Görsel.3: Rekabet İhlalinin Spread ve Konut Kredisi Faiz Oranları Bakımından Etki Düzeyi

Çizelge.2'de yer alan parametreler bir arada ele alındığında; 18/06/2009 tarihinde 84 ay vadeli 75.000TL konut kredisi kullanan müşterinin, bankanın rekabet ihlali nedeniyle herhangi bir zararı olmadığı aksine taksit başına 5.06TL daha ucuza kredi kullandığı sonucuna ulaşılmaktadır.

Çizelge.2: 18/06/2009 Tarihli Konut Kredisi İçin Zarar Hesaplaması

A	İlgili Hafta Ortalama Mevduat Faiz Oranı (%)	11.29
B	İlgili Hafta Ortalama Konut Kredisi Faiz Oranı (%)	16.29
AB	İlgili Hafta Spread (%)	5.00
B	Kartel Değişkeninin Katsayısı	1.43
	İlgili Haftada Kartel Değişkeninin Değeri	0.77
BC	Kartelin Etkisi Yıllık (%)	1.10
C	İhlal Olmasaydı Konut Kredisi Faiz Oranı Yıllık (%)	15.19
C	İhlal Olmasaydı Konut Kredisi Faiz Oranı Aylık (%)	1.27
D	İhlal Olduğunda Konut Kredisi Faiz Oranı Yıllık (%)	15.12
D	İhlal Olduğunda Konut Kredisi Faiz Oranı Aylık (%)	1.26
	Kullanılan Kredi (TL)	75.000,00
	Vade (ay)	84
	İhlal Olduğunda Aylık Taksit (TL)	1.452,31
	İhlal Olmasaydı Aylık Taksit (TL)	1.457,37
	İhlal Nedeniyle Yapılan Aylık Fazla Faiz Ödemesi (TL)	5.06TL
	İhlal Nedeniyle Yapılan Toplam Fazla Faiz Ödemesi (TL)	-

Müşteriye 18/06/2009 tarihinde kullanılan kredi kartel etkisi ile 18/09/2009 tarihinde yeniden yapılandırıldığında müşterinin zararı ortaya çıkmaktadır. Çizelge.3'de görüldüğü üzere; kredi karteli nedeniyle müşteri 12.60 yıllık faiz oranı ve 60 ay vade yapılandırılması ile 1.656,41TL taksit ödemiş, Kartel nedeniyle aylık olarak 26.81TL 60 ay boyunca da toplam 1.608,60TL daha fazla ödemede bulunmak sureti ile müşteriye daha düşük faiz oranından kullandırım algısında bulunularak zarara uğramasına yol açılmıştır.

Çizelge.3: 18/09/2009 Tarihli Konut Kredisi İçin Zarar Hesaplaması

A	İlgili Hafta Ortalama Mevduat Faiz Oranı (%)	9.15
B	İlgili Hafta Ortalama Konut Kredisi Faiz Oranı (%)	12.96
[AB]	İlgili Hafta Spread (%)	3.81
b	Kartel Değişkeninin Katsayısı	1.43
	İlgili Haftada Kartel Değişkeninin Değeri	0.77
[BC]	Kartelin Etkisi Yıllık (%)	1.10
C	İhlal Olmasaydı Konut Kredisi Faiz Oranı Yıllık (%)	11.86
C	İhlal Olmasaydı Konut Kredisi Faiz Oranı Aylık (%)	0.99
D	İhlal Olduğunda Konut Kredisi Faiz Oranı Yıllık (%)	12.60
D	İhlal Olduğunda Konut Kredisi Faiz Oranı Aylık (%)	1.05
	Kullanılan Kredi (TL)	73.458.82TL
	Vade (ay)	60
	İhlal Olduğunda Aylık Taksit (TL)	1.656,41
	İhlal Olmasaydı Aylık Taksit (TL)	1.629,60
	İhlal Nedeniyle Yapılan Aylık Fazla Faiz Ödemesi (TL)	26.81
	İhlal Nedeniyle Yapılan Toplam Fazla Faiz Ödemesi (TL)	1.608,60TL

Veriler için kullanılan siteler;

[https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Istatistikler/Faiz+Istatistikleri/Bankalarca+Acilan+Mevduat+%28Haftalik%29/;](https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Istatistikler/Faiz+Istatistikleri/Bankalarca+Acilan+Mevduat+%28Haftalik%29/)

<https://evds2.tcmb.gov.tr/index.php?/evds/portlet/C0V7OdyCFcM%3D/tr;>

<https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Istatistikler/Faiz+Istatistikleri/Bankalarca+Acilan+Kredi/;>

<https://evds2.tcmb.gov.tr/index.php?/evds/portlet/K24NEG9DQ1s%3D/tr;>

<https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Temel+Faaliyetler/Para+Politikasi/Merkez+Bankasi+Faiz+Oranlari/faiz-oranlari;>

Konut kredisi faiz hesaplamasında kullanılan formül şöyledir;

$$\text{Taksit Tutarı} = \text{Kredi Tutarı} \times \frac{\text{Faiz} \times (1 + \text{Faiz})^{\text{Taksit Sayısı}}}{(1 + \text{Faiz})^{\text{Taksit Sayısı}} - 1}$$

7. SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME

Rekabet ihlali içinde olan banka, kartel etkisi ile müşterisini 18/09/2009 tarihli yapılandırma sonrası fiyatları üzerinden 1.608,60TL daha yüksek miktarda ödeme yapmak zorunda bırakarak zarara uğratmıştır. 4054 Sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanun'un 58nci maddesi "Ortaya çıkan zarar, tarafların anlaşması yada kararı veya ağır ihmalinin olduğu hallerden kaynaklanmaktaysa, hakim zarar görenlerin talebi üzerine, uğranılan zararın yada zarara neden olanların elde ettiği veya elde etmesi muhtemel olan karların üç katı oranında tazminata hükmedilebilir" şeklinde belirtmektedir. Bu bağlamda kartel ve diğer bankalarla yaptığı yatay fiyat anlaşmaları ile müşteriyi zarara uğratan bankanın, 4054 Sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanun'un 58nci maddesi uyarınca, Rekabet ihlali içinde bulunan bankanın müşteriden sağladığı 1.608,60TL'nin üç katı olan 4.825,80TL tutarında bir tazminatı, müşteriye ödemesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- [1] Arslan, R. Türk Bankacılık Sisteminde Rekabet Stratejileri ve Yayılım Süreci, *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1, 2, 2008.
- [2] Ayaydın, H. ve Karakaya, A. The Effect of Bank Capital on Profitability and Risk in Turkish Banking, *International Journal of Business and Social Science*, 5, 1, 2014.
- [3] Aygün, E. *Rekabet Hukukunda Para Cezaları: Teori ve Pratik*, No: 86, Rekabet Kurumu Uzmanlık Tezleri Serisi, Ankara, 2008.
- [4] Bennaceur, S. ve Goaid, M. The Determinants of Commercial Bank Interest Margin and Profitability: Evidence from Tunisia, *Frontiers in Finance and Economics*, 5, 1, 2008.
- [5] Ćurak, M., Poposki, K. ve Pepur, S. Profitability Determinants of the Macedonian Banking Sector in Changing Environment, *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 44, 2012.
- [6] Çalmaşur, G. ve Daştan, H. Türk Bankacılık Endüstrisinde Piyasa Yapısı ve Karlılık İlişkisi, *Ege Akademik Bakış Dergisi*, 16, 2, 2016.
- [7] Çörüş, S. *Kartellerin Tespit Edilmesinde Davranışsal Tarama Teknikleri*, Rekabet Kurumu Başkanlığı Yayınları, Yayın No: 276, Ankara, 2012.
- [8] Davis, S. *Mükemmel Bankacılık*, Çev: Azer ÖNAL, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 1994.
- [9] Gülhan, Ü. ve Uzunlar, E. Bankacılık Sektöründe Kârlılığını Etkileyen Faktörler: Türk Bankacılık Sektörüne Yönelik Bir Uygulama, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15, 1, 2011.
- [10] Lande, R.H. The Price of Abuse: Intel and the European Commission Decision, *The Online Magazine For Global Competition Policy*, 2009, <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1434985>, Erişim Tarihi: 26.09.2022.
- [11] Mermod, Y. A. Bankacılıkta Etik Kavramı ve Banka Üst Düzey Yöneticilerinden Beklentiler, *Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi*, XXV, 2, 2008.
- [12] Oksay, M. S. Türk Bankacılık Sisteminin Gelişiminin, Dünya Bankacılık Sistemindeki Gelişmeler Işığında Değerlendirilmesi ve Günümüze Yansıyan Yapısal Sorunların Tespiti: 1980-1990 Dönemi, *Banka Maliye ve Ekonomik Yorumlar*, 1, 40, 2003.
- [13] Sahile, S.W.G., Tarus, D.K. ve Cheruiyot, T.K. Market Structure-Performance Hypothesis in Kenyan Banking Industry, *International Journal of Emerging Markets*, 10, 4, 2015.
- [14] Staikouras, C. ve Wood, G. E. The Determinants of European Bank Profitability, *International Business and Economics Research Journal*, 3, 6, 2004.
- [15] Wils, W.P.J. Optimal Antitrust Fines: Theory and Practice, *World Competition* 29, 2, 2006.
- [16] Yüksel, A. S., Yüksel, A., Yüksel, Ü. *Banka Yönetimi El Kitabı*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2002.
- [17] Zhang, J., Chunxia, J., Qu, B. ve Wang, P. Market Concentration, Risk-Taking, and Bank Performance: Evidence from Emerging Economies. *International Review of Financial Analysis*, 30, 2013.
- [18] www.rekabet.gov.tr Erişim Tarihi: 20.10.2022.

DENETİM KOMİTELERİ İLE İLGİLİ YAPILAN ÇALIŞMALARIN BİBLİYOMETRİK ANALİZİ

¹ Nazan Güngör Karyagdı

Bitlis Eren Üniversitesi

ORCID: 0000-0003-3938-4147

ÖZET

Son zamanlarda ekonomideki dalgalanmaların etkisiyle yaşanan finansal skandallar hem toplumu hem de topluma hizmet sunan işletmeleri zor duruma sokmuştur. Yatırım kararı alan yatırımcılar iyi yönetilen, mali durumu ve karşılaşılabileceği riskleri göz önünde bulundurarak şeffaf, güvenilir, doğru ve tarafsız bilgilere sahip olmak isterler. Bu bilgilerin ilgililere sağlanması ve sunulması konusunda kurumsal yönetimin önemli öğelerinden biri olan denetim komitelerinin etkin ve verimli faaliyet göstermesi önemli bir husustur. Bu kapsamda işletmelerin her alanda olduğu gibi muhasebe ve finansal işlemlerinin de denetlenmesinde büyük sorumluluk taşıyan denetim komiteleri, yatırımcıların aldığı kararlara etki edebilmektedir. Yatırımcıların finansal raporlama süreçlerine ve denetime ilişkin işlemlerin başarılı bir şekilde yapıldığına ikna olmaları denetim komitelerinin etkin çalışmasıyla yakından ilişkilidir. Bunu başarabilmesi ve yatırımcıların işletmelere olumlu bakabilmesi için denetim komitelerinin işletmenin organizasyon yapısındaki konumu, komite üyelerinin bağımsızlığı, eğitimi, uzmanlığı, çalışma usulleri, mesleki öze ve titizlikleri gibi unsurlar büyük önem taşımaktadır. Bu sebeplerden dolayı son zamanlarda denetim komitelerine yönelik çalışmalar işletmeler bazında hız kazanmaya başlamıştır. Bu kapsamda çalışmaların artmasıyla denetim komitelerinin işleyişi, bağımsızlığı, etkinliği, iç denetim ve kurumsal yönetim üzerindeki rolü gibi konularda akademik çalışmaların sayısının arttığı da gözlemlenmiştir.

Bütün bu bilgiler ışığında çalışmada, denetim komiteleriyle ilgili yapılan akademik çalışmaların incelenmesi ve literatüre sundukları katkının ortaya çıkarılması amaçlanmaktadır. Çalışmada Web of Science veri tabanı yardımıyla anahtar kelimeler taranmış olup; 2.244 adet çalışma olduğu görülmüştür. VosViewer programından yararlanılarak çalışmalar analiz edilmiş ve yorumlanmıştır. Çalışmada, yayın yılı, yayın yapılan ülkeler, yayın yapılan kaynaklar, yayın türleri, yazar bilgileri, anahtar kelimeler, yayın araştırma alanları gibi parametrelere göre incelemeler yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Denetim, Denetim Komitesi, Bibliyometrik Analiz

¹ Dr, Bitlis Eren Üniversitesi, ORCID: 0000-0003-3938-4147.

BIBLIOMETRIC ANALYSIS OF THE STUDIES ON AUDIT COMMITTEES

ABSTRACT

The financial scandals experienced with the effect of the fluctuations in the economy recently have put both society and the businesses providing services to society in a difficult situation. Investors who make investment decisions want to have transparent, reliable, accurate and impartial information, taking into account their financial situation and the risks they may encounter. It is an important issue that the audit committees, which are one of the important elements of corporate governance, operate effectively and efficiently in providing and presenting this information to the interested parties. In this context, audit committees, which are responsible for auditing the accounting and financial transactions of businesses, as in all areas, can influence the decisions taken by investors. Convincing the investors that the financial reporting processes and auditing transactions have been carried out successfully is closely related to the effective functioning of the audit committees. Factors such as the position of the audit committees in the organizational structure of the enterprise, the independence of the committee members, their training, expertise, working procedures, professional dedication and diligence are of great importance in order to achieve this and for investors to have a positive view of the enterprises. For these reasons, studies on audit committees have recently started to gain momentum on the basis of enterprises. In this context, with the increase in studies, it has been observed that the number of academic studies on issues such as the functioning, independence, effectiveness of audit committees, and their role in internal audit and corporate governance has increased.

In light of all this information, it is aimed to examine the academic studies on audit committees and to reveal their contribution to the literature. In the study, keywords were scanned with the help of the Web of Science database; It was observed that there were 2.244 studies. The studies were analyzed and interpreted by using the VosViewer program. In the study, analyzes were made according to parameters such as publication year, publication countries, publication types, author information, keywords, publication research areas.

Keywords: Audit, Audit Committee, Bibliometric Analysis

1. GİRİŞ

İktisadi nitelikteki olayları ele alarak önceden belirlenmiş ölçütlere uygun olup olmadığını tespit etmek amacıyla taraf olmadan kanıt toplama ve toplanan bu kanıtların ilgililere raporlanması süreci şeklinde tanımlanan denetim, işletmeler için son zamanlarda oldukça önemli olmaya başlamıştır. Günümüzde hem kamu hem de özel sektörde iş dünyasında zorunlu olmaya başlayan denetim ve fonksiyonları, her geçen gün her alanda uygulanmaya başlanmıştır. Yönetimde pazarlamaya, üretimden muhasebeye kadar işletmelerin her alanını kapsayan süreç özellikle muhasebe ve finans bilgi sisteminde etkin denetimi gerekli kılmaktadır. Yapılan muhasebe kayıtlarının doğru, güvenilir olması, hazırlanan mali tabloların şeffaf, açıklanabilir, karşılaştırılabilir olması gibi durumların denetime açık olması önemli bir zorunluluk haline gelmiştir. Menfaat sahiplerinin haklarının ve çıkarlarının korunması için de önem arz eden

denetim süreci, bu işi yapacak uzman kişi/kişilerden oluşturulması gerekli kurul/komitelerin varlığını ortaya çıkarmaktadır.

2000’li yıllardan yaşanan Enron, Worldcom, Parmalat gibi finansal skandalların işletmelerde muhasebe ve denetim alanında kontrollerin daha sıklıkla yapılması ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Skandallarla işletmelerin maruz kaldığı riskler karşısında işletme yöneticilerinin, bilgi kullanıcılarının, yatırımcıların bağımsız bir denetim sürecine eğilim gösterdikleri görülmektedir. Bu kapsamda denetimi üstlenen denetçilerin bağımsızlığın sağlanması, yatırımcıların yanlış kararlar almasına engel olmak, şirket yönetiminin ihtiyaç duyduğu bilgilerin zamanında, doğru ve güvenilir bir şekilde sağlanması vb. nedenlerden dolayı bağımsız ve düzenleyici otoriteler olarak düşünülen denetim komiteleri oluşturulmaya başlanmıştır.

Denetim komiteleri ilk olarak Amerika, Kanada ve İngiltere’de oluşturulmaya başlamış ve zamanla faaliyetlerini ilerletmişlerdir. Denetim komitesi “ İşletmelerin yönetim kurulu tarafından kendi üyeleri içerisinde seçmiş oldukları, işletmeye ait muhasebe ve finansal bilgilerin, hazırlanan tabloların ve yapılan raporlamaların tarafsız bir şekilde takip edilmesi/izlenmesi amacıyla oluşturulan komiteler” şeklinde tanımlanmaktadır. Türkiye’de Sermaye Piyasası Kurulu ve Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu tarafından oluşturulmuş ve uygulamaya konulmuş olan ilk denetim komiteleri, bilgi kullanıcılarının finansal bilgilere olan güvenin oluşması ve artmasında önemli rol oynamış ve giderek kamu/özel sektörlerde ivme kazanmaya başlamıştır (Celayir, 2018:3). Denetim komiteleri işletmelerin karşılaşılabilecekleri her türlü riski azaltabilme konusunda yönetime rehberlik rolü üstlenen komitelerdir (Dinç & Abdioğlu, 2009:158). Denetim komitelerinin birçok görev ve sorumluluğu bulunmaktadır. İşletmelerin bağımsız denetçilerinin işe alınması, çıkarılması, denetçiler tarafından hazırlanan denetim raporlarının kontrol edilmesi, onaylanması, bağımsız denetçiler ve yöneticiler ile mali durum ve denetim raporlarına yönelik toplantılar yapmak bunlardan bazılarıdır (Demirbaş ve Uyar, 2006: 171). Yönetimin işleyişinde önemli gelişmeleri tetikleyen denetim komiteleri, kurumsal yönetimin başarılı olmasında önemli rol oynamaktadır (Gökoğlan, 2022:286).

Denetim komiteleri, işletmelerin risk politikalarına yön vermek ve bu politikalara ilişkin değerlendirmelerde bulunmak görevini de üstlenerek yönetim kuruluna düzenli aralıklarla raporla sunmaktadır (Yakar, 2015:253).

Denetim komitelerinin üstlenmiş olduğu bu önemli görev ve sorumluluklar, denetim komiteleri kapsamında gerek ulusal gerekse uluslararası boyutta bir çok akademik çalışmanın yapılmasına katkı sağlamıştır. Bu çalışmaların hangi yıllarda yapıldığı, kimler tarafından yapıldığı, hazırlandığı yıllar, ülkeler vb. bilgilerin ortaya çıkarılması çalışmanın temel amacını ortaya koymaktadır. Bu sebeple, çalışmada denetim komiteleriyle ilgili yapılmış akademik çalışmaların görsel ağ haritalaması destekli bibliyometrik analizi ile incelenmesi ve literatüre katkıda bulunulması amaçlanmıştır.

2. LİTERATÜR TARAMASI

Son zamanlarda işletmelerin muhasebe ve finansal alandaki verilerinin incelenmesi ve denetlenmesinde önemli rol üstlenen denetim komiteleriyle ilgili hem ulusal hem de

uluslararası alanyazında akademik çalışmalar yapılmıştır. Yapılan bu çalışmaların bazılarında aşağıda değinilmiştir.

Yakar (2015), denetim komitelerinin işletmelerin finansal raporları üzerindeki etkisini ortaya koymayı amaçlamıştır. Denetim komitelerinin pay sahiplerine güven sağlama ve komitenin başarılı bir şekilde işlediğiyle ilgili güvence vermesi açısından finansal raporlamada olumlu etkisi olduğunu vurgulamıştır.

Tuan (2016) çalışmasında 2012-2013 yıllarında Borsa İstanbul'da yer alan 434 şirketin yıllık faaliyet raporlarını incelemiştir. Çalışmadaki temel amaç, denetim komitesi özellikleri ve ihtiyatlılık arasındaki ilişkinin ortaya çıkarılmasıdır. Elde edilen veriler, t testi ile analiz edilmiş olup; çalışma sonucunda denetim komite üyelerinin meşguliyetleri ile ihtiyatlı muhasebe uygulamalarında arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.

Özer ve Merter (2019), denetim komitelerinin sahip oldukları özelliklerin firma ihtiyatlılığı üzerindeki etkisini belirlemek istemişlerdir. Kar/Hisse Senedi Getirisi" modeli olan Basu modelini kullanarak, ihtiyatlılık ile denetim komitesi arasında pozitif bir ilişki olduğu sonucu elde etmişlerdir. Çalışmada elde edilen bir diğer sonuç ise, ihtiyatlılığın denetim komitelerinin toplanma sayısı ile negatif yönlü ilişki içinde olduğudur.

Alabdullah ve Ahmed (2020), çalışmalarında denetim komitelerinin kurumsal karlılık üzerindeki etkilerini belirlemeye çalışmışlardır. Çalışmada Muscat Menkul Kıymetler Piyasası'nda (MSM) yer alan 60 firmanın verilerini analiz eden araştırmacılar, denetim komitelerinin sahip olduğu özellikler ile kurumsal kârlılık arasındaki pozitif yönlü bir ilişki olduğu sonucu elde etmişlerdir. Çalışmanın denetim komitelerinde aktif çalışan denetçiler, akademisyenler ve yöneticiler için öngörücü olacağını düşünmüşlerdir.

Aljaaidi vd. (2021), çalışmalarında denetim komiteleri ile yönetim kurulu tarafından alınan kararlar arasındaki ilişkiyi incelemek istemişlerdir. Suudi Menkul Kıymetler Borsası'nın 2015-2017 dönemleri arasında yönetim kurulları tarafından alınan kararların denetim komitesi etkinlik puanı üzerine olan etkisini ortaya koymak istemişlerdir. Vekâlet teorisi ve Havuzlanmış ORS regresyon analizini kullanmayı tercih ettikleri çalışmada her iki değişkenin birbirini etkilediği yönünde sonuca varmışlardır.

Doğan ve Köse (2021), çalışmalarında hilelerin önlenmesinde denetim komitelerinin rolünü ve etkinliğini araştırmak istemişlerdir. Bu kapsamda denetim komitelerinin kurumları yasa düzenleyiciler ve yatırım kararı alanlar üzerinde etkinin büyük olduğuna değinmişlerdir. Çalışmalarına teorik olarak yön veren araştırmacılar, işletmelerdeki manipülasyonların azaltılarak finansal bilgilerin kalitesinde denetim komitelerinin etkin rol oynadığına değinmiştir.

3. VERİ VE YÖNTEM

Farklı bilim alanlarında farklı konulara yönelik yayınların giderek arttığı görülmektedir. Bu yayınlarla beraber yayınları hazırlayan araştırmacılara, yayınların konularına, yayınların hazırlandığı ülkelere ilişkin çok sayıda göstergenin dikkate alınması ile son yıllarda bibliyometrik analiz tekniği önem kazanmaya başlamıştır.

İstatistiksel ve matematiksel yöntemlerin kullanılması suretiyle herhangi bir araştırma konusuna yönelik unsurların sınıflandırılması, ölçülmesi gibi yollarla analizin yapılmasını sağlayan analiz türü olan bibliyometrik analiz son yıllarda oldukça rağbet görmektedir (Şimşir, 2021: 14). Elde verileri görsel haritalama desteğiyle yansıtmaya çalışan bu analiz türü, birçok akademisyen tarafından uygulanmaya başlanmıştır. Bu çalışmada denetim komiteleriyle ilgili yapılmış olan çalışmaların bibliyometrik analizinin yapılması amaçlanmış olup; en kapsamlı veri tabanların biri olan Web of Science kullanılmıştır. Uluslararası kullanılan veri tabanında “audit committee” kelimesi yazılarak tarama yapılmıştır. Denetim komitesiyle ilgili yapılan 2.244 adet çalışmanın olduğu görülmüştür. Yapılan bibliyometrik analiz kapsamında yayın yılı, yayın yapılan ülkeler, yayın yapılan kaynaklar, yayın türleri, yazar bilgileri, anahtar kelimeler, yayın araştırma alanları gibi parametrelere göre incelemeler yapılmıştır. Bu analizlerin yanı sıra çalışmaların çalışmaların birbirleriyle olan ilişkilerini tespit etmek amacıyla “VOSviewer” programı kullanılarak görsel ağ haritaları oluşturulmuştur.

3.1.Bulgular

Web of Science veri tabanı kullanılarak 2.244 adet akademik çalışmanın; yayın yılı, yazar bilgileri, araştırma alanları, yayın yapılan kurumlar, yayın yapılan diller, ülkeler, yayın kaynakları, anahtar kelimelere göre dağılımları analiz edilmiştir.

Denetim komitesiyle ilgili yapılan çalışmaların yayın yıllarına göre veriler Tablo 1’de verilmiştir.

Çizelge 1. Çalışmaların Yıllara İlişkin Dağılımı

Yıllar	Çalışma Sayısı	Yıllar	Çalışma Sayısı
2022	201	2008	66
2021	229	2007	59
2020	250	2006	37
2019	207	2005	30
2018	188	2004	15
2017	138	2003	16
2016	125	2002	14
2015	117	2001	6
2014	93	2000	10
2013	82	1993	6
2012	99	1995	9
2011	90	1986	6
2010	77		
2009	74		

Kaynak: Web of Science veri tabanında taranan çalışmalara ilişkin veriler derlenerek hazırlanmıştır.

Çizelge 1 incelendiğinde denetim komitesiyle ilgili yapılan çalışmaların ilk olarak 1986 yılında yapıldığı ve en fazla çalışmanın 250 yayın ile 2020 yılında, en az çalışmanın ise 6 yayımla sırasıyla 1986,1993 ve 2001 yıllarında olduğu görülmüştür.

Çizelge 2. Yazarlara Göre Çalışmaların Dağılımı

Yazarlar	Yayın Sayısı	Yazarlar	Yayın Sayısı
Hermanson DR	20	Abbott LJ	10
Hussainey K	18	Alzeban	10
Habib A	14		
Stewart J	13		
Carcello JV	12		
Krsihnamoorthy G	11		
Raghunandan K	11		
Rose JM	11		

Kaynak: Web of Science veri tabanında taranan çalışmalara ilişkin veriler derlenerek hazırlanmıştır.

Çizelge 2’de yer alan veriler incelendiğinde, denetim komiteleriyle ilgili en fazla çalışma yapan ilk 10’daki yazarlar yer almaktadır. Buna göre; en fazla yayını 20 sayısı ile Hermanson DR yaparken ikinci sırada ise 18 yayını ile Hussainey K’nın olduğu görülmektedir.

Çizelge 3. Yayın Türlerine Göre Çalışmaların Dağılımı

Yayın Türleri	Yayın Sayısı	Yayın Türleri	Yayın Sayısı
Makale	1.828	Kitap	6
Bildiri	204	Editöryal	22
İnceleme	52	Kısa Anket	4
Kitap Bölümü	31	Diğer	90
Not	7		

Kaynak: Web of Science veri tabanında taranan çalışmalara ilişkin veriler derlenerek hazırlanmıştır.

Çizelge 3’e göre, denetim komitesi konusunda yapılan en fazla çalışmanın 1.828 yayınıyla makale türünde olduğu görülmektedir. Bunu sırasıyla, 204 yayınıyla bildiri, 52 yayınıyla inceleme türündeki çalışmalar takip etmiştir.

Çizelge 4. Çalışmanın Araştırma Alanlarına Göre Dağılımı

Araştırma Alanları	Yayın Sayısı	Araştırma Alanları
	Yayın Sayısı	
Ekonomi ve Finans	1.266	Tanımsız
İşletme, Yönetim ve Muhasebe	917	
Siyaset Bilimi	12	
Hukuk	7	
Sağlık Bilimleri	17	
Güvenlik Sistemleri	6	
Eğitim ve Eğitim Araştırmaları	6	
Multidisipliner	5	

Kaynak: Web of Science veri tabanında taranan çalışmalara ilişkin veriler derlenerek hazırlanmıştır.

Çizelge 4’te yer alan bilgilere bakıldığında, en fazla çalışma yapılan alanın 1.266 sayısı ile “Ekonomi ve Finans” alanında olduğu; ikinci sırada ise 917 yayın sayısı ile “İşletme, Yönetim ve Muhasebe” alanının ikinci sırada yer aldığı görülmektedir.

Çizelge 5. Çalışmanın Yayın Yapılan Ülkelere Dağılımı

Yayın Yapılan Ülkeler	Yayın Sayısı	Yayın Yapılan Ülkeler	Yayın Sayısı
Amerika Birleşik Devletleri	577	Kanada	108
Malezya	231	Sudi Arabistan	67
İngiltere	203	Tayvan	64
Avustralya	194	Tunus	59
Çin	156		
Endonezya	124		

Kaynak: Web of Science veri tabanında taranan çalışmalara ilişkin veriler derlenerek hazırlanmıştır.

Çizelge 5 incelendiğinde denetim komiteleriyle ilgili en fazla çalışmanın yapıldığı 10 ülke verileri incelenmiştir. Buna göre, 577 yayınlı ilk sırada Amerika Birleşik Devletleri yer alırken ikinci sırada 231 yayın ile Malezya üçüncü sırada ise 203 yayın ile İngiltere yer almaktadır.

Çizelge 6. Çalışmaların Yayımlandığı Kaynakların Dağılımı

Kaynaklar	Yayın Sayısı	Kaynaklar	Yayın Sayısı
Managerial Auditing Journal	111	Accounting Review	49
Auditing A Journal of Practice Theory	64	International Journal of Disclosure and Governance	41
Corporate Governance The International Journal of Business in Society	63	Cogent Business Management	37
Contemporary Accounting Research	53	Corporate Governance An International Review	42
International Journal of Auditing	52	Accounting and Finance	36

Kaynak: Web of Science veri tabanında taranan çalışmalara ilişkin veriler derlenerek hazırlanmıştır.

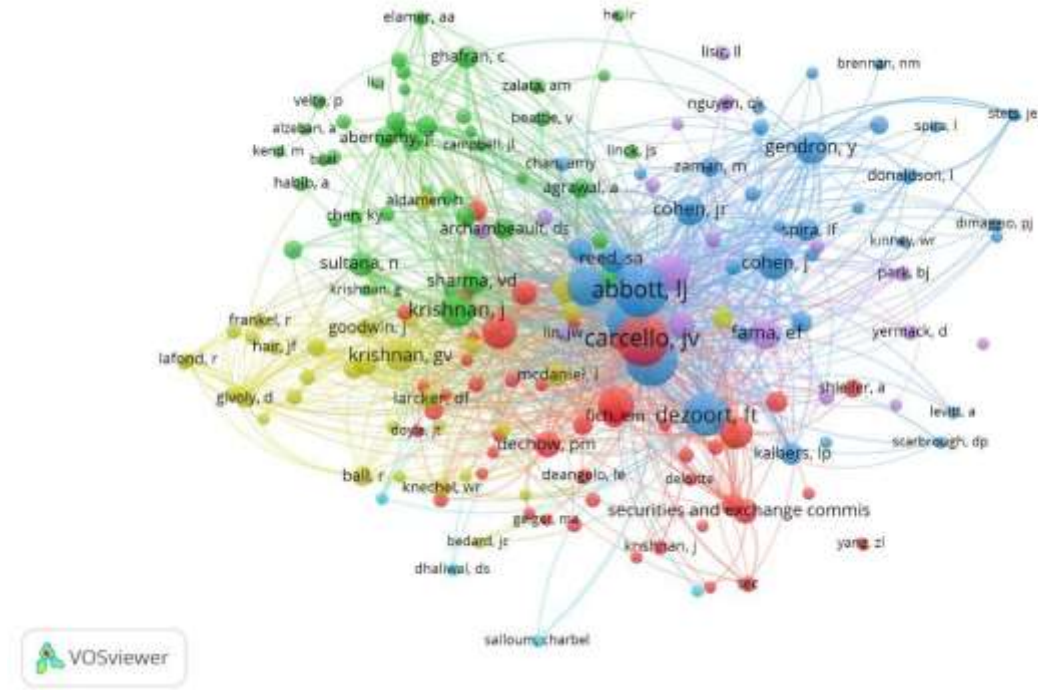
Çizelge 6 incelendiğinde çalışmaların en fazla yayımlandığı ilk 10 kaynak verileri analiz edilmiştir. Bu sonuçlara göre, 111 yayın sayısı ile “Managerial Auditing Journal” birinci sırada yer almakta; 64 yayın ile “Auditing A Journal of Practice Theory” kaynağının ikinci sırada yer aldığı görülmektedir.

Çizelge 7. Çalışmaların Anahtar Kelimelere Göre Dağılımı

Anahtar Kelimeler	Frekans
Audit Committee	748
Audit Fees	142
Audit Committee Characteristic	138
Audit Committee Expertise	121
Audit Independence	110
Audit Quality	70
Audit Alumni	53
Audit Committee Diversity	47
Agency Conflicts	46
Leadership	43

Çizelge 7 incelendiğinde anahtar kelimelerin ilk sırasında “Audit Committee” olduğu, ikinci sırada ise “Audit Fees” ; üçüncü sırada ise “Audit Committee Characteristic” olduğu görülmektedir.

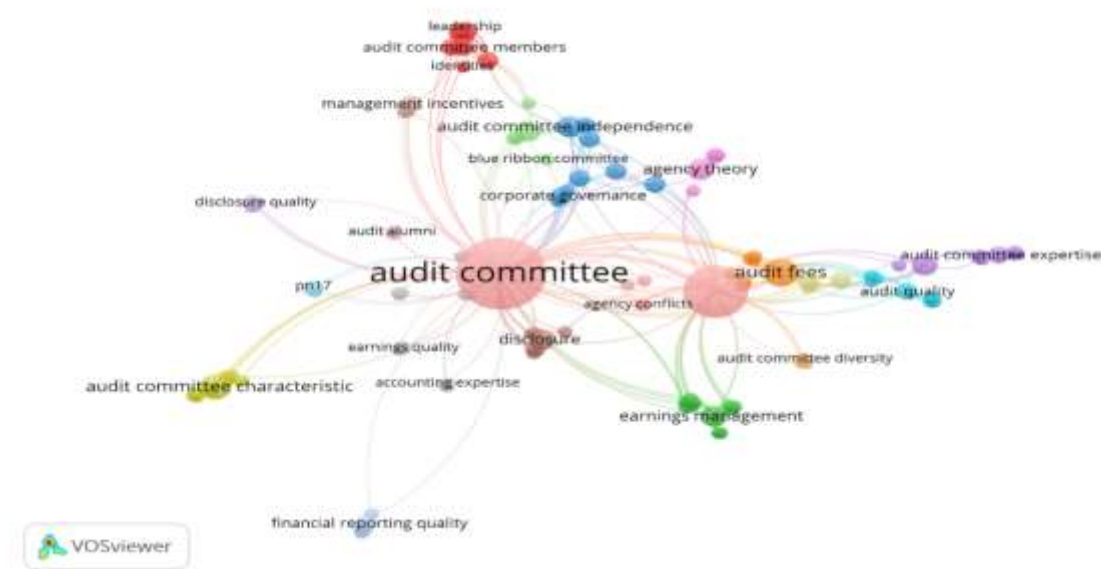
Denetim komitesiyle ilgili uluslararası çalışmalar yapan yazarların ilişkisini gösteren görsel ağ haritası Görsel 1’de gösterilmektedir.

Görsel 1 . Yazarların Ortak Yazarlık İlişisini Gösteren Görsel Ağ Haritası

Görsel 1’de aynı renkte dairelerde yer alan yazarların ortak çalışma yaptıkları, daire büyüklükleri ise yayın yapan yazarlara ait yayın sayısını göstermektedir. Daireler arasındaki çizgiler ise birbiriyle ilişkili yayın yapan yazarları göstermektedir.

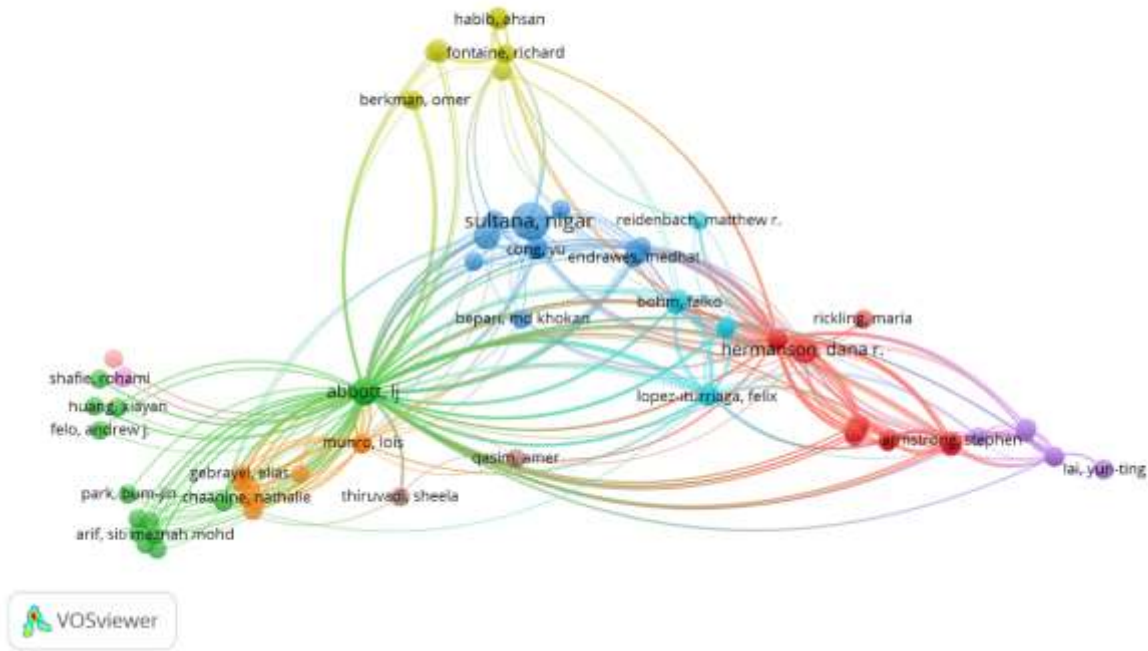
Yapılan çalışmalarda kullanılan anahtar kelimelere ait görsel ağ haritası ise Görsel 2’de verilmiştir.

Görsel 2. Anahtar Kelime Bulutu

Görsel 2’de yıllara göre araştırmacıların anahtar kelime olarak kullandıkları kelimeler gösterilmektedir. Şekle göre en fazla kullanılan anahtar kelimenin “Audit Committee” olduğu ve dairelerde yer alan dair çizgilerin ise birbirine bağlı olduğu görülmüştür.

Denetim komiteleriyle ilgili çalışma yapan yazarların atıflarına ilişkin görsel ağ haritası Görsel 3’te verilmiştir.

Görsel 3. Çalışmalarda Yazarlara Yönelik Atıf İlişkisine İlişkin Görsel Ağ Haritası

Görsel 3’te yer alan bilgilere göre, aynı renkteki daireler yazarların birbiriyle olan ilişkisini, daire büyüklükleri ise yazarlara ait atıf sayılarını, daireler arasındaki çizgiler birbiriyle atıf ilişkisi bulunan yazarları göstermektedir. Buna göre, denetim komitesi konusunda uluslararası çalışma yapan yazarlardan 43’ünün birbiriyle atıf ilişkisinin olduğu anlaşılmıştır.

4. SONUÇ

Bu çalışmada Web of Science veri tabanı kullanılarak denetim komiteleriyle ilgili yapılan çalışmalara ait bibliyometrik analiz yapılması amaçlanmıştır. Bu kapsamda elde edilen veriler analiz edilerek yorumlanmaya çalışılmıştır. Çalışmaya ilişkin bulgular aşağıdaki gibi özetlenmiştir:

- Denetim komitesiyle ilgili ilk çalışmanın 1986 yılında yapıldığı ve günümüze kadar çalışma sayısının arttığı görülmüştür.
- Konuyla ilgili en fazla çalışmanın 2020 ve 2021 yıllarında yapıldığı sonucu elde edilmiştir.

- Denetim komitesi konusuyla ilgili en fazla çalışma yapan yazarın Hermanson DR olduğu görülmüştür.
- Konuya yönelik en fazla çalışmanın, 1.828 yayın sayısı ile makale olduğu belirlenmiştir.
- Denetim komitesine ilişkin en fazla yayın yapan kaynak belirlenmek istenmiş ve ilk sırada “ Managerial Auditing Journal” dergisinin yer aldığı görülmüştür.
- En fazla yayının Ekonomi ve finans alanında yer aldığı ikinci sırada ise İşletme, yönetim ve Muhasebe alanının geldiği sonucu elde edilmiştir.
- Konuyla ilgili yapılan çalışmalarda en fazla kullanılan anahtar kelime, 748 kez kullanım sıklığıyla “Audit Committee ” olmuştur.

Bu kapsamda çalışma bir bütün olarak değerlendirildiğinde, uluslararası alandaki çalışmaların dikkate alındığı görülmektedir. Konuya ilişkin analiz sonuçlarında yer alabilmek ve uluslararası bakımdan ülke olarak tanınmak amacıyla Türkiye merkezli çalışmaların sayılarının artırılması ve Türk yazarlarının konuyla ilgili uluslararası çalışmalara yönelmeleri önerilebilir. Bununla beraber, ileride çalışma yapmak isteyen araştırmacılara yönelik muhasebe alanının farklı disiplinlerine ilişkin uluslararası çalışmaların bibliyometrik analizinin yapılarak sonuçlarının karşılaştırılması yönünde öneride bulunulabilir.

Sonuç olarak, uluslararası boyutta birçok yayın kaynağının tarandığı Web of Science veri tabanında yer alan denetim komitesi konusundaki uluslararası çalışmaların bibliyometrik analizinin gerçekleştirildiği bu çalışmanın hem denetim komitesi konusunda hem de muhasebe alanının farklı disiplinlerinde yapılacak çalışmalara rehberlik edebileceği öngörülmektedir.

KAYNAKÇA

Alabdullah, T. T., & Ahmed, E. Audit committee impact on corporate profitability in oman companies: An auditing and management accounting perspective. Riset Akuntansi dan Keuangan Indonesia, 5(2). DOI: <https://doi.org/10.23917/reaksi.v5i2/> (Erişim Tarihi: 07.12.2022).

Aljaaidi, K.S., Bagaıs, Ö.A., Adow, A.E.H. The impact of board activity on the audit committee's effectiveness score: Empirical evidence from saudi arabia. The Journal of Asian Finance, Economics and Business, 8(1). doi:10.13106/jafeb.2021.vol8.no1.179/ (Erişim Tarihi: 03.12.2022).

Celayir, D. Denetim Komitelerinin Kurumsal Yönetim Etkinliği Açısından Değerlendirilmesi. İda Academia Muhasebe ve Maliye Dergisi, Ocak, 31.01.2018.

Demirbaş, M., & Uyar, S. *Kurumsal Yönetim İlkeleri ve Denetim Komitesi*. Güncel Yayıncılık, İstanbul, 2006.

Diñç, E., & Abdioğlu, H. İşletmelerde Kurumsal Yönetim Anlayışı ve Muhasebe Bilgi Sistemi İlişkisi: İMKB-100 Şirketleri Üzerine Ampirik Bir Araştırma. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 12(21), Haziran, 01.06.2009

Doğan, Z., & Köse, E. Hilenin Önlenmesinde Denetim Komitesinin Rolü. Vergi Raporu(260), 11-26.2021.

Gökoğlan, K. Denetim Komitesi Etkinliđinin, İç Denetim ve Sürdürülebilirlik Raporlama Uygulamalarına Etkisi. M. Mete, & C. Şahin içinde, İktisadi ve idari Bilimlerde Teori ve Araştırmalar-1 (s. 286). Serüven Yayınevi.,İzmir.2022.

Özer, G.ve Merter, A.K. Denetim Komitesi Özelliklerinin Firma İhtiyatlılık Düzeyine Etkisi: BİST'te Bir Uygulama. Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. Aralık,27.12.2019

Tuan, K.Denetim Komitesi Özellikleri ve İhtiyatlılık Arasındaki İlişki: Borsa İstanbul Örneği. Muhasebe ve Denetime Bakış,Ocak,01.01.2016.

Şimşir, İ. Bibliyometri ve Bibliyometrik Analize İlişkin Kavramsal Çerçeve. O. Öztürk ve G. Gürler (Ed.). Bir Literatür İncelemesi Aracı Olarak Bibliyometrik Analiz içinde (ss. 7-31). Nobel Bilimsel Eserler, Ankara.2021

Yakar, S.Denetim Kalitesinde Denetim Komitesinin Etkinliği. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi,Mart,17.03.2015.

KRİPTO PARA ARACILIĞIYLA KARA PARA AKLAMA

Sebahat İLGAZ¹, Prof. Dr. Erkan ÖZDEMİR²

¹ Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı,
ORCID ID: 0000-0002-2503-1706

² Bursa Uludağ Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü,
ORCID ID: 0000-0003-0903-7638

ÖZET

Kripto para blok zincir teknolojisine dayanan, güçlü matematiksel algoritmalarla şifrelenmiş, merkezi olmayan sanal bir para birimidir. Blok zincir teknolojisine dayalı olarak oluşturulan kripto para ve kripto para ekosisteminde yaşanan gelişmeler, finansal sektörde birçok değişime neden olduğu gibi aynı zamanda güvenlik ile ilgili birtakım endişelere neden olmaktadır. Bu çalışmanın amacı, kripto paranın kara para aklama suçu ile ilişkisini değerlendirmek, kara para aklama teknikleri açısından kripto paranın oluşturduğu risk faktörlerini tespit etmektir. Çalışmada amaca uygun olarak öncelikle kripto para, blok zincir teknolojisi ve kripto para ekosistemi hakkında literatüre dayanan temel bilgiler verilmiştir. Ayrıca kara para aklama konusundaki yöntemler hakkında bilgi verilerek kripto paranın hangi özellikleri ile kara para aklama konusunda risk oluşturduğu, kripto para ekosistemi ile birlikte değerlendirilerek belirlenmeye çalışılmıştır. Ülkeler temelinde kripto paraya olan farklı yaklaşımlar değerlendirilerek kripto paranın kara para aklama suçundaki kullanımı ve alınabilecek yasal önlemler belirlenmeye çalışılmıştır. Bu çalışma ile kripto para kullanımı ve kara para aklama konusundaki olası riskler, alınabilecek yasal önlemler ülkeler bazındaki örneklerle ele alınmıştır. Böylece hem finansal kuruluşlara hem de güvenlik birimlerine kara parayı aklama suçu ile mücadelede bir rehber olmak amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kara Para Aklama, Kripto Para, Suç, Blok Zincir

MONEY LAUNDERING THROUGH CRYPTO CURRENCY

ABSTRACT

Crypto currency is a decentralised virtual currency that is encrypted through strong mathematical algorithm based on the block chain technology. The improvement in the block

chain technology leads not only financial advancement but also cause some security concerns. The aim of this study is to evaluate the relationship between crypto currency and money laundering crime and to determine the risk factors created by crypto currency in terms of money laundering techniques. In accordance with the purpose of the study, basic information based on the literature about crypto currency, block chain technology and crypto currency ecosystem is given. In addition, by giving information about the methods of money laundering, it has been tried to determine which features of crypto currency are suitable for money laundering and the risks posed by the crypto currency ecosystem. Different approaches and legal issues of countries using crypto currency are evaluated on the basis of money laundering. In this study, possible risks in the use of crypto currency and money laundering, legal measures that can be taken are discussed with examples on the basis of countries. Thus, it is aimed to be a guide for both financial institutions and security units in the fight against money laundering crime.

Keywords: Money Laundering, Crypto currency, Crime, Block chain

1.GİRİŞ

Blok zincir teknolojisine bağı olarak üretilen, artan kullanıcı sayısı ve işlem hacmi ile birçok araştırmaya konu olan kripto para; eşler arası, merkezi bir aracı olmadan para transferine olanak sağlayan bir ödeme sistemi olarak tasarlanmıştır. Ancak kripto para ödeme yöntemi veya yatırım amaçlı kullanımı dışında yasal olmayan amaçlar için de kullanılabilir. Bitcoin ve diğer kripto paraların kara para aklama gibi yasa dışı eylemlerle ilişkili olarak kullanımını daha önce yapılan çalışmalar ile ortaya konmuştur(Dupuis & Gleason, 2021)

Uyuşturucu, kaçakçılık vb. yasa dışı suçlardan elde edilen fonların kripto para birimine dönüştürülmesi ile kripto para yasa dışı faaliyetlerde paravan olarak kullanılabilir. Böylece yasa dışı elde edilen kazançlar vergilendirilmeden finansal sisteme dahil olabilmekte, terörizm ya da diğer yasa dışı faaliyetlerde bireylere para üzerinde tam kontrol sağlamaktadır. Masak tarafından yapılan tanıma göre; kara para aklama, yasal olmayan yollardan elde edilen paranın yasa dışı kaynağını gizlemek ve geliri yasal kaynaktan elde edilmiş gibi göstermek için kullanılan her türlü yöntem olarak tanımlanabilir(masak.hmb.gov.tr). Kripto para ekosistemi merkeziyetsiz yapısı, sahip olduğu anonimlik ile kullanıcı bilgilerine erişme zorluğu, transferlerin uluslararası gerçekleşmesi, vergilendirilememesi gibi birçok nedenle yasa dışı kullanıcıların ilgi odağı haline gelmiştir(Teichmann & Falker,2021).

Kripto paranın anonimlik özelliği, güvenlik birimlerinin, kripto parayı yasa dışı amaçlarla kullanan kişilerin kimlik bilgilerine ulaşmasını zorlaştırmaktadır. Ayrıca kripto paranın vergilendirilememesi, piyasadan paranın kontrolsüz olarak çekilerek kripto para

birimlerine yatırılmasına dolayısıyla vergi kayıplarına ve finansal piyasada olumsuz dalgalanmalara neden olabilmektedir. Kripto para globaldir, ulusal sınırlara bağlı değildir(Wronka, 2022).Kripto paraya ulaşmak için ihtiyacınız olan tek şey internet bağlantısıdır. Fiziksel yapıda olmadığı için taşıma ya da transfer sorunları yoktur. Kripto paranın uluslararası transferlerde kullanılması ise paranın kaynağının ve transfer yapıldığı kişi ya da ülkelerin belirlenmesini neredeyse imkansızlaştırmaktadır.

Bu çalışmada kara para aklama suçu ve kripto para kullanımı birlikte değerlendirilmiştir. Kara para aklama konusunda kripto paraların hangi özellikleriyle risk oluşturduğu ve hangi yöntemler kullanılarak kara para aklama suçunun gerçekleştirildiği belirlenmeye çalışılmıştır. Kripto para aracılığıyla kara para aklama yöntemleri, kara para aklayıcılarının neden kripto parayı tercih ettikleri belirlenerek gerçekleştirilecek yasal düzenleme için otoritelere ve finansal kuruluşlara gerekli verilerin sağlanması amaçlanmıştır. Böylece kripto paranın yasa dışı kullanımının önüne geçilebilmesinin sağlanması amaçlanmıştır.

2.KRİPTO PARA VE KARA PARA AKLAMA

2.1.Kripto para ve Kripto Para Ekosistemi

Kriptografi, verinin içerdiği bilginin istenmeyen tarafların eline geçmesini önlemek amacıyla şifrenmesi işlemidir(wikipedia). Kriptografide matematiksel modeller kullanılarak önemli bilgilerin gizliliği, bütünlüğü korunur. Kripto para ise kriptografiye dayanan, matematiksel modeller ile şifrenmiş sanal bir para birimidir. Kripto para blok zincir teknolojisine sahip, işlemlerin merkezi bir kurumun onayına gerek olmadan gerçekleştiği, uçtan uca şifrenmiş dijital teknoloji ile üretilen, dijital cüzdanlarda saklanabilen ve kriptografi ile güvence altına alınan sanal bir para sistemidir(Nakamoto,2008; Xu, 2020).

İlk ve en çok bilinen kripto para birimi olan Bitcoin 2008 yılında Satoshi Nakamoto tarafından ‘Bitcoin, Uçtan Uca Elektronik Para Sistemi’ isimli makalede tanıtılmıştır. Satoshi Nakamoto’nun ise gerçek kimliği bugüne kadar belirsizliğini korumaktadır. İlk piyasaya sürüldüğünde değeri penny olarak belirtilen 1 USD değerinin çok altında olan Bitcoin, daha sonra ödemelerde kullanılmaya başlanması ile birlikte değer kazanmaya başlamıştır(Sanchez, 2017). Bitcoin kabul eden işletme sayısı arttıkça ve Dünya çapındaki Bitcoin ATM aracılığıyla giderek artan işlem hacmine ve kullanıcı sayısına ulaşmıştır. Bitcoin’in bu başarısının ardından Litecoin başta olmak üzere birçok altcoin kripto para ekosistemine giriş yapmıştır. Madencilik, hisse ispatı gibi birçok farklı protokollere ve işleyişe sahip olan kripto para piyasasında Aralık 2022 tarihi itibariyle yaklaşık 9.000 adet kripto para birimi işlem görmektedir.

2.1.1.Blok Zincir Teknolojisi ve Kripto Para Cüzdanı

Blok zincir sürekli büyüyen veriyi oluşturmak ve doğrulamak için dağıtık defter teknolojisini kullanır(Houben ve Snyers, 2018). Kripto para blok zincir teknolojisine dayanır.

Blok zincir yalnız finansal alanda değil lojistik, eğitim, sağlık gibi birçok alanda kullanımı mümkün olabilecek ve kriptografik tekniklerle bilgilerin depolanmasını ve gizliliğini sağlayan yenilikçi bir teknolojidir.

Kripto para dijital cüzdan olarak belirtilen cüzdanlarda saklanır. Kripto para cüzdanına erişilebilmesi için ise özel anahtarlar olarak belirtilen kişiye özel şifreler üretilir. Şifrelerin kaybolması ya da çalınması durumunda ise kripto paraya erişim mümkün değildir.

2.1.2.Kripto Para Platformları

Kripto para platformları kullanıcıların kripto para alım satımı yapabilecekleri online platformlardır. Bazı kripto para platformları kullanıcı bilgilerini talep etmeden, oluşturulabilecek takma adlar ile hesap açılmasına izin vermektedir. Binance ve Coindesk gibi kripto para platformları ise kara paranın aklanmasının önlenmesi politikalarını benimseyen kripto para platformlarıdır. Kullanıcılar cüzdan oluşturabilmek için birçok kişisel bilgilerini sisteme girer. Kimlik taraması gerçekleştirilir. Ayrıca girilen bilgiler teyit edildikten birkaç gün sonra kripto para cüzdanı kullanımına onay verilir. Böylece kripto paranın kara para aklamada en çok kullanılan anonimlik özelliğindeki değişimler ile işlemlerin yasal otoriteler tarafından izlenmesine izin verilir.

2.1.3.NFT

NFT varlıkların dijital ortama aktarılarak tescillenmesini, saklanmasını ya da dijital ortamda alınıp satılabilmesinin sağlayan blok zincir teknolojisine dayanan bir yenilikçi girişimdir. Coinmarketcap verilerine göre değeri milyonlarca doları bulan NFT pazarı giderek büyümektedir. Büyüyen ve yasal düzenleme olmayan bir pazar olan NFT kara para aklama suç örgütlerinin gözünden kaçmamıştır.

2.2.Kara Para Aklama ve Aşamaları

Birey ya da gruplar suçla bağlantılı bir gelir elde ettiklerinde fonların suç ile ilişkisini gizlemek amacıyla fonları kontrol etmenin çabası içinde olmaktadır. Suçlular bunu gelir kaynağını gizleyerek ve fonların biçimini değiştirerek gerçekleştirirler(fatf-gafi.org). Dyntu ve Dykyi (2018), kara para aklamayı gelirin gerçek kaynağını gizlemek amacıyla gerçekleştirilen finansal transferler ve diğer işlemler olarak tanımlamıştır. FATF 2020-2021 raporuna göre, kara para aklamadan suçluların elde ettiği gelirin 152 milyon USD olduğu tahmin edilmektedir. Kara para aklayıcılar güvenlik birimlerinin gözetimden kaçmak için genellikle off-shore bankalara veya yasal düzenlemelerin olmadığı sektörlere yönelmektedir(Teichmann ve Falker, 2021).Kara para aklama sürecinin aşamaları aşağıda belirtilmiştir.

2.2.1.Yerleştirme

Masak tarafından yapılan tanımlamaya göre yerleştirme, “suçtan elde edilen gelirin nakit formundan kurtarılarak finansal sisteme sokulması aşaması” olarak belirtilmiştir. Aynı zamanda kara para aklamanın en zor aşaması olarak bilinmektedir(hmb.gov.tr) Kara para aklamanın ilk aşaması olan yerleştirme, suç gelirlerinden elde edilen fonların daha likit ve yasal

otoriteler tarafından daha az şüpheli duruma getirmek amacıyla finansal sisteme dahil edilmesi aşaması olarak tanımlanmaktadır(Brenig vd., 2015:4). Nakit para taşınması zor olduğundan ve güvenlik güçleri tarafından takip edilmesi daha kolay olduğundan suç gelirlerinden elde edilen kara para, nakit formdan çıkarılarak finansal sisteme sokulmak istenmektedir. Suç gelirlerinden elde edilen para nakit halde değilse bu aşama atlanabilmektedir.

2.2.2. Ayrıştırma

Ayrıştırma aşaması, kara parayı suç kaynağından uzaklaştırmak amacıyla birçok küçük parçalara bölünüp transfer edilmesi suretiyle gerçekleştirilir. Böylece suçun kaynağına erişimin zorlaştırılması amaçlanmaktadır(Masak).Ayrıştırma aşamasında, fonların yasa dışı kaynağına ulaşılmasını önlemek için finansal yatırım araçları alım satımı ya da birden çok hesap arasında karmaşık transfer işlemleri gerçekleştirilmektedir(Brenig vd., 2015:4).

2.2.3. Bütünleştirme

Kara para aklamanın son aşaması olan bütünleştirme, yasa dışı faaliyetlerle ilişkisi kesilen paranın yasal olarak tekrar kaynağına dönmesi aşaması olarak tanımlanmaktadır(Masak).Kara para aklanmış olarak ve yasal olarak kazanılmış gibi görünen fonlar aracılığıyla suç ile bağlantılı ana akım hesaba döner ve ekonomik faaliyetlere entegre edilir(Forgang, 2019;Albrecht vd., 2019).

2.3. Literatür Taraması

Teichmann ve Falcker(2021)'in kripto para ve kara para aklama suçunun araştırıldığı çalışmasında, Liechtenstein'da 2020 yılında uygulamaya konulan kripto para ve blok zincir yasası aracılığıyla kara para aklamanın nasıl önlenebileceği araştırılmıştır. Araştırma sonucunda kripto para kullanımında uluslararası standartların belirlenmesi gerektiği belirlenmiştir. Oluşturulacak ortak normlar ile hazırlanacak ve uluslararası kabul edilecek ortak bir yasa ile kripto parada kara para aklaması suçunun önüne geçilebileceği vurgulanmaktadır.

Brenig vd., (2015) çalışmalarında, kripto paranın kara para aklama suçu için uygun bir zemin oluşturup oluşturmadığı konusunu araştırmıştır. Araştırma sonucundan kripto paranın mevcut özellikleri nedeniyle kara para aklayıcılar tarafından tercih edildiği sonucuna ulaşılmıştır.

Wronka (2022) kripto para ve kara paranın aklanması konusundaki çalışmada kripto paranın anonimlik, giriş engeli olmaması ve uluslararası ticarete kullanılması gibi özellikleriyle kara para aklamada elverişli ortam oluşturduğunu tespit etmiştir.

Dupuis ve Gleason'un(2021), kripto paranın kara para aklama amacıyla kullanımı için açık kapıların belirlenmeye çalışıldığı araştırmada, fonların aklanması için altı yöntem kullanıldığını belirtmiştir. Madencilik, kripto para platformları, karıştırıcılar, merkezi olmayan transferler, nakit para karşılığı kripto alımı ve özel kripto paralar ile kara para aklamanın gerçekleştirilebileceği vurgulanmaktadır.

Albrecht vd., (2019), kara para aklama süreci ve kripto paranın bu sürece entegrasyonunu araştırmıştır. Araştırma sonucunda, kripto paranın anonimlik özelliği ve

merkezi olmayan yapısı nedeniyle kara para aklayıcılar, suç örgütleri tarafından tercih edildiği bulgusuna ulaşılmıştır.

Florea ve Nitu'nun (2020), çalışmasında kripto paranın anonimlik nedeniyle kripto paranın kara para aklayıcılar tarafından kullanıldığını tespit etmiştir. Kripto paranın kara para aklama amacıyla kullanımını engellemek amacıyla oluşturulması yasal düzenleme oluşturulması gerektiği bildirilmiştir. Oluşturulabilecek yasada kara para aklamanın önlenmesi, kripto para platformlarının müşteriye ilişkin kimlik bilgilerini sağlaması ve diğer koruyucu yöntemlerin kullanılması tavsiye edilmektedir.

Levi (2015), suçun finanse edilmesi ve kara paranın aklanmasını konu olan çalışmasında kara para aklamanın birçok yöntemi olduğunu ve gelişen teknoloji ile birlikte bu yöntemlerin daha da artacağını vurgulamıştır. Kripto paranın farklı platformlarda, farklı şekilde aklanmaya çalışıldığını ve yasal düzenlemeye ek olarak kara para aklama konusunda finansal kurumların da bu suçla mücadele etmede birtakım görevleri olduğunu belirtmektedir.

Kripto para aracılığıyla kara para aklamada Jandarma'nın etkisinin araştırıldığı Doğan ve Er'in(2016) çalışma sonuçlarına göre, kara para aklama ile mücadelede yeni teknikler geliştirilmesi gerektiği ve Jandarma istihbarat ve asayiş birimlerinin bu konudaki görevlerinin artırılması durumunda daha etkili sonuçlar elde edileceği bulgusuna ulaşılmıştır.

2.4.Kripto Para ve Kara Para Aklama

Geleneksel finansal sistemdeki bankalar kara para aklama konusunda belirli mevzuata tabi olduğundan suçlular kara parayı finansal sisteme sokabilmek için farklı yöntemler arayışı içinde olmaktadır. Kripto para ve kara para aklama suçu arasındaki ilişki birçok nedene dayandırılabilir ancak en önemli özellik kripto paranın anonimliğidir(Forgang, 2019:6).Kripto para anonimlik özelliği ile kara para aklama için uygun bir ortam oluşturmaktadır. Hesap oluşturmak için kimlik bilgilerine ihtiyaç olmadığından kişiler ve sanal para arasındaki bağı ortadan kaldırmaktadır (Dyntu & Dykyi, 2018:79). Bireyler veya suç örgütleri oluşturdukları birden çok kripto para hesabı ile gerçek kimliklerini gizleyerek para transferi gerçekleştirebilmektedir(Forgang, 2019:6).Anonimlik özelliği kripto paranın yasal otoriteler tarafından izlenmesini zorlaştırmakta ve suç örgütlerinin kripto para aracılığıyla temiz paraya ulaşmasını kolaylaştırmaktadır(Houben & Snyers, 2018:53). Monero ve Zcash gibi bazı kripto para birimleri bazı yazılımlar ekleyerek kullanıcı bilgilerinin gizliliğini arttırmakta bu durum ise kripto paranın yasadışı amaçla kullanımı için uygun ortam hazırlamaktadır(Forgang, 2019:8).

Kripto paranın bir diğer özelliği merkeziyetsiz yapısıdır. Kripto paranın merkeziyetsiz yapısı Merkez Bankası gibi merkezi bir otoriteyi ortadan kaldırarak işlemlerin daha hızlı ve bireyler arası güvene odaklı gerçekleştirilmesini amaçlamaktadır. Ancak kontrol mekanizmasının ortadan kalkması özellikle büyük tutardaki yasa dışı para transferlerinin rahatça yapılabilmesi için elverişli bir ortam hazırlamıştır(Forgang, 2019; Teichmann ve Falcker, 2021).

Kripto para cüzdan oluşturmak geleneksel finansal sistemdeki bankalarda hesap açma işlemine göre daha kolaydır. Giriş engelleri yoktur, cüzdan oluşturmak için kimlik bilgileri ya da diğer kişisel bilgiler istenmez. Kripto para cüzdan oluşturmada şüpheli davranış ve işlemleri raporlayan herhangi bir yasal otorite bulunmadığından, kişisel bilgiler istenmediğinden suç örgütleri tarafından kripto para kullanımı tercih edilebilmektedir(Wronka, 2022:84). Ayrıca bankalar ve finansal kurumların kara para aklamayı önleme konusunda yükümlülükleri bulunmaktadır. Dolayısıyla sadece bu konuda oluşturulmuş özel birimleri aracılığıyla finansal işlemlerin yasaya uygunluğu denetlenir. Ancak kripto para, kara para aklamanın önlenmesi konusunda yasal bir düzenleme bulunmadığından yasal olmayan amaçlarla kullanımı daha kolay olmaktadır.

Kripto para birimlerinden Bitcoin'in yasa dışı kullanımına Silk Road web sitesi örnek gösterilebilir. 2011-2013 yılları arasında sanal uyuşturucu pazarı olarak bilinen Silk Road web sitesi üzerinden işlemler Bitcoin aracılığıyla gerçekleştirilmiştir(Dyntu & Dykyi, 2018:79).

2.4.1.Kripto Para aracılığıyla kara para aklama yöntemleri

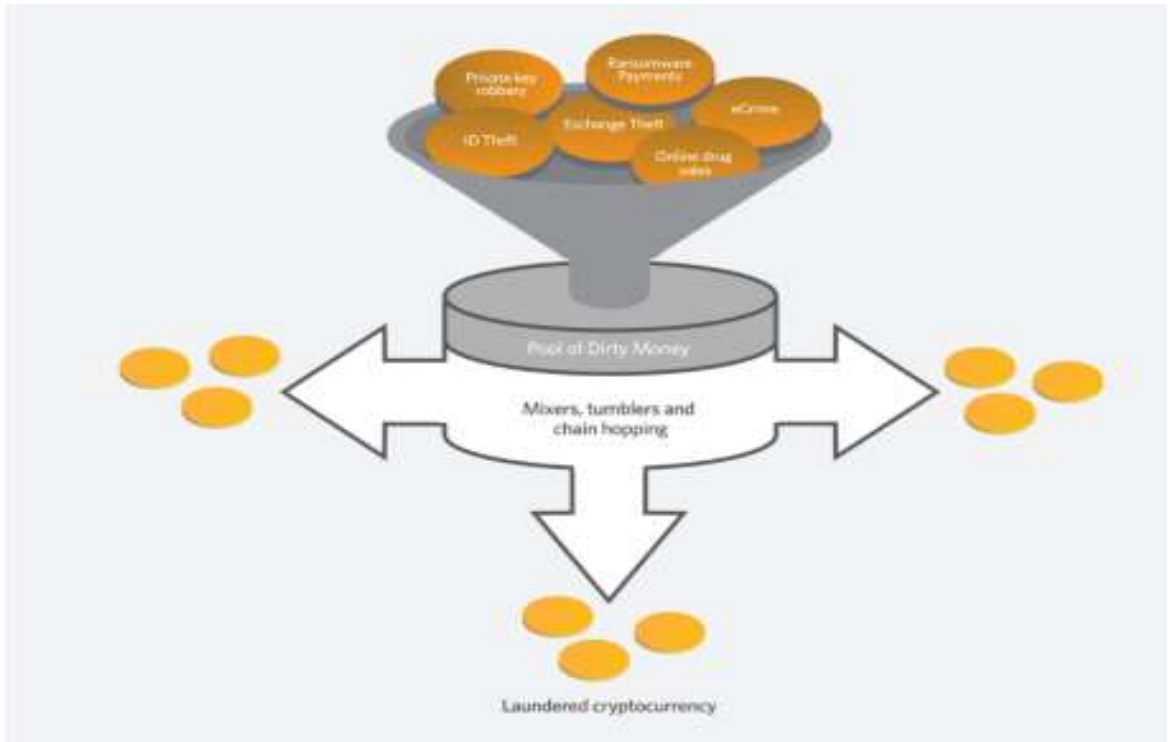
Nakit paranın kripto para sistemine girebilmesi için uygun araçlardan bazıları kripto para Atm cihazları ve kripto para borsalarıdır (Teichmann ve Falker, 2021).Suç gelirlerinden elde edilen para kripto Atm'lerinden yatırılarak kripto para alımı gerçekleştirilmektedir. Bu işlem için kripto para ATM'si çoğunlukla kişi bilgilerini talep etmemekte, bazı durumlarda ise sadece cep telefonu bilgisi girilerek kripto para alımı, cüzdan oluşturma gibi birçok işlem gerçekleştirilebilmektedir. Yasa dışı yollardan sağlanmış olan para, kripto para ATM'leri aracılığıyla sisteme girmekte, yerleştirme aşaması tamamlanmış olmaktadır. Nakit para kabul eden kripto para borsaları da kara para aklama için elverişli ortam oluşturmaktadır. Nakit parayı finansal sisteme sokmayı amaçlayan kara para aklayıcıları, bazı ülkelerde bulunan nakit kripto para borsaları BitQuick, LocalBitcoins, Wall of Coins gibi platformlar aracılığıyla nakit karşılığı kripto para alımı gerçekleştirilmektedir(Teichmann ve Falker, 2021).

Kripto para aracılığıyla kara para aklamada kullanılan bir diğer araç online kumarhanelerdir. Kripto para online kumarhaneler ile kara paranın aklanması süreci nakit para online kumarhaneler aracılığıyla paranın aklanmasına benzerdir. Kumar oynamak için nakit para yatırılır kaybedilirse bu tutar iş riski olarak hesaplanır. Oyun kazanılırsa kazanılan oyun karşılığı alınan paranın artık kaynağı belli olduğundan aklanmış olur. <https://bitcoinplay.net> gibi çevrimiçi siteler kullanıcılarına anonimlik sunduğundan kripto para aracılığıyla kara paranın aklanması gerçekleştirilebilmektedir(Forgang, 2019:16).

Gittikçe büyüyen NFT pazarı kara para aklayıcılarının gözünden kaçmamıştır.Açık arttırma usulü ile elektronik ortamda satılan ürünler kriptografi ile tescillenmektedir. Açık arttırmaya katılabilmek için ise NFT pazarı üyesi olabilmek ve kripto para kullanmak gereklidir. Bazı NFT platformları üyelik karşılığı kendi kripto paralarını üyelerinin hesaplarında bulundurulması zorunluluğu getirmektedir. Ancak yüklü satımlar NFT platformu üyelerinin bilgisi olmadan satılabilmekte dolayısıyla üyeler yüksek tutarlı kayıplar ile karşı karşıya kalabilmektedir(Gürel ve Şahin, 2022:2299).

Kripto para da ayrıştırma farklı tekniklerle gerçekleştirilebilmektedir. Karıştırıcılar(Mixer, Tumbler) aracılığıyla gerçekleştirilen ayrıştırmada, karıştırıcılar belirli bir komisyon karşılığında(%1-%3 oranında değişen) kripto parayı yasa dışı nakit kaynağından uzaklaştırmaya çalışmaktadır(Teichmann ve Falker, 2021).Karıştırıcı faaliyetinin gerçekleştirilebilmesi için oluşturulacak normal bir kripto cüzdan ve birden çok yasa dışı amaçla kullanılacak olan kripto cüzdan gereklidir. Cüzdanlar arasında gerçekleştirilecek transferler aracılığıyla paranın izlenmesi engellenmeye çalışılmaktadır. Karıştırıcı kripto parayı düşük miktardaki transferlere bölerek farklı cüzdanlara aktarır. Sıçrama olarak belirtilen her transfer sonrası kripto para kaynağından uzaklaştırılır. Karıştırıcı faaliyetlerine örnek olarak bitcoinlaundry.com ve kapatılan Bestmixer.io örnek gösterilebilir(Wronka, 2022:86). Bazı durumlarda kripto para diğer kripto para birimlerine dönüştürülebilmektedir. Karıştırıcılık belirli bir uzmanlık gerektirmektedir. Dolayısıyla bazı durumlarda karıştırıcı kullanılmayabilir. Onun yerine kimlik tespiti gerektirmeyen, kara para aklamayı önleme protokolleri uygulamayan kripto para borsaları tercih edilerek çeşitli kripto para birimleri arasında dönüşümler ve transferler gerçekleştirilerek kara para aklamadaki ayrıştırma aşaması gerçekleştirilmektedir(Teichmann ve Falker, 2021).

Şekil 1.Kripto paranın aklanması sürecinde karıştırıcılar

Kaynak: (Forgang, 2019:17)

Ayrıştırma aşaması için bir diğer teknik, işlemlerin zincirlemesidir. Kripto para ile cüzdan oluşturma süreci oldukça basit olduğundan kişiler çok sayıda farklı cüzdan oluşturabilmekte ve zincirleme transferler aracılığıyla cüzdanları birbirine bağlayabilmektedir. Böylece para üzerindeki kontrol kaybedilmeden çok sayıda farklı cüzdanlara transferler yapılarak paranın kaynağı gizlenmektedir(Wronka, 2022)

Düşük tutarlı transferler ile birçok adrese dağıtılan kripto para tekrar yasa dışı amaçla oluşturulmuş olan cüzdanda toplanır. Ancak fonlar bu kez yasal transferler ile açıklanabilecek durumda olduğundan kripto para artık temizdir. Dolayısıyla tekrar nakit forma çevrilebilir ya da ürün hizmet alımında rahatlıkla kullanılabilir(Houben & Snyers, 2018).

Kripto para aracılığıyla kara para aklanmasının bir diğer yolu ise ICO(Initial Coin Offering) olarak isimlendirilen kripto para birimlerinin ilk arzıdır. Yatırımcılar, kripto paranın oluşturulacağı ve gelecekte kripto para değerinin yükseleceği beklentisi ile ICO yatırımı yapmaktadır. ICO aracılığıyla 2017 yılında 5 milyon dolardan fazla fon toplanmıştır(Forgang, 2019).

Kripto parada kara para aklayıcılar, yakalanma risklerini minimize etmek için bazı ek önlemler uygulamaktadır. Öncelikle halka açık internet erişimi olan yerlerden internete bağlanarak kripto para alımı ve transferi gerçekleştirmektedir. Ayrıca sık sık bilgisayar değiştirmekte böylece IP numarasından bulunmasını zorlaştırmaktadır. Birden fazla kripto para cüzdanı ile işlem gerçekleştirmekte böylece güvenlik birimleri tarafından ulaşılmalarını zorlaştırmaya çalışmaktadır.

2.4.2.Kara Para Aklamının Önlenmesi

Kara Para Aklamının Önlenmesi İçin uygulanması tavsiye edilen işlemler aşağıda tabloda belirtilmiştir. Önlemeye dair düzenlemeler, işlem öncesi, işlem sırasında ve işlem sonrasında olarak üç ayrı aşamada özetlenmiştir.

Çizelge 1: Kara Para Aklamayı Önleme Faaliyetleri

Kontrol Zamanı	Kontrol İşlemleri
İşlem Öncesi	Müşteri Tanımlama İşlemleri <ul style="list-style-type: none"> Her müşterinin kimliğinin tanımlanması ve doğrulanması Kişisel verileri içeren müşteri profilleri geliştirilmesi Potansiyel müşterilerin sürecin dışında tutulması
İşlem ile Eş Zamanlı	Hesap İzleme İşlemleri <ul style="list-style-type: none"> Düzenli faaliyetlerin araştırılması Olağandışı işlemlerin tespiti Müşteri profillerinin güncellenmesi
İşlem Sonrası	Kayıt Tutma <ul style="list-style-type: none"> Faaliyetlerin kayıt altına alınması

Kaynak: (Brenig, 2015: 5)

❖ *Bireysel Önleme*

Nakit İşlem Raporları, Şüpheli İşlem Raporları hazırlanarak kara para aklama faaliyeti ile ilgili olan kişilerin sisteme girişinin engellenmesi şeklinde gerçekleştirilmektedir. Böylece aynı bireyler tarafından gerçekleştirilen ve tekrarlanan kara para aklama suçlarının engellenmesi amaçlanmaktadır.

❖ *Bireysel İşgöremezlik*

Nakit ve benzeri varlıkların dondurulması, bloke edilmesi işlemi olarak gerçekleştirilir. Böylece suç gelirlerinin suç kaynağına ulaşması engellenerek suçluların hareket kapasitesini azaltılır ve daha fazla suç işlenmesine engel olmak amaçlanmaktadır(Levi, 2015). Kripto para platformlarında açılan cüzdanların suç amacıyla kullanıldığının tespit edilmesi halinde kripto paralara yasal otoriteler tarafından el konulabilir.

Bireysel Caydırıcılık

Suçlular, izlenildiğini düşündüğü ya da yasal denetime tabi olan sektörlerden uzak kalmaya çalışır ve böylece yakalanma riskini azaltmak ister. Eğer tüm finansal kuruluşlarda yasal düzenlemeler gerçekleştirilir ve gerekli izleme ve denetim faaliyetleri yürütülürse suç ile ilgili caydırıcılık oluşturulabilmektedir(Levi, 2015).

❖ *Grup Caydırıcılığı*

Kara para aklama konusundaki yasal mevzuat ve cezai yaptırımların grup içindeki bireyleri veya grubun tamamını caydırıcı etkide olması durumudur(Levi, 2015).

❖ *Hukukun Üstünlüğü ve Adalet Duygusu*

Suçların cezasının belirlenmesi ve suç işleyenlerin cezasız kalmaması halk arasında adalet duygusunun gelişmesini sağlar ve yeni suç işleme oranlarında düşüş sağlanmasına yardımcı olur(Levi, 2015).

2.4.3. Yasal Perspektif

Kara para aklama uluslararası alanda işlenen bir suçtur ve ulusal düzeydeki yasa ve önlemler suçun önlenmesi için yeterli olmamaktadır. Uluslararası bir kuruluş olan FATF(Financial Action Task Force) Mali Eylem Görev Gücü 1989 yılında Paris G7 zirvesinde kara paranın aklanması ve terörün finansmanının önlenmesi amacıyla kurulmuştur. Etkili kara para aklama önlemlerini uygulamak üzere, FATF ülkelere tavsiye niteliğinde kararları iletmekte ve ortak standart ve normların oluşturulmasıyla uluslararası düzeyde kara para aklama suçunun önlenmesi amaçlanmaktadır(FATF 2020-2021 Raporu).Kurum 1990 yılında ilk olarak yayınlanan 40 tavsiye kararı ve 2001 yılında terörizmin finansmanının da eklenmesiyle oluşturulan sekiz özel tavsiye kararı ile kara para aklama ile mücadelede ülkeler için ortak normların oluşturulmasını sağlamaya çalışmaktadır(Şahin, 2014).

Avrupa Birliği'nde amacı kara paranın aklanması ve terörün finansmanının önlenmesi olan, Avrupa Birliği Kara Parayı aklama direktifi (Anti-Money Laundering Directive) ilk olarak 10 Haziran 1991'de kabul edilmiştir(Houben & Snyers, 2018).Kripto para ile ilgili düzenlemeler ise beşinci Avrupa Birliği Kara Para Aklama Direktifi'nde yer almaktadır. Ancak raporda yer alan düzenlemeler, kripto para aracılığıyla kara para aklama riskini azaltma hedefine tam olarak ulaşamamıştır(Wronka, 2022:89).

Kripto para aracılığıyla suç gelirlerinin aklanması için olumsuz teşvikler ortaya çıkmasının önlenmesi için yasal düzenlemelere ihtiyaç bulunmaktadır. Ancak oluşturulacak yasal düzenlemenin, birçok yönüyle yenilikçi bir ödeme sistemi olan blok zincir ve kripto para kullanımını kısıtlayıcı değil, yasal olmayan faaliyetleri ve suç ile ilişkisini ortadan kaldırmayı amaçlayan bir yapıda olması önerilmektedir(Brenig vd., 2015:13).

Kripto para merkeziyetsiz bir yapıya sahiptir. Dolayısıyla yasal düzenleme konusunda merkezi bir aracı bulunmayan kripto para ekosisteminde hangi aktörlerin yasa kapsamına alınacağı konusu önemli bir sorun teşkil etmektedir(Houben & Snyers, 2018:54).

Yasa koyucular ya kripto paranın kriptografik prosedürleri üzerinde düzenlemeler yaparak işlemlerin ve işlem yapan kişilerin daha şeffaf olduğu bir yapıya dönüştüreceklerdir ya da kripto para kullanımını tamamen yasaklayacaklardır. Ancak yenilikçi teknolojiler olan blok zincir, akıllı sözleşmeler gibi gelecek vaat eden ve ulaşımdan sağlığa, yönetime kadar birçok sektörde kullanılabilir umut verici beklentiler sunan bu teknolojik yeniliği yasaklamak yerine yasal düzenlemeler ile yasa dışı kullanımını önlemek temel amaç olmalıdır(Albrecht vd., 2019)

Kripto paraya yaklaşım açısından da ülkeler farklı konumlarda bulunmaktadır. Çin ve Hindistan'da kripto para birimlerinin kullanımına karşı katı yasalar bulunmaktadır(Albrecht vd., 2019). Benzer şekilde Mısır, Cezayir, Fas, Afganistan, Bangladeş, Nepal gibi ülkelerde kripto para kullanımını tamamen yasaklanmıştır(Wikipedia). Buna karşın El Salvador ve Orta Afrika Cumhuriyeti kripto parayı ulusal para birimi ilan etmiştir. Hong Kong, Japonya, Güney Kore, Avusturya, Almanya, İsviçre, Danimarka, Finlandiya gibi ülkeler kripto para kullanımına daha ılımlı yaklaşmakla birlikte bazı yasal düzenlemeler ile kara para aklamanın önlenmesi sağlanmaya çalışılmaktadır. Örneğin İsviçre kara para aklama ile ilgili düzenlemeler yaparak kripto para ihraç eden kurumların tıpkı bankalar gibi lisansının olmasını zorunlu kılmıştır(Wikipedia). ABD'de kripto para kullanımı yasaldir. Kara para aklamanın önlenmesi için ABD Mali İstihbarat Birimi FinCen üçer aylık periyotlarla kara para aklama yöntemleri konusunda raporlar sunmakta, böylece kara paranın aklanması ve terörizmin finansmanı ile mücadelede rehber olması amaçlanmaktadır(www.fincen.gov).

Ülkemiz FATF üye ülkelerden biridir. Ülkemizde Kara paranın aklanması ve terörizmin finansmanının önlenmesi amacıyla ayrıca MASAK(Mali Suçlar Araştırma Kurulu) ve MSMKK(Mali Suçlarla Mücadele Koordinasyon Kurulu) kurumları, Emniyet Genel Müdürlüğü Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı (KOM) ve Jandarma Genel Komutanlığı Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Birimleri ile birlikte koordineli şekilde görev yapmaktadır(Doğan ve Er, 2016:114).

Ülkemizde kara paranın aklanması ile mücadelede yürürlükte olan kanun ve yönetmelikler aşağıda belirtilmiştir.

- 5549 sayılı Suç Gelirlerinin Aklanmasının Önlenmesi Hakkında Kanun
- 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu
- 4208 sayılı Karaparanın Aklanmasının Önlenmesine Dair Kanun

- Suç Gelirlerinin Aklanmasının ve Terörün Finansmanının Önlenmesine Dair Tedbirler Hakkında Yönetmelik(Masak)

Ülkemizde kripto paranın ödeme aracı olarak kullanımı 16 Nisan 2021 Tarihli 31456 Sayılı Resmi Gazetede yer alan ‘Ödemelerde Kripto Para Kullanılmasına Dair Yönetmelik’ ile yasaklanmıştır(resmigazete.gov.tr).

Kara para aklanması ve terörün finansmanının önlenmesi amacıyla 1 Mayıs 2021 tarih 31471 Sayılı Resmi Gazetede ‘Suç Gelirlerinin Aklanması ve Terörün Finansmanının Önlenmesine dair yönetmelikle kripto varlık hizmet sağlayıcıları, şüpheli işlemleri tutar gözetmeksizin Hazine ve Maliye Bakanlığı’na bildirim ile sorumlu kılınmıştır(resmigazete.gov.tr).

3.SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Kripto para dünya çapında milyarlarca kullanıcı ve işlem hacmiyle hızla büyüyen bir ekosisteme sahiptir. Bu nedenle kripto para aracılığıyla gerçekleştirilen kara para aklama ve yöntemlerini anlamak ve önlem almak oldukça önemlidir. Kripto paranın yasa dışı kullanımını önleme amacıyla hangi önlemlerin alınabileceği kripto parayı benimseme/yasaklama konusunda farklı konumlarda bulunan ülkeler üzerinden analiz edilerek tespit edilmeye çalışılmıştır. Kripto parayı yasal olarak kabul eden ülkeler ve yasaklayan ülkeler kapsamında kripto para değerlendirilmiştir. Ülkemiz açısından da kripto para ve yasal durum incelenmiştir. Tüm bu bilgiler ışığında kripto para kara para aklama konusunda mücadele etmede güvenlik güçlerinin özellikle blok zincir, kripto para ve transferleri, dijital cüzdan oluşturma gibi konularda eğitilmiş donanımlı kişilere ihtiyacı olacaktır. Ancak her şeyden önemlisi oluşturulması gereken yasal düzenlemedir. Kripto cüzdanlarını, NFT ve diğer kripto para ekosistemini kapsayacak, mevcut yasal düzenlemelere ek olarak finansal sistemi yasa dışı kullanımlardan koruyacak, kara para aklama ve terörizmin finansmanına engel olacak caydırıcı tedbirlerin alınması ülkemizin finansal ve ulusal güvenliği açısından oldukça önemlidir. Unutulmamalıdır ki kara para aklayıcılar öncelikle yasal düzenlemenin olmadığı sektörleri tercih etmektedir.

KAYNAKÇA

- [1] Albrecht, C., Duffin, K. M., Hawkins, S., & Morales Rocha, V. M., The use of cryptocurrencies in the money laundering process. *Journal of Money Laundering Control*, 22(2), 210-216. 2019.
- [2] Brenig, Christian; Accorsi, Rafael; and Müller, Günter, "*Economic Analysis of Cryptocurrency Backed Money Laundering*". ECIS 2015 Completed Research Papers. Paper 20. ISBN 978-3-00-050284-2, 2015.
- [3] Doğan Z. & Er M., Türkiye’de Kara Para Aklama ve Kaçakçılık Suçları ile Mücadelede Jandarmanın Etkisinin Tespitine İlişkin Bir Araştırma, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi, 6(1), 114-142. 2016.
- [4] Dupiis D. & Gleason K., Money laundering with cryptocurrency: open doors and the regulators dialectic", *Journal of Financial Crime*, Vol. 28 No. 1, 2021.
- [5] Dyntu, V., & Dykyi, O., Cryptocurrency in the System of Money Lundering, *Baltic Journal of Economic Studies*, 4(5), 2018.
- [6] Money Laundering from Environmental Crime, July 2021 Available at www.fatf-gafi.org/ (Erişim Tarihi 03.12.2022)
- [7] Florea I.O. ve Nitu M., Money Laundering Through Cryptocurrencies, *The Romanian Economic Journal*, XXIII ,no. 76, 2020.
- [8] Forgang, G. "Money Laundering Through Cryptocurrencies", *Economic Crime Forensics Capstones*, 2019. https://digitalcommons.lasalle.edu/ecf_capstones/40/ (Erişim Tarihi 04.12.2022).
- [9] Gürel E. & Şahin Ş., Dijital Dünyada Kara Para Aklama: Örnek Olaylar, Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi *Third Sector Social Economic Review* 57(3), 2022.
- [11] Houben R. & Snyers A., Policy Department for Economic, Scientific and Quality of Life Policies -General for Internal Policies, 2018.
- [12] Levi, M. Money for Crime and Money from Crime: Financing Crime and Laundering Crime Proceeds. *Eur J Crim Policy Res* 21, 275–297, 2015.
- [13] Nakamoto, S., Bitcoin: A Peer-to-Peer Electronic Cash System, 2008. <https://bitcoin.org/bitcoin.pdf/> (Erişim Tarihi: 01.12.2022)
- [14] Sanchez, Edgar G., Crypto-Currencies: The 21st Century's Money Laundering and Tax Havens, *University of Florida Journal of Law & Public Policy*: Vol. 28: Iss. 1, Article 6., 2017. <https://scholarship.law.ufl.edu/jlpp/vol28/iss1/6> (Erişim Tarihi: 03.12.2022)
- [15] Şahin, İ., Finansal Sistemin Karaparanın Aklanması Ve Terörizmin Finansmanı Girişimleri İle İlgili Karşılaştığı Riskler Ve Türkiye’nin Bu Alandaki Uluslararası Uyumunun Analizi . *Muhasebe ve Finansman Dergisi* , (64) , 163-186, 2014.

- [16] Teichmann F.M.J. & Falker M.-C., Money laundering via cryptocurrencies – potential solutions from Liechtenstein, Journal of Money Laundering Control, Vol. 24 No. 1, pp. 91-101, 2021.
- [17] Xu, Y., Adoption of Cryptocurrency in Europe, Degree Programme Thesis International Business, Karelia University of Applied Sciences, Finland, 2021.
- [18] Wronka C., Money laundering through cryptocurrencies - analysis of the phenomenon and appropriate prevention measures, Journal of Money Laundering Control, Vol. 25 No. 1, 2022.
- [19] Aklamanın Aşamaları - Mali Suçları Araştırma Kurulu (hmb.gov.tr)
(Erişim Tarihi 29.11.2022)
- [20] <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2021/04/20210416-4.htm>
(Erişim Tarihi 03.12.2022)
- [21] <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2021/05/20210501-5.pdf>
(Erişim Tarihi 03.12.2022)
- [22] Legality of cryptocurrency by country or territory - Wikipedia
(Erişim Tarihi 03.12.2022)
- [23] <https://tr.wikipedia.org/wiki/Kriptografi> (Erişim Tarihi 29.11.2022)
- [24] <https://masak.hmb.gov.tr/aklama-sucu-genel-bilgi> (Erişim Tarihi 29.11.2022)
- [25] <https://masak.hmb.gov.tr/ulusal-mucadele> (Erişim Tarihi 29.11.2022)
- [26] <https://www.fincen.gov/about/fincens-strategic-plan> (Erişim Tarihi 03.12.2022)
- [27] <https://coinmarketcap.com/nft/collections/> (Erişim Tarihi 04.12.2022)

KRİPTO PARA KULLANIMININ ENERJİ TÜKETİMİ SORUNU ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Sebahat İLGAZ¹, Prof. Dr. Erkan ÖZDEMİR²

¹ Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı,
ORCID ID: 0000-0002-2503-1706

² Bursa Uludağ Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü,
ORCID ID: 0000-0003-0903-7638

ÖZET

Bu çalışmanın amacı kripto para kullanımının enerji tüketimi ve çevre üzerindeki etkilerini tespit etmektir. Blok zincir teknolojisine dayalı olan ve kriptografik şifreleme yöntemi ile finansal işlemlerin güvence altına alındığı kripto para, kullanıcı sayısı ve işlem hacmi ile giderek artan popüleriteye sahip sanal bir para birimidir. 2008 yılında Satoshi Nakamoto tarafından tanıtılan ve 2009 yılında piyasaya sürülen ilk kripto para birimi olan Bitcoin, dünya genelinde en yüksek işlem hacmi ve kullanıcı sayısı ile kripto para birimleri arasındaki liderliğini sürdürmektedir. Bitcoin madencilik adı verilen, blok zincirde işlemlerin doğrulanması ve blok zincire yeni bloklar eklenmesi şeklinde gerçekleşen süreçte üretilmektedir. Madencilik ise özel yazılım ve yüksek enerji gerektirir. Bitcoin madenciliğinde enerji açısından kullanılan birincil kaynak elektriktir. Bitcoin'in madencilik faaliyetleri sırasında kullandığı elektrik enerjisi oldukça fazladır. Ethereum ise 2022 yılında gerçekleştirdiği birleşmeyle birlikte iş kanıtından hisse ispatı protokolüne geçiş yapmıştır. Bu geçiş ile birlikte enerji tüketiminde azalmalar olacağı beklenmektedir. Bu çalışmada kripto paraların kullandıkları farklı algoritmalar, enerji tüketim miktarları ve karbon ayak izlerinin karşılaştırılarak kripto para birimlerinin enerji tüketimi ve çevre üzerindeki etkileri ele alınmıştır. Çalışma sonuçları gelecekte yapılacak araştırmalara teorik katkı sağlayabileceği gibi yaşam için gerekli olan çevreci sürdürülebilirliğin sağlanmasına da katkı sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kripto Para, Blok Zincir, Enerji Tüketimi

AN ASSESSMENT OF THE EFFECTS OF USING CRYPTOCURRENCY ON THE ENERGY CONSUMPTION PROBLEM

ABSTRACT

The aim of this study is to determine the effects of the use of cryptocurrency on energy consumption and the environment. Cryptocurrency, which is based on blockchain technology and secures financial transactions with cryptographic encryption method, is a virtual currency with increasing popularity with the number of users and transaction volume. Bitcoin, the first

cryptocurrency introduced by Satoshi Nakamoto in 2008 and released in 2009, maintains its leadership among cryptocurrencies with the highest transaction volume and number of users worldwide. Bitcoin is produced in a process called mining, which takes place in the process of verifying transactions on the blockchain and adding new blocks to the blockchain. Mining requires special software and high energy. The primary source of energy used in Bitcoin mining is electricity. The electrical energy used by Bitcoin during mining activities is really high. Ethereum, on the other hand, switched from proof of work to proof-of-stake algorithm with its merger in 2022. With this transition, it is expected that there will be reductions in energy consumption. In this study, the effects of cryptocurrencies on energy consumption and the environment are discussed by comparing different algorithms, energy consumption amounts and carbon footprints used by cryptocurrencies. The results of the study will contribute to the theoretical contribution to future research, as well as to the provision of environmental sustainability, which is necessary for life.

Keywords: Cryptocurrency, Blockchain, Energy Consumption

1.GİRİŞ

Kripto paranın artan popülaritesi ile birlikte, Dünya çapında kullanıcı sayısı ve işlem hacmi oldukça artmış olup kripto para piyasasına her gün giriş yapan yeni kripto para birimleri ve birçok sektörde yenilikler sunan blok zincir teknolojisi ile büyük bir ekosistem haline dönüşmektedir. Sunulan yenilikçi teknolojiler ile hem finansal hem de diğer birçok alanda önemli gelişmeler yaşanmasını sağlayan blok zincire dayalı kripto para ekosistemi, aynı zamanda çevreci eleştirilerin de gündeminde önemli bir yer teşkil etmektedir. Enerji tüketimi açısından birçok ülkenin enerji kullanımına eşit olan kripto para, karbon ayak izi ile de çevresel ve iklimsel birçok soruna neden olmaktadır.

Bilinen ilk kripto para birimi olan, işlem hacmi ve kullanıcı sayısı açısından da dünya çapında liderliğini sürdüren Bitcoin başta olmak üzere birçok kripto para birimi kullanmakta oldukları kanıt protokolleri nedeniyle yüksek enerji tüketimi gerçekleştirmektedirler. Literatürde yapılan çalışmalara bakıldığında Bitcoin'in enerji tüketiminin madencilik karlılığına etkisi, Bitcoin fiyatlarına ve volatilitesine etkisi ya da Bitcoin enerji tüketim endeksleri ile ilgili alanlarda araştırmaların yoğunlaştığı görülmektedir. Bu çalışma sadece Bitcoin özelinde değil Bitcoin, Ethereum gibi kripto paraların enerji tüketim endeksleri ve yoğun enerji tüketiminin çevreye olası etkilerini araştırıldığı çalışma olması bakımından literatürden farklılaşmaktadır.

2.KRİPTO PARA VE BLOK ZİNCİR

Kripto para, blok zincir teknolojisine dayalı olan, merkezi bir kurum olmadan eşler arası para transferine olanak sağlayan sanal bir para birimidir(Aggarwal vd., 2019).Kriptografiye dayanan para düşüncesi daha önce David Chaum tarafından ortaya atılmış ancak oluşturulan elektronik para yeterli ilgiyi görememiştir(Yosupov, 2015).Bitcoin ise 2008 yılında Satoshi Nakamoto tarafından 'Bitcoin Uçtan Uca Elektronik Para Sistemi' adlı çalışmasıyla

duyurulmuş, 2009 yılında piyasaya sürülerek elektronik ortamda ödemeler için kullanılmaya başlanmıştır(Nebil, 2018). Nakamoto'ya göre Bitcoin, üçüncü tarafa gerek kalmadan bireylerin doğrudan işlem yapmasına izin veren kriptografik tekniklerle güvence altına alınan elektronik ödeme sistemidir(Nakamoto, 2008). Kullanıcılar Bitcoin sahipliğini özel anahtarlar aracılığıyla ispat ederler. Bitcoin transferinin gerçekleştirilebilmesi için yine özel anahtarlar aracılığıyla Bitcoin kullanıcısı tarafından imzalanması gerekir(Malone & O'Dwyer, 2014).

Blok zincir bir ağ üzerinden işlemlerin doğru, değişmez ve güvenli bir şekilde kaydedilmesini sağlayan dağıtık defter yapısıdır(Lei vd., 2021).Bloklar tarih damgasıyla oluşturulmakta, doğrulanan her blok zincire eklenmektedir. Şeffaflık özelliği nedeniyle kullanıcılar, bloğun oluşturulmasından bugüne kadar tüm işlemleri blok zincirde şeffaf olarak görüntüleyebilir ancak anonimlik özelliği nedeniyle işlemleri kimin gerçekleştirdiğini görüntüleyemez. Aşağıda en çok kullanımda olan kripto para birimleri, kullandıkları algoritmalar ve piyasa değerleri özet tablo halinde verilmiştir.

Çizelge 1:En çok işlem gören kripto para birimleri, algoritmaları ve piyasa değerleri

NO	İSİM	SEMBOL	ALGORİTMA	PAZAR HACMİ (USD)	PİYASA DEĞERİ (USD)
1	BITCOIN	BTC	SHA-256	325 milyar USD	17.000 USD
2	ETHEREUM	ETH	Proof of Stake	150 milyar USD	1250 USD
3	TETHER	USDT	SHA 256	65 milyar USD	1 USD
4	BINANCE COIN	BNB	SHA-256	44 milyar USD	280 USD
5	DOGECOIN	DOGE	SCRYPT	12 milyar USD	0,09 USD
6	CARDANO	ADA	Proof of Stake	10 milyar USD	0,30 USD
7	LITECOIN	LTC	SCRYPT	5,5 milyar USD	75 USD
8	MONERO	XMR	RANDOM-X	3 milyar USD	150 USD
9	BITCOIN SV	BSV	SHA-256	3 milyar USD	45 USD
10.	BITCOIN CASH	BCH	SHA-256	2 milyar USD	105 USD

Kaynak: Coinmarketcap verilerine dayanarak hazırlanmıştır.

2.1.Bitcoin ve İş Kanıtı Protokolü

Bitcoin'de merkezi kurum ya da araçlar bulunmadığından Bitcoin üretimi madencilik yoluyla gerçekleştirilir. Madencilik, işlemlerin doğrulanarak blok haline dönüştürülmesi ve daha önce doğrulanmış olan bloklara eklenmesi işlemidir. Böylece işlemler blok zincir adı verilen ağa eklenir ve tüm kullanıcılar tarafından görüntülenebilir(Malone & O'Dwyer, 2014).

Madencilik bulmacaya benzetilebilir. Bulmacayı çözen diğer bir deyişle işlem doğrulamasını ilk olarak gerçekleştiren madenci işlemi ağda yayınlar ve belirli miktarda Bitcoin ile ödüllendirilir. Dağıtık ağda yayınlanan ve madenciler tarafından doğrulanan işlemler blok zincire eklenir. Nakamoto tarafından gerçekleştirilen ilk Bitcoin madenciliği sonrası genesis blok üretilmiştir(Grushack, 2014:3).Bitcoin’de işlemlerin doğrulaması yaklaşık 10 dakika sürmektedir ve her 10 dakikada blok zincire yeni bir blok eklenmektedir(Lei vd., 2021: 4).

Madenciler sınırlı sayıda arzı olan Bitcoin’i blok zincirde doğrulayabilmek için gittikçe daha yüksek işlem hacimli işlemcilerle gereksinim duymaya başlamış dolayısıyla madencilik faaliyetinde kullanılan enerji miktarı yıllar itibarıyla gittikçe artmıştır(Gundaboina vd., 2022)

2.2.Ethereum ve Hisse İspatı Protokolü

Ethereum Bitcoin’den sonra en büyük işlem hacmine sahip olan ikinci kripto para birimidir. 15 Eylül 2022 yılında yaşanan birleşmeyle Ethereum daha önce kullanmakta olduğu iş kanıtı protokolünden hisse kanıtı protokolüne geçiş yapmıştır(ethereum.org).

Bitcoin’in kullanmakta olduğu iş ispatı protokolünde madenciler büyük bir yapbozu çözmeye çalışır, yapbozu ilk çözen madenci ödüllendirilir. Ethereum protokolünde ise madenciler yerine hesaplarında sahteciliğe karşı teminat olarak belirli miktarda ETH bulunduran doğrulayıcılar bulunmaktadır. Doğrulayıcılar algoritma tarafından rastgele seçilir. Doğrulayıcıların seçim olasılığı yatırmış oldukları ETH payı ile doğru orantılıdır(Lei vd., 2021).Eğer doğrulayıcılar görevlerini yerine getirmezse hesaplarındaki ETH miktarını yavaş yavaş azalır. Doğrulayıcıların olası ağ saldırıları gerçekleştirmesi ise neredeyse imkansızdır. Çünkü bu saldırıyı gerçekleştirebilmesi için hesaplarındaki ETH’ların %51’ini riske atmaları gerekir. Başarısız bir saldırıda teminat durumunda olan tüm ETH kaybı ile sonuçlanacağından doğrulayıcılar için caydırıcı olmakta ve ağ güvenliği tesis edilmiş olmaktadır(ethereum.org).

Ethereum’un iş ispatı protokolü ile gerçekleştirdiği enerji tüketimi yıllık ortalama olarak Finlandiya’nın enerji tüketimine eşittir. Benzer şekilde iş ispatı protokolünde karbon ayak izi ise ortalama olarak İsviçre’nin karbon ayak izine eşittir(ethereum.org).İş ispatı protokolünden hisse ispatı protokolüne geçiş ile birlikte yaklaşık %99 oranında enerji tasarruf edileceği bildirilmekte olup tasarruf edilen bu enerji miktarı ortalama Avusturya ya da İrlanda’nın yıllık enerji tüketim miktarına denktir(De Vries, 2022 :1).Ethereum’un yeni protokolle birlikte enerji tüketiminin, ağdaki her bir düğüm için, yaklaşık olarak evde kullanılan bilgisayarın enerji tüketimine eşit olabileceği öngörülmektedir(ethereum.org).

Çizelge 2.Ethereum Birleşme Öncesi ve Sonrası Karşılaştırması

Ethereum	Yıllık Enerji Tüketimi	Karbon Ayak İzi	Enerji Tüketimi Eşdeğer Olan Ülke
Birleşme Öncesi	93.98 TWh	11.09 Mt CO ₂	Finlandiya
Birleşme Sonrası	0.01 TWh	0.01 Mt CO ₂	Gibraltar

Kaynak: Ethereum.org verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

2.3. Literatür Taraması

De Vries (2018) çalışmasında Bitcoin ve enerji tüketim sorununu araştırmış olup Bitcoin madencilik faaliyetinden kaynaklanan yüksek elektrik tüketimine dikkat çekmiştir. Madencilik faaliyetleri kapalı kapılar ardında gerçekleştiğinden tam olarak madencilerin yerinin tespit edilmesinin zor olduğu ancak enerji tüketimi ve karbon ayak izlerinden olası madencilik faaliyet yerlerinin tahmin edildiği belirtilmiştir. Ayrıca Bitcoin enerji tüketimi hesaplanırken yalnızca madencilik faaliyetlerinin kapsama alındığı ancak bu faaliyetlere ek olarak soğutma, ışıklandırma gibi enerji tüketimlerinin de kapsama alınması gerekliliğini vurgulamaktadır.

Küfeoğlu ve Özkuran'ın(2019), Bitcoin madenciliğinde enerji tüketimi konusunda yaptıkları araştırmada madencilik faaliyeti sırasındaki enerji tüketimi araştırılmıştır. Enerji tüketim açısından yalnızca bilgisayarlar tarafından gerçekleştirilen enerji tüketimi araştırma kapsamına alınmıştır. Zaman serisi analizi kullanılan ve 3 aylık Bitcoin verileri üzerinden gerçekleştirilen araştırmada minimum enerji talebi ve maksimum enerji talebi değerlendirilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre, Bitcoin'in maksimum enerji talebi Finlandiya ve Danimarka gibi ülkelerin enerji talebine denktir.

Malone ve O'Dwyer (2014), çalışmasında Bitcoin enerji maliyetini araştırmıştır. Araştırma sonucunda madencilik maliyetlerinin yüksek enerji tüketimine bağlı olarak Bitcoin madenciliği sonucu kazanılan ödüllerin değerini aştığı belirlenmiştir. Bitcoin'in piyasaya sunulmasının ilk yıllarında madencilik maliyetlerinin oldukça düşük olduğu ancak Bitcoin'in sınırlı arzı, artan madenci sayısına bağlı olarak gittikçe madencilik faaliyetinin zorlaştığı, daha yüksek işlem gücüne sahip ekipmanlara ve artan enerji talebine ek olarak madencilere verilen ödüllerin de yıllar itibarıyla düşürüldüğü belirtilmiştir. Araştırma sonucunda, Bitcoin madenciliğinde rekabet için, hem finansal açıdan hem de enerji verimliliği açısından daha uygun çözümlere ihtiyaç olduğu vurgulanmaktadır.

Özpinar'ın (2020) enerji verimliliğinin sağlanması konusunda gerçekleştirdiği araştırmada, enerji talebine ve tüketim senaryolarına göre düzenlenecek blok zincir teknolojisine dayalı yeni nesil bir model ile enerjinin kullanımında verimlilik ve güvenliğin sağlanabilmesi hedeflenmiştir.

Mora vd.,(2018), Bitcoin enerji tüketiminin küresel ısınma üzerindeki etkilerini araştırmıştır. Araştırma sonuçlarına göre Bitcoin'in yüksek enerji tüketimine bağlı yüksek karbon salınımının küresel ısınmada mevcut eşik değerinin aşılmasını tetikleyeceği, Dünya genelinde fırtına, sel, orman yangını gibi felaketlerin oluşumunu hızlandıracağı bulgusuna ulaşılmıştır.

Gundabonia vd.(2022), yenilenebilir enerji ve hisse kanıtı protokolü ile enerji tüketiminin azaltılması konusunda yaptıkları araştırmada, hisse kanıtı protokolünün iş kanıtı protokolüne kıyasla daha enerji verimli olduğu belirlenmiştir. Ayrıca hisse kanıtı protokolünün iş kanıtı protokolüne göre daha az güvenli olduğu, bu nedenle madenciler yerine görev yapan doğrulayıcıların hisseleriyle birlikte doğrulamanın bir parçası olması şeklinde protokolün tasarlandığı sonucuna ulaşılmıştır.

Sutherland (2019), blok zincir teknolojisine bağı olarak kullanılan algoritmaları araştırmış olup araştırma sonucuna göre iş kanıtı algoritmasının sürdürülebilir olmadığını tespit etmiştir. Bitcoin'in , Ethereum'un geçiş yaptığı hisse kanıtı algoritması başta olmak üzere diğer kripto para birimlerinin kullandıkları algoritmalara geçişi önerilmektedir.

Jones vd.(2022)'nin, Bitcoin madenciliği yoluyla oluşan enerji tüketimi ve iklim değişikliklerinin ekonomik etkileri üzerine yaptığı çalışmada Bitcoin'in mevcut protokolda sürdürülebilir olup olmadığını araştırmıştır. Araştırmada Bitcoin endüstrisinin olgunlaşmasına rağmen enerji kullanımı ve çevresel zararlı etkilerinin azalmak yerine arttığı belirlenmiştir. Madencilik yoluyla çıkarılan Bitcoin'in iklimsel zararlarının Bitcoin fiyatından fazla olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca Bitcoin endüstrisinde üretilen her 1 USD değerindeki Bitcoin'in iklime olan zararının 0,35 USD olduğu araştırma sonucunda tespit edilmiş ve Bitcoin'in sürdürülebilirlik açısından olumsuz sinyaller verdiği belirtilmiştir.

2.4. Çevresel Etkiler

Global düzeydeki enerji krizi ve iklim değişikliği nedeniyle yasal otoriteler kripto paranın enerji kullanımı sorunu üzerinde çözümler üretmeye daha fazla odaklanmaktadır. 2021 yılında Çin, yüksek elektrik tüketimi ve çevresel nedenlerle madencilik faaliyetlerini yasakladığını duyurmuştur(De Vries, 2022: 1).ABD ise kripto para madencilik faaliyeti için fosil yakıtlardan elde edilen enerjinin kısıtlı kullanımı için bir yasa hazırlığındadır(De Vries, 2022, : 1).2022 yılında Avrupa Parlamentosu'nda da kripto para madencilik faaliyetleri için yoğun enerji kullanımı konusu görüşülmüş olup enerji kullanımına potansiyel yasaklar konulması gündeme gelmiştir(De Vries, 2022: 1).

2.4.1.Enerji Kullanımı ve Karbon Ayak izi

Bitcoin gibi iş kanıtı protokolünü kullanan Bitcoin SV, Bitcoin Cash, Tether, Binance Coin gibi birçok kripto para birimi bulunmaktadır. Bu kripto para birimlerinin ayrı ayrı enerji tüketim endeksleri ve enerji maliyet bilgilerine erişilemediğinden ve madencilerin yerinin tam olarak tespiti mümkün olmadığından enerji tüketimi konusunda doğru tahminler yapmak oldukça zor olmaktadır. Bitcoin madenciliği için kullanılan enerji elektrik enerjisidir.

Cambridge Üniversitesi tarafından hazırlanan, ülkelerin tahmini elektrik enerjisi tüketim miktarı sıralamasında 7805 TWh ile ilk sırayı Çin alırken 3979 TWh ikinci sırada ABD ve üçüncü sırada 1442 TWh ile Hindistan bulunmaktadır. Ülkemiz ise aynı değerlendirme 284 TWh ile 16.sırada yer almaktadır. Enerji tüketim miktarına dikkat çekmek için Bitcoin de aynı sıralamada 88 TWh ile Finlandiya, Belçika gibi ülkelere daha fazla tüketim miktarına sahip olarak 36.sırada bulunmaktadır(ccaf.io).Enerji tüketimi ve ekonomik büyümenin doğru orantılı olduğu varsayılmakla birlikte Bitcoin'in reel bir üretim ile bağlantılı olmaması enerji tüketimi konusundaki endişeleri arttırmakta ve eleştirilere neden olmaktadır(Bezgin ve Güngör, 2022:1324).

Vries'a (2018) göre; Bitcoin enerji tüketimi yarım milyondan fazla 40MV Playstation 3 kullanımına eşdeğerdir.

Jones vd.(2022) göre; kripto para sektörünün olgunluğa erişmesi sonucu enerji kullanımı ve karbon emisyonunda beklenen azalma gözlenememiş, tersine artışlar yaşanmıştır. Bitcoin üretimi için madencilik sonucu ortaya çıkan CO2 miktarı 2021 yılında 2016 yılına oranla 126 kat artmıştır.

Digiconomist verilerine göre; iş kanıtı protokolü kullanan Bitcoin'in yıllık enerji tüketimi 115,23 TWh, işlem başına enerji tüketimi ise 1224,12kWh olarak belirlenmiştir. Belirlenen yıllık tüketim oranı Hollanda'nın yıllık enerji talebi ile eşdeğerdir.

Cambridge Üniversitesi Elektrik tüketim endeksine (CBECI) göre; Bitcoin yıllık enerji tüketimi 91.04 TWh olarak tahmin edilmektedir. Aynı rapora göre; Dünya'da yıllık elektrik enerjisi üretimi yaklaşık 26.730TWh olarak tespit edilmiş olup Bitcoin'in ise bu enerjinin %41'ini kullandığı tahmin edilmektedir(ccaf.io).

Karbon ayak izi konusunda ise Bitcoin yüksek enerji tüketimine bağlı olarak 64.27Mt CO2 üretmektedir. İşlem başına bu oran 682,77kg CO2 olarak tespit edilmiştir. Bu oran yaklaşık 1,5 milyon Visa işlemine denktir(digiconomist.net).

Digiconomist verilerine göre; Ethereum'un hisse kanıtı protokolüne geçişi sonrasında yıllık enerji tüketimi 0,01 TWh, tek bir işlem için enerjiye olan talebi ise 0,03 kWh olarak tespit edilmiştir. Karbon ayak izi ise, birleşmeden sonra yıllık 0,01 Mt CO2, işlem başına 0,02kg CO2 olarak belirlenmiştir.

Elektrik enerjisi çoğu ülkede fosil yakıtlardan elde edilmektedir. Kömür santralinin yıllık karbon salınımı 3Mt olarak düşünüldüğünde Bitcoin'in yaklaşık 21 kömür santrali, Ethereum'un ise birleşmeden önce yaklaşık 4 kömür santrali kadar CO2 ürettiği söylenebilir.

Bitcoin'in mevcut elektrik enerjisi tüketimi ve sonucunda oluşan yüksek karbon emisyonu oranları Dünyayı küresel ısınmada 2⁰C eşik değeri üzerine iteceği belirtilmektedir. Bu tahmine ilişkin kötü senaryo 11 yıl içinde bu eşik değerinin üzerine çıkılacağı varsayımı, iyi senaryo ise 22 yıllık bir süreçte eşik değerinin aşılacağı varsayımdır(Mora vd., 2018).

Ayrıca Digiconomist verilerine göre, Bitcoin'in madencilik faaliyeti sırasında kullanılan elektronik cihazlardan oluşan elektronik atıkların yaklaşık 41Kt olduğu bildirilmektedir.

2.4.2.Kripto Para ve Blok Zincire Dayalı Enerji uygulamaları

Blok zincir teknolojisi yalnızca finansal alanda değil aynı zamanda enerji sektörünün de dahil olduğu birçok alanda yenilikçi gelişmeler sunmaktadır.

- Blok zincir teknolojisi, alıcı ve satıcı için üçüncü tarafa gerek kalmadan enerji transferine olanak sağlar(Lei vd., 2021). Kripto para madencileri için ev ya da işyerleri üzerine yerleştirilebilecek güneş panelleri ile elektrik üretimi gerçekleştirmelerinin sağlanması durumunda yakın trafolar aracılığıyla kullanılmayan elektriğin transfer edilmesi mümkün olabilmektedir. Gerçekleştirilebilecek enerji üretimi için güneş panellerinin yanı sıra ev tipi bataryalar veya küçük rüzgar tribünleri

kullanılabilir(Özpinar, 2020).Böylece mikro üreticiler yaratılarak enerji talebinin azaltılması ve enerjinin üçüncü taraf olmadan transferi mümkün olabilecektir.

- Enerchain projesi kapsamında enerji maliyetlerinin düşürülmesi amacıyla blok zincir aracılığıyla üçüncü bir taraf gerek kalmadan enerji transferinin gerçekleştirilmesi çalışmalarında, Avrupa'daki enerji şirketlerinden Enel ve E.On blok zincir aracılığıyla enerji transferini gerçekleştirmiştir(BlockChain Türkiye, 2021).
- Blok zincir teknolojisi elektrikli araçların şarj istasyonları için ulaşılabilir bir şebeke ağı oluşturmaktadır(Lei vd., 2021)E-mobilite fosil yakıtların kullanımının ve karbon emisyon salınımının azaltılması amacıyla oluşturulan projedir. Blok zincir teknolojisine dayalı olarak tasarlanan, elektrikli araçların şarj şebekelerinin oluşturulması, finansal sistemlerinin tasarımı, kullanılmayan elektrik enerjisinin depolanması gibi birçok çözümler sunan yenilikçi bir proje olan e-mobilite ile küresel çapta standartlaştırılmış ve hızlı hizmet sunulabilmesi, enerji transferinin ve enerjinin depolanmasının kolaylaştırılması amaçlanmaktadır(BlockChain Türkiye, 2021).
- Yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımının artırılması amacıyla yenilenebilir enerji kaynağı garanti sistemi, blok zincire dayalı yenilenebilir enerji sertifikası düzenlenmektedir. Benzer şekilde Energy Web üzerinden kaydedilen yeşil enerji sertifikası da blok zincir tabanlı bir uygulama ile düzenlenmektedir(BlockChain Türkiye, 2021).

3. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bu çalışmada kripto para birimlerinin enerji tüketimi konusundaki sorunları ve çevresel etkileri tespit edilmeye çalışılmıştır. Araştırma verileri Cambridge Üniversitesi Bitcoin Elektrik Tüketim Endeksi Raporları, Digiconomist raporları ve literatürde yapılmış bu alandaki diğer çalışma verilerinden yararlanılarak derlenmiştir. Literatürde kripto paranın enerji tüketimi sorunsalı çoğunlukla Bitcoin üzerinden araştırılmıştır. Bu çalışmada Bitcoin ve iş kanıtı protokolü, 2022 yılında yaptığı birleşmeyle hisse kanıtı protokolüne geçen Ethereum ile birlikte ele alınarak incelenmiştir. Farklı protokoller kullanan iki kripto para biriminin çevresel etkileri de karşılaştırılarak iş kanıtı protokolü ve hisse kanıtı protokolünün enerji tüketimine etkisi değerlendirilmiştir. Bu çalışmadan elde edilecek verilerin, enerji politikası düzenleyicileri başta olmak üzere çevreci kuruluşlara ve ileride yapılacak çalışmalara teorik katkı sağlamasının yanında çevresel sürdürülebilirliğin tesis edilmesine katkı sağlaması amaçlanmaktadır.

Literatürde birçok araştırma Bitcoin'in yüksek enerji talebi ve maliyetlerine neden olduğunu doğrulamaktadır. İş kanıtı protokolüne dayalı olarak gerçekleştirilen kripto para madenciliği ve elektrik tüketimi, Dünya'daki elektrik tüketiminin büyük bir bölümünü oluşturmakta, karbon salınımı ise küresel ısınmada eşik değerinin aşılmasını tetikleyecek düzeyde bulunmaktadır. Modern zamanların en ciddi enerji krizinin yaşandığı, iklim değişiklikleri ile mücadele edildiği günümüzde; değeri milyarlarca doları bulan kripto para ekosisteminin

yarattığı ve ileride yaratması muhtemel çevresel etkilerin en aza indirilebilmesi için gerekli düzenlemelerin gerçekleştirilmesi, yasal düzenlemelerin yapılması, yenilebilir enerji kaynaklarının kullanımının teşvik edilmesi sürdürülebilirliğin sağlanması açısından oldukça önemlidir. Ayrıca Bitcoin başta olmak üzere iş kanıtı protokolü kullanan kripto para birimlerinin farklı protokollere geçişi önerilmektedir.

Blok zincir teknolojisine bağlı kripto para birimlerinin enerji tüketimleri yanında blok zincirin enerji teknolojisindeki kullanım alanları da örneklendirilmiştir. Blok zincir teknolojisi, enerji transferlerinin maliyetini azaltma, şebeke işlemleri ve operasyonel süreçlerde uygulanabilecek akıllı çözümler üretme potansiyeline sahiptir. Bu nedenle blok zincire bağlı enerji uygulamalarının ve yenilikçi gelişmelerin teşvik edilmesi, blok zincire dayalı olarak gerçekleştirilen kripto para enerji tüketiminin ise yenilenebilir enerji kaynakları ile sağlanması, enerji transferinin blok zincir aracılığıyla gerçekleştirilmesi için gerekli düzenlemelerin yapılması önerilmektedir. Yeşil enerji kullanımı ve enerji verimliliği sağlanarak hem kripto paraya dayalı blok zincir teknolojisinde hem de çevresel anlamda sürdürülebilirliğin sağlanması hedeflenmelidir.

KAYNAKÇA

- [1] Bezgin M. & Güngör S., Bitcoin enerji tüketimi özelinde bitcoin öncü göstergeleri ve hisse senedi piyasaları ortak hareket ediyor mu? bitcoin üreticisi ülkelerden kanıtlar. Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 13(3), 1323-1342., 2005.
- [2] Blockchain Türkiye, Enerji Sektöründe Blok Zincir Gelişmeleri, Türkiye Bilişim Vakfı, Kasım 2021(Erişim Tarihi:04.12.2022).
- [3] CBECI, California University Bitcoin Electricity Consumption Index <https://ccaf.io/cbeci/index/comparisons> (Erişim Tarihi 09.12.2022)
- [4] De Vries, A., Cryptocurrencies on the road to sustainability: Ethereum paving the way for Bitcoin. Patterns, 2022. 100633. <https://doi.org/10.1016/j.patter.2022.100633>
- [5] Gundaboina, L., Badotra, S., Tanwar, S., & Manik., *Reducing Resource and Energy Consumption in Cryptocurrency Mining by using both Proof-of-Stake Algorithm and Renewable Energy*. 2022 International Mobile and Embedded Technology Conference (MECON), 2022. 605-610. <https://doi.org/10.1109/MECON53876.2022.9752365>
- [6] Jones, B. A., Goodkind, A. L., & Berrens, R. P., Economic estimation of Bitcoin mining's climate damages demonstrates closer resemblance to digital crude than digital gold. Scientific Reports, 2022. 12(1), 1-10.
- [7] Küfeoğlu, S., & Özkuran, M., Energy consumption of Bitcoin mining, 2019.

- [8] Lei, N., Masanet, E., & Koomey, J., Best practices for analyzing the direct energy use of blockchain technology systems: Review and policy recommendations. *Energy Policy*, 156, 112422, 2021. <https://doi.org/10.1016/j.enpol.2021.112422>
- [9] Malone, D., & O'Dwyer, K. J., *Bitcoin Mining and its Energy Footprint*, 25th IET Irish Signals & Systems Conference 2014 and 2014 China-Ireland International Conference on Information and Communities Technologies (ISSC 2014/CICT 2014), 2014. 280-285. <https://doi.org/10.1049/cp.2014.0699>
- [10] Mora, C., Rollins, R. L., Taladay, K., Kantar, M. B., Chock, M. K., Shimada, M., & Franklin, E. C., Bitcoin emissions alone could push global warming above 2°C. *Nature Climate Change*, 8(11), 931-933. 2018. <https://doi.org/10.1038/s41558-018-0321-8>
- [11] Nebil, F.S., *Bitcoin ve Kripto Paralar Sistemi Yıkan Bir Araç Olabilecek Mi? (Dünya'da ve Türkiye'deki Gelişmeler)*, Pusula Yayınları, İstanbul, 2018.
- [12] Nakamoto, S., Bitcoin: A peer-to-peer electronic cash system, *Decentralized Business Review*, 21260, 2008.
- [13] O'Dwyer, K. J., & Malone, D., Bitcoin mining and its energy footprint, 280-285. 2014.
- [14] Özpınar, A., *Dinamik Tüketici Talep Yönetimi Yapabilen Blokzincir/Kripto Para Tabanlı Elektrik Piyasası İşletme Modeli*, *European Journal of Science and Technology*, 2020. 434-441. <https://doi.org/10.31590/ejosat.780683>
- [15] Sutherland, B.R. Blockchain's first consensus implementation is unsustainable. *Joule*, 3(4), 917-919. 2019.
- [16] Yosupov, E., *Influencing Characteristics of Crypto Currency Adoption*, Master of Science Thesis, New York University, 2015.
- [17] <https://digiconomist.net/bitcoin-energy-consumption> (Erişim Tarihi 08.12.2022)
- [18] <https://coinmarketcap.com/> (Erişim Tarihi 12.12.2022)
- [19] <https://tr.wikipedia.org/wiki/Scrypt> (Erişim Tarihi 05.12.2022)

YENİLENEBİLİR ENERJİ, CO₂ VE EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİ: OECD ÜLKELERİ ÖRNEĞİ

Esra Cebeci Mazlum

Selçuk Üniversitesi Silifke-Taşucu Meslek Yüksekokulu

– 0000-0001-5563-0681

ÖZET

Yenilenebilir enerji çevre dostu enerji kaynağıdır. CO₂ küresel ısınmaya yol açan sera gazlarından birisidir. Yenilenemeyen enerji kaynaklarının artışı ve CO₂'de meydana gelen artışın küresel iklim değişikliği meydana getirmesi sebebiyle son yıllarda bu konulara olan ilginin arttığı görülmektedir. Bu çalışmada yenilenebilir enerji, CO₂ ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki OECD ülkeleri için 1990-2019 dönemine ilişkin yıllık verileri ile araştırılmıştır. Bu çalışmada panel veri setine öncelikle yatay kesit bağımlılık testi ve homojenlik testleri uygulanmıştır. Hausman testi ile rassal etkiler modelinin uygun model olduğuna karar verilmiştir. Bu modelin varsayımlarının tespiti sonucu değişen varyans ve otokorelasyon bulunduğundan, Arellano, Froot ve Rogers tahmincisi kullanılmıştır. Elde edilen bulgular neticesinde OECD ülkelerinde yenilenebilir enerji üretimi ile ekonomik büyüme arasında istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif ilişki vardır.

Anahtar Kelimeler: Yenilenebilir enerji, CO₂, ekonomik büyüme.

Study of EEGs from Somatosensory Cortex and Alzheimer's Disease Sources

Md R. Bashar, Yan Li, Peng Wen

Department of Mathematics and Computing, University of Southern Queensland, Australia
Department of Mathematics and Computing, University of Southern Queensland, , Australia

Faculty of Engineering and Surveying, University of Southern Queensland, QLD 4350, Australia

Abstract:

This study is to investigate the electroencephalogram (EEG) differences generated from a normal and Alzheimer-s disease (AD) sources. We also investigate the effects of brain tissue distortions due to AD on EEG. We develop a realistic head model from T1 weighted magnetic resonance imaging (MRI) using finite element method (FEM) for normal source (somatosensory cortex (SC) in parietal lobe) and AD sources (right amygdala (RA) and left amygdala (LA) in medial temporal lobe). Then, we compare the AD sourced EEGs to the SC sourced EEG for studying the nature of potential changes due to sources and 5% to 20% brain tissue distortions. We find an average of 0.15 magnification errors produced by AD sourced EEGs. Different brain tissue distortion models also generate the maximum 0.07 magnification. EEGs obtained from AD sources and different brain tissue distortion levels vary scalp potentials from normal source, and the electrodes residing in parietal and temporal lobes are more sensitive than other electrodes for AD sourced EEG.

Keywords: Alzheimer's disease (AD), brain tissue distortion, electroencephalogram, finite element method.

Dynamic of Aggressive Behavior at the Context of Reflective Process

Elena Chernyshkova

Department of Psychology, National Research University Higher School of Economics, Moscow, the Russian Federation

Abstract:

The paper which is dedicated to describing the effect made by the “significant other”, presents the new model of interrelation between self-reflection, the “significant other” phenomenon and aggression. Tendencies of direction and type frustration response developments in detail are discussed. New results have been received through designing of the original experiment. It is based on modifications of the “Picture – Frustration Study” test by S. Rosenzweig.

Keywords: Reflection, reflective process, aggression, aggressivereactions, "significant other"

How Does Psychoanalysis Help in Reconstructing Political Thought? An Exercise of Interpretation

Subramaniam Chandran

Vinayaka Missions University, Salem, India

Abstract:

The significance of psychology in studying politics is embedded in philosophical issues as well as behavioural pursuits. For the former is often associated with Sigmund Freud and his followers. The latter is inspired by the writings of Harold Lasswell. Political psychology or psychopolitics has its own impression on political thought ever since it deciphers the concept of human nature and political propaganda. More importantly, psychoanalysis views political thought as a textual content which needs to explore the latent from the manifest content. In other words, it reads the text symptomatically and interprets the hidden truth. This paper explains the paradigm of dream interpretation applied by Freud. The dream work is a process which has four successive activities: condensation, displacement, representation and secondary revision. The texts dealing with political thought can also be interpreted on these principles. Freud's method of dream interpretation draws its source after the hermeneutic model of philological research. It provides theoretical perspective and technical rules for the interpretation of symbolic structures. The task of interpretation remains a discovery of equivalence of symbols and actions through perpetual analogies. Psychoanalysis can help in studying political thought in two ways: to study the text distortion, Freud's dream interpretation is used as a paradigm exploring the latent text from its manifest text; and to apply Freud's psychoanalytic concepts and theories ranging from individual mind to civilization, religion, war and politics.

Keywords: Psychoanalysis, political thought, dreaminterpretation, latent content, manifest content

THE STRANGE RELATIONSHIP BETWEEN LITERACY AND WELL-BEING: THE RESULTS OF AN INTERNATIONAL SURVEY WITH SPECIAL FOCUS ON ITALY

Federica Cornali

University of Turin, Italy

Abstract:

Does education matter to the quality of our life? The results of extensive studies offer an affirmative answer to this question: high education levels are positively associated with higher income, with more highly qualified professions, with lower risk of unemployment, with better physical health and also, it is said, with more happiness. However, exploring these relationships is far from straightforward. Aside from educational credentials, what properties distinguish functionally literate individuals? How can their personal level of satisfaction be measured? What are the social mechanisms whereby education affects well-being? Using a literacy index and several measures for well-being developed by secondary analysis of the Adult Literacy and Life Skills Survey database, this investigation examined the relationship between literacy skills and subjective wellbeing in several OECD (Organisation for Economic Co-operation and Development) countries. Special attention was been addressed to Italy, and in particular to two regions representing territorial differences in this country: Piedmont and Campania.

Keywords: Cultural Divide, Literacy Index, Life Satisfaction, Subjective Well-being Index

Aligning IS Development with Users- Work Habits

Abbas Moshref Razavi, Rodina Ahmad

Software Engineering Department, Faculty of Computer Science and Information Technology,
University of Malaya, Malaysia

Software Engineering Department, Faculty of Computer Science and Information Technology,
University of Malaya, Malaysia

Abstract:

As a primitive assumption, if a new information system is able to remind users their old work habits, it should have a better opportunity to be accepted, adopted and finally, utilized. In this paper some theoretical concepts borrowed from psychodynamic theory e.g. ego defenses are discussed to show how such resemblance can be made without necessarily affecting the performance of the new system. The main assertion is a new system should somehow imitate old work habits, not literally, but through following their paces in terms of the order of habitual tensional states including stimulation, defensive actions and satisfactions.

Keywords: information Systems, users' habits, psychodynamic

Exploring Life Meaningfulness and Its Psychosocial Correlates among Recovering Substance Users – An Indian Perspective

Fouzia Alsabah Shaikh, Anjali Ghosh

Psychology Research Unit, Indian Statistical Institute, India

Anjali Ghosh, is with Psychology Research Unit, Indian Statistical Institute, India

Abstract:

The present study was done primarily to address two major research gaps: firstly, development of an empirical measure of life meaningfulness for substance users and secondly, to determine the psychosocial determinants of life meaningfulness among the substance users. The study is classified into two phases: the first phase which dealt with development of Life Meaningfulness Scale and the second phase which examined the relationship between life meaningfulness and social support, abstinence self efficacy and depression. Both qualitative and quantitative approaches were used for framing items. A Principal Component Analysis yielded three components: Overall Goal Directedness, Striving for healthy lifestyle and Concern for loved ones which collectively accounted for 42.06% of the total variance. The scale and its subscales were also found to be highly reliable. Multiple regression analyses in the second phase of the study revealed that social support and abstinence self efficacy significantly predicted life meaningfulness among 48 recovering inmates of a de-addiction center while level of depression failed to predict life meaningfulness.

Keywords: Perceived Life meaningfulness, Social Support, Abstinence Self Efficacy, Depression, Substance Use.

Towards Better Understanding of the Concept of Tacit Knowledge – A Cognitive Approach

Ilkka J. Virtanen

Department of Computer Sciences, University of Tampere, Finland. University of Tampere, Finland

Abstract:

Tacit knowledge has been one of the most discussed and contradictory concepts in the field of knowledge management since the mid 1990s. The concept is used relatively vaguely to refer to any type of information that is difficult to articulate, which has led to discussions about the original meaning of the concept (adopted from Polanyi's philosophy) and the nature of tacit knowing. It is proposed that the subject should be approached from the perspective of cognitive science in order to connect tacit knowledge to empirically studied cognitive phenomena. Some of the most important examples of tacit knowing presented by Polanyi are analyzed in order to trace the cognitive mechanisms of tacit knowing and to promote better understanding of the nature of tacit knowledge. The cognitive approach to Polanyi's theory reveals that the tacit/explicit typology of knowledge often presented in the knowledge management literature is not only artificial but totally opposite approach compared to Polanyi's thinking.

Keywords: Cognitive science, explicit knowledge, knowledgemanagement, tacit knowledge.

DEVELOPMENT OF ORGANIZATIONAL JUSTICE IN INCENTIVE ALLOCATION OF THE THAI PUBLIC SECTOR

Kalayanee Koonmee

National Institute of Development Administration, Thailand.

Abstract:

An incentive for performance, as one subsystem of a new performance management system, has been implemented in the Thai public sector since 2004. This research investigates the development of organizational justice in the incentive allocation by comparing the roles of distributive and procedural justice on national personnel-s attitudinal outcomes (incentive satisfaction and job performance) between 2 periods, i.e. 2006 and 2008. The data were collected via self-administered questionnaires completed by national government officers and employees. They were stratified using multistage sampling with 2,600 usable samples or 72.0% response rate in 2006, and 1,969 usable samples or 59.3% in 2008. The findings are: (1) There is no difference in means between the two periods relating to distributive justice, procedural justice, incentive satisfaction and job performance. (2) Distributive justice and procedural justice played more important roles in predicting incentive satisfaction and job performance in 2008 than in 2006.

Keywords: Distributive justice, incentive allocation, procedural justice, Thai public sector.

New Evaluation Methodology for Solidification Product Durability Assessment

Bozena Dohnalkova, Jakub Hodul, Rostislav Drochytka, Jana Kosikova

Brno University of Technology, Faculty of Civil Engineering, Institute of Technology of Building
Materials and Components

Abstract:

This paper deals with a proposal of a new methodology for durability assessment of solidification product for its safe further use. The new methodology is based on a review of the current state of assessment of treated waste in Czech Republic and abroad. The aim of the paper is to propose an optimal evaluation methodology for verifying properties of solidification product to ensure its safe further use in building industry.

Keywords: Solidification/stabilization, durability, waste.

CULTURAL ANXIETY AND ITS IMPACT ON STUDENTS- LIFE: A CASE STUDY OF INTERNATIONAL STUDENTS IN WUHAN UNIVERSITY

Nadeem Akhtar, Shan Bo

Journalism and Communication, Wuhan University, Wuhan, Hubei, P.R. China

Shan Bo is a vice dean and doctoral supervisor at School of Journalism and Communication, Wuhan University

Abstract:

This article illustrates that how non similar culture become a cause of constant anxiety among international students in China. For that, a survey was carried out among international students of Wuhan University, China. The association among non similar culture, non familiarity of Chinese culture, self finance students and food problem is looked at through a regression line, and in the light of empirical results, a model is anticipated which elucidates these results. Some suggestions were directed at the end which will help to mitigate the anxiety among prospective students in Chinese universities.

Keywords: Anxiety, international students, non similar culture, Wuhan University

TREATMENT OR RE-VICTIMIZING THE VICTIMS

JULIANA PANOVA

Director of the International Psychological Services and an associate of the Center for Psychological Services, USA

Abstract:

Severe symptoms, such as dissociation, depersonalization, self-mutilation, suicidal ideations and gestures, are the main reasons for a person to be diagnosed with Borderline Personality Disorder (BPD) and admitted to an inpatient Psychiatric Hospital. However, these symptoms are also indicators of a severe traumatic history as indicated by the extensive research on the topic. Unfortunately patients with such clinical presentation often are treated repeatedly only for their symptomatic behavior, while the main cause for their suffering, the trauma itself, is usually left unaddressed therapeutically. All of the highly structured, replicable, and manualized treatments lack the recognition of the uniqueness of the person and fail to respect his/her rights to experience and react in an idiosyncratic manner. Thus the communicative and adaptive meaning of such symptomatic behavior is missed. Only its pathological side is recognized and subjected to correction and stigmatization, and the message that the person is damaged goods that needs fixing is conveyed once again. However, this time the message would be even more convincing for the victim, because it is sent by mental health providers, who have the credibility to make such a judgment. The result is a revolving door of very expensive hospitalizations for only a temporary and patchy fix. In this way the patients, once victims of abuse and hardship are left invalidated and thus their re-victimization is perpetuated in their search for understanding and help. Keywordsborderline personality disorder (BPD), complex PTSD, integrative treatment of trauma, re-victimization of trauma victims.

Keywords: borderline personality disorder (BPD), complex PTSD, integrative treatment of trauma, re-victimization of trauma victims.

Models of Copyrights System

A. G. Matveev

Perm State National Research University, Bukireva st., Russia

Abstract:

The copyrights system is a combination of different elements. The number, content and the correlation of these elements are different for different legal orders. The models of copyrights systems display this system in terms of the interaction of economic and author's moral rights. Monistic and dualistic models are the most popular ones. The article deals with different points of view on the monism and dualism in copyright system. A specific model of the copyright in Switzerland in the XXth century is analyzed. The evolution of a French dualistic model of copyright is shown. The author believes that one should talk not about one, but rather about a number of dualism forms of copyright system.

Keywords: Copyright, exclusive copyright, economic rights, author's moral rights, rights of personality, monistic model, dualistic model.

Modern Problems of Russian Sport Legislation

Yurlov Sergey

Moscow State University – Law Department - Russia

Abstract:

The author examines modern problems of Russian sport legislation and whether it need to be changed in order to allow all sportsmen to participate, train and have another sportsmen's rights as Russian law mandates. The article provides an overview of Russian sport legislation problems, provides examples of foreign countries. In addition, the author suggests solutions for existing legal problems.

Keywords: Amendment, legal problem, right, sport.

HOW TO MODERNISE THE EUROPEAN COMPETITION NETWORK (ECN)

Dorota Galeza

University of Manchester, United Kingdom

Abstract:

This paper argues that networks, such as the ECN and the American network, are affected by certain small events which are inherent to path dependence and preclude the full evolution towards efficiency. It is advocated that the American network is superior to the ECN in many respects due to its greater flexibility and longer history. This stems in particular from the creation of the American network, which was based on a small number of cases. Such a structure encourages further changes and modifications which are not necessarily radical. The ECN, by contrast, was established by legislative action, which explains its rigid structure and resistance to change. This paper is an attempt to transpose the superiority of the American network on to the ECN. It looks at concepts such as judicial cooperation, harmonisation of procedure, peer review and regulatory impact assessments (RIAs), and dispute resolution procedures.

Keywords: Antitrust, Competition, Networks, Path Dependence.

Job Satisfaction of Midwives Working in Labor Ward of the Lady Dufferin Hospital: A Cross-Sectional Study

B. Muhammadani

Health Services Academy, Islamabad, Pakistan

Abstract:

Health workforce is a fundamental component of health system and plays a significant role in delivering effective health care services. However, there is a crucial shortage of skilled personnel which make them prone to work in stressful conditions. In spite of excessively high workload and burnout among the staff, little attention is given to their job satisfaction level which has serious implications on the productivity and effective performance of staff to achieve organizational goals. Therefore, this study aims to explore the job satisfaction of midwives working in the labor ward of the Lady Dufferin Hospital, Karachi. A cross-sectional survey was conducted. The short version of Minnesota Job Satisfaction Questionnaire was administered on a convenient sample group of 22 midwives to gather information on their job satisfaction. The results demonstrated that midwives were overall satisfied with their job. The level of job satisfaction was however found different in various positions within midwifery cadre. The head of midwives was highly satisfied as compared to midwifery staff who works under the supervision of head. The level of satisfaction of team leaders fall between the head and staff of midwifery. Similar trends were observed for both intrinsic and extrinsic job satisfaction. Such evidences on these issues are essential and useful as it helps explore the attitudes of individuals towards work which has direct implications on access to quality care services. Strategic interventions are required at organizational level to provide motivators and satisfiers to health workers for their work related satisfaction and enhanced motivation.

Keywords: Health workforce, job satisfaction, motivation, workload, burnout, midwives, health system.

Knowledge Transfer and the Translation of Technical Texts

Ahmed Alaoui

Hamad Bin Khalifa University, Qatar

Abstract:

This paper contributes to the ongoing debate as to the relevance of translation studies to professional practitioners. It exposes the various misconceptions permeating the links between theory and practice in the translation landscape in the Arab World. It is a thesis of this paper that specialization in translation should be redefined; taking account of the fact, that specialized knowledge alone is neither crucial nor sufficient in technical translation. It should be tested against the readability of the translated text, the appropriateness of its style and the usability of its content by endusers to carry out their intended tasks. The paper also proposes a preliminary model to establish a working link between theory and practice from the perspective of professional trainers and practitioners, calling for the latter to participate in the production of knowledge in a systematic fashion. While this proposal is driven by a rather intuitive conviction, a research line is needed to specify the methodological moves to establish the mediation strategies that would relate the components in the model of knowledge transfer proposed in this paper.

Keywords: Knowledge transfer, misconceptions, specialized texts, translation theory, translation practice.

The Influence of Islamic Arts on Omani Weaving Motifs

Zahra Ahmed Al-Zadjali

Sultan Qaboos University, College of Education, Oman,

Abstract:

The influence of Islam on arts can be found primarily in calligraphy, arabesque designs and architecture. Also, geometric designs were used quite extensively. Muslim craftsmen produced stunning designs based on simple geometric principles and traditional motifs which were used to decorate many surfaces. The idea of interlacing simple rectilinear lines to form the patterns impressed Arabs. Nomads of Persia, Turks and Mongols were equally impressed with the designs so they begin to use them in their homes in carpet weaving. Islamic designs, motifs and colours which were used became common place and served to influence people's tastes. Modern life style and contemporary products have changed the style of people's daily lives, however, people still long for the nomadic way of life. This is clearly reflected in people's homes. In a great many Muslim homes, Islamic decorative motifs can be seen along with traditional 'Bedouin' style furnishing, especially in homes of the Arabian Peninsula.

Keywords: Cultural heritage, textile design, Islamic art, motifs.

Valuation of Green Commercial Office Building: A Preliminary Study of Malaysian Valuers' Insight

Tuti Haryati Jasimin, Hishamuddin Mohd Ali

Department of Property Management, Universiti Teknologi Malaysia, 81310 Skudai, Johor, Malaysia

Abstract:

Malaysia's green building development is gaining momentum and green buildings have become a key focus area, especially within the commercial sector with the encouragement of government legislation and policy. Due to the emerging awareness among the market players' views of the benefits associated with the ownership of green buildings in Malaysia, there is a need for valuers to incorporate consideration of sustainability into their assessments of property market value to ensure the green buildings continue to increase in the market. This paper analyses the valuers' current perception on the valuation practices with regard to the green issues in Malaysia. The study was based on a survey of registered real estate valuers and the experts whose work related to valuation in the Klang Valley area to rate their view regarding the perception on valuation of green building. The findings present evidence that even though Malaysian valuers have limited knowledge of green buildings, they recognise the importance of incorporating the green features in the valuation process. The inclusion of incorporating the green features in valuations in practice was hindered by the inadequacy of sufficient transaction data in the market. Furthermore, valuers experienced difficulty in identifying what are the various input parameters of green building and how to adjust it in order to reflect the benefit of sustainability features correctly in the valuation process. This paper focuses on the present challenges confronted by Malaysian valuers with regards to incorporating the green features in their valuation.

Keywords: Green commercial office building, Malaysia, valuers' perception, valuation.

TONAL PITCH STRUCTURE AS A TOOL OF SOCIAL CONSOLIDATION

Piotr Podlipniak

Department of Musicology, Adam Mickiewicz University,

Poznań, Poland

Abstract:

This paper proposes that in the course of evolution pitch structure became a human specific tool of communication the function of which is to induce emotional states such as uncertainty and cohesion. By the means of eliciting these emotions during collective music performance people are able to unconsciously give cues concerning social acceptance. This is probably one of the reasons why in all cultures people collectively perform tonal music. It is also suggested that tonal pitch structure had been invented socially before it became an evolutionary innovation of hominines. It means that a predisposition to tonally organize pitches evolved by the means of 'Baldwin effect' – a process in which natural selection transforms the learned response of an organism into the instinctive response. In the proposed, hypothetical evolutionary scenario of the emergence of tonal pitch structure social forces such as a need for closer cooperation play the crucial role.

Keywords: Emotion, evolution, tonality, social consolidation.

Mikrofonie I (1964) by Karlheinz Stockhausen - Between Idea and Auditory Image

Justyna Humięcka-Jakubowska

Department of Musicology, Adam Mickiewicz University, Poznań, Poland

Abstract:

Background in music analysis: Traditionally, when we think about a composer's sketches, the chances are that we are thinking in terms of the working out of detail, rather than the evolution of an overall concept. Since music is a "time art," it follows that questions of a form cannot be entirely detached from considerations of time. One could say that composers tend to regard time either as a place gradually and partially intuitively filled, or they can look for a specific strategy to occupy it. It seems that the one thing that sheds light on Stockhausen's compositional thinking is his frequent use of "form schemas," that is often a single-page representation of the entire structure of a piece. Background in music technology: Sonic Visualiser is a program used to study a musical recording. It is an open source application for viewing, analyzing, and annotating music audio files. It contains a number of visualisation tools, which are designed with useful default parameters for musical analysis. Additionally, the Vamp plugin format of SV supports to provide analysis such as for example structural segmentation. Aims: The aim of paper is to show how SV may be used to obtain a better understanding of the specific musical work, and how the compositional strategy does impact on musical structures and musical surfaces. It is known that "traditional" music analytic methods don't allow indicating interrelationships between musical surface (which is perceived) and underlying musical/acoustical structure. Main Contribution: Stockhausen had dealt with the most diverse musical problems by the most varied methods. A characteristic which he had never ceased to be placed at the center of his thought and works, it was the quest for a new balance founded upon an acute connection between speculation and intuition. In the case with Mikrofonie I (1964) for tam-tam and 6 players Stockhausen makes a distinction between the "connection scheme," which indicates the ground rules underlying all versions, and the form scheme, which is associated with a particular version. The preface to the published score includes both the connection scheme, and a single instance of a "form scheme," which is what one can hear on the CD recording. In the current study, the insight into the compositional strategy chosen by Stockhausen was been compared with auditory image, that is, with the perceived musical surface. Stockhausen's musical work is analyzed both in terms of melodic/voice and timbre evolution. Implications: The current study shows how musical structures have determined of musical surface. The general assumption is this, that while listening to music we can extract basic kinds of musical information from musical surfaces. It is shown that interactive strategies of musical structure analysis can offer a very fruitful way of looking directly into certain structural features of music.

Keywords: Automated analysis, composer's strategy, Mikrofonie I, musical surface, Stockhausen.

The Interpretation of World Order by Epistemic Communities in Security Studies

Gabriel A. Orozco

Professor and Research with the Facultad Latino Americana de Ciencias Sociales FLACSO. Ecuador

Abstract:

The purpose of this article is to make an approach to the Security Studies, exposing their theories and concepts to understand the role that they have had in the interpretation of the changes and continuities of the world order and their impact on policies in facing the problems of the 21st century. The aim is to build a bridge between the security studies as a subfield and the meaning that has been given to the world order. The idea of epistemic communities serves as a methodological proposal for the different programs of research in security studies, showing their influence in the realities of States, intergovernmental organizations and transnational forces, moving to implement, perpetuate and project a vision of the world order.

Keywords: Epistemic communities, international relations, security studies.

Otherness of Roma in Inclusive Education of Roma Pupils in Slovakia

Bibiana Hlebova

Fac. Of Education University of Presov. Slovakia

Abstract:

The Slovak Republic is a democratic and plural society consisting of people differing in language and culture, and its citizens should already be well prepared for the coexistence of multiple nations, nationalities or ethnic groups. Reflection on culture, art and literature of the Roma minority has taken on a new dimension in Slovakia in the past two decades when it comes to social, cultural and arts integration of this ethnic group with the plural society. Non-Roma view Roma as a specific ethnic group with their own culture, language, customs and traditions, social norms and coexistence that has retained archetypal qualities of Roma identity (romipen) in their real lives as well as in the literary world. Roma characters in works of art are specific and distinguishable from other literary characters simply by being Roma, that is, of a different origin and social status, they represent a different way of life, a distinctive hierarchy of values. The portrayal of Roma and the life of Roma ethnic group in the most dominant genre of Roma literature for children and youth, a Roma fairy tale (paramisi), can work as a suitable means to learn about, accept and tolerate the otherness of Roma in the conditions of school inclusion of students coming from the Roma ethnic group, and to support their identification with their own ethnic group and its cultural traditions. The paper aims to point out not only the specific nature of Roma identity (romipen) through the selected Roma fairy tale (paramisa) – Children of the Sun, but also the diversity of its uses in the educational process within primary education of pupils at elementary schools, advocating the philosophy of inclusive education. Through the suggestions of multi-cultural, emotional, and language and communication education of pupils through the work with the selected Roma fairy tale (paramisa), the author is exploring ways to overcome the issues stemming from the coexistence of Roma and Non-Roma pupils, which are burdened with prejudice, intolerance, aggression and racism on both sides, in the education process.

Keywords: Inclusive education, otherness, Roma Pupils, Roma identity, Roma fairy tale.

Equity and Diversity in Bangladesh's Primary Education: Struggling Indigenous Children

Md Rabiul Islam, Ben Wadham

School of Education, Flinders University- Australia

Abstract:

This paper describes how indigenous students face challenges with various school activities due to inadequate equity and diversity principles in mainstream primary schools in Bangladesh. This study focuses on indigenous students' interactions with mainstream class teachers and students through teaching-learning activities at public primary schools. Ethnographic research methods guided data collection under a case study methodology in Chittagong Hill Tracts (CHTs) region where maximum indigenous peoples' inhabitants. The participants (class teachers) shared information through in-depth interviews about their experiences in the four selecting schools. The authors also observed the effects of school activities by use of equity and diversity lens for indigenous students' situations in those schools. The authors argue that the socio-economic situations of indigenous families are not supportive of the educational development of their children. Similarly, the Bangladesh government does not have enough initiative programs based on equity and diversity principles for fundamental education of indigenous children at rural schools level. Besides this, the conventional teaching system cannot improve the diversification among the students in classrooms. The principles of equity and diversity are not well embedded in professional development of teachers, and using teaching materials in classrooms. The findings suggest that implementing equitable education; there are needed to arrange teachers' education with equitable knowledge and introducing diversified teaching materials, and implementing teaching through students centered activities that promote the diversification among the multicultural students.

Keywords: Case study research, equity and diversity, Indigenous children.

Mental Vulnerability and Coping Strategies as a Factor for Academic Success for Pupils with Special Education Needs

T. Dubayova

Fac. Of Education University of Presov. Slovakia

Abstract:

Slovak, as well as foreign authors, believe that the influence of non-cognitive factors on a student's academic success or failure is unquestionable. The aim of this paper is to establish a link between the mental vulnerability and coping strategies used by 4th grade elementary school students in dealing with stressful situations and their academic performance, which was used as a simple quantitative indicator of academic success. The research sample consists of 320 students representing the standard population and 60 students with special education needs (SEN), who were assessed by the Strengths and Difficulties Questionnaire (SDQ) by their teachers and the Children's Coping Strategies Checklist (CCSC-R1) filled in by themselves. Students with SEN recorded an extraordinarily high frequency of mental vulnerability (34.5 %) than students representing the standard population (7 %). The poorest academic performance of students with SEN was associated with the avoidance behavior displayed during stressful situations. Students of the standard population did not demonstrate this association. Students with SEN are more likely to display mental health problems than students of the standard population. This may be caused by the accumulation of and frequent exposure to situations that they perceive as stressful.

Keywords: Coping, mental vulnerability, students with special education needs, academic performance, academic success.

The Effectiveness of Implementing Interactive Training for Teaching Kazakh Language

Samal Abzhanova, Saule Mussabekova

Liturator and Cultural Department, Nazarbayev University. Kazakhstan.

Abstract:

Today, a new system of education is being created in Kazakhstan in order to develop the system of education and to satisfy the world class standards. For this purpose, there have been established new requirements and responsibilities to the instructors. Students should not be limited with providing only theoretical knowledge. Also, they should be encouraged to be competitive, to think creatively and critically. Moreover, students should be able to implement these skills into practice. These issues could be resolved through the permanent improvement of teaching methods. Therefore, a specialist who teaches the languages should use up-to-date methods and introduce new technologies. The result of the investigation suggests that an interactive teaching method is one of the new technologies in this field. This paper aims to provide information about implementing new technologies in the process of teaching language. The paper will discuss about necessity of introducing innovative technologies and the techniques of organizing interactive lessons. At the same time, the structure of the interactive lesson, conditions, principles, discussions, small group works and role-playing games will be considered. Interactive methods are carried out with the help of several types of activities, such as working in a team (with two or more group of people), playing situational or role-playing games, working with different sources of information, discussions, presentations, creative works and learning through solving situational tasks and etc.

Keywords: Games, interactive learning, Kazakh language, teaching methods.

Using Metacognitive Strategies in Reading Comprehension by EFL Students

Simin Sadeghi-Saeb

Azerbaijan University – Tabriz – Iran

Abstract:

Metacognitive strategies consistently play important roles in reading comprehension. The metacognitive strategies involve the active monitoring and consequent regulation and orchestration of the cognitive processes in relation to the cognitive objects or data on which they bear. In this paper, the effect of instruction in using metacognitive strategies on reading academic materials, type of metacognitive strategies were mostly used by college university students before and after the instruction and the level they use those strategies before and after the instruction were studied. For these aims, 50 female college students were chosen. Then, they were divided randomly into two groups, experimental and control groups. At first session, students in both groups took the standard TOFEL exam. After the pre-test had been administered, the instruction began. After treatment, a post-test was taken. It is useful to state that after pre-test and post-test the same questionnaire was handed to the students of experimental group. The results of this research show that the instruction of metacognitive strategies has positive effect on the students' scores in reading comprehension tests. Furthermore, it showed that before and after the instruction, the students' usage of metacognitive strategies changed. Also, it demonstrated that the instruction affected the students' level of metacognitive strategies' usage.

Keywords: EFL students, English reading comprehension, instruction, metacognitive strategies.

The Investment of Islamic Education Values toward Children in the Early Age through Story-Telling Method

Abdul Rofiq Badril Rizal Muzammil

Faculty of Teacher Training and Education, The University of Jember, Indonesia

Abstract:

Education is an absolute necessity for human's life that one must fulfill for the entire life. Without education it is impossible for human to develop her/himself well. The education process is an effort to maintain a good behavior within one's life. Good behavior will be absolutely achieved if it is taught to early-aged children. This paper focuses on how the story telling method enables teachers to make the students have the construction of good behavior and obtain the goal of national education in Indonesia. The targeted students would involve students in As-Solihin kindergarten, Salafiyah-Syafi'iyah Mumbulsari, Jember, Indonesia. Story is what early-aged children like most. Thus, it is a gorgeous chance to make story telling activity as a method to invest Islamic education values to children. This paper, however, also focuses on some deliberately important aspects which of course teachers need to consider including objectives and strategies of the method's implementation. The teachers will be in need of knowing each student's characteristic in the classroom so that it would enable them to select appropriate stories that fit best to early aged students. The selected stories are taken from Islamic stories that tell the life of Prophet and heroes of Islam as well as well-known persons in Islam. In addition, there will be a number of activities done in the classroom after the delivery of the story is over on purpose of leading students to have the fundamental foundation of how to build self-awareness in order they could understand better about the importance of being a well-behaved person. After reviewing relevant theories, secondary research and scholars' opinion involved in all aspects of early-aged children behavior, the author concludes that by leveraging trusted sources, a proactive, co-operative and creative strategy, the teacher can successfully build up children's good behavior by instilling the Islamic value toward early-aged children through story telling method.

Keywords: Story, Islam, children, early age.

Integration of Best Practices and Requirements for Preliminary E-Learning Courses

Sophie Huck, Knut Linke

University of Applied Sciences, Weserbergland, Germany

Abstract:

This study will examine how IT practitioners can be motivated for IT studies and which kind of support they need during their occupational studies. Within this research project, the challenge of supporting students being engaged in business for several years arose. Here, it is especially important to successfully guide them through their studies. The problem of this group is that they finished their school education years ago. In order to gather first experiences, preliminary e-learning courses were introduced and tested with a group of users studying General Management. They had to work with these courses and have been questioned later on about their approach to the different methods. Moreover, a second group of potential students was interviewed with the help of online questionnaires to give information about their expectations regarding extra occupational studies. We also want to present best practices and cases in e-education in the subarea of mathematics and distance learning. Within these cases and practices, we use state of the art systems and technologies in e-education to find a way to increase teaching quality and the success of students. Our research indicated that the first group of enrolled students appreciated the new preliminary e-learning courses. The second group of potential students was convinced of this way of learning as a significant component of extra occupational studies. It can be concluded that this part of the project clarified the acceptance of the e-learning strategy by both groups and led to satisfactory results with the enrolled students.

Keywords: E-learning evaluation, self-learning, virtual classroom, virtual learning environments.

The Role of the Constructivist Learning Theory and Collaborative Learning Environment on Wiki Classroom and the Relationship between Them

Ibraheem Alzahrani

University of Albaha, Saudi Arabia

Abstract:

This paper seeks to discover the relationship between both the social constructivist learning theory and the collaborative learning environment. This relationship can be identified through given an example of the learning environment. Due to wiki characteristics, wiki can be used to understand the relationship between constructivist learning theory and collaborative learning environment. However, several evidences will come in this paper to support the idea of why wiki is the suitable method to explore the relationship between social constructivist theory and the collaborative learning and their role in learning. Moreover, learning activities in wiki classroom will be discussed in this paper to find out the result of the learners' interaction in the classroom groups, which will be through two types of communication; synchronous and asynchronous.

Keywords: Social constructivist, collaborative, environment, wiki, activities.

Web 2.0 in Higher Education: The Instructors' Acceptance in Higher Educational Institutes in Kingdom of Bahrain

Amal M. Alrayes, Hayat M. Ali

University of Bahrain. Kingdom of Bahrain,

Abstract:

Since the beginning of distance education with the rapid evolution of technology, the social network plays a vital role in the educational process to enforce the interaction between the learners and teachers. There are many Web 2.0 technologies, services and tools designed for educational purposes. This research aims to investigate instructors' acceptance towards web-based learning systems in higher educational institutes in Kingdom of Bahrain. Questionnaire is used to investigate the instructors' usage of Web 2.0 and the factors affecting their acceptance. The results confirm that instructors had high accessibility to such technologies. However, patterns of use were complex. Whilst most expressed interest in using online technologies to support learning activities, learners seemed cautious about other values associated with web-based system, such as the shared construction of knowledge in a public format. The research concludes that there are main factors that affect instructors' adoption which are security, performance expectation, perceived benefits, subjective norm, and perceived usefulness.

Keywords: Web 2.0, Higher education, Acceptance, Students' perception.

Leading, Teaching and Learning “in the Middle”: Experiences, Beliefs, and Values of Instructional Leaders, Teachers, and Students in Finland, Germany, and Canada

Brandy Yee, Dianne Yee

Hidelerberg University – Fac. Of Behavioral and Cultural Studies. Canada

Hidelerberg University – Fac. Of Behavioral and Cultural Studies. Canada

Abstract:

Through the exploration of the lived experiences, beliefs and values of instructional leaders, teachers and students in Finland, Germany and Canada, we investigated the factors which contribute to developmentally responsive, intellectually engaging middle-level learning environments for early adolescents. Student-centred leadership dimensions, effective instructional practices and student agency were examined through the lens of current policy and research on middle-level learning environments emerging from the Canadian province of Manitoba. Consideration of these three research perspectives in the context of early adolescent learning, placed against an international backdrop, provided a previously undocumented perspective on leading, teaching and learning in the middle years. Aligning with a social constructivist, qualitative research paradigm, the study incorporated collective case study methodology, along with constructivist grounded theory methods of data analysis. Data were collected through semi-structured individual and focus group interviews and document review, as well as direct and participant observation. Three case study narratives were developed to share the rich stories of study participants, who had been selected using maximum variation and intensity sampling techniques. Interview transcript data were coded using processes from constructivist grounded theory. A cross-case analysis yielded a conceptual framework highlighting key factors that were found to be significant in the establishment of developmentally responsive, intellectually engaging middle-level learning environments. Seven core categories emerged from the cross-case analysis as common to all three countries. Within the visual conceptual framework (which depicts the interconnected nature of leading, teaching and learning in middle-level learning environments), these seven core categories were grouped into Essential Factors (student agency, voice and choice), Contextual Factors (instructional practices; school culture; engaging families and the community), Synergistic Factors (instructional leadership) and Cornerstone Factors (education as a fundamental cultural value; preservice, in-service and ongoing teacher development). In addition, sub-factors emerged from recurring codes in the data and identified specific characteristics and actions found in developmentally responsive, intellectually engaging middle-level learning environments. Although this study focused on 12 schools in Finland, Germany and Canada, it informs the practice of educators working with early adolescent learners in middle-level learning environments internationally. The authentic voices of early adolescent learners are the most important resource educators have to gauge if they are creating effective learning environments for their students. Ongoing professional dialogue and learning is essential to ensure teachers are supported in their work and develop the pedagogical practices needed to meet the needs of early adolescent learners. It is critical to balance consistency, coherence and dependability in the school environment with the necessary flexibility in order to support the unique learning needs of early adolescents. Educators must intentionally create a school culture that unites teachers, students and their families in support of a

common purpose, as well as nurture positive relationships between the school and its community. A large, urban school district in Canada has implemented a school cohort-based model to begin to bring developmentally responsive, intellectually engaging middle-level learning environments to scale.

Keywords: Developmentally responsive learning environments, early adolescents, middle-level learning, middle years, instructional leadership, instructional practices, intellectually engaging learning environments, leadership dimensions, student agency.

Connecting Lives Inside and Outside the Classroom: Why and How to Implement Technology in the Language Learning Classroom

Geoffrey Sinha

Okinawa Christian University- Japan

Abstract:

This paper is primarily addressed to teachers who stand on the threshold of bringing technology and new media into their classrooms. Technology and new media, such as smart phones and tablets have changed the face of communication in general and of language teaching more specifically. New media has widespread appeal among young people in particular, so it is in the teacher's best interests to bring new media into their lessons. It is the author's firm belief that technology will never replace the teacher, but it is without question that the twenty-first century teacher must employ technology and new media in some form, or run the risk of failure. The level that one chooses to incorporate new media within their class is entirely in their hands.

Keywords: New media, social media, technology, education.

Digital Preservation in Nigeria Universities Libraries: A Comparison between University of Nigeria Nsukka and Ahmadu Bello University Zaria

Suleiman Musa, Shuaibu Sidi Safiyanu

Department of Library and Information Science Nasarawa State Polytechnic P.M.B 109 Lafia, Nigeria

Abstract:

This study examined the digital preservation in Nigeria university libraries. A comparison between the university of Nigeria Nsukka (UNN) and Ahmadu Bello University Zaria (ABU, Zaria). The study utilized primary source of data obtained from two selected institution librarians. Finding revealed varying results in terms of skills acquired by librarians before and after digitization of the two institutions. The study reports that journals publication, text book, CD-ROMS, conference papers and proceedings, theses, dissertations and seminar papers are among the information resources available for digitization. The study further documents that copyright issue, power failure, and unavailability of needed materials are among the challenges facing the digitization of library of the institution. On the basis of the finding, the study concluded that digitization of library enhances efficiency in organization and retrieval of information services. The study therefore recommended that software should be upgraded with backup, training of the librarians on digital process, installation of antivirus and enhancement of technical collaboration between the library and MIS.

Keywords: Digitalization, preservation, libraries, comparison.

ROLE OF FEEDBACKS IN SIMULATION-BASED LEARNING

Usman Ghani

Network and Communication Management in the College of Engineering and Information Science at DeVry University, Addison, Illinois. Professor Ghani's area of specialization is 'Network Infrastructure and Security'

Abstract:

Feedback is a vital element for improving student learning in a simulation-based training as it guides and refines learning through scaffolding. A number of studies in literature have shown that students' learning is enhanced when feedback is provided with personalized tutoring that offers specific guidance and adapts feedback to the learner in a one-to-one environment. Thus, emulating these adaptive aspects of human tutoring in simulation provides an effective methodology to train individuals. This paper presents the results of a study that investigated the effectiveness of automating different types of feedback techniques such as Knowledge-of-Correct-Response (KCR) and Answer-Until- Correct (AUC) in software simulation for learning basic information technology concepts. For the purpose of comparison, techniques like simulation with zero or no-feedback (NFB) and traditional hands-on (HON) learning environments are also examined. The paper presents the summary of findings based on quantitative analyses which reveal that the simulation based instructional strategies are at least as effective as hands-on teaching methodologies for the purpose of learning of IT concepts. The paper also compares the results of the study with the earlier studies and recommends strategies for using feedback mechanism to improve students' learning in designing and simulation-based IT training.

Keywords: Simulation, feedback, training, hands-on, labs.

Experimental Verification of the Relationship between Physiological Indexes and the Presence or Absence of an Operation during E-learning

Masaki Omata, Shumma Hosokawa

Graduate School Department of Interdisciplinary Research, University of Yamanashi, Kofu,

Shumma Hosokawa was with Computer Science and Media Engineering, Faculty of Engineering,
University of Yamanashi, Kofu, Japan

Abstract:

An experiment to verify the relationships between physiological indexes of an e-learner and the presence or absence of an operation during e-learning is described. Electroencephalogram (EEG), hemoencephalography (HEG), skin conductance (SC), and blood volume pulse (BVP) values were measured while participants performed experimental learning tasks. The results show that there are significant differences between the SC values when reading with clicking on learning materials and the SC values when reading without clicking, and between the HEG ratio when reading (with and without clicking) and the HEG ratio when resting for four of five participants. We conclude that the SC signals can be used to estimate whether or not a learner is performing an active task and that the HEG ratios can be used to estimate whether a learner is learning.

Keywords: E-learning, physiological index, physiological signal, state of learning.

Experimental Model for Instruction of Pre-Service Teachers in ICT Tools and E-learning Environments

Rachel Baruch

Currently a lecturer and a member of the ICT team in the college. She is also part of the academic staff at Givat-Washington Academic college, Israel

Abstract:

This article describes the implementation of an experimental model for teaching ICT tools and digital environments in teachers training college. In most educational systems in the Western world, new programs were developed in order to bridge the digital gap between teachers and students. In spite of their achievements, these programs are limited due to several factors: The teachers in the schools implement new methods incorporating technological tools into the curriculum, but meanwhile the technology changes and advances. The interface of tools changes frequently, some tools disappear and new ones are invented. These conditions require an experimental model of training the pre-service teachers. The appropriate method for instruction within the domain of ICT tools should be based on exposing the learners to innovations, helping them to gain experience, teaching them how to deal with challenges and difficulties on their own, and training them. This study suggests some principles for this approach and describes step by step the implementation of this model.

Keywords: ICT tools, e-learning, pre-service teachers.

Online Teaching and Learning Processes: Declarative and Procedural Knowledge

Eulalia Torras, Andreu Bellot

School od Av. Gran Gran Via De 'L Hospital – Barcelona , Italy

Abstract:

To know whether students' achievements are the result of online interaction and not just a consequence of individual differences themselves, it seems essential to link the teaching presence and social presence to the types of knowledge built. The research aim is to analyze the social presence in relation to two types of knowledge, declarative and procedural. Qualitative methodology has been used. The analysis of the contents was based on an observation protocol that included community of enquiry indicators and procedural and declarative knowledge indicators. The research has been conducted in three phases that focused on an observational protocol and indicators, results and conclusions. Results show that the teaching-learning processes have been characterized by the patterns of presence and types of knowledge. Results also show the importance of social presence support provided by the teacher and the students, not only in regard to the nature of the instructional support but also concerning how it is presented to the student and the importance that is attributed to it in the teaching-learning process, that is, what it is that assistance is offered on. In this study, we find that the presence based on procedural guidelines and declarative reflection, the management of shared meaning on the basis of the skills and the evidence of these skills entail patterns of learning. Nevertheless, the importance that the teacher attributes to each support aspect has a bearing on the extent to which the students reflect more on the given task.

Keywords: Education, online, teaching and learning processes, knowledge.

THE EXAMINATION OF POSTGRADUATE THESES ON TURKISH LANGUAGE AND LITERATURE TEXTBOOKS IN TURKEY (1999-2022)

¹Mesut Bulut

Atatürk University, Kâzım Karabekir Faculty of Education, Turkey,

 <https://orcid.org/0000-0002-0733-0964>

²Abdulkadir Kırbas

Atatürk University, Kâzım Karabekir Faculty of Education, Turkey,

 <https://orcid.org/0000-0001-9846-0256>

ABSTRACT

This research aims to examine the postgraduate theses on “Turkish language and literature textbooks” in Turkey. In this study, which was carried out within the framework of a qualitative research approach, document analysis was used in data collection. Within the scope of the study, accessible/permitted postgraduate theses in the database of YÖK (Council of Higher Education) National Thesis Center were used as research material. In the database of YÖK (Council of Higher Education) National Thesis Center, “Turkish language and literature textbook/books, Turkish literature textbook/books, language, and expression textbook/boks” were written as keywords and postgraduate theses related to the subject were scanned. 40 postgraduate theses (master’s theses $f=39$; doctoral theses $f=1$) prepared, published, accessible/permitted on the subject were reached. In the research, postgraduate theses were analyzed by content analysis in terms of genre, year, language, university, institute, department, research method/approach, and thesis advisor titles. As a result of the research; It is seen that almost all of the theses on this subject were prepared as a master’s theses, and 1 thesis was prepared as a doctoral theses. It was determined that postgraduate theses ($f=39$) were prepared at state universities and ($f=1$) at foundation universities. In 2011, the number of postgraduate theses is higher than in other years ($f=13$), the title of the postgraduate theses manager is “Prof. Dr.” ($f=15$), it was determined that the postgraduate theses writers were female ($f=27$), male ($f=13$) and the postgraduate theses advisors were male ($f=25$) and female ($f=15$) by gender. It was determined that most “descriptive research/scanning model” studies were conducted in postgraduate studies and most studies were conducted at “Gazi University” ($f=21$). In addition, the number of postgraduate theses in the number of textbooks on “Turkish language and literature education” has increased since 2006, it has been determined that most of the research is done in the “educational sciences institutes” of universities ($f=30$). The language of all postgraduate thesis studies has been determined as “Turkish”. This study defines the studies on the textbooks in the field of language and literature education in the modern information age and aims to create a bibliography by evaluating the textbook trends in “Turkish language and literature education”.

Keywords: Turkey, the Turkish language and literature, textbooks, postgraduate theses, examination

INTRODUCTION

Since the first half of the 19th century, textbooks which first appeared with the adoption of compulsory education in Western Europe have been among the most significant elements of the education and training process. These instructional aids for teachers and students have scientific credentials that can be applied in a variety of sectors (Demircioğlu, 2013: 120). Today's technology is evolving quickly. In order to make learning easier and more lasting, new teaching technologies are deployed in classrooms. As a result, technology is being employed more and more in educational settings like classrooms and schools (Nalçacı & Ercoşkun, 2005: 142). Despite the ease with which information can now be created, duplicated, and transferred for very little cost thanks to technology, textbooks are still regarded as the only essential educational resource (Çelik & Gülcü, 2016: 288). Although it is believed that the advent of new instruments in the field of education from today's technologies has lessened the significance of textbooks, textbooks continue to maintain their role in education in both modern and traditional communities. Books are a crucial source of knowledge for instructors, particularly in cultures that uphold traditional values. It has the quality of being a primary source in this regard. While teaching the course topic and assisting students with understanding many of the materials, it is impossible to disregard the textbook. As in the past, one of the most significant teaching tools that act as a cultural transmitter in classrooms today is the textbook. Textbooks, due to their stated purposes, have a unique position as the primary method in transferring social expectations to future generations (Özkan, 2010: 1127). According to Kanat (2021:22), he states that textbooks have been an important and vital part of educational activity since the beginning of time. According to him, despite the development of technological innovations in recent years, the value of textbooks has remained constant.

Textbooks, which are of particular importance among the books, are a tool for putting into practice the strategies, methods, and procedures that cross over into the curriculum and are called for by its objectives and behaviors. As a result, the textbook serves a variety of purposes as a teaching tool (Kılıç&Seven, 2007: 27). Textbooks are fundamental materials that serve as a source of knowledge by planning and consistently examining and clarifying information on curriculum topics and directing students in accordance with the course objectives (Akyol & Kuralbayeva, 2021: 110). With these characteristics, textbooks are a helpful tool that directs teachers' lessons and how a method will be applied to students during the teaching and learning process (Atmaca Ertok, 2006: 171). Textbooks and other teaching materials have an important role in the efficient and effective implementation of the education-teaching process. Textbooks and teaching materials help make teaching more successful, organized, and efficient. Textbooks are necessary both for the realization of knowledge and for making it permanent (Turan, 2010:1). In this regard, the most popular tool used in the teaching-learning process is the textbook. Textbooks are still used by teachers in various ways. Moreover, the majority of teachers continue to use textbooks as the basis of their learning-teaching activities. Therefore, textbooks gain more importance (Kızılcıaoğlu, 2003: 19). Textbooks are a crucial tool for comprehending the models and roles that are being offered in this setting, as well as for elucidating the advantages of education and guiding individuals by providing information about the historical context in which they were produced (Özkan, 2010:1127).

One of the key factors influencing the quality of education is the variety of the materials utilized in the learning-teaching process. As a result, given that textbooks include the most fundamental and widely used material, they must be fully qualified. Unquestionably, textbooks play a significant role in achieving a number of objectives. In this regard, textbooks must be current and accurate, inspire students to conduct independent research, convey the material with supplemental visual elements, and include sections for in-activity and end-of-chapter evaluations that may be utilized for measurement and evaluation (Göçer, 2008: 197). One of the most crucial teaching instruments, the measurement-evaluation component of textbooks ensures that the learning-teaching processes are carried out in a planned manner and that they are produced in accordance with the goals of the course and the national education system. In order to meet the program's objectives, it is critical that the textbook be created in accordance with them. The textbook serves as the foundation for how students and instructors will initially discuss their courses, how they will direct the learning-teaching process, and how they will establish the standards for various necessary tools and materials (Demir, 2010). One of the things that hinder achievement is inadequate textbooks. The main cause of inadequacy stands out as content mistakes or incompleteness (Özgen, 1993).

One of the foundational courses, Turkish Language and Literature, is built on the premise that it should be utilized to educate both people and society as a whole. Through literary works, students get an understanding of the beauty of Turkish, the historical evolution of Turkish literature, and the rise of language consciousness. In this situation, the course's primary sources textbooks that serve as a basis for teaching Turkish language and literature should be qualified (Kuş, 2022: 3). Students who take Turkish language and literature courses learn how to effectively communicate via the use of proper listening, reading, writing, and speaking techniques. Additionally, it enables pupils to understand how Turkish literature has changed and developed through time and grasp the intricacies of Turkish through literary texts, according to the 2018 Turkish Language and Literature Curriculum. It is very vital to accomplish these goals, much as textbooks and other crucial materials. The textbooks are without a doubt one of the most significant elements of a good Turkish education. Textbooks are a crucial part of Turkish education, and they must be reasonable both financially and in terms of availability (Kazan Rencüzoğulları, 2022: 1). Studies on this topic make significant contributions to the literature in the creation and production of textbooks, which are crucial components of the teaching of language and literature and serve as instructional resources that are appropriate for the needs of the time. Numerous research dealing with textbooks used to teach Turkish language and literature have been published in the literature. “9th grade texts in Turkish language and literature textbooks” (Çetin & Kılıç, 2019); “Literature textbooks from Tanzimat to the Republic” (Argıt, 2006); “Readability characteristics of secondary school Turkish language and literature textbooks” (Şimşek & Çinpolat, 2021); “Textbooks teaching Turkish language and literature from the Republic’s founding to the current day: (1923-2018)” (Demiral, 2019); “Content Evaluation of Turkish Literature Textbooks - II (1950-2000)” (Işıksalan, 2004); “Idioms in the texts of Turkish and Turkish language and literary textbooks” (Kemiksiz, 2022); “An evaluation of high school literature textbooks in Turkey in terms of literature education” (Çalışkan, 2006); “Transfer of national values and Turkish language and literature textbooks” (Veyis, 2019); “A comparative study on textbooks used in literature

education: The case of Turkey and Azerbaijan”(Alkan, 2021); “The importance of contemporary language and literature teaching environments” (Aslan, 2016); “Assessment of texts in Turkish literature textbooks” (Türkyılmaz et al., 2010), although these subjects are included in the literature, there is no postgraduate study on the content analysis of Turkish language and literature textbooks. In this study, it is aimed to examine postgraduate studies on Turkish language and literature textbooks with sub-titles such as thesis type, distribution of theses by gender, thesis year, the language of the theses, university, institute, department, research method / approach, titles of thesis advisors examined. Textbooks are an important topic field in language and literature teaching at the postgraduate level.

The goal of the study

In this study, a holistic approach to sub-problems will be addressed, and the status of postgraduate theses on secondary education Turkish language and literature textbooks will be evaluated in the context of teaching Turkish language and literature. Answers to the related sub-problems were sought based on the main issue:

- To what extent is the distribution of the research subject theses according to postgraduate levels?
- How is the distribution of the postgraduate theses on the research subject according to the research method/approach?
- What is the distribution of thesis authors and supervisors by gender?
- What is the distribution of postgraduate theses on Turkish language and literature textbooks by year?
- What is the distribution of postgraduate theses on Turkish language and literature textbooks according to public and foundation universities?
- In which language or languages are postgraduate theses written in Turkish language and literature textbooks?
- What is the distribution of the postgraduate theses according to the institutes?
- What is the distribution of the postgraduate theses, which are the subject of the research, according to the departments in which they are conducted?
- What is the distribution of postgraduate theses on Turkish language and literature textbooks by universities?
- What is the distribution of the advisors who carry out postgraduate theses on Turkish language and literature textbooks according to their titles?

Despite the emergence of technological teaching materials as a result of technological developments in learning and teaching processes, textbooks are still considered as basic teaching resources. It is thought that this research will be important in terms of shedding light on the situation of Turkish language and literature textbooks in Turkey and giving information to researchers who will work in this field. Turkish language and literature textbooks are the subject of many studies, research and examination studies during the design and development phase.

METHOD

Research Model

This research is a qualitative research. “Qualitative data collection methods such as qualitative research, observation, interview and document analysis are used, a qualitative process is followed to reveal perceptions and events in a realistic and holistic way in the natural environment, qualitative research techniques provide sensitivity to the natural environment, the researcher has a participatory role, Having an approach, providing perceptions, flexibility in research design, and inductive analysis are its important features” (Yıldırım and Şimşek, 2013: 45-47). In this study, document analysis, one of the qualitative research techniques, was used. The data obtained by document analysis were analyzed by percentage (%) and frequency (f) analysis methods. Document analysis is the analysis of written materials containing information about the facts and events that are aimed to be investigated (Yıldırım & Şimşek, 2013:217). Document review includes analysis of written materials such as official publications, reports, records, and open-ended responses to surveys and surveys (Patton, 2002). The documents that are the subject of examination in the study, and the accessible/permitted postgraduate theses in the database of the YÖK (Council of Higher Education) (2022), Higher Education National Thesis Center related to “secondary education Turkish language and literature textbooks in Turkey” were examined.

Data Collection Tool

Data were collected by document review/documentary scanning method. “Document review includes the examination of written and printed materials intended for research, document analysis. In qualitative research, document review can be a stand-alone data collection method or it can be used together with other data collection methods” (Yıldırım & Şimşek, 2013: 217). “In document analysis, public documents or private records can be examined. Regulations, official notes, newspapers and archive materials in libraries are examples of publicly available documents” (Batdı, 2021:216). The “Postgraduate theses Review Form”, which was developed by the researchers by taking the opinions of two subject experts, was used to collect the data. The theses listed in the form were analyzed by content analysis according to their descriptive features, such as type, year, gender, language, university, institute, department, research method/approach, and thesis advisors. The theses in the database of YÖK (Council of Higher Education) National Thesis Center were first transferred to the “Postgraduate theses Review Form”. “Postgraduate theses Review Form” was filled by the researchers by reading the thesis review form again. In the second reading, the necessary fields in the form were filled and entered into the computer system, and after the second reading, the evaluations were compared and analyzed, and the consistency between the raters was evaluated. Miles & Huberman’s (1994) percentage agreement formula was used to determine the consistency. It was determined that 90% of the researchers who made the evaluation agreed. If the compliance rate is over 70%, it is considered reliable (Miles & Huberman, 1994). Due to the high compliance rate, accuracy in data analysis was ensured and ethical rules that had to be followed during the research were meticulously complied with.

Limitations

The titles of Turkish language and literature textbooks that are available/permitted in the database of the YÖK (Council of Higher Education) National Thesis Center were used as keywords in this study. These titles included “Turkish language and literature textbook/books,” “Turkish literature textbook/books,” and “language and expression textbook/boks”, postgraduate theses on the topic that were written in Turkey were scanned. This study is limited to the thesis with access/permission (f=40).

Source Materials

The study group of this research consists of “Turkish language and literature textbook/books, Turkish literature textbook/books, language and expression textbook/books as “keyword” in the database of YÖK (Council of Higher Education) National Thesis Center as of December 2022. By writing ”, postgraduate theses on the subject were searched, and several postgraduate theses (master thesis f=39; doctoral theses f=1) prepared, published, accessible/permitted (f=40) on this subject in Turkey were reached. This research has some limitations. The most basic limitation of the research; Although there are 50 theses in the database of YÖK (2022) (Council of Higher Education) National Thesis Center, the thesis that is open to access (f=40) has been examined due to the limited information in the thesis tag. In addition, writing “Turkish language and literature textbook/books, Turkish literature textbook/books, language and expression textbook/books” as “key words” in the thesis titles and the resulting, accessible, accessible/permitted theses (f=40) was included in the research.

Analysis of Data

The obtained data were analyzed by content analysis technique. The main purpose of content analysis is to reach concepts and connections that can make sense of the data. The data obtained in the content analysis are examined in more detail (Yıldırım and Şimşek, 2013: 259). Content analysis is a scientific approach that allows for the objective and systematic analysis of oral, written and other materials (Tavşancıl & Aslan, 2001). In this direction, the data of the research were organized under themes such as “type, year, language, university, affiliated institute, department, research method/approach, titles of thesis advisors according to the type/sex of the theses”. The documents obtained according to the determined themes were evaluated. The data obtained through the “Postgraduate theses Review Form” were coded in the computer environment and transferred to the researchers. Frequency (f) and percentage (%) values of quantitative data are displayed in a systematic and understandable way by creating tables in the computer environment. Findings were interpreted and data analysis was provided.

Validity and Reliability

A systematic review methodology was used in the study. The thesis examination criteria were followed and the data entries were taken into consideration. The same sensitivity has been shown in the data processed in the tables, and the controls have been made by the researchers again. The accuracy of the data revealed in the findings was confirmed by comparison.

Research and Ethics

Every step of this study was carried out within the framework of ethical standards. The information in the postgraduate theses, which is the focus of the study, was collected ethically and the referenced sources were listed in the “bibliography” section of the study using the APA citation style. Ethical approval was not obtained because the study did not require ethics committee approval.

Findings

In this study, master theses on "Turkish Language and Literature Textbooks in Turkey" are being examined. The following numbers and tables provide information on 40 postgraduate theses, including 1 doctoral and 39 accessible/permitted master's theses that were part of the study group:

Table 1. Findings Concerning the Type and Gender of Postgraduate Theses

<i>Type of Thesis</i>	<i>f</i>		<i>%</i>	
	<i>Male</i>	<i>Female</i>	<i>Male</i>	<i>Female</i>
Master's	16	23	41,02	58,98
Doctoral	-	1	-	100

According to Table 1; 97,5% of postgraduate theses that were discovered or approved for inclusion in Turkish language and literature textbooks were master's theses (f=39). (f=1) 2,5% of them hold a doctoral theses as well. When the authors of master's theses are broken down by gender, it is revealed that 58,98% (f=23) are female authors and 41,02% (f=16) are male authors. One doctoral theses author was identified as being female. Notably, there are significantly more female researchers in both postgraduate theses fields. In master's theses, this percentage is 58,98%. Male authored 41,02% of master's theses.

Table 2. Findings Regarding the Distribution of Postgraduates Theses by Years

<i>Publication Year of Theses</i>	<i>Master's</i>		<i>Doctoral</i>		<i>Total</i>	
	<i>f</i>	<i>%</i>	<i>f</i>	<i>%</i>	<i>f</i>	<i>%</i>
1999	1	2,56	-	-	1	2,5
2009	1	2,56	-	-	1	2,5
2010	4	10,25	-	-	4	10,0
2011	11	28,20	1	100	12	30,0
2012	2	5,12	-	-	2	5,0
2014	4	10,25	-	-	4	10,0
2015	2	5,12	-	-	2	5,0
2016	3	7,69	-	-	3	7,5
2019	3	7,69	-	-	3	7,5
2020	1	2,56	-	-	1	2,5
2021	2	5,12	-	-	2	5,0
2022	5	12,82	-	-	5	12,5
Total	38	100	1	100	40	100

Table 2 reveals that the year 2011 saw the greatest number of postgraduate studies (f=12/30.0) on Turkish language and literature textbooks. It is noted that (f=5/12.5%) work was completed in 2022. With a rate of (f=1/2,5%), it can be observed that the fewest studies were conducted in 1999, 2000, and 2020. (f=4/10,0%) in 2010, (f=2/5,0%) in 2012, (f=4/10,0%) in 2014, (f=2/5,0%) in 2015, (f=7.5%) in 2016, (f=3/7,5%) in 2019, and (f=4/10,0%) in 2020. It was achieved in 2021 at a rate of (f=2/5,0%).

Table 3. Findings regarding the distribution of postgraduate theses by public and foundation universities

<i>Universities</i>	<i>f</i>		<i>%</i>	
	<i>Master's</i>	<i>Doctoral</i>	<i>Master's</i>	<i>Doctoral</i>
Public Universities	38	1	97,28	100
Foundation Universities	1	-	2,56	-
Total	39	1	100	100

When Table 3 is reviewed, it can be observed that public universities, which are the university kinds where postgraduate theses on Turkish language and literature textbooks are prepared, publish theses at a rate of (f=39/97,50%). In foundation universities, only (f=1/2,50) theses are produced. In foundational universities, the thesis rate is capped at one (f=1)

Table 4. Findings on the distribution of the language in which the postgraduate theses are written

<i>Language</i>	<i>f</i>		<i>Total (f)</i>	<i>%</i>
	<i>Master's</i>	<i>Doctoral</i>		
Turkish	39	1	40	100
English	-	-	-	-
Total	39	1	40	100

When Table 4 is examined, when the language distribution of the postgraduate theses on Turkish language and literature textbooks is examined; master's theses (f=39/97,5%); It has been determined that the language of all theses, including the doctoral theses (f=1/2,5%), is "Turkish".

Table 5. Findings on the distribution of postgraduate theses in institutes

Distribution of Postgraduate Theses by Institute	Master's		Doctoral	
	<i>f</i>	<i>%</i>	<i>f</i>	<i>%</i>
Institute of Education Sciences	30	76,92	1	100

Institute of Social Sciences	9	23,08	-	-
Total	40	100	9	100

Table 5 reveals that the “institute of educational sciences” produced the majority of the postgraduate theses on Turkish language and literature textbooks (f=30/76,92%), while the “social sciences institute” produced the remaining theses (f=9/23,08%). It is seen that the doctoral theses was done in the “social sciences institute”.

Table 6. Findings related to the distribution of the departments of postgraduate theses

Distribution of Postgraduate Theses by Major Departments	Master’s		Doctoral	
	f	%	f	%
Department of Secondary Education Social Fields Education	17	43,58	1	100
Department of Turkish and Social Sciences Education	7	17,94	-	-
Department of Turkish Education	3	7,69	-	-
Department of Educational Sciences	2	5,12	-	-
Social Fields Education Department	2	5,12	-	-
Department of Turkish Language and Literature Education	2	5,12	-	-
Department of Education Programs and Teaching	1	2,56	-	-
Department of Social Sciences	1	2,56	-	-
Department of Turkish Language and Literature	1	2,56	-	-
Department of Social Studies and Turkish Education	1	2,56	-	-
Department of Turkish and Social Studies	1	2,56	-	-
Department of Business Administration	1	2,56	-	-
Total	39	100	1	100

When Table 6 is studied, it is clear that the departments are diverse. The doctoral theses' "secondary education social fields education majör" (f=1/2,5%), one of the postgraduate theses, master's theses' "secondary education social fields education" (f=17/43,58), "Turkish and social sciences education" (f=7/17, 94%), "Turkish and social sciences education" (f=3/7, 69%), and "Turkish language and literature education" (f=2/5,12%) departments, as well as Programs for teaching and education, social sciences, Turkish education, Turkish and social studies, business administration (f=1/ 2,56%), and one thesis were all produced in these divisions.

Table 7. Findings regarding the distribution of universities where postgraduate theses are made

Universities	Postgraduate Theses Type			
	Master's		Doctoral	
	f	%	f	%
Gazi University	19	48,71	1	100
Karadeniz Teknik University	3	7,69	-	-
Marmara University	3	7,69	-	-
Akdeniz University	2	5,12	-	-
Zonguldak Karaelmas University	1	2,56	-	-
Atatürk University	1	2,56	-	-
İstanbul Aydın University	1	2,56	-	-
Balıkesir University	1	2,56	-	-
Erzincan University	1	2,56	-	-
Gaziantep University	1	2,56	-	-
Dicle University	1	2,56	-	-
Pamukkale University	1	2,56	-	-
Muğla Sıtkı Koçman University	1	2,56	-	-
Hatay Mustafa Kemal University	1	2,56	-	-
Van Yüzüncü Yıl University	1	2,56	-	-
İnönü University	1	2,56	-	-
Total	39	100	1	100

When Table 7 is examined, it has been determined that out of the postgraduate theses on Turkish language and literature textbooks, (f=19/48,71%) of the postgraduate theses were made at Gazi University. His doctoral theses was also prepared at this university. Karadeniz Technical University(f=3/7,69); Marmara University (f=3/7,69); It was determined that it was done at the rate of Akdeniz University (f=2/5,12). Each of the other universities (Zonguldak Karaelmas University, Atatürk University, Istanbul Aydın University, Balıkesir University, Erzincan University, Gaziantep University, Dicle University, Pamukkale University, Muğla Sıtkı

Koçman University, Hatay Mustafa Kemal University, Van Yüzüncü Yıl University, İnönü University) It was determined that one (f=1/2,56%) thesis was prepared. It has been determined that Gazi University ranks first in master's and doctoral theses among graduate theses.

Table 8. Distribution of Postgraduate theses Advisors by Titles

Postgraduate Theses Advisors (Title)	Master's		Doctoral	
	f	%	f	%
Prof. Dr.	14	38,46	1	100
Assoc. Dr.	12	30,76	-	-
Assist. Prof. Dr.	13	33,33	-	-
Total	39	100	1	100

When Table 8 is analyzed, it is seen that the postgraduate theses were made at the level of "doctoral" (f=1) and "master" (f=39). In the distribution of consultant titles according to the "master's degree" level; "Prof. Dr." It was determined that the studies were prepared under the thesis supervision of faculty members with the title. (f=12/30,76%) theses were prepared under the supervision of faculty members holding the title of "associate professor". It was determined that the theses were prepared under the supervision of faculty members holding the title of "assistant professor" at a rate of (f=13/33,33%). Proportionately "Prof. Dr." It is seen that more studies have been carried out under the thesis supervision of faculty members with the title.

Table 9. Distribution of Research Approaches/Methods Used in Postgraduate Theses

Research Approach/Research Method	Master's		Doctoral	
	f	%	f	%
Descriptive Research/Scanning Model	13	33,33	-	-
Qualitative Research (Document Analysis/ Review)	10	25,64	-	-
Descriptive Research (General Survey Model)	3	7,69	-	-
Trial Model (Experimental Design/ Quantitative Research)	2	5,12	-	-
Field Research	2	5,12	-	-
Mixed Method	2	5,12	-	-
Content Analysis	1	2,56	-	-
Literature Review	1	2,56	-	-
Qualitative Research (Case Study)	1	2,56	-	-

Qualitative and Quantitative Research	1	2,56	-	-
Design and Development Research (TGA Model)	1	2,56	-	-
Applied Field Research/Scanning (Survey) Model	1	2,56	-	-
Method Unspecified	-	-	1	100
Total	40	100	1	100

“master’s theses” level is the “descriptive research/screening model” (f=13/33,33%); (f=10/25,64%) of the “master’s” theses were made with “qualitative research (document analysis/review)” ; (f=3/7,69%) were conducted with “descriptive research (general survey model)”; It is seen that the experimental model (experimental design / quantitative research), field research and mixed method (f=2/5%5,12) were used. Among the remaining methods, “content analysis, literature review, qualitative research (case study), qualitative and quantitative research, design and development research (tga model), applied field research / survey (survey) model, qualitative research + descriptive survey model” is used. It was determined that it was proportionally (f=1/2,56%) for each.

Conclusion and Discussion

In this study, between 1999-2022, in the database of YÖK (2022) (Council of Higher Education) National Thesis Center, the keywords “Turkish language and literature textbook/books, Turkish literature textbook/books, language and expression textbook/boks” (f=39/ 97,50= master’s and (f=1/2,50%) doctoral theses were examined within the framework of various headings.As a result of the study, it was determined that the highest rate of master’s theses (f=11/28,20%) in the thesis type was made in 2011. In the study, It is seen that the only doctoral theses included in the study was done in 2011 (f=1/100). It can be said that there is an interest in studies related to “boks”. According to Özçakmak's (2017) research on “Trends in Postgraduate Education in Turkish Education”, it was determined that 13,2% of the studies on teaching materials in Turkish teaching were textbooks.

It was observed that women (f=23/58,98%) prepared much more than men in postgraduate theses. The rate of men (f=16/41,02%) prepared a postgraduate theses. It was learned that the only doctoral theses included in the study belonged to a female author. It is noteworthy that there are more female researchers in thesis in two categories.

State universities produced the theses, according to the distribution of postgraduate theses by public institutions (f=381=39/97,50%). It was discovered that among the graduate theses, one (f=1/2,50) was written in a Turkish foundation university and was intended to be read as a master’s theses. In Turkey, state universities produced almost all of the theses on “Turkish language and literature textbooks.”

Turkish was written at a rate of $(f=39+1=40)$ in the distribution of the postgraduate theses' languages. In conclusion, it has been found that Turkish is preferred as the language of science and is employed in all postgraduate theses.

In the distribution of graduate theses by institutes, it is seen that most master's theses were prepared by the "institute of educational sciences" $(f=30/76,92\%)$. Social sciences institute follows it with $(f=9/23,08\%)$. The only doctoral theses included in the study was prepared within the "Institute of Educational Sciences". In this sense, it is seen that postgraduate theses are mostly prepared by the "Institute of Educational Sciences". In the research of Kırmıt (2022), it was determined that most studies on history textbooks were prepared in the departments affiliated with the "Institute of Educational Sciences". Similar results were obtained with our research.

The master's theses are primarily in the "secondary education social fields education department" proportionally, according to the distribution of postgraduate theses connected to departments $(f=17/43,58\%)$. It was found that the rate of master's theses preparation in the "Turkish education department" was $(f=3/7,69\%)$ in the "Turkish and social sciences education majör" $(f=7/17,94\%)$. The titles of the departments have been observed to alter often over time. The single doctoral theses in the research was found to have been written in the "secondary education social fields education department".

In universities where postgraduate theses are made, the highest number of postgraduate theses are respectively; Gazi University $(f=19/48,71)$, Karadeniz Technical University $(f=3/7,69\%)$, Marmara University $(f=3/7,69\%)$ are seen. It is seen that the only doctoral theses in the study was prepared at Gazi University. Gazi University is the university that produces the most theses with $(f=20/50\%)$ number of postgraduate theses on "Turkish language and literature textbooks". 50% of postgraduate theses were prepared by Gazi University. According to the research on trends in Turkish postgraduate studies conducted by Özçakmak (2017), "Gazi University" is one of the top universities in terms of the rate of postgraduate studies among universities. In the research titled "examination of the studies on science textbooks" conducted by Eroğlu Doğan et al.,(2020), it was determined that the most research on textbooks was conducted at Gazi University. Likewise, in the study on "life science textbooks" by Güven&Püsküllü (2017), in the study on "history textbooks" by Kırmıt (2022), and in the research conducted by Alaca (2020), Gazi University has the highest number of textbooks in terms of textbooks. It was determined that the university was working. It is seen that Gazi University ranks first in the field of textbooks, especially in postgraduate studies. In this respect, there are similar results between the findings in the context of textbooks in postgraduate studies and our current study.

In the data related to the titles of the postgraduate theses advisors, in the master's theses $(f=39)$; Prof. Dr. $(f=14/38,46)$; Assoc. Dr. $(f=12/30,76\%)$; Assist. Prof. Dr. $(f=13/33,33\%)$. The title of the advisor of the only doctoral theses in the study is "Prof. Dr." $(f=1)$, it is seen that it is in the form. $(f=40)$ 37,50% of the postgraduate theses were written by "Prof. Dr.". It was determined that it was carried out under the supervision of faculty members with the title $(f=14+1=15)$.

Among the methods/approaches used in the theses prepared on the subject of "Turkish language and literature textbook/books", the "descriptive research/screening model" was used the most, with a rate of (f=13/33,33). This was followed by the "qualitative research/document review/examination method" with a rate of 10/25,64%. "Descriptive research/general survey model" (f=3/7,69%); "experimental design/quantitative research" (f=3/7,69%); "field research" (f=2/5,12%); It is seen that the "mixed method" (f=2/5,12%) is preferred. No method/approach was specified in 1 (one) master's theses. In Dede&Arslan's (2019) study on "content analysis of postgraduate theses and articles on mathematics textbooks", it was determined that the most used research method was "screening". In this respect, there is a parallelism with the results of the research method in our study.

As a result of the research; it was determined that the most thesis was the master's theses (f=39/97,50%) and the people who prepared the thesis were mostly female (f=23/58,98). Most of the advisor faculty members who prepared the thesis "Prof. Dr." (f=14/38,46) were determined to have the title. It was determined that the highest number of theses were in the "institute of educational sciences" (f=30/76,92%). The university where the most theses were prepared (f=19/48,71) is "Gazi University". The department with the highest number of studies is "(f=17/43,58%) "secondary education social fields education". In the research method, "descriptive research/screening model" (f=13/33,33) is the most used method. It is seen that the subject of "Turkish language and literature course book/boks" is a subject that attracts attention not only as a postgraduate theses but also for many researches, especially articles. Similar to this study on Turkish language and literature textbooks can be done in different fields.

Kaynakça

- Akyol, H., & Kuralbayeva, A. (2021). Comparison of the first grades native language textbooks of Kazakhstan and Turkey. *Bilig*, (97), 109-136.
- Alkan, E. (2021). A comparative study on textbooks used in literature education: the case of Turkey. *Journal of World of Turks/Zeitschrift Für Die Welt Der Türken*, 13(3), 19-36, DOI: 10.46291/ZfWT/130302
- Argıt, C. E. (2006). Course books on literature from the Tanzimat to the Republican Era. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, (7), 257-290.
- Aslan, C. (2016). The Importance of Modern Language and Literature (Turkish Language/ Turkish Language and Literature) Teaching Environments in the Process of Developing Autonomous Self in Individuals. *Elementary Education Online*, 15(3). 723-741, doi: <http://dx.doi.org/10.17051/io.2016.79445>
- Atmaca Ertok, A. (2006). Illustration and visual design in elementary school books. *Millî Eğitim (The Journal of National Education)*, 35(171), 318-328.
- Batdı, V. (2021). *Nitel verilerin toplanması ve analizi. (Collection and analysis of qualitative data)*. B. Çetin, M. İlhan, M. G. Şahin (Ed.), Eğitimde araştırma yöntemleri içinde (*Inside the research methods in education*). (s.201-228). Pegem Akademik Yayıncılık.

- Çalışkan, N.(2006). An evaluation of secondary school literature course books in Turkey from the point of literature education. *Milli Eğitim Dergisi (The Journal of National Education)*, 34 (169), 1-11.
- Çelik, Y., & Gülcü, İ. (2016). Teachers' views about Turkish and Turkish culture textbooks used abroad. *Bartın University Journal of Faculty of Education*, 5(2), 287-296.
- Çetin, A. Y., & Kılıç, S. (2019). The views of teachers on reading text in the Turkish language and literature coursebook for ninth grade students. *Journal of Anatolian Cultural Research(JANCR)*, 3(3), 265-281.
- Dede, S. Ç., & Arslan, S. (2019). Review of the articles and thesis conducted on math textbooks in Turkey between 2002-2018. *Necatibey Faculty of Education Electronic Journal of Science and Mathematics Education*, 13(1), 176-195. Doi: 10.17522/balikesirnef.546301
- Demir, C.C. (2010). An evaluation on the turkish literature coursebooks on term of curriculum according to teachers' opinions. (Thesis Number: 273222).[Master's Theses, Balıkesir University -Balıkesir].Council of Higher Education (YÖK) Thesis Center. Institute of Social Sciences.
- Demircioğlu, İ. H. (2013). Tarih ders kitabı yazımında yeni yaklaşımlar (New approaches in history textbook writing). *Karadeniz Araştırmaları((Journal for the Black Sea Studies)*, 38(38), 119-133.
- Eroğlu Doğan, E, Ekinci, R. , & Doğan, D. (2020). Examination of the studies related to science textbooks. *Journal of the Human and Social Sciences Researches(itobiad)*, 9 (5) , 3479-3499 . <http://www.itobiad.com/tr/pub/issue/57287/734864>
- Göçer, A. (2008). İlköğretim Türkçe ders kitaplarının ölçme ve değerlendirme açısından incelenmesi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(1), 197-210.
- Güven, S., & Püsküllü, M. A. (2017). The content analysis of the studies about life science textbooks. *The Journal of International Lingual Social and Educational Sciences*, 3(2), 75-86.
- Işıksalan, N. (2004). An Evaluation of Turkish Literature Textbooks-II (1950-2000). *Education and Science*, 29 (132), 48-57.
- Kanat, A. (2021). An assesment of the orientation of graduate theses on grammar teaching in turkish textbooks. *Inonu University Journal of the Graduate School of Education*, 8 (15), 19-34.
- Kazan Rencüzoğulları, Y. (2022). A research on the use of remote reconciliation in secondary education (grade 9, 10, 11 and 12) Turkish language and literature textbooks. (Thesis Number,732820).[Master's Theses, Hatay Mustafa Kemal University -Hatay].Council of Higher Education (YÖK) Thesis Center.
- Kemiksiz, Ö. (2022). A review of idioms in the Turkish/ Turkish language and literature coursebooks. *Journal of Ziya Gökalp Faculty of Education*, (41), 1-12.

- Kılıç, A. & Seven, S. (2007). *Konu alanı ders kitabı incelemesi (Subject area coursebook review)*. 6. Baskı, Pegem A Yayıncılık.
- Kırmıt, Ö. F. (2022). Evaluation of graduate thesis related rendered with history textbooks in turkey. *MECMUA International Journal Of Social Sciences*, 7(13), 171-181
- Kızılçaoğlu, A. (2003). Secondary schools geography textbook's evaluation criterions. *Marmara Coğrafya Dergisi*, (8), 19-33.
- Kuş, Y. (2022). The investigation of unit measurement and evaluation questions of Turkish language and literature course books according to renewed bloom taxonomy (Thesis Number. 742017).[Master's Theses, Yüzüncü Yıl University -Van].Council of Higher Education (YÖK) Thesis Center.
- Miles, M. B., & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded Sourcebook*. (2nd ed). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Nalçacı, A., & Ercoşkun M. H. (2005). The materials used in primary education social studies lesson. *Journal of Kazım Karabekir Education Faculty*, 11, 141-154.
- Özçakmak, H. (2017). New trends of the postgraduate researches on Turkish language education (2011-2015). *International Journal of Turkish Literature Culture Education (TLCE)*, 6(3), 1607-1618.
- Özgen, B. (1993). Türkiye'de ders kitapları sorunu ve çözüm yolları(The problem of textbooks and solutions in Turkey). *Education and Science*, 17(87), 48-59.
- Özkan, R. (2010). Protectionist values in Turkish education system: sample primary education course book. *International Journal of Human Sciences*, 7(1), 1124-1141.
- Patton, M. Q. (2002). *Qualitative research & evaluation methods*. Thousand Oaks: Sage Pub.
- Şimşek, Y., & Çinpolat, E. (2021). Readability features of high school Turkish language and literature textbooks. *Atatürk University Journal of Social Sciences Institute*, 25(1), 233-250.
- Tavşancıl, E., & Aslan, A. E. (2001). *Sözel, yazılı ve diğer materyaller için içerik analizi ve uygulama örnekleri (Content analysis and practice examples for verbal, written, and other materials)*. Epsilon.
- Turan, M. (2010). Thoughts of primary school teachers on course books and teaching materials. *Electronic Journal of Social Sciences*, 9(34), 1-16.
- Türkyılmaz, M., Can, R., & Karadeniz, A. (2010). Öğrenci görüşleriyle Türk edebiyatı ders kitaplarındaki metinlerin değerlendirilmesi/ The evaluation of texts in Turkish literature textbooks using students' opinions. *Abant İzzet Baysal University Journal of Faculty of Education*, 10 (1), 113-123.
- Veyis, F. (2019). The place of turkish language and literature schoolbooks in national values transferring: an analyze on actual books. *Millî Eğitim Dergisi (The Journal of National Education)*, 48(221), 141-157.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Qualitative research methods in the social sciences (Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri)*. (9. baskı). Seçkin Yayıncılık.

YÖK (Council of Higher Education) (2022).Yükseköğretim Kurulu Tez Merkezi/ Council of Higher Education (YÖK) Thesis Center. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/giris.jsp>

MASTER'S AND DOCTORAL THESES EXAMINED IN THE STUDY

Munzur, F. (1999). *Türk dili ve edebiyatı ders kitaplarında eleştirel düşünme eğitimi üzerine bir değerlendirme (Lise 1 ve 2 örnekleri) / A valuation on critical thinking education in the text books of Turkish language and literature*. (Thesis Number: 81700). Master's Theses, Gazi University -Ankara].Council of Higher Education (YÖK) Thesis Center.

Keleş, N. (2009). *Orta öğretim dokuzuncu sınıf Türk edebiyatı ders kitaplarındaki görsel zekâ, sosyal zekâ ve içsel zekâ unsurları üzerine bir araştırma./The researchis on the companents of visual, social and internal intelligances in the Turkish language and literature lesson book of high school at the 9th grade*. (Thesis Number: 234381). Master's Theses, Gazi University -Ankara].Council of Higher Education (YÖK) Thesis Center.

Uslu, K. (2010). *MEB 9. sınıf Türk edebiyatı ders kitabındaki metinlerin söz varlığı açısından değerlendirilmesi./The texts in Turkish litareture textbooks of MEB for 9. degree have, in terms of vocabulary*. (Thesis Number: 264151). Master's Theses, Marmara University -İstanbul].Council of Higher Education (YÖK) Thesis Center.

Güven, C. (2010). *On birinci sınıf Türk edebiyatı ders kitabı hakkında öğretmen ve öğrenci görüşleri: Zonguldak ili örneği./Evaluation of the 11th class Turkish literature text book from the perspective of teachers and students*. . (Thesis Number: 265157). Master's Theses, Zonguldak Karaelmas University-Zonguldak].Council of Higher Education (YÖK) Thesis Center.

Demir, C.C. (2010). *Türk edebiyatı ders kitaplarının programa uygunluğunun öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi / An evaluation on the Turkish literature coursebooks in term of curriculum according to teachers's Opinions*. . (Thesis Number: 273222). Master's Theses, Balıkesir University-Balıkesir].Council of Higher Education (YÖK) Thesis Center.

Demircan, T. (2010). *Orta öğretim dokuzuncu sınıf Türk edebiyatı ders kitaplarındaki temel değerlerin incelenmesi / Survey of basic values in high school education 9th grade Turkish literature lesson books*. (Thesis Number: 279573). Master's Theses, Gazi University -Ankara].Council of Higher Education (YÖK) Thesis Center.

Erdem, C. (2011). *Dil ve anlatım ders kitaplarındaki metinlerin kelime-cümle uzunlukları ve okunabilirlik düzeyleri üzerine bir değerlendirme / An evaluation on the texts's word-sentence lengt and readability levels in language and speech books*. (Thesis Number:

- 279757). [Master's Theses, Gazi University-Ankara]. Council of Higher Education (YÖK) Thesis Center.
- Ören, A. (2011). *Ortaöğretim Türk edebiyatı ve dil ve anlatım ders kitaplarında yer alan halk edebiyatı metinleri üzerine incelemeler / Studies on folk literature's texts in secondary education's Turkish literature and language and expression textbooks*. (Thesis Number: 280391). [Master's Theses, Gaziantep University-Gaziantep]. Council of Higher Education (YÖK) Thesis Center.
- Yiğit, E. (2011). *Orta öğretim 10. sınıf Türk edebiyatı ders kitabındaki metin altı sorularının ve etkinliklerin çoklu zekâ kuramı çerçevesinde incelenmesi / Examination of sub-text questions and activities in Turkish literature lesson book 10th grade of secondary education within the framework of multiple intelligence theory*. (Thesis Number: 290628). [Master's Theses, Gazi University –Ankara]. Council of Higher Education (YÖK) Thesis Center.
- Konur Ergene, S. (2011). *Ortaöğretim 10. sınıf öğrencilerinin 9. sınıf Türk edebiyatı ve dil ve anlatım ders kitaplarındaki kelimeleri öğrenme düzeyleri./Learning skills of high school 10th grade students on the words of 9th grade textbooks Turkish literature and language and expression*. (Thesis Number: 290528). [Master's Theses, Gazi University-Ankara]. Council of Higher Education (YÖK) Thesis Center.
- Uluçay, M. (2011). *İlköğretim 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki söz varlığının ortaöğretim Türk Dili ve Edebiyatı ders kitaplarındaki metinlere altyapı oluşturmada yeterliliği./The sufficiency of vocabulary in primary education Turkish course books of 6th 7th and 8th grades on preparing substructure for texts in secondary education Turkish Language and Literature course books* (Thesis Number:294122). Master's Theses, -Erzincan University-Erzincan].Council of Higher Education (YÖK).
- Taş, B. (2011). *MEB ortaöğretim 9, 10, 11 ve 12. sınıflarda okutulan Türk edebiyatı ders kitaplarındaki göstermeye bağlı edebi metinlerin öğretimi / Teaching literary text based on demonstration at the 9,10, 11, 12th grade Turkish literature coursebooks in the secondary scholls of the Ministry of National Education (MEB)* (Thesis Number: 296557). [Master's Theses, Akdeniz University-Antalya].Council of Higher Education (YÖK) Thesis Center.
- Oral, B. (2011). *Milli Eğitim Bakanlığı 9. sınıf Türk edebiyatı ders kitabında yer alan metin altı sorularının ve etkinliklerinin yapılandırmacı yaklaşıma uygunluğu./Compatibility of text questions and activities in the 9. class Turkish literature book of Ministry of National Education to constructivist approach*. (Thesis Number: 298441). [Master's Theses, Gazi University –Ankara]. Council of Higher Education (YÖK) Thesis Center.
- Atalay, B. (2011). *Türk edebiyatı ile dil ve anlatım ders kitaplarındaki halk edebiyatı metinlerinde yer alan değerler üzerine bir araştırma / A research about the values that*

take place in the folk-literature texts on Turkish literature via language and expression lecture notes. (Thesis Number: 298447). [Master's Theses, Gazi University-Ankara]. Council of Higher Education (YÖK) Thesis Center.

Korkmaz Yıldırım, M. (2011). *On birinci sınıf Türk edebiyatı ders kitabındaki Tanzimat sonrası şiirlerin öğretim programı açısından değerlendirilmesi./The post poems after Tanzimat on the eleventh grade Turkish literature book in education.* (Thesis Number: 298539). [Master's Theses, Marmara University –İstanbul]. Council of Higher Education (YÖK) Thesis Center.

Yiğit, E. (2011). *Liselerde okutulan 9. sınıf Türk edebiyatı ders kitabında bulunan coşku ve heyecanı dile getiren metinler ünitesi hakkında öğrenci görüşleri./The idease of the students about the passages that mention enththiasm and excitement in gthe class Turkish literature book read in ik high schools.* (Thesis Number: 300402). [Master's Theses, Karadeniz Technical University –Trabzon]. Council of Higher Education (YÖK) Thesis Center.

Bayrak Cömert, Ö. (2011). *1992 ve 2005 tarihli Türk dili ve edebiyatı öğretim programına göre hazırlanan MEB edebiyat (Türk edebiyatı) ders kitapları üzerine karşılaştırmalı bir değerlendirme çalışması / A comparative evaluation study about literature and Turkish literature textbooks published by Ministry of National.* (Thesis Number: 310780). Doctoral Theses, Gazi University -Ankara].Council of Higher Education (YÖK) Thesis Center.

Oğuz, S.(2011). *10. sınıf Türk edebiyatı ders kitaplarındaki divan şiiri bölümünün öğretim programı açısından değerlendirilmesi / To evaluation the divan poems, which are according to the literature curriculum in high school literature boks.* (Thesis Number: 319487). Master's Theses, Marmara University -İstanbul].Council of Higher Education (YÖK) Thesis Center.

Kuduban, Ö. (2012). *Türk edebiyatı ders kitaplarındaki etkinliklerin uygulanmasıyla ilgili öğretmen görüşleri: Trabzon örneği / Teachers' views on the application of the activities in turkish literature textbooks: The case of Trabzon.* (Thesis Number: 322011). [Master's Theses, Karadeniz Technical University-Trabzon]. Council of Higher Education (YÖK) Thesis Center.

Cin, Z. (2012). *Ortaöğretim Türk edebiyatı ders kitaplarında yer alan halk edebiyatı metinlerinin Türk edebiyatı öğretim programındaki kazanımlar açısından değerlendirilmesi / In Turkish literature in secondary school textbooks education program outcomes evaluation of Turkish literature of folk literature texts.* (Thesis Number:357652). [Master's Theses, Dicle University-Diyarbakır]. Council of Higher Education (YÖK) Thesis Center.

Uysal, O. (2014). *Ortaöğretim Türk edebiyatı ders kitaplarının temel beceriler açısından*

- incelenmesi / Investigation of the Turkish literature books used in high schools in terms of the basic skill. (Thesis Number: 366248). [Master's Theses, Gazi University-Ankara]. Council of Higher Education (YÖK) Thesis Center.*
- Uyar, F. (2014). *İlk Türk Dili ve Edebiyatı ders kitapları üzerine inceleme 1870-1910 (Mi'Yaru'l-Kelam - Tedrisat-ı Edebiye - Tarih-i Edebiyat-ı Osmaniye)./Review of the first Turkish Language and Literature textbooks 1870 - 1910 (Mi'Yarul-Kelam - Tedrisat-ı Edebiye - Tarih-i Edebiyat-ı Osmaniye). (Thesis Number: 380241). [Master's Theses, Karadeniz Technical University-Trabzon]. Council of Higher Education (YÖK) Thesis Center.*
- Aydın, M. (2014). *10. sınıf Türk edebiyatı ders kitabının işlevselliği ve müfredata uygunluğunun öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi./An evaluation of the functionality of the tenth grade Turkish literature textbook and its conformity to the national curriculum based on teachers' opinions. (Thesis Number: 385692). [Master's Theses, İstanbul Aydın University –İstanbul]. Council of Higher Education (YÖK) Thesis Center.*
- Gediz, F. (2014). *12. sınıf Dil ve Anlatım ders kitabının yapılandırmacı öğrenme yaklaşımına uygunluğunun öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi./The evaluation of the properness of the 12th grade Language and Expression course book to the constructive learning approach according to teachers' opinions. (Thesis Number: 388207). [Master's Theses, Gazi University-Ankara]. Council of Higher Education (YÖK) Thesis Center.*
- Bağçevan, İ. (2015). *MEB ortaöğretim dil ve anlatım ders kitaplarındaki basit zaman çekimli fiillerde zaman ve görünüş./Tense and aspect in verbs of simple tenses in MEB secondary school language and expressions textbooks. (Thesis Number: 412057). [Master's Theses, Pamukkale University-Denizli]. Council of Higher Education (YÖK) Thesis Center.*
- Türkmen, T. (2015). *Ortaöğretim 10. sınıf Türk edebiyatı ders kitabında yer alan destan metinlerinin çoklu zekâ kuramı çerçevesinde incelenmesi./The investigation of sagas, located in the textbooks of secondary education of 10th grades according to multiple intelligences theory. (Thesis Number: 419396). [Master's Theses, Gazi University-Ankara]. Council of Higher Education (YÖK) Thesis Center.*
- Kılınç, A. (2016). *Ortaöğretim Türk edebiyatı ders kitaplarında geçen halk şiiri metinlerinde kültür aktarımı / Culture transfer by folk poetry texts that take place in secondary education Turkish literature course books. (Thesis Number: 436761). [Master's Theses, Akdeniz University-Antalya]. Council of Higher Education (YÖK) Thesis Center.*

- Kılıçer, A. (2016). *MEB 10. sınıf dil ve anlatım ders kitabında yer alan fiillerde birleşik kip ve zaman konusunun adlandırılması ve öğretilmesi./Nomenclature and teaching of compound mode and tense issues in 10th grade textbooks of the Ministry of Education language and lecture lesson.* (Thesis Number: 450213). [Master's Theses, Gazi University-Ankara]. Council of Higher Education (YÖK) Thesis Center.
- Kayacan, F. (2016). *11. sınıf Türk edebiyatı ders kitabındaki metinlerin yapıları ve işleme yöntemlerinin değerlendirilmesi./Evaluation of 11th grade Turkish literature book's text structures and processing methods.* (Thesis Number: 450234). [Master's Theses, Gazi University-Ankara]. Council of Higher Education (YÖK) Thesis Center.
- Hazım, S. (2016). *Ortaöğretim Türk dili ve edebiyatı ders kitaplarında yer alan hikâye ve roman metinlerinin değerler açısından incelenmesi / Examination of the story and novel texts in Turkish language and literature textbooks in terms of values.* (Thesis Number: 589506). [Master's Theses, Gazi University-Ankara]. Council of Higher Education (YÖK) Thesis Center.
- Kılıç, S. (2019). *Türk dili ve edebiyatı öğretmenlerinin 9. sınıf Türk dili ve edebiyatı ders kitabı (2017-2018) hakkındaki görüşleri (Ankara ili Çankaya örneği)/The views of grade 9 Turkish language and literature and teachers on the grade 9 Turkish language and literature course book (2017- 2018) (City of Ankara Çankaya example).* (Thesis Number: 589686). [Master's Theses, Gazi University-Ankara]. Council of Higher Education (YÖK) Thesis Center.
- Aslan, R. (2019). *9 ve 10. sınıf Türk edebiyatı ile dil ve anlatım ders kitaplarında değer öğretimi / Values education in 9th and 10th grades' books of Turkish literature with language and expression.* (Thesis Number: 595195). [Master's Theses, Gazi University-Ankara]. Council of Higher Education (YÖK) Thesis Center.
- Bektaş Çakmakçı, S. (2020). *9. sınıf Türk dili ve edebiyatı ders kitabındaki masal metinlerinin hedef kitleye kazandırmak istediği bilgi ve değerler açısından incelenmesi / The analysis of tale texts in the 9th class Turkish language and literature co-coursebook in terms of the knowledge and values wanted to gain to the target group.* (Thesis Number: 608950). [Master's Theses, Gazi University-Ankara]. Council of Higher Education (YÖK) Thesis Center.
- Ceyhun, Y. (2021). *Ortaöğretim Türk dili ve edebiyatı ders kitaplarında yer alan tiyatro metinlerinin değerler eğitimi açısından incelenmesi/The analysis of drama texts in the secondary school books of Turkish language and literature in terms of values education.* (Thesis Number: 673327). [Master's Theses, Gazi University-Ankara]. Council of Higher Education (YÖK) Thesis Center.
- Altundal, S. (2021). *Ortaöğretim 2. kademe Türk dili ve edebiyatı ders kitaplarındaki kadın*

imajının -100 temel eser serisi kapsamında- Türk romanları açısından değerlendirilmesi/Evaluation of women's image in secondary education turkish language and literature course books-in the scope of -100 basic works series- from the points of turkish romans. (Thesis Number: 680952). [Master's Theses, Gazi University-Ankara]. Council of Higher Education (YÖK) Thesis Center.

Kazan Rencüzoğulları, Y. (2022). *Ortaöğretim (9, 10, 11 ve 12.sınıf) Türk Dili ve Edebiyatı ders kitaplarında uzak bağdaştırma kullanımı üzerine bir araştırma/A research on the use of remote reconciliation in secondary education (grade 9, 10, 11 and 12) Turkish Language and Literature textbooks (Thesis Number: 732820). [Master's Theses, Hatay Mustafa Kemal University-Hatay]. Council of Higher Education (YÖK) Thesis Center.*

Keskinder, K. (2022). *Ortaöğretim Türk Edebiyatı ders kitaplarındaki metin altı sorularının Bloom'un bilişsel alan taksonomisinin bilişsel süreç boyutuna göre incelenmesi / Examination of sub-text questions in Secondary Turkish Literature textbooks according to the cognitive process dimension of Bloom's Cognitive Field Taxonom. (Thesis Number: 740212). [Master's Theses, İnönü University-Malatya]. Council of Higher Education (YÖK) Thesis Center.*

Kuş, Y. (2022). *Yenilenmiş bloom taksonomisine göre Türk dili ve edebiyatı ders kitaplarının ünite ölçme ve değerlendirme sorularının incelenmesi/The investigation of unit measurement and evaluation questions of Turkish language and literature course books according to renewed bloom taxonomy. (Thesis Number: 742017). [Master's Theses, Van Yüzüncü Yıl University-Van]. Council of Higher Education (YÖK) Thesis Center.*

Çelik, S. (2022). *Türk Dili ve Edebiyatı ders kitaplarının eleştirel düşünme açısından değerlendirilmesi/Evaluation of Turkish Language and Literature textbooks in terms of critical thinking. (Thesis Number: 746393). [Master's Theses, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi-Muğla]. Council of Higher Education (YÖK) Thesis Center.*

Çatal, S. (2022). *Ortaöğretim Türk dili ve edebiyatı ders kitaplarında ölçme ve değerlendirme: Yürürlükteki kitaplar üzerine bir inceleme / Assessment and evaluation in secondary education Turkish language and literature tour books: A review on current books. (Thesis Number:757128). [Master's Theses, Atatürk University-Erzurum]. Council of Higher Education (YÖK) Thesis Center.*

EXAMINATION OF TURKISH TEXTBOOKS IN TERMS OF TRANSFER ON ENVIRONMENTAL EDUCATION

¹**Abdulkadir Kırbas**

Atatürk University, Kâzım Karabekir Faculty of Education, Turkey,

 <https://orcid.org/0000-0001-9846-0256>

²**Mesut Bulut**

Atatürk University, Kâzım Karabekir Faculty of Education, Turkey,

 <https://orcid.org/0000-0002-0733-0964>

Abstract

After the Industrial Revolution, the rapidly developing industrialization in the world brought environmental pollution, which has become a global problem. Environmental issues, such as drinking water contamination, air and soil pollution, the gradual loss of arable land, radioactive pollution, and global warming, which were initially thought to be regional issues, have come to be recognized as issues that threaten not only that region but the entire world. Therefore, the most important feature of environmental pollution and environmental problems is that they are not regional but global. In this respect, minimizing environmental pollution, which is closely related to all nations of the world and has become a global problem, will only be possible with a qualified and continuous environmental education that will develop positive attitudes and value judgments of individuals towards the environment. The increase in environmental concerns, especially in the last twenty years, has revealed the necessity to include more environmental awareness in education programs for primary and secondary school children to develop positive attitudes and values towards the environment. Thanks to an effective, systematic, and purposeful environmental education given to individuals in childhood and youth, the development of empathy in their behavior related to the environment will help individuals show a nature-friendly attitude. For this reason, the states, which are advanced in the field of education, have started to give more importance to environmental education. An effective learning area has been tried to be created by including this concept in curricula and course materials. This study aims to reveal the handling of environmental education in Turkish lessons, which is a global problem, which the whole world conveys to its citizens through systematic, programmed, and continuous education. In line with this purpose of the study, the texts on the theme of "Nature and the Universe" in the middle school 5th-grade Turkish textbook were examined. The level of knowledge, skills, values, and attitudes that the individual will gain in the cognitive and affective context related to environmental education, which is aimed to be transferred to the students through texts, has been determined.

Keywords: Turkish Course Curriculum, Turkish Textbook, environmental education, Nature and Universe theme

1. INTRODUCTION

With the developing technology, many factors such as industrialization and rapid population growth have revealed environmental pollution, a universal problem. Today, people's unconscious use of the environment for their purposes has led to the deterioration of the natural balance of nature. In this respect, the environmental issue has been accepted as a global issue that is the most discussed by developed countries in recent years. The first studies against environmental problems on an international scale started in the 1970s. Environmental education was first taken at the United Nations Conference on the Human Environment held in Stockholm in 1972, and the importance of environmental education was emphasized at this conference (Ünal and Dımışkı, 1999). Individuals become aware of their environment through environmental education and gain skills, knowledge, and experience to solve problems related to the environment they live in (Vaughan, Gack, Solorazano & Ray 2003). In addition, Baez, Knamiller, and Smyth (1987) define environmental education as the process of making sense of attitudes, values, and concepts related to the environment of individuals. One of the main aims of environmental education is to raise individuals who are aware of the environmental problems that threaten the whole world and have the knowledge and skills to solve these problems. Environmental education is among the most important functions of creating a more livable environment in individuals to develop sensitivity and awareness towards the environment (Hungerford ve Peyton, 1976; UNESCO, 1997; Roth, 1992; Hsu, 2004, Gökçe et al., 2007: 455). In this context, most countries have developed environmental education programs. The main objective of these programs is to raise environmental awareness in individuals and to protect the balance of nature, as well as to create awareness and sensitivity towards the environment in individuals.

In today's society, raising environmentally sensitive individuals should start with an effective education program at an early age. According to Stevenson (2007: 146), he stated that environmental education to be given to students should begin in childhood and especially with secondary education. In this respect, having the necessary values and attitudes in terms of protecting the conscious and sensitive environment towards the environment one lives in is among the most important goals of environmental education. In short, the main purpose of environmental education is to protect the environment, natural resources, and nature. While providing environmental education, not only transfers theoretical knowledge to the individual but also creates a permanent behavioral change to protect the natural environment should be created. Creating a permanent behavioral change in the student, being able to solve the environmental problems that arise in the environment and globally, and being effective in these problems are the points that should be transferred to the student in environmental education.

Environmental education should be started at an early age to fulfill the desired goals of the individual. Studies conducted in our country show that families are insufficient in developing the expected attitude towards the environment. For this reason, environmental education should not be left to chance, and environmental education should be started in primary and secondary schools in a conscious and planned manner.

It is accepted that middle school students are in the most sensitive period in environmental education. In this respect, giving effective and planned environmental education to children in

this age period is of great importance for the child to become an environmentally sensitive individual in later years. Studies show that environmental education given by families in our country does not create sufficient values and attitudes that children should have toward the environment. This situation

It reveals the importance of an effective environmental education to be given to children in primary and secondary school periods. When the education programs implemented in our country in the 2000s are examined, it is seen that environmental education is not given enough importance and this subject is not included in the textbooks (Ünal et al. 1999, Külköylüoğlu 2000, Kızıroğlu 2000, Şimşekli, 2004). In this context, to provide effective environmental education, especially to primary and secondary school students, it is necessary to include texts, activities, and examples related to this subject in the textbooks, which have an important place in the course materials.

According to Gökçe, Kaya, Aktay, and Özden (2007), the most important reason for environmental problems in the century we live in is people's insensitivity to the environment, changing human needs, and unconscious consumption of natural resources. In this respect, to minimize the global environmental problems experienced, the importance of the curriculum that gives importance to environmental education, and especially the textbooks, increases. Thanks to the effective environmental education that will be given in childhood, students will develop a positive attitude towards the environment and offer suggestions for the solution of the problems that arise for the protection of the environment, and they will have a significant awareness of this issue (Yalçınkaya, 2012).

Today, the environmental education given to students in schools is aimed to change individuals and societies emotionally and behaviorally to the environment they live in. Thus, countries will have brought their future generations to a more environmentally sensitive level. Developed countries have given more importance to this issue at international conferences and have meticulously taken the necessary steps to prevent climate change and unconscious pollution of the environment. As a result of this, they updated their education programs and developed course materials in this direction.

Today, the environmental education given to students in schools is aimed to change individuals and societies in terms of the affective and behavioral aspects of the environment they live in. Thus, countries will have brought their future generations to a more environmentally sensitive level. Developed countries have given more importance to this issue at international conferences and have meticulously taken the necessary steps to prevent climate change and unconscious pollution of the environment. As a result of this, they updated their education programs and developed course materials in this direction. In addition, non-governmental organizations, universities, municipalities, and each unit at every level of the education process have started to give seminars and conferences on environmental education. Demir and Yalçın (2014) stated that this education is not at a sufficient level in our country and that the necessary sensitivity to environmental education is not shown. The main reasons for this are the inability to analyze the social structure thoroughly and the inability to convey the necessary and sufficient information on the subject of environmental awareness. The fact that these organizations, which have an important task in raising awareness of the society, do not have

rich materials and the lack of sufficient presentation information on environmental education of the people in charge are the factors that hinder environmental education. These deficiencies seen in our country show that the desired targets in environmental education for students have not been achieved (Çolakoğlu, 2010). This situation in our country's education system and other stakeholder organizations clearly shows that both the individuals in the society and the students do not have a positive attitude and value towards the environment and that the desired behaviors against environmental problems are not sufficient (Erten, 2004). Taşkın and Şahin (2008) state that raising an environmentally conscious individual in society will begin with an environmental education given before school. The training that will be given to transform environmental awareness into behavior at other levels, starting from the preschool period, will enable these individuals to become more conscious about environmental problems in the future. Developed countries first included environmental education in their curricula and developed course contents suitable for these programs.

When the studies on primary and secondary school curriculums are examined, there is no elective or compulsory course under the title of environmental education. It is seen that in the units in the textbooks in different branches, some concepts related to the environment and some practices related to environmental education, in which the activities are carried out, are included (Demir, Yalçın: 2014: 8).

The Turkish Course Curriculum, which was renewed in 2019, did not remain indifferent to environmental pollution, which has become a global problem in our country, and included this subject in the curriculum and Turkish textbooks, especially in the Turkish course. Turkish Course Curriculum and Turkish textbooks are designed with themes, texts, and activities for students to be sensitive to the environment.

1.1. The aim of the study

In today's world, which is rapidly developing and constantly changing in social, cultural, and technological terms, the functions of education have changed significantly along with the definition of education. In the century we live in, one of the most important functions of education is to protect and recognize the natural environment in which people live, to give information about using natural resources in a balanced and efficient manner, and to transform this into behavior. The rapid depletion of natural resources, climate change, pollution of potable water, reduction of agricultural lands, natural disasters, deterioration of the ecosystem, and damage to natural habitats and the environment by people have become the main problems for educators. For this reason, if serious and permanent measures are not taken against rapidly increasing environmental problems, these problems that threaten all humanity in the coming years will come to an unmanageable level. In this context, environmental education, which means creating environmental awareness and gaining a positive attitude toward the environment, has become the main issue to be emphasized today. Environmental education is an educational process that is carried out primarily in the family and then in schools. If the individual has not received sufficient education in this regard in the family where he was born and grew up, environmental education to be given in schools becomes more important. Therefore, the scope, content, and definition of the education to be given to middle school

students, especially for the protection of the natural environment, will be effective in gaining a positive attitude and value toward the environment in students (Ünal and Dımışkı, 2009: 6).

Teaching Turkish has an important role in gaining the desired attitudes and values to social and natural life in students, and in becoming a good individual and citizen as well as the socialization of the student. In Turkish teaching, special attention should be paid to the development of the affective aspects of the students. Because values and attitudes will be formed at an early age of the individual and these values and attitudes will hardly change, the importance of transferring values to students in these periods will increase even more. Depending on this fact, environmental education and creating environmental awareness have become the issues that Turkish teaching focuses on. Studies show that effective information will lead to a positive attitude change in individuals (Morgan, 1991; Uçar, 2008: 45). In addition, it has been emphasized that the affective dimension of attitudes will change as a result of interaction with the individual, concept and different materials (Özyürek, 2005). It has also been proven that a change of attitude will be possible with the creation of experience, practice, and awareness about the transferred subject (Uçar, 2008). In this respect, environmental education should be given to the student first in the family, and then it should be continued in schools in a systematic, planned, and purposeful way.

First of all, European Union countries and other countries decided to act jointly against the environmental problem and changed their education programs (Alım, 2006: 601). In this context, the renewed Turkish Curriculum gave importance to environmental education and included the theme of *Nature and the Universe* and sub-topics such as *planets, day, animals, climate, snow, landscapes, seasons, colors, space, rain, earth, stars, time consciousness*, which were suggested to be conveyed in this theme. (MEB, 2019: 16). This study aims to examine the texts on the theme of *Nature and the Universe* in the 5th-grade Turkish textbook, which has been accepted as a textbook for 5 (five) years starting from 2019-2020 academic year, in terms of environmental education transfer.

2. METHOD

In this part of the study, the method of the research, the collection of data, and the analysis of the data are given.

2.1. Model of the Research

This study, which examines the elements of the theme "Nature and the Universe" in Turkish textbooks, is qualitative. Qualitative research methods were used in the determination of the study group of the research, in the data collection and acquisition phase, and the analysis of the collected data. Qualitative studies allow the researcher to provide in-depth information (Patton, 1987; Yıldırım & Şimşek, 2005). Qualitative research is generally used to express scientific approaches that use interpretations instead of numerical data to try to explain some events and situations (Sönmez & İlgün, 2018: 375).

2.2. Data collection tool

The data of the research are included in the 5th-grade Turkish textbook, which was accepted as a textbook for 5 (five) years starting from the 2019-2020 academic year, with the decision of the Board of Education and Discipline dated 18.04.2019 and numbered 8 (45th of the attached list). The texts on the theme of "Nature and the Universe" (Baran and Diren, 2020) were examined and obtained by document analysis/documentary scanning. Document review is a qualitative research data collection tool in which the content and contents of written, electronic documents and all kinds of printed sources are examined in a systematic and detailed manner (Wach & Ward, 2013).

2.3. Analysis of Data

The data obtained through document review is explained with descriptive analysis. In the descriptive analysis, themes are determined in advance, data are summarized within this framework, and themes are interpreted. Descriptive analysis aims to strikingly reflect the information that needs to be researched, by regularly including direct quotations. The aim here is to express the obtained data in a meaningful way and to reach the connections and concepts (Yıldırım & Şimşek, 2013: 256-259). While obtaining the data for the research, five lecturers working in the field of Turkish Education and Turkish Language and Literature Education and five Turkish teachers working in the 5th grade working in public schools were asked to read the texts separately and put them on the chart. The charts were checked by the researchers for the last time and the data were analyzed by considering the commonly marked subtopics.

3. Findings and Interpretation

In this section, the findings and interpretation of the research are given.

Table 1: The level of inclusion of sub-topics in the theme of "Nature and the Universe" in the Turkish 5th Grade Turkish textbook

In 2019 TCC Subtopics in the "Nature and the Universe" Theme	Texts on the Theme of Nature and the Universe				
	Bu Nehir Bizim	Okland Adası	Deprem	Sakın Kesme (Dinleme/İzleme Metni)	Yarın Gene Sabah Olacak (Serbest Okuma Metni)
Plants	+	+	-	+	+
Living beings	+	+	-	+	+
Environment	+	+	-	+	+
Environmental protection	+	+	-	+	+
Nature	+	+	-	+	+
Natural events	-	+	+	-	-
Natural disasters	-	-	+	-	-
World	+	+	-	+	-

Universe	-	-	-	-	+
Night	-	-	-	-	+
Planets	-	-	-	-	-
Daytime	-	-	-	-	-
Animals	+	+	-	+	+
Climate	+	+	-	+	+
Snow	-	-	-	-	-
Landscapes	+	+	-	+	+
Seasons	+	-	-	+	+
Space	-	-	-	-	-
Rain	+	+	-	+	+
Earth	+	+	+	+	+
Stars	-	-	-	-	-
Time	-	-	-	-	-
Consciousness					

The level of transferring and taking place in the texts of the sub-topics sought to be transmitted to pupils through the texts on the theme of Nature and the Universe in the 5th-grade Turkish textbook was assessed in the chart.

When the chart is examined, concepts like plants, living things, environment, environmental protection, nature, world, animals, landscapes, seasons, rain, and earth, which are sub-topics that should be included in the theme of Nature and Universe in the text "Bu Nehir Bizim" are transferred to the students. Natural occurrences, natural catastrophes, the universe, darkness, planets, snow, space, stars, and time consciousness were not included in the book and were not communicated to the pupils.

The sub-topics of plants, living things, environment, environmental protection, nature, natural occurrences, world, animals, climate, landscapes, earth, and climate were offered in the book "Okland Adası" and these values were imparted to the pupils. Natural catastrophes, the universe, night, planets, day, snow, seasons, space, stars, and time consciousness were not included in the book and were not communicated to the pupils.

When the text "Deprem" is analyzed in the table, it is clear that themes such as natural events, natural catastrophes, and the earth are particularly stressed and transmitted to pupils through the book's phrases and examples. Plants, living things, the environment, environmental protection, the earth, universe, night, planets, day, animals, climate, snow, landscapes, seasons, space, rain, stars, and time consciousness are not included in the text and are not communicated to the pupils.

Plants, living things, environment, environmental protection, nature, world, animals, climate, and landscapes are examined when the inclusion levels of the concepts included in the theme of Nature and the Universe in the text named "Sakın Kesme" (Listen/Watch Text) and suggested to be included in Turkish textbooks in the Turkish Course Curriculum are examined. These principles were communicated to the pupils through the use of sub-topics such as seasons, rain, and soil. Natural occurrences, natural catastrophes, the universe, night, planets, day, snow, stars, and time consciousness have been judged to be absent from the text and are not communicated to pupils.

Free reading texts are texts written by the subject and sub-theme/topics presented in textbooks by the principles outlined in the Turkish Language Curriculum. Sub-topics such as plants, living things, environment, environmental protection, nature, the universe, night, animals, climate, landscapes, seasons, rain, and earth are explored when the text titled "Yarın Gene Sabah Olacak" in the 5th-grade Turkish textbook is reviewed. The location has been assigned. Natural occurrences, natural catastrophes, the earth, planets, snow, space, stars, and time consciousness are not mentioned in the book.

4. Conclusion and Suggestions

Environmental contamination is one of the issues that the entire globe is concerned about. The relevance of environmental education is growing as environmental issues approach unmanageable proportions and environmental consciousness grows. Many people agree that education is the most effective preventative measure. As a result, all nations throughout the world have taken significant steps in environmental education, making it a state and education policy to promote citizens' environmental consciousness. Many organizations, including UNESCO, Ministries of Environment, universities, municipalities, and certain non-governmental organizations, do environmental education research (imşekli, 2004: 84). Its goal has been to raise environmentally conscious persons who are aware of their surroundings and work to safeguard the environment. To that end, our country incorporated environmental education into the revised Turkish Language Curriculum, to transfer environmental education to secondary school students through texts developed with a student-centered teaching approach and plentiful activities in Turkish textbooks.

The 5th-grade Turkish textbook, which was recognized as a textbook for 5 (five) years beginning with the 2019-2020 academic year, was used in this study, according to the decision of the Ministry of National Education, Board of Education and Discipline, dated 18.04.2019 and numbered 8 (in the 45th row of the attached list) the themes and sub-topics (MEB, 2019: 16) that should be included in the Turkish Language Curriculum's subject of "Nature and the Universe" were evaluated in terms of their level of participation and transfer to pupils.

The subject of "Nature and the Universe" is covered in the third theme of the Turkish textbook under consideration. (Baran and Diren, 2020: 68-100). Five texts are featured in the Nature and Universe theme: "Bu Nehir Bizim, Okland Adası, Deprem, Sakın Kesme (Listening/Watch Text), Yarın Sabah Gene Sabah Olacak (Free Reading Text)." The following findings were derived based on these studied texts.

When the texts on the theme of Nature and the Universe are examined holistically, only "earth" appears in all five texts, with "plants, living things, environment, environmental protection, nature, animals, climate, landscapes, rain" appearing four texts and "seasons, natural events" appearing in three texts. It has been determined that having the topics "natural catastrophes, the universe" in a book is adequate to teach these environmental education issues to kids. Subjects such as "space, stars, time consciousness, planets, and day" are not mentioned in the book. According to the findings of the study, the 5th-grade Turkish textbook is unsatisfactory in terms of taking place and transferring the themes "earth, natural occurrences, the universe, night, day, snow, seasons, space, stars, natural catastrophes, time consciousness" connected to environmental education.

The results of the research are similar to the results of the study conducted by Yılmaz et al. (2002), Atasoy and Ertürk (2008), Tanrıverdi (2009), Demir and Yalçın (2014), Alım (2016), Akınoğlu and Sarı (2009).

The following recommendations were given based on the research findings.

* Grade-appropriate sample reading, listening/watching, and free reading texts should be chosen to convey each sub-topic in the Nature and Universe theme.

* Other grade levels can study the Nature and Universe theme's inclusion levels.

* Other themes and sub-topics in the Turkish Language Curriculum, as well as their amount of inclusion in Turkish textbooks, can be investigated.

References

KAYNAKÇA

- Alım, M. (2006). Avrupa birliği üyelik sürecinde Türkiye’de çevre ve ilköğretimde çevre eğitimi, *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 6 Cilt:14 No:2 599-616.
- Atasoy, E., & Ertürk, H. (2008). İlköğretim öğrencilerinin çevresel tutum ve çevre bilgileri üzerine bir alan araştırması. *Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10(1), 105-122.
- Akinoğlu, O., & Sarı, A. (2009). İlköğretim programlarında çevre eğitimi, *Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, Sayı: 30, Sayfa: 5-29
- Baez, A.V., Knamiller, G.W. & Smyth, J.C. (1987). *The environment and science and technology education*. A. Wheaton and Co. Ltd. Exeter.
- Baran., Ş., Ç., & Diren., E. (2022). *Ortaokul ve imam-hatip ortaokulu Türkçe 5. ders kitabı*. Anıttepe Yayıncılık, Ankara.
- Çolakoğlu, E., 2010. Haklar söyleminde çevre eğitiminin yeri ve Türkiye’de çevre eğitiminin anayasal dayanakları. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 88, 151–171.
- Demir, E., & Yalçın, H. (2014). Türkiye’de Çevre Eğitimi, *Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi* 7 (2): 07-18,
- Erten, S., (2004). Çevre eğitimi ve çevre bilinci nedir, çevre eğitimi nasıl olmalıdır? *Çevre ve İnsan Dergisi*, *Çevre ve Orman Bakanlığı Yayın Organı*, 65/66, 2006/25.
- Gökçe, N., Kaya, E., Aktay, S. & Özden, M., (2007). İlköğretim öğrencilerinin çevreye yönelik tutumları. *İlköğretim Online*, 6(3), 452-468.
- Hausbeck, K.W., Mılbrath, L.W., & Enright, S.M., (1992). Environmental knowledge, awareness and concern among 11 th-grade students. new york state. *Journal of Environmental Education*, Vol:24, Nu:1, London, Page:31.
- Hsu, S.-J. (2004). The effects of an environmental education program on responsible environmental behavior and associated environmental literacy variables in Taiwanese college students. *The Journal of Environmental Education*, 35(2): 37-48.
- Hungerford, R. H. & Peyton, R. B. (1976). Teaching environmental education. *Portland, ME*:
- Kızıroğlu İ. (2000). Türk eğitim sisteminde çevre eğitimi ve karşılaşılan sorunlar, V. *Uluslararası Ekoloji ve Çevre Sorunları Sempozyumu: Çevre Eğitimi*, 1-2 Kasım, Ankara.
- Külköylüoğlu O. (2000). Çevre eğitiminde yapısal unsurlar ve amaçlar üniversitelerin eğitimde önemi, V. *Uluslararası Ekoloji ve Çevre Sorunları Sempozyumu*, 2000, Ankara

- MEB (2019). Türkçe dersi öğretim programı (ilkokul ve ortaokul 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. sınıflar). *Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları*.
- Morgan, C. T. (1991). *Psikolojiye Giriş. 8. Baskı* (çev. Hüsnü Arıcı, Orhan Aydın ve diğerleri), Hacettepe Üniversitesi Psikoloji Bölümü Yayınları, Ankara.
- Özyürek, M. (2005). *Bireysel farklılıkları inceleme yaklaşımları*. Ankara, Kök Yayıncılık.
- Roth, C. E. (1992). Environmental literacy: its roots, evolution and directions in the 1990s. Columbus, OH: *ERIC Clearinghouse for Science, Mathematics, and Environmental Education*.
- Patton, M.Q. (1990). *Qualitative Evaluation and Research Methods* (2nd ed.). *Newbury Park: CA. Sage*
- Sönmez, S., & İlgün, G. (2018). Nitel araştırma yöntemlerinin sağlık hizmetleri bağlamında incelenmesi. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21(40), 375-400.
- Stevenson, R. B. (2007). Schooling and environmental education: Contradictions in purpose and practice. *Environmental Education Research*, 13(2), 139-153.
- Şimşekli, Y. (2004). Çevre Bilincinin Geliştirilmesine Yönelik Çevre Eğitimi Etkinliklerine İlköğretim Okullarının Duyarlılığı, *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi XVII* (1), 2004, 83-92.
- Tanrıverdi, B. (2009). Sürdürülebilir çevre eğitimi açısından ilköğretim programlarının değerlendirilmesi, *Eğitim ve Bilim Education and Science*, Cilt 34, Sayı 151, 89-103.
- Taşkın, Ö. & Şahin, B. (2008). Çevre kavramı ve altı yaş okul öncesi çocuklar. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(23), 1-14.
- Uçar, C. (2008). *Farklı gelişenleri kabul edici tutum geliştirme programının normal gelişen öğrenci tutumlarının değişimine etkisi*, (yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- UNESCO (1997). *Educating for a sustainable future. A transdisciplinary vision for concerted action*. Paris:
- Ünal, S. & Dımışkı, E. (1999). Unesco-unep himayesinde çevre eğitiminin gelişimi ve Türkiye’de ortaöğretim çevre eğitimi, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16-17: 142- 154
- Vaughan, C., Gack, J., Solorazano, H. & Ray, R. (2003). The effect on environmental education on schoolchildren, their parents, and community members: a study of intergenerational and intercommunity learning. *The Journal of Environmental Education*. 34(3), 12-21.
- Wach, E., & Ward, R. (2013). Learning about qualitative document analysis, *IDS practice paper in brief*, (13), ss.1-10.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. (Genişletilmiş 9. baskı). Seçkin Yayıncılık.

Yalçinkaya, E., (2012). İlköğretim 6. sınıf öğrencilerinin çevre sorunları farkındalık düzeyleri. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 25, 137–151.

Yılmaz, A., & Morgil, İ., Aktuğ, P., ve Göbekli, İ. (2002). Ortaöğretim ve üniversite öğrencilerinin çevre, çevre kavramları ve sorunları konusundaki bilgileri ve öneriler, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 22, 156-162.

OKUL ÖNCESİ ÖĞRETMENLERİNİN ANAOKULLARINDA KARŞILAŞTIĞI SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Prof. Dr. NECDET KONAN¹. ÖZGÜL ÖZDEMİR PEKTAŞ²

¹ İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü,

ORCID: 0000-0001-6444-9745

² İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans öğrencisi, Okul Öncesi Öğretmeni, ORCID ID: 0000-0002- 6046-6123

ÖZET

Bu araştırmanın temel amacı okul öncesi öğretmenlerinin anaokullarında karşılaştığı sorunlar ve çözüm önerilerini belirlemektir. Bu amaçla olgubilim deseninde nitel bir araştırma gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın çalışma grubunu 2021-2022 öğretim yılında Malatya ilindeki anaokullarında görev yapan, okul öncesi öğretmenlerinin karşılaştıkları sorunlar ve çözüm önerilerine ilişkin görüşlerini belirten 32 okul öncesi öğretmeni oluşturmaktadır. Araştırmanın veri toplama aracı, araştırmacılar tarafından geliştirilen ve iki bölümden oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formudur. Bu yarı yapılandırılmış görüşme formunun birinci bölümünde katılımcı okul öncesi öğretmenlerinin cinsiyeti, öğretmenlikteki kıdemi, görev yaptığı okulun bulunduğu yerleşim yerini, belirlemeyi amaçlayan üç soru yer almaktadır. İkinci bölümde ise okul öncesi öğretmenlerinin karşılaştıkları sorunları ve bunların çözümüne ilişkin önerilerini belirlemeyi amaçlayan altı açık uçlu soru yer almaktadır. Elde edilen veriler içerik analizi ile çözümlenmiştir. Araştırmanın sonucunda yöneticilerin mobbing uygulamaları, öğretmenler arasında rekabet ortamının ve kıskançlığın olması, öğrenciler arasında davranış bozukluğu ve kuralsızlıkların bulunması, velinin öğretmene ve sınıf içine müdahalesi, materyal eksikliği, yardımcı personelin hitap şekli ve yaklaşımları temel sorunlar olarak belirtilmiştir. Bu sorunların çözümüne yönelik olarak doğru iletişim ve anlayışlı tutum, zümreler arası işbirliği ve paylaşım gerçekleştirilmesi, ailelerle iletişim kurulması ve işbirliği yapılması, veli bilgilendirme seminerleri düzenlenmesi, Bakanlık tarafından okullara bütçe ayrılması, personele eğitim verilmesi önerileri getirilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Okul öncesi, anaokulu, okul öncesi öğretmeni.

1. GİRİŞ

İnsanı diğer canlılardan ayıran temel özelliklerinden biri, geçmiş kuşağın bilgi birikimini edinmek/almak, buna yeni öğeler ilave ederek bu birikimi bir sonraki kuşağa aktarmaktır (Konan, 2013b: 32). Varlığını sürdürebilmek için olsa bile yeni bilgi, beceri ve

tutumlar edinmek zorunda kalan insanoğlunun, günümüzde bunu en sistemli gerçekleştirdiği yerler eğitim kurumlarıdır (Konan, 2013a: 46). Eğitim kurumları bu sorumluluklarını yerine getirebilmek üzere tarih boyunca çaba göstermişlerdir.

Eğitim-öğretim, insanlık tarihi boyunca tüm insanlar için çok önemli hak ve ödev olarak kabul edilmiş ve toplumların oluşumunda ve ilerlemesinde önemli rol oynamıştır. Eğitim-öğretimin planlı, programlı ve sistemli yapıldığı yerler okullardır. Okulların en önemli varlık amacı, öğrenciler ve onların topluma kazandırılmasıdır. Okullar bir ülkenin geleceğinin inşa edildiği yerlerdir ve ülkelerin geleceği, okulların verimliliğine ve amaçlarına ulaşmasına bağlıdır. Okullar, öğrencilerde davranış değişikliği gerçekleştirmeyi hedefleyen yerlerdir. Bu nedenle okullar bu amaç için yapılandırılmalı ve yönetilmelidir. Eğitim çalışmalarında okulun, mekânı, fiziki yapısı, donanımı, kültürü, iklimi, öğretmeni, yöneticisi, çevresiyle olan ilişkileri çok önemli bir yer tutmaktadır (Döş, 2013: 268). Bu durum tüm öğrenim basamakları için geçerli olduğu gibi okul öncesi eğitim basamağında da geçerlidir.

Eğitimin ilk basamağı olan “okul öncesi eğitim”, çocuğun doğduğu günden temel eğitime başladığı güne kadar geçen yılları kapsayan ve çocukların daha sonraki yaşamlarında önemli rol oynayan bedensel, psikomotor, sosyal-duygusal, zihinsel ve dil gelişimlerinin büyük ölçüde tamamlandığı, kişiliğin şekillendiği ve çocuğun devamlı olarak değiştiği bir süreç olarak tanımlanmaktadır (Myers, 1990: 28, akt., Aral, Kandır ve Can Yaşar, 2002:14). Böylesine özel ve önemli bir evrenin arzu edilen düzeyde gerçekleşmesi için birçok öğenin etkisi ve katkısı dikkatle ele alınmalıdır.

Okul öncesi eğitimi kurumlarında görev yapan insan kaynağının nicelik ve nitelik boyutu, özellikle odaklanması gereken yönüdür. Bunlardan hiç kuşkusuz en belirleyici olanı öğretmenlerdir. Çünkü insanlığın evriminde en kritik mesleklerden biri öğretmenliktir. Öğretmen geleceğin nesillerini yetiştirirken, aynı zamanda geleceğin toplumunu da şekillendirmektedir (Konan ve Oğuz, 2009: 411). Hemen her öğrenim basamağında olduğu gibi okul öncesinde de öngörülen amaçlara ulaşmada öğretmenler önemli bir etkiye sahiptir. Okul öncesi öğretmenleri, kendilerinden beklenileni, mesleklerinin etik ve evrensel değerleriyle birlikte, yasal sorumluluklarından alır. Öğretmen, okul yaşamının her kademesinde öğrencilerin etkili bir şekilde öğrenmesini sağlayan kişidir. Etkili bir öğrenme, özellikle okul öncesi dönemde çocukların gelişimlerinin çok hızlı olduğu evrelerde gerçekleşir. Okul öncesi eğitim, daha sonraki öğrenmelerin temelini oluşturması açısından çok önemli ve değerlidir. Okul öncesinde, çocukların öğrenmelerini sağlayacak öğretmenleri; eğitsel ortamı düzenleyen, okul öncesi eğitim programını planlayan ve uygulayan, çocukların gelişimsel gereksinimlerini karşılamak için gerekli donanıma sahip, öğrenmenin gerçekleşmesi için eğitim materyallerini en iyi şekilde hazırlayan ve kullanan kişidir (Konan ve Oğuz, 2015: 64). Bütün bunlar, öğretmenin okul öncesi eğitim basamağında yaşanabilecek olumlu ve olumsuzluklara tanıklık etmesine de yol açmaktadır.

Eğitim sisteminin ilk kademesi olan okul öncesi eğitim kurumlarında, yönetici tutumları, öğretmenler arasında yaşanan olumsuzluklar, öğrencilerin hazırbulunuşluk düzeyleri, velilerin yaklaşımları, eğitici olamayan personel ve fiziksel koşullardaki yetersizliklerden kaynaklı birçok sorun yaşanmaktadır. Sorunların belirlenmesi ve çözüm

önerilerinin geliştirilmesinde temel kaynak okulu öncesi öğretmenlerdir. Bu sebeple Okul öncesi öğretmenlerinin yaşadıkları sorunların irdelenip, bu sorunlara çözümlerin saptanmasının yararlı olacağı düşünülerek bu araştırma gerçekleştirilmiştir.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın temel amacı okul öncesi öğretmenlerinin anaokullarında karşılaştığı sorunlar ve çözüm önerilerini belirlemektir.

Bu amacı gerçekleştirmek için aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1. Okul öncesi öğretmenlerinin anaokullarında karşılaştığı sorunlara ilişkin okul öncesi öğretmenlerinin görüşleri nelerdir?

2. Okul öncesi öğretmenlerinin anaokullarında karşılaştığı sorunların çözümüne ilişkin okul öncesi öğretmenlerinin önerileri nelerdir?

2. YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın deseni, çalışma grubu, veri toplama aracı ve verilerin analizine yer verilmiştir.

Araştırma Deseni

Araştırmanın temel amacını gerçekleştirmek için olgubilim deseninde nitel bir araştırmadır yapılmıştır. Olgubilim deseni farkında olduğumuz ancak derinlemesine ve ayrıntılı bir anlayışa sahip olmadığımız olgulara odaklanmaktadır. Olgubilim deseninde amaç bireylerin bir olguya ilişkin yaşantılarını, algılarını ve bunlara yüklediği anlamları belirlemektir. Olgubilim araştırmaları nitel araştırmanın doğasına uygun olarak kesin ve genellenebilir sonuçlar ortaya koymayabilir. Ancak bir olguyu daha iyi tanımamıza ve anlamamıza yardımcı olacak sonuçlar sağlayacak örnekler, açıklamalar ve yaşantılar ortaya koyabilir. Bu yönüyle hem bilimsel alan yazına hem de uygulamaya önemli katkılar getirebilir (Yıldırım ve Şimşek, 2013, Akt. Konan, Bozanoğlu ve Çetin, 2019: 1452).

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu 2021-22 öğretim yılında Malatya ilindeki anaokullarında görev yapan okul öncesi öğretmenlerinin karşılaştıkları sorunlar ve çözüm önerilerine ilişkin görüşlerini belirten 32 okul öncesi öğretmeni oluşturmaktadır. Çalışma grubunda yer alan okul öncesi öğretmenlerine ilişkin demografik bilgiler Çizelge 1’de verilmiştir.

Çizelge 1 : Çalışma Grubunda Yer Alan Okul Öncesi Öğretmenlerinin Demografik Bilgileri

Kod	Cinsiyet	Kıdem (yıl)	Yerleşim Yeri
OÖÖ 1	K	13	İl merkezi
OÖÖ 2	K	13	İlçe
OÖÖ 3	K	17	İl merkezi
OÖÖ 4	K	4	İl merkezi
OÖÖ 5	K	7	İl mekezi
OÖÖ 6	K	3	İl merkezi
OÖÖ 7	K	10	İlçe
OÖÖ 8	K	10	İl merkezi
OÖÖ 9	E	17	İl merkezi
OÖÖ 10	K	15	İl merkezi
OÖÖ 11	K	4	İl merkezi
OÖÖ 12	K	17	İl merkezi
OÖÖ 13	K	16	İl merkezi
OÖÖ 14	K	23	İl merkezi
OÖÖ 15	K	1	İl merkezi
OÖÖ 16	E	18	İl merkezi
OÖÖ 17	E	12	İl merkezi
OÖÖ 18	E	3	İl merkezi
OÖÖ 19	K	1	İl merkezi
OÖÖ 20	E	14	Köy/Mahalle
OÖÖ 21	E	11	Köy/Mahalle
OÖÖ 22	K	6	İlçe
OÖÖ 23	K	7	İl merkezi
OÖÖ 24	K	8	İl merkezi
OÖÖ 25	K	12	İl merkezi
OÖÖ 26	K	15	İl merkezi
OÖÖ 27	K	9	İl merkezi
OÖÖ 28	K	3	İl merkezi
OÖÖ 29	K	13	İl merkezi
OÖÖ 30	K	17	İl merkezi
OÖÖ 31	E	24	İl merkezi
OÖÖ 32	K	25	İl merkezi

Veri Toplama Aracı

Araştırmanın veri toplama aracı, araştırmacılar tarafından geliştirilen ve iki bölümden oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formudur. Bu yarı yapılandırılmış görüşme formunun birinci bölümünde katılımcı Okul Öncesi Öğretmenlerinin cinsiyeti, öğretmenlikteki kıdemi ve görev yaptığı okulun bulunduğu yerleşim yerini belirlemeyi amaçlayan üç soru yer almaktadır. İkinci bölümde ise Okul Öncesi Öğretmenlerinin karşılaştıkları sorunları ve bunların çözümüne ilişkin önerilerini belirlemeyi amaçlayan altı açık uçlu soru yer almaktadır.

Verilerin Analizi

Araştırmada elde edilen verilerin analizinde, betimsel analiz ve içerik analizi yaklaşımından yararlanılmıştır. Betimsel analiz yaklaşımına göre elde edilen veriler, daha önceden belirlenen temalara göre özetlenir ve yorumlanır. Betimsel analizde, görüşülen ya da gözlenen bireylerin görüşlerini çarpıcı bir biçimde yansıtmak amacıyla doğrudan alıntılara sık sık yer verilir. Bu tür analizde amaç, elde edilen bulguları düzenlenmiş ve yorumlanmış bir biçimde okuyucuya sunmaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2011, Akt. Konan, Yılmaz ve Bozanoğlu, 2017: 109). İçerik analizinde ise temel amaç, toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmaktır. Betimsel analizde özetlenen ve yorumlanan veriler, içerik analizinde daha derin bir işleme tabi tutulur ve betimsel bir yaklaşımla fark edilmeyen kavram ve temalar bu analiz sonucu keşfedilmeye çalışılır.

3. BULGULAR VE YORUM

Bu bölümde araştırmanın amacını yanıtlamak için toplanan verilerin çözümlenmesi sonucunda elde edilen bulgularla, bu bulgulara ilişkin yorumlar yer almaktadır.

Okul Öncesi Öğretmenlerinin Anaokullarında Karşılaştıkları Sorunlara İlişkin Bulgular ve Yorum

Okul Öncesi Öğretmenlerinin anaokullarında karşılaştıkları sorunlara ilişkin Okul Öncesi Öğretmenlerinin görüşlerini belirlemek amacıyla çalışma grubunda yer alan okul öncesi öğretmenlerine yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığı ile altı soru yöneltilmiştir. Okul Öncesi Öğretmenlerinin yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla sorulan sorulara verdikleri yanıtlar içerik analizi yoluyla çözümlenmiştir.

Katılımcı Okul Öncesi Öğretmenlerinin yarı yapılandırılmış görüşme formundaki bu sorulara verdikleri yanıtlar analiz edilmiş, ulaşılan sonuçlar Çizelge 2’de verilmiştir.

Çizelge 2 :Okul Öncesi Öğretmenlerinin Anaokullarında Karşılaştıkları Sorunlara İlişkin Bulgular

Karşılaşılan Sorunlar	f
Okul yönetiminden kaynaklanan sorunlar	31
Velilerden kaynaklanan sorunlar	29
Okulun/sınıfın fiziksel koşullarından, öğretim programından kaynaklanan sorunlar	28
Öğrencilerden kaynaklanan sorunlar	28
Anaokullarındaki zümrelerinden kaynaklı sorunlar	26
Eğitici olmayan personelden kaynaklanan sorunlar	22

Çizelge 2 incelendiğinde okul öncesi öğretmenlerinin okul yönetiminden, velilerden, okulun/sınıfın fiziksel koşullarından, öğretim programından, öğrencilerden, anaokullarındaki zümrelerinden ve eğitici olmayan personelden kaynaklanan sorunlar yaşadıklarını belirttikleri görülmektedir.

Okul Öncesi Öğretmenleri anaokulu müdürü ve müdür yardımcılarının yönetim anlayışı ve bu yöneticilerin kişisel tutum ve davranışlarından kaynaklı karşılaşılan sorunlara ilişkin Okul Öncesi öğretmenlerinden bazıları görüşlerini şu şekilde belirtmişlerdir:

“Zaman zaman baskı ve mobbing uygulamalarıyla karşılaşıyoruz.” (OÖÖ 14)

“Alan bilgisinde yetersiz olmaları nedeni ile öğretmenleri anlayamama sorunu oluşturuyor.” (OÖÖ 6)

“Öğretmenlerin belirli bir çalışma düzeni varken değişen idare sistemi alışlagelmiş düzen yerine kendi istedikleri düzeni kurmaya çalışmasıyla motivasyon bozukluğu yaşanabiliyor” (OÖÖ 27)

Anaokullarında velilerden kaynaklı karşılaşılan sorunlara ilişkin Okul Öncesi Öğretmenlerinden bazıları görüşlerini şu şekilde belirtmişlerdir:

“Velilerin okul öncesi eğitimi hakkında yeterli bilgiye sahip olmaması, velilerin öğretmene müdahale etmeye çalışması, bakıcı gibi görülmek.” (OÖÖ4)

“Veliler anaokullarında eğitime ve öğretmene çok rahat müdahale edebileceğini düşünüyor.” (OÖÖ8)

“Velilerin zaman zaman aşırı koruyucu tutumları, zaman zaman eğitime ve öğretmene fazla müdahale isteği ve girişimi gibi sorunlarla karşılaştım.” (OÖÖ21)

Anaokullarında Okullarının / Sınıfların Fiziksel Koşullarından, Eğitim Öğretim Materyallerinden, Teknolojik Olanaklarından ve Eğitsel, Sosyal, Kültürel, vb. etkinliklerinden kaynaklı karşılaşılan sorunlara ilişkin Okul Öncesi Öğretmenlerinden bazıları görüşlerini şu şekilde belirtmişlerdir:

“Eğitici Materyal eksikliği” (OÖÖ4)

“Sadece sınıf ortamı yani dört duvar kesinlikle yeterli değil” (OOÖ22)

“Materyal yetersizliği, bilgisayar, yazıcı, projeksiyon gibi teknolojik aletlerin olmaması. Olanlarında bozuk olması.” (OÖÖ24)

Anaokullarında öğrencilerden kaynaklı karşılaşılan sorunlara ilişkin Okul Öncesi Öğretmenlerinden bazıları görüşlerini şu şekilde belirtmişlerdir:

“Son zamanlarda çocuklarda aşırı hareketlilik, yerinde duramama, dikkat eksikliği sorunu çok yaşıyor.” (OÖÖ2)

“Sınıfların kalabalık olmasından dolayı öğretmenle iletişim sorunu olması” (OÖÖ14)

“Mevcut kalabalıklığından ötürü sınıf etkinliklerinde ve düzenlerinde sorunlar yaşanabiliyor.” (OÖÖ20)

Anaokullarında zümrelerinden kaynaklı karşılaşılan sorunlara ilişkin Okul Öncesi Öğretmenlerinden bazıları görüşlerini şu şekilde belirtmişlerdir:

“Zümreler zaman zaman etkinlikleri ve düşüncelerini kapalı kapılar ardında, sadece sınıfta yapmaya çalışması” (OÖÖ2)

“En büyük problem paylaşım yapılmaması” (OÖÖ13)

“Öğretmenler sınıf içerisinde zümrelerinden daha iyi olabilmek adına, eğitim dışı faaliyetlerle ilgilenmektedir.” (OÖÖ17)

Anaokullarında, eğitici olmayan personelden (memur, hizmetli, güvenlik görevlisi, vb.) kaynaklı karşılaşılan sorunlara ilişkin Okul Öncesi Öğretmenlerinden bazıları görüşlerini şu şekilde belirtmişlerdir:

“Çocuklara velilere hitap şekli, davranış şekli, konuşma tarzı açısından sorun yaşayabiliyoruz.” (OÖÖ3)

“Personelin sürekli değişmesi, okul öncesi hakkında bilgi sahibi olmayan personelin çalıştırılması.” (OÖÖ9)

“Üslup bozukluğu ve öğrencilerle sağlıklı iletişimlerinin olmaması.” (OÖÖ25)

Okul Öncesi Öğretmenlerinin Anaokullarında Karşılaştıkları Sorunların Çözümüne İlişkin Önerilerine Ait Bulgular ve Yorum

Okul Öncesi Öğretmenlerinin anaokullarında karşılaştıkları sorunların çözümüne ilişkin Okul Öncesi Öğretmenlerinin önerilerini belirlemek amacıyla çalışma grubunda yer alan Okul Öncesi Öğretmenlerine yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığı ile altı soru yöneltilmiştir. Okul öncesi öğretmenlerinin yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla sorulan sorulara verdikleri yanıtlar içerik analizi yoluyla çözümlenmiştir.

Katılımcı Okul Öncesi Öğretmenlerinin yarı yapılandırılmış görüşme formundaki bu sorulara verdikleri yanıtlar analiz edilmiş, ulaşılan sonuçlar Çizelge 3’de verilmiştir.

Çizelge 3 : *Okul Öncesi Öğretmenlerinin Anaokullarında Karşılaştıkları Sorunların Çözümüne İlişkin Önerileri*

Çözüm Önerileri	f
Okulun/sınıfın fiziksel koşullarından, öğretim programından kaynaklanan sorunların çözümüne ilişkin öneriler	28
Velilerden kaynaklanan sorunların çözümüne ilişkin öneriler	27
Öğrencilerden kaynaklanan sorunların çözümüne ilişkin öneriler	27
Okul yönetiminden kaynaklanan sorunların çözümüne ilişkin öneriler	26
Eğitici olmayan personelden kaynaklanan sorunların çözümüne ilişkin öneriler	26
Anaokullarındaki zümrelerinden kaynaklı sorunların çözümüne ilişkin öneriler	25

Çizelge 3 incelendiğinde okul öncesi öğretmenlerinin okul yönetiminden, velilerden, okulun/sınıfın fiziksel koşullarından, öğretim programından, öğrencilerden, anaokullarındaki zümrelerinden ve eğitici olmayan personelden kaynaklanan sorunlara çok sayıda çözüm önerdikleri görülmektedir.

Anaokulunda okullarının / sınıfların fiziksel koşullarından, eğitim öğretim materyallerinden, teknolojik olanaklarından ve eğitsel, sosyal, kültürel, vb. etkinliklerinden kaynaklı karşılaşılan sorunların çözümüne ilişkin Okul Öncesi öğretmenlerinden bazıları görüşlerini şu şekilde belirtmişlerdir:

“Bakanlığın okullara ödenek vermesi gerekmektedir.” (OÖÖ6)

“Veli ve okul yönetimi iş birliği içinde olmalı.” (OÖÖ15)

“Okullara yeterli imkanlar sağlanmalı ve bilgisayarsız fotokopi makinasız, projeksiyonsuz sınıf kalmamalı.” (OÖÖ24)

Anaokulunda velilerden kaynaklı karşılaşılan sorunların çözümüne ilişkin Okul Öncesi öğretmenlerinden bazıları görüşlerini şu şekilde belirtmişlerdir:

“Veliler okul tarafından bilgilendirici seminerler yapmalı” (OÖÖ1)

“Aile ve çocuk seminerleri düzenlenmeli, eğitim verilmeli” (OÖÖ8)

“Velilere sınıf mahremiyeti kavramı fark ettirilebilmeli” (OÖÖ17)

Anaokulunda öğrencilerden kaynaklı karşılaşılan sorunların çözümüne ilişkin Okul Öncesi öğretmenlerinden bazıları görüşlerini şu şekilde belirtmişlerdir:

“Seçici komisyonlar sınıflara kayıt yılının ilk 6 ayı son 6 ayı doğumlular olarak sınıflara yerleştirmelerini öneririm.” (OÖÖ12)

“Ebeveynlerin demokratik tutum sergilemeleri için eğitim verilebilir.” (OÖÖ15)

“Sınıf mevcutlarının aza indirilmesi verimli eğitimin sağlanması.” (OÖÖ20)

Anaokulu müdürü ve müdür yardımcılarının yönetim anlayışı ve bu yöneticilerin kişisel tutum ve davranışlarından kaynaklı karşılaşılan sorunların çözümüne ilişkin Okul Öncesi Öğretmenlerinden bazıları görüşlerini şu şekilde belirtmişlerdir:

“Alanla ilgili deneyimli idareciler ve seminerler gerekiyor” (OÖÖ5)

“İdarelerin okula uyum sağlayıp daha iyi çalışma ortamlarının düzenlenmesine ihtiyaçlar var.” (OÖÖ8)

“Anaokullarının ana sınıflarının artırılması sınıf mevcuduna düşen öğrenci sayısının düşürülmesi gerekmektedir.” (OÖÖ17)

Eğitici olmayan personelden (memur, hizmetli, güvenlik görevlisi, vb.) kaynaklı karşılaşılan sorunların çözümüne ilişkin Okul Öncesi Öğretmenlerinden bazıları görüşlerini şu şekilde belirtmişlerdir:

“Okul öncesi eğitimde çalışacak personelin bir eğitim alarak işe başlaması gerekir.” (OÖÖ14)

“Okullarda çalışacak personellerin de bir hizmet içi eğitim seminerlerine dahil edilerek aldıkları eğitimlerin donanımına göre işe alınmalarını öneririm.” (OÖÖ21)

“Yönetimin personellere fazla iş yüklemeyip verdikleri işleri de yapmaları denetlemeleri gerekir.” (OÖÖ26)

Anaokulunda zümrelerinden kaynaklı karşılaşılan sorunların çözümüne ilişkin Okul Öncesi Öğretmenlerinden bazıları görüşlerini şu şekilde belirtmişlerdir:

“Öğretmenlerimizin daha paylaşımcı olmaları gerektiğini düşünüyorum.” (OÖÖ6)

“Zümrelerin kendi içlerinde grup oluşturarak fikir alışverişleri yapmaları rekabet halinde olmamaları, birbirleri ile etkinlik paylaşımlarında bulunmalarını öneririm.” (OÖÖ13)

“Eğitim/öğretim yılı içinde yapılacak olan etkinlikler vs. ortak karar alınarak birbirinden farklı olmamalı birbirine paralel yapılmalıdır.” (OÖÖ16)

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Okul öncesi öğretmenlerinin okul yönetiminden, velilerden, okulun/sınıfın fiziksel koşullarından, öğretim programından, öğrencilerden, anaokullarındaki zümrelerinden ve eğitici olmayan personelden kaynaklanan sorunlar yaşadıklarını belirttikleri saptanmıştır.

Anaokulu müdürü ve müdür yardımcılarının yönetim anlayışı ve bu yöneticilerin kişisel tutum ve davranışlarından kaynaklı karşılaşılan sorunlara ilişkin okul öncesi öğretmenlerinin görüşleri bir bütün olarak incelendiğinde çokça dile getirilen sorunun yöneticilerin mobbing uygulamaları olduğu görülmektedir. Yöneticilerin alan bilgisine sahip olmamaları ve öğretmenler arasında ayrımcılık yapmaları öğretmenlerin performansını olumsuz etkilemektedir. Sınıf içinde kullanılacak materyal eksikliğinden dolayı öğretmenlerin özgün ürünler ortaya koyamadıkları görülmektedir. Öğretmenlere fazladan yüklenen iş yükü ve evrak işleri ve yöneticilerin empati yoksunluğu öğretmenlerin mutsuz olmalarına neden olduğu görülmektedir. Okul dışı etkinliklere gerekli izinlerin verilmemesi, çalışan ve çalışmayanların ayırt edilememesi, özel gereksinimli bireylere destek verilmemesi, velilere aşırı imtiyaz verilmesi, öğretmene verilmeyen değer, yöneticilerin inisiyatif almamaları ve değişen yönetimin yarattığı motivasyon bozukluğu okul öncesi öğretmenlerinin çalışma motivasyonunu olumsuz etkilediği ileri sürülebilir.

Anaokullarında öğrencilerden kaynaklı karşılaşılan sorunlara ilişkin Okul Öncesi Öğretmenlerinin görüşleri bir bütün olarak incelendiğinde çokça dile getirilen sorunun velinin öğretmene ve sınıf içine müdahalesi olduğu görülmüştür. Velilerin müdahalesi öğretmenin

motivasyonunu olumsuz etkilemekle birlikte, sınıf otoritesini zedeleyebilmektedir. İlgisiz veli tutumları çocukların kendilerini değersiz hissetmelerine ve iletişimin sağlıklı kurulamamasına neden olabilmektedir. Velilerin okul öncesi eğitimin önemini bilmemeleri, okula karşı ilgisiz tutum geliştirmeleri eğitim sürecini olumsuz etkileyebilmektedir. Velilerin çocuklarının olumsuz davranışlarını kabul etmemeleri, problemin çözümünü zorlaştırmaktadır. Velilerin yersiz talep ve istekleri öğretmenin mesleğini icra etmesini engelleyebilmektedir.

Anaokullarında okulların / sınıfların fiziksel koşullarından, eğitim öğretim materyallerinden, teknolojik olanaklarından ve eğitsel, sosyal, kültürel, vb. etkinliklerinden kaynaklı karşılaşılan sorunlara ilişkin Okul Öncesi Öğretmenlerinin görüşleri bir bütün olarak incelendiğinde çokça dile getirilen sorunun materyal eksikliği olduğu görülmektedir. Okul öncesi dönemde çocukların görsel, işitsel eğitim materyalleri ile etkili öğrendikleri düşünülmektedir. Fiziksel ortamın uygunsuzluğu ve teknolojik aletlerin zamanında onarımının yapılamaması süreci olumsuz etkilediği ileri sürülebilir.

Okul Öncesi Öğretmenleri, Anaokullarında öğrencilerden kaynaklı karşılaşılan sorunlara ilişkin Okul Öncesi öğretmenlerinin görüşleri bir bütün olarak incelendiğinde çokça dile getirilen sorunun öğrencilerde davranış bozukluğu ve kuralsızlık olduğu görülmektedir. Davranış bozukluğu öğretmen ve öğrenci arasında sağlıklı iletişim kurulmamasına neden olabilir. Aşırı hareketlilik ve dikkat eksikliği sorununun yaşanması öğretmenlerin etkili çalışmalarını olumsuz etkilediği söylenebilir. Sınıf sayılarının kalabalıklığı öğretmenin öğrencileri ile kısıtlı etkileşim kurmasına neden olabilir. Öğrencilerin gelişimlerinin ve hazırbulunuşluk farklı olması eğitimin hızlı ilerlemesini engelleyebilir. Farklı yaş gruplarının aynı sınıfta olması etkili öğrenmeyi olumsuz etkilediği ileri sürülebilir.

Anaokullarında zümrelerinden kaynaklı karşılaşılan sorunlara ilişkin Okul Öncesi Öğretmenlerinin görüşleri bir bütün olarak incelendiğinde çokça dile getirilen sorunun zümreler arası rekabet ortamı olması ve kıskançlık olduğu görülmüştür. Zümreler arası paylaşımın olmaması öğretmenlerin uyum içinde çalışmasını engelleyebilmektedir. Zümreler arası sağlıklı iletişim kurulamamasının öğretmenler arasında karşılıklı olumsuz tutumların oluşmasına neden olduğu görülmektedir. Zümreler arasında diğerini küçümsemek kişiliği zedeleyici tutum olarak algılanabilir. Sene başında sınıf paylaşımı sırasında yaşanan sorunlar gerginlik yaratmakla birlikte eğitim ortamlarını olumsuz etkileyebileceği göz ardı edilmemelidir.

Anaokullarında, eğitici olmayan personelden (memur, hizmetli, güvenlik görevlisi, vb.) kaynaklı karşılaşılan sorunlara ilişkin Okul Öncesi Öğretmenlerinin görüşleri bir bütün olarak incelendiğinde çokça dile getirilen sorunun yardımcı personelin hitap şekli ve yaklaşımları olduğu görülmektedir. Liyakatsiz personelin çalıştırılması öğrencilere yaklaşımlarının ve hitaplarının uygunsuz olmasına neden olabilir. Yardımcı personelin görev tanımının yapılmaması hizmetin aksamasına neden olabilir. Temizlik personelinin okulların hijyenini sağlayamamasının hastalıklara neden olabileceği ileri sürülebilir.

Okul öncesi öğretmenlerinin okul yönetiminden, velilerden, okulun/sınıfın fiziksel koşullarından, öğretim programından, öğrencilerden, anaokullarındaki zümrelerinden ve eğitici olmayan personelden kaynaklanan sorunlara çok sayıda çözüm önerisi geliştirdikleri belirlenmiştir.

Anaokulu müdürü ve müdür yardımcılarının yönetim anlayışı ve bu yöneticilerin kişisel tutum ve davranışlarından kaynaklı karşılaşılan sorunların çözümüne ilişkin Okul Öncesi Öğretmenlerinin görüşleri bir bütün olarak incelendiğinde çokça dile getirilen çözüm önerisinin yöneticilerin öğretmenler ile doğru iletişim kurmaları ve sorunlara karşı anlayışlı tutum sergilemeleri gerektiği görülmektedir. Okul öncesi eğitim konusunda eğitimlerle kendilerini geliştirmelerinin etkili yönetim açısından verimli olacağı düşünülmektedir. Adaletli ve liyakatli yöneticilerin atanması yaşanan sorunların çözümüne katkı sağlayacaktır. Evrak işlerinin azaltılması ve eğitim ortamlarının iyileştirilmesi öğretmenin iş yükünü azaltacağından öğretmen motivasyonunu olumlu etkileyecektir. Yöneticilerin empati kuramamaları ikili ilişkileri sekteye uğratabilir. Ayrıca yönetimde inisiyatif alabilmeleri eğitimin sağlıklı, güven içinde ilerlemesini sağlayabilir. Okulda alınan kararlarda personel ile işbirliği yapılırsa uyumlu çalışma ortamlarının oluşacağı düşünülmektedir. Çalışan personelin takdir görmesi motivasyonu artırarak eğitimde iyi örnekler teşkil edebilir. Okul öncesi eğitimin doğasına uygun olarak sınıftaki öğrenci sayılarının fazla tutulmaması etkili bir eğitimin uygulanabilirliğini desteklediği ileri sürülebilir.

Anaokulunda zümrelerinden kaynaklı karşılaşılan sorunların çözümüne ilişkin Okul Öncesi öğretmenlerinin görüşleri bir bütün olarak incelendiğinde çokça dile getirilen çözüm önerisinin zümreler arası işbirliği ve paylaşım gerçekleştirilmeli düşüncesi olduğu görülmektedir. Zümreler arası işbirliğinin sağlanması ve paylaşımın yapılması eğitim ortamlarının iyileşmesini sağlayabilir. Zümrelerin kaynaşacağı ortamların oluşturulması samimiyet ve güveni arttıracığı düşünülebilir. Ortak etkinliklerin planlanması eğitim ortamında rekabeti ortadan kaldırabilir. Kişisel çıkarılardan uzak tutumlar kişiler arası ilişkileri olumlu etkileyebilir. Okul yönetiminin adil tutumları ve yapılan toplantıların amacına uygun yapılması eğitimin kalitesini arttıracaktır. Öğretmenlerin kendilerini geliştirecek eğitimler almaları kişisel gelişim açısından ve öğrenciler üzerindeki etkileri olumlu olacağı ileri sürülebilir.

Anaokullarında öğrenciden kaynaklı karşılaşılan sorunların çözümüne ilişkin Okul Öncesi öğretmenlerinin görüşleri bir bütün olarak incelendiğinde çokça dile getirilen çözüm önerisinin ailelerle iletişim kurulmasını ve işbirliği yapılmasının önerildiği görülmüştür. Sınıf mevcudu sayılarının makul bırakılması ve yaş aralığının daraltılması sınıf içi etkinliklerin olumlu yönetileceğini göstermektedir. Aile eğitimleri düzenlenmesi ebeveynlerin bilinçlenmesini sağlayabilir. Ailelerin çocuklarıyla etkili vakit geçirmeleri çocukların davranış bozukluklarını aza indirgeyebilir. Çocuklara kurallı yaşamayı öğretmek problemlerin birçoğunu çözümlenebileceği söylenebilir.

Anaokullarında velilerden kaynaklı karşılaşılan sorunların çözümüne ilişkin Okul Öncesi öğretmenlerinin görüşleri bir bütün olarak incelendiğinde çokça dile getirilen çözüm önerisinin veli bilgilendirme seminerleri düzenlenmesi olduğu görülmüştür. Velilere düzenlenen seminerler ile okul öncesi eğitimin önemi ve işleyişini anlamaları sağlanabilir. Veli işbirliği ile eğitim sürecinde yaşanan sorunların çözümü kolaylaşabilir. Veli ile kurulan doğru iletişim ve tutumlar ile velilerin okula ilişkin algıları doğru biçimde yönlendirilebilir.

Anaokullarında okulların / sınıfların fiziksel koşullarından, eğitim öğretim materyallerinden, teknolojik olanaklarından ve eğitsel, sosyal, kültürel, vb. etkinliklerinden

kaynaklı karşılaşılan sorunların çözümüne ilişkin Okul Öncesi öğretmenlerinin görüşleri bir bütün olarak incelendiğinde çokça dile getirilen çözüm önerisinin MEB tarafından okullara bütçe ayrılması şeklinde olduğu görülmektedir. Okul öncesi öğretmenleri sınıfların fiziksel ve teknolojik eksikliklerin Bakanlık tarafından temin edilmesinin eğitim kalitesini arttıracaklarını düşündükleri ileri sürülebilir. Teknoloji çağında olmamız nedeniyle eğitim ortamlarının materyal açısından iyileştirilmesinin gerekliliği düşünülmektedir. Okul aile iş birliği ile bütçe oluşturularak okulların maddi olarak desteklenmesi gereklidir. Ayrıca donanımlı okullar artırılarak eğitim ortamları zenginleştirilebilir.

Eğitici olmayan personelden (memur, hizmetli, güvenlik görevlisi, vb.) kaynaklı karşılaşılan sorunların çözümüne ilişkin Okul Öncesi öğretmenlerinin önerileri bir bütün olarak incelendiğinde çokça dile getirilen çözüm önerisinin mevcut personele eğitim verilerek kalifiye elemana dönüştürülebilir. İşe liyakatli personelin alınması ve denetiminin yapılması gerekmektedir. Eğitim ortamlarının uyumlu işleyebilmesi için personel ile olumlu ilişkiler kurulmalıdır. Problemler personel sayısı artırılarak azaltılabilir.

Araştırma bulgularına dayalı olarak şu öneriler geliştirilmiştir:

1. Sorunlar ilçe ve okul zümre toplantılarında dile getirilerek çözümler belirlenmeli ve özenle uygulanmalıdır.
2. Sorun gidermek amacı ile veli bilgilendirme seminerleri yapılmalıdır.
3. Öğrenci sorunlarını gidermek amacı ile okul-aile işbirliği yapılmalıdır.
4. Okul öncesi eğitim kurumları bu alanda ön bilgi, beceri ve deneyime sahip çalışanlarla takviye edilmelidir.
5. Okul öncesi eğitim kurumlarının her türlü fiziksel donanımı tam olarak sağlanmalıdır.
4. Araştırma Anaokulları ile sınırlı kalmayıp Okul Öncesi Eğitim uygulanan tüm kurumlarda tekrarlanarak elde edilecek bulgulara dayalı olarak uzun erimli planlamalar yapılmasına katkı sunacak verilere ulaşılmalıdır.

KAYNAKÇA

- Aral, N., Kandır, A. ve Can Yaşar, M. (2002). *Okul Öncesi Eğitim, Okul Öncesi Eğitim Programı*. İstanbul: Ya Pa Yayınları.
- Döş, İ, ve Kır, E. (2013). İlköğretim ve ortaöğretim okullarında sosyal etkinlik ve yönetimi. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 12(3).
- Konan, N. (2013a). Educational supervisors' locus of control, *Eurasian Journal of Educational Research*, 51, 45-64.
- Konan, N. (2013b). İlköğretim okulu yöneticilerinin okuma alışkanlıkları. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, 19(1), 31-59.
- Konan, N., Bozanoğlu, B. ve Çetin, R.B. (2019). Millî Eğitim Bakanlığı teftiş politikalarına ilişkin okul yöneticileri ve öğretmen görüşleri. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, 7(4), 1449-1474. doi: 10.14689/issn.2148- 624.1.7c.4s.7m
- Konan, N. ve Oğuz, V. (2009, 1-3 Ekim). Öğretmenlerin okuma alışkanlıkları. *18. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı*, Ege Üniversitesi Eğitim Fakültesi, s.411, İzmir.
- Konan, N. ve Oğuz, V. (2015). Okul öncesi öğretmenlerinin “öğretmen teftiş formu”nda yer alan değerlendirme ölçütlerine ilişkin görüşleri, *Electronic International Journal of Education, Arts, and Science*, 1(1), 62-76.
- Konan, N., Yılmaz, S. ve Bozanoğlu, B. (2017). Okul müdür yardımcısı görevlendirilmesine ilişkin yönetici ve öğretmen görüşleri. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 23(1), 105-134. doi: 10.14527/kuey.2017.004

İLKÖĞRETİM MATEMATİK ÖĞRETMENLERİNİN KARŞILAŞTIKLARI SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Prof. Dr. Necdet KONAN¹, Zeynep KORKMAZ²

¹ İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü

ORCID ID: 0000-0001-6444-9745

² İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Öğrencisi, Matematik Öğretmeni, - ORCID ID: 0000-0001-9026-9705

ÖZET

Bu araştırmanın temel amacı, ilköğretim matematik öğretmenlerinin karşılaştıkları sorunları, söz konusu öğretmenlerin görüşlerine göre belirlemek ve bu sorunlara yönelik çözüm önerileri getirmektir. Bu araştırma olgubilim deseninde nitel bir araştırmadır. Araştırmanın çalışma grubunu 2021-22 öğretim yılında Malatya ili Battalgazi ve Kale ilçelerindeki ortaokullarda görev yapan ilköğretim matematik öğretmenlerinden, ilköğretim matematik öğretmenlerinin karşılaştıkları sorunlar ve çözüm önerilerine ilişkin görüşlerini belirten 17 öğretmen oluşturmaktadır. Araştırmanın veri toplama aracı, araştırmacılar tarafından geliştirilen ve iki bölümden oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formudur. Elde edilen veriler içerik analizi ile çözümlenmiştir. Araştırmanın sonucunda yükseköğretim kurumlarda uygulamaya yönelik derslerin az olduğu, MEB'e öğretmen alımlarının azlığına karşın mezun sayısının çok olması, öğretmen maaşlarının az olması, matematik dersinde karşılaşılan başarısızlıkların sorumlusu olarak öğretmenin görülmesi, matematik dersi için öğrencilerde bulunan zor ders ve ben yapamam önyargısı, sınıf materyallerinin yetersiz olması, ders saatinin azlığına karşın yoğun bir müfredatın yetiştirilmeye çalışılması bulgularına ulaşılmıştır. Bu bulgulara dayalı olarak yükseköğretimde uygulama derslerinin artırılması, yükseköğretim kontenjanlarının azaltılması veya MEB alımlarının artırılması, öğretmenlerin maaş ve ek derslerinde iyileştirilmeye gidilmesi, veli öğretmen işbirliğinin artırılması, matematik dersinin diğer derslerle kıyaslanmasından vazgeçilmesi, matematik dersine olan önyargıları ortadan kaldıracak çalışmaların yapılması, okulun imkan ve şartlarının iyileştirilmesi ve velilerin öğrencileriyle daha ilgili olması önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: İlköğretim matematik, matematik öğretmeni, matematik öğretimi.

1. GİRİŞ

Varlığını sürdürebilmek için olsa bile yeni bilgi, beceri ve tutumlar edinmek zorunda kalan insanoğlu (Konan, 2013: 46) bunu büyük oranda eğitim yoluyla gerçekleştirir. Bu nedenle

eğitim insanın dünyaya gelmesiyle başlar ve ömür boyu devam eder. Matematik de hayat boyu karşımıza çıkan en önemli ders olmakla birlikte her dersin içinde de bir miktar bulunmaktadır ve hayatın hemen her döneminde karşımıza çıkmaktadır. Matematik, insanların yeteneklerinin ortaya çıkmasında, yönlendirilmesinde, sistem ve mantıklı bir düşünce alışkanlığının kazandırılmasında amaç ve insanın hemen hemen tüm etkinliklerinde kullanılan bir araçtır (Bulut, 1988).

Günlük yaşamda problemlerin çözümünde kullanılan önemli araçlardan birisi olarak Matematik Baykul (1999) tarafından “Ardışık soyutlamalar ve genellemeler süreci olarak geliştirilen fikirler (yapılar) ve bağlantılardan oluşan bir sistem” olarak tanımlanmıştır. Altun (2014) ise matematiği, “İnsan zihninin çevreden aldığı ilk esin ve ilk soyutlama yapmak suretiyle ürettiği bilgi” şeklinde tanımlamıştır. Umay (1996)’a göre ise matematik, insan tarafından zihinsel olarak yaratılan bir sistemdir. Matematiğe ilişkin bu tanımları artırmak mümkündür.

Nasıl tanımlanırsa tanımlansın Matematik biliminin temel amacı insan hayatını kolaylaştırmaktır. Diğer bilim dallarına da birçok açıdan katkısı bulunmaktadır. Fakat öğrenciler matematiği sadece bir ders olarak görmekte ve günlük hayattaki kullanımlarının çoğu zaman farkına yeterince varamamaktadırlar. Bu durumun temelinde ise matematiğe karşı gelişen önyargı, korku ve kaygı vardır. Bu durum matematiğin öğrenilmesini ve öğretilmesini zorlaştırmaktadır. Bu zorlukların aşılmasında kritik rol öğretmenlere özellikle de matematik öğretmenlerine düşmektedir. Çünkü matematik öğretmenleri bu sorunu yakından gözlemekte, yaşamakta ve duyumsamaktadır.

Kestirilemeyen ve kolaylıkla kontrol altına alınıp sürdürülemeyen biricik durumlar ve kişilerle, insan ilişkileri yoğun etkileşimi gerektiren bir mesleğin üyeleri olan öğretmenlerin (Konan ve Oğuz, 2016: 275) tümünde olduğu gibi matematik öğretmenleri de mesleklerinin gereği olan çabalarında bu sorunlara yakından tanık olmaktadır. Sorunu yoğun biçimde yaşayan matematik öğretmenlerinin bu sorunun temel kaynaklarını doğru biçimde saptamaları ve bu soruna ilişkin en gerçekçi çözüm yollarını üretebilmeleri beklenir.

Bu beklenti doğrultusunda özellikle ortaokullarda matematik öğretiminde yaşanan sorunlar ve bunların çözümüne odaklanılan bir araştırma gerçekleştirilmiştir. Ortaokullardaki matematik dersini yürüten matematik öğretmenlerinin bu konudaki görüşlerinin önemli olacağı düşünülmüştür. Böylece ortaokullardaki matematik öğretiminde niteliğin yükseltilmesine, matematiğe yönelik olumsuz önyargıların aşılmasına çözüm olabilecek önerilerin geliştirilmesine katkı sağlanması beklenmektedir. Ayrıca bu araştırma ile belirlenen sorunlara çözüm önerileri geliştirilerek ve matematik öğretiminde kullanılarak öğrenmelerin kalıcılığının artırılması hedeflenmektedir.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın temel amacı ilköğretim matematik öğretmenlerinin karşılaştıkları sorunları ve çözüm önerilerini belirlemektir.

Bu amacı gerçekleştirmek için aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1. İlköğretim matematik öğretmenlerinin karşılaştıkları sorunlara ilişkin ilköğretim matematik öğretmenlerinin görüşleri nelerdir?
2. İlköğretim matematik öğretmenlerinin karşılaştıkları sorunlara ilişkin ilköğretim matematik öğretmenlerinin önerileri nelerdir?

2. YÖNTEM

Bu bölümde Araştırmanın Deseni, Çalışma Grubu, Veri Toplama Aracı, Veri Toplama Aracının Uygulanması ve Verilerin Analizine ilişkin bilgiler yer almaktadır.

Araştırmanın Deseni

Bu araştırma olgubilim deseni nitel bir araştırmadır. Olgubilim deseni farkında olduğumuz ancak derinlemesine ve ayrıntılı bir anlayışa sahip olmadığımız olgulara odaklanmaktadır. Olgubilim deseni amaç bireylerin bir olguya ilişkin yaşantılarını, algılarını ve bunlara yüklediği anlamları belirlemektir. Olgubilim araştırmaları nitel araştırmanın doğasına uygun olarak kesin ve genellenebilir sonuçlar ortaya koymayabilir. Ancak bir olguyu daha iyi tanımamıza ve anlamamıza yardımcı olacak sonuçlar sağlayacak örnekler, açıklamalar ve yaşantılar ortaya koyabilir. Bu yönüyle hem bilimsel alan yazına hem de uygulamaya önemli katkılar getirebilir (Yıldırım ve Şimşek, 2013, Akt. Konan, Bozanoğlu ve Çetin, 2019: 1452).

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu 2021-22 öğretim yılında Malatya ili Battalgazi ve Kale ilçelerindeki ortaokullarda görev yapan ilköğretim matematik öğretmenlerinden, ilköğretim matematik öğretmenlerinin karşılaştıkları sorunlar ve çözüm önerilerine ilişkin görüşlerini belirten 17 öğretmen oluşturmaktadır.

Çalışma grubunda yer alan ilköğretim matematik öğretmenlerine ilişkin demografik bilgiler Çizelge 1’de verilmiştir.

Çizelge 1

Çalışma Grubunda Yer Alan Sınıf Öğretmenlerinin Demografik Bilgileri

Kod	Cinsiyet	Kıdem (yıl)	Yerleşim Yeri
İMÖ 1	Erkek	6-10	Merkez ilçe
İMÖ 2	Kadın	11-15	Merkez ilçe
İMÖ 3	Kadın	6-10	İlçe

İMÖ 4	Erkek	11-15	Köy/Mahalle
İMÖ 5	Erkek	11-15	Köy/Mahalle
İMÖ 6	Erkek	6-10	Merkez ilçe
İMÖ 7	Kadın	6-10	Merkez ilçe
İMÖ 8	Kadın	6-10	İlçe
İMÖ 9	Kadın	6-10	Merkez ilçe
İMÖ 10	Erkek	6-10	İlçe
İMÖ 11	Kadın	6-10	İlçe
İMÖ 12	Kadın	11-15	Köy/Mahalle
İMÖ 13	Kadın	6-10	İlçe
İMÖ 14	Erkek	6-10	Köy/Mahalle
İMÖ 15	Kadın	6-10	Merkez ilçe
İMÖ 16	Kadın	6-10	Merkez ilçe
İMÖ 17	Kadın	11-15	Merkez ilçe

Veri Toplama Aracı

Araştırmanın veri toplama aracı, araştırmacılar tarafından geliştirilen ve iki bölümden oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formudur. Bu yarı yapılandırılmış görüşme formunun birinci bölümünde katılımcı ilköğretim matematik öğretmenlerinin cinsiyeti, öğretmenlikteki kıdemi ve görev yaptığı okulun bulunduğu yerleşim yerini belirlemeyi amaçlayan üç soru yer almaktadır. İkinci bölümde ise ilköğretim matematik öğretmenlerinin karşılaştıkları sorunları ve bunların çözümüne ilişkin önerilerini belirlemeyi amaçlayan 11 açık uçlu soru yer almaktadır.

Veri Toplama Aracının Uygulanması

Araştırmanın verileri, 2021-22 öğretim yılı bahar yarıyılında, veri toplama aracının uygulanması ile elde edilmiştir. Malatya ili Battalgazi ve Kale ilçelerinde ilköğretim matematik öğretmeni olarak görev yapanlardan, ilköğretim matematik öğretmenlerinin karşılaştıkları sorunlar ve çözüm önerilerine ilişkin görüşleri yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla elde edilmiştir. Yarı yapılandırılmış görüşme formunda yer alan sorular, araştırmacılar tarafından çalışma grubuna google form aracılığıyla ulaşılarak yöneltilmiştir.

Verilerin Analizi

Araştırmada elde edilen verilerin analizinde, betimsel analiz ve içerik analizi yaklaşımından yararlanılmıştır. Betimsel analiz yaklaşımına göre elde edilen veriler, daha önceden belirlenen temalara göre özetlenir ve yorumlanır. Veriler araştırma sorularının ortaya çıkardığı temalara

göre düzenlenebileceği gibi, görüşme ve gözlem süreçlerinde kullanılan sorular ya da boyutlar dikkate alınarak da sunulabilir. Betimsel analizde, görüşülen ya da gözlenen bireylerin görüşlerini çarpıcı bir biçimde yansıtmak amacıyla doğrudan alıntılara sık sık verilir. Bu tür analizde amaç, elde edilen bulguları düzenlenmiş ve yorumlanmış bir biçimde okuyucuya sunmaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2011, Akt. Konan, Yılmaz ve Bozanoğlu, 2017: 109). İçerik analizinde ise temel amaç, toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmaktır. Betimsel analizde özetlenen ve yorumlanan veriler, içerik analizinde daha derin bir işleme tabi tutulur ve betimsel bir yaklaşımla fark edilmeyen kavram ve temalar bu analiz sonucu keşfedilmeye çalışılır.

3. BULGULAR VE YORUM

Bu bölümde araştırmanın amacını yanıtlamak için toplanan verilerin çözümlenmesi sonucunda elde edilen bulgularla, bu bulgulara ilişkin yorumlar yer almaktadır.

İlköğretim Matematik Öğretmenlerinin Karşılaştıkları Sorunlara İlişkin Bulgular ve Yorum

İlköğretim matematik öğretmenlerinin karşılaştıkları sorunlara ilişkin ilköğretim matematik öğretmenlerinin görüşlerini belirlemek amacıyla çalışma grubunda yer alan ilköğretim matematik öğretmenlerine yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla 10 soru yöneltilmiştir. İlköğretim matematik öğretmenlerin yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla sorulan sorulara verdikleri yanıtlar içerik analizi yoluyla çözümlenmiştir.

Katılımcılara ilk olarak “Matematik öğretmenleri, öğretmen olarak yetişme sürecinde (mezun oldukları yükseköğretim kurumunda) aldıkları öğretimin nitelik ve niceliğinden kaynaklı ne tür sorunlarla karşılaşmaktadır?” sorusu yöneltilmiştir.

Katılımcı ilköğretim matematik öğretmenlerinin yarı yapılandırılmış görüşme formundaki bu soruya verdikleri yanıtlar analiz edilmiş, ulaşılan sonuçlar Çizelge 2’de verilmiştir.

Çizelge 2

Matematik Öğretmenlerinin, Öğretmen Olarak Yetişme Sürecinde (Mezun Oldukları Yükseköğretim Kurumunda) Aldıkları Öğretimin Nitelik ve Niceliğinden Kaynaklı Sorunlara İlişkin Bulgular

Karşılaşılan Sorunlar	f
1. Kuramsal bilgi ile pratiğin uyuşmaması	9
2. Deneyim ve tecrübe eksikliği	6

3. Kuramsal bilginin öğrenci düzeyine indirilerek aktarılamaması	3
4. Öğretmenden istenen evrakların yükseköğretimde öğretiminin ihmali	2
5. Yükseköğretimde üst düzey bilişsel düşünme becerilerinin ihmali	1

Çizelge 2 incelendiğinde ilköğretim matematik öğretmenlerinin öğretmen olarak yetişme sürecinde (mezun oldukları yükseköğretim kurumunda) aldıkları öğretimin nitelik ve niceliğinden kaynaklı sorunlarla ilgili olarak en önemli sorunun “kuramsal bilgi ile pratiğin uyuşmaması” olduğunu belirttikleri, bunu sırasıyla “deneyim ve tecrübe eksikliği” ile “kuramsal bilginin öğrenci düzeyine indirilerek aktarılmaması” sorunun izlediği görülmektedir.

Katılımcı ilköğretim matematik öğretmenlerinden bazıları görüşlerini şu şekilde belirtmişlerdir:

“Özellikle öğretmenliğin ilk yıllarında ihtiyaç duyulan en önemli şey deneyim ve tecrübe eksikliği.” (İMÖ 1)

“Öğretmenlerin üniversitede gördüğü derslerin çok teorik olduğunu düşünüyorum. Teorem ispat şeklinde yetişen bir öğretmen sahaya indiğinde maalesef hiçbir pratiği olmuyor ve mesleği mesleğin içinde yıllar içinde öğreniyor. Bu da muazzam bir zaman kaybı ve emek israfına sebep oluyor.” (İMÖ 10)

“Aldıkları eğitim, MEB okullarında anlatılan dersle içerik olarak yakından uzaktan alakalı değildir.” (İMÖ 5)

“Okulda öğretilenlerle Üniversitede alınan eğitimler arasında uçurum mevcut” (İMÖ 7)

İlköğretim matematik öğretmenlerinin yetişme sürecinde karşılaşılan sorunlara ilişkin ilköğretim matematik öğretmenlerinin görüşleri bir bütün olarak incelendiğinde yükseköğretimde verilen eğitimin içeriği ile ortaokul müfredatı arasında uyumsuzluğun olması, ilköğretim matematik öğretmenliği mezunlarının yükseköğretimde yeteri kadar mesleki tecrübe edinmemesi, uluslararası yarışmalarda öğrencilerden beklenen üst düzey bilişsel becerilere yönelik uygulama eğitimlerinin yükseköğretimde ihmal edilmesi ileri sürülebilir.

İkinci olarak “Matematik öğretmenleri, matematik öğretmenliğine atanma koşulları ve süreci, kaynaklı ne tür sorunlarla karşılaşmaktadır?” sorusu yöneltilmiştir. Katılımcı ilköğretim matematik öğretmenlerinin yarı yapılandırılmış görüşme formundaki bu soruya verdikleri yanıtlar analiz edilmiş, ulaşılan sonuçlar Çizelge 3’de verilmiştir.

Çizelge 3

Matematik Öğretmenlerinin, Matematik Öğretmenliğine Atanma Koşulları ve Süreci Kaynaklı Karşılaştığı Sorunlara İlişkin Bulgular

Karşılaşılan Sorunlar	f
1. Atama sayısının azlığına karşın mezun sayısının fazla olması	6
2. Yükseköğretim kontenjanlarının fazlalığı	5

3. Atanmak için girilen sınav ve sürecin zorluğu	4
4. Mezunların atama sürecine verdiği emeğin yetersizliği	1
5. Atama sonrası görev yapılacak şehir seçeneğinin az olması	1
6. Atama sürecinin mülakata dayanması ve liyakatsizlik	1

Çizelge 3 incelendiğinde ilköğretim matematik öğretmenlerinin atama koşulları ve süreci kaynaklı sorunlarla ilgili olarak en önemli sorunun “atama sayısının azlığına karşın mezun sayısının fazla olması” olduğunu belirttikleri, bunu sırasıyla “yükseköğretim kontenjanlarının fazlalığı” ile “atama sürecinin zorluluğu” sorunun izlediği görülmektedir.

İlköğretim matematik öğretmenlerinin atama koşulları ve süreci kaynaklı sorunlara ilişkin olarak ilköğretim matematik öğretmenlerinden bazıları görüşlerini şu şekilde belirtmişlerdir:

“Atama sayılarının düşük olması ve mezun öğretmen sayısının fazla olması.” (İMÖ 1)

“Zor sınavlardan geçilmesine rağmen yeterli kadro açılmamaktadır.” (İMÖ 5)

“Maalesef atanma sayısı büyük bir problem ihtiyaç kadar üniversite öğrencisi alınmalı ve atanma okulu bitirdikten sonra hemen olmalı. Çünkü öğretmen olarak yetişen bir birey başka iş yapmak zorunda kalmamalı.” (İMÖ 10)

İlköğretim matematik öğretmenlerinin atama koşulları ve sürecinde karşılaşılan sorunlara ilişkin ilköğretim matematik öğretmenlerinin görüşleri bir bütün olarak incelendiğinde öğretmen atama kontenjan sayısının az olması fakat buna karşı mezun sayısının fazla olması, yükseköğretim kontenjanlarının fazla olması ve atanmak için girilen sınavın ve sürecin zorluğunun vurgulandığı görülmektedir.

Üçüncü olarak “Matematik öğretmenleri maaş, ders ücreti, vb. özlük haklarından kaynaklı ne tür sorunlarla karşılaşmaktadır?” sorusu yöneltilmiştir.

Katılımcı ilköğretim matematik öğretmenlerinin yarı yapılandırılmış görüşme formundaki bu soruya verdikleri yanıtlar analiz edilmiş, ulaşılan sonuçlar Çizelge 4’de verilmiştir.

Çizelge 4

Matematik Öğretmenlerinin Maaş, Ders Ücreti, vb. Özlük Haklarından Kaynaklı Sorunlara İlişkin Bulgular

Karşılaşılan Sorunlar	f
1. Maaş ve ek ders ücretinin yetersiz olması	13
2. Öğretmenler arasındaki iş yükü dengesizliğinin maaşlara yansımaması	4
3. Özlük haklarının yetersizliği	1
4. Düşük maaşın toplumda itibarsızlaştırmayı da yanında getirmesi	1

Çizelge 4 incelendiğinde ilköğretim matematik öğretmenlerinin maaş, ders ücreti vb. özlük haklarından kaynaklı en önemli sorunun “maaş ve ek ders ücretinin yetersiz olması” olduğunu belirttikleri, bunu sırasıyla “öğretmenler arasındaki iş yükü dengesizliğinin maaşlara yansımaması” ve “özlük haklarının yetersizliği” izlediği görülmektedir.

İlköğretim matematik öğretmenlerinin maaş, ders ücreti vb. özlük haklarından kaynaklı sorunlara ilişkin ilköğretim matematik öğretmenlerinden bazıları görüşlerini şu şekilde belirtmişlerdir:

“Diğer branşlara göre çok yorulmamıza rağmen eşit maaş alarak haksızlığa uğruyoruz.” (İMÖ 2)

“Asgari ücretten hallice maaş alan bir öğretmen grubu var; bu dönemde kesinlikle maaşlar düzeltilmeli, zira aklında geçim derdi olan, belli bir standartta yaşayamayan bir insan için öğretmenlik hayatının birinci planında olmuyor.” (İMÖ 10)

“Matematik öğretmeni yeri geliyor teneffüste 1 bardak çay bile içemiyor. Çünkü öğrencilerin sorularını çözüyor. Bunun giderilmesi için yıpranma payı adında bir ekonomik destek sağlanabilir.” (İMÖ 16)

İlköğretim matematik öğretmenlerinin maaş, ders ücreti vb. özlük haklarından kaynaklı sorunlar incelendiğinde çokça dile getirilen sorunun maaş ve ek ders ücretinin yetersizliği olduğu görülmektedir. Öğretmenlerin branş ayrımı yapılmaksızın aynı maaşı almalarına rağmen iş yükü dengesizliğinin olması ile öğretmenlerin özlük haklarını yetersiz görmesi vurgulanmıştır.

Dördüncü olarak “İlköğretim matematik öğretmenleri Bakanlık, İl ve İlçe MEM’in yönetim anlayışı ve yöneticilerin kişisel tutum ve davranışlarından kaynaklı ne tür sorunlarla karşılaşmaktadır?” sorusu yöneltilmiştir.

Katılımcı ilköğretim matematik öğretmenlerinin yarı yapılandırılmış görüşme formundaki bu soruya verdikleri yanıtlar analiz edilmiş, ulaşılan sonuçlar Çizelge 5’de verilmiştir.

Çizelge 5

İlköğretim Matematik Öğretmenleri Bakanlık, İl ve İlçe MEM’in Yönetim Anlayışı ve Yöneticilerin Kişisel Tutum ve Davranışlarından Kaynaklı Karşılaştığı Sorunlara İlişkin Bulgular

Karşılaşılan Sorunlar	f
1. Öğrencilerin matematik dersindeki başarısızlığının sorumlusu olarak öğretmenlerin görülmesi	7
2. Liyakatsiz yöneticilerin görev yapması	3

3. Sorun yaşamıyorum	3
4. MEM ve okul idarecilerinin çözüm bulmaktan çok suçlu aramaya çalışması	2
5. Mobbing uygulanması	2
6. Okulların matematik başarısının kıyaslanması	1
7. DYK'da görev almaya yönelik baskı yapılması	1
8. Gereksiz evrak istenmesi	1

Çizelge 5 incelendiğinde İlköğretim matematik öğretmenlerinin, Bakanlık, İl ve İlçe MEM'in yönetim anlayışı ve yöneticilerin kişisel tutum ve davranışlarından kaynaklı karşılaştığı sorunların en fazla “öğrencilerin matematik dersindeki başarısızlığının sorumlusu olarak öğretmenlerin görülmesi” olduğunu belirttikleri, bunu sırasıyla “liyakatsiz yöneticilerin görev yapması”, “MEM ve okul idarecilerinin çözüm bulmaktan çok suçlu aramaya çalışması” ile “Mobbing uygulanması” izlediği görülmektedir.

İlköğretim matematik öğretmenlerinin Bakanlık, İl ve İlçe MEM'lerin yönetim anlayışı ve yöneticilerin kişisel tutum ve davranışlarından kaynaklı karşılaştıkları sorunlara ilişkin ilköğretim matematik öğretmenlerinden bazıları görüşlerini şu şekilde belirtmişlerdir:

“Herkes matematik öğretmenlerinin elinde sihirli değnek varmış gibi davranmalarını bekliyor. Sistemin ve öğrencilerin başarısızlığı öğretmenlere yükleniyor.” (İMÖ 4)

“Destekleme ve yetiştirme kurslarında matematik öğretmenlerinin hafta sonu görev alması konusunda baskı yapılıyor. Bu durumun isteğe bağlı ve öğretmen tercihi olarak bilinmesi gerekir. Öğrencilerin matematik dersi başarısızlığının yargılaması öğretmene yapılmaktadır. Bu durum da öğretmen motivasyonunu olumsuz etkilemektedir.” (İMÖ 1)

“Her yıl sınavlarda matematikten zorlamanın matematiği günah keçisi olarak seçmenin bize ve dersimize olumsuz yansımaları oluyor.” (İMÖ 8)

“Öğretmen akademik alan ağırlıklı bir idare ile çalışıyorsa hep deneme sonuçlarının yüksek olması, lise giriş sınavında derece elde etmek gibi amaçları olur. Bu da matematiğin oyunlarla öğretilmesini 2. plana iter. Çözüm olarak sınav sisteminin çok boyutlu olmasını söyleyebilirim.” (İMÖ 16)

İlköğretim matematik öğretmenlerinin, Bakanlık, İl ve İlçe MEM'in yönetim anlayışı ve yöneticilerin kişisel tutum ve davranışlarından kaynaklı karşılaştığı sorunlar incelendiğinde öğrencilerin başarısızlığının öğretmene yüklenmesi, yöneticilerde bulunan liyakatsizlik, mobbing uygulanması, gereksiz evraklarla öğretmenin ekstra yorulması, okulların başarısının kıyaslanması görülmüştür.

Beşinci olarak “Matematik öğretmenleri, aynı branştaki öğretmenlerden kaynaklı ne tür sorunlarla karşılaşmaktadır?” sorusu yöneltilmiştir. Katılımcı ilköğretim matematik öğretmenlerinin yarı yapılandırılmış görüşme formundaki bu soruya verdikleri yanıtlar analiz edilmiş, ulaşılan sonuçlar Çizelge 6'de verilmiştir.

Çizelge 6

Matematik Öğretmenlerinin Aynı Branştaki Öğretmenlerden Kaynaklı Sorunlara İlişkin Bulguları

Karşılaşılan Sorunlar	f
1. Sorun yaşamıyorum	11
2. Sınıf paylaşımı konusundaki anlaşmazlıklar	2
3. Aynı branştaki öğretmenlerin birbirlerinin başarısını çekememe	2
4. DYK'ya birden fazla öğretmenin girmek istemesi	1

Çizelge 6 incelendiğinde ilköğretim matematik öğretmenlerinin aynı branştaki öğretmenlerden kaynaklı sorunlara ilişkin en fazla “sorun olmadığı”ni belirttikleri, bunu sırasıyla “sınıf paylaşımı konusundaki anlaşmazlıklar”, “Aynı branştaki öğretmenlerin birbirlerinin başarısını çekememe” ve “DYK'ya birden fazla öğretmenin girmek istemesi” izlediği görülmektedir.

İlköğretim matematik öğretmenlerinin aynı branştaki öğretmenlerden kaynaklı sorunlarına ilişkin ilköğretim matematik öğretmenlerinden bazıları görüşlerini şu şekilde belirtmişlerdir:

“Ders saati ve sınıf paylaşımında sorunlar yaşamaktayız. Ayrıca DYK'ya girmek isteyen birden fazla zümre öğretmeni olduğu zaman da huzursuzluk yaşanmaktadır.” (İMÖ1)

“Sorun olduğunu düşünüyorum, özel bi sıkıntıları yoksa eğer.” (İMÖ5)

“En iyi öğretmen benim. En iyi ben öğretim. Gibi rekabetçi tutumlar. Öğrenci merkezli düşünüp mütevazı olup ortak çalışmalarla çok daha başarılı olunabilir.” (İMÖ9)

İlköğretim matematik öğretmenlerinin aynı branştaki öğretmenlerden kaynaklı sorunlara ilişkin öğretmenlerin aynı branşta çok fazla sorun yaşamadığı görülmektedir. Bunu yanına sıra öğretmenlerin sınıf paylaşımında sıkıntılar yaşandığı ve aynı branştaki öğretmenler arasında çekememezlikler olduğu da belirtilen cevaplar arasındadır.

Altıncı olarak “ilköğretim matematik öğretmenleri, diğer branştaki öğretmenlerden kaynaklı ne tür sorunlarla karşılaşmaktadır?” sorusu yöneltilmiştir. Katılımcı ilköğretim matematik öğretmenlerinin yarı yapılandırılmış görüşme formundaki bu soruya verdikleri yanıtlar analiz edilmiş, ulaşılan sonuçlar Çizelge 7’de verilmiştir.

Çizelge 7

Matematik Öğretmenlerinin Diğer Branşlardaki Öğretmenlerden Kaynaklı Yaşadığı Sorunlara İlişkin Bulgular

Karşılaşılan Sorunlar	f
1. Sorun yaşamıyorum	7
2. Matematik öğretmenlerine okulun başarısından sorumlu branş gözüyle bakılması	5

3. Diğer branşlarla kıyaslanması	3
4. Matematik öğretmenlerinin diğer branşlara göre daha çok yorulması	1
5. Seçmeli derslerden kaynaklı sorun	1

Çizelge 7 incelendiğinde ilköğretim matematik öğretmenlerin diğer branşlardan kaynaklı yaşadığı sorunlara ilişkin olarak en fazla “sorun yaşamıyorum” yanıtını verdikleri, bunu sırasıyla “matematik öğretmenlerine okulun başarısından sorumlu branş gözüyle bakılması”, “Diğer branşlarla kıyaslanması”, ‘Matematik öğretmenlerinin diğer branşlara göre daha çok yorulması’ ve “seçmeli derslerden kaynaklı sorun” izlediği görülmektedir.

İlköğretim matematik öğretmenlerinin diğer branşlardaki öğretmenlerden kaynaklı sorunlara ilişkin ilköğretim matematik öğretmenlerinden bazıları görüşlerini şu şekilde belirtmişlerdir:

“Toplumda matematik yapan zekidir düşüncesinden dolayı matematik öğretmenlerinin üstünde sosyal baskı var. Dolayısıyla diğer öğretmenler de bu durumdan etkileniyor.”
(İMÖ9)

“Seçmeli derslerin seçimi konusunda çatışma yaşanmaktadır. Bu durumun çözümüne yönelik de öğrencilerin ihtiyaç ve isteklerinin öncelikle dikkate alınması gerekmektedir.”
(İMÖ1)

“Okulun başarısından sorumlu branş gözüyle bakılması.” (İMÖ5)

“Diğer ders öğretmenleri matematik dersini kendi dersleriyle çok kıyaslıyorlar. Dersin içeriğini bilmeden öğrencilerin öğrenme konusundaki tutumlarını kıyaslıyorlar.”
(İMÖ10)

“Diğer derslerle kıyaslandığında matematik zor bir derstir. Aynı kefiye konursa hata olur. Bunun için önerim bunu sene başı ŞÖK toplantısında söylemek olabilir.” (İMÖ16)

“Diğer branş öğretmenlerinin sınav netlerini matematikle kıyaslamaları benim için büyük bir sorun. Her dersin kendi içinde kıyaslanması gerektiğini anlamalılar.”
(İMÖ17)

İlköğretim matematik öğretmenleri farklı branşlardaki öğretmenlerle genel itibariyle sorun yaşamadıklarını belirtmişlerdir. Bu durumun yanında en çok dikkat çeken sorun diğer branş öğretmenlerinin kendilerini başarı konusunda matematik öğretmenleriyle kıyaslamasıdır. Oysa her ders kendi içinde kıyaslanmalıdır. Matematik okulda başarıyı temsil eden ders değildir. Maalesef matematik öğretmenlerinin iş yükü diğer branşlara göre çok yükündür, öyle ki teneffüs aralarında soru çözmekten bir bardak çay içmeye fırsat bile bulamadıkları olmaktadır. Bunun yanında seçmeli derslerin seçimi konusunda da sorunlar yaşanabilmektedir.

Yedinci olarak “Matematik öğretmenleri, öğrencilerden kaynaklı ne tür sorunlarla karşılaşmaktadır?” sorusu yöneltmiştir. Katılımcı ilköğretim matematik öğretmenlerinin yarı

yapılandırılmış görüşme formundaki bu soruya verdikleri yanıtlar analiz edilmiş, ulaşılan sonuçlar Çizelge 8 'de verilmiştir.

Çizelge 8

İlköğretim Matematik Öğretmenlerinin Öğrencilerden Kaynaklı Karşılaştıkları Sorunlara İlişkin Bulgular

Karşılaşılan Sorunlar	f
1. Öğrencilerde bulunan ben yapamam önyargısı	13
2. Ön öğrenme ve ilgi eksikliği	7
3. Dersi anlamamaktan kaynaklı olumsuz tutum	4
4. Okuduğunu muhakeme edememe sorunu	3
5. Dersin zorluğu	1

Çizelge 8 incelendiğinde ilköğretim matematik öğretmenlerinin öğrencilerden kaynaklı yaşadıkları sorunlarda en fazla “Öğrencilerde bulunan ben yapamam önyargısı” olduğunu belirttikleri, bunu sırasıyla “ön öğrenme ve ilgi eksikliği”, “dersi anlamamaktan kaynaklı olumsuz tutum”, “okuduğunu muhakeme edememe sorunu” ve “dersin zorluğu” izlediği görülmektedir.

İlköğretim matematik öğretmenlerinin öğrencilerden kaynaklı sorunlara ilişkin ilköğretim matematik öğretmenlerinden bazıları görüşlerini şu şekilde belirtmişlerdir:

“En önemli sorun matematik dersine karşı öğrencilerin ön yargılı olmalarıdır. Bunu aşmak için oyunlarla, hikâyelerle, interaktif çalışmalarla vb. öğrenciye matematiği sevdirmektir. Ama her öğrenci matematiği sevmek zorunda değildir, bu da unutulmamalıdır.” (İMÖ16)

“Öğrencilerin ben matematik yapamam ön yargısı bu işin en büyük zorluğunu oluşturuyor. Öğrencilerin matematik dersine karşı gerekli ön koşul öğrenmeler ile gelmemesi de önemli. Öğrencilerden motivasyon ve matematik dersine olan ilgi eksikliği. Ayrıca öğrencilerin matematik dersine yeteri kadar zaman ayırmamasını söyleyebiliriz.” (İMÖ1)

“Eklemeli bir ders olması sebebiyle Eksik öğrenmeler yeni konuların anlaşılmasını zorlaştırmaktır. En büyük sorun isteksiz ve derse karşı önyargılı öğrencilerdir.” (İMÖ5)

“Derse karşı çok zor, yapılamaz ön yargısı, fikir yürütmeme, konunun mantığını kavramadan sadece ezberlemeye çalışmak, çabuk pes etme.” (İMÖ9)

İlköğretim matematik öğretmenlerinin öğrenciden kaynaklı yaşadıkları sorunların başında matematik dersine karşı küçük yaşlardan itibaren ailede kazanılan “matematik zordur” önyargısı vardır. Bunun yanında ön öğrenme eksikliği de yanında ilgi eksikliğini getirmektedir. Matematik dersinin eklemeli bir ders olması anlaşılmayan konunun sonraki aşamasını anlamayı

da zorlaştırmaktadır. Bu durum da çocuğun okuduğunu anlayamamasına neden olmakta ve matematik zordur deyip vazgeçmesine neden olmaktadır.

Sekizinci olarak “Matematik öğretmenleri, velilerden kaynaklı ne tür sorunlarla karşılaşmaktadır?” sorusu yöneltilmiştir. Katılımcı ilköğretim matematik öğretmenlerinin yarı yapılandırılmış görüşme formundaki bu soruya verdikleri yanıtlar analiz edilmiş, ulaşılan sonuçlar Çizelge 9 ’de verilmiştir.

Çizelge 9

Matematik Öğretmenlerinin Velilerden Kaynaklı Yaşadıkları Sorunlara İlişkin Bulgular

Karşılaşılan Sorunlar	f
1. Çocuğunun başarısızlığını kabullenememe ve sorunu öğretmene yükleme	5
2. Velinin dersi bilmemesi ve ilgisizliği	3
3. Öğrencinin başarısını sadece matematik dersine bağlamaları	3
4. Velilerin çocuklarına karşı ilgisiz olmaları	3
5. Velinin öğrenciye yeterli kaynak kitap temininde bulunmaması	2
6. Çocuklar arasındaki bireysel farklılıklara saygı duymadan çocuğundan mükemmel performans beklemesi	2

Çizelge 9 incelendiğinde ilköğretim matematik öğretmenlerinin velilerden kaynaklı sorunlarda en fazla “çocuğunun başarısızlığını kabullenememe ve sorunu öğretmene yükleme” olduğunu belirttikleri, bunu sırasıyla “velinin dersi bilmemesi ve ilgisizliği”, “öğrencinin başarısını sadece matematik dersine bağlamaları” ve “çocuklar arasındaki bireysel farklılıklara saygı duymadan çocuğundan mükemmel performans beklemesi” izlediği görülmektedir.

İlköğretim matematik öğretmenlerinin velilerden kaynaklı yaşadıkları sorunlara ilişkin ilköğretim matematik öğretmenlerinden bazıları görüşlerini şu şekilde belirtmişlerdir:

“Velilerin öğrencilere yeterli kaynak ve doküman temininde bulunmaması. Velilerin büyük bir kısmının da matematiği bilmemesi, sevmemesi ya da ilgisiz olması. Öğretmen ile işbirliği yapmayıp sorumluluk almaktan kaçmaya çalışması.” (İMÖ1)

“Veli kendi öğrencisinin yeteneklerinin farkında ise çok sorun yaşanmıyor, ancak bazı velilerde beklenti yüksek oluyor.” (İMÖ4)

“Matematik yapamazsa her şeyin sonuymuş gibi bir düşünceye sahip olunmasını doğru bulmuyorum.” (İMÖ8)

“Her çocuğun çok zeki olduğu, bu yüzden matematiği çok iyi yapması gerektiğini düşünmeleri. Hâlbuki matematikte başarı istikrar ve çalışma ile olur.” (İMÖ9)

“Veli eğitimin bir parçası olmadıkça öğretmen daha fazla sorumluluk alıyor. Eğitimde aktif olmalıdır.” (İMÖ12)

İlköğretim matematik öğretmenlerinin velilerden kaynaklı yaşadıkları sorunların en başında öğrencisinin başarısızlığını kabullenememe gelmektedir. Bu durumu çoğunlukla öğretmene bağlamaktadırlar. Bunun yanında velinin matematiği bilmemesi, sevmemesi de çocuğun ilgisizliğine sebep olabilmektedir. Veli okulu sadece matematik dersinden ibaret görmemeli ve bütün başarıyı bu derse bağlamamalıdır. Öğrencisiyle ilgilenmeli potansiyelini ortaya çıkarmasında destekçisi olmalıdır. En önemlisi ise herkesin matematiği yapabileceği düşüncesinden vazgeçmelidir.

Dokuzuncu olarak “Matematik öğretmenleri okullarının / sınıfların fiziksel koşullarından, eğitim öğretim materyallerinden, teknolojik olanaklarından ve eğitsel, sosyal, kültürel, vb. etkinliklerinden kaynaklı ne tür sorunlarla karşılaşmaktadır?” sorusu yöneltilmiştir. Katılımcı sınıf öğretmenlerinin yarı yapılandırılmış görüşme formundaki bu soruya verdikleri yanıtlar analiz edilmiş, ulaşılan sonuçlar Çizelge 10 ’da verilmiştir.

Çizelge 10

İlköğretim Matematik Öğretmenleri Okullarının Sınıfların Fiziksel Koşullarından, Eğitim Öğretim Materyallerinden, Teknolojik Olanaklarından ve Eğitsel, Sosyal, Kültürel, vb. Etkinliklerinden Kaynaklı Sorunlara İlişkin Bulgular

Karşılaşılan Sorunlar	f
1. Matematik sınıfının olmaması ve materyallerin eksikliği	9
2. Sınıfların kalabalık olması	3
3. Sınıfların fiziki imkânlarının eksikliği (ısıtma, yalıtım)	2

Çizelge 10 incelendiğinde en çok “matematik sınıfının olmaması ve materyallerin eksikliği”nin vurgulandığı görülmektedir. Bu durumu “sınıfların kalabalık olması” ve “Sınıfların fiziki imkânlarının eksikliği (ısıtma, yalıtım)” sorunlarının izlediği görülmektedir.

İlköğretim matematik öğretmenlerinden bazıları görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir:

“Sınıflardaki öğrenci sayısının fazlalığı ve bir öğretmene düşen öğrenci sayısının çokluğu.” (İMÖ1)

“Teknolojik olarak sıkıntı yaşanmamakla birlikte yazı tahtasının bir bölümünün kareli olması ders anlatımında büyük kolaylık sağlar diye düşünüyorum; ayrıca her okulda matematik sınıfı ve materyalleri olması gerekmektedir.” (İMÖ4)

“Kalabalık sınıflar eğitimin önündeki en büyük sorundur.” (İMÖ5)

“Okulların fiziki imkanları çok yetersiz. Öğretmenin kişisel çabası sonucu eğitsel sosyal aktiviteler yapmaya çalışıyoruz. Okullar maddi manevi desteklenmeli.” (İMÖ9)

“Okullarda maalesef matematik ile alakalı materyal eksikliği özel bir alan eksikliği çok fazla, bunu aşmak için her okulda bir tane matematik sınıfı olmalı bence.” (İMÖ10)

“Mutlaka sınıflarda akıllı tahta veya benzeri bir öğretim materyali bulunmalıdır. Hem öğretimin kalıcılığı açısından hem de interaktif çalışmalar için çok etkilidir.”
(İMÖ16)

İlköğretim matematik öğretmenlerinin okullarının / sınıfların fiziksel koşullarından, eğitim öğretim materyallerinden, teknolojik olanaklarından ve eğitsel, sosyal, kültürel, vb. etkinliklerinden kaynaklı yaşadığı sorunların başında matematik sınıfının olmaması ve materyal eksikliği yer almaktadır. Bunun yanı sıra sınıfların kalabalık olması da eğitimin önüne kocaman bir sorun olarak çıkmaktadır. Okulların fiziki imkânlarının eksikliğini belirten öğretmenler de bulunmaktadır.

Onuncu olarak “Matematik öğretmenleri, matematik dersinin haftalık ders saati süresi, içeriği, müfredatı, ders kitapları, yardımcı ders kaynakları, sınavları, vb. kaynaklı ne tür sorunlarla karşılaşmaktadır?” sorusu yöneltilmiştir. Katılımcı ilköğretim matematik öğretmenlerinin yarı yapılandırılmış görüşme formundaki bu soruya verdikleri yanıtlar analiz edilmiş, ulaşılan sonuçlar Çizelge 11 ’da verilmiştir.

Çizelge 11

Matematik Öğretmenleri, Matematik Dersinin Haftalık Ders Saati Süresi, İçeriği, Müfredatı, Ders Kitapları, Yardımcı Ders Kaynakları, Sınavları, vb. Kaynaklı Karşılaştıkları Sorunlara İlişkin Bulgular

Karşılaşılan Sorunlar	f
1. MEB’in dağıttığı kitapların içerik olarak yetersizliği (LGS ile aynı düzeyde sorular içermemesi)	9
2. Ders saatinin yetersizliği	3
3. Müfredatın yoğun olması	2
4. Soruların zorluğunun öğrencileri dersten soğutması	2

Çizelge 11 incelendiğinde ilköğretim matematik öğretmenleri, matematik dersinin haftalık ders saati süresi, içeriği, müfredatı, ders kitapları, yardımcı ders kaynakları, sınavları, vb. kaynaklı sorunlarla ilgili olarak “MEB’in dağıttığı kitapların içerik olarak yetersizliği”, “Ders saatinin yetersizliği”, “Müfredatın yoğunluğu” ve “Soruların zorluğunun öğrencileri dersten soğutması” sorunlarını belirttikleri görülmektedir.

İlköğretim matematik öğretmenlerinden bazıları görüşlerini şu şekilde belirtmişlerdir:

“Ders kitaplarının yeterli olmadığını, LGS sınavındaki Matematik sorularının zorluğunun dersimize karşı olan nefreti artırdığını düşünüyorum.” (İMÖ 8)

“MEB’in bu sene ortaokul öğrencilerine ücretsiz olarak dağıttığı beceri temelli testler kitabı çok kaliteli soruları içermektedir. Bu tarz kitapların veya yaprak testlerin aynı şekilde dağıtılmasını öneririm.” (İMÖ 16)

“Ders kitaplarının daha işlevsel olmasını istiyorum. Okulda ders işleyeceğimiz yerler, açık uçlu sorular ve öğrencilerin kendi çözeceği bölümlerden oluşmalıdır.” (İMÖ 17)

“Ders kitaplarında eksiklikler mevcut, konuları pekiştirme amaçlı soru sayıları yeterli düzeyde değil.” (İMÖ 4)

İlköğretim matematik öğretmenleri, matematik dersinin haftalık ders saati süresi, içeriği, müfredatı, ders kitapları, yardımcı ders kaynakları, sınavları, vb. kaynaklı sorunlara ilişkin ilköğretim matematik öğretmenleri ders kitaplarının yetersizliğini, LGS düzeyine uygun olmadığını, ders saatinin yetersiz olduğunu ve çok yoğun bir müfredatın yetiştirilmeye çalışıldığını belirtmiştir.

İlköğretim Matematik Öğretmenlerinin Karşılaştıkları Sorunların Çözümüne İlişkin Bulgular ve Yorum

İlköğretim matematik öğretmenlerinin karşılaştıkları sorunlara ilişkin ilköğretim matematik öğretmenlerinin çözüm önerilerini belirlemek amacıyla çalışma grubunda yer alan ilköğretim matematik öğretmenlerine yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla 10 soru yöneltilmiştir.

İlköğretim matematik öğretmenlerin yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla sorulan sorulara verdikleri yanıtlar içerik analizi yoluyla çözümlenmiştir.

Katılımcılara ilk olarak “Matematik öğretmenlerinin, öğretmen olarak yetişme sürecinde (mezun oldukları yükseköğretim kurumunda) aldıkları öğretimin nitelik ve niceliğinden kaynaklı sorunlara çözüm olarak nelerin yapılmasını önerirsiniz?” sorusu yöneltilmiştir.

Katılımcı ilköğretim matematik öğretmenlerinin yarı yapılandırılmış görüşme formundaki bu soruya verdikleri yanıtlar analiz edilmiş, ulaşılan sonuçlar Çizelge 12’de verilmiştir.

Çizelge 12

Matematik Öğretmenlerinin, Öğretmen Olarak Yetişme Sürecinde (Mezun Oldukları Yükseköğretim Kurumunda) Aldıkları Öğretimin Nitelik ve Niceliğinden Kaynaklı Sorunlara İlişkin Çözüm Önerileri

Çözüm Önerileri	f
1. Okul deneyimi dersinin yükseköğretimde yıllara yayılarak uygulanması	6
2. Yükseköğretimde öğrenciler sahada daha aktif olabilir	3
3. Yapararak ve yaşayarak öğrenme kapsamında matematik atölyeleri açılabilir	2
4. İdeal okula göre değil, gerçekte karşılaşılan okula göre eğitim verilebilir	1
5. Üst düzey düşünme becerisi dersi olmalı	1

Çizelge 12 incelendiğinde ilköğretim matematik öğretmenlerinin öğretmen olarak yetişme sürecinde (mezun oldukları yükseköğretim kurumunda) aldıkları öğretimin nitelik ve niceliğinden kaynaklı sorunlarla ilgili olarak çözüm önerileri “Okul deneyimi dersinin yükseköğretimde yıllara yayılarak uygulanması”, “Yükseköğretimde öğrenciler sahada daha aktif olabilir” ile “Yaparak ve yaşayarak öğrenme kapsamında matematik atölyeleri açılabilir” önerilerinde yoğunlaştığı görülmektedir.

İlköğretim matematik öğretmenlerinden bazıları çözüm önerilerini şu şekilde belirtmişlerdir:

“Özellikle öğretmenliğin ilk yıllarında ihtiyaç duyulan en önemli şey deneyim ve tecrübe eksikliği. Bu sebeple okul deneyimi dersinin daha ciddi bir işbirliği ve yıllara yayılmış bir şekilde uygulanmasını öneririm.” (İMÖ 1)

“Öğretmenlerin üniversitede gördüğü derslerin çok teorik olduğunu düşünüyorum. Teorem ispat şeklinde yetişen bir öğretmen sahaya indiğinde maalesef hiçbir pratiği olmuyor ve mesleği mesleğin içinde yıllar içinde öğreniyor. Bu da muazzam bir zaman kaybı ve emek israfına sebep oluyor. Görülen teorik derslerin uygulaması arttırılmalı öğretmenlere eğitim üniversite sıralarının yanında hocalarıyla beraber sahada da yaparak yaşatarak tecrübe ettirilerek verilmeli bence.” (İMÖ 10)

“Aldıkları eğitim, MEB okullarında anlatılan dersle içerik olarak yakından uzaktan alakalı değildir. İdeal okul düşünülerek değil, gerçekte karşılaşma olasılığı olan sınıflarda düşünülerek eğitim verilmelidir.” (İMÖ 5)

“Okulda öğretilenlerle Üniversitede alınan eğitimler arasında uçurum mevcut yükseköğretimdeki dersler daha sahaya uygun olmalı” (İMÖ 7)

İlköğretim matematik öğretmenlerinin yetişme sürecinde karşılaşılan sorunların çözüm önerilerine ilişkin ilköğretim matematik öğretmenlerinin görüşleri bir bütün olarak incelendiğinde okul deneyimini artıracak derslerin yükseköğretim de yıllara yayılarak yapılması, uygulamalı derslerin artırılmasını gerekli kılmaktadır. Üniversitelerde öğrenciler ideal okula göre değil, karşılaşılan muhtemel okullara göre eğitilmeli görüşleri ileri sürülmektedir.

İkinci olarak “Matematik öğretmenlerinin, matematik öğretmenliğine atanma koşulları ve süreci kaynaklı karşılaştığı sorunlara yönelik çözüm olarak nelerin yapılmasını önerirsiniz?” sorusu yöneltilmiştir. Katılımcı ilköğretim matematik öğretmenlerinin yarı yapılandırılmış görüşme formundaki bu soruya verdikleri yanıtlar analiz edilmiş, ulaşılan sonuçlar Çizelge 13’de verilmiştir.

Çizelge 13

Matematik Öğretmenlerinin, Matematik Öğretmenliğine Atanma Koşulları ve Süreci Kaynaklı Karşılaştığı Sorunlara İlişkin Çözüm Önerileri

Çözüm Önerileri	f
1. Yükseköğretimdeki kontenjan sayısı düşürülebilir	5

2. MEB kadrosu artırılabilir	5
3. Üniversite ile özel sektör işbirliği yaparak mezunların işbaşı yapması sağlanabilir.	1
4. Yeni okullar açılabilir	1

Çizelge 13 incelendiğinde ilköğretim matematik öğretmenlerinin atama koşulları ve süreci kaynaklı sorunlara yönelik çözüm önerileri ile ilgili olarak “Yükseköğretimdeki kontenjan sayısı düşürülebilir”, “MEB kadrosu artırılabilir” ile “Üniversite ile özel sektör işbirliği yaparak mezunların işbaşı yapması sağlanabilir.” çözümünün önerildiği görülmektedir.

İlköğretim matematik öğretmenlerinin bazıları çözüm önerilerini şu şekilde belirtmişlerdir:

“Atama sayılarının düşük olması ve mezun öğretmen sayısının fazla olması. Çözüm olarak da üniversite kontenjanları düşürülebilir. MEB kadro sayısında artışa gidebilir. Üniversiteler özel okul ve kurumlarla işbirliği yaparak mezunlarının özel sektörde işbaşı yapabilmesini sağlayabilir.” (İMÖ 1)

“Zor sınavlardan geçilmesine rağmen yeterli kadro açılmamaktadır. Ya kadrolar artırılmalı ya da üniversite kontenjanları azaltılmalıdır” (İMÖ 5)

“Maalesef atanma sayısı büyük bir problem; ihtiyaç kadar üniversite öğrencisi alınmalı ve atanma okulu bitirdikten sonra hemen olmalı. Çünkü öğretmen olarak yetişen bir birey başka iş yapmak zorunda kalmamalı.” (İMÖ 10)

İlköğretim matematik öğretmenlerinin atama koşulları ve sürecinde karşılaşılan sorunlara yönelik çözüm önerileri bir bütün olarak incelendiğinde yükseköğretim kontenjanlarının düşürülmesi ya da MEB kadrolarının artırılması gerektiği en keskin çözüm önerileri olarak ileri sürülebilir.

Üçüncü olarak “Matematik öğretmenlerinin maaş, ders ücreti, vb. özlük haklarından kaynaklı karşılaştığı sorunlara yönelik çözüm önerileriniz nelerdir?” sorusu yöneltilmiştir. Katılımcı ilköğretim matematik öğretmenlerinin yarı yapılandırılmış görüşme formundaki bu soruya verdikleri yanıtlar analiz edilmiş, ulaşılan sonuçlar Çizelge 14’de verilmiştir.

Çizelge 14

Matematik Öğretmenlerinin Maaş, Ders Ücreti vb. Özlük Haklarından Kaynaklı Sorunlara İlişkin Çözüm Önerileri

Çözüm Önerileri	f
1. Maaş ve ek ders ücretlerinde iyileştirmeye gidilmeli.	8
2. Matematik öğretmenlerine ekstra ücret ödenmeli.	2
3. Özlük hakları iyileştirilmeli.	2

Çizelge 14 incelendiğinde ilköğretim matematik öğretmenlerinin maaş, ders ücreti vb. özlük haklarından kaynaklı sorunlara yönelik olarak “Maaş ve ek ders ücretlerinde iyileştirmeye

gidilmeli.”, “Matematik öğretmenlerine ekstra ücret ödenmeli” ve “Özlük hakları iyileştirilmeli” çözüm önerilerinin geliştirildiği görülmektedir.

İlköğretim matematik öğretmenlerinden bazıları çözüm önerilerini şu şekilde belirtmişlerdir:

“Asgari ücretten hallice maaş alan bir öğretmen grubu var bu dönemde, kesinlikle maaşlar düzeltilmeli, zira aklında geçim derdi olan, belli bir standartta yaşayamayan bir insan için öğretmenlik hayatının birinci planında olmuyor.” (İMÖ 10)

“Matematik öğretmeni yeri geliyor teneffüste 1 bardak çay bile içemiyor. Çünkü öğrencilerin sorularını çözüyor. Bunun giderilmesi için yıpranma payı adında bir ekonomik destek sağlanabilir.” (İMÖ 16)

İlköğretim matematik öğretmenlerinin maaş, ders ücreti vb. özlük haklarından kaynaklı sorunların çözümüne yönelik ilköğretim matematik öğretmenlerinin görüşleri incelendiğinde maaş ve ek ders ücretlerinin artırılmasının özlük haklarının iyileştirilmesinin bu sorunu çözmeye büyük katkı sağlayacağı ileri sürülebilir.

Dördüncü olarak “İlköğretim matematik öğretmenlerine, Bakanlık, İl ve İlçe MEM’in yönetim anlayışı ve yöneticilerin kişisel tutum ve davranışlarından kaynaklı sorunlara yönelik çözüm olarak nelerin yapılmasını önerirsiniz?” sorusu yöneltilmiştir. Katılımcı ilköğretim matematik öğretmenlerinin yarı yapılandırılmış görüşme formundaki bu soruya verdikleri yanıtlar analiz edilmiş, ulaşılan sonuçlar Çizelge 15’de verilmiştir.

Çizelge 15

İlköğretim Matematik Öğretmenlerinin Bakanlık, İl ve İlçe MEM’in Yönetim Anlayışı ve Yöneticilerin Kişisel Tutum ve Davranışlarından Kaynaklı Karşılaştığı Sorunlara İlişkin Çözüm Önerileri

Çözüm Önerileri	f
1. Daha sağlıklı iletişim kurulmalı ve sorunların çözümü için ortak hareket edilmelidir.	2
2. Hakkaniyetli ve liyakatli kişiler göreve getirilmelidir.	1
3. Empati duygusu geliştirilmelidir.	1
4. Sınav sistemi çok boyutlu olabilir.	1

Çizelge 15 incelendiğinde İlköğretim matematik öğretmenlerinin, Bakanlık, İl ve İlçe MEM’in yönetim anlayışı ve yöneticilerin kişisel tutum ve davranışlarından kaynaklı karşılaştığı sorunlara yönelik çözüm önerilerinin “Daha sağlıklı iletişim kurulmalı ve sorunların çözümü için ortak hareket edilmelidir”, “Hakkaniyetli ve liyakatli kişiler göreve getirilmelidir.” ile “Empati duygusu geliştirilmelidir” önerileri olduğu görülmektedir.

İlköğretim matematik öğretmenlerinden ikisi çözüm önerilerini şu şekilde belirtmişlerdir:

“Herkes matematik öğretmenlerinin elinde sihirli değnek varmış gibi davranmalarını bekliyor. Sistemin ve öğrencilerin başarısızlığı öğretmenlere yükleniyor.” (İMÖ 4)

“Öğretmen akademik alan ağırlıklı bir idare ile çalışıyorsa hep deneme sonuçlarının yüksek olması, lise giriş sınavında derece elde etmek gibi amaçları olur. Bu da matematiğin oyunlarla öğretilmesini 2. plana iter. Çözüm olarak sınav sisteminin çok boyutlu olmasını söyleyebilirim.” (İMÖ 16)

İlköğretim matematik öğretmenlerinin, Bakanlık, İl ve İlçe MEM’in yönetim anlayışı ve yöneticilerin kişisel tutum ve davranışlarından kaynaklı karşılaştığı sorunların çözümüne yönelik cevapları incelendiğinde sorunların çözüm yolunun daha sağlıklı bir iletişim ve ortak hareket etmekten geçtiğinin belirtildiği görülmüştür. Bunu sağlamanın en kestirme yolu ise liyakatli kişilerin göreve getirilmesiyle sağlanır. Empati duygusu olan hakkaniyetli kişilerin görevlere gelmesinin sorunları çözebileceği ileri sürülebilir.

Beşinci olarak “Matematik öğretmenlerinin, aynı branştaki öğretmenlerden kaynaklı karşılaştığı sorunlara yönelik çözüm olarak nelerin yapılmasını önerirsiniz?” sorusu yöneltilmiştir. Katılımcı sınıf öğretmenlerinin yarı yapılandırılmış görüşme formundaki bu soruya verdikleri yanıtlar analiz edilmiş, ulaşılan sonuçlar Çizelge 16’de verilmiştir.

Çizelge 16

Matematik Öğretmenlerinin Aynı Branştaki Öğretmenlerden Kaynaklı Sorunlara İlişkin Çözüm Önerileri

Çözüm Önerileri	f
1. Rekabetçi tutumlar bırakılıp ortak çalışmalarla daha başarılı olunabilir.	2
2. Herkesin başarılı olabileceği kabullenilmeli	1
3. Başarı açısından dengeli sınıflar oluşturulabilir	1

Çizelge 16 incelendiğinde ilköğretim matematik öğretmenlerinin aynı branştaki öğretmenlerden kaynaklı sorunlara yönelik çözüm önerilerinin “Rekabetçi tutumlar bırakılıp ortak çalışmalarla daha başarılı olunabilir”, “Herkesin başarılı olabileceği kabullenilmeli” ve ‘Başarı açısından dengeli sınıflar oluşturulabilir’ biçiminde belirtildiği görülmektedir.

İlköğretim matematik öğretmenlerinden üçü aynı branştaki öğretmenlerden kaynaklı sorunlara ilişkin çözüm önerilerini şu şekilde belirtmişlerdir:

“Ders saati ve sınıf paylaşımında sorunlar yaşamaktayız. Ayrıca DYK’ya girmek isteyen birden fazla zümre öğretmeni olduğu zaman da huzursuzluk yaşanmaktadır.” (İMÖ1)

“Sorun olduğunu düşünmüyorum özel bir sıkıntıları yoksa eğer.” (İMÖ5)

“En iyi öğretmen benim. En iyi ben öğretirim. Gibi rekabetçi tutumlar. Öğrenci merkezli düşünüp mütevazı olup ortak çalışmalarla çok daha başarılı olunabilir.” (İMÖ9)

Matematik öğretmenlerinin aynı branştaki öğretmenlerden kaynaklı sorunlara ilişkin ilköğretim matematik öğretmenlerinin çözüm önerileri rekabetçi tutumun bırakılıp ortak çalışmaların

başarıyı getireceği yönündedir. Bunun yanı sıra herkesin başarılı olabileceği kabullenilmeli, okullarda adaletsizlik olmaması için dengeli sınıflar oluşturulması gerektiği ileri sürülebilir.

Altıncı olarak “Matematik öğretmenlerinin, diğer branştaki öğretmenlerden kaynaklı karşılaştığı sorunlara yönelik çözüm olarak nelerin yapılmasını önerirsiniz?” sorusu yöneltilmiştir. Katılımcı sınıf öğretmenlerinin yarı yapılandırılmış görüşme formundaki bu soruya verdikleri yanıtlar analiz edilmiş, ulaşılan sonuçlar Çizelge 17’de verilmiştir.

Çizelge 17

Matematik Öğretmenlerinin Diğer Branşlardaki Öğretmenlerden Kaynaklı Yaşadığı Sorunlara İlişkin Çözüm Önerileri

Çözüm Önerileri	f
1. Derslerin kıyaslanmasından vazgeçilebilir	3
2. ŞÖK toplantısında dersin zorluğu ve kıyas yapılmaması konuşulabilir.	2
3. Seçmeli derslerde öğrenci ihtiyaç ve istekleri dikkate alınabilir.	1
4. Matematik dersi, ders ile alakalı olabilecek şekilde her dersin içerisine birazcık serpiştirilebilir.	1

Çizelge 17 incelendiğinde ilköğretim matematik öğretmenlerin diğer branşlardan kaynaklı yaşadığı sorunlara yönelik çözüm önerilerinin “Derslerin kıyaslanmasından vazgeçilebilir”, “ŞÖK toplantısında dersin zorluğu ve kıyas yapılmaması konuşulabilir”, “Seçmeli derslerde öğrenci ihtiyaç ve istekleri dikkate alınabilir” ve “Matematik dersi, ders ile alakalı olabilecek şekilde her dersin içerisine birazcık serpiştirilebilir” biçiminde oluşturulduğu görülmektedir.

İlköğretim matematik öğretmenlerinin diğer branşlardaki öğretmenlerden kaynaklı sorunlara ilişkin ilköğretim matematik öğretmenlerinden bazıları çözüm önerilerini şu şekilde belirtmişlerdir:

“Toplumda matematik yapan zekidir düşüncesinden dolayı matematik öğretmenlerinin üstünde sosyal baskı var. Dolayısıyla diğer öğretmenler de bu durumdan etkileniyor.” (İMÖ9)

“Seçmeli derslerin seçimi konusunda çatışma yaşanmaktadır. Bu durumun çözümüne yönelik de öğrencilerin ihtiyaç ve isteklerinin öncelikle dikkate alınması gerekmektedir.” (İMÖ1)

“Diğer derslerle kıyaslandığında matematik, zor bir derstir. Aynı kefeye konursa hata olur. Bunun için önerim bunu sene başı ŞÖK toplantısında söylemek olabilir.” (İMÖ16)

“Diğer branş öğretmenlerinin sınav netlerini matematikle kıyaslamaları benim için büyük bir sorun. Her dersin kendi içinde kıyaslanması gerektiğini anlamalılar.” (İMÖ17)

Matematik öğretmenlerinin farklı branşlardaki öğretmenlerden kaynaklı sorunlara ilişkin ilköğretim matematik öğretmenlerinin çözüm önerileri ders kıyaslamasından vazgeçilmesi, diğer branş öğretmenlerinin dersin zorluğunu kabul etmesi, gerekli saygıyı göstermesi şeklindedir. Seçmeli dersler konusunda öğrenci istek ve ihtiyaçlarını göz önüne almak da bu sorunların çözümü olarak ileri sürülebilir.

Yedinci olarak “Matematik öğretmenlerinin, öğrencilerden kaynaklı karşılaştıkları sorunların çözümüne yönelik olarak nelerin yapılmasını önerirsiniz?” sorusu yöneltilmiştir. Katılımcı matematik öğretmenlerinin yarı yapılandırılmış görüşme formundaki bu soruya verdikleri yanıtlar analiz edilmiş, ulaşılan sonuçlar Çizelge 18 ’de verilmiştir.

Çizelge 18

İlköğretim Matematik Öğretmenlerinin Öğrencilerden Kaynaklı Karşılaştıkları Sorunlara İlişkin Çözüm Önerileri

Çözüm Önerileri	f
1. Matematik dersine karşı önyargılar kırılabilir	2
2. Ön öğrenme eksikliği giderilebilir.	1
3. Matematik dersi için yeteri kadar zaman ayrılması önerilebilir.	1
4. Matematik oyunlarla, hikâyelerle ve interaktif çalışmalarla öğrenciye sevdirebilir.	1

Çizelge 18 incelendiğinde ilköğretim matematik öğretmenlerinin öğrencilerden kaynaklı yaşadıkları sorunlara yönelik çözüm önerileri “Matematik dersine karşı önyargılar kırılabilir”, “Ön öğrenme eksikliği giderilebilir”, “Matematik dersi için yeteri kadar zaman ayrılması önerilebilir”, “Matematik oyunlarla, hikâyelerle ve interaktif çalışmalarla öğrenciye sevdirebilir” biçiminde olduğu görülmektedir.

İlköğretim matematik öğretmenlerinden bazıları, öğrencilerden kaynaklı sorunlara ilişkin çözüm önerilerini şu şekilde belirtmişlerdir:

“En önemli sorun matematik dersine karşı öğrencilerin ön yargılı olmalarıdır. Bunu aşmak için oyunlarla, hikâyelerle, interaktif çalışmalarla vb. öğrenciye matematiği sevdirmektir. Ama her öğrenci matematiği sevmek zorunda değildir, bu da unutulmamalıdır.” (İMÖ16)

“Öğrencilerin ben matematik yapamam ön yargısı bu işin en büyük zorluğunu oluşturuyor. Öğrencilerin matematik dersine karşı gerekli ön koşul öğrenmeler ile gelmemesi de önemli. Öğrencilerden motivasyon ve matematik dersine olan ilgi eksikliği. Ayrıca öğrencilerin matematik dersine yeteri kadar zaman ayırmamasını söyleyebiliriz.” (İMÖ1)

“Eklemeli bir ders olması sebebiyle, eksik öğrenmeler yeni konuların anlaşılmasını zorlaştırmaktır. En büyük sorun isteksiz ve derse karşı önyargılı öğrencilerdir.” (İMÖ5)

İlköğretim matematik öğretmenlerinin öğrenciden kaynaklı yaşadıkları sorunların çözümüne ilişkin matematik öğretmenlerinin çözüm önerileri ön öğrenme eksiklerinin giderilmesi ve derse karşı olan önyargıların kırılması şeklindedir. Bunun yanı sıra derse gerekli ilginin gösterilmesi ve vakit ayrılması gerektiği ileri sürülebilir.

Sekizinci olarak “Matematik öğretmenlerinin, velilerden kaynaklı yaşadıkları sorunlara yönelik çözüm olarak nelerin yapılmasını önerirsiniz?” sorusu yöneltilmiştir. Katılımcı ilköğretim matematik öğretmenlerinin yarı yapılandırılmış görüşme formundaki bu soruya verdikleri yanıtlar analiz edilmiş, ulaşılan sonuçlar Çizelge 19 ’de verilmiştir.

Çizelge 19

Matematik Öğretmenlerinin Velilerden Kaynaklı Yaşadıkları Sorunlara İlişkin Çözüm Önerileri

Çözüm Önerileri	f
1. Öğretmen-veli işbirliği yapılmalı.	5
2. Anlamakta sorun yaşayan öğrencilere ekstra eğitim desteği sağlanmalı.	2
3. Veliler öğrencileri ile daha ilgili olabilir.	2
4. Öğrencilere yeterli kaynak ve doküman temini yapılmalıdır.	1

Çizelge 19 incelendiğinde ilköğretim matematik öğretmenlerinin velilerden kaynaklı sorunlara yönelik çözüm önerilerinin “Öğretmen-veli işbirliği yapılmalı”, “Anlamakta sorun yaşayan öğrencilere ekstra eğitim desteği sağlanmalı”, “Veliler öğrencileri ile daha ilgili olabilir” ve “Öğrencilere yeterli kaynak ve doküman temini yapılmalıdır” biçiminde sıralandığı görülmektedir.

İlköğretim matematik öğretmenlerinden bazıları çözüm önerilerini şu şekilde belirtmişlerdir:

“Velilerin öğrencilere yeterli kaynak ve doküman temininde bulunmaması. Velilerin büyük bir kısmının da matematiği bilmemesi, sevmemesi ya da ilgisiz olması. Öğretmen ile işbirliği yapmayıp sorumluluk almaktan kaçmaya çalışması. Bu eksiklerin çözümünü de bu tür olumsuz davranışları ortadan kaldırma çalışması ile yapılabilir.” (İMÖ1)

“Matematik yapamazsa her şeyin sonuymuş gibi bir düşünceye sahip olunmasını doğru bulmuyorum.” (İMÖ8)

“Her çocuğun çok zeki olduğu bu yüzden matematiği çok iyi yapması gerektiğini düşünmeleri. Hâlbuki matematikte başarı istikrar ve çalışma ile olur.” (İMÖ9)

“Veli eğitimin bir parçası olmadıkça öğretmen daha fazla sorumluluk alıyor. Eğitimde aktif olmalıdır.” (İMÖ12)

İlköğretim matematik öğretmenlerinin velilerden kaynaklı yaşadıkları sorunların çözümüne yönelik ilköğretim matematik öğretmenlerinin çözüm önerileri velinin öğretmenlerle iş birliği

yapmaları ve ortak hareket etmeleri yönündedir. Velilerin öğrencilerine karşı daha ilgili olmaları ve gerektiği takdirde doküman eksikliğini gidermeleri beklenmektedir.

Dokuzuncu olarak “Matematik öğretmenlerinin okulların / sınıfların fiziksel koşullarından, eğitim öğretim materyallerinden, teknolojik olanaklarından ve eğitsel, sosyal, kültürel, vb. etkinliklerinden kaynaklı karşılaştığı sorunlara yönelik çözüm olarak nelerin yapılmasını önerirsiniz?” sorusu yöneltilmiştir. Katılımcı ilköğretim matematik öğretmenlerinin yarı yapılandırılmış görüşme formundaki bu soruya verdikleri yanıtlar analiz edilmiş, ulaşılan sonuçlar Çizelge 20 ’de verilmiştir.

Çizelge 20

İlköğretim Matematik Öğretmenleri Okulların / Sınıfların Fiziksel Koşullarından, Eğitim Öğretim Materyallerinden, Teknolojik Olanaklarından ve Eğitsel, Sosyal, Kültürel, vb. Etkinliklerinden Kaynaklı Sorunlara İlişkin Çözüm Önerileri

Çözüm Önerileri	f
1. Matematik sınıfı açılabilir.	4
2. Sınıfların mevcutları azaltılabilir.	3
4. Okulun fiziksel koşulları iyileştirilebilir.	1

Çizelge 20 incelendiğinde ilköğretim matematik öğretmenlerinin sınıfların fiziksel koşullarından, eğitim öğretim materyallerinden, teknolojik olanaklardan ve eğitsel, sosyal, kültürel, vb. etkinliklerden kaynaklı yaşadığı sorunlara yönelik olarak çözüm önerilerini “Matematik sınıfı açılabilir”, “Sınıfların mevcutları azaltılabilir” ve “Okulun fiziksel koşulları iyileştirilebilir” şekilde belirttikleri görülmektedir.

“Teknolojik olarak sıkıntı yaşanmamakla birlikte yazı tahtasının bir bölümünün kareli olması ders anlatımında büyük kolaylık sağlar diye düşünüyorum. Ayrıca her okulda matematik sınıfı ve materyalleri olması gerekmektedir.” (İMÖ4)

“Okulların fiziki imkanları çok yetersiz. Öğretmenin kişisel çabası sonucu eğitsel sosyal aktiviteler yapmaya çalışıyoruz. Okullar maddi manevi desteklenmeli.” (İMÖ9)

“Okullarda maalesef matematik ile alakalı materyal eksikliği, özel bir alan eksikliği çok fazla; bunu aşmak için her okulda bir tane matematik sınıfı olmalı bence.” (İMÖ10)

“Mutlaka sınıflarda akıllı tahta veya benzeri bir öğretim materyali bulunmalıdır. Hem öğretimin kalıcılığı açısından hem de interaktif çalışmalar için çok etkilidir.” (İMÖ16)

İlköğretim matematik öğretmenlerinin okullarının / sınıfların fiziksel koşullarından, eğitim öğretim materyallerinden, teknolojik olanaklarından ve eğitsel, sosyal, kültürel, vb. etkinliklerinden kaynaklı yaşadığı sorunların çözümüne yönelik ilköğretim matematik öğretmenlerinin görüşleri sınıf mevcutlarının azaltılması, matematik sınıfı açılarak okulların fiziki imkanlarının iyileştirilmesi yönündedir.

Onuncu ve son olarak “Matematik öğretmenlerinin, matematik dersinin haftalık ders saati süresi, içeriği, müfredatı, ders kitapları, yardımcı ders kaynakları, sınavları, vb. kaynaklı karşılaştıkları sorunlarla ilgili çözüm olarak nelerin yapılmasını önerirsiniz?” sorusu yöneltilmiştir. Katılımcı ilköğretim matematik öğretmenlerinin yarı yapılandırılmış görüşme formundaki bu soruya verdikleri yanıtlar analiz edilmiş, ulaşılan sonuçlar Çizelge 21’de verilmiştir.

Çizelge 21

Matematik Dersinin Haftalık Ders Saati Süresi, İçeriği, Müfredatı, Ders Kitapları, Yardımcı Ders Kaynakları, Sınavları, vb. Kaynaklı Sorunların Çözümüne İlişkin Bulgular

Çözüm Önerileri	f
1. Öğrencilere ekstra yardımcı kaynaklar dağıtılabılır	4
2. Ders saati sayısı artırılabilir	2
3. Müfredat sadeleştirilebilir	2
4. Matematik LGS soruları kolaylaştırılabilir	2

Çizelge 21 incelendiğinde ilköğretim matematik öğretmenleri, matematik dersinin haftalık ders saati süresi, içeriği, müfredatı, ders kitapları, yardımcı ders kaynakları, sınavları, vb. kaynaklı sorunlara çözüm olarak “Öğrencilere ekstra yardımcı kaynaklar dağıtılabılır”, “Ders saati sayısı artırılabilir”, “Müfredat sadeleştirilebilir” ve “Matematik LGS soruları kolaylaştırılabilir” önerilerini ileri sürdükleri görülmektedir.

İlköğretim matematik öğretmenlerinden üçü çözüm önerilerini şu şekilde belirtmişlerdir:

“7.-8. sınıflarda matematik dersinde, matematiği anlama dersi gelmeli, okuduğunu anlama gibi.” (İMÖ 3)

“MEB'in bu sene ortaokul öğrencilerine ücretsiz olarak dağıttığı beceri temelli testler kitabı çok kaliteli soruları içermektedir. Bu tarz kitapların veya yaprak testlerin aynı şekilde dağıtılmasını öneririm.” (İMÖ 16)

“Ders kitaplarının daha işlevsel olmasını istiyorum. Okulda ders işleyeceğimiz yerler, açık uçlu sorular ve öğrencilerin kendi çözeceği bölümlerden oluşmalıdır.” (İMÖ 17)

İlköğretim matematik öğretmenleri, matematik dersinin haftalık ders saati süresi, içeriği, müfredatı, ders kitapları, yardımcı ders kaynakları, sınavları, vb. kaynaklı sorunların çözüm önerilerine ilişkin ilköğretim matematik öğretmenleri müfredatın sadeleştirilip ders saatlerinin artırılmasını önermiştir. Bunun yanı sıra LGS sınavı matematik sorularının kolaylaştırılması da çözüm önerisi olarak ileri sürülmüştür.

4. SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME

Bu araştırmanın temel amacı, ortaokullarda görev yapan ilköğretim matematik öğretmenlerinin matematik öğretimi sürecinde karşılaştığı sorunları, söz konusu öğretmenlerin görüşlerine göre belirlemek ve bu sorunlara yönelik çözüm önerileri geliştirmektir. Bu amaçla olgubilim deseninde nitel bir araştırma gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın verileri, 2022 yılı Nisan ayında Malatya ili Battalgazi ve Kale ilçelerinde görev yapan ve araştırmanın çalışma grubunu oluşturan 17 matematik öğretmeninden google form aracılığı ile elde edilmiştir. Araştırmada veri toplama aracı olarak, araştırmacılar tarafından geliştirilen ve 10 açık uçlu sorudan oluşan yarı yapılandırılmış formu kullanılmıştır. Veriler içerik analiz ile çözümlenmiş, öğretmenlerin görüşleri doğrudan alıntılar ile sunulmuştur.

Araştırmada elde edilen bulgular aşağıda öz olarak verilmiştir:

- 1- Yükseköğretim uygulama dersleri yönünden yetersizdir.
- 2- Yükseköğretim üst düzey bilişsel öğrenmeyi ihmal etmektedir.
- 3- Yükseköğretim kontenjanları fazladır.
- 4- MEB'in ilköğretim matematik öğretmeni alımı azdır.
- 5- Öğretmen atamaları için yapılan sınav zordur.
- 6- Atama sürecindeki mülakat sonuçları güvenilir değildir.
- 7- Maaş ve ek ders ücreti yetersizdir.
- 8- Öğretmen branşları arasında iş yükü dengesizliği vardır.
- 9- Öğretmenlerin özlük hakları yetersizdir.
- 10- Veliler çocuğun başarısızlığını kabullenmeyip sorumluluğu öğretmene yüklemektedir.
- 11- Sınıflar kalabalıktır. Bu durumda eğitim-öğretimi zorlaştırmaktadır.
- 12- Talim Terbiye Kurulu tarafından belirlenen haftalık ders saati yetersizdir.
- 13- Veliler öğrencilere yeterli desteği sağlamamaktadırlar.
- 14- İlköğretim matematik dersi müfredatı çok yoğunur.

Öneriler

Araştırma sonucunda ulaşılan bulgulara dayalı olarak geliştirilen öneriler uygulamacılar ve araştırmacılar için öneriler olarak iki başlık altında düzenlenmiştir.

Uygulamacılar İçin Öneriler

- 1- Okul deneyimi ve öğretmenlik uygulaması dersleri yükseköğretimde yıllara yayılarak uygulanmalıdır. Yükseköğretimdeki öğrenmeler sahaya daha uygun olmalıdır. İdeal okula göre değil, gerçekte karşılaşılan okula göre eğitim verilmelidir.
- 2- Yükseköğretimde ilköğretim matematik öğretmenliği kontenjan sayısı düşürülüp, MEB'in yapmış olduğu atamalarda ilköğretim matematik öğretmenliği kadro sayısı artırılmalıdır.
- 3- Öğretmen maaşları artırılmalı, ek ders ücretlerinde iyileştirmeye gidilmelidir. Öğretmenlerin özlük hakları iyileştirilmelidir.
- 4- Derslerin kıyaslanmasından vazgeçilip matematik dersinin zorluğu kabul edilmelidir.
- 5- Seçmeli derslerde öğrencinin ihtiyaç ve istekleri dikkate alınmalıdır.
- 6- Veliler, öğrencileri için yeterli kaynak ve doküman teminini yapmalı, öğrencileri ile daha ilgili olmalıdırlar. Öğrencinin öğrenme sürecinde velinin sorumluluk alması sağlanmalıdır.
- 7- Okullar fiziksel olarak iyileştirilmeli, sınıf mevcutları azaltılmalıdır.
- 8- İlköğretim matematik müfredatı sadeleştirilip, matematik ders saati artırılmalıdır.

Araştırmacılar İçin Öneriler

- 1- İlköğretim matematik öğretmenlerinin yaşadıkları sorunlar ve çözüm önerileri araştırılabilir.
- 2- Malatya ilinin Battalgazi ve Kale ilçelerinde yapılan bu çalışma diğer il ve ilçelerde yapılarak daha genel bir sonuca ulaşılabilir.
- 3- İlköğretim matematik öğretiminde karşılaşılan sorunlara ilişkin öğrenci, yönetici, veli ve üst düzey yöneticiler gibi diğer paydaşlarında görüşleri incelenebilir ve değerlendirilebilir.

KAYNAKÇA

- Altun, M. (2014). *Matematik öğretimi (10. Baskı)*. Bursa: Alfa Aktüel.
- Baykul, Y. (1999). *İlköğretimde etkili öğretme ve öğrenme el kitabı, ilköğretimde matematik öğretimi (Modül 6)*. Ankara: Milli Eğitim Yayınları.
- Baykul, Y. (2011). *İlköğretimde matematik öğretimi (10. Baskı)*. Ankara: PegemAkademi.
- Konan, N. (2013). Educational supervisors' locus of control, *Eurasian Journal of Educational Research*, 51, 45-64.
- Konan, N., Bozanoğlu, B. ve Çetin, R.B. (2019). Millî Eğitim Bakanlığı teftiş politikalarına ilişkin okul yöneticileri ve öğretmen görüşleri. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, 7(4), 1449-1474. doi: 10.14689/issn.2148- 624.1.7c.4s.7m
- Konan, N. ve Oğuz, V. (2016). Pedagojik formasyon öğrencilerinin öğretmenlik özyeterlik inancı ile yaşam yönelimi algısı arasındaki ilişki, E. Babaoğlu, E. Kırıl, ve A. Çilek (Ed.) *Eğitime Dönüş*, (ss. 275-283), Ankara: EYUDER.
- Konan, N., Yılmaz, S. ve Bozanoğlu, B. (2017). Okul müdür yardımcısı görevlendirilmesine ilişkin yönetici ve öğretmen görüşleri. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 23(1), 105-134. doi: 10.14527/kuey.2017.004
- Umay, A. (1996). Matematik eğitimi ve ölçülmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12, 145-149.

İLKOKUL ÖĞRETMENLERİNİN İLK OKUMA YAZMA ÖĞRETİMİNDE KARŞILAŞTIKLARI SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Prof. Dr. Necdet KONAN¹, Abdullah KOCAASLAN²

¹ İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü

ORCID ID: 0000-0001-6444-9745

² İnönü Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Öğrencisi, Sınıf Öğretmeni

ORCID ID: 0000-0001-7619-433X

ÖZET

Bu araştırmanın temel amacı ilkökul öğretmenlerinin ilk okuma yazma öğretiminde karşılaştıkları sorunları ve çözüm önerilerini belirlemektir. Bu amacı gerçekleştirmek üzere olgubilim deseninde nitel bir araştırma gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın çalışma grubunu 2021-22 öğretim yılında Türkiye'nin farklı illerindeki ilkokullarda görev yapan 26 sınıf öğretmeni oluşturmaktadır. Çalışmada veriler, araştırmacılar tarafından geliştirilen yarı yapılandırılmış görüşme formu ile elde edilmiştir. Elde edilen veriler içerik analizi yoluyla çözümlenmiştir. Öğrencilerin bireysel gelişim düzeylerinin farklılık göstermesi, okul öncesi eğitimi sürecinden kaynaklı sorunlar ve somut materyal eksikliğinin sorunlara sebep olduğu, öğretmenlerin yeterli bilgi ve tecrübeye sahip olmamalarından, harflerin verilme sırasının bazı sorunlara yol açtığı, okuma yazma öğretiminin her aşamasının kritik evreleri olduğu ve buralardaki sorunların diğer aşamaları da etkilediği bulgularına ulaşılmıştır. Velilerin ilk okuma yazma öğretiminde hatalı öğretim ve metodolojik çatışma sorunlarına sebep olduğu öne sürülebilir. Bu bulgulara dayalı olarak, okul öncesi eğitimin zorunlu hale gelmesi ve el becerilerini geliştirici çalışmalara yer verilmesi sürece olumlu yönde katkı sağlayacağı, ilk okuma yazma öğretiminde hece oluşturma aşamasında harflerin verilme sırasının çocuğun gelişimsel özellikleri dikkate alınarak değişiklik yapılabileceği öngörülebilir. Süreç boyunca yeteri kadar tekrar ve alıştırmaların olumlu sonuçlar getireceği, fiziki mekânların nicelik ve nitelik olarak arttırılması, ders kitaplarının içerik sorunu için içerik önerileri geliştirilebilir ve farklı yardımcı kaynaklar ile çeşitlendirilebilir.

Anahtar Sözcükler: İlkokul öğretmenleri, ilk okuma yazma öğretimi, sınıf öğretmeni

1. GİRİŞ

Türk milli eğitim sistemi beden, zihin, ahlak, ruh ve duygu bakımlarından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere, hür ve bilimsel düşünme gücüne sahip, topluma karşı sorumluluk duyan, yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler yetiştirmeyi temel amaç olarak vurgulamaktadır. Bu amacı geliştirmede, kişinin eğitim yaşamında ilk okuma yazma öğretimi

önemli bir yer tutar. İyi bir okuma yazma becerisine sahip olmak, iyi bir eğitim yaşam deneyiminden geçmeyi gerektirir. Bu aşamada karşılaşılabilecek hatalar ve yanlışlıklar kişide okumaya, yazmaya ve eğitime olumsuz bakış açısının oluşmasına neden olacaktır. Bu yöndeki sorunların kısa sürede farkına varılması ve hemen çözüm üretilmesi son derece önemlidir.

“Bilim ve teknolojiye yaşanan hızlı değişim, bireyin ve toplumun değişen ihtiyaçları, öğrenme öğretme kuram ve yaklaşımlarındaki yenilik ve gelişmeler bireylerden beklenen rolleri de doğrudan etkilemiştir.” (Milli Eğitim Bakanlığı [MEB], 2019: 3). Bu rollere uygun nitelikteki bireyler, yalnızca bilgi aktaran bir yapıdan daha çok bireysel farklılıkları dikkate alan, değer ve beceri kazandırma hedefli, sade ve anlaşılır bir yapıdaki programlar sayesinde yetişebilir.

UNESCO, okuma-yazmanın temel bir öğrenme ihtiyacı olduğundan ve insanların varlıklarını sürdürmek, kapasitelerini sonuna kadar geliştirmek, onurlu bir biçimde yaşamak ve çalışmak, kalkınmaya her anlamda katılmak, yaşam standartlarını yükseltmek, bilgili kararlar vermek ve öğrenmeyi sürdürmek olduğundan belirtir (Şenol, 1999, Akt. Bay, 2010: 167). Bu bağlamda ilk okuma yazma öğretimi büyük bir önem arz ettiği için araştırmacılarca araştırmaya değer bir konu kabul edilmiş ve öğretim sürecindeki sorunlar ve bu sorunlara çözüm önerileri geliştirilmeye çalışılmıştır. Bu araştırmalarda ilk okuma yazma öğretimi çok farklı yönleriyle ele alınarak araştırma konusu yapılmıştır. Özellikle ilk okuma yazmaya ilişkin köklü değişimlerin öngörülüp uygulandığı sürecin doğurguları hem merak konusu olmuştur.

Türkçe Dersi Öğretim Programı'nın ilk okuma yazma öğretiminde “Ses Esaslı İlk Okuma Yazma Öğretimi” yaklaşımı benimsenmiştir (MEB, 2019: 10). İlk okuma yazma öğretimi hazırlık, sesi hissettirme, hece, kelime, cümle ve metin oluşturma aşamalarından sonra serbest okuma ve yazma aşamasına geçilmektedir. Alanyazın taraması yapıldığında sınıf öğretmeninin ilk okuma ve yazma öğretiminin bu aşamalarında karşılaşılan sorunlar ve bu sorunlara ilişkin çözüm önerilerini belirten yeteri kadar çalışmanın olmadığı görülmektedir.

Alanyazın taraması sırasında ilk okuma yazma öğretiminde karşılaşılan sorunlara yönelik birçok değerli çalışma incelenmiştir. Bu bağlamda, bireylerin okuma ve yazma becerilerinin dikkat çeken bir işleve sahip olduğu söylenebilir. Özellikle ilk okuma yazma öğretiminin yaygın olarak gerçekleştiği ilkokullarda, bu sürecin büyük bir özenle ele alınması, izlenmesi ve iyileştirme çabalarına yoğunlaşması beklenir. Bu sürecin belirleyici öğelerinin başında kuşkusuz ilkokullarda görev yapan sınıf öğretmenleri yer almaktadır. İlk okuma yazma öğretimindeki başarı ya da başarısızlıkta sınıf öğretmenleri belirleyici bir rol oynamaktadır. Sınıf öğretmenleri aynı zamanda ilk okuma yazma öğretiminde karşılaşılan sorunları ve bunların olası çözümlerini en iyi gözlemleyen, yakından yaşayan ve çözüm sağlayacak kişilerdir. Buradan hareketle ilkokul öğretmenlerinin ilk okuma yazma öğretiminde karşılaştıkları sorunları ve çözüm önerilerinin tespiti araştırılmaya değer bir konu olarak görülmüştür.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın temel amacı ilkokul öğretmenlerinin ilk okuma yazma öğretiminde karşılaştıkları sorunları ve çözüm önerilerini belirlemektir.

Bu amacı gerçekleştirmek için aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1. İlkokul öğretmenlerinin ilk okuma yazma öğretiminde karşılaştıkları sorunlar nelerdir?
2. İlkokul öğretmenlerinin ilk okuma yazma öğretiminde karşılaştıkları sorunlara ilişkin çözüm önerileri nelerdir?

2. YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın deseni, çalışma grubu, veri toplama aracı, veri toplama aracının uygulanması ve verilerin analizine yer verilmiştir.

Araştırmanın Deseni

Bu araştırma olgubilim deseni nitel bir araştırmadır. Olgubilim deseni farkında olduğumuz ancak derinlemesine ve ayrıntılı bir anlayışa sahip olmadığımız olgulara odaklanmaktadır. Olgubilim deseni amaç bireylerin bir olguya ilişkin yaşantılarını, algılarını ve bunlara yüklediği anlamları belirlemektir. Olgubilim araştırmaları nitel araştırmanın doğasına uygun olarak kesin ve genellenebilir sonuçlar ortaya koymayabilir. Ancak bir olguyu daha iyi tanımamıza ve anlamamıza yardımcı olacak sonuçlar sağlayacak örnekler, açıklamalar ve yaşantılar ortaya koyabilir. Bu yönüyle hem bilimsel alan yazına hem de uygulamaya önemli katkılar getirebilir (Yıldırım ve Şimşek, 2013, Akt. Konan, Bozanoğlu ve Çetin, 2019: 1452).

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu 2021-2022 öğretim yılında Türkiye'nin farklı illerindeki ilkokullarda görev yapan sınıf öğretmenlerinden, ilkokul öğretmenlerinin ilk okuma yazma öğretiminde karşılaştıkları sorunları ve çözüm önerilerine ilişkin görüşlerini belirten 26 öğretmen oluşturmaktadır.

Çalışma grubunda yer alan sınıf öğretmenlerine ilişkin demografik bilgiler Çizelge 1'de verilmiştir.

Çizelge 1

Çalışma Grubunda Yer Alan Sınıf Öğretmenlerinin Demografik Bilgileri

Kod	Cinsiyet	Kıdem (yıl)	Yerleşim Yeri
SÖ 1	Erkek	28	Şehir Merkezi
SÖ 2	Erkek	21	Şehir Merkezi
SÖ 3	Kadın	18	Şehir Merkezi
SÖ 4	Erkek	15	Şehir Merkezi

SÖ 5	Erkek	32	Şehir Merkezi
SÖ 6	Erkek	25	Şehir Merkezi
SÖ 7	Kadın	22	Şehir Merkezi
SÖ 8	Erkek	18	Şehir Merkezi
SÖ 9	Erkek	13	Şehir Merkezi
SÖ 10	Erkek	14	İlçe
SÖ 11	Erkek	19	Şehir Merkezi
SÖ 12	Kadın	13	İlçe
SÖ 13	Erkek	20	Köy / Mahalle
SÖ 14	Kadın	17	Şehir Merkezi
SÖ 15	Erkek	27	Şehir Merkezi
SÖ 16	Belirmemiş	Belirtmemiş	Belirtmemiş
SÖ 17	Erkek	25	Şehir Merkezi
SÖ 18	Erkek	32	Şehir Merkezi
SÖ 19	Kadın	4	Köy / Mahalle
SÖ 20	Kadın	32	Şehir Merkezi
SÖ 21	Kadın	12	Şehir Merkezi
SÖ 22	Kadın	8	İlçe
SÖ 23	Erkek	21	Şehir Merkezi
SÖ 24	Erkek	10	İlçe
SÖ 25	Erkek	15	Şehir Merkezi
SÖ 26	Kadın	8	Şehir Merkezi

Çizelge 1 incelendiğinde 26 öğretmenin 9'unun kadın, 17'sinin erkek olduğu; öğretmenlerin mesleki kıdemlerinin 1-10 yıl olanlar 4, 11-20 yıl olan 10, 21- üzeri 10, belirtmeyenlerin 2 olduğu; yerleşim yerine göre köylerde çalışanlar 2, ilçede 4, il merkezinde 18, belirtmeyenlerin 2 kişi olduğu görülmektedir.

Veri Toplama Aracı

Araştırmanın veri toplama aracı, araştırmacılar tarafından geliştirilen ve iki bölümden oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formudur. Bu yarı yapılandırılmış görüşme formunun birinci bölümünde katılımcı sınıf öğretmenlerinin cinsiyeti, öğretmenlikteki kıdemi ve görev yaptığı okulun bulunduğu yerleşim yerini belirlemeyi amaçlayan üç soru yer almaktadır. İkinci bölümde ise sınıf öğretmenlerinin ilk okuma yazma öğretiminde karşılaştıkları sorunları ve bunların çözümüne ilişkin önerilerini belirlemeyi amaçlayan 10 açık uçlu soru yer almaktadır.

Veri Toplama Aracının Uygulanması

Araştırmanın verileri, 2021-2022 öğretim yılı bahar yarıyılında, veri toplama aracının uygulanması ile elde edilmiştir. Türkiye'nin farklı illerindeki ilkokullarda sınıf öğretmeni olarak görev yapanlardan, sınıf öğretmenlerinin karşılaştıkları sorunlar ve çözüm önerilerine

ilişkin görüşleri yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla elde edilmiştir. Yarı yapılandırılmış görüşme formunda yer alan sorular, araştırmacılar tarafından çalışma grubuna google form aracılığıyla ulaşılarak yöneltilmiştir.

Verilerin Analizi

Araştırmada elde edilen verilerin analizinde, büyük oranda betimsel analiz ve bazı bölümlerde içerik analizi yaklaşımından yararlanılmıştır. Betimsel analiz yaklaşımına göre elde edilen veriler, daha önceden belirlenen temalara göre özetlenir ve yorumlanır. Veriler araştırma sorularının ortaya çıkardığı temalara göre düzenlenebileceği gibi, görüşme ve gözlem süreçlerinde kullanılan sorular ya da boyutlar dikkate alınarak da sunulabilir. Betimsel analizde, görüşülen ya da gözlenen bireylerin görüşlerini çarpıcı bir biçimde yansıtmak amacıyla doğrudan alıntılara sık sık ver verilir. Bu tür analizde amaç, elde edilen bulguları düzenlenmiş ve yorumlanmış bir biçimde okuyucuya sunmaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2011, Akt. Konan, Yılmaz ve Bozanoğlu, 2017: 109). İçerik analizinde ise temel amaç, toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmaktır. Betimsel analizde özetlenen ve yorumlanan veriler, içerik analizinde daha derin bir işleme tabi tutulur ve betimsel bir yaklaşımla fark edilmeyen kavram ve temalar bu analiz sonucu keşfedilmeye çalışılır.

3. BULGULAR VE YORUM

Bu bölümde, araştırmanın amacını gerçekleştirmek için toplanan verilerin çözümlenmesi sonucunda elde edilen bulgularla, bu bulgulara ilişkin yorumlar yer almaktadır.

İlkokul Öğretmenlerinin İlk Okuma Yazma Öğretiminde Karşılaştıkları Sorunlara İlişkin Bulgular ve Yorum

İlkokul öğretmenlerinin ilk okuma yazma öğretiminde karşılaştıkları sorunlara ilişkin sınıf öğretmenlerinin görüşlerini belirlemek amacıyla çalışma grubunda yer alan sınıf öğretmenlerine yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığı ile 10 soru yöneltilmiştir. Sınıf öğretmenlerinin yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla sorulan sorulara verdikleri yanıtlar içerik analizi yoluyla çözümlenmiştir.

Katılımcılara ilk olarak “Öğretmenlerin ilk okuma yazma öğretiminin ‘hazırlık’ aşamasında karşılaştıkları sorunlar nelerdir?” sorusu yöneltilmiştir. Katılımcı sınıf öğretmenlerinin yarı yapılandırılmış görüşme formundaki bu soruya verdikleri yanıtlar analiz edilmiş, ulaşılan sonuçlar Çizelge 2’de verilmiştir.

Çizelge 2

Öğretmenlerin İlk Okuma Yazma Öğretiminin “Hazırlık” Aşamasında Karşılaştıkları Sorunlara İlişkin Bulgular

Karşılaşılan Sorunlar	f
1. Öğrencinin fiziksel ve bilişsel gelişim düzeyinden kaynaklı farklılıklar	8
2. Okul öncesi eğitimde kazanılan yanlış alışkanlar ve bilgiler	6
3. Eğitim materyallerinin yeterli düzeyde olmaması	3
4. Dikkat eksikliği	2
5. Diğer sebepler	5

Çizelge 2 incelendiğinde ifade edilme sıklığı bakımından ilkokul öğretmenleri ilk okuma yazma öğretiminin “hazırlık” aşamasında karşılaştıkları en önemli sorunun “Öğrencinin fiziksel ve bilişsel gelişim düzeyinden kaynaklı farklılıklar” olduğunu ifade etmekte. Bunu sırasıyla “Ana sınıfında kazanılan yanlış alışkanlıklar ve bilgiler”, “Eğitim materyallerinin yeterli düzeyde olmaması” ve “Dikkat eksikliği” takip etmektedir.

Sınıf öğretmenlerinin konuya ilişkin kendi ifadelerinden birkaçı aşağıdaki gibidir:

“El becerisi noktasında sıkıntı var her öğrencinin ana sınıfı eğitimine katılması gerektiğini düşünüyorum.” (SÖ13)

“Öğretmenine, arkadaşlarına, çevreye kısa sürede alışamadığı için kendini ifade edememiş olabilir. Bu durum çocuktan çocuğa değişebilse de hazırlık aşamasının kısa olduğunu düşünüyorum.” (SÖ 16)

“Okul öncesi ya da hazırlık eğitimi almayan öğrencilerde uyum ve etkinliklere katılımda sıkıntılar olmaktadır.” (SÖ 17)

“Öğrenciler arasındaki seviye farkı hazırlık çalışmalarını aksatmaktadır.” (SÖ21)

İlkokul öğretmenlerinin ilk okuma yazma öğretiminin hazırlık aşamasında karşılaştıkları sorunlar bir bütün olarak incelendiğinde öğrencilerin bireysel gelişim düzeylerinin farklılık arzemesi ve okul öncesi eğitimi sürecinden kaynaklı sorunlar ve somut materyallerin eksikliği temel bulgular arasında gösterilebilir.

Bulgulardan da görüldüğü gibi öğretmenler, öğrenciler arasında gelişim düzeyi ve seviye farkından dolayı sorunların oluştuğunu dile getirmişlerdir. Ayrıca birinci sınıfa gelen çocuklar eğer okul öncesi eğitim kurumuna gitmemiş ise, hazırlık çalışmaları daha uzun sürebilir. Öğrencilerin kas gelişimi güzel bir yazı yazmaya hazır oluncaya dek, kol, el ve parmak kaslarını geliştirici çalışmalar yapılmalıdır. Böylece el koldan, parmaklar da elden bağımsız hareket edecektir. Araştırmalar bazı nitelikleri yüzünden bazı öğrencilerin diğerlerinden daha yavaş ilerleyebileceklerini ancak bir sonuca erişebilmek için bu gibi öğrencilerin daha çok zamana, dikkate ve kaynağa gerek duyacakları belirtilmektedir. (Bloom,1995, Akt. Bilir, 2005: 91).

Katılımcılara ikinci olarak “Öğretmenlerin ilk okuma yazma öğretiminin ‘sesi hissettirme ve tanıma’ aşamasında karşılaştıkları sorunlar nelerdir?” sorusu yöneltmiştir. Sınıf öğretmenlerinin yarı yapılandırılmış görüşme formundaki bu soruya verdikleri yanıtlar analiz edilmiş, ulaşılan sonuçlar Çizelge 3’de verilmiştir.

Çizelge 3

Öğretmenlerin İlk Okuma Yazma Öğretiminin “Sesi Hissettirme ve Tanıma” Aşamasında Karşılaştıkları Sorunlara İlişkin Bulgular

Karşılaşılan Sorunlar	f
1. Müfredat ve öğretmenin yönteminden kaynaklı sorunlar	7
2. Çocuğun dil gelişimi	5
3. Velilerin yanlış öğretimi ve metodolojik çatışma	5
4. Harflerin fonetik özelliğinden kaynaklı sorunlar	3
5. Eğitim materyallerinden kaynaklı sorunlar	2
6. Diğer sebepler	2
7. Sorun Görmeyenler	2

Çizelge 3 incelendiğinde ifade edilme sıklığı bakımından ilköğretim öğretmenleri ilk okuma yazma öğretiminin “*Sesi Hissettirme ve Tanıma*” aşamasında karşılaştıkları en önemli sorunun “Müfredat ve öğretmenin yönteminden kaynaklı sorunlar” olduğunu ifade etmekte. Bunu sırasıyla “Çocuğun dil gelişimi”, “Velilerin yanlış öğretimi ve metodolojik çatışma”, “Harflerin fonetik özelliğinden kaynaklı sorunlar” ve “Eğitim materyallerinden kaynaklı sorunlar” takip etmektedir.

Sınıf öğretmenlerinin konuya ilişkin kendi ifadelerinden birkaçı aşağıdaki gibidir:

“Bu durum tamamen öğretmenin vereceği sesle ilgili hazırlıklı donanımlı olması ile alakalıdır. Oyun şeklinde bol etkinliklerle çocukların ve aktif katılımıyla çok güzel dönütler alınabilir. Hazırlık döneminin en önemli aşamalarından.” (SÖ20)

“Sessiz harflerin seslendirilmesinde yaşanan zorluklar, özel öğretime ihtiyacı olan öğrencilerin diğer öğrencilerle aynı sınıfta eğitim görmesi, materyal eksikliği sorun kaynağıdır.” (SÖ21)

“Özellikle sessiz harfler öğretilirken sorun yaşıyor. Aile yanlış öğretiyor. Telaffuz bakımından birbirine yakın sessiz harflerin (m-n) öğretiminde belli bir sürenin olması.” (SÖ9)

İlk okuma yazmada kullanılacak yöntemin türünü bir ölçüde öğretim sürecinde yer alacak bireylerin gerçek durumları belirlemektedir (Bilir, 2005: 92). Bu açıdan öğretmen okuma yazma öğretimi için çocukların sahip olmaları gereken olgunluk ve temel beceri düzeylerinin nasıl olması konusunda yeterli bilgi ve tecrübeye sahip olmalıdır.

Katılımcı öğretmenlere üçüncü olarak “Öğretmenlerin ilk okuma yazma öğretiminin ‘*Hece Oluşturma*’ aşamasında karşılaştıkları sorunlar nelerdir?” sorusu yöneltilmiştir. Sınıf öğretmenlerinin yarı yapılandırılmış görüşme formundaki bu soruya verdikleri yanıtlar analiz edilmiş, ulaşılan sonuçlar Çizelge 4 ’de verilmiştir.

Çizelge 4

Öğretmenlerin İlk Okuma Yazma Öğretiminin “Hece Oluşturma” Aşamasında Karşılaştıkları Sorunlara İlişkin Bulgular

Karşılaşılan Sorunlar	f
1. Açık uçlu hecelerin öğretimi	6
2. Sorun yaşanmıyor	4
3. Harflerin iyi kavranmamış olması	3
4. Harflerin ve hecelerin verilme sırasından kaynaklı	3
5. Anlamsız hecelerin öğretimi	2
6. Diğer Sebepler	8

Çizelge 4 incelendiğinde ifade edilme sıklığı bakımından ilköğretmenleri ilk okuma yazma öğretiminin “*Hece Oluşturma*” aşamasında karşılaştıkları en önemli sorunun “Açık uçlu hecelerin öğretimi” sorunu olduğunu ifade etmekte. Bunu sırasıyla “Harflerin iyi kavranmamış olması”, “Harflerin ve hecelerin verilme sırasından kaynaklı” ve “Anlamsız hecelerin öğretimi” takip etmektedir. Katılımcı öğretmenlerden bir kısmı ise bu aşamada pek sorun yaşamadığını da ifade etmişlerdir. Ayrıca sınıf öğretmenleri bu alanla ilgili konularda da birçok sorunun olduğunu ifade de etmişlerdir.

Sınıf öğretmenlerinin konuya ilişkin kendi ifadelerinden birkaçı aşağıdaki gibidir:

“Kapalı heceyi ve açık heceyi birleştirmede güçlükler yaşıyor. (SÖ4)

“Sessiz harfle başlayan hecelerde sorun yaşıyorum. “Sessiz sesli sessiz” harfli hecelerde sorun yaşıyorum.” (SÖ9)

“Hece oluştururken sesli ve sessiz harf ayrımının ses olarak yapılamaması ve dikte yapamaması.” (SÖ22)

Türk Dil Kurumu Yazım Kılavuzunda “Türkçede ünsüz harfler kendinden sonra gelen ünlü harflerle birleşerek hece oluşturur.” denilmektedir. Bu ifade Türkçenin açık heceye uygun olduğunu göstermektedir. Başar, Doğan, Şener, Karasu ve Yurttaş (2015), çalışmada bu duruma vurgu yapmıştır. Kutluca Canbulat (2013) ise kapalı hece yöntemiyle beraber öğretmenlerin çocuğun yaşantısında yer almayan anlamsız kelime ve cümle ürettiklerini tespit etmiştir. 2017 Türkçe öğretim programında hece oluşturma süreci önce kapalı heceye ardından açık heceye ulaşma şeklinde sürdürülmesi gerektiği belirtilmiştir (Başar, 2020: 6).

Katılımcılara dördüncü olarak “Öğretmenlerin ilk okuma yazma öğretiminin ‘*Kelime ve Cümle Oluşturma*’ aşamasında karşılaştıkları sorunlar nelerdir?” sorusu yöneltilmiştir. Sınıf

öğretmenlerinin yarı yapılandırılmış görüşme formundaki bu soruya verdikleri yanıtlar analiz edilmiş, ulaşılan sonuçlar Çizelge 5’de verilmiştir.

Çizelge 5

Öğretmenlerin İlk Okuma Yazma Öğretiminin “Kelime ve Cümle oluşturma” Aşamasında Karşılaştıkları Sorunlara İlişkin Bulgular

Karşılaşılan Sorunlar	f
1. Öğrencilerin kelime dağarcıklarının kısıtlı olması	6
2. Kelime ve cümle yazdırma aşamasında sorunların yaşanması	2
3. Önceki aşamalardan kaynaklı sorunlar	2
4. Diğer sebepler	12
5. Cevap yok	4

Çizelge 5 incelendiğinde ifade edilme sıklığı bakımından ilkökul öğretmenleri ilk okuma yazma öğretiminin “Kelime ve Cümle oluşturma” aşamasında karşılaştıkları en önemli sorunun “Öğrencilerin kelime dağarcıklarının kısıtlı olması” sorunu olduğunu ifade etmekte. Bunu sırasıyla “Kelime ve cümle yazdırma aşamasında sorunların yaşanması”, “Önceki aşamalardan kaynaklı sorunlar” ve “Diğer sebepler” takip etmektedir. Ayrıca sınıf öğretmenlerden bazılarının bu konularda fikir belirtmekten imtina ettikleri görülmektedir.

Sınıf öğretmenlerinin konuya ilişkin kendi ifadelerinden birkaçı aşağıdaki gibidir:

“Tablet ve bilgisayar çocukları olmaları sebebiyle kelime dağarcıklarının çok az olması.” (SÖ4)

“Harfleri birbirine benzetmeleri.” (SÖ14)

“Kelime dağarcıklarının az olması, kurallı cümle oluşturamamaları.” (SÖ22)

“Hece oluşturmaya iyi kavrayamayınca kelime/cümle oluşturamıyorlar.” (SÖ23)

Öğrencinin bu süreçte öğrendiği kelime miktarı dile hâkimiyetini de o oranda arttıracaktır. Her bir sözcük duygu ve düşüncelerin ifade edilmesini kolaylaştırır. Çocuk yeni kelime öğrendikçe konuşup yazması daha güzel, okuyup dinlemesi daha doğru olur.

Sınıf öğretmenlerine beşinci olarak “İlk okuma yazma öğretiminin ‘Metin Oluşturma’ aşamasında karşılaştıkları sorunlar nelerdir?” sorusu yöneltmiştir. Katılımcı sınıf öğretmenlerinin yarı yapılandırılmış görüşme formundaki bu soruya verdikleri yanıtlar analiz edilmiş, ulaşılan sonuçlar Çizelge 6’de verilmiştir.

Çizelge 6

Öğretmenlerin İlk Okuma Yazma Öğretiminin “Metin Oluşturma” Aşamasında Karşılaştıkları Sorunlara İlişkin Bulgular

Karşılaşılan Sorunlar	f
1. Metnin yeteri kadar tekrar edilmemesi	6
2. Metin oluşturamama	5
3. Sorun yok	4

Çizelge 6 incelendiğinde ifade edilme sıklığı bakımından ilkökul öğretmenleri ilk okuma yazma öğretiminin “Metin Oluşturma” aşamasında karşılaştıkları en önemli sorunun “Metnin yeteri kadar tekrar edilmemesi” sorunu olduğunu ifade etmekte. Bunu “Metin oluşturamama” takip etmektedir. Ancak öğretmenler bu aşamada sorun olarak diğer birçok sebebin olduğunu da ifade etmekte. Çizelge 6 incelendiğinde metin oluşturma aşamasında sorun yaşamayan öğretmenlerin olduğu da görülmektedir.

Sınıf öğretmenlerinin konuya ilişkin kendi ifadelerinden birkaçı aşağıdaki gibidir:

“Metin oluşturma özellikle hayal güçlerinin az olması, cümleleri toparlayamamaları ve fikir üretmemeleri yüzünden metin oluşturma sorunları yaşamaktalar. (SÖ16)

“Bu durumda da gene çocuğun sadece derslerle ilgili değil genel anlamda kendini ifade edebilmesi, çevresiyle, arkadaşlarıyla, ailesiyle vb. gözlemleri bunları ifade edebilme yeteneğinin gelişmemiş olması. Bu yönünün geliştirilmesi önemlidir çocuğun hayal gücü de devreye sokularak Metin oluşturma okuma ve yazma becerisi gelişir. (SÖ20)

“Kelime/cümle birleştirmeyi tam pekiştiremeyenler metin oluşturamıyor.” (SÖ23)

Sınıf öğretmenlerine altıncı olarak “Öğretmenlerin ilk okuma yazma öğretiminin ‘Serbest Okumaya Geçiş’ aşamasında karşılaştıkları sorunlar nelerdir?” sorusu yöneltilmiştir. Öğretmenlerinin yarı yapılandırılmış görüşme formundaki bu soruya verdikleri yanıtlar analiz edilmiş, ulaşılan sonuçlar Çizelge 7’de verilmiştir.

Çizelge 7

Öğretmenlerin İlk Okuma Yazma Öğretiminin “Serbest Okumaya Geçiş” Aşamasında Karşılaştıkları Sorunlara İlişkin Bulgular

Karşılaşılan Sorunlar	f
1. Okumanın yeterli süre ve tekrarda yapılmaması	10
2. Okuma metninin öğrenci seviyesine uygun olmaması	7
3. Daha önceki aşamalardan kaynaklı sorunlar	4
4. Sorun yok	3

Çizelge 7 incelendiğinde ilkökul öğretmenleri ilk okuma yazma öğretiminin “*Serbest Okumaya Geçiş*” aşamasında karşılaştıkları en önemli sorunun “Okumanın yeterli süre ve tekrarda yapılmaması” sorunu olduğunu ifade etmekte. Bunu sırasıyla “Okuma metninin öğrenci seviyesine uygun olmaması” ve “Daha önceki aşamalardan kaynaklı sorunlar” takip etmektedir. Ayrıca sınıf öğretmenlerinden bazıları bu alanla ilgili olarak sorun olmadığını da etmişlerdir.

Sınıf öğretmenlerinin konuya ilişkin kendi ifadelerinden birkaçı aşağıdaki gibidir:

“Çocuklar çok unutkan. Tekrar etmeleri gerek.” (SÖ10)

“Kısa metinler olmalı uzun metinler anlamayı zorlaştırıyor.” (SÖ12)

“Serbest okumadaki en büyük sorun hecelemeye devam etme ve geriye doğru hece tekrarının fazla olması. Çocuğun yanlış okurum endişesi ile her heceden sonra onay beklemesi en büyük sorun.” (SÖ22)

“Çocukların okuyacağı kitapların içeriği onun dünyasına ve yaşına uygun konulardan oluşmalıdır.” (SÖ26)

Katılımcı öğretmenlere yarı yapılandırılmış görüşme formunda yedinci olarak “Öğretmenlerin ilk okuma yazma öğretiminde ‘*Velilerden Kaynaklı*’ karşılaştıkları sorunlar nelerdir?” sorusu yöneltilmiştir. Sınıf öğretmenlerinin bu soruya verdikleri yanıtlar analiz edilmiş, ulaşılan sonuçlar Çizelge 8’de verilmiştir.

Çizelge 8

Öğretmenlerin İlk Okuma Yazma Öğretiminde “Velilerden Kaynaklı” Sorunlara İlişkin Bulgular

Karşılaşılan Sorunlar	f
1. Velilerin yanlış öğretimi ve metodolojik çatışma	11
2. İlgisizlik	6
3. Sabırsız davranış ve istekler	3
4. Cevap vermekten kaçınma	4
5. Diğer	2

Çizelge 8 incelendiğinde ilkökul öğretmenleri ilk okuma yazma öğretiminde “*Velilerden Kaynaklı*” en önemli sorunun “Velilerin yanlış öğretimi ve metodolojik çatışma” sorunu olduğunu ifade etmekte. Bunu sırasıyla “İlgisizlik” ve “Sabırsız davranış ve istekler” takip etmektedir. Ayrıca sınıf öğretmenlerinden bazıları bu alanla ilgili olarak yanıt vermekten kaçınmışlardır.

Sınıf öğretmenlerinin konuya ilişkin kendi ifadelerinden birkaçı aşağıdaki gibidir:

“İlgisiz velilerin öğrencilerinin geride kalması sorun yaratıyor. Materyal eksik olan öğrenciler sorun.” (SÖ1)

“Her şeyi bildiklerini zannediyorlar ve acele ediyorlar.” (SÖ3)

“Her şeyi ben bilirim halinde olmaları ve öğretmenle işbirliğini sağlayamamaları” (SÖ4)

“Velilerin çok acele etmeleri, kendi çocuklarını diğer çocuklarla karşılaştırmaları.” (SÖ8)

“Veliler öğretmene sürekli fikir veriyor, öğretmene işini öğretmeye çalışabiliyor.” (SÖ19)

“Velilerin en büyük hatası öğretmenin işlerine karışması, kendini bilirkişi ilan etmesi ve hatta yeri geldiğinde öğretmene akıl verme yönlendirme çabaları.” (SÖ22)

Katılımcılara sekizinci olarak “Öğretmenlerin ilk okuma yazma öğretiminde ‘Öğrenciden Kaynaklı’ karşılaştıkları sorunlar nelerdir?” sorusu yöneltilmiştir. Sınıf öğretmenlerinin yarı yapılandırılmış görüşme formundaki bu soruya verdikleri yanıtlar analiz edilmiş, ulaşılan sonuçlar Çizelge 9’de verilmiştir.

Çizelge 9

Öğretmenlerin İlk Okuma Yazma Öğretiminde “Öğrenciden Kaynaklı” Sorunlara İlişkin Bulgular

Karşılaşılan Sorunlar	f
1. İlgisiz ve sıkılgan öğrencinin sorun oluşturması	10
2. Bireysel farklılıktan kaynaklı sorunlar	5
3. Veliye bağımlılık	3
4. Diğer	4

Çizelge 9 incelendiğinde ilkökul öğretmenleri ilk okuma yazma öğretiminde “Öğrenciden Kaynaklı” en önemli sorunun “İlgisiz ve sıkılgan öğrencinin sorun oluşturması” sorunu olduğunu ifade etmekte. Bunu sırasıyla “Bireysel farklılıktan kaynaklı sorunlar” ve “Veliye bağımlılık” sorunları takip etmektedir.

Sınıf öğretmenlerinin konuya ilişkin kendi ifadelerinden birkaçı aşağıdaki gibidir:

“İlgisiz ve çabuk sıkılan öğrenciler sorun oluşturuyor”. (SÖ1)

“Velisine tam bağımlılığı bu yaş için olumsuzluk demektir.” (SÖ7)

“Sorumluluğunu yerine getirme noktasında sıkıntı var.” (SÖ13)

“Algı ve konsantrasyon sorunu olan öğrenciler, evde destek alamayan öğrenciler ve hiperaktif, aşırı hareketli öğrenciler sorun yaratmaktadır.” (SÖ17)

Katılımcı öğretmenlere dokuzuncu olarak “Öğretmenlerin ilk okuma yazma öğretiminin ‘Okullarının / Sınıfların Fiziksel Koşullarından, Eğitim Öğretim Materyallerinden, Teknolojik Olanaklarından ve Eğitsel, Sosyal, Kültürel, vb. Etkinliklerinden Kaynaklı’ karşılaştıkları sorunlar nelerdir?” sorusu yöneltilmiştir. Katılımcı sınıf öğretmenlerinin yarı yapılandırılmış görüşme formundaki bu soruya verdikleri yanıtlar analiz edilmiş, ulaşılan sonuçlar Çizelge 10’de verilmiştir.

Çizelge 10

Öğretmenlerin İlk Okuma Yazma Öğretiminde “Okullarının / Sınıfların Fiziksel Koşullarından, Eğitim Öğretim Materyallerinden, Teknolojik olanaklardan ve Eğitsel, Sosyal, Kültürel, vb. Etkinliklerinden Kaynaklı” Sorunlara İlişkin Bulgular

Karşılaşılan Sorunlar	f
1. Eğitim materyalinin eksik olması	7
2. Ekonomik sorunlar	4
3. Sınıf mevcutlarının kalabalık olması	2
4. Diğer	3
5.Sorun yok	2
6. Cevap vermekten kaçınma	6

Çizelge 10 incelendiğinde ifade edilme sıklığı bakımından ilkökul öğretmenleri ilk okuma yazma öğretiminde “Okullarının / Sınıfların Fiziksel Koşullarından, Kültürel, vb. Etkinliklerinden Kaynaklı” en önemli sorunun “Eğitim materyalinin eksik olması” sorunu olduğunu ifade etmekte. Bunu sırasıyla “Ekonomik sorunlar” ve “Sınıf mevcutlarının kalabalık olması” takip etmektedir. Ayrıca sınıf öğretmenlerden bazıları bu alanla ilgili olarak yanıt vermekten kaçınırken bazı öğretmenler bu konuda sorun olmadığını düşünmekte.

Sınıf öğretmenlerinin konuya ilişkin kendi ifadelerinden birkaçı aşağıdaki gibidir:

“Yeterli kaynaklar bulunmaması” (SÖ2)

“Maddi sorunlar nedeniyle olan yetersizlikler” (SÖ4)

“Okulların fiziki yapısı ve hitap ettiği alan artırılmalı. Sinema, tiyatro, resim atölyesi, spor salonu, yüzme havuzu, ekonomiyi kavrayacağı mini işletmeler vs. (SÖ7)

“Görsel materyallerin eksikliği, velilerin eğitime bakış açısından kaynaklanan farklılıklar, kırsal kesimde okuma kitapları eksikliği, maddi imkansızlıklar.” (SÖ21)

Katılımcılara onuncu olarak “Öğretmenlerin ilk okuma yazma öğretiminin “*Türkçe Dersinin Haftalık Ders Saati Süresi, İçeriği, Müfredatı, vb. Kaynaklı*” sorunları nelerdir?” sorusu yöneltilmiştir. Katılımcı sınıf öğretmenlerinin yarı yapılandırılmış görüşme formundaki bu soruya verdikleri yanıtlar analiz edilmiş, ulaşılan sonuçlar Çizelge 11’de verilmiştir.

Çizelge 11

Öğretmenlerin İlk Okuma Yazma Öğretiminde “Türkçe Dersinin Haftalık Ders Saati Süresi, İçeriği, Müfredatı, vb. Kaynaklı” Sorunlara İlişkin Bulgular

Karşılaşılan Sorunlar	f
1. Kitap ve kitap içeriğinden kaynaklı sorunlar	13
2. Yardımcı kaynak kitap ihtiyacı	4
3. Türkçe ders sayısının fazla olması	3
4. Ekonomik sebeplerden kaynaklı sorunlar	1

Çizelge 11 incelendiğinde ifade edilme sıklığı bakımından ilkökul öğretmenleri ilk okuma yazma öğretiminde “*Türkçe Dersinin Haftalık Ders Saati Süresi, İçeriği, Müfredatı, vb. Kaynaklı*” en önemli sorunun “Kitap ve kitap içeriğinden kaynaklı sorunlar” sorunu olduğunu ifade etmekte. Bunu sırasıyla “Yardımcı kaynak kitap ihtiyacı”, “Türkçe ders sayısının fazla olması” ve “Ekonomik sebeplerden kaynaklı sorunlar” takip etmektedir.

Sınıf öğretmenlerinin konuya ilişkin kendi ifadelerinden birkaçı aşağıdaki gibidir:

“Ders kitaplarında örnek az.” (SÖ1)

“Türkçe ders kitabı yetersiz, ek kaynaklar oluşturulabilir.” (SÖ5)

“Haftalık ders saati yeterli değil. Bazı metinler çocuk seviyesine uygun olmuyor. Dil bilgisi bazı etkinliklerde yoğun bir şekilde veriliyor bu sürede çocuklara bu konuları vermek zorlaşıyor.” (SÖ12)

“Ders kaynaklarının özellikle ilk okuma ve yazma etkinliklerinin çok az olması. Yardımcı kaynakların yetersiz olması.” (SÖ22)

Katılımcı öğretmenlere son olarak “Öğretmenlerin ilk okuma yazma öğretiminde “*Yukarıda belirtilenler dışında karşılaştıkları sorunlar ve bunların çözümüne ilişkin önerileriniz varsa lütfen belirtiniz*” sorusu yöneltilmiştir. Katılımcıların bu soruya verdikleri yanıtlar analiz edilmiştir.

Sınıf öğretmenlerinin konuya ilişkin kendi ifadelerinden birkaçı aşağıdaki gibidir:

“Maddi durumu yetersiz öğrencilerin her bakımdan sınıfı motivasyon düşük gelmesi” (SÖ2)

“Okuma yazma takvimi bir dönemde bitmektedir bir yıla yayılması gerekmektedir.” (SÖ5)

“Elektrik, İnternet ulaşım sorunları yaşamaktadırlar.” (SÖ22)

İlkokul Öğretmenlerinin İlk Okuma Yazma Öğretiminde Karşılaştıkları Sorunların Çözümüne İlişkin Bulgular ve Yorum

Sınıf öğretmenlerinin karşılaştıkları sorunların çözümüne ilişkin sınıf öğretmenlerinin görüşlerini belirlemek amacıyla çalışma grubunda yer alan sınıf öğretmenlerine yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığı ile 10 soru yöneltilmiştir. Sınıf öğretmenlerinin yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla sorulan sorulara verdikleri yanıtlar içerik analizi yoluyla çözümlenmiştir.

Katılımcılara ilk olarak “Öğretmenlerin ilk okuma yazma öğretiminin ‘Hazırlık’ aşamasında karşılaşılan sorunlara ilişkin çözüm önerileri nelerdir?” sorusu yöneltilmiştir. Sınıf öğretmenlerinin yarı yapılandırılmış görüşme formundaki bu soruya verdikleri yanıtlar analiz edilmiş, ulaşılan sonuçlar Çizelge 12’de verilmiştir.

Çizelge 12

İlk Okuma Yazma Öğretiminin “Hazırlık” Aşamasında Karşılaştıkları Sorunların Çözümlerine İlişkin Bulgular

Çözüm Önerileri	f
1. Okul öncesi eğitim ve uyum çalışmaları yapılmalı	6
2. Temel beceri eğitimleri verilmelidir	4
3. Ders kitapları ve içeriği öğrenci seviyesine uygun düzenlenmeli	3

Çizelge 12 incelendiğinde ifade edilme sıklığı bakımından ilkökul öğretmenleri ilk okuma yazma öğretiminin “Hazırlık” aşamasındaki sorunlara en önemli çözümün “Okul öncesi eğitim ve uyum çalışmaları yapılmalı” olduğunu ifade etmekte. Bunu sırasıyla “Temel beceri eğitimleri verilmelidir” ve “Ders kitapları ve içeriği öğrenci seviyesine uygun düzenlenmeli” çözümü takip etmektedir.

Sınıf öğretmenlerinin konuya ilişkin kendi ifadelerinden birkaçı aşağıdaki gibidir:

“Anasınıfının alt yapısının iyi olması hazır bulunuşluk açısından çok önemli olduğunu düşünüyorum ve anasınıfı ve sınıflar arasında koordinasyon sağlanması esas olmalı.” (SÖ24)

“Okul öncesi dönemde ailelerin çocuklarına daha az tabletle veya telefonla vakit geçirmelerini sağlanması.” (SÖ10)

“El becerisi noktasında sıkıntı var, her öğrencinin ana sınıfı eğitimine katılması gerektiğini düşünüyorum.” (SÖ13)

“Her çocuk ayrı bir kişiliktir, çözüm olarak her çocuğa çocuğun kendi mizacına uygun çözümler getirilebilir.” (SÖ16)

Öğretmenlerin çözüm önerileri incelendiğinde, karşılaştıkları sorunlar ile anlamlı oldukları görülmektedir. Bu anlamda öğretmenler, okulöncesi eğitimin zorunlu olmasını ve el becerilerini geliştirici çalışmalara yer verilmesini önermektedirler.

Öğretmenlere ikinci olarak “Öğretmenlerin ilk okuma yazma öğretiminin ‘Sesi Hissettirme ve Tanıma’ aşamasında karşılaşılan sorunlara ilişkin çözüm önerileri nelerdir?” sorusu yöneltilmiştir. Katılımcıların bu soruya verdikleri yanıtlar analiz edilmiş, ulaşılan sonuçlar Çizelge 13’de verilmiştir.

Çizelge 13

İlk Okuma Yazma Öğretiminin “Sesi Hissettirme ve Tanıma” Aşamasında Karşılaştıkları Sorunların Çözümlerine İlişkin Bulgular

Çözüm Önerileri	f
1. Yeni harf verilirken belirli bir sürenin beklenilmesi.	6
2. Bol bol tekrar ve aile desteği sağlanmalı.	4
3. Somutlaştırma için görsel materyaller kullanılmalı	2

Çizelge 13 incelendiğinde ifade edilme sıklığı bakımından ilkokul öğretmenleri ilk okuma yazma öğretiminin “Sesi Hissettirme ve Tanıma” aşamasındaki sorunlara en önemli çözümün “Yeni harf verilirken belirli bir sürenin beklenilmesi” olduğunu ifade etmekte. Bunu sırasıyla “Bol bol tekrar ve aile desteği sağlanmalı” ve “Somutlaştırma için görsel materyaller kullanılmalı” çözümü takip etmektedir.

Sınıf öğretmenlerinin konuya ilişkin kendi ifadelerinden birkaçı aşağıdaki gibidir:

“Bol tekrar gerekiyor, burada da aile desteği gerekiyor.” (SÖ13)

“Zaman kaybı, sesi beklerken heceden olunuyor. Ses beklenmemeli.” (SÖ17)

“Çocuklara bol bol sesle ilgili hikâye okunmalı.” (SÖ12)

“Sesi duymaları, hissetmeleri ile dönütleri arasında farkın olması. Çözüm yeteri kadar tekrar ve gerçek hayatla ilişkilendirme.” (SÖ22)

Çizelge 13 analizinde öğretmenler bu aşamada bol bol tekrarlar ve aile desteğini faydalı görüyorken, zaman kaybı olmaması için de harfin öğrenilmesi beklenirken heceden olunacağına işaret etmekte.

Öğretmenlere üçüncü olarak “Öğretmenlerin ilk okuma yazma öğretiminin ‘Hece Oluşturma’ aşamasında karşılaşılan sorunlara ilişkin çözüm önerileri nelerdir?” sorusu yöneltilmiştir. Katılımcıların soruya verdikleri yanıtlar analiz edilmiş, ulaşılan sonuçlar Çizelge 14’de verilmiştir.

Çizelge 14

İlk Okuma Yazma Öğretiminin “Hece Oluşturma” Aşamasında Karşılaştıkları Sorunların Çözümlerine İlişkin Bulgular

Çözüm Önerileri	f
1. Harflerin veriliş sırası yeniden düzenlemeli.	4
2. Öğrenciye öğrenmesi için gerekli zaman tanınmalı.	4
3. Bol etkinlik yapılmalı	1
4. İlk etapta sadece okuma yaptırılmalı	1

Çizelge 14 incelendiğinde ifade edilme sıklığı bakımından ilkokul öğretmenleri ilk okuma yazma öğretiminin “*Hece Oluşturma*” aşamasındaki sorunlara en önemli çözümün “Harflerin veriliş sırası yeniden düzenlemeli” ve “Öğrenciye öğrenmesi için gerekli zaman tanınmalı” olduğunu ifade etmekte. Bunu sırasıyla “Bol etkinlik yapılmalı” ve “İlk etapta sadece okuma yaptırılmalı” çözümü takip etmektedir.

Sınıf öğretmenlerinin konuya ilişkin kendi ifadelerinden birkaçı aşağıdaki gibidir:

“Ders motivasyonunu yüksek tutulması.” (SÖ2)

“Kolaydan zora doğru bir yol izlenmeli, müfredatta harf verme sıralaması buna göre düzenlenmeli.” (SÖ13)

“Çözüm ise bana göre önce sesli harflerin öğretiminin yapılması.” (SÖ22)

Çizelge 14 genel olarak incelendiğinde öğretmenler hece oluştururken yaşanan sorunlara çözüm olarak harflerin verilme sırasının yeniden düzenlenmesi, öncelikle sesli harflerin verilmesi gerektiği ileri sürülebilir.

Öğretmenlere dördüncü olarak “Öğretmenlerin ilk okuma yazma öğretiminin ‘*Kelime ve Cümle oluşturma*’ aşamasında karşılaşılan sorunlara ilişkin çözüm önerileri nelerdir?” sorusu yöneltilmiştir. Katılımcıların soruya verdikleri yanıtlar analiz edilmiş, ulaşılan sonuçlar Çizelge 15’de verilmiştir.

Çizelge 15

İlk Okuma Yazma Öğretiminin “Kelime ve Cümle oluşturma” Aşamasında Karşılaştıkları Sorunların Çözümlerine İlişkin Bulgular

Çözüm Önerileri	f
1. Kılavuz okumalar yapılmalı ve hayatının içinden örnekler verilmeli	6
2. Bol tekrarlar yapılmalı	6

Çizelge 15 incelendiğinde ifade edilme sıklığı bakımından ilkokul öğretmenleri ilk okuma yazma öğretiminin “*Kelime ve Cümle oluşturma*” aşamasındaki sorunlara en önemli çözümün

“Kılavuz okumalar yapılmalı ve hayatının içinden örnekler verilmeli” olduğunu ifade etmekte. Bunu “Bol tekrarlar yapılmalı” çözümü takip etmektedir.

Sınıf öğretmenlerinin konuya ilişkin kendi ifadelerinden birkaçı aşağıdaki gibidir:

“Harfleri teker teker ve iç sesiyle okuyan öğrenciler kelimenin sonunda ne okuduklarını unutuyorlar. Öğretmen rehber okuma yaparak öğrenciyi okunmalıdır.” (SÖ9)

“Öğretmenlerin zaman sıkıntısı olabilir. Belli bir zamanda tüm öğrencilerin derse katılımı mümkün olmayabilir. Çocuğun öğrenme aşamasında oyun önemlidir. Oyun şeklinde bol bol etkinlikler yaparak öğrendiklerini pekiştirebilir.” (SÖ16)

Öğretmenlere beşinci “Öğretmenlerin ilk okuma yazma öğretiminin ‘Metin Oluşturma’ aşamasında karşılaşılan sorunlara ilişkin çözüm önerileri nelerdir?” sorusu yöneltilmiştir. Katılımcıların soruya verdikleri yanıtlar analiz edilmiş, ulaşılan sonuçlar Çizelge 16’de verilmiştir. İlk okuma yazma öğretiminin “Kelime ve Cümle oluşturma” aşamasındaki tekrarın çok önemli olduğu ve hayatın içinden seçilen örneklerle desteklenmesi çözüm öneriler arasındadır.

Çizelge 16

İlk Okuma Yazma Öğretiminin “Kelime ve Cümle oluşturma” Aşamasında Karşılaştıkları Sorunların Çözümlerine İlişkin Bulgular

Çözüm Önerileri	f
1. Metinler öğrenci seviyesine uygun olmalı.	8
2. Okuma ve yazma etkinliklerine bolca yer verilmeli	5

Çizelge 16 incelendiğinde ifade edilme sıklığı bakımından ilkökul öğretmenleri ilk okuma yazma öğretiminin “Kelime ve Cümle oluşturma” aşamasındaki sorunlara en önemli çözümün “Metinler öğrenci seviyesine uygun olmalı” olduğunu ifade etmekte. Bunu “Okuma ve yazma etkinliklerine bolca yer verilmeli” çözümü takip etmektedir.

Sınıf öğretmenlerinin konuya ilişkin kendi ifadelerinden birkaçı aşağıdaki gibidir:

“Metinler kısa ve çocuğun ilgisini çekecek şekilde olmalı” (SÖ16)

“Okuma ve yazma etkinlikleri yapılmalı, renkli heceli. Metin okuma anlama çalışmaları yapılmalıdır.” (SÖ17)

“Metinler çok uzun cümlelerden oluşmamalıdır.” (SÖ26)

Katılımcılara altıncı olarak “Öğretmenlerin ilk okuma yazma öğretiminin ‘Serbest Okumaya Geçiş’ aşamasında karşılaşılan sorunlara ilişkin çözüm önerileri nelerdir?” sorusu yöneltilmiştir. Katılımcıların soruya verdikleri yanıtlar analiz edilmiş, ulaşılan sonuçlar Çizelge 17’de verilmiştir.

Çizelge 17

İlk Okuma Yazma Öğretiminin “Serbest Okumaya Geçiş” Aşamasında Karşılaştıkları Sorunların Çözümlerine İlişkin Bulgular

Çözüm Önerileri	f
1. Okutulacak metinler çocuğun gelişim seviyesi esas alınarak seçilmeli	5
2. Çokça okuma yapmak	5
3. Öğretim yöntemine ilişkin düzenlemeler yapılmalı	3

Çizelge 17 incelendiğinde ifade edilme sıklığı bakımından ilkökul öğretmenleri ilk okuma yazma öğretiminin “Serbest Okumaya Geçiş” aşamasındaki sorunlara en önemli çözümün “Okutulacak metinler çocuğun gelişim seviyesi esas alınarak seçilmeli” ve “Çokça okuma yapmak” olduğunu ifade etmektedirler. Bunu “Öğretim yöntemine ilişkin düzenlemeler yapılmalı” çözümü takip etmektedir.

Sınıf öğretmenlerinin konuya ilişkin kendi ifadelerinden birkaçı aşağıdaki gibidir:

“Kitaplardaki gereksiz ya da yanlış metinler mevcut ve denetim gerekli” (SÖ4)

“Okumaya geçtikten sonra çocukların dikkatlerini çeken hikâyeler verilirse daha verimli olur.” (SÖ8)

“Kısa metinler olmalı uzun metinler anlamayı zorlaştırıyor” (SÖ12)

“Serbest okumadaki en büyük sorun hecelemeye devam etme ve geriye doğru hece tekrarının fazla olması. Çocuğun yanlış okurum endişesi ile her heceden sonra onay beklemesi en büyük sorun. Çocuğa özgüvenini artırıcı ve doğru yaptığında dönüt vermek ama yanlış yaptığı anda değil de kelimenin veya cümlemin bitiminde gerekli uyarı ve düzeltmeyi yapmak.” (SÖ22)

“Çocukların okuyacağı kitapların içeriği onun dünyasına ve yaşına uygun konulardan oluşmalıdır.” (SÖ26)

Katılımcılara yedinci olarak “Öğretmenlerin ilk okuma yazma öğretiminde ‘Velilerden kaynaklı’ sorunlara ilişkin çözüm önerileri nelerdir?” sorusu yöneltilmiştir. Katılımcıların soruya verdikleri yanıtlar analiz edilmiş, ulaşılan sonuçlar Çizelge 18’de verilmiştir.

Çizelge 18

İlk Okuma Yazma Öğretiminde “Velilerden kaynaklı” Sorunların Çözümlerine İlişkin Bulgular

Çözüm Önerileri	f
1. Veliyle doğru iletişim kurmak	8
2. Cevap yok	18

Çizelge 18 incelendiğinde ifade edilme sıklığı bakımından ilkokul öğretmenleri ilk okuma yazma öğretiminde “*Velilerden kaynaklı*” sorunlara en önemli çözümün “*Veliyle doğru iletişim kurmak*” olduğunu ifade etmekte. Ayrıca sınıf öğretmenlerden birçoğu bu alanla ilgili olarak yanıt vermekten kaçınmışlardır.

Sınıf öğretmenlerinin konuya ilişkin kendi ifadelerinden birkaçı aşağıdaki gibidir:

“Öğretmen ile iletişim halinde olurlarsa verimli olur.” (SÖ8)

“Aşırı ilgili ve ilgisiz velilerin varlığı durumu zorlaştırmaktadır. Veliler yeteri kadar sürece dahil edilmelidir.” (SÖ17)

“Veliye rehberlik yapılması. Her öğrencinin öğrenme hızının farklı olduğunun benimsenmesi.” (SÖ10)

Katılımcılar, veli ile öğretmenlerin iletişimini yeterli görmedikleri okuma yazma sürecine velinin olumlu yönde katkı sağlayacağını, ancak sürece öğretmenin önerileri ışığında dahil olmalarının gerektiği bulgularındadır.

Katılımcılara sekizinci olarak “*Öğretmenlerin ilk okuma yazma öğretiminde ‘Öğrenciden Kaynaklı’ sorunlara ilişkin çözüm önerileri nelerdir?*” sorusu yöneltilmiştir. Katılımcıların soruya verdikleri yanıtlar analiz edilmiş, ulaşılan sonuçlar Çizelge 19’de verilmiştir.

Çizelge 19

İlk Okuma Yazma Öğretiminde “Öğrenciden Kaynaklı” Sorunların Çözümüne İlişkin Bulgular

Çözüm Önerileri	f
1. Dikkat çekici ve motivasyon sağlayacak etkinlikler yapılmalı	7
2. Ders işleme yönteminde değişiklikler yapılmalı	3
3 Öğrenciye ihtiyaç duyduğu bu konuda rehberlik edilmeli	2

Çizelge 19 incelendiğinde ifade edilme sıklığı bakımından ilkokul öğretmenleri ilk okuma yazma öğretiminde “*Öğrenciden Kaynaklı*” sorunlara en önemli çözümün “*Dikkat çekici ve motivasyon sağlayacak etkinlikler yapılmalı*” olduğunu ifade etmekte. Bunu “*Ders işleme yönteminde değişiklikler yapılmalı*” ve “*Öğrenciye ihtiyaç duyduğu bu konuda rehberlik edilmeli*” çözümü takip etmektedir.

Sınıf öğretmenlerinin konuya ilişkin kendi ifadelerinden birkaçı aşağıdaki gibidir:

“Anlama ve kavramada zorlanma, derse odaklanamama, ilgisizlik. İlgi çekici çalışmalarla dersler işlenmeli” (SÖ11)

“Öğrencinin ilgisiz olması, isteksiz ve doyumсуuz olması. Ayrıca bazen her şeyinin olması vesilesi ile ödül kavramının onda motivasyona sebep olamaması. Çözüm teknolojiden olabildiğince uzak tutulması. Yapboz ve spor gibi dikkat toplayıcı etkinlikler yapılması.” (SÖ22)

“Dikkat çekici ve motivasyon sağlayacak etkinlikler yapılmalı.” (SÖ25)

Motivasyon kavramının temelinde davranışların tetiklenmesi, yönlendirilmesi ve sürdürülmesi yatar. Motivasyonun temel amacı, baskı ve zorlama olmadan bireylerin istekli, verimli ve etkin çalışmalarını sağlamaktır. İnsanlar temel beklentileri karşılandığı sürece daha verimli çalışacak, motivasyonları da yüksek olacaktır (Demirtaş, 2005, akt. Bayraktar, 2015: 1083). Çizelge 19’deki bulgular bir bütün olarak incelendiğinde ilgisiz öğrencilerin motivasyona çokça ihtiyaç duydukları ileri sürülebilir.

Öğretmenlere dokuzuncu olarak “Öğretmenlerin ilk okuma yazma öğretiminde ‘Okullarının / Sınıfların Fiziksel Koşullarından, Eğitim Öğretim Materyallerinden, Teknolojik Olanaklarından ve Eğitsel, Sosyal, Kültürel, vb. Etkinliklerinden Kaynaklı’ sorunlara ilişkin çözüm önerileri nelerdir?” sorusu yöneltilmiştir. Katılımcıların soruya verdikleri yanıtlar analiz edilmiş, ulaşılan sonuçlar Çizelge 20’de verilmiştir.

Çizelge 20

İlk Okuma Yazma Öğretiminde “Okullarının / Sınıfların Fiziksel Koşullarından, Kültürel, vb. Etkinliklerinden Kaynaklı” Sorunların Çözümlerine İlişkin Bulgular

Çözüm Önerileri	f
1. Okulların fiziki mekânları nicel ve nitelik olarak arttırılmalı	5
2. İnsan ve çocuğun doğasına uygun düzenlemeler yapılmalı	3
3. Maddi yetersizliklere çözüm bulunmalı	2

Çizelge 20 incelendiğinde ifade edilme sıklığı bakımından ilkökul öğretmenleri ilk okuma yazma öğretiminde “Okullarının / Sınıfların Fiziksel Koşullarından, Kültürel, vb. Etkinliklerinden Kaynaklı” sorunlara en önemli çözümün “Okulların fiziki mekânları nicel olarak ve nitelik olarak arttırılmalı” olduğunu ifade etmekte. Bunu “İnsan ve çocuğun doğasına uygun düzenlemeler yapılmalı” ve “Maddi yetersizliklere çözüm bulunmalı” çözümü takip etmektedir.

Sınıf öğretmenlerinin konuya ilişkin kendi ifadelerinden birkaçı aşağıdaki gibidir:

“Okulların fiziki yapısı ve hitap ettiği alan artırılmalı. Sinema, tiyatro, resim atölyesi, spor salonu, yüzme havuzu, ekonomiyi kavrayacağı mini işletmeler vs.” (SÖ7)

“Özellikle akıllı tahtaların ve İnternet erişimlerinin mutlaka olması gerekir.” (SÖ8)

“Spor salonu mutlaka olmalı. Resim müzik ve beden eğitimi derslerine branş öğretmenleri girmeli. Sınıflar geniş ve ferah olmalı.” (SÖ11)

“Sınıf içi görsel materyallerle donatılmalı, teknolojik araç gereçlerden faydalanılmalıdır.” (SÖ17)

Katılımcı öğretmenlere onuncu olarak “Öğretmenlerin ilk okuma yazma öğretiminde ‘Türkçe Dersinin Haftalık Ders Saati Süresi, İçeriği, Müfredatı, vb. Kaynaklı’ sorunlara ilişkin çözüm

önerileri nelerdir?” sorusu yöneltmiştir. Katılımcıların soruya verdikleri yanıtlar analiz edilmiş, ulaşılan sonuçlar Çizelge 21’de verilmiştir.

Çizelge 21

İlk Okuma Yazma Öğretiminde “Türkçe Dersinin Haftalık Ders Saati Süresi, İçeriği, Müfredatı, vb. Kaynaklı” Sorunların Çözümlerine İlişkin Bulgular

Çözüm Önerileri	f
1. Ders kitapları ve diğer kaynaklar geliştirilmeli ve çeşitlendirilmeli	9
2. Ders saati ve sürelerinde düzenlemeler yapılmalı	4
3. Müfredatın çocuğun ihtiyaçları dikkate alınarak düzenlenmesi	2

Çizelge 21 incelendiğinde ifade edilme sıklığı bakımından ilkökul öğretmenleri ilk okuma yazma öğretiminde “*Türkçe Dersinin Haftalık Ders Saati Süresi, İçeriği, Müfredatı, vb. Kaynaklı*” sorunlara en önemli çözümün “Ders kitapları ve diğer kaynaklar geliştirilmeli ve çeşitlendirilmeli” olduğunu ifade etmekte. Bunu “Ders saati ve sürelerinde düzenlemeler yapılmalı” ve “Müfredatın çocuğun ihtiyaçları dikkate alınarak düzenlenmesi” çözümü takip etmektedir.

Sınıf öğretmenlerinin konuya ilişkin kendi ifadelerinden birkaçı aşağıdaki gibidir:

“Kaynaklar çeşitlendirilebilir.” (SÖ2)

“Türkçe ders sayısı fazla. Özellikle drama, tiyatro oyunu gibi dersler eklenirse daha verimli ve eğlenceli olur.” (SÖ8)

“Ders saati süresi fazla. Dersler en fazla 30 dakika ve günlük 5 ders saati olmalı. Ders kitapları çocukların okuma yazma etkinliklerine az yer verilmesi.” (SÖ9)

“Okul araç gereçleri yanında yardımcı kaynaklardan da faydalanılmaktadır.” (SÖ17)

Çizelge 21’deki bulgular doğrultusunda sınıf öğretmenlerinin büyük bir çoğunluğunun ders kitaplarının ve diğer kaynakların geliştirilmesi ve çeşitlendirilmesi gerektiğini öne sürmekte. Yine bu bölümde elde edilen önemli bir sonuç ise sınıf öğretmenlerinin bazılarının da ders saatlerinin daha kısa olması ve ders saatlerinin çocuğun ihtiyaçlarının dikkate alınarak yeniden düzenlenmesi gerektiğini önermekte.

Katılımcı öğretmenlere son olarak “Öğretmenlerin ilk okuma yazma öğretiminde “*Yukarıda belirtilenler dışında karşılaştıkları sorunlar ve bunların çözümüne ilişkin önerileriniz varsa lütfen belirtiniz.*” sorusu yöneltmiştir. Katılımcıların soruya verdikleri yanıtlar analiz edilmiştir

Sınıf öğretmenlerinin konuya ilişkin kendi ifadelerinden biri aşağıdaki gibidir:

“Okuma yazma takvimi bir dönemde bitmektedir. Bir yıla yayılması gerekmektedir.”

(SÖ5)

5. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Bu araştırmanın temel amacı ilkökul öğretmenlerinin ilk okuma yazma öğretiminde karşılaştıkları sorunları ve çözüm önerilerini belirlemektir. Bu amaçla olgubilim deseninde nitel bir araştırma gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın çalışma grubunu 2021-2022 öğretim yılında Türkiye'nin farklı illerindeki ilkökullarda görev yapan sınıf öğretmenlerinden, ilkökul öğretmenlerinin ilk okuma yazma öğretiminde karşılaştıkları sorunları ve çözüm önerilerine ilişkin görüşlerini belirten 26 kişi oluşturmaktadır. Araştırmanın verileri iki bölümden oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formudur. Yarı yapılandırılmış görüşme formunda yer alan sorular, araştırmacılar tarafından çalışma grubuna google form aracılığıyla ulaşılarak yöneltilmiştir. Araştırmada elde edilen verilerin analizinde, içerik analizi yaklaşımından yararlanılmıştır.

Yarı yapılandırılmış görüşme formunda yer alan soruları yanıtlayan sınıf öğretmenlerinin, okuma yazma öğretimi sürecinde karşılaştıkları sorunları incelendiğinde, hazırlık aşamasında öğrencilerin bireysel gelişim düzeylerinin farklılık arzemesi ve okul öncesi eğitimi sürecinden kaynaklı sorunlar ve somut materyal eksikliğinin sorunlara sebep olduğu, çözüm olarak ise okul öncesi eğitimin zorunlu olması ve el becerilerini geliştirici çalışmalara yer verilmesini önermektedirler. Öğretmeler ilk okuma yazma sürecinde tekrarların önemini sık sık vurgulamakta ve aile desteğini faydalı görüyorken; zaman kaybı olmaması için de harfin öğrenilmesi beklenirken heceden olunacağına işaret etmekte.

İlk okuma yazmada kullanılacak yöntemin türünü bir ölçüde öğretim sürecinde yer alacak bireylerin gerçek durumları belirlemektedir (Bilir, 2005: 92). Bu açıdan öğretmenler Türkçe öğretim programında hece oluşturma sürecinde önce kapalı heceye ardından açık heceye ulaşma şeklinde sürdürülmesi gerektiği belirtilmiştir. Ancak araştırmaya katılan öğretmenler buna rağmen harflerin verilme sırasında sorunlar yaşadığını ifade etmiştir.

Öğrencinin bu süreçte öğrendiği kelime miktarı, dile hâkimiyetini arttıracaktır. Her bir sözcük duygu ve düşüncelerin ifade edilmesini kolaylaştırır. Kelime/cümle birleştirmeyi tam pekiştiremeyen çocuklar metin de oluşturamıyor. “*Serbest Okumaya Geçiş*” aşamasında karşılaştıkları en önemli sorunun “Okumanın yeterli süre ve tekrar yapılmaması”, “Okuma metninin öğrenci seviyesine uygun olmaması”, “Daha önceki aşamalardan kaynaklı sorunlar” takip ettiği ileri sürülebilir. Okutulacak metinler çocuğun gelişim seviyesi esas alınarak seçilmeli ve çokça okuma yapmak ilk okuma yazma sürecinde çözümler arasındadır. “*Velilerden Kaynaklı*” en önemli sorunun velilerin yanlış öğretimi ve metodolojik çatışma sorununu “ilgisizlik”, “sabırsız davranış ve istekler” takip etmektedir. En önemli çözümün veliyle doğru iletişim kurmak olduğu söylenebilir. İlgisiz ve sıkılgan öğrencinin sorun oluşturmaları ve anne babaya bağımlılık önemli bir sorundur. “Dikkat çekici ve motivasyon sağlayacak etkinlikler yapılarak telafi edilebilir. Bunu ders işleme yönteminde değişiklikler yaparak ve öğrenciye ihtiyaç duyduğu konularda rehberlik edilerek çözüm bulunabilir. Motivasyon kavramının temelinde davranışların tetiklenmesi, yönlendirilmesi ve sürdürülmesi yatar. Motivasyonun temel amacı, baskı ve zorlama olmadan bireylerin istekli, verimli ve etkin çalışmalarını sağlamaktır. İnsanlar temel beklentileri karşılandığı sürece daha verimli çalışacak, motivasyonları da yüksek olacaktır (Demirtaş, 2005, akt. Bayraktar, 2015: 1083).

Süreç bir bütün olarak incelendiğinde ilgisiz öğrencilerin motivasyona çokça ihtiyaç duydukları ileri sürülebilir. Eğitim materyalinin eksik olması, ekonomik sorunlar, sınıf mevcutlarının kalabalık olması sorunlarına en önemli çözümün okulların fiziki mekânları nicel ve nitelik olarak arttırılabilir. İnsan ve çocuğun doğasına uygun düzenlemeler yapılabilir. Bütün bu işlemler için maddi yetersizlikler engelinin de aşılması gerekecektir. Ders kitapları sorunu için kitap önerileri geliştirilebilir ve diğer yardımcı kaynaklar çeşitlendirilebilir. Elde edilen bulgulardan yola çıkarak uzun ders saati sürelerinde düzenlemeler yapılarak müfredat içeriği çocuğun ihtiyaçları dikkate alınarak sadeleştirilebilir görüşü öne sürülebilir.

Benzer şekilde Babayiğit ve Erkuş (2017) sınıf öğretmenleri ile yaptığı çalışmalarında, okuma yazma öğretimi sürecinde öğrencilerin hazır bulunuşluklarının yetersiz olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Samancı (2007) çalışmasında, görüştüğü öğretmenlerin tamamının okul öncesi eğitim alan öğrencileri, okul öncesi eğitim almayanlara göre okuma yazma öğrenmede daha başarılı bulduklarını belirlemiştir. Yine konuyla ilgili olarak Erbasan ve Erbasan (2019) Sınıf öğretmenlerinin ilk okuma yazma öğretimi sürecinde karşılaştığı sorunlar ve Güler'in (2016) yüksek lisans çalışmasının sonuçları araştırmamızın bulgularıyla örtüşmektedir.

Araştırmada elde edilen bulgular aşağıda öz olarak verilmiştir:

1. Okuma yazma öğretimi için çocukların sahip olmaları gereken olgunluk ve temel beceri düzeylerinin nasıl olması konusunda öğretmenler yeterli bilgi ve tecrübeye sahip olmalıdır.
2. Öğretmenler ilk okuma yazma sürecinde hece oluşturmada harflerin verilme sırasında çocuğun gelişimsel özellikleri dikkate alınarak değişiklik yapılmasını öngörmektedir.
3. Okuma yazma öğreniminde çocuğun kelime dağarcığı başarısında etkin rol oynamaktadır.
4. Okuma yazma öğretiminin her aşamasının kritik evreleri olduğu ve buralardaki sorunlar diğer aşamaları da etkilediği bulgular arasındadır.
5. Süreç boyunca yeteri kadar tekrar ve alıştırmanın olumlu sonuçlar getireceği vurgusu yapılmıştır.
6. Velilerden kaynaklı en önemli sorunun velilerin yanlış öğretimi ve metodolojik çatışma sorununu ile ilgisizlik ve sabırsız davranış oluşturmaktadır.

Öneriler

Araştırma sonucunda ulaşılan bulgulara dayalı olarak geliştirilen öneriler uygulamacılar ve araştırmacılar için öneriler olarak iki başlık altında düzenlenmiştir.

Uygulamacılar İçin Öneriler:

1. Okul öncesi eğitim zorunlu olmalı ve el becerilerini geliştirici çalışmalara yer verilmeli.
2. Fiziki mekânlar nicel ve nitelik olarak arttırılabilir.

3. Uzun ders saati sürelerinde düzenlemeler yapılarak, müfredat içeriği çocuğun ihtiyaçları dikkate alınarak sadeleştirilebilir.
4. Ders kitaplarının içerik sorunu için kitap önerileri geliştirilebilir ve diğer yardımcı kaynaklar çeşitlendirilebilir.

Araştırmacılar İçin Öneriler

1. Yapılan araştırmada yarı yapılandırılmış görüşme forumu ile ilkökul öğretmenlerinin ilk okuma yazma öğretiminde karşılaştıkları sorunlar ve çözüm önerileri tespit edilemeye çalışıldı. Velilerin ilk okuma yazma sürecine katkıları hayati önem arz ettiğini öğretmenler araştırmanın genelinde ifade etmekte. Diğer bir araştırma konusu ilk okuma yazma öğretiminde velilerin karşılaştıkları sorunlar ve çözüm önerileri olabilir.
2. Uygulama sırasında öğrencilerin kedisinden de ilk okuma sürecinin aşamaları hakkında görüşler alınabilir. Öğrenci gözüyle sorunlar ve çözüm önerileri elde edilebilir.

KAYNAKÇA

- Aytan, T. (2017). Sınıf öğretmeni adaylarının ilk okuma ve yazma öğretimi dersine ilişkin tutumları. *Ahi Evren Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD)*, 18 (2), 547-565.
- Babayiğit, Ö. ve Erkuş, B. (2017). İlk okuma yazma öğretimi sürecinde sorunlar ve çözüm önerileri. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19 (2), 271- 285.
- Başar, M. ve Gürbüz, H.M. (2020). İlk okuma ve yazma öğretiminde karşılaşılan sorunlar ve çözüm önerileri. *Okuma Yazma Eğitimi Araştırmaları*, 8(1), 1-20.
- Bay, Y. (2010). Ses temelli cümle yöntemiyle ilk okuma-yazma öğretiminin değerlendirilmesi. *Kuramsal Eğitimbilim Dergisi*, 3(1), 164-181.
- Bayraktar, H. (2015). Sınıf yönetiminde öğrenci motivasyonu ve motivasyonu etkileyen etmenler. *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 10(3), 1079-1100.
- Bilir, A. (2005). İlköğretim birinci sınıf öğrencilerinin özellikleri ve ilk okuma yazma öğretimi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 38(1), 87-100.
- Erbasan, Ö. ve Erbasan, Ü. (2019). Sınıf öğretmenlerinin ilk okuma yazma öğretimi sürecinde karşılaştığı sorunlar. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 8(1), 113-125.
- Güler, H. (2016). İlkokul 1. sınıfa başlayan öğrencilerin okula başlama yaşına göre okula uyumlarının incelenmesi. *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Dergisi*, 5(14), 87-109.

- Konan, N., Yılmaz, S. ve Bozanoğlu, B. (2017). Okul müdür yardımcısı görevlendirilmesine ilişkin yönetici ve öğretmen görüşleri. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 23(1), 105-134. doi: 10.14527/kuey.2017.004
- Konan, N., Bozanoğlu, B. ve Çetin, R.B. (2019). Millî Eğitim Bakanlığı teftiş politikalarına ilişkin okul yöneticileri ve öğretmen görüşleri. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, 7(4), 1449-1474. doi: 10.14689/issn.2148- 624.1.7c.4s.7m
- Saban, A. ve Yiğit, V. (2011). Ses temelli cümle yöntemi ile ilk okuma yazma öğretim sürecinde karşılaşılan güçlükler ve bu güçlüklerle baş etme stratejilerinin belirlenmesi: (Şırnak ili örneği). *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20(3), 319-342.
- Samancı, S. (2007). *Ses temelli cümle yöntemiyle okuma yazma öğretiminde ilköğretim birinci sınıf öğretmenlerinin karşılaştıkları problemler*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyon.

İLKOKUL ÖĞRETMENLERİNİN DESTEK EĞİTİM ODALARINDA KARŞILAŞTIKLARI SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Prof. Dr. NECDET KONAN¹, SİNAN ALTINTOPRAK²

¹ İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, necdet.konan@inonu.edu.tr
ORCID: 0000-0001-6444-9745

² İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans öğrencisi, Sınıf Öğretmeni,
sinantoprak90@gmail.com - ORCID ID: 0000-0003-3607-4194

ÖZET

Bu araştırmanın temel amacı destek eğitim odasında eğitim veren ilkököl öğretmenlerinin karşılaştıkları sorunları ve çözüm önerilerini belirlemektir. Bu amaçla yapılan araştırma olgubilim deseninde nitel bir araştırmadır. Araştırmanın çalışma grubunu, 2021-22 eğitim öğretim yılında Malatya il genelindeki ilkökullarda destek eğitim sınıfında görev yapan 50 katılımcı sınıf öğretmeni oluşturmaktadır. Araştırmacılar tarafından hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak veriler toplanmış olup, araştırmaya katılan öğretmenler SÖ1, SÖ2, SÖ3, ... şeklinde kodlanarak ilgili görüşleri belirtilmiştir. Araştırmada elde edilen verilerin analizinde, büyük oranda betimsel analiz ve bazı bölümlerde içerik analizi yaklaşımından yararlanılmıştır. Araştırmanın sonucunda Destek Eğitim Sınıflarında derse giren ilkököl öğretmenlerinin üniversite yıllarında özel eğitim gereksinimi duyan öğrenciler ile ilgili eğitim almadıklarını belirttikleri, bunun yanında destek eğitim sınıflarının kimi okullarda olmadığı olsa dahi kullanışlı olmayan odaların olduğunu, kaynak kitap ve eğitici materyallerin yeterince olmadığını belirtmişlerdir. Bu bulgulardan yola çıkarak staj döneminde uygulamaya yönelik derslerin artırılması, öğretmenlere, özel eğitime gereksinim duyan öğrenciler için uygun yöntem tekniklerin öğretilmesi ve destek eğitim odalarının hazırlanmasında gereken özenin gösterilmesi önerilmektedir.

Anahtar Sözcükler: Destek eğitim odası, sınıf öğretmeni, ilkököl öğretmeni

GİRİŞ

Eğitim her bireyin insanca gelişiminde kritik bir öneme sahiptir. Sahip olduğu veya olmadığı yeterliklerden dolayı hiçbir birey eğitim olanaklarından yoksun bırakılmamalıdır. Bu durum insanlık tarihinin yakın dönemlerinde daha sık vurgulanmaya başlanmıştır. Eğitim olanaklarından yararlanmada özellikle dezavantajlı bireylerin özenle korunması ve desteklenmesi sadece bir dilek olarak kalmamış, ulusal ve uluslararası birçok yasal düzenlemede de vurgulanmıştır.

Bunlar arasında uluslararası boyutta eğitim ile ilgili yasal düzenlemelerden biri olan Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme’de “çocuğun kişiliğinin, yeteneklerinin, zihinsel ve bedensel yeteneklerinin mümkün olduğunca geliştirilmesi” öngörülmektedir. Benzer duyarlık Anayasanın 42. maddesinde “Devlet, durumları sebebiyle özel eğitime ihtiyacı olanları topluma yararlı kılacak tedbirleri alır.” Biçiminde vurgulanmıştır. Milli Eğitim sistemimizin en önemli yasal dayanaklarından olan Milli Eğitim Temel Kanununda yer alan Milli Eğitimin Temel İlkelerinden biri “Fırsat ve İmkân Eşitliği” ilkesidir. Bu ilkede “Özel eğitime ve korunmaya muhtaç çocukları yetiştirmek için özel tedbirler alınır” hükmü yer almaktadır. Bütün bu ve benzeri yasal dayanaklara rağmen bu yolda yeterince yol alındığını söylemek oldukça güçtür. Buna karşın bazı olumlu düzenleme ve uygulamaların da yapılmaya çalışıldığı göz ardı edilmemelidir. Bunlardan biri de Destek Eğitim Odası uygulamasıdır.

Destek Eğitim Odası okul ve kurumlarda kaynaştırma/bütünleştirme yoluyla eğitim uygulamaları çerçevesinde yetersizliği olmayan akranlarıyla birlikte aynı sınıfta eğitimlerine devam eden, özel eğitim ihtiyacı olan öğrencilerin, verilen eğitim hizmetlerinden en üst düzeyde yararlanmaları amacıyla, özel araç-gereçler ile eğitim materyalleri sağlanarak oluşturulmuş eğitim ortamlarıdır (MEB 2015).

Eğitim insanı sosyal, duygusal, akademik ve mesleki yönlerden gelişimini sağlamaya yönelik bir süreç olarak düşünüldüğünde özel gereksinimli öğrenciler için destek eğitim odalarının ne kadar önemli olduğu ortaya çıkmaktadır. Özel gereksinimli öğrencilerin gelişimlerinin sağlanması onlara sunulan eğitim hizmetinin kalitesi ile doğru orantılıdır. Bu açıdan destek eğitim odalarına gereken özenin gösterilmesi gerekmektedir. Destek eğitim odaları gerek fiziksel gerekse de donanım ve teknolojik olanaklar açısından en gelişmiş alt yapıya kavuşturulmalıdır. Destek eğitim odalarında verilen eğitimin amacına ulaşması özellikle öğrenci ve ailesi açısından olduğu gibi toplum açısından da önemlidir.

Eğitim sistemimiz içerisinde herhangi bir desteğe gereksinim duymadan eğitim hayatına devam eden öğrenciler olduğu gibi, farklı nedenlerden dolayı destek eğitime gereksinim duyan öğrenciler de bulunmaktadır (Akçamete, 2015). Bu nedenle kaynaştırma/bütünleştirme uygulamaları yoluyla verilen destek eğitimi öğrencinin ihtiyacına göre düzenlenmelidir. Destek eğitim hizmetinden faydalanması gerektiği halde öğrencinin bu hizmetten faydalanamaması birçok sorunun ortaya çıkmasına ve büyümesine de neden olabilir. Bireysel, sosyal ve akademik yönden geri kalan öğrencinin bu durumu öğretmenini, arkadaşlarını ve sınıf ortamını da etkileyecektir. Böylece sadece kendisine değil, özellikle yakın çevresinden başlayarak ailesine, topluma hiç de olumlu sayılmayacak sonuçlar doğurabilecektir.

Destek eğitim odasından beklenen faydanın en üst düzeyde olması için okul içerisindeki atmosferin de olumlu, destekleyici ve işbirlikçi olması gerekmektedir. Okul yöneticileri, sınıf öğretmeni, destek eğitim öğretmeni ve branş öğretmenleri hatta okulun diğer bileşenleri (eğitici olmayan personel, veli) uyum içerisinde çalışmalı ki beklenen fayda oluşabilsin. Okullarda destek eğitim odalarına gereken özenin gösterilmediği, fiziki koşulların sınırlı veya yetersiz olduğu, destek eğitiminin angarya olarak görüldüğü, hizmetlilerce odanın temizliği için gün sonunu beklediği, öğretmene ek ders ücreti verilmediği gibi olumsuz durumların yaşandığı yaygın olarak ileri sürülmektedir.

Özel gereksinimli öğrenciler açısından bakıldığında destek eğitim odasının ne kadar önemli olduğu açıktır. Bu açıdan destek eğitim odasında verilen eğitim öğrencinin bireysel, sosyal ve akademik anlamda hayata hazırlarken, diğer yandan olabildiğince özel gereksinimi bulunmayan öğrenciler ile de bir arada tutarak sosyalleşme ihtiyacının, okul iklimi ve kültürüne uyum sağlamanın en iyi şekilde karşılanmaya çalışıldığı düzenlemeler (Akay, vd., 2014: 43-44) olduğu gerçeği kabul edilerek, buralarda yaşanan sorunların belirlenmesi ve etkili çözüm önerilerinin geliştirilmesi için bu araştırmanın yapılması öngörülmüştür.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın temel amacı destek eğitim odasında eğitim veren ilkökul öğretmenlerinin karşılaştıkları sorunları ve çözüm önerilerini belirlemektir.

Bu amacı gerçekleştirmek için aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1. İlkokullarda destek eğitim odalarında derse giren öğretmenlerin karşılaştıkları sorunlara ilişkin sınıf öğretmenlerinin görüşleri nelerdir?
2. İlkokullarda destek eğitim odalarında derse giren öğretmenlerinin karşılaştıkları sorunlara ilişkin sınıf öğretmenlerinin çözüm önerileri nelerdir?

2. YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın deseni, çalışma grubu, veri toplama aracı ve verilerin analizine yer verilmiştir.

Araştırma Deseni

Bu araştırma olgubilim deseninde nitel bir araştırmadır. Olgubilim deseninde amaç bireylerin bir olguya ilişkin yaşantılarını, algılarını ve bunlara yüklediği anlamları belirlemektir. Olgubilim araştırmaları nitel araştırmanın doğasına uygun olarak kesin ve genellenebilir sonuçlar ortaya koymayabilir. Ancak bir olguyu daha iyi tanımamıza ve anlamamıza yardımcı olacak sonuçlar sağlayacak örnekler, açıklamalar ve yaşantılar ortaya koyabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2013, Akt. Konan, Bozanoğlu ve Çetin, 2019: 1452).

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu 2021-22 öğretim yılında Malatya genelindeki ilçelerde destek eğitim odasında görev yapan sınıf öğretmenlerinin, destek eğitim odalarında karşılaştıkları sorunlar ve çözüm önerilerine ilişkin görüşlerini belirten 50 öğretmen oluşturmaktadır. Çalışma grubunda yer alan sınıf öğretmenlerine ilişkin demografik bilgiler Çizelge 1’de verilmiştir.

SÖ 31	K	İlçe	21 +
SÖ 32	K	İlçe	21 +
SÖ 33	K	Merkez İlçe	21 +
SÖ 34	K	Merkez İlçe	21 +
SÖ 35	K	Merkez İlçe	21 +
SÖ 36	K	Merkez İlçe	21 +
SÖ 37	K	Merkez İlçe	21 +
SÖ 38	K	Merkez İlçe	21 +
SÖ 39	K	Merkez İlçe	21 +
SÖ 40	E	İlçe	21 +
SÖ 41	E	İlçe	21 +
SÖ 42	E	İlçe	21 +
SÖ 43	E	Merkez İlçe	21 +
SÖ 44	E	Merkez İlçe	21 +
SÖ 45	E	Merkez İlçe	21 +
SÖ 46	E	Merkez İlçe	21 +
SÖ 47	E	Merkez İlçe	21 +
SÖ 48	E	Merkez İlçe	21 +
SÖ 49	E	Merkez İlçe	21 +
SÖ 50	E	Merkez İlçe	21 +

Çizelge 1’de görüldüğü gibi katılımcıların 29’u erkek, 21’i kadın öğretmendir. Katılımcıların 1’i 1-5 yıl, 3’ü 6-10 yıl, 10’u 11-15 yıl, 16’sı 16-20 yıl, 20’si 21 yıl ve üzeri kıdeme sahiptir. Katılımcıların 3’ü Köy-Mahalle, 14’ü İlçe, 33’ü il merkezi / merkez yerleşim yerinde görev yapmaktadır.

Veri Toplama Aracı

Araştırmanın veri toplama aracı, araştırmacılar tarafından geliştirilen ve iki bölümden oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formudur. Bu yarı yapılandırılmış görüşme formunun birinci bölümünde katılımcı sınıf öğretmenlerinin cinsiyeti, öğretmenlikteki kıdemi ve görev yaptığı okulun bulunduğu yerleşim yerini belirlemeyi amaçlayan üç soru yer almaktadır. İkinci bölümde ise ilkokullarda destek eğitim odasında görev yapan sınıf öğretmenlerinin karşılaştıkları sorunları ve bunların çözümüne ilişkin önerilerini belirlemeyi amaçlayan sekiz açık uçlu soru yer almaktadır.

Verilerin Analizi

Araştırmada elde edilen verilerin analizinde, betimsel analiz ve içerik analizi yaklaşımlarından yararlanılmıştır. Betimsel analiz yaklaşımına göre elde edilen veriler, daha önceden belirlenen temalara göre özetlenir ve yorumlanır. Veriler araştırma sorularının ortaya çıkardığı temalara göre düzenlenebileceği gibi, görüşme ve gözlem süreçlerinde kullanılan sorular ya da boyutlar dikkate alınarak da sunulabilir. Betimsel analizde, görüşülen ya da gözlenen bireylerin görüşlerini çarpıcı bir biçimde yansıtmak amacıyla doğrudan alıntılara sık sık verilir. Bu tür analizde amaç elde edilen bulguları düzenlenmiş ve yorumlanmış bir biçimde okuyucuya sunmaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2011, Akt. Konan, Yılmaz ve Bozanoğlu, 2017: 109). İçerik analizinde ise temel amaç, toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmaktır. Betimsel analizde özetlenen ve yorumlanan veriler, içerik analizinde daha derin bir işleme tabi tutulur ve betimsel bir yaklaşımla fark edilmeyen kavram ve temalar bu analiz sonucu keşfedilmeye çalışılır.

BULGULAR VE YORUM

Bu bölümde, araştırmanın amacını yanıtlamak için toplanan verilerin çözümlenmesi sonucunda elde edilen bulgularla, bu bulgulara ilişkin yorumlar yer almaktadır.

İlkokullarda Destek Eğitim Odalarında Derse Giren Öğretmenlerin Karşılaştıkları Sorunlara İlişkin Bulgular ve Yorum

İlkokullarda destek eğitim odalarında derse giren öğretmenlerin karşılaştıkları sorunlara ilişkin sınıf öğretmenlerinin görüşlerini belirlemek amacıyla çalışma grubunda yer alan sınıf öğretmenlerine yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığı ile sekiz soru yöneltilmiştir. Sınıf Öğretmenlerinin yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla sorulan sorulara verdikleri yanıtlar içerik analizi yoluyla çözümlenmiştir.

Katılımcılara ilk olarak “Destek eğitim odasında derse giren ilkököl öğretmenleri, öğretmen olarak yetişme sürecinde (mezun oldukları yüksek öğretim kurumunda) aldıkları öğretimin nitelik ve niceliğinden kaynaklı ne tür sorunlarla karşılaşmaktadır? Nedenlerini açıklar mısınız?” sorusu yöneltilmiştir. Katılımcı Sınıf öğretmenlerinin yarı yapılandırılmış görüşme formundaki bu soruya verdikleri yanıtlar analiz edilmiş, ulaşılan sonuçlar Çizelge 2’de verilmiştir.

Çizelge 2

Destek Eğitim Odasında Derse Giren İlkokul Öğretmenlerinin Yetiştirme Sürecinde Karşılaştıkları Sorunlara İlişkin Bulgular

Karşılaşılan Sorunlar	f
1. Öğretim sürecinde destek eğitim odası için eğitim verilmemesi	13
2. Özel gereksinimi olan çocuklar için eğitim alınmaması	12
3. Staj yapılan okullarda destek eğitim sınıflarına girilmemesi	9
4. Uygulama okullarında normal sınıflarda staj yapılması	5
5. Sınıf öğretmenliğine başka branşlardan geçiş olması	3

Çizelge 2 incelendiğinde destek eğitim odasında derse giren sınıf öğretmenlerinin yetiştirme sürecinde karşılaşılan en önemli sorunun “Öğretim sürecinde destek eğitim odası için eğitim verilmemesi” olduğunu belirttikleri, bunu sırasıyla “Özel gereksinimi olan çocuklar için eğitim alınmaması”, “Uygulama okullarında normal sınıflarda staj yapılması” ve “Sınıf öğretmenliğine başka branşlardan geçiş olması” gibi sorunların izlediği görülmektedir.

Sınıf öğretmenlerinin yetiştirme sürecinde karşılaşılan sorunlara ilişkin sınıf öğretmenlerinden üçü görüşlerini şu şekilde belirtmişlerdir:

“Sınıf öğretmenliği bölümünde okurken destek eğitim odası ile ilgili eğitim aldığımı hatırlıyorum.” (SÖ 5)

“Üniversitede okurken her zaman normal sınıflarda derse gireceğimi biliyordum.” (SÖ 7)

“Üniversitede okurken destek eğitim odası hakkında bilgim yoktu” (SÖ 16)

“Okullara staj yapmaya gittiğimde bu öğrenciler ile ilgili çalışmam olmadı.” (SÖ 26)

“Sınıf öğretmenliği bölümü mezunu değilim, bu açıdan zaman zaman zorlanıyorum.” (SÖ 30)

Katılımcılara ikinci olarak “Destek eğitim odasında derse giren ilkököl öğretmenleri maaş, ders ücreti, vb. özlük haklarından kaynaklı ne tür sorunlarla karşılaşmaktadır?” sorusu yöneltilmiştir.

Katılımcı Sınıf öğretmenlerinin yarı yapılandırılmış görüşme formundaki bu soruya verdikleri yanıtlar analiz edilmiş, ulaşılan sonuçlar Çizelge 3’de verilmiştir.

Çizelge 3

Destek Eğitim Odasında Derse Giren İlkokul Öğretmenleri Maaş, Ders Ücreti, vb. Özlük Haklarından Kaynaklı Sorunlara İlişkin Bulgular

Karşılaşılan Sorunlar	f
1. Ek ders ücretlerinin yetersiz olması	32
2. Okul yöneticilerinin öğretmenlere ek ders vermede isteksiz davranmaları	8
3. Ek ders ücretlerinin yeterli olduğu sorun bulunmadığı belirtenler	5
4. Maaşın artırılması gerektiğini belirtenler	4

Çizelge 3 incelendiğinde Destek eğitim odasında derse giren ilkököl öğretmenleri maaş, ders ücreti, vb. özlük haklarından kaynaklı ne tür sorunlarla karşılaşmaktadır sorusuna yönelik olarak görülen en önemli sorunun “Ekders ücretinin yetersiz olduğu ve artırılması gerektiğini” belirttikleri, bunu sırasıyla “Okul yöneticilerinin öğretmenlere ek ders vermede isteksiz davranmaları”, “Ekders ücretlerinin yeterli olduğu, sorun bulunmadığı” ve “Maaşın artırılması gerektiğini belirtenler” izlediği görülmektedir

Sınıf öğretmenlerinden üçü konu ile ilgili görüşlerini şu şekilde belirtmişlerdir:

“Destek eğitim odasında görev alan öğretmenlerin ücretlerini yetersiz buluyorum. Ücret biraz artırılmalı ki görev alacak kişilere cazip gelsin.” (SÖ 35)

“Bence destek eğitimin maddi açıdan daha cazip hale getirilmesi ve daha ciddi ve profesyonelce yapılması gerekiyor. Bunun için hizmet içi eğitimlerin verilmesi gerekiyor.” (SÖ 42)

“Maaş sorunları yoktur. Öğrenci azlığı nedeniyle ekders alamama, özel eğitim öğretmeni haklarına sahip olamama, öğrencinin ve velisinin istediği zaman bu eğitime devam etmeyerek eğitimi bırakması ve sınıfın kapanması nedeniyle ekders kaybı ve ihtiyaç halinde başka okula görevlendirilmesi. Destek eğitimi odası branşlaşmalıdır. Bu sınıflarda derse giren öğretmenler özel eğitim öğretmenlerinin özlük haklarına sahip olmalıdır.” (SÖ 41)

Katılımcılara üçüncü olarak “Destek eğitim odasında derse giren ilkököl öğretmenleri, okul müdürü ve müdür yardımcılarının yönetim anlayışı ve bu yöneticilerin kişisel tutum ve davranışlarından kaynaklı ne tür sorunlarla karşılaşmaktadır?” sorusu yöneltilmiştir.

Katılımcı Sınıf öğretmenlerinin yarı yapılandırılmış görüşme formundaki bu soruya verdikleri yanıtlar analiz edilmiş, ulaşılan sonuçlar Çizelge 4’de verilmiştir.

Çizelge 4

Destek Eğitim Odasında Derse Giren İlkokul Öğretmenlerinin Okul Müdürü Ve Müdür Yardımcılarının Yönetim Anlayışı ve Bu Yöneticilerin Kişisel Tutum ve Davranışlarından Kaynaklı Karşılaştığı Sorunlara İlişkin Bulgular

Karşılaşılan Sorunlar	f
1. Okul yöneticilerinin Destek eğitim odası açmakta isteksiz davranması	13
2. Okul yöneticilerinin maaş karşılığı ek ders ücreti kadar destek eğitime izin vermeleri	10
3. Destek eğitim odasının faydasız olarak görülmesi	8
4. Destek Eğitim odasının materyal ve ihtiyaçlarının karşılanmaması	7
5. Destek eğitim odasında derse giren öğretmene yardımcı olunmaması	6

Çizelge 4 incelendiğinde destek eğitim odasında derse giren ilkököl öğretmenlerinin destek eğitim sürecinde okul yöneticilerinin yönetim anlayışından kaynaklı karşılaşılan en önemli sorunun “Okul yöneticilerinin Destek eğitim odası açmakta isteksiz davranması” olduğunu belirttikleri, bunu sırasıyla “Okul yöneticilerinin maaş karşılığı ek ders ücreti kadar destek eğitime izin vermeleri”, “Destek eğitim odasının faydasız olarak görülmesi” ve “Destek Eğitim odasının materyal ve ihtiyaçlarının karşılanmaması” izlediği görülmektedir.

İlkokul öğretmenlerinin destek eğitim sürecinde okul yöneticilerinin yönetim anlayışından kaynaklı sorunlara ilişkin ilkököl öğretmenlerinden üçü görüşlerini şu şekilde belirtmişlerdir:

“Okul idaresi destek eğitiminin verilmesi konusunda isteksiz davranmaktadır. Sınıf öğretmenlerinin ısrarcı talepleri sonucunda destek eğitim odası açılmaktadır.” (SÖ 2)

“Okul idaresi destek eğitim veren öğretmeni bu işi para için yapan bir öğretmen mantığında görmemesi gerekir. Sürekli olarak evrak vs. istenmesi süreci zorlaştırıyor ve talebi azaltıyor. Okul idaresinin destek eğitim yapılacak ortamı da imkanlar dahilinde düzenlemesi gerekiyor. Fiziksel ortamın eğitime uygun hale getirilmemesi boşa kürek çekmeye sebep olur.” (SÖ 9)

“İdarecilerin bir kısmı bu işin faydasına inanmamaktadırlar. Bu nedenle öğretmen ihtiyacı halinde ilk olarak bu sınıflardaki öğretmenleri sınıflarından alarak görevlendirmektedirler. Destek eğitimi odasını resmi zorunluluk nedeniyle açmaları, veli öğrenci ve ilgili sınıf öğretmenin olumsuz tutumu nedeniyle oluşacak sorunlarla muhatap olmamak, fazla iş yükü (BEP komisyonu, ekders, sınıf takibi) vb. nedenlerle mümkün olduğu kadar sınıfı kapatmak istemeleri, bazı idarecilerin idarecilikte sadece ek puan alabilmek anlayışı ile konuya bakışı idare kaynaklı bazı sorunlardır.” (SÖ 22)

Katılımcılara dördüncü olarak “Destek eğitim odasında derse giren ilkököl öğretmenleri, aynı branştaki (Sınıf) öğretmenlerden kaynaklı ne tür sorunlarla karşılaşmaktadır?” sorusu

yöneltilmiştir. Katılımcı Sınıf öğretmenlerinin yarı yapılandırılmış görüşme formundaki bu soruya verdikleri yanıtlar analiz edilmiş, ulaşılan sonuçlar Çizelge 5’de verilmiştir.

Çizelge 5

Destek Eğitim Odasında Derse Giren İlkokul Öğretmenlerinin, Aynı Branştaki (Sınıf) Öğretmenlerden Kaynaklı Karşılaştıkları Sorunlara İlişkin Bulgular

Karşılaşılan Sorunlar	f
1. Sorun yaşandığını düşünmeyenler	16
2. Birlikte hareket edememe ve koordinasyon eksikliği	14
3. Destek eğitim alan öğrenciden beklenen verimin artması	6
4. Destek eğitim odasından kaynaklı ek ders alma talebi	6
5. Destek Eğitim odasında görev alan öğretmene çalışmıyor gözüyle bakılması	4

Çizelge 6 incelendiğinde Destek eğitim odasında derse giren ilkököl öğretmenleri, aynı branştaki (Sınıf) öğretmenlerden kaynaklı karşılaşılan en önemli sorunun “Birlikte hareket edememe ve koordinasyon eksikliği” olduğunu belirttikleri, bunu sırasıyla “Destek eğitim alan öğrenciden beklenen verimin artması” ve “Destek eğitim odasından kaynaklı ek ders alma talebi” izlediği görülmektedir.

Destek eğitim odasında derse giren ilkököl öğretmenleri, aynı branştaki (Sınıf) öğretmenlerden kaynaklı karşılaşılan sorunlara ilişkin Sınıf öğretmenlerinden üçü görüşlerini şu şekilde belirtmişlerdir:

“Bence ortak payda olan çocuk için onun yararına olarak adımların ve yöntemlerin izlenmesi ortaya çıkacak sorunlara engel olur. Ancak sınıf öğretmeni destek eğitimi alacak öğrenciyi kendine problem ve o dersi kurtuluş olarak görüp destek eğitim veren öğretmenin kucağına atarsa ciddi sorunların ortaya çıkması kaçınılmaz olur. Plan ve programın birlikte yapılarak güzel bir sinerji oluşturmak sorunların çözümüne destek olacak hatta engel olacaktır.” (SÖ 9)

“Aynı branştaki sınıf öğretmenleri destek eğitim odasında öğretmen olunca kendi sınıfındaki problemleri öğrencinin bütün sorunlarının çözümünü orada arıyor. Ortak sorumluluk ve işbirliği gerekli.” (SÖ 30)

“Aynı derse girip fazla ek ders almak kıskançlıklara neden olabiliyor” (SÖ 16)

Katılımcılara beşinci olarak “Destek eğitim odasında derse giren ilkököl öğretmenleri, diğer branşlardaki öğretmenlerden kaynaklı ne tür sorunlarla karşılaşmaktadır?” sorusu yöneltilmiştir. Katılımcı Sınıf öğretmenlerinin yarı yapılandırılmış görüşme formundaki bu soruya verdikleri yanıtlar analiz edilmiş, ulaşılan sonuçlar Çizelge 6’da verilmiştir.

Çizelge 6

Destek Eğitim Odasında Derse Giren İlkokul Öğretmenlerinin, Diğer Branştaki Öğretmenlerden Kaynaklı Karşılaştıkları Sorunlara İlişkin Bulgular

Karşılaşılan Sorunlar	f
1. Sorun yaşandığını düşünmeyenler	24
2. Branş derslerinin olduğu saatlerde öğrencinin destek eğitimine alınması	6
3. Branş öğretmenlerinin destek eğitim alan öğrencileri iyi tanıyamamaları	5
4. Destek eğitimi alan öğrenciden yüksek performans beklentisi	4
5. Ders saatlerinin çakışması sonucu öğrencinin destek eğitimine gönderilmemesi	3

Çizelge 6 incelendiğinde Destek eğitim odasında derse giren ilkököl öğretmenleri, diğer branşlardaki öğretmenlerden kaynaklı karşılaşılan en önemli sorunun “Branş derslerinin olduğu saatlerde öğrencinin destek eğitimine alınması” olduğunu belirttikleri, bunu sırasıyla “Branş öğretmenlerinin destek eğitim alan öğrencileri iyi tanıyamamaları”, “Destek eğitimi alan öğrenciden yüksek performans beklentisi” ve “Ders saatlerinin çakışması sonucu öğrencinin destek eğitimine gönderilmemesi” izlediği görülmektedir.

Destek eğitim odasında derse giren ilkököl öğretmenleri, diğer branşlardaki öğretmenlerden kaynaklı karşılaşılan sorunlara ilişkin sınıf öğretmenlerinden üçü görüşlerini şu şekilde belirtmişlerdir:

“Diğer branş öğretmenler ile ilgili öğrencinin dersten alındığı saatlerden kaynaklı sorunlar olabiliyor. Program daha iyi ayarlanabilir.” (SÖ 66)

“Destek alan öğrenciye anlayış göstermeli diğerlerinden beklenen ondan beklenmemeli” (SÖ 13)

“Bu tür öğrenciler İngilizce ve diğer yabancı dillerden muaf olduklarından sorun öğrencilerin sürekli bu derslerden alınması. Bu derslerden de öğrencinin yaralanması yönetmelik açısından düzenlenmelidir. Muafiyet olmamalıdır.” (SÖ 24)

Katılımcılara altıncı olarak “Destek eğitim odasında derse giren ilkököl öğretmenleri, öğrencilerden kaynaklı ne tür sorunlarla karşılaşmaktadır?” sorusu yöneltilmiştir.

Katılımcı Sınıf öğretmenlerinin yarı yapılandırılmış görüşme formundaki bu soruya verdikleri yanıtlar analiz edilmiş, ulaşılan sonuçlar Çizelge 7’de verilmiştir.

Çizelge 7

Destek Eğitim Odasında Derse Giren İlkokul Öğretmenlerinin, Öğrencilerden Kaynaklı Karşılaştıkları Sorunlara İlişkin Bulgular

Karşılaşılan Sorunlar	f
1. Destek eğitimine isteksiz katılmaları ve öğretmeni kabullenmeme	13
2. Öğrencinin sınıf arkadaşlarından ayrılmak istememesi	10
3. Destek eğitim alan öğrencilerin hazır bulunuşluk seviyelerinin farklı olması	9
4. Destek eğitime alınan öğrencilerin hırçın, hiperaktif veya sorumsuz davranması	9
6. Sorun yaşandığını düşünmeyenler	5
7. Öğrenci şiddetine maruz kalmak	4

Çizelge 7 incelendiğinde Destek eğitim odasında derse giren ilkököl öğretmenleri, öğrencilerden kaynaklı en önemli sorunun “Destek eğitimine isteksiz katılmaları ve öğretmeni kabullenmeme” olduğunu belirttikleri, bunu sırasıyla “Öğrencinin sınıf arkadaşlarından ayrılmak istememesi”, “Destek eğitim alan öğrencilerin hazır bulunuşluk seviyelerinin farklı olması” ve “Destek eğitime alınan öğrencilerin hırçın, hiperaktif veya sorumsuz davranması” izlediği görülmektedir.

Destek eğitim odasında derse giren öğrencilerden kaynaklı karşılaşılan sorunlara ilişkin ilkököl öğretmenlerinden üçü görüşlerini şu şekilde belirtmişlerdir:

“Sınıf öğretmeni ile destek eğitimi odası öğretmenin öğrenciye farklı metotlar kullanması, müfredatta farklılık, Veli'nin ödev açısından bocalaması, öğrencinin sınıfından ayrılmasının çocuk üzerindeki duygusal etkisi, ben başarısızlık, tembelim duygularının artması, arkadaşlarının kendine bakışı, velinin çocuk üzerindeki duygusal ve akademik baskısı öğrencinin öğrenme eğilimini baskıladığından öğretmen için sorunlar oluşmaktadır. Öğrenciler ve velilere psikolojik destek sağlanmalı, sınıf arkadaşları bu konuda eğitilmelidir.” (SÖ 3)

“Öğrencide dikkat eksikliği, hiperaktivite olduğundan öğretimde güçlükler olmakta. Aynı zamanda öğrenci, kendi sınıf öğretmeni olarak görmediğinden yeterli otorite sağlanamamakta.” (SÖ 8)

“Öğrencinin davranış kazanması çok zor olduğu için davranışların kontrolü çok fazla hareketli hiperaktif olması öğretmeni fazlasıyla yıpratmaktadır. Sınıflar bu öğrencilere göre düzenlenmeli hareketlerini sınırlayıcı şekilde değil de öğrencinin rahat hareket edebileceği oyun alanları düzenlenmeli.” (SÖ 33)

Katılımcılara yedinci olarak “Destek eğitim odasında derse giren ilkököl öğretmenleri, velilerden veya eğitici olmayan personelden (memur, hizmetli, güvenlik görevlisi, vb.) kaynaklı ne tür sorunlarla karşılaşmaktadır?” sorusu yöneltilmiştir. Katılımcı Sınıf

öğretmenlerinin yarı yapılandırılmış görüşme formundaki bu soruya verdikleri yanıtlar analiz edilmiş, ulaşılan sonuçlar Çizelge 8’de verilmiştir.

Çizelge 8

Destek Eğitim Odasında Derse Giren İlkokul Öğretmenlerinin, Velilerden veya Eğitici Olmayan Personelden (memur, hizmetli, güvenlik görevlisi, vb.) Kaynaklı Karşılaştıkları Sorunlara İlişkin Bulgular

Karşılaşılan Sorunlar	f
1. Velilerin beklentisinin yüksek olması	11
2. Hizmetlilerin temizlik işlerinin artması	9
3. Destek eğitim odasının işlevinin önemsiz görülmesi	6
4. Velilerin öğrencisinin durumunu kabullenmemeleri	5
5. Destek eğitim odası olmayan yerlerde öğretmenler odasının kullanılması	4

Çizelge 8 incelendiğinde Destek eğitim odasında derse giren ilkokul öğretmenleri, velilerden veya eğitici olmayan personelden (memur, hizmetli, güvenlik görevlisi, vb.) kaynaklı karşılaşılan en önemli sorunun “Velilerin beklentisinin yüksek olması” olduğunu belirttikleri, bunu sırasıyla “Hizmetlilerin temizlik işlerinin artması”, “Destek eğitim odasının işlevinin önemsiz görülmesi” ve “Velilerin öğrencisinin durumunu kabullenmemeleri” izlediği görülmektedir.

Destek eğitim odasında derse giren ilkokul öğretmenleri, velilerden veya eğitici olmayan personelden (memur, hizmetli, güvenlik görevlisi, vb.) kaynaklı karşılaşılan sorunlara ilişkin, İlkokul öğretmenlerinden üçü görüşlerini şu şekilde belirtmişlerdir:

“Veliler çocuklarının biran evvel gelişme göstermesini istiyor. Velilerin de sabırlı olması gerekiyor.” (SÖ 38)

“Veli direnci ile karşılaşabilir. Eğer fiziksel ortam yok ise veya temizlik görevlisine ya da memura ekstra iş çıkıyorsa bunlar öğretmende ve öğrencide hoş olmayan durumlar yaratabilir. Örneğin destek eğitim odasını temizlemek hizmetli personele ekstra iş çıkaracağı için süreci sabote edebilirler. Burada da çözüm için ciddiyetinin önemi anlamalarını sağlamak olacaktır.” (SÖ 42)

“Destek eğitim odasının temizliğinin bazen yapılmadığı oluyor. Veliler bazen çocuklarının orada ayrı bir eğitim almasını istemiyor. Çözüm okul idaresinin hizmetli görev dağılımında destek eğitim odasını unutmaması ve velilerin burada yapılan eğitim hakkında bilinçlendirilmesi gerek.” (SÖ 24)

Katılımcılara sekizinci olarak “Destek eğitim odasında derse giren ilkokul öğretmenleri, destek eğitim odalarının fiziksel koşullarından, eğitim öğretim materyallerinden, teknolojik olanaklarından ve eğitsel, sosyal, kültürel, vb. etkinliklerinden kaynaklı ne tür sorunlarla

karşılaşmaktadır?” sorusu yöneltilmiştir. Katılımcı Sınıf öğretmenlerinin yarı yapılandırılmış görüşme formundaki bu soruya verdikleri yanıtlar analiz edilmiş, ulaşılan sonuçlar Çizelge 9’da verilmiştir.

Çizelge 9

Destek Eğitim Odasında Derse Giren İlkokul Öğretmenleri, Destek Eğitim Odalarının Fiziksel Koşullarından, Eğitim Öğretim Materyallerinden, Teknolojik Olanaklarından ve Eğitsel, Sosyal, Kültürel, vb. Etkinliklerinden Kaynaklı Karşılaştıkları Sorunlara İlişkin Bulgular

Karşılaşılan Sorunlar	f
1. Zihinsel ve eğitsel beceri kazandıran materyal sıkıntısının yaşanması	20
2. Destek eğitim odası olarak ayrılmış bir sınıf bulunmaması	14
3. Yardımcı kaynak kitap yetersizliği	6
4. Destek eğitim odası olarak ayrılan odaların âtil vaziyette tutulması	4
5. Destek eğitim odasında teknolojik materyal yetersizliği	1

Çizelge 9 incelendiğinde Destek eğitim odasında derse giren ilkokul öğretmenleri, destek eğitim odalarının fiziksel koşullarından, eğitim öğretim materyallerinden, teknolojik olanaklarından ve eğitsel, sosyal, kültürel, vb. etkinliklerinden kaynaklı en önemli sorunun “Zihinsel ve eğitsel beceri kazandıran materyal sıkıntısının yaşanması” olduğunu belirttikleri, bunu sırasıyla “Destek eğitim odası olarak ayrılmış bir sınıf bulunmaması”, “Yardımcı kaynak kitap yetersizliği” ve “Destek eğitim odası olarak ayrılan odaların atıl vaziyette tutulması” izlediği görülmektedir.

İlkokul öğretmenlerinin destek eğitim odalarının fiziksel koşullarından, eğitim öğretim materyallerinden, teknolojik olanaklarından ve eğitsel, sosyal, kültürel, vb. etkinliklerinden kaynaklı karşılaşılan sorunlara ilişkin ilkokul öğretmenlerinden üçü görüşlerini şu şekilde belirtmişlerdir:

“En çok sorun yaşanan basamak bu olsa gerek. Destek eğitim odası adı ve oraya gelecek öğrenci gibi özel olmalıdır. Orayı başka biri başka bir amaçla kullanmamalıdır. Ama ne fiziksel ortam olarak ne de materyal açısından yeterli altyapının ve desteğin olmadığı görünen bir gerçek. Çocuğa sınıftan ve o öğretmenden farklı bir ortam ve malzeme sağlanmadığı için de verilen emek harcanan çaba iki katına çıkıyor ama alınan verim yarıdan az oluyor.” (SÖ 3)

“Destek eğitimi odasının âtil bir alana kurulması, fiziksel ve materyal eksikliği, sınıf donanımı yetersizliği en önemlisi bu odalar için ne yapacağını bilememe, çaresizlik. Sınıflar fiziki açıdan ders ve materyal açısından yeterli olmalıdır. Sadece destek eğitimi odası olsun mantığı ile açılmamalıdır.” (SÖ 8)

“Genelde okuldaki en uç âtil durumundaki fiziki koşulları iyi olmayan dar ve küçük odalar destek eğitim odasına çevrilmekte. Materyal olarak öğretmenin kendi ürettikleri dışında çok eksik. Bu koşullar göz önünde bulundurularak iyileştirmeler yapılmalıdır.” (SÖ 33)

İlkokullarda Destek Eğitim Odalarında Derse Giren Öğretmenlerin Karşılaştıkları Sorunların Çözümüne İlişkin Bulgular ve Yorum

İlkokullarda destek eğitim odalarında derse giren öğretmenlerinin karşılaştıkları sorunlara ilişkin sınıf öğretmenlerinin çözüm önerilerini belirlemek amacıyla çalışma grubunda yer alan ilkökul öğretmenlerine yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığı ile sekiz soru yöneltilmiştir. Elde edilen veriler içerik analizi yolu ile çözümlenmiştir.

Bu amaçla katılımcılara ilk olarak “Destek eğitim odasında derse giren ilkökul öğretmenlerini, öğretmen olarak yetişme sürecinde (mezun oldukları yüksek öğretim kurumunda) aldıkları öğretimin nitelik ve niceliğinden kaynaklı karşılaşılan sorunların çözümü için nelerin yapılmasını önerirsiniz?” sorusu yöneltilmiştir. Katılımcı Sınıf öğretmenlerinin yarı yapılandırılmış görüşme formundaki bu soruya verdikleri yanıtlar analiz edilmiş, ulaşılan sonuçlar Çizelge 10’de verilmiştir.

Çizelge 10

Destek Eğitim Sınıfında Derse Giren İlkokul Öğretmenlerinin Yetişme Sürecinde Karşılaştıkları Sorunlara İlişkin Çözüm Önerileri

Çözüm Önerileri	f
1. Yetişme sürecinde destek eğitim odası için eğitim verilmeli	14
2. Özel gereksinimi olan çocuklar için eğitim alınmalı	8
3. Staj yapılan okullarda destek eğitim sınıflarında gözlem yapılmalı	6
4. Destek eğitim sınıfında Özel eğitim öğretmenlerinin görev almalı	4
5. Sınıf öğretmenliğine başka branşlardan geçiş olmamalı	3

Çizelge 10 incelendiğinde Destek eğitim odasında derse giren sınıf öğretmenlerinin yetişme sürecinde karşılaşılan sorunlara yönelik en önemli çözüm önerisinin “Yetişme sürecinde destek eğitim odası için eğitim verilmeli” olduğunu belirttikleri, bunu sırasıyla “Staj yapılan okullarda destek eğitim sınıflarında gözlem yapılmalı”, “Uygulama okullarında Destek Eğitim Odalarında staj yapılmalı” ve “Sınıf öğretmenliğine başka branşlardan geçiş olmamalı” gibi çözüm önerilerinin izlediği görülmektedir.

Sınıf öğretmenlerinin yetişme sürecinde karşılaşılan sorunlara ilişkin sınıf öğretmenlerinden üçü çözüm önerilerini şu şekilde belirtmişlerdir:

“Üniversitede Destek eğitim odasına yönelik eğitim verilmesi gerekli.” (SÖ 37)

“Özel gereksinimli öğrenciler için okuma yazmaya yönelik eğitim verilmeli” (SÖ 48)

“Okullarda staj yaparken Destek Eğitim odalarına girilmeli.” (SÖ 23)

Katılımcılara ikinci olarak “Destek eğitim odasında derse giren ilkököl öğretmenlerinin maaş, ders ücreti, vb. özlük haklarından kaynaklı sorunlarının çözümü için nelerin yapılmasını önerirsiniz?” sorusu yöneltilmiştir. Katılımcı Sınıf öğretmenlerinin yarı yapılandırılmış görüşme formundaki bu soruya verdikleri yanıtlar analiz edilmiş, ulaşılan sonuçlar Çizelge 11’de verilmiştir.

Çizelge 11

Destek Eğitim Odasında Derse Giren İlkoköl Öğretmenleri Maaş, Ders Ücreti, vb. Özlük Haklarından Kaynaklı Sorunlara İlişkin Çözüm Önerileri

Çözüm Önerileri	f
1. Destek Eğitim Odası Ek ders ücretleri arttırılmalıdır.	32
2. Okul yöneticileri öğretmenlere ek ders vermede istekli davranmalı	8
3. Maaş ve Özlük hakları geliştirilmelidir.	5

Çizelge 11 incelendiğinde Destek eğitim odasında derse giren ilkököl öğretmenlerinin maaş, ders ücreti, vb. özlük haklarından kaynaklı sorunlara yönelik en önemli çözüm önerisinin “Destek Eğitim Odası Ek ders ücretleri arttırılmalıdır” belirttikleri, bunu sırasıyla “Okul yöneticileri öğretmenlere ek ders vermede istekli davranmalı” ve “Maaş ve Özlük hakları geliştirilmelidir.” çözüm önerilerinin izlediği görülmektedir

Destek eğitim odasında derse giren ilkököl öğretmenlerinin maaş, ders ücreti, vb. özlük haklarından kaynaklı karşılaşılan sorunlara ilişkin sınıf öğretmenlerinden üçü çözüm önerilerini şu şekilde belirtmişlerdir:

“Ders ücreti artsın.” (SÖ 15)

“DYK kurslarında olduğu gibi % 100 artırımlı olmalı ek dersleri. Her ilçede en az bir tane alanında uzman özel eğitim sınıf öğretmeni olmalı.” (SÖ 48)

“Tüm öğretmenler gibi özlük hakları ve maaşları yetersizdir, Ek ders ücretlerinin arttırılması gereklidir.” (SÖ 45)

Katılımcılara üçüncü olarak “Destek eğitim odasında derse giren ilkököl öğretmenlerinin, okul müdürü ve müdür yardımcılarının yönetim anlayışı ve bu yöneticilerin kişisel tutum ve davranışlarından kaynaklı karşılaştıkları sorunların çözümü için nelerin yapılmasını önerirsiniz?” sorusu yöneltilmiştir. Katılımcı Sınıf öğretmenlerinin yarı yapılandırılmış

görüşme formundaki bu soruya verdikleri yanıtlar analiz edilmiş, ulaşılan sonuçlar Çizelge 12’de verilmiştir.

Çizelge 12

Destek eğitim Odasında Derse Giren İlkokul Öğretmenlerinin Okul Müdürü ve Müdür Yardımcılarının Yönetim Anlayışı ve Bu Yöneticilerin Kişisel Tutum ve Davranışlarından Kaynaklı Karşılaştığı Sorunlara İlişkin Çözüm Önerileri

Çözüm Önerileri	f
1. Okul yöneticileri Destek eğitim odasının önemini kavramalıdır.	13
2. Destek Eğitim odasında derse giren öğretmenler ek ders alabilmeli.	10
3. Destek eğitim saatleri maaş karşılığı ek ders ücret saati ile sınırlı olmamalı.	8
4. Destek eğitim odasında derse girmek istemeyen öğretmenler zorlanmamalı.	7
5. Destek eğitim odasında okul yöneticileri görev almamalı.	6

Çizelge 12 incelendiğinde ilkokul öğretmenlerinin destek eğitim sürecinde okul yöneticilerinin yönetim anlayışından kaynaklı karşılaşılan sorunlara yönelik en önemli çözüm önerisinin “Okul yöneticileri Destek eğitim odasının önemini kavramalıdır” olduğunu belirttikleri, bunu sırasıyla “Destek Eğitim odasında derse giren öğretmenler ek ders alabilmeli”, “Destek eğitim saatleri maaş karşılığı ek ders ücret saati ile sınırlı olmamalı” ve “Destek eğitim odasında derse girmek istemeyen öğretmenler zorlanmamalı” olduğu görülmektedir.

İlkokul öğretmenlerinin destek eğitim sürecinde okul yöneticilerinin yönetim anlayışından kaynaklı sorunlara ilişkin ilkokul öğretmenlerinden üçü çözüm önerilerini şu şekilde belirtmişlerdir:

“Çözüm, idarecilerin ve okulun destek eğitimi odasının varlığını, yararlılığını, okul, öğrenci, veli ve toplum için önemini kavramalıdır. Bunun için hizmet içi eğitimler düzenlenmelidir. Bakanlık bürokrasisi en tepeden en aşağıya kadar konunun önemini paydaşlarına benimsetmelidir.” (SÖ 42)

“Destek eğitim odasındaki güçlüklerden, ücret azlığından, kimse gönüllü olarak görev almak istemiyor. Bu durumda okul idaresi zorunlu görev olarak öğretmenlere zorla görev veriyor.” (SÖ 36)

“Destek eğitim odasında görev almaları konusunda baskı uygulanıyor olabilirler. Ancak ben böyle bir şey yaşamadım. Böyle bir sıkıntı yaşıyorsa çözüm olarak demokratik bir ortamda öğretmenlerin istekleri göz önüne alınarak kararlar verilmeli.” (SÖ 2)

Katılımcılara dördüncü olarak “Destek eğitim odasında derse giren ilkokul öğretmenlerinin, aynı branştaki (Sınıf) öğretmenlerden kaynaklı sorunlarının çözümü için nelerin yapılmasını önerirsiniz?” sorusu yöneltilmiştir. Katılımcı Sınıf öğretmenlerinin yarı yapılandırılmış

görüşme formundaki bu soruya verdikleri yanıtlar analiz edilmiş, ulaşılan sonuçlar Çizelge 13’de verilmiştir.

Çizelge 13

Destek Eğitim Odasında Derse Giren İlkokul Öğretmenlerinin, Aynı Branştaki (Sınıf) Öğretmenlerden Kaynaklı Karşılaştıkları Sorunlara İlişkin Çözüm Önerileri

Çözüm Önerileri	f
1. Sınıf öğretmeni ve destek eğitim öğretmeni koordinasyon içerisinde olmalı	16
2. Destek eğitim alan öğrenci için yüksek beklenti içine girilmemeli	14
3. Sınıf öğretmenleri Destek Eğitime giden öğrenciler ile ilgilenmeli	6
4. Destek eğitim odasında görev almak isteyenler için demokratik paylaşım yapılmalı	6

Çizelge 13 incelendiğinde Destek eğitim odasında derse giren ilkököl öğretmenleri, aynı branştaki (Sınıf) öğretmenlerden kaynaklı karşılaşılan sorunlara yönelik en önemli çözüm önerisinin “Sınıf öğretmeni ve destek eğitim öğretmeni koordinasyon içerisinde olmalı” olduğunu belirttikleri, bunu sırasıyla “Destek eğitim alan öğrenci için yüksek beklenti içine girilmemeli,” “Sınıf öğretmenleri Destek Eğitime giden öğrenciler ile ilgilenmeli” ve “Destek eğitim odasında görev almak isteyenler için demokratik paylaşım yapılmalı” olarak ileri sürüldüğü görülmektedir.

Destek eğitim odasında derse giren ilkököl öğretmenleri, aynı branştaki (Sınıf) öğretmenlerden kaynaklı karşılaşılan sorunların çözümüne ilişkin ilkököl öğretmenlerinden üçü görüşlerini şu şekilde belirtmişlerdir:

“Sorun olarak öğrenciyi sürekli destek eğitim odasında eğitim veren öğretmenin yanına gönderme olabilir. Bu noktada öğretmen kendi üstüne düşeni yapmalı.” (SÖ 1)

“Sınıf öğretmeni öğrencisini kontrol etmeli yapılanlara yönelik çalışmalar yapılmalı.” (SÖ 15)

“Aynı derse girip fazla ek ders almak kıskançlıklara neden olabiliyor.” (SÖ 16)

Katılımcılara beşinci olarak “Destek eğitim odasında derse giren ilkököl öğretmenlerinin, diğer branşlardaki öğretmenlerden kaynaklı sorunlarının çözümü için nelerin yapılmasını önerirsiniz?” sorusu yöneltilmiştir.

Katılımcı Sınıf öğretmenlerinin yarı yapılandırılmış görüşme formundaki bu soruya verdikleri yanıtlar analiz edilmiş, ulaşılan sonuçlar Çizelge 14’de verilmiştir.

Çizelge 14

Destek Eğitim Odasında Derse Giren İlkokul Öğretmenlerinin, Diğer Branştaki Öğretmenlerden Kaynaklı Sorunlara İlişkin Çözüm Önerileri

Çözüm Önerileri	f
1. Branş dersinin olduğu saatler dışında öğrenci destek eğitimine alınmalı	7
2. Branş öğretmenleri destek eğitim alan öğrencileri iyi tanımalı	6
3. Destek eğitim öğretmeni ile branş öğretmeni iletişim halinde olmalı	5
4. Branş öğretmeni de ilgili öğrenci için BEP hazırlamalı	3

Çizelge 14 incelendiğinde Destek eğitim odasında derse giren ilkököl öğretmenleri, diğer branşlardaki öğretmenlerden kaynaklı karşılaşılan sorunlara yönelik en önemli çözüm önerisinin “Branş dersinin olduğu saatler dışında öğrenci destek eğitimine alınmalı” olduğunu belirttikleri, bunu sırasıyla “Branş öğretmenleri destek eğitim alan öğrencileri iyi tanımalı”, “Destek eğitim öğretmeni ile branş öğretmeni iletişim halinde olmalı” ve “Branş öğretmeni de ilgili öğrenci için BEP hazırlamalı” olarak ileri sürüldüğü görülmektedir.

Destek eğitim odasında derse giren ilkököl öğretmenleri, diğer branşlardaki öğretmenlerden kaynaklı karşılaşılan sorunların çözümüne ilişkin sınıf öğretmenlerinden üçü görüşlerini şu şekilde belirtmişlerdir:

“Diğer branş öğretmenleri ile ilgili öğrencinin dersten alındığı saatlerden kaynaklı sorunlar olabiliyor. Program daha iyi ayarlanabilir.” (SÖ 37)

“Her branş öğretmeni kaynaştırma hakkında donanımlı olmalı BEP hazırlamayı bilmeli.” (SÖ 29)

“Destek alan öğrenciye anlayış göstermeli diğerlerinden beklenen ondan beklenmemeli.” (SÖ 16)

Katılımcılara altıncı olarak “Destek eğitim odasında derse giren ilkököl öğretmenlerinin, öğrencilerden kaynaklı karşılaştıkları sorunların çözümü için nelerin yapılmasını önerirsiniz?” sorusu yöneltilmiştir.

Katılımcı Sınıf öğretmenlerinin yarı yapılandırılmış görüşme formundaki bu soruya verdikleri yanıtlar analiz edilmiş, ulaşılan sonuçlar Çizelge 15’de verilmiştir.

Çizelge 15

Destek Eğitim Odasında Derse Giren İlkokul Öğretmenlerinin, Öğrencilerden Kaynaklı Karşılaştıkları Sorunlara İlişkin Çözüm Önerileri

Çözüm Önerileri	f
1. Destek eğitimi öğrenciye sevdirmeye çalışılmalı	12
2. Destek eğitim alan öğrenci motive edilmeli	11
3. Öğrenciler Destek eğitimine toplu olarak değil bireysel olarak alınmalı	9
4. Destek eğitim öğrencilerinin derse devamları sağlanmalı	7

Çizelge 15 incelendiğinde Destek eğitim odasında derse giren ilkököl öğretmenleri, öğrencilerden kaynaklı sorunlara yönelik en önemli çözüm önerisinin “Destek eğitimi öğrenciye sevdirmeye çalışılmalı” olduğunu belirttikleri, bunu sırasıyla “Destek eğitim alan öğrenci motive edilmeli”, “Öğrenciler Destek eğitimine toplu olarak değil bireysel olarak alınmalı” ve “Destek eğitim öğrencilerinin derse devamları sağlanmalı” önerilerinin izlediği görülmektedir.

Destek eğitim odasında derse giren ilkököl öğretmenlerinin, öğrencilerden kaynaklı karşılaşılan sorunlara ilişkin ilkököl öğretmenlerinden üçü sorunların çözümüne ilişkin görüşlerini şu şekilde belirtmişlerdir:

“Öğrenci derse gelmek istemeyebilir. Sınıftan ayrı tutulduğu için diğer arkadaşlarım gitmezken ben niye gidiyorum psikolojisine girebilir. Bunun çözümü için öğrenciye durumun iyi anlatılması ve gerekirse destek eğitimin daha da ilgi çekici hale getirilmesi, örneğin oyunlar oynatılması vs. yapılabilir.” (SÖ 3)

“Devam sorunu çok oluyor. Devam sağlanmalı.” (SÖ 28)

“Aynı tür tanı almış olmadıkları için, öğrencileri tek tek almak, bireysel destek vermek daha önemlidir.” (SÖ 46)

“Öğrenciler belli bir zamandan sonra sıkılmaya başlamaktalar. Onları derse motive edici davranışlarda bulunmak lazım.” (SÖ 49)

Katılımcılara yedinci olarak “Destek eğitim odasında derse giren ilkököl öğretmenlerinin, velilerden veya eğitici olmayan personelden (memur, hizmetli, güvenlik görevlisi, vb.) kaynaklı karşılaştıkları sorunların çözümü için nelerin yapılmasını önerirsiniz?” sorusu yöneltilmiştir.

Katılımcı Sınıf öğretmenlerinin yarı yapılandırılmış görüşme formundaki bu soruya verdikleri yanıtlar analiz edilmiş, ulaşılan sonuçlar Çizelge 16’da verilmiştir.

Çizelge 16

Destek Eğitim Odasında Derse Giren İlkokul Öğretmenlerinin, Velilerden veya Eğitici Olmayan Personelden (memur, hizmetli, güvenlik görevlisi, vb.) Kaynaklı Karşılaştıkları Sorunlara İlişkin Çözüm Önerileri

Çözüm Önerileri	f
1. Veliler, öğrencilerinin durumlarını kabul edip yüksek beklenti içerisine girmemeli	14
2. Veli ile işbirliği ve iletişim halinde olunmalı	9
3. Yardımcı personeller temizlik konusunda bilinçlendirilmeli	8
4. Her okulda uygun bir oda veya sınıf destek eğitim odası olarak düzenlenmeli	7
5. Destek eğitim odası olmayan yerlerde öğretmenlere yardımcı olunmalı	4

Çizelge 16 incelendiğinde Destek eğitim odasında derse giren ilkököl öğretmenlerinin, velilerden veya eğitici olmayan personelden (memur, hizmetli, güvenlik görevlisi, vb.) kaynaklı karşılaşılan sorunlara yönelik en önemli çözüm önerisinin “Veliler, öğrencilerinin durumlarını kabul edip yüksek beklenti içerisine girmemeli” olduğunu belirttikleri, bunu sırasıyla “Veli ile işbirliği ve iletişim halinde olunmalı”, “Yardımcı personeller temizlik konusunda bilinçlendirilmeli” ve “Her okulda uygun bir oda veya sınıf destek eğitim odası olarak düzenlenmeli” izlediği görülmektedir.

Destek eğitim odasında derse giren ilkököl öğretmenleri, velilerden veya eğitici olmayan personelden (memur, hizmetli, güvenlik görevlisi, vb.) kaynaklı karşılaşılan sorunlara ilişkin, İlkokul öğretmenlerinden üçü çözüm önerilerini şu şekilde belirtmişlerdir:

“Sadece velilerden kaynaklı sorunlar oluşuyor. Öğrencinin durumunu kabullenmeme, arkadaşlarından ayrılması, fazladan ilgi vb. Ebeveynlere psikolojik destek sağlanmalı.” (SÖ 42)

“Hizmetli personel bu sınıfların temizliğini düzenini ekstra bir iş olarak düşünüyor.” (SÖ 36)

“Okulda destek eğitimi için boş mekân yoksa dolu mekânda içeri giren çıkan ile eğitim zor oluyor. Boş bir sınıf veya oda sunulmalı.” (SÖ 12)

Katılımcılara sekizinci olarak “Destek eğitim odasında derse giren ilkököl öğretmenlerinin, destek eğitim odalarının fiziksel koşullarından, eğitim öğretim materyallerinden, teknolojik olanaklarından ve eğitsel, sosyal, kültürel, vb. etkinliklerinden kaynaklı karşılaştıkları sorunların çözümü için nelerin yapılmasını önerirsiniz?” sorusu yöneltmiştir.

Katılımcı Sınıf öğretmenlerinin yarı yapılandırılmış görüşme formundaki bu soruya verdikleri yanıtlar analiz edilmiş, ulaşılan sonuçlar Çizelge 17’de verilmiştir.

Çizelge 17

Destek Eğitim Odasında Derse Giren İlkokul Öğretmenleri, Destek Eğitim Odalarının Fiziksel Koşullarından, Eğitim Öğretim Materyallerinden, Teknolojik Olanaklarından ve Eğitsel, Sosyal, Kültürel, vb. Etkinliklerinden Kaynaklı Karşılaştıkları Sorunlara İlişkin Çözüm Önerileri

Çözüm Önerileri	f
1. Destek eğitim odası zihinsel ve eğitsel ders materyalleri ile donatılmalı	20
2. Destek eğitim odası için düzenlenmiş bir sınıf oluşturulmalı	13
3. Destek eğitim odasında kullanılmak üzere yardımcı kitaplar alınmalı	7
4. Destek eğitim odalarında teknolojik cihazların bulunması sağlanmalı	4
5. Destek eğitim odası fiziksel açıdan iyi seçilmiş bir oda olmalı	3

Çizelge 17 incelendiğinde Destek eğitim odasında derse giren ilkökul öğretmenlerinin, destek eğitim odalarının fiziksel koşullarından, eğitim öğretim materyallerinden, teknolojik olanaklarından ve eğitsel, sosyal, kültürel, vb. etkinliklerinden kaynaklı sorunlara en önemli çözüm önerisinin “Destek eğitim odası zihinsel ve eğitsel ders materyalleri ile donatılmalı” olduğunu belirttikleri, bunu sırasıyla “Destek eğitim odası için düzenlenmiş bir sınıf oluşturulmalı”, “Destek eğitim odasında kullanılmak üzere yardımcı kitaplar alınmalı” ve “Destek eğitim odalarında teknolojik cihazların bulunması sağlanmalı” izlediği görülmektedir.

İlkokul öğretmenlerinin destek eğitim odalarının fiziksel koşullarından, eğitim öğretim materyallerinden, teknolojik olanaklarından ve eğitsel, sosyal, kültürel, vb. etkinliklerinden kaynaklı karşılaşılan sorunlara ilişkin İlkokul öğretmenlerinden üçü çözüm önerilerini şu şekilde belirtmişlerdir:

“Özel bir sınıf olmalı, öğrenciler dar bir kafese sıkıştırılmış gibi boş bir sınıf, bu çocuklara hiçbir alanda hizmet veremez. Gerekli materyaller her yıl yenilenmeli ve geliştirilmeli.” (SÖ 38)

“Kimi okullarda destek eğitim odalarında hiçbir materyal bulunmuyor. Bu sınıflarda eğitsel oyunlar, öğretimi destekleyecek materyaller mutlaka bulunmalıdır. Akıllı tahtalar ise mutlaka olmalı.” (SÖ 37)

“Genelde okuldaki en uç atıl durumundaki fiziki koşulları iyi olmayan dar ve küçük odalar destek eğitim odasına çevrilmekte. Materyal olarak öğretmenin kendi ürettikleri dışında çok eksik. Bu koşullar göz önünde bulundurularak iyileştirmeler yapılmalıdır.” (SÖ 24)

4. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇLAR

Bu araştırmanın temel amacı ilkökullarda destek eğitim odalarında görev alan sınıf öğretmenlerinin karşılaştıkları sorunları ve bu sorunlara ilişkin çözüm önerilerini belirlemektir. Bu amaçla olgubilim deseninde nitel bir araştırma gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın çalışma grubunu, 2021-22 eğitim öğretim yılında Malatya il genelindeki ilkökullarda görev yapan 50 sınıf öğretmeni oluşturmaktadır. Araştırmanın veri toplama aracı, araştırmacılar tarafından geliştirilen ve iki bölümden oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formudur. İlkokul sınıf

öğretmenlerinin yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla sorulan sorulara verdikleri yanıtlar içerik analizi yoluyla çözümlenmiştir.

Araştırmada elde edilen bulgular aşağıda öz olarak verilmiştir:

1. İlkokul sınıf öğretmenlerinin mezun oldukları üniversitelerde verilen eğitimin destek eğitim odaları için yetersizliği ifade edilmiştir.
2. Bazı okulların Destek eğitim odası olmadığı veya gerekli yeterlilikte olmadığı ifade edilmiştir.
3. Destek eğitim odalarında derse giren sınıf öğretmenlerinin ek ders ücretlerinin artırılması gerektiği, okul yöneticilerinin destek eğitim odası açmakta gönüllü davranmaları gerektiği, maaş ve özlük haklarının geliştirilmesi gerektiği yönünde görüşler belirtilmiştir.
4. Destek eğitim odaları idari personel veya diğer okul çalışanları tarafından gereksiz gibi görülebilmektedir.
5. Destek eğitim odasında derse giren ilkököl öğretmenlerinin özel gereksinimli öğrencilerin gelişim düzeyine uygun öğretim yöntem ve tekniklerini bilmedikleri söylenebilir.
6. Destek eğitime devam eden öğrencilerden hızlı bir gelişim beklentisi içine girildiği anlaşılmaktadır.
7. Bazı okul yöneticileri tarafından Destek eğitim odasında derse giren ilkököl öğretmenlerinin branş ders saatlerine denk gelen zamanlara ders verilerek ek ders ödenmediği anlaşılmaktadır.

Öneriler

Araştırma sonucunda ulaşılan bulgulara dayalı olarak geliştirilen öneriler uygulamacılar ve araştırmacılar için öneriler olarak iki başlık altında düzenlenmiştir.

Ugulamacılar İçin Öneriler

1. Sınıf öğretmenliği programında okuyan öğrencilerin yetişme sürecinde özel gereksinimli öğrencilerin eğitilmesinde kullanılacak yöntem ve tekniklere ilişkin eğitim almaları ve staj uygulamalarında destek eğitim sınıflarına girerek deneyim kazanmaları sağlanabilir.
2. Destek Eğitim odasında verilen dersler için ek ders ücretleri iyileştirilebilir. Okul yöneticileri destek eğitim odası açmakta gönüllü davranmalı ve sınıf öğretmenlerinin görev alma isteği konusunda teşvik edilmeli. Eğer birden fazla öğretmen görev almak istiyorsa adil bir uygulama yapılmalıdır. Ayrıca Destek eğitim odasında görev almak istemeyen sınıf öğretmenleri için de baskı ve zorlama yapılmamalı.
3. Destek eğitim öğretmeni, öğrencinin sınıf öğretmeni ve öğrencinin branş derslerine giren öğretmenler ile koordinasyon içerisinde olunmalı. Destek eğitim alan öğrenciden hızlı bir şekilde gelişim beklenmemeli.

4. Öğrencinin destek eğitim odasına hangi saatte alınacağını belirlenmesi önemlidir. Sürekli branş derslerinin olduğu saatlerde alınması öğrencinin geri kalmasına neden olabilir.
5. Destek eğitiminin öğrenciye sevdirmesi, öğrencinin motive edilmesi, destek eğitimine öğrencilerin grup halinde değil, bireysel olarak alınması ve derse devamlarının sağlanması önemlidir.
6. Destek eğitim odaları zihinsel, eğitsel ve bedensel beceri kazandıran materyaller ve teknolojik araç gereçler ile donatılmalı, ayrıca destek eğitim odaları öğrencinin sıkılmadan hoşça vakitler geçirmesi için iyi bir şekilde düzenlenmelidir.
7. Destek eğitim odalarında görev yapan personellere pozitif davranılmalı, öğretmenin motive edilmesi ve destek eğitim odalarında görev yapan sınıf öğretmenlerinin görüş ve önerileri dikkate alınmalıdır.
8. Ayrıca destek eğitim öğretmenleri çocuklara daha sabırlı davranarak oyun içerisinde öğretmeye çalışmalıdır.
9. Destek eğitim odalarının temizlik, bakım ve onarımları aksatılmamalıdır. Değişen şartlara ayak uydurabilmelidir.

Araştırmacılar İçin Öneriler

1. Destek eğitim odalarında yaşanan sorunlar ve bunların çözümü için okul yöneticilerinin önerilerini belirlemeyi amaçlayan araştırma yapılabilir.
2. Destek eğitim odalarında yaşanan sorunlar ve bunların çözümü için rehber öğretmenlerin önerilerini belirlemeyi amaçlayan araştırma yapılabilir.
3. Destek eğitim odalarında yaşanan sorunlar ve bunların çözümü için öğrenci velilerinin önerilerini belirlemeyi amaçlayan araştırma yapılabilir.

KAYNAKÇA

Akay, E., Uzuner, Y., ve Girgin, Ü. (2014). Kaynaştırmadaki işitme engelli öğrencilerle gerçekleştirilen destek eğitim odası uygulamasındaki sorunlar ve çözüm gayretleri. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, 2(2), 42-67.

Akçamete, G. (2015). Özel gereksinimi olan çocuklar. Akçamete, G. (Ed.), *Genel eğitim okullarında özel gereksinimi olan öğrenciler ve özel eğitim* (s. 31-76). Ankara: Kök Yayıncılık.

Konan, N., Bozanoğlu, B. ve Çetin, R.B. (2019). Millî Eğitim Bakanlığı teftiş politikalarına ilişkin okul yöneticileri ve öğretmen görüşleri. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, 7(4), 1449-1474. doi: 10.14689/issn.2148- 624.1.7c.4s.7m

Konan, N., Yılmaz, S. ve Bozanoğlu, B. (2017). Okul müdür yardımcısı görevlendirilmesine ilişkin yönetici ve öğretmen görüşleri. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 23(1), 105-134. doi: 10.14527/kuey.2017.004

Millî Eğitim Bakanlığı. 2015. Destek Eğitim Odası. 05.12.2022 tarihinde https://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2015_07/24014806_destekodasi2.sra.pdf sayfasından erişilmiştir.

LİSELERDE MÜDÜR YARDIMCISI OLARAK GÖREV YAPAN YÖNETİCİLERİN KARŞILAŞTIKLARI SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Prof. Dr. Necdet KONAN¹, Mahmut PERİ²

¹ İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü

– ORCID ID: 0000-0001-6444-9745

² İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans öğrencisi, Müdür Yardımcısı
ORCID ID: 0000-0002-9895-5408

ÖZET

Bu araştırmanın temel amacı liselerde müdür yardımcısı olarak görev yapan yöneticilerin karşılaştıkları sorunlar ve çözüm önerilerini belirlemektir. Bu amaçla olgubilim deseninde nitel bir araştırma gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın çalışma grubu 2021-22 öğretim yılında Malatya ilindeki liselerde müdür yardımcısı olarak görev yapanlardan lise müdür yardımcılarının karşılaştıkları sorunlar ve çözüm önerilerine ilişkin görüşlerini belirten 53 kişiden oluşmaktadır. Araştırmanın veri toplama aracı, araştırmacılar tarafından geliştirilen ve iki bölümden oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formudur. Araştırmanın verileri, 2021-22 öğretim yılı bahar yarıyılında, veri toplama aracının uygulanması ile elde edilmiştir. Araştırmada elde edilen verilerin analizinde içerik analizi yaklaşımından yararlanılmıştır. Araştırmanın sonucunda lise müdür yardımcılarının yöneticilere uygulanan rotasyon uygulamasından ve puanlama kriterlerinin objektif olmamasından rahatsız olduğu, yöneticiliğin müstakil kadrosunun bulunmadığı, atamalarda liyakate önem verilmediği, maaş ve ders ücretlerinin yetersiz olduğu, iş yükünün ve mesai saatlerinin fazla olduğu, okul müdürlerinin yeterli donanıma sahip olmadığı ve karar alma sürecine müdür yardımcılarını dâhil etmedikleri, müdür yardımcılığının görev alanının belirsiz olduğu ve müdür yardımcılarının aldıkları sorumluluklara oranla yetkilerinin az olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu bulgulara dayalı olarak yönetici atama yönetmeliğinin değiştirilerek yöneticilere kadro verilmesi, Rotasyon uygulamasının düzenlenmesi, yönetici atamalarında liyakate önem verilmesi, maaş ve ücretlerde iyileştirme yapılması, müdür yardımcılarının görev tanımının netleşmesi, mesai saatlerinin ve iş yükünün azaltılması ve müdür yardımcılarının yetkilerinin artırılması önerilmektedir.

Anahtar Sözcükler: Lise, müdür yardımcısı, lise müdür yardımcısı, okul yöneticisi.

1. GİRİŞ

Eğitimde hedeflenen amaçların gerçekleştirilmesi, okulun iyi örgütlenmesine ve iyi yönetilmesine bağlıdır. Okulların etkililiği ve başarısı, toplumun geleceğini doğrudan etkiler, bu nedenle okulların iyi yönetilmelerinin önemi büyüktür.

İnsanı diğer canlılardan ayıran temel özelliklerinden biri, geçmiş kuşağın bilgi birikimini edinmek/almak, buna yeni öğeler ilave ederek bu birikimi bir sonraki kuşağa aktarmaktır (Konan, 2013: 32). Varlığını sürdürebilmek için olsa bile yeni bilgi, beceri ve tutumlar edinmek zorunda kalan insanoğlunun, günümüzde bunu en sistemli gerçekleştirdiği yerler eğitim kurumlarıdır (Konan, 2013: 46). Eğitim kurumlarından en yaygını da okullardır.

Okullar geleceğin nesillerini yetiştirirken aynı zamanda geleceğin toplumunu da şekillendirirler (Konan, 2013: 32). Okullar, en yakın çevresinden başlayarak evrensel düzeye kadar etkiler yaratabilen sistemlerdir. Bu etkinin yönü karşılıklı olmakla beraber, yoğunluğu ve etki gücü açısından bakıldığında okulun daha belirleyici olduğu söylenebilir. Okul, daha çok yakın çevresinden aldığı girdiyi, insan ögesinin başat olduğu bir süreçten geçirerek nitelikli çıktılar olarak mezun etmeyi öngörür (Konan, 2012: 75). Bu amaçla okulun insan ve madde kaynağının işe koşulması gerekir. İşte bu evrede belirleyici sorumluluk okul yöneticilerine aittir.

Ülkelerin eğitim sistemlerinde köşe taşı konumunda olan okul yöneticileri ile ilgili çok sayıda araştırma yapılmış ve okullarda başarının anahtarının okul yöneticileri olduğu vurgulanmıştır (Karip ve Köksal, 1999). Hemen her örgütte olduğu gibi okullarda da kişisel, mesleki ve kurumsal birçok sorunla karşılaşmaktadır. Bu sorunların çözümünde en büyük beklenti okul yöneticilerine yöneliktir. Çünkü okulu amaçları doğrultusunda yaşatma, temelde okul yöneticisine ait bir sorumluluk olarak kabul edilmektedir (Konan, 2013b: 787).

Günümüzde okul yöneticilerinin, vizyon sahibi olma, okulda olumlu öğrenme ve öğretme ortamı oluşturma, mesleki gelişmeye önem verme, okulun bir takım haline gelmesi için bireylerarası iletişim ve işbirliğini geliştirme, okulun çevresiyle iyi ilişkiler kurma, stratejik planlama kapasitesine sahip olma, büyük resmi görebilme ve okulu yaşam boyu eğitimin bir parçası yapma gibi bir çok görev ve sorumlulukları vardır (Balcı, 2013).

Okulların amacını gerçekleştirmede kritik önemde görünen okul yöneticilerinin (Konan, 2013: 47) temel görevi okulun amaçlarını gerçekleştirmektir. Bu nedenle okul yöneticisinin kendisinden beklenen bu rolleri oynayabilmesi, görev ve sorumluluklarını yerine getirebilmesi için çağdaş bilgi, beceri ve birikime sahip olacak şekilde yeterliklerinin geliştirilmesi ve yeterlik esasına göre atanması büyük önem taşımaktadır (Okçu, 2011).

Okulu amaçları doğrultusunda yaşatma sorumluluğunu üstlenmiş olan okul müdürlerinin, bu sorumluluklarını tek başlarına gerçekleştirmeleri olanaklı görülmemektedir. Okul müdürlerinin, görev ve sorumluluklarını yerine getirmede, yönetsel eylem ve işlemlerini gerçekleştirmede en önemli desteği okul müdür yardımcılarında alması beklenmektedir. Bu yönüyle bakıldığında, müdür ve müdür yardımcılarının, okulun amaçlarını gerçekleştirme doğrultusundaki anlayış ve çabalarındaki uyumun önemli olduğu ifade edilebilir (Konan, Yılmaz ve Bozanoğlu, 2017: 106).

Okullarda okul yönetiminden en sorumlu kişi müdürden sonra müdür yardımcısıdır. Müdür yardımcılığı kendine özgü bir konuma sahiptir; çünkü müdür yardımcılığı tam ve kesin

bir iş tanımı olmamasının yanında okulun başarısını sağlamak için pek çok görevi kapsamaktadır. Bir eğitim yöneticisi olarak müdür yardımcıları, sadece formalite ve yazışma işlerini görmekle kalmayıp okulun yönetiminde etkili olmalıdırlar. Bu konuda okul müdürleri okulun eğitim politikasının belirlenmesi ve bunun uygulanmasında müdür yardımcılarını yetkilendirerek onların bilgi ve becerisinden gerektiği gibi yararlanmaya çalışmalı, onlara söz hakkı tanımak yoluyla kurum içi öğeleri bütünleştirerek onları eğitim lideri konumuna yükseltmelidir (Özyılmaz, 2013).

Okul müdürü ve müdür yardımcılarının görev ve sorumlulukları ilgili yasal düzenlemeler çerçevesinde belirlenmekte ve denetlenmektedir. Ancak okul müdürlerinin görev ve sorumlulukları görece daha keskin hatlarla belirlenirken müdür yardımcılarının görev ve sorumlulukları daha muğlak kalmaktadır. Öte yandan “okul müdürü tarafından verilen diğer görevler” başlığı ile bu belirsizlik hat safhaya çıkmaktadır. Bu nedenle müdür yardımcılarının hem yasal düzenlemelerde yer alan hükümler hem de sözel ve yazılı olarak kendilerine tebliğ edilen görevler itibarıyla hâlihazırda okul yönetiminin lokomotifi oldukları ifade edilebilir.

Müdür yardımcısı okulların önemli bir lideri olmasına rağmen müdür yardımcılığının statüsü, eğitim yönetiminde nadiren araştırılan ve tartışılan konulardan biridir (Konan, Yılmaz ve Bozanoğlu, 2017). Okulların bürokratik iş yükü altında kalan ve neredeyse görev tanımlarındaki muğlaklık nedeniyle her işe koşulan müdür yardımcıları üzerine yapılan çalışmalar sınırlıdır. Alan yazına bakıldığında yönetim ve liderlik temalı çalışmaların büyük çoğunluğu okul müdürleri örneğinde gerçekleştirilirken doğrudan müdür yardımcılarında odaklanan çalışmaların sayısı daha azdır. Bu nedenle müdür yardımcılarının görev ve sorumluluklarına ilişkin araştırmalar yapılması önem arz etmektedir.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın temel amacı liselerde müdür yardımcısı olarak görev yapan yöneticilerin karşılaştıkları sorunlar ve çözüm önerilerini belirlemektir. Bu amaçla aşağıdaki soruların yanıtlanması yoluna gidilmiştir:

1- Lise müdür yardımcılarının karşılaştıkları sorunlara ilişkin lise müdür yardımcılarının görüşleri nelerdir?

2- Lise müdür yardımcılarının karşılaştıkları sorunların çözümüne ilişkin lise müdür yardımcılarının önerileri nelerdir?

2. YÖNTEM

Bu bölümde Araştırmanın Deseni, Çalışma Grubu, Veri Toplama Aracı, Veri Toplama Aracının Uygulanması ve Verilerin Analizine ilişkin bilgiler yer almaktadır.

Araştırmanın Deseni

Bu araştırma olgubilim deseninde nitel bir araştırmadır. Olgubilim deseni farkında olduğumuz ancak derinlemesine ve ayrıntılı bir anlayışa sahip olmadığımız olgulara

odaklanmaktadır. Olgubilim deseninde amaç bireylerin bir olguya ilişkin yaşantılarını, algılarını ve bunlara yüklediği anlamları belirlemektir (Yıldırım ve Şimşek, 2013, Akt. Konan, Bozanoğlu ve Çetin, 2019: 1452).

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubu 2021-22 öğretim yılında Malatya ilindeki liselerde müdür yardımcısı olarak görev yapanlardan lise müdür yardımcılarının karşılaştıkları sorunlar ve çözüm önerilerine ilişkin görüşlerini belirten 53 kişiden oluşmaktadır. Çalışma grubunda yer alan lise müdür yardımcılarının demografik bilgiler Çizelge 1’de verilmiştir.

Çizelge 1: Çalışma Grubunda Yer Alan lise Müdür Yardımcılarının Demografik Bilgileri

Kod	Cinsiyet	Mdr. Yardımcılığındaki Kıdem	Öğretmenlikteki Kıdem	Branş
MY 1	Erkek	1	15	G. Sanatlar
MY 2	Erkek	8	20	Tarih
MY 3	Erkek	1	25	Beden Eğitimi
MY 4	Erkek	5	14	Beden Eğitimi
MY 5	Kadın	7	24	Felsefe
MY 6	Erkek	3	12	Edebiyat
MY 7	Erkek	13	20	Edebiyat
MY 8	Erkek	2	13	G. Sanatlar
MY 9	Erkek	3	12	Edebiyat
MY 13	Erkek	4	8	Edebiyat
MY 14	Erkek	12	25	Matematik
MY 15	Erkek	7	10	Coğrafya
MY 16	Erkek	5	8	Din Kültürü
MY 17	Erkek	7	20	Rehberlik
MY 18	Erkek	6	15	Beden Eğitimi
MY 19	Erkek	7	10	İngilizce
MY 20	Erkek	3	8	Edebiyat
MY 21	Kadın	7	17	Biyoloji
MY 22	Kadın	1	12	Fizik
MY 23	Erkek	3	5	Edebiyat
MY 24	Erkek	5	10	Din Kültürü
MY 25	Erkek	4	11	Tarih
MY 26	Kadın	3	9	Edebiyat
MY 27	Erkek	1	9	Coğrafya
MY 28	Erkek	5	10	Din Kültürü
MY 29	Erkek	8	20	İngilizce
MY 30	Erkek	2	10	Edebiyat
MY 31	Erkek	6	22	İngilizce
MY 32	Erkek	7	10	Din Kültürü
MY 33	Erkek	5	11	Görsel Sanatlar
MY 34	Erkek	5	15	Matematik
MY 35	Erkek	1	6	Coğrafya
MY 36	Erkek	9	23	Edebiyat

Çizelge 1'in devamı

Kod	Cinsiyet	Mdr. Yardımcılığındaki Kıdem	Öğretmenlikteki Kıdem	Branş
MY 37	Erkek	6	13	Beden Eğitimi
MY 38	Erkek	1	13	Matematik
MY 39	Erkek	10	21	Tarih
MY 40	Erkek	4	10	Kimya
MY 41	Erkek	3	20	Rehberlik
MY 42	Erkek	1	47	Edebiyat
MY 43	Erkek	10	16	Felsefe
MY 44	Erkek	3	22	Matematik
MY 45	Erkek	8	20	Fizik
MY 46	Kadın	1	10	Tarih
MY 47	Erkek	4	22	Tarih
MY 48	Kadın	3	12	Biyoloji
MY 49	Erkek	7	20	Edebiyat
MY 50	Erkek	5	8	Coğrafya
MY 51	Erkek	3	13	Matematik
MY 52	Erkek	3	20	Tarih
MY 53	Erkek	18	23	Coğrafya

Veri Toplama Aracı

Araştırmanın veri toplama aracı, araştırmacılar tarafından geliştirilen ve iki bölümden oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formudur. Bu yarı yapılandırılmış görüşme formunun birinci bölümünde katılımcı lise müdür yardımcılarının cinsiyeti, müdür yardımcılığındaki kıdemi, öğretmenlikteki kıdemi ve branşını belirlemeyi amaçlayan dört soru yer almaktadır. İkinci bölümde ise lise müdür yardımcılarının karşılaştıkları sorunları ve bunların çözümüne ilişkin önerilerini belirlemeyi amaçlayan 8 açık uçlu soru yer almaktadır.

Veri Toplama Aracının Uygulanması

Araştırmanın verileri, 2021-22 öğretim yılı bahar yarıyılında, veri toplama aracının uygulanması ile elde edilmiştir. Malatya ilindeki liselerde müdür yardımcısı olarak görev yapanlardan, lise yardımcılarının karşılaştıkları sorunlar ve çözüm önerilerine ilişkin görüşleri yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla elde edilmiştir. Yarı yapılandırılmış görüşme formunda yer alan sorular, araştırmacılar tarafından çalışma grubuna google form aracılığıyla ulaşılarak yöneltilmiştir.

Verilerin Analizi

Araştırmada elde edilen verilerin analizinde, betimsel analiz ve içerik analizi yaklaşımından yararlanılmıştır. Betimsel analiz yaklaşımına göre elde edilen veriler, daha önceden belirlenen temalara göre özetlenir ve yorumlanır. Veriler araştırma sorularının ortaya çıkardığı temalara göre düzenlenebileceği gibi, görüşme ve gözlem süreçlerinde kullanılan

sorular ya da boyutlar dikkate alınarak da sunulabilir. Betimsel analizde, görüşülen ya da gözlenen bireylerin görüşlerini çarpıcı bir biçimde yansıtmak amacıyla doğrudan alıntılara sık sık ver verilir. Bu tür analizde amaç, elde edilen bulguları düzenlenmiş ve yorumlanmış bir biçimde okuyucuya sunmaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2011, Akt. Konan, Yılmaz ve Bozanoğlu, 2017: 109). İçerik analizinde ise temel amaç, toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmaktır. Betimsel analizde özetlenen ve yorumlanan veriler, içerik analizinde daha derin bir işleme tabi tutulur ve betimsel bir yaklaşımla fark edilmeyen kavram ve temalar bu analiz sonucu keşfedilmeye çalışılır.

3. BULGULAR VE YORUM

Bu bölümde, araştırmanın amacını yanıtlamak için toplanan verilerin çözümlenmesi sonucunda elde edilen bulgularla, bu bulgulara ilişkin yorumlar yer almaktadır.

Lise Müdür Yardımcılarının Karşılaştıkları Sorunlara İlişkin Bulgular ve Yorum

Lise müdür yardımcılarının karşılaştıkları sorunlara ilişkin lise müdür yardımcılarının görüşlerini belirlemek amacıyla çalışma grubunda yer alan müdür yardımcılara yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığı ile 8 soru yöneltilmiştir. Lise müdür yardımcılarının yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla sorulan sorulara verdikleri yanıtlar içerik analizi yoluyla çözümlenmiştir.

Bu amaçla katılımcılara ilk olarak “Müdür Yardımcıları, müdür yardımcılığına atanma koşulları ve süreci, müdür yardımcılığındaki görev süresi, rotasyon, vb. kaynaklı ne tür sorunlarla karşılaşmaktadır?” sorusu yöneltilmiştir. Katılımcı lise müdür yardımcılarının yarı yapılandırılmış görüşme formundaki bu soruya verdikleri yanıtlar analiz edilmiş, ulaşılan sonuçlar Çizelge 2’de verilmiştir.

Çizelge 2

Müdür Yardımcılarının, Atanma Koşulları ve Süreci, Görev Süresi, Rotasyon, vb. Kaynaklı Sorunlara İlişkin Bulgular

Karşılaşılan Sorunlar	f
1. Atanma sürecinde liyakat, adalet, eşitlik, vb. uyulmaması	11
2. Yöneticilere rotasyon uygulaması	10
3. Mülakat uygulaması	8
4. Ek-1 ve Ek-2 puanlama kriterlerinin objektif olmaması	8
5. Atama yönetmeliğinin çok sık değişmesi	8
6. İl dışı tayin hakkı	6
7. Norm sayısı	3
8. İş yükü ve sorumluluğun fazlalığı	3
9. Hizmet içi eğitimin azlığı	2
10. Mesai saatleri	1

Çizelge 2 incelendiğinde lise müdür yardımcılarının atanma koşulları ve süreci, müdür yardımcılığındaki görev süresi, rotasyon, vb. kaynaklı karşılaştıkları en önemli sorunun “Atanma sürecinde liyakat, adalet, eşitlik, vb. uyulmaması” olduğunu belirttikleri, bunu sırasıyla “Müdür yardımcılarında 4-8 yılda bir rotasyon uygulanması” “Yönetici atamalarında mülakatın uygulanması”, “İlk defa yönetici atamalarında uygulanan Ek-1 ve yeniden yönetici atamalarında uygulanan Ek-2 puanlama kriterlerinin objektif olmaması”, “Yönetici atama yönetmeliğinin çok sık değişikliğe uğraması”, “Yöneticilerin il dışı tayin hakkının bulunmaması”, “Yönetici atama süreçlerinde liyakat, eşitlik ve adalet vb. kriterlerin göz ardı edilmesi”, “Müdür yardımcılığı normunun yetersiz olması” ve “İş yükü ve sorumluluğun fazla olması” gibi sorunların izlediği görülmektedir.

Lise müdür yardımcılarının atanma koşulları ve süreci, müdür yardımcılığındaki görev süresi, rotasyon, vb. kaynaklı sorunlara ilişkin Müdür yardımcılardan üçü görüşlerini şu şekilde belirtmişlerdir:

“Mülakat sınavı kısmı nitelikli değil. Başarı belgelerinin verilme kriterleri de. Dolayısıyla ek 2'nin getirdiği puan durumu da. Atanmak için onca uğraştan sonra dört yıl sonunda yeterli puanınız olmaz ise idareciliğin düşmesi sıkıntı.” (MY 5)

“Atanma sürecinde mülakat problemi Ek1 kriterlerinin objektif bir değerlendirmeye uygun olmaması Rotasyonun süresinin az olması, İdareciliğin ikinci görev olması, kariyer mesleği statüsüne getirilmemesi, İl içi ve iller arası yer değişikliği hakkının bulunmaması, Maaş ve özlük haklarındaki eksiklikler.” (MY 7)

“Asli kadro olmayıp ikinci görev olarak yapılıyor olması, cazibesinin olmaması müdür yardımcılığını yapılmaz hale getiriyor. Ayrıca yöneticilerin ders görevlerinin olması, görev tanımlarının tam olarak yapılamıyor olması birer sorundur.” (MY 53)

Lise müdür yardımcılarının atanma koşulları ve süreci, müdür yardımcılığındaki görev süresi, rotasyon, vb. kaynaklı sorunlara ilişkin Müdür yardımcılarının görüşleri bir bütün olarak incelendiğinde yönetici atama sürecinde liyakat, adalet ve eşitlik ilkelerinin göz ardı edilmesi önemli bir sorun olarak görülmektedir. Yanıtlar incelendiğinde müdür yardımcılarının 4 ve 8 yılda bir rotasyona tabi tutulmasının katılımcıları tedirgin ettiği, Ek-1 ve Ek-2 puanlama kriterlerinin de objektif olmadığı mülakat uygulamasının torpil ve adam kayırma ile eş değer görüldüğü söylenebilir. Müdür yardımcılığı görevinin öğretmenliğin yanında ek bir iş olarak görülmesi ve kadrosunun olmaması önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Müdür yardımcısı normunun yetersiz oluşunun, müdür yardımcılarının iş yükünü arttırdığı ve verimi düşürdüğü görülmektedir. Bunların yanında müdür yardımcılarının atanma süreçlerinde herhangi bir hizmet içi eğitim almadan doğrudan iş başı yapmalarının da katılımcılar tarafından önemli bir sorun olarak görüldüğü ileri sürülebilir.

Köse (2018) tarafından yapılan çalışmada, müdür yardımcılığı görevinin kadrolu değil de geçici olması, müdür yardımcılarının görevlerinin doğası gereği müdür ile öğretmen arasında kalmaları gibi sorunlar yaşadıkları şeklinde benzer sonuçlara ulaşmıştır. Kösterelioğlu

ve Bayar (2014) tarafından yapılan araştırmada katılımcıların eğitim yöneticilerinin yetiştirilmesi ve seçimi konusunun eğitim sisteminin önemli bir sorunu olduğunu ifade ettikleri belirlenmiştir. Akçadağ (2014) tarafından yapılan araştırmada ise okul yöneticilerinin atama ve yer değiştirme konusunda sorunlarının olduğu, okul yöneticilerinin en fazla sınavla atama yapılmasında ilgili yönetmeliğin bazı hükümlerinin adaletsizliğe yol açtığını düşündükleri ortaya konulmuştur.

Katılımcılara ikinci olarak “Müdür Yardımcıları maaş, ders ücreti, mesai süresi, yıllık izin, vb. özlük haklarından kaynaklı ne tür sorunlarla karşılaşmaktadır?” sorusu yöneltilmiştir. Katılımcı lise müdür yardımcılarının yarı yapılandırılmış görüşme formundaki bu soruya verdikleri yanıtlar analiz edilmiş, ulaşılan sonuçlar Çizelge 3’de verilmiştir.

Çizelge 3

Müdür Yardımcılarının Maaş, Ders ücreti, Mesai süresi, Yıllık İzin, vb. Özlük Haklarından Kaynaklı Sorunlarına İlişkin Bulgular

Karşılaşılan Sorunlar	f
1. Maaş ve ücret yetersizliği	47
2. Mesai saatlerinin fazla ve net olmaması	12
3. Yıllık izinlerin az olması	9

Çizelge 3 incelendiğinde lise müdür yardımcılarının maaş, ders ücreti, mesai süresi, yıllık izin, vb. özlük haklarından kaynaklı karşılaştıkları en önemli sorunun “Maaş ve ücretlerin yetersiz” olduğunu belirttikleri, bunu sırasıyla “Mesai saatlerin fazla ve net olmaması”, “Yıllık izinlerin az olması ve pratikte istenildiğinde kullanılamaması” gibi sorunların izlediği görülmektedir.

Lise müdür yardımcılarının maaş, ders ücreti, mesai süresi, yıllık izin, vb. özlük haklarından kaynaklı sorunlara ilişkin Müdür yardımcılardan üçü görüşlerini şu şekilde belirtmişlerdir:

“Ders ücreti yetersiz. Alınan yük ve mesai saatleri dışında da devam eden zorunluluklar düşünüldünce oldukça düşük. Yıllık izin kullanımı da kısıtlı. Hakkınızı tamamen kullanmak mümkün değil.” (MY 5)

“Müdür yardımcılığı bir kadro olmaması sebebiyle maaş kat sayısı değişmemektedir. Aynı derece kademede öğretmen ile arasında maaş açısından fark yoktur. Mesai süresi açısından bakıldığında ek ders ücreti yeterli değildir.” (MY 43)

“Tam gün mesai yapan memurlarız; ancak aldığımız ücrette bir iyileştirme yok. Ayrıca tüm devlet kurumlarında öğle arası net var, bizde ise odada dinlenmek için bile kalsak velilerimiz onlarla görüşmeye mecburuz, biz makineyiz dinlenmeyiz sanıyorlar.” (MY 48)

Lise müdür yardımcılarının Müdür Yardımcıları maaş, ders ücreti, mesai süresi, yıllık izin, vb. özlük haklarından kaynaklı sorunlara ilişkin Müdür yardımcılarının görüşleri bir bütün olarak incelendiğinde en önemli sorunun maaş ve ders ücretinin yapılan iş ve sorumluluğa göre çok az olduğu konusunda ortak bir görüşün hâkim olduğu söylenebilir. Müdür yardımcılarının yanıtları incelendiğinde çalışma saatlerinin fazla olduğu ve dinlenme fırsatı bulamadıkları, yıllık izin süresi ve kullanımı konusunda da eksikliklerin olduğu ileri sürülebilir.

Katılımcılara üçüncü olarak “Müdür Yardımcıları, okul müdüründen kaynaklı ne tür sorunlarla karşılaşmaktadır?” sorusu yöneltilmiştir.

Katılımcı lise müdür yardımcılarının yarı yapılandırılmış görüşme formundaki bu soruya verdikleri yanıtlar analiz edilmiş, ulaşılan sonuçlar Çizelge 4’de verilmiştir.

Çizelge 4

Müdür Yardımcılarının, Okul Müdüründen Kaynaklı Karşılaştığı Sorunlara İlişkin Bulgular

Karşılaşılan Sorunlar	f
1. Müdürlerin kararları tek başına alma isteği	12
2. Okul müdürlerinin yeterince sorumluluk almaması	10
3. Müdürlerin yeterli donanıma sahip olmamaları	9
4. Mobing	8
5. Görev dağılımındaki dengesizlik	5
6. Fikir ve düşünce ayrılıkları	5
7. Mevzuat dışı isteklerde bulunmaları	2

Çizelge 4 incelendiğinde lise müdür yardımcılarının okul müdüründen kaynaklı karşılaştıkları en önemli sorunun “Müdürlerin kararları tek başına alma isteği” olduğunu belirtmişlerdir. Bunu sırasıyla “Okul müdürlerinin yeterince sorumluluk almaması”, “Müdürlerin yeterli donanıma sahip olmaması”, “Okul müdürlerinin, müdür yardımcılarında mobing uygulaması”, “Müdür yardımcılarının görev dağılımında adil olunmaması” ve “Müdürlerin mevzuat dışı isteklerde bulunmaları” gibi sorunların izlediği görülmektedir.

Lise müdür yardımcılarının okul müdüründen kaynaklı karşılaştıkları sorunlara ilişkin Müdür yardımcılardan üçü görüşlerini şu şekilde belirtmişlerdir:

“Okul müdürlerinin yapılacak işler ile ilgili paylaşımcı olmamaları. İdari olarak iş yükünü müdür yardımcılara yüklemeleri” (MY 2)

“Bazı liyakat sahibi olmayan müdürlerin işi bilmediği gibi işi yapana da engel olup mobing uyguladığı görülmektedir.” (MY 8)

“Görev dağılımında adaletsiz davranılırsa, görev bilinci olmayan idare ortamında çalışılırsa, her şeyi ben bilirim anlayışı hakimse, okul kültürünü oluşturamayan bir idari ortam varsa sorunlar da olacaktır.” (MY 53)

Lise müdür yardımcılarının okul müdüründen kaynaklı karşılaştıkları sorunlara ilişkin Müdür yardımcılarının görüşleri bir bütün olarak incelendiğinde en önemli sorunun okul müdürlerinin kararları tek başına alma isteği, müdür yardımcılarını karar alma sürecine dâhil etmek istememeleri olduğu ileri sürülebilir. Yeterli donanım ve bilgi birikimine sahip olmayan okul müdürlerinin iş yükünü tamamen müdür yardımcılara bırakması ve müdür yardımcılarının görev dağılımını adil yapmamasının iş barışını bozabileceği söylenebilir. Verilen yanıtlar incelendiğinde bazı müdürlerin, müdür yardımcılara mevzuat dışı isteklerde buldukları, müdür yardımcılara mobbing uyguladıkları ileri sürülebilir. Bu kapsamda Arslanargun (2012) okul müdürlerinin atanmasında adalet, eşitlik, liyakat, kariyer gibi değerlere bağlı kalınmasının önemli ilkeler arasında olduğunu belirtmektedir. Bu konu ile ilgili olarak Köse (2018) yaptığı araştırmada benzer şekilde müdürlerin bütün sorumluluğu müdür yardımcılarının üzerine yıkmaları, görevlendirmelerde liyakate dikkat edilmemesi, müdür yardımcısına görevi dışında sorumluluklar yüklenmesi, müdürlerin yetersiz oluşları gibi olumsuzluklar müdür yardımcılarının sorun olarak gördüğü durumlar olarak ortaya çıkmıştır.

Katılımcılara dördüncü olarak “Müdür Yardımcıları, öğretmenlerden kaynaklı ne tür sorunlarla karşılaşmaktadır?” sorusu yöneltilmiştir. Katılımcı lise müdür yardımcılarının yarı yapılandırılmış görüşme formundaki bu soruya verdikleri yanıtlar analiz edilmiş, ulaşılan sonuçlar Çizelge 5’de verilmiştir.

Çizelge 5

Müdür Yardımcılarının, Öğretmenlerden Kaynaklı Sorunlara İlişkin Bulgular

Karşılaşılan Sorunlar	f
1. Görev ve sorumluluklarını yerine getirmemeleri	19
2. Müdür yardımcısını amir olarak görmemeleri	10
3. Derse zamanında girip çıkmamaları	5
4. Nöbet görevini aksatmaları	4
5. Okulu sahiplenmeme	4
6. Evrakları zamanında teslim etmeme	4
7. Şahsi taleplerde bulunup, ayrıcalık isteme	4
8. Ders programı	3
9. Sık rapor almaları	2

Çizelge 5 incelendiğinde lise müdür yardımcılarının öğretmenlerden kaynaklı karşılaştıkları en önemli sorunun “Öğretmenlerin görev ve sorumluluklarını yerine getirmemeleri” olduğunu ifade etmiştir. Bunu sırasıyla “Müdür yardımcılarını amir olarak görmemeleri”, “Öğretmenlerin derse zamanında girip çıkmamaları”, “nöbet görevini aksatmaları”, “Okulu sahiplenmeme”, “İstenilen evrakları zamanında teslim etmeme”, “Şahsi taleplerde bulunup, ayrıcalık isteme”, “ders programı” ve “sık rapor almaları” gibi sorunların izlediği görülmektedir.

Lise müdür yardımcılarının öğretmenlerden kaynaklı sorunlara ilişkin Müdür yardımcılarında üçü görüşlerini şu şekilde belirtmişlerdir:

“En çok zaman yönetiminden kaynaklı sorunlarla uğraşıyoruz. Derslere geç girip erken çıkma, sık rapor alarak boş derslerin yükünü diğer arkadaşlarına bırakma gibi...”
(MY 31)

“Öğretmenlerin verilen görevleri zamanında yapmaması. Müdür yardımcılarının iş yükünü azaltmamaları.” (MY 39)

“Öğretmenlerin görev tanımları gereği yapması gereken işlerinin zamanında yapılmamasından kaynaklı sorunlar yaşanmaktadır.” (MY 43)

Lise müdür yardımcılarının öğretmenlerden kaynaklı karşılaştıkları sorunlara ilişkin müdür yardımcılarının görüşleri bir bütün olarak incelendiğinde öğretmenlerin görev ve sorumluluklarını yerine getirmemelerinin önemli bir sorun olduğu ileri sürülebilir. Müdür yardımcılarının yetki sorunu nedeniyle öğretmenler tarafından idari amir olarak görülmemesi, derse giriş çıkışlar ve nöbetlerde yaşanan aksamaların, evrak teslimi konusunda gecikmelerin yaşanması da sıkça belirtilen sorunlar arasında kabul edilebilir. Öğretmenlerin bir kısmının ders programı nedeniyle şahsi talep ve ayrımcılık istekleriyle müdür yardımcılarını ile sorun yaşadıkları söylenebilir. Ayrıca öğretmenlerin sık rapor alması ve derslerin bu nedenle boş geçmesinin de müdür yardımcılarını tarafından sorun olarak dile getirildiği ileri sürülebilir.

Benzer sonuçlar Köse (2018) tarafından yapılan araştırmada, bir kısım öğretmenlerin ders ve çalışma saatlerine dikkat etmemeleri, öğretmenlerin kendi ders programlarını/giriş-çıkış saatlerini ve izinlerini istedikleri şekilde ayarlamaya çalışmaları, kimi öğretmenlerin işlerini yapmamaları, kimi öğretmenlerin ise öğrenciye, veliye ve işine karşı duyarsız davranmaları öğretmen kaynaklı sorunlar olarak ifade edilmektedir. Yetersiz öğretmenlerin varlığı, kimi öğretmenlerin çıkarıcı tutum ve davranışları ve sergiledikleri disiplinsizlik davranışları da öğretmen kaynaklı sorunlar olarak görülmektedir.

Katılımcılara beşinci olarak “Müdür Yardımcıları, öğrencilerden kaynaklı ne tür sorunlarla karşılaşmaktadır?” sorusu yöneltilmiştir. Katılımcı lise müdür yardımcılarının yarı yapılandırılmış görüşme formundaki bu soruya verdikleri yanıtlar analiz edilmiş, ulaşılan sonuçlar Çizelge 6’de verilmiştir.

Çizelge 6

Müdür Yardımcılarının, Öğrencilerden Kaynaklı Karşılaştığı Sorunlara İlişkin Bulgular

Karşılaşılan Sorunlar	f
1. Disiplin sorunları	33
2. Devamsızlık	4
3. Madde bağımlılığı	2
4. Teknolojiyi yanlış kullanma	2
5. Akran zorbalığı	2
6. Kılık kıyafet	1
7. Ders başarısı	1

Çizelge 6 incelendiğinde lise müdür yardımcılarının öğrencilerden kaynaklı karşılaştıkları en önemli sorunun “Öğrencilerin disiplin sorunları” olduğunu belirttikleri, bunu sırasıyla “Devamsızlık”, “Madde bağımlılığı”, “Teknolojiyi yanlış kullanım”, “Akran zorbalığı”, “kılık kıyafet” ve “ders başarısı” gibi sorunların izlediği görülmektedir.

Lise müdür yardımcılarının öğrencilerden kaynaklı karşılaştığı sorunlara ilişkin Müdür yardımcılardan üçü görüşlerini şu şekilde belirtmişlerdir:

“Kurallara uymama, saygısız davranma, dersin ya da törenlerin düzenini bozucu davranışlara girme.” (MY 31)

“Disiplin olayları, okul kurallarına uymama, kavga etme, sigara kullanma.” (MY 41)

“Hazır bulunuşluk seviyesi düşük, Ders ortalaması zayıf öğrencilerimiz daha hareketli ve dışarıya açık olabiliyor. Bu durum da okullarda sürtüşmeler ve disiplin sorunlarına neden oluyor; en büyük sorun olarak bunu görüyorum.” (MY 52)

Lise müdür yardımcılarının öğrencilerden kaynaklı karşılaştığı sorunlara ilişkin Müdür yardımcılarının görüşleri bir bütün olarak incelendiğinde katılımcılarının büyük çoğunluğunun öğrencilerin disiplin kurallarına uymayarak eğitim ortamının sağlıklı yürütülmesine zarar verdiği konusunda ortak görüş belirttikleri ileri sürülebilir. Bazı öğrencilerin devamsızlığını sorun olarak gördükleri, bununla birlikte zararlı alışkanlıklar edinmeleri, siber teknolojiyi bilinçsiz kullanmaları ve siber zorbalık konusunda bilinçsiz davranmalarının sorun olarak görüldüğü müdür yardımcılarının yanıtlarından anlaşılmaktadır. Köse (2018) tarafından yapılan araştırmada da öğrencilerdeki davranış bozuklukları, devamsızlık, uyuşturucu kullanımı ve öğrencilerin yaşadıkları öğrenilmiş çaresizlikler gibi olumsuzluklar sorunlar olarak ortaya çıkmıştır.

Katılımcılara altıncı olarak “Müdür Yardımcıları, velilerden kaynaklı ne tür sorunlarla karşılaşmaktadır?” sorusu yöneltilmiştir. Katılımcı lise müdür yardımcılarının yarı yapılandırılmış görüşme formundaki bu soruya verdikleri yanıtlar analiz edilmiş, ulaşılan sonuçlar Çizelge 7’de verilmiştir.

Çizelge 7

Müdür Yardımcılarının, Velilerden Kaynaklı Karşılaştıkları Sorunlara İlişkin Bulgular

Karşılaşılan Sorunlar	f
1. Velilerin okul işleyişine müdahale etme isteği	12
2. Velilerin sürekli suçlayıcı ve şikâyetçi davranması	11
3. Velilerin aşırı istek ve beklentisi	7
4. Velilerin ilgisizliği	6
5. Yetersiz veli profili	5

Çizelge 7 incelendiğinde lise müdür yardımcılarının velilerden kaynaklı karşılaştıkları en önemli sorunun “Velilerin okul işleyişine müdahale etme isteği” olduğunu belirttikleri, bunu

sırasıyla “Velilerin sürekli suçlayıcı ve şikâyetçi davranması”, “Velilerin aşırı istek ve beklentisi”, “Velilerin çocuklarına karşı ilgisizliği” ve “Yetersiz veli profili” gibi sorunların izlediği görülmektedir.

Lise müdür yardımcılarının velilerden kaynaklı karşılaştıkları sorunlara ilişkin Müdür yardımcılardan üçü görüşlerini şu şekilde belirtmişlerdir:

“İlgisiz ebeveyn ancak sorunun en son noktasında ortaya çıkıyor. Sorunları görmezden gelerek çözmek istiyorlar. Yahut okulu, idareyi suçlayarak sıyrılmak istiyorlar.” (MY 5)

“Veliler kendilerine verilen haklardan ötürü artık okula öğretmene saygı duymuyor, her türlü işine karışmaya çalışıyor idarecilerin” (MY 26)

“Velilerin şikâyet mekanizmalarına ulaşması kolaylaştırıldı. Bu yüzden veli öğretmen ya da idareyle yüz yüze görüşerek rahatlıkla çözebileceği ufak bir problemi bile CİMER'e abartarak yazmayı daha kolay bulmakta, milli eğitim müdürlükleri de neredeyse hiç süzgeçten geçirmeden iddiaları ciddiye alabilmektedir.” (MY 31)

Lise müdür yardımcılarının velilerden kaynaklı karşılaştıkları sorunlara ilişkin Müdür yardımcılarının görüşleri bir bütün olarak incelendiğinde veliler ile yaşanan en önemli sorunun velilerin okulun işleyişine müdahale etmeleri ve sürekli isteklerde bulunması olduğu söylenebilir. Müdür yardımcılarının verdikleri yanıtlar dikkate alındığında velilerin suçlayıcı ve şikâyetçi davranarak ilgili mercilere delilsiz, dayanaksız şikâyetlerde bulunmaları ve bu şikâyetlerin ilgili makamlar tarafından dikkate alınmasından rahatsız oldukları görülmektedir. Velilerin aşırı istek ve beklentileri, çocuklarına karşı ilgisiz tutum takınmaları ve yetersiz veli profili ile uğraşmak zorunda kalınmasının katılımcı müdür yardımcıları tarafından önemli sorunlar olarak algılandığı ileri sürülebilir. Köse (2018)'nin yaptığı araştırmada konu ile ilgili bazı velilerin, okulun işleyişine müdahale etme isteği içinde olduğunu belirtmişlerdir. Yine katılımcıların önemli bir kısmı velilerin çözüm odaklı olmayıp, sürekli suçlayıcı ve şikâyetçi bir tavır benimsedikleri ifade edilmiştir. Velilerin öğrencilerine karşı ilgisiz davrandıkları ve yetersiz velilerle zaman zaman çatışmalar yaşandığı belirtilmektedir. Yine Karakütük ve Özdoğan (2019) tarafından yapılan araştırmada velilerin şikâyet mekanizmalarını amacı dışında kullandıkları sonucuna ulaşılmıştır.

Katılımcılara yedinci olarak “Müdür Yardımcıları, eğitici olmayan personelden (memur, hizmetli, güvenlik görevlisi, vb.) kaynaklı ne tür sorunlarla karşılaşmaktadır?” sorusu yöneltilmiştir. Katılımcı lise müdür yardımcılarının yarı yapılandırılmış görüşme formundaki bu soruya verdikleri yanıtlar analiz edilmiş, ulaşılan sonuçlar Çizelge 8’de verilmiştir.

Çizelge 8

Müdür Yardımcılarının, Eğitici Olmayan Personelden (Memur, Hizmetli, Güvenlik Görevlisi, vb.) Kaynaklı Karşılaştıkları Sorunlara İlişkin Bulgular

Karşılaşılan Sorunlar	f
1. Personelin görev ve sorumluluklarını aksatmaları	13
2. Personelin zamanında ve yeterli sayıda görevlendirilmemesi	6
3. Müdür Yardımcılarını yetkili amir olarak görmemeleri	6
4. Yardımcı personelin niteliksiz olması	4

Çizelge 8 incelendiğinde lise müdür yardımcılarının eğitici olmayan personelden (memur, hizmetli, güvenlik görevlisi, vb.) kaynaklı karşılaştıkları en önemli sorunun “Personelin görev ve sorumluluklarını aksatmaları” olduğunu belirttikleri, bunu sırasıyla “Personelin zamanında ve yeterli sayıda görevlendirilmemesi”, “Müdür yardımcılarını yetkili amir olarak görmemeleri” ve “Yardımcı personelin niteliksiz olması” gibi sorunların izlediği görülmektedir.

Lise müdür yardımcılarının eğitici olmayan personelden (memur, hizmetli, güvenlik görevlisi, vb.) kaynaklı ne tür sorunlarla karşılaştıklarına ilişkin Müdür yardımcılardan üçü görüşlerini şu şekilde belirtmişlerdir:

“Yardımcı personelin işini yapmadığı zaman, bunu hatırlattığımızda sanki şahsi işimizi yapıyor gibi algılamaları.” (MY 12)

“Yetersiz personel ve kadro kapsamında çalışan personellerin laf söz dinlemesi ve yaptırımların bir sonuca varmaması” (MY 16)

“Okullarda yardımcı personel sayısı yetersizdir. Memur ise çoğu okulda yoktur. Personel sayısının yeterli olmaması sebebiyle iş yükü fazladır. Buna çözüm üretememekten kaynaklı sorunlar yaşanmaktadır.” (MY 43)

Lise müdür yardımcılarının eğitici olmayan personelden (memur, hizmetli, güvenlik görevlisi, vb.) kaynaklı ne tür sorunlarla karşılaştıklarına ilişkin müdür yardımcılarının görüşleri bir bütün olarak incelendiğinde, yardımcı personel ile yaşanan en önemli sorunun yardımcı personelin görev ve sorumluluklarını aksatması olduğu görülmektedir. Özellikle hizmetli ve güvenlik görevlilerinin zamanında ve yeterli sayıda görevlendirilmemesinin önemli bir sorun olarak müdür yardımcılarını tarafından dile getirildiği söylenebilir. Müdür yardımcılarının yeterli yetkiye sahip olmaması ve yardımcı personel tarafından idari amir olarak görülmemesi bir diğer sorun olarak söylenebilir. Katılımcılardan bazılarının yardımcı personelin yetersiz olmasını sorun olarak kabul ettiği ileri sürülebilir. Köse (2018) konu ile ilgili araştırmasında personelin işini yapmaması/ihmal etmesi, personelin sayı olarak yetersiz oluşu ya da olmayışı, personelin kendini yetiştirmemesi, personelin müdür yardımcılarını amir olarak görmemeleri ve kendi aralarındaki çekişmeleri, personel kaynaklı sorunlar olarak ortaya çıkmıştır.

Katılımcılara sekizinci olarak “Müdür Yardımcıları, eğitim sendikalarından kaynaklı ne tür sorunlarla karşılaşmaktadır” sorusu yöneltilmiştir. Katılımcı lise müdür yardımcılarının yarı yapılandırılmış görüşme formundaki bu soruya verdikleri yanıtlar analiz edilmiş, ulaşılan sonuçlar Çizelge 9’da verilmiştir.

Çizelge 9

Müdür Yardımcılarının, Eğitim Sendikalarından Kaynaklı Karşılaştıkları Sorunlara İlişkin Bulgular

Karşılaşılan Sorunlar	f
1. Sendikaların yönetici atamalarına müdahale etmeleri	11
2. Üyelerin özlük haklarını savunamamaları (amaçları dışında çalışmaları)	9
3. Sendikaların siyasi tutum takınmaları	4
4. Öğretmenler arası ayrımcılığın oluşması	4

Çizelge 9 incelendiğinde lise müdür yardımcılarının eğitim sendikalarından kaynaklı karşılaştıkları en önemli sorunun “Sendikaların yönetici atamalarına müdahale etmeleri” olduğunu belirttikleri, bunu sırasıyla “Üyelerin özlük haklarını savunamamaları (amaçları dışında çalışmaları)”, “Sendikaların siyasi tutum takınmaları” ve “Öğretmenler arası ayrımcılığın oluşması” gibi sorunların izlediği görülmektedir.

Lise müdür yardımcılarının eğitim sendikalarından kaynaklı karşılaştıkları sorunlara ilişkin Müdür yardımcılarında üçü görüşlerini şu şekilde belirtmişlerdir:

“Sendikacılığın siyaset odaklı örgütler haline gelmesi ve torpile aracı örgütler olarak görülmesi.” (MY 11)

“Sendikaların tamamen ranta yönelik hareket etmesinden dolayı ne idarecilerin ne de öğretmenlerin yasal haklarını ve özlük haklarını arttıracak şekilde savunmamaktadırlar.” (MY 30)

“Taraflı yaklaşımlar, liyakate dayalı olmayan sendika yönlendirmeli atamalardan kaynaklı sorunlar.” (MY 43)

Lise müdür yardımcılarının eğitim sendikalarından kaynaklı karşılaştıkları sorunlara ilişkin Müdür yardımcılarının görüşleri bir bütün olarak incelendiğinde katılımcı müdür yardımcılarının birçoğu Sendikaların yönetici atamalarına müdahale etmeleri konusunu ciddi bir sorun olarak kabul etmektedir. Üyelerin amaçları dışında hareket ederek, çalışanların özlük haklarını savunmada yetersiz kalması, önemli bir sorun olarak görülmektedir. Sendikaların siyasi tutum içerisinde olması, birlikte hareket etmemesi ve çalışanlar arasında birlik beraberlik duygusuna zarar vermelerinin katılımcılar tarafından sorun olarak vurgulandığı ileri sürülebilir. Benzer şekilde Kayıkçı (2013) sendikaların eğitim çalışanlarının yükselme beklentilerini gerçekleştirilmedi ve yönetici atamada söz sahibi olduğunu belirtmiştir.

Lise Müdür Yardımcılarının Karşılaştıkları Sorunların Çözümüne Yönelik Lise Müdür Yardımcılarının Önerilerine İlişkin Bulgular ve Yorum

Lise müdür yardımcılarının karşılaştıkları sorunların çözümüne ilişkin lise müdür yardımcılarının görüşlerini belirlemek amacıyla çalışma grubunda yer alan müdür yardımcılara yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığı ile 8 soru yöneltilmiştir. Lise müdür yardımcılarının yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla sorulan sorulara verdikleri yanıtlar içerik analizi yoluyla çözümlenmiştir.

Bu amaçla katılımcılara ilk olarak “Müdür Yardımcılarının, müdür yardımcılığına atanma koşulları ve süreci, müdür yardımcılığındaki görev süresi, rotasyon, vb. kaynaklı karşılaştıkları sorunların çözümü için nelerin yapılmasını önerirsiniz?” sorusu yöneltilmiştir. Katılımcı lise müdür yardımcılarının yarı yapılandırılmış görüşme formundaki bu sorunun çözümüne ilişkin soruya verdikleri yanıtlar analiz edilmiş, ulaşılan sonuçlar Çizelge 10’da verilmiştir.

Çizelge 10

Müdür Yardımcılarının, Atanma Koşulları ve Süreci, Görev Süresi, Rotasyon, vb. Kaynaklı Sorunların Çözümüne İlişkin Bulgular

Çözüm Önerileri	f
1. Yöneticilere kadro verilmeli	13
2. Yönetici atama yönetmeliği değişmeli	6
3. Yönetici atamalarında uygulanan sınav içeriği revize edilmeli	6
4. Atanma sürecindeki mülakat uygulaması kaldırılmalı	5
5. Rotasyon uygulaması kaldırılmalı veya süresi uzatılmalı	5
6. Puanlama sistemi objektif olmalı	4
7. İl dışı tayin hakkı verilmeli	3
8. Müdür yardımcılığı norm sayısı arttırılmalı	2
9. Hizmet içi eğitimler arttırılmalı	2

Çizelge 10 incelendiğinde lise müdür yardımcılarının atanma koşulları ve süreci, müdür yardımcılığındaki görev süresi, rotasyon, vb. kaynaklı karşılaştıkları sorunlara ilişkin en önemli çözüm önerisinin “Yöneticilere kadro verilmesi” olduğunu belirttikleri, bunu sırasıyla “Yönetici atama yönetmeliği değişmeli”, “Yönetici atama sınavları yeniden düzenlenmeli”, “Mülakat uygulaması kaldırılmalı”, “Rotasyon uygulaması kaldırılmalı veya süresi uzatılmalı”, “Yönetici değerlendirme sürecinde puanlama kriterleri objektif olmalı”, “il dışı tayin hakkı verilmeli”, “Müdür yardımcılığı norm sayısı arttırılmalı”, “Yönetici atama sürecinde liyakat, eşitlik ve adalet gözetilmeli” ve “hizmet içi eğitimler arttırılmalı” çözüm önerilerinin izlediği görülmektedir.

Lise müdür yardımcılarının atanma koşulları ve süreci, müdür yardımcılığındaki görev süresi, rotasyon, vb. kaynaklı sorunların çözümüne ilişkin Müdür yardımcılardan üçü görüşlerini şu şekilde belirtmişlerdir:

“Atama yapılırken sorun çözme becerisi, iletişim becerileri, dilin doğru ve düzgün kullanımı gibi kriterlerle adaylar şeffaf eleme sürecinden geçirilebilmeli” (MY 5)

“Müdür yardımcılarında kadro verilmeli. İl dışı tayin hakları olmalı. Sendikaların atama sürecine müdahalesi engellenmeli.” (MY 8)

“Sınav içeriği adil olmalı ve görev sürecinde yapılanlara göre yeniden düzenlenmelidir. Süre 6+6 yıl ya da tek seferde 8 yıl olarak yeniden düzenlenmelidir.” (MY 43)

Lise müdür yardımcılarının atanma koşulları ve süreci, müdür yardımcılığındaki görev süresi, rotasyon, vb. kaynaklı sorunların çözümüne ilişkin müdür yardımcılarının görüşleri bir bütün olarak incelendiğinde katılımcıların büyük çoğunluğuna göre müdür yardımcılığının öğretmenlikten ayrı olarak kadrosunun olması gerektiği belirtilmiştir. Atama yönetmeliğinin yeniden revize edilmesi gerektiği katılımcılar tarafından dile getirilmiştir. Yönetici atamalarında uygulanan sınavın revize edilmesi, yönetici atamalarında liyakate önem verilmesi ve mülakat uygulamasına son verilmesi gerektiği söylenebilir. Katılımcıların yanıtları incelendiğinde müdür yardımcılarının görev süresinin uzatılması veya rotasyon uygulamasının kaldırılması gerektiğini söylemek mümkündür. Müdür yardımcılarında il dışı tayin hakkı verilmesi gerektiği öğrenci sayısına düşen müdür yardımcısı normunun artırılması gerektiği bazı katılımcılar tarafından dile getirilmiştir. Ayrıca göreve yeni başlayan müdür yardımcılarının hizmet içi eğitimden geçmeden göreve başlamamaları gerektiği ileri sürülebilir.

Katılımcılara ikinci olarak “Müdür Yardımcılarının maaş, ders ücreti, mesai süresi, yıllık izin, vb. özlük haklarından kaynaklı sorunlarının çözümü için nelerin yapılmasını önerirsiniz?” sorusu yöneltilmiştir. Katılımcı lise müdür yardımcılarının yarı yapılandırılmış görüşme formundaki bu soruya verdikleri yanıtlar analiz edilmiş, ulaşılan sonuçlar Çizelge 11’de verilmiştir.

Çizelge 11

Müdür Yardımcılarının Maaş, Ders ücreti, Mesai süresi, Yıllık İzin, vb. Özlük Haklarından Kaynaklı Sorunlarının Çözümüne İlişkin Bulgular

Çözüm Önerileri	f
1. Maaş ve ek ders ücretleri iyileştirilmeli	38
2. Yöneticilik idari hizmetler sınıfına alınmalı	6
3. Mesai saatleri yeniden düzenlenmeli	5
4. Özlük hakları iyileştirilmeli	3
5. İzinlerde ücret kesintisi yapılmamalı	3
6. Yıllık izinler arttırılmalı	2

Çizelge 11 incelendiğinde lise müdür yardımcılarının maaş, ders ücreti, mesai süresi, yıllık izin, vb. özlük haklarından kaynaklı karşılaştıkları sorunlara ilişkin en önemli çözüm önerisinin “maaş ve ek ders ücretleri iyileştirilmeli” olduğu görülmektedir. Bunu sırasıyla “Yöneticilik idari hizmetler sınıfına alınmalı”, “Mesai saatleri yeniden düzenlenmeli”, “Özlük hakları iyileştirilmeli”, “İzinlerde ücret kesintisi yapılmamalı” ve “Yıllık izinler arttırılmalı” çözüm önerilerinin izlediği görülmektedir.

Lise müdür yardımcılarının maaş, ders ücreti, mesai süresi, yıllık izin, vb. özlük haklarından kaynaklı sorunların çözümüne ilişkin Müdür yardımcılardan üçü görüşlerini şu şekilde belirtmişlerdir:

“İdareci ücretleri sabit gelir şeklinde olmalı ve izin hastalık gibi durumlarda kesilmemelidir.” (MY 11)

“Bir öğretmen ile müdür yardımcısı arasında maaş farklılığı olmalı. Kar tatili vs. durumlarda idarecilere de tatil olmalı. Yıllık izin hakkı yaz ve sene içinde ayrı ayrı kullanılabilir üzere artırılmalı, mesai içerisinde öğlen belli bi ara olmalı.” (MY 26)

“Ödeme, ek ders ücreti yerine ek ödeme alabilmeli. Böylece izin kullanıldığında ek ders ücreti kesimi önlenmiş olur. Yöneticilik tazminatı yeterli olmalı. Sorumluluk verilmişse yöneticiye tazminatı da olmalı.” (MY 53)

Lise müdür yardımcılarının maaş, ders ücreti, mesai süresi, yıllık izin, vb. özlük haklarından kaynaklı sorunların çözümüne ilişkin Müdür yardımcılarının görüşleri bir bütün olarak incelendiğinde katılımcıların büyük çoğunluğunun maaş ve ek ders ücretlerinin iyileştirilmesi ve müdür yardımcılığının öğretmenlikten ayrı idari hizmetler sınıfına dâhil edilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Katılımcı müdür yardımcılardan bazıları mesai saatlerinin fazlalığı nedeniyle yeniden düzenlenmesi gerektiği, özlük haklarının yeterli olmadığı ve iyileştirilmesi yönünde görüş bildirmişlerdir. Bununla birlikte yıllık izinlerin arttırılması gerektiği ve izin sürecinde ücret kesintisi yapılmaması katılımcıların bir bölümü tarafından ifade edilmiştir.

Katılımcılara üçüncü olarak “Müdür Yardımcılarının, okul müdüründen kaynaklı sorunlarının çözümü için nelerin yapılmasını önerirsiniz?” sorusu yöneltilmiştir. Katılımcı lise müdür yardımcılarının yarı yapılandırılmış görüşme formundaki bu soruya verdikleri yanıtlar analiz edilmiş, ulaşılan sonuçlar Çizelge 12’de verilmiştir.

Çizelge 12

Müdür Yardımcılarının, Okul Müdüründen Kaynaklı Karşılaştığı Sorunların Çözümüne İlişkin Bulgular

Çözüm Önerileri	f
1. Müdür yardımcılarının yetki alanı genişletilmeli	12
2. Okul müdürü yeterli ve donanımlı olmalı	10
3. Müdür yardımcılarının görev dağılımı net ve adil olmalı	7
4. Müdür yardımcıları karar alma sürecine dâhil edilmeli	5

Çizelge12 incelendiğinde lise müdür yardımcılarının okul müdüründen kaynaklı karşılaştıkları sorunlara ilişkin en önemli çözüm önerisinin “Müdür yardımcılarının yetki alanı genişletilmeli” olduğunu belirtmişlerdir. Bunu sırasıyla “Okul müdürü yeterli ve donanımlı

olmalı”, “Müdür yardımcılarının görev dağılımı net ve adil olmalı” ve “Müdür yardımcılarını karar alma sürecine dâhil edilmeli” çözüm önerilerinin izlediği görülmektedir.

Lise müdür yardımcılarının okul müdüründen kaynaklı karşılaştıkları sorunların çözümüne ilişkin Müdür yardımcılarında üçü görüşlerini şu şekilde belirtmişlerdir:

“Görev dağılımı net ve belirgin olmalı. Karar alma yetkisi verilmeli. Her an müdürün vereceği yeni görevi bekleyen robot modunda olmamalı. Kendisinin bir birey olduğunu fark etmeli.” (MY 13)

“Yönetmelik bilen, o makama hakkıyla gelen müdürler olmalı. Hiç idarecilik yapmamış yönetmelik bilmeyen birinin bağlantılarla müdür olmaması gerekir.” (MY 30)

“İşbirliğine dayalı bir yönetim anlayışı sorunların çözümü için başlangıçtır, benle birlikte herkes yapar anlayışı işi yarılacaktır, adil bir yönetim anlayışı ise işi tamamlamaktır. Böylece sorunlar çözülür.” (MY 53)

Lise müdür yardımcılarının okul müdüründen kaynaklı karşılaştıkları sorunların çözümüne ilişkin Müdür yardımcılarının görüşleri bir bütün olarak incelendiğinde müdür yardımcılarının yetkilerinin arttırılması gerektiği fikri öne çıkmaktadır. Okul müdürlerinin liyakatli ve donanımlı kişilerden seçilmesi gerektiği ileri sürülebilir. Müdür yardımcılarının görev dağılımları yapılırken eşitlikçi bir yaklaşım benimsenmesi gerektiği söylenebilir. Okul müdürlerinin karar alma süreçlerine müdür yardımcılarını da dâhil etmesi gerektiği ileri sürülebilir.

Katılımcılara dördüncü olarak “Müdür Yardımcılarının, öğretmenlerden kaynaklı sorunlarının çözümü için nelerin yapılmasını önerirsiniz?” sorusu yöneltilmiştir. Katılımcı lise müdür yardımcılarının yarı yapılandırılmış görüşme formundaki bu soruya verdikleri yanıtlar analiz edilmiş, ulaşılan sonuçlar Çizelge 13’de verilmiştir.

Çizelge 13

Müdür Yardımcılarının, Öğretmenlerden Kaynaklı Sorunların Çözümüne İlişkin Bulgular

Çözüm Önerileri	f
1. Öğretmenlere hizmet içi eğitimler verilmeli	10
2. Müdür yardımcılarının yetkileri arttırılmalı	9
3. Görevi ihmal edenlere yaptırım uygulanmalı	3
4. Öğretmenler belirli aralıklarla denetlenmeli	2
5. Öğretmenlerin mesai saatleri yeniden düzenlenmeli	2
6. Öğretmenlere yönetimde zorunlu görev verilmeli	2
7. Müdür yardımcılarını öğretmenlerle mesafeli ve iş odaklı ilişki kurmalı	1
8. Öğretmenlere rotasyon uygulaması gelmeli	1

Çizelge 13 incelendiğinde lise müdür yardımcılarının öğretmenlerden kaynaklı karşılaştıkları sorunlara ilişkin en önemli çözüm önerisinin “Öğretmenlere hizmet içi eğitimler verilmeli” olduğunu belirtmişlerdir. Bunu sırasıyla “Müdür yardımcılarının yetkileri

arttırılmalı”, “Görevi ihmal edenlere yaptırım uygulanmalı”, “Öğretmenler belirli aralıklarla denetlenmeli”, “Öğretmenlerin mesai saatleri yeniden düzenlenmeli”, “Öğretmenlere yönetimde zorunlu görev verilmeli”, “Müdür yardımcıları öğretmenlerle mesafeli ve iş odaklı ilişki kurmalı” ve “Öğretmenlere rotasyon uygulaması gelmeli” gibi çözüm önerilerinin izlediği görülmektedir.

Lise müdür yardımcılarının öğretmenlerden kaynaklı sorunların çözümüne ilişkin Müdür yardımcılarından üçü görüşlerini şu şekilde belirtmişlerdir:

“Öğretmenlerin okul idaresine vermeleri gereken örneğin Zümre Öğretmenler Kurulu Toplantı tutanakları gibi evrakları zamanında teslim etmemesi ve özlük hakları konusunda eğitim verilebilir.” (MY 2)

“Görev tanımında öğretmen ile arasındaki hiyerarşi tanımı açık yapılmalı. Eşit ise açıkça belirtilmeli. Değilse de yetki verilmeli.” (MY 42)

“İşlerin zamanında yapılması... Kötü polis her zaman müdür yardımcısı olmamalı, okul müdürü bu tip sorunlar karşısında destek olmalıdır.” (MY 43)

Lise müdür yardımcılarının öğretmenlerden kaynaklı karşılaştıkları sorunların çözümüne ilişkin müdür yardımcılarının görüşleri bir bütün olarak incelendiğinde öğretmenlerin görev ve sorumlulukları ile ilgili hizmet içi eğitime alınması gerektiği söylenebilir. Bununla birlikte müdür yardımcılarının yetkilerinin arttırılması gerektiği ifade edilebilir. Katılımcıların bazılarına göre öğretmenler belirli aralıklarla denetlenmeli, görevini ihmal eden öğretmenlere yaptırım uygulanmalı görüşü öne çıkmaktadır. Yanıtlar incelendiğinde Müdür yardımcıları öğretmenlerle samimiyet kurmamalı ve mesafeli davranması, aynı okulda çok uzun yıllar kalmaması gerektiği ileri sürülebilir.

Katılımcılara beşinci olarak “Müdür Yardımcılarının, öğrencilerden kaynaklı sorunlarının çözümü için nelerin yapılmasını önerirsiniz?” sorusu yöneltilmiştir. Katılımcı lise müdür yardımcılarının yarı yapılandırılmış görüşme formundaki bu soruya verdikleri yanıtlar analiz edilmiş, ulaşılan sonuçlar Çizelge 14’de verilmiştir.

Çizelge 14 :Müdür Yardımcılarının, Öğrencilerden Kaynaklı Karşılaştığı Sorunların Çözümüne İlişkin Bulgular

Çözüm Önerileri	f
1. Disiplin kuralları caydırıcı olmalı, revize edilmeli	12
2. Öğrencilere bilinçlendirme eğitimleri verilmeli	5
3. Rehberlik hizmetlerinin etkinliği arttırılmalı	4
4. Aile ile işbirliği arttırılmalı	3
5. Müdür yardımcılarının sayısı arttırılmalı	2
6. Liselerde zorunlu eğitim kaldırılmalı	2
7. Dönem ortası öğrenci nakil geçişleri sınırlandırılmalı	1
8. Kalabalık okullardaki öğrenci sayısı azaltılmalı	1

Çizelge14 incelendiğinde lise müdür yardımcılarının öğrencilerden kaynaklı karşılaştıkları sorunlara ilişkin en önemli çözüm önerisinin “Disiplin kuralları caydırıcı olmalı, revize edilmeli” olduğunu belirtmişlerdir. Bunu sırasıyla “Öğrencilere bilinçlendirme eğitimleri verilmeli”, “Rehberlik hizmetlerinin etkinliği arttırılmalı”, “Aile ile işbirliği arttırılmalı”, “Müdür yardımcılarının sayısı arttırılmalı”, “Liselerde zorunlu eğitim kaldırılmalı”, “Dönem ortası öğrenci nakil geçişleri sınırlandırılmalı” ve “Kalabalık okullardaki öğrenci sayısı azaltılmalı” çözüm önerilerinin izlediği görülmektedir.

Lise müdür yardımcılarının öğrencilerden kaynaklı karşılaştığı sorunların çözümüne ilişkin Müdür yardımcılardan üçü görüşlerini şu şekilde belirtmişlerdir:

“Disiplin daha açık net olmalı. Telefon tamamen yasak olmalı. Kıyafet net açıklanmalı.” (MY 3)

“Disiplin süreci etkili bir şekilde yürütülmeli. Kuralları bozan öğrenciye gösterilen müsamaha, kurallara uyan öğrencilere ‘Sizler kurallara uyduğunuz için enayisiniz, gördüğünüz gibi bu arkadaşınız kurallara uymadı ama onun başına hiçbir şey gelmedi’ demektir.” (MY 31)

“Öğrenci yönetmeliğinde disiplin sorunlarını oluşturmayacak maddeler eklenmeli ve yaptırım gücü yüksek olmalıdır.” (MY 8)

Lise müdür yardımcılarının öğrencilerden kaynaklı karşılaştığı sorunların çözümüne ilişkin Müdür yardımcılarının görüşleri bir bütün olarak incelendiğinde katılımcıların çoğunluğu disiplin kurallarının caydırıcı nitelikte olması ve yeniden düzenlenmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Öğrencilerin davranışsal olarak bilinçlenmeleri adına eğitim verilmesi gerektiği bazı katılımcılar tarafından belirtilmiştir. Disiplin sorunlarını en aza indirebilmek adına rehberlik hizmetlerinin daha etkin hale getirilmesi gerektiği, öğrencilerin aileleri ile iletişimin sağlanması gerektiği söylenebilir. Bununla birlikte liselerin zorunlu olmaktan çıkarılması, kalabalık okullardaki öğrenci sayılarının azaltılması ve okula uyum sorunlarına neden

olabilecek öğrenci nakillerinin sınırlandırılması katılımcıların bir kısmı tarafından çözüm önerisi olarak görülmektedir.

Katılımcılara altıncı olarak “Müdür Yardımcılarının, velilerden kaynaklı sorunlarının çözümü için nelerin yapılmasını önerirsiniz?” sorusu yöneltilmiştir. Katılımcı lise müdür yardımcılarının yarı yapılandırılmış görüşme formundaki bu soruya verdikleri yanıtlar analiz edilmiş, ulaşılan sonuçlar Çizelge 15’de verilmiştir.

Çizelge 15

Müdür Yardımcılarının, Velilerden Kaynaklı Karşılaştıkları Sorunların Çözümüne İlişkin Bulgular

Çözüm Önerileri	f
1. Velilere eğitim verilmeli	13
2. Öğretmenlik mesleğinin saygınlığı artırılmalı	6
3. Velilerle iletişim artırılmalı	6
4. Veli şikâyetlerinde delil aranmalı	5
5. Okullarda güvenlik önlemleri artırılmalı	2

Çizelge 15 incelendiğinde lise müdür yardımcılarının, velilerden kaynaklı karşılaştıkları sorunlara ilişkin en önemli çözüm önerisi “Velilere eğitim verilmeli” olduğunu belirttikleri, bunu sırasıyla “Veli şikâyetlerinde delil aranmalı”, “Öğretmenlik mesleğinin saygınlığı artırılmalı”, “Velilerle iletişim artırılmalı” ve “Okullarda güvenlik önlemleri artırılmalı” çözüm önerilerinin izlediği görülmektedir.

Lise müdür yardımcılarının velilerden kaynaklı karşılaştıkları sorunların çözümüne ilişkin Müdür yardımcılardan üçü görüşlerini şu şekilde belirtmişlerdir:

“Velilerin okula girişleri ve CİMER üzerinden şikâyetlerinin kabul görmemesi. Öğretmenlere ve idarecilere atılan iftiraların daha dikkatli incelenmesi, öğretmen ve idarenin yıpratılmaması.” (MY 16)

“Veliye CİMER başvurusu esnasında öncelikle problemin çözümü için neler yaptığına dair sorular ve öneriler sunulmalı. Başvuruyu tamamlama aşamasına geçiş süreci uzatılmalıdır. Bu şekilde veli öncelikle okula yönlendirilerek sorunun çözümü okulda, direkt muhataplarıyla aranmalıdır.” (MY 31)

“Öğretmenlik meslek kanunu çıkarılmalıdır. Bakanlık nezdinde öğretmen itibari artırılmalıdır. Veli hak ve sorumlulukları noktasında veliler bilgilendirilmelidir.” (MY 43)

Lise müdür yardımcılarının velilerden kaynaklı karşılaştıkları sorunların çözümüne ilişkin müdür yardımcılarının görüşleri bir bütün olarak incelendiğinde velilerin müdür yardımcılara karşı olumsuz tutum ve davranışlarının eğitim yoluyla çözülebileceği yanıtı öne çıkmaktadır. Araştırmaya katılanlar tarafından öğretmenlik mesleğinin itibarının artırılması gerektiği, BİMER, CİMER, vb. şikâyet mercilerinin asılsız şikâyetleri dikkate almaması

gerektiği, bu durumun öğretmenleri ve yöneticileri oldukça yıpratmış belirtmiştir. Bazı katılımcılar tarafından, okullarda güvenlik önlemlerinin artırılması gerektiği de ifade edilmiştir.

Katılımcılara yedinci olarak “Müdür Yardımcılarının, eğitici olmayan personelden (memur, hizmetli, güvenlik görevlisi, vb.) kaynaklı sorunlarının çözümü için nelerin yapılmasını önerirsiniz?” sorusu yöneltilmiştir. Katılımcı lise müdür yardımcılarının yanı sıra yapılandırılmış görüşme formundaki bu soruya verdikleri yanıtlar analiz edilmiş, ulaşılan sonuçlar Çizelge 16’da verilmiştir.

Çizelge 16

Müdür Yardımcılarının, Eğitici Olmayan Personelden (Memur, Hizmetli, Güvenlik Görevlisi, vb.) Kaynaklı Karşılaştıkları Sorunların Çözümüne İlişkin Bulgular

Çözüm Önerileri	f
1. Okullardaki yardımcı personel sayısı ve niteliği artırılmalı	10
2. Hizmetliler işe başlamadan eğitilmeli	10
3. Müdür yardımcılarının yaptırım gücü olmalı	5
3. Görev ve sorumluluklar belirgin olmalı	3
4. Okullara beden ve ruh sağlığı yerinde personeller alınmalı	1

Çizelge 16 incelendiğinde lise müdür yardımcılarının eğitici olmayan personelden (memur, hizmetli, güvenlik görevlisi, vb.) kaynaklı karşılaştıkları sorunlara ilişkin en önemli çözüm önerisi “Okullardaki yardımcı personel sayısı ve niteliği artırılmalı” olduğunu belirtmişlerdir. Bunu sırasıyla “Hizmetliler işe başlamadan eğitilmeli”, “Müdür yardımcılarının yaptırım gücü olmalı”, “Görev ve sorumluluklar belirgin olmalı” ve “Okullara beden ve ruh sağlığı yerinde personeller alınmalı” çözüm önerilerinin izlediği görülmektedir.

Lise müdür yardımcılarının eğitici olmayan personelden (memur, hizmetli, güvenlik görevlisi, vb.) kaynaklı karşılaştıkları sorunların çözümüne ilişkin Müdür yardımcılardan üçü görüşlerini şu şekilde belirtmişlerdir:

“Eğitim ve öğretimin planlaması yapılırken okullara yeterli sayıda personeli zamanında görevlendirmek gerekiyor.” (MY 9)

“Memur, güvenlik görevlisi ve yardımcı hizmetler personeli ile teknik personelin sayısının ve niteliğinin artırılması.” (MY 11)

“Bakanlıkça ya da çeşitli kurumlarla iş birliği yoluyla her okula bir memur, bir güvenlik görevlisi ve öğrenci sayısı ve büyüklüğüne uygun yardımcı personel görevlendirilmeli, ödemeleri Bakanlıkça yapılmalıdır.” (MY 43)

Lise müdür yardımcılarının eğitici olmayan personelden (memur, hizmetli, güvenlik görevlisi, vb.) kaynaklı karşılaşılan sorunların çözümüne ilişkin Müdür yardımcılarının görüşleri bir bütün olarak incelendiğinde okullardaki bu personellerin sayısının ve niteliğinin

arttırılması gerektiği ön plana çıkmaktadır. Yardımcı personelin eğitilmesi gerektiği de araştırmaya katılanlarca belirtilmiştir. Müdür yardımcılarının yardımcı personele karşı yaptırım gücünün olması gerektiği, görev ve sorumlulukların en baştan belirlenmiş olması bazı katılımcılar tarafından çözüm önerisi olarak belirtilmiştir.

Katılımcılara sekizinci ve son olarak “Müdür Yardımcılarının, eğitim sendikalarından kaynaklı sorunlarının çözümü için nelerin yapılmasını önerirsiniz?” sorusu yöneltmiştir. Katılımcı lise müdür yardımcılarının yarı yapılandırılmış görüşme formundaki bu soruya verdikleri yanıtlar analiz edilmiş, ulaşılan sonuçlar Çizelge 17’de verilmiştir.

Çizelge 17

Müdür Yardımcılarının, Eğitim Sendikalarından Kaynaklı Karşılaştıkları Sorunların Çözümüne İlişkin Bulgular

Çözüm Önerileri	f
1. Sendikaların işe alım ve yönetici atamalarına müdahalesi engellenmeli	7
2. Sendikalar kuruluş amaçları dışına çıkmamalı	7
3. Sendikalar siyasi davranmamalı	4
4. Sendikalar ortak hareket etmeli	3
5. Sendikalar üyeleriyle iletişim içinde olmalı	3
6. Sendikalar denetlenmeli	1

Çizelge 17 incelendiğinde lise müdür yardımcılarının eğitim sendikalarından kaynaklı karşılaştıkları sorunlara ilişkin en önemli çözüm önerisi “Sendikaların işe alım ve yönetici atamalarına müdahalesi engellenmeli” olduğunu belirtmişlerdir. Bunu sırasıyla Sendikalar kuruluş amaçları dışına çıkmamalı”, “Sendikalar siyasi davranmamalı”, “Sendikalar ortak hareket etmeli”, “Sendikalar üyeleriyle iletişim içinde olmalı” ve “Sendikalar denetlenmeli” çözüm önerilerinin izlediği görülmektedir.

Lise müdür yardımcılarının eğitim sendikalarından kaynaklı karşılaştıkları sorunların çözümüne ilişkin Müdür yardımcılarının üçü görüşlerini şu şekilde belirtmişlerdir:

“Sendikaların siyasetin güdümünden çıkarılması ve çalışanın sosyal haklarını ve niteliğini ön planda tutan örgütler haline getirilmesi.”

“Rant peşinde koşmayan, başkalarının adamı olmayan, sendikaların kuruluş amacına uygun hareket edecek kişilerin sendika yönetimin de yer almaları gerekir.” (MY 30)

“Sendikalar yalnızca özlük haklarını savunmalı. Atamalarda söz hakkı olmamalıdır. Herhangi bir partinin arka bahçesi olmamalıdır.” (MY 43)

Lise müdür yardımcılarının eğitim sendikalarından kaynaklı karşılaştıkları sorunların çözümüne ilişkin Müdür yardımcılarının görüşleri bir bütün olarak incelendiğinde sendikaların işe alım ve yönetici atamalarına müdahale etmemeleri, sendikaların kuruluş amaçlarına uygun olarak sadece üyelerinin özlük hakları konusunda faaliyetlerini sürdürmeleri gerektiği çözüm

önerisi olarak ön plana çıkmaktadır. Sendikaların siyasi faaliyetlerde bulunmaması ve ortak amaç doğrultusunda birlikte hareket etmesi bazı katılımcılar tarafından ifade edilmiştir. Katılımcıların yanıtları incelendiğinde Sendikaların üyeleriyle sürekli iletişim içinde olması gerektiği söylenebilir.

4. SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME

Bu araştırmanın temel amacı temel amacı Lise müdür yardımcısı olarak görev yapan yöneticilerin karşılaştıkları sorunlar ve çözüm önerilerini belirlemektir. Bu amaçla olgubilim deseninde nitel bir araştırma gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın çalışma grubu 2021-22 öğretim yılında Malatya ilindeki liselerde müdür yardımcısı olarak görev yapan 53 yöneticiden oluşmaktadır. Araştırmanın veri toplama aracı, araştırmacılar tarafından geliştirilen ve iki bölümden oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formudur. Bu yarı yapılandırılmış görüşme formunun birinci bölümünde katılımcı lise müdür yardımcılarının cinsiyeti, müdür yardımcılığındaki kıdemi, öğretmenlikteki kıdemi ve branşını belirlemeyi amaçlayan dört soru yer almaktadır. İkinci bölümde ise lise müdür yardımcılarının karşılaştıkları sorunları ve bunların çözümüne ilişkin önerilerini belirlemeyi amaçlayan 8 açık uçlu soru yer almaktadır. Elde edilen veriler içerik analizi yoluyla çözümlenmiştir.

Araştırmada ulaşılan sonuçlar aşağıda öz olarak verilmiştir:

1. Müdür yardımcılığı görevinin öğretmenliğin yanında ek bir iş olarak görülmesi ve müstakil bir kadrosunun olmaması, Müdür yardımcılarının rotasyona tabi tutulmasının mesleğe uyum ve mesleği sahiplenme konusunda sorunlara neden olduğu görülmektedir. Bunun yanında atama yönetmeliğinin çok sık değişmesi, mülakat uygulaması, atanma sürecinde liyakat, eşitlik ve adalet gibi kriterlerin dikkate alınmaması, torpil ve adam kayırma uygulamaları katılımcılar tarafından vurgulanmıştır.

2. Katılımcıların büyük çoğunluğu tarafından müdür yardımcılarının üstlendikleri sorumluluklar ve mesai saatleri dikkate alındığında maaş ve ücretlerin oldukça yetersiz olduğu, çoğu öğretmenden az ücret aldıkları konusunda görüş birliğine varmışlardır. Bununla birlikte Müdür yardımcılarının özlük haklarının yetersiz olduğu, yıllık izinlerin yetersiz ve istenildiğinde pratikte kullanılamaması sonucuna ulaşılabilir.

3. Okulun lokomotif olarak kabul edilebilecek müdür yardımcılarının bazı okul müdürleri tarafından karar alma sürecine dâhil edilmedikleri, müdürlerin bütün iş yükünü müdür yardımcılara yüklemeleri ve yeterince sorumluluk almadıkları görülmektedir. Müdürlerin yeterli donanımına sahip olmadıklarını söylemek mümkündür. Bununla birlikte bazı Müdürlerin görev dağılımı yaparken eşit davranmadıkları ve mevzuat dışı isteklerde buldukları söylenebilir.

4. Müdür yardımcılarının önemli bir kısmı öğretmenlerin görev ve sorumluluklarını yerine getirme konusunda eksik kaldıklarını belirtmişlerdir. Ayrıca müdür yardımcısını yetkili

amir görmemelerinden kaynaklı çatışmaların yaşandığı, derse zamanında girip çıkmama, nöbet görevini aksatma, kendilerinden istenilen evrakları zamanında teslim etmeme ve bu konuda sorumsuz davranma, şahsi taleplerde bulunma, ders programı başta olmak üzere ayrıcalık isteme ve sık rapor alma gibi sorunlar ön plana çıkmaktadır.

5. Müdür yardımcılarının lise öğrencileri ile yaşadıkları en büyük sorunun disiplin sorunları olduğu bu durumun iş yükünü arttırdığı söylenebilir. Lise öğrencilerinin devamsızlık takibinin iş verimliliğini azalttığı, telefon ve kıyafet konusunda bazı öğrencilerin kurallara uyma konusunda isteksiz davrandıkları ifade edilebilir.

6. Lise müdür yardımcılarının velilerden kaynaklı karşılaştıkları sorunlara ilişkin velilerin sürekli okulun işleyişine müdahale etmek istedikleri, velilerin önyargılı, suçlayıcı ve şikâyetçi yaklaştıkları, aşırı istek ve beklenti içinde oldukları, öğrencilere karşı ilgisiz tutum takındıkları ve yetersiz veli profili ile uğraşmak zorunda kaldıkları söylenebilir.

7. Müdür yardımcılarının yardımcı personel ile yaşadıkları en önemli sorunun personelin görev ve sorumluluklarını aksatmaları olduğu söylenebilir. Ayrıca Personelin yeterli sayıda olmaması ve zamanında görevlendirilmemesi de okuldaki işlerin aksamasına neden olabilmektedir. Müdür yardımcılarının bir bölümü yardımcı personele karşı yetkili olmadıkları bu nedenle personelin verilen görevlere itiraz edebildiklerini, hizmet içi eğitimden geçmeden iş başı yapılmasını ve yardımcı personelin nitelik bakımından eksik olduğu vurgulanmıştır.

8. Müdür yardımcılarının sendikaların yönetici atamalarında müdahale etmelerinden rahatsız olduğu, amaçları dışında faaliyet sürdürerek, üyelerinin yeterince özlük haklarını savunamadıkları görüşünde oldukları ileri sürülebilir. Bununla birlikte sendikaların siyasi davranmaları da katılımcılar tarafından sorun olarak belirtilmiştir.

Öneriler

Araştırma sonucunda ulaşılan bulgulara dayalı olarak geliştirilen öneriler uygulamacılar ve araştırmacılar için öneriler olarak iki başlık altında düzenlenmiştir.

Uygulamacılar İçin Öneriler

1- Yönetici atama ve yer değiştirme yönetmeliği liyakat, eşitlik ve objektif puanlama kriterleri dikkate alınarak yeniden düzenlenebilir. Müdür yardımcılığı seçiminde uygulanan yazılı sınavın içeriği yeniden düzenlenebilir. Mülakat uygulaması tamamen kaldırılabilir veya yazılı sınava ek olarak yapılacak objektif bir mülakatla adayların temsil yetenekleri ve iletişim becerileri gibi yazılı sınavla ortaya çıkarılamayacak özellikleri sınanabilir.

2- Müdür yardımcılarının öğretmenler arasından herhangi bir yetiştirme programına alınmadan göreve atanmaları sebebiyle deneyimsiz ve stres altında oldukları göz önüne alındığında müdür yardımcılığına atanan adayların hizmet öncesi bir yetiştirme programına alınması sağlanabilir.

3- Okul müdür yardımcıları, müdür yardımcılığı görevinin kadrolu değil de geçici görev (görevlendirme) şeklinde olması durumunu görev kaynaklı bir sorun olarak ifade etmektedirler. Müdür yardımcılığı görevi belli makamların takdirinde olan geçici bir görev konumundan çıkarılarak, ancak hak eden kişilerin elde edebilecekleri kadrolu bir görev konumuna getirilebilir.

4- Okul müdür yardımcılarının görev tanımları muğlaklıktan kurtarılarak açık bir şekilde yapılabilir. Müdür yardımcılarının yetkileri aldığı sorumluluklara oranla artırılabilir.

5- Müdür yardımcılarının aldıkları sorumluluklar ve harcadıkları mesai dikkate alınarak ücret iyileştirilmesi yapılabilir.

6- Müdür yardımcılarının mesai süresi, mesleki tükenmişlik yaşamalarının önüne geçebilmek adına yeniden düzenlenebilir. İş yükleri dikkate alındığında maaş karşılığı ders yükünün kaldırılması gerektiği söylenebilir.

7- Müdür yardımcılarının okul müdüründen kaynaklı yaşadıkları sorunlarla ilgili olarak; okul müdürlerinin risk alabilen, güvenilir, alanında ve yönetim alanında yeterli, personeli için liderlik yapabilecek ve kritik durumlarda personelinin arkasında durabilecek kişilik özelliklerine sahip bireyler arasından seçilmesine gerekli önem verilebilir. Üst yönetim kademelerinden okullara gelen resmi yazıların, okulla ilgili olup olmadığı noktasında ilgili kişi ve makamların daha seçici olmaları sağlanabilir, ilgisiz yazıların okullara gönderilmesiyle oluşacak olan zaman ve emek kaybı bu yolla önlenir.

8- Okul müdür yardımcılarının öğretmen kaynaklı sorunlarla ilgili olarak; sergileyecekleri olumsuz tutum ve davranışlarla okul yöneticileri için bir sorun kaynağı olabildikleri noktasında öğretmen farkındalıkları oluşturulabilir. Okullarda gerekli durumlarda öğretmen katılımlarının sağlanacağı öğretmenlik meslek etiği içerikli eğitsel ortamlar oluşturulabilir.

9- Öğrencilerin davranış bozukluğu sergilemeleri, madde kullanmaları, teknolojiyi doğru kullanamama ve öğrenilmiş çaresizlik durumu yaşamaları gibi sorunlar üzerine eğitimin bütün paydaşlarının eğilmeleri gerekmektedir. Okul yönetimleri, rehberlik servisleri ve öğretmenler öğrencilerdeki bu problemleri ortadan kaldırmaya yönelik olarak veli ve öğrencilere gerekli danışmanlık hizmetlerini daha etkili ve verimli bir biçimde gerçekleştirebilirler.

10- Okul müdür yardımcılarının, veliler ile ilgili olarak yaşanacak olumsuz durumların engellenebilmesi için okullarda güvenliği sağlayacak personel çalıştırılması sağlanabilir. Velilerin bilinçlendirilmeleri için görsel, işitsel ve sosyal medya üzerinden bilgilendirme çalışmaları yapılabilir. Veli kaynaklı bütün bu sorunlarla ilgili olarak okul rehberlik servisleri, personele ve velilere bilgilendirme seminerleri verebilir.

11- Okulların büyük bir kısmında yardımcı personelden kaynaklı sorunların yaşandığı, okullarda istihdam edilecek diğer çalışanların istihdamında daha fazla hassasiyet gösterilmesi

sağlanabilir. Bu personelin istihdamında mesleki ve kişisel kriterler ile belirli başarı ve yeterlilik ölçütlerini sağlama şartları aranabilir. Okullarda çalışan yardımcı personel sayısı artırılabilir ve böylelikle müdür yardımcılarının bürokratik iş yoğunluğu azaltılabilir. Bu personelin verimsizliği durumunda yer/görev değişikliği yapılabilmesine imkân tanıyacak gerekli yasal düzenlemeler oluşturulabilir.

12- Sendikalar ile ilgili müdür yardımcılarının atamalara müdahalesinin engellenmesi, kuruluş amaçlarına uygun hareket etmesi gerektiği, siyasi tutum takınmamaları ve üyelerinin özlük haklarını iyileştirmek amacıyla birlikte hareket etmeleri önerileri ön plana çıkmaktadır.

Araştırmacılar İçin Öneriler

1- Müdürler ile ilgili birçok araştırma olmasına karşın, geri planda bütün işleyişi yürüten müdür yardımcılarının sorunlarına ilişkin yeni araştırmalar yapılabilir.

2- Araştırma konusu, farklı il ve bölgelerde, farklı örneklem üzerinde çalışılabilir. Araştırma konusuna ilişkin anket veya ölçek geliştirilerek daha fazla örneklem üzerinde çalışmaya fırsat sunacak nicel çalışmalar gerçekleştirilebilir.

KAYNAKÇA

- Akçadağ, T. (2014). Okul yöneticilerinin bakış açılarıyla yöneticilerin yetiştirilme, atama ve yer değiştirmeleri; sorunlar ve çözümler, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(29):135-150.
- Aslanargun, E. (2012). Okul müdürlerinin atanmaları sürecinde idari yargı kararları ve öne çıkan değerler. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 18(3), 347-376.
- Bakioğlu, A. ve Demirbilek, M. (2019). Okul müdür yardımcılarının görevlerinden ayrılma nedenleri. *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES)*, 52 (3), 737-770.
- Balcı, A. (2013). *Etkili okul ve okul geliştirme kuram uygulama ve araştırma* (6. Baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Karakütük, K. ve Özdoğan Özbal, E. (2019). Eğitim yöneticilerinin yaşadıkları sorunlar ile sorun çözümede kullandıkları teknikler. *Milli Eğitim Dergisi*, 48 (223), 33-6.
- Karip, E. ve Köksal, K. (1999). Okul yöneticilerinin yetiştirilmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 5(18), 193-207.
- Kayıkçı, K. (2013). Türkiye’de kamu ve eğitim alanında sendikalaşma ve öğretmen ile okul yöneticilerinin sendikalardan beklentileri. *Amme İdaresi Dergisi*, 46(1), 99-126.

- Konan, N. (2012). İlköğretim okulu ve lise öğretmenlerinin sigara içme alışkanlıkları, *Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(4), 74-98.
- Konan, N. (2013). Educational supervisors' locus of control, *Eurasian Journal of Educational Research*, 51, 45-64.
- Konan, N. (2013). İlköğretim okulu yöneticilerinin okuma alışkanlıkları. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, 19(1), 31-59.
- Konan, N. (2013b). Relationship between locus of control and problem-solving skills of high school administrators. *International Journal of Social Sciences and Education*, 3(3), 786-794.
- Konan, N., Bozanoğlu, B. ve Çetin, R.B. (2019). Millî Eğitim Bakanlığı teftiş politikalarına ilişkin okul yöneticileri ve öğretmen görüşleri. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, 7(4), 1449-1474. doi: 10.14689/issn.2148- 624.1.7c.4s.7m
- Konan, N., Yılmaz, S. ve Bozanoğlu, B. (2017). Okul müdür yardımcısı görevlendirilmesine ilişkin yönetici ve öğretmen görüşleri. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 23(1), 105-134. doi: 10.14527/kuey.2017.004
- Köse, A. (2018). Okul müdür yardımcılarının bakış açılarıyla okul müdür yardımcılığı görevi: Bir öz değerlendirme. *Middle Eastern, African Journal of Educational Research*, (16), 191-211.
- Kösterelioğlu, İ. ve Bayar, A. (2014). Türk eğitim sisteminin sorunlarına ilişkin güncel bir değerlendirme, *The Journal of Academic Social Science Studies*, 25-I:177-187.
- Okçu, V. (2011). Türkiye'de okul yöneticilerinin yetiştirilmesi ve atanmasına ilişkin mevcut durum, beklentiler ve öneriler. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(37), 244-266.
- Özyılmaz, Ö. (2013). *Türk milli eğitim sisteminin sorunları ve çözüm arayışları*, Ankara: Pegem Akademi.
- Şimşek, Ü. (2020). Milli eğitim bakanlığına bağlı okullarda çalışan müdür yardımcılarının görevlerini yaparken karşılaştıkları sorunlar ve çözüm önerileri. *Scientific Educational Studies*, 4 (1), 78-97.

Total Quality Management Models in Education: An Analysis

Zohaib Hassan Sain

Faculty of Business & Management Sciences, Superior University, Pakistan

ABSTRACT

In many societies around the world, high-quality education is a major concern. The success of academic institutions rests on the caliber of instruction in a highly competitive educational market. The major goal of this article is to analyze opinions about the viability of a higher education institution's adoption of the business-inspired Total Quality Management (TQM) system. The main objective of the article is to examine theories around the use of the modern management paradigm "Total Quality Management" (TQM) in the area of education. A participative approach to addressing quality issues in business and education is the central tenet of Total Quality Management (TQM). We explore recent material from the internet and other sources, including J. Juran's three areas of Quality Planning (QP), Quality Improvement (QI), and Quality Control (QC), W. Edward Deming's fourteen principles for Quality Assurance (QA), Common Assessment Framework (CAF) Model, and European Foundation for Quality Management (EFQM) Excellence Model.

Keywords: Total Quality Management (TQM), European Foundation for Quality Management (EFQM) Excellence Model, Quality Planning (QP), Quality Improvement (QI), Quality Control (QC), Quality Assurance (QA).

Müxtəlif sistemli dillərdə substantiv, adverbial və adyektiv feil formaları leksik-qrammatik formalar kimi

Pərvanə Hüseynova

Bakı Avrasiya Universiteti müəllimi, Ümumi filologiya kafedrasının dissertantı,
partur_83@mail.ru

ORCID ID: 0000-0003-4435-9560

XÜLASƏ

Məqalədə qrammatik kitab və dərsliklərdən ənənəvi adı ilə tanıdığımız feili sifət ikinci təqdimat kateqoriyası olaraq substantiv, adverbial və adyektiv feil forması kimi təqdim olunmuşdur. İkinci təqdimat kateqoriyası kimi təqdim olunan substantiv, adverbial və adyektiv feil formaları, feillərə əlavə olunaraq onları okkazonal, situativ nitq ehtiyacının tələbinə uyğun təqdim edərək leksik-qrammatik şəkilçilər adlanır.

Müxtəlif sistemli dillərdə substantiv, adverbial və adyektiv feil formaları kimi çıxış edən feil formaları Linqvo-psixoloji vəhdət nəzəriyyəsi bazasından çıxış edərək müvəqqəti nitq ehtiyaclarından yaranaraq feillərə əlavə olunub hərəkət məzmununa malik olan sözləri ikinci dəfə mücərrəd varlıq, ismi və ya feili əlamət, adverbial feil forması kimi təqdim edir.

***Açar sözlər:** adverbial feil formaları, ikinci təqdimat kateqoriyası, okkazonal formalar.*

SUMMARY

In the article, the verb adjective known by its traditional name from grammar books and textbooks is presented as a substantive, adverbial and adjectival verb form as the second presentation category. Substantive, adverbial and adjectival verb forms presented as the second category of presentation are called lexical-grammatical suffixes, added to verbs and presented according to the needs of occasional, situational speech.

Verb forms that act as substantive, adverbial and adjectival verb forms in different systematic languages, emerging from the basis of the theory of linguological-psychological unity, arise from temporary speech needs and are added to verbs.

***Keywords:** adverbial verb forms, second presentation category, occasional forms.*

ÖZET

Makalede dilbilgisi kitaplarından ve ders kitaplarından geleneksel adıyla bilinen fiil sıfatı, ikinci sunum kategorisi olarak tam, zarf ve sıfat fiil formu olarak sunulmuştur. İkinci gösterim kategorisi olarak sunulan madde, zarf ve sıfat fiil biçimlerine sözlük-gramer ekleri adı verilir, fiillere eklenir ve ara sıra, durumsal konuşmanın ihtiyaçlarına göre sunulur.

Dilbilimsel-psikoloji bütünlük kuramının temelinden ortaya çıkan, farklı sistematik dillerde özlü, zarflı ve sıfatlı fiil biçimleri gibi davranan fiil biçimleri, geçici konuşma ihtiyaçlarından doğar ve fiillere eklenir.

Anahtar Kelimeler: *zarf-fiil biçimleri, ikinci sunum kategorisi, okkazonal formalar.*

Giriş. Adverbial feil formaları həm feilin, həm də sifətin xüsusiyyətlərini daşıyaraq ikili xüsusiyyətə malikdirlər. Bununla onun *“ikili xüsusiyyətə malik olması və cümlədəki mövqeyi (ayrı-ayrı cümlə üzvləri yerində işlənilə bilməsi və s.) onun tədqiqi işini çətinləşdirmiş və türkologiyada müxtəlif fikirlərin meydana gəlməsinə səbəb olmuşdur. Belə ki, həmin feil forması bəzən ayrıca nitq hissəsi hesab edilmiş, bəzən feil, bəzən sifət bəhsinə daxil olunmuş və bəzən də feildən düzələn sifətlərlə qarışdırılmışdır”* [1, s.388].

Türkoloji ədəbiyyatda türk dilləri tədqiqinin ilk günlərindən adverbial feil formalarının ayrıca nitq hissəsinə aid olunması ilə bağlı müxtəlif fikirlər olmuşdur. Türkoloji ədəbiyyatda bu fikir və mülahizələr bir müddət davam etmişdir. Onlardan *“L.Budaqovu (azərbaycan), A.Borovkovu (uyğur), A.Troyanskini (tatar) göstərə bilərik ki, onlar yazdıqları əsərlərdə feili əlamət kimi çıxış edən formaları ayrıca nitq hissəsi hesab etmişlər”* [2, s.220].

Lakin son zamanlar türkologiyada bu fikir müxtəlifliyi bir qədər azalmış və onun ayrı nitq hissəsi olması fikrinə demək olar ki, təsadüf olunmur. Bir sıra dilçilər onu demək olar ki, feil bəhsinə aid edirlər. Bütün bunlara baxmayaraq feili əlamət kimi çıxış edən feil formalarına dair mübahisəli məsələlər hələ də qalmaqda davam edir.

Məşhur türkoloq Mirzə Kazımbəyin qrammatika kitablarında bu feil formaları haqqında ilk və dolğun məlumat verilmişdir. O əsərlərində feili əlamət kimi çıxış edən feil formalarını *“feil bəhsinə aid edir və bununla yanaşı onun hal, hərəkət və keyfiyyət bildirən söz və ifadələrin xüsusiyyətlərini daşdığı qeyd edir”* [3, s.272].

Feili əlamət bildirən feil formalarının tədqiqi ilə bir sıra alim və dilçilər məşğul olmuşlar. Onlardan Muxtar Hüseynzadənin *“Müasir Azərbaycan dili”*, C.İbrahimovun *“Rus və Azərbaycan dilinin müqayisəli qrammatikası”*, Z.Tağızadənin *“Müasir Azərbaycan ədəbi dilində feili quruluş”* və bir çox müəlliflərin qrammatika kitablarını göstərə bilərik. Bu kitablarda feili əlamət kimi çıxış edən feil formaları haqqında müxtəlif sayda məlumatlar verilmişdir.

Bir sıra dilçilər *-an, -dıq, -mış, -acaq, -ar, -malı* şəklində formalarını feili əlamət kimi çıxış edən feil formalarının göstəriciləri hesab etmişlər. Bəziləri isə *-ası* şəklində formalarını da onlara aid etmişlər.

Hazırkı dövrdə isə dilçilərimizin demək olar ki, əksəriyyəti *-an, -ən; -acaq, -əcə; -mış, -miş, -muş, -müş; -ası, -əsi; -malı, -məli* şəklində formalarını, əksəriyyəti isə *-ar, -ər, -r; -dıq, -dik, -duq, -dük; -maz, -məz* şəklində formalarını feili əlamət kimi çıxış edən feil formalarının göstəricisi kimi qəbul edirlər [2, s.311].

Adverbial feil formaları çox geniş işlənmə sahəsinə malikdir. Oğuz qrupu türk dillərində bu feil formaları feil əsaslarının üzərinə müəyyən şəkilçi formalarının əlavə edilməsi ilə düzəlir. Onu da qeyd edək ki, *“feili əlamət kimi çıxış edən feil formaları azərbaycan, türk və türkmən dillərində qaqauz dillərinə nisbətə daha çox işlənir”* [4, s.73].

A.N.Kononovun “Грамматика языка тюркских рунических памятников VII-IX вв” əsərində deyildiyi kimi qədim türk abidələrinin dilində də feili əlamət kimi çıxış edən feil formaları geniş şəkildə işlənib [5, s.120].

Qədim türk dillərində feil formalarının aktiv şəkildə istifadəsi türk dillərinin ifadə imkanlarının zənginliyinin işarəsidir. Buna Mahmud Kaşğarının “Divanü-lügət -it-türk” kitabını nümunə gətirə bilərik ki, bu zəngin mənbə XI əsr türk dilləri haqqında materiallar toplusudur. Türk dünyasının təməl əsəri hesab olunan bu kitab özündə türk dillərinin qrammatikası haqqında məlumatları birləşdirir. “Divanü-lügət -it-türk” kitabında feili əlamət kimi çıxış edən feil forması göstəriciləri aşağıdakı kimi qruplaşdırılmışdır:

1. ***bilmiş, korkmaş*** və s. keçmiş zaman feili sifətləri
2. ***küni bariz keyik*** – düz gedən keyik, ***boldacı*** – olası, ***öleçi*** – öləsi və s. indiki zaman sifətləri
3. ***kesgü*** – kəsgü, ***bıçqu*** – biçki və s. gələcək zaman sifətləri [6, s.179].

Topladığımız faktlara əsasən bildirək ki, feili əlamət kimi çıxış edən feil formalarının quruluşunun aşkarlanması qədim türk abidələrinin dilində işlənmiş Oğuz qrupu türk dillərinin tarixi inkişafı prosesini müəyyənləşdirməkdə bizə kömək olur.

ADVERBİAL FEİL FORMALARININ DÜZƏLMƏSİ. Feili əlamət kimi çıxış edən feil forması sonluqları feil əsaslarına ***-an², -duq⁴, -miş⁴, -malı², -acaq², -ası²*** şəkilçilərinin artırılması ilə düzəlir.

Bu feil formasının feilə uyğun xüsusiyyətləri aşağıdakılardır:

- 1) Bütün feillər kimi hal-vəziyyət, hərəkət bildirir. Məsələn, ***oxuyan tələbə, yazılmış məktub, baxdığım film, yeməli meyvə, görüləsi iş, yazılacaq əsər*** və s.
- 2) Təsdiq və inkarda işlənir: ***oxuduğum kitab – oxumadığım kitab***
- 3) Təsirli və ya təsirsiz olur: ***dərsini (nəyi?) danışan tələbə - təsirli, otağı (haranı?) yığışdıracaq qadın -təsirli, süfrəyə (hara?) qoyulması boşqablar -təsirsiz*** və s.
- 4) Feilin qrammatik məna növlərində işlənir. Belə ki, feili əlamət kimi çıxış edən feil forması şəkilçiləri feil əsaslarına artırılıb bildiyi kimi, növ şəkilçilərindən sonra da əlavə oluna bilər. Məsələn, ***gülən qız, gülüşən uşaqlar, güldürən adam, tikiləcək ev, tikiləsi köynək*** və s.
- 5) Ətrafına söz toplayaraq tərkib yaradır. Məsələn, ***Dissertasiya işini tamamlayan doktoranın kafedra müzakirəsi oldu. Bakıya gələn turistlər şəhər gəzintisindən məmnun qaldılar.***

İndi isə sifətə uyğun xüsusiyyətlərinə nəzər salaq:

- 1) Sifətlər kimi ismin əvvəlində gəlib onun əlamətini bildirir. Yalnız qeyd edək ki, sifətlər əşyanın, predmetin daimi əlamətini bildirirsə, feili əlamət kimi çıxış edən feil formalarında isə bu biraz başqa cürdür. Yəni onlar “*əşyanın hərəkətlə ifadə olunmuş müvəqqəti əlamətini bildirir*” [7, s.184]. Okkasionallıq da məhz burdan başlayır. Nümunələr baxaq: ***ağlayan körpə - ağlağan körpə. Ağlayan körpə - ağlayan*** burda feili əlamət kimi çıxış edən feil formasıdır, bu körpə müvəqqəti ağlayır, müəyyən zaman kəsiyində; ***ağlağan körpə*** ifadəsində isə - ***ağlağan*** sifətdir, körpə həmişə, günün çox vaxtı ağlayır, nə vaxt baxırsan ağlayır və s.

- 2) Sifətlər kimi *hansı?* sualına cavab olur. Məsələn, *bişiriləsi* (hansı?) *yemək*, *oxuduğum* (hansı?) *hekayə*, *yiğışdirəcəğim* (hansı?) *otaq* və s.
- 3) Cümlədə əsasən təyin funksiyasında çıxış edir.
- 4) Sifətlər kimi substantivləşir, bu zaman ismin suallarına cavab verir, öz suallarını itirir, cümlədə təyin olmaq funksiyasını itirir. İsimləşdikdən sonra cümlədə mübtədə, tamamlıq, ismi xəbər olur. İsim kimi cəmlənir, hallanır, mənsubiyyətə görə dəyişir, xəbərlik sonluqları qəbul edir. Məsələn, *Oxuyanlar mükafatlandırıldı.* – *oxuyanlar* burada feili əlamət kimi çıxış edən feil formasıdır. Cümlədə mübtədə kimi çıxış edir, cəm şəkilçisi qəbul edib. *Kim mükafatlandırıldı?* – *oxuyanlar.*
- 5) Onu da qeyd edək ki, bu feil forması şəkilçiləri müəyyən zaman məzmununu ifadə edir. - *an²* – indiki zaman, -*mış⁴*, -*dıq⁴* – keçmiş zaman, -*malı²*, -*ası²*, -*acaq²* – gələcək zaman. Bildiyimiz kimi, təsriflənməyən feil formaları kəmiyyətə, şəxsə və zamana görə dəyişmir. Zaman görə dəyişmirsə, onda bu nədir feili əlamət kimi çıxış edən feil forması şəkilçiləri zamanlara görə bölünüb? Bu o demək deyil ki, feili forması zamana görə dəyişir. Sadəcə bu şəkilçilərdə müəyyən zaman məzmununu, zaman anlayışı var. Məsələn, *yazılacaq məktub* – *yazılacaq* burada feili əlamət kimi çıxış edən feil formasıdır, əşyanı (*məktub*) izah edir, sifətin sualına cavab verir, hansı *məktub?* - *yazılacaq məktub.*

Situativ, müvəqqəti nitq ehtiyaclarını ödəmək şərti ilə bu şəkilçi formaları feillərə artırılaraq hərəkət məzmununa malik olan sözləri ikinci, yəni növbəti dəfə mücərrəd varlıq, ismi və ya feili əlamət kimi representativ kateqoriya şəklində təqdim edir.

Məktub sabah yazılacaq. Bu cümlədə isə *yazılacaq* feili əlamət kimi çıxış edən feil forması deyil, gələcək zaman şəkilçisi (-*acaq*) qəbul etmiş feildir. Nə ediləcək? - yazılacaq. *Yazılacaq* bu cümlədə cümlənin feili xəbəri funksiyasında çıxış etmişdir.

TƏDQIQATA CƏLB OLUNMUŞ DİLLƏRDƏ LEKSİK-QRAMMATİK FORMALAR.

Tədqiqata iki xarici dil cəlb edilmişdir: ingilis və rus. Bildiyimiz kimi ingilis dili analitik dillər qrupuna daxildir. Bu səbəbdən də bu dildə cümlədəki sözlər arasında qrammatik və sintaktik əlaqələr köməkçi sözlər, yəni köməkçi feillər, sözönləri, artıqlar və söz sırası ilə ifadə olunur.

Çağdaş ingilis dilində feili sifətin (participle) iki növü vardır:

Participle I – indiki zaman feili sifəti

Participle II – keçmiş zaman feili sifəti

Feili sifətin bu adları şərti xarakter daşıyır, yəni, nə feili sifət 1 bütövlükdə indiki zamanı, nə də feili sifət 2 bütövlükdə keçmiş zamanı təcəssüm etdirmir. Onlar sadəcə yardımçı funksiya daşıyır.

İngilis dilində feilin şəxslə və şəxssiz formaları vardır. Şəxslə formaldan fərqli olaraq şəxssiz formalar nə şəkil, nə kəmiyyət, nə də şəxs kateqoriyasına malik deyillər. Bu səbəbdən də onlar, cümlədə ayrılıqda xəbər funksiyasında deyil, yalnız xəbərin bir hissəsi kimi çıxış edə bilirlər. Feilin şəxssiz formaları şəxslə formalar kimi növ və zaman kateqoriyasına malik olsalar da, onların zaman kateqoriyası bir birindən əsaslı surətdə fərqlənir. Məsələn, *While cooking the meal, my husband came home* – *Yemək bişirərkən (bişirəndə) yoldaşım evə gəldi.* Bu cümlədə

feilin şəxssiz forması – *cooking*, feilin şəxslı forması olan *came* feilinin ifadə etdiyi hərəkətlə eyni vaxtda baş vermişdir. Onlarda bu feili sifətlə (Participle 1) *cooking* ifadə olunursa, bizdə bu feili bağlamadır *bişirərkən/bişirəndə*.

Azərbaycan, rus və ingilis dilində feilin üç şəxssiz forması mövcud olsa da, onlar tərkibcə bir birilərindən fərqlənirlər. Azərbaycan və rus dilində – məsdər, feili sifət və feili bağlama, ingilis dilində isə məsdər – the Infinitive, feili sifət – the Participle, cerund – the Gerund. İngilis dilində feili bağlama yoxdursa, azərbaycan dilində də cerund yoxdur. Rus dilində isə feilin şəxssiz formaları ingilis dilindəki şəxssiz formalarla tam uyğun gəlmir.

İngilis dilində indiki zaman feil forması (Participle I) feil kök və ya əsasına *-ing* suffiksinin əlavəsi ilə düzəlir. Məsələn, *to work – working, to begin – beginning, to come – coming* və s. Bu feil formalarının yaranmasında bəzi yazı qaydaları da var, ancaq onların izahını verməyi lazım saymırıq.

İngilis dilində keçmiş zaman feil forması (Participle II) düzəldilməsinə görə feillər üç qrupa bölünür [8, s.88]: 1) qaydalı feillər – regular verbs, 2) qaydasız feillər – irregular verbs, 3) qarışıq feillər – mixed verbs.

Qaydalı feilləri düzəltmək üçün feil əsasına *-ed* suffiksi əlavə olunur. Adından da göründüyü kimi qaydalı feillərdir. Məsələn, *to earn – earned, to accept – accepted, to paint – painted* və s.

Qaydasız feillər isə bildiyimiz kimi kökündən dəyişir. Burda da bir sıra düzəlmə qaydaları var. Onları da izahını ehtiyac bilmədik. Bir neçə nümunə ilə kifayətlənək: *to begin – began, to buy – bought, to draw – drawn* və s.

Qarışıq feillərdə isə həm keçmiş zaman forması, həm də Participle 2 forması qarışıq, yəni əgər feilin keçmiş zamanını düzəltmək üçün feil *-ed* qəbul edibsə, digərində kökündən dəyişir və ya əksinə Participle 2-ni düzəldərkən bəzilərinə *-ed* suffiksi qəbul edir, digərləri isə kökündən dəyişir. Məsələn, *to show – showed – shown* (göstərmək); *to crow – crew – crowded* (banlamaq)

O.Musayevin fikirlərinə istinadən bildirək ki, çağdaş ingilis dilində feili sifətlər cümlədə bir sıra sintaktik funksiyalarda çıxış edir [8, s.184-185].

Azərbaycan dilində olduğu kimi ingilis dilində də bu feil formasının sifətə uyğun xüsusiyyəti cümlədə təyin kimi çıxış etməsidir [9, s.279].

A broken plate is on the table – Sınmış boşqab stolun üstündədir – hansı boşqab? – sınmış

Bəzən cümlədə predikativ funksiyasında çıxış edir, məsələn, *The cup is broken – Fincan sındırılmışdır; The flowers are faded – Güllər solmuşdur.*

Cümlədə zərflik funksiyasında *when, while, if, as if* və s. bağlayıcılarla çıxış edir. Məsələn, *While working very hard one needs a through rest – Çox işləyəndə adamın bir az istirahətə ehtiyacı olur.* İngilis dilində *While working* feili sifət olsa da, *işləyəndə* sözü azərbaycan dilinə feili bağlama kimi tərcümə olunur.

Bəzən mürəkkəb tamamlığın bir hissəsi kimi özünü göstərir: *I saw him standing near the gate – Mən onu darvazanın yanında dayanan gördüm.*

Feili əlamət kimi çıxış edən feil formaları azərbaycan dilində olduğu kimi rus dilində də ikili xüsusiyyət daşıyır. Yəni, həm feilin, həm də sifətin. Burada həm hərəkət var, həm də əlamət. Məsələn, “Человек, не **помнящий** прошлого, лишает себя будущего” [10].

Azərbaycan dilindən fərqli olaraq rus dilindəki feili sifətlərdə feilə uyğun 1) vid göstəricisi var. Məsələn, *решить* – **решивший, решённый**; *решать* – **решавший, решаемый**; 2) İndiki və keçmiş zaman göstəriciləri: **бегущий спортсмен** (indiki zamanda), **прибежавшие дети** (keçmiş zamanda); 3) feilin qrammatik məna növlərindən məlum (**читающий книгу**) və məchul (**изучаемый, сшитый**) növdə ola bilirlər; 4) təsirli (*девочка, читающая книгу*) və təsirsiz (*девочка, занимающаяся гимнастикой*) olurlar; Sifətə uyğun isə: 1) cins kateqoriyası – **зеленеющий луг** (kişi cinsi), **зеленеющая трава** (qadın cinsi), **зеленеющее поле** (orta cins); 2) kəmiyyət göstəricisi – **распустившаяся роза** (təkdə), **распустившиеся цветы** (cəmdə); 3) hal kateqoriyasına görə dəyişir – И.п. **прочитанная повесть**, Р.п. **прочитанной повести**, Д.п. **прочитанной повести**, В.п. **прочитанную повесть**, Т.п. **прочитанной повестью**, П.п. **прочитанной повести** [10].

Rus dilində feili əlamət kimi çıxış edən feil formaları iki cür olur: aktiv və passiv. Həm aktiv, həm də passiv feili sifətlər iki zamanda – indiki və keçmiş zamanda istifadə olunur [11].

*Это мой друг **арендующий** новый магазин – Ву тәним yeni mağaza **icarəyə götürən** dostumdur.* (indiki zaman)

*Это мой друг **арендовавший** новый магазин – Ву тәним yeni mağaza **icarəyə götürmüş** dostumdur.* (keçmiş zaman)

İndi isə passiv növdə olan feil formalı cümlələrə baxaq:

*Это новый магазин **арендуемый** моим другом – Ву тәним dostum tərəfindən **icarəyə götürülən** yeni mağazadır.* (indiki zaman)

*Это новый магазин **арендованный** моим другом – Ву тәним dostum tərəfindən **icarəyə götürdüyü** yeni mağazadır.* (keçmiş zaman)

Göründüyü kimi feili əlamət kimi çıxış edən feil formasından ibarət olan bir cümlə indiki və keçmiş zamanda müxtəlif cür istifadə olunmuşdur.

Araşdırdığımız bu feil forması şəkilçiləri (**-an², -miş⁴, -dıq⁴, -malt², -ast², -acaq²**) Mayıl Əsgərovun [12] bildirdiyi kimi, dilimizdə hərəkət məzmununa malik olan sözlər növbəti, yəni ikinci dəfə okkazonal olaraq mücərrəd əşya, ismi və feili əlamət kimi təqdim edilir.

Eyni fikrə M.Ş.Mamtovun özbək [13, s.44], N.N.Tıdıkovanın altay [14 s.21-25] və N.N.Telitsinin [14, s.179] uyğur dili ilə bağlı araşdırmalarında da rast gəlmək olur. Onlar da öz tədqiqat işlərində mövcud şəkilçi formalarının mücərrəd əşya, ismi əlamət və funksiyasını qeyd edirlər.

Dilimizdə **-an², -dıq⁴, -acaq²** sonluqları feil kök və ya əsaslarına artırılaraq onları **adyektiv məna çalarına malik feil formaları** kimi təqdim edir. Lakin bu formalar mənsubiyyət şəkilçiləri ilə işlənmələrinə görə biri digərindən fərqlənir. Misallara baxaq:

*Ахшам **oxuduğum** (hansı?) kitabı sənə göstərdim.*

*Я показал тебе книгу, (какую?) **прочитанную** мной вечером.*

I showed you the (which?) book I read in the evening.

***Oxuduğum** (hansı?) kitabdan sənə də xoşun gəldi.*

*Тебе также понравилась книга, (какая,) прочитанная мной.
You also liked the (which?) book I read.*

Tərcümə olunmuş misallardan görünür ki, rus dilində olan cümlələrdə feili əlamət kimi çıxış edən feil formaları olsa da, onlar mənsubiyyət şəkilçisi ilə deyil, mənsubiyyət əvəzlilikləri ilə (мно́й) işlənmişdir. Lakin ingilis dilinə tərcümə olunmuş cümlələrdə isə feil formaları təyin budaq cümləsi və zaman formaları vasitəsilə tərcümə olunmuşdur.

Aşağıdakı cümlələrdə **-an²**, **-dıq⁴**, **-acaq²** şəkilçi formaları feillərə artırılaraq onları okkazional olaraq **substantiv mənə çaları yaradan feil formaları** kimi təqdim edir. Nümunələrə nəzər salaq:

*Axşam **bişirəcəyimə** (nəyə?) qiymət verəcəklər.
Они оценят вечером **приготовленное** (что?) мной.
They will evaluate what I will cook (what?) in the evening.*

*Axşam **bişirdiyim** (nə?) dadlı olacaq.
(что?) **Приготовленное** мною вечером будет вкусно.
(what?) I will cook in the evening will be delicious.*

İngilis dilli cümlələrdə feil forması özünü yenə budaq cümlə və ya zaman formaları şəklində ifadə edir. Rus dilli cümlələrdə feili əlamət kimi çıxış edən feil forması var və mənsubiyyət şəkilçiləri ilə deyil, özündən sonra mənsubiyyət əvəzlilikləri tələb edir. Azərbaycan dilli cümlələrdə isə feil forması **-dıq** şəkilçi formalarından sonra həmişə mənsubiyyət şəkilçisi ilə, **-acaq** şəkilçi formaları gah mənsubiyyət şəkilçiləri ilə, gah isə mənsubiyyət şəkilçisiz, **-an** şəkilçi formaları isə həmişə mənsubiyyət şəkilçisiz işlənir.

“**-an²**, **-dıq⁴**, **-acaq²** şəkilçiləri feillərə əlavə olunaraq onları ikinci dəfə okkazional olaraq feili əlamət, başqa sözlə desək, **adverbial mənə çaları yaradan feil formaları** kimi təqdim edir” [15].

Okkazional olaraq ikinci dəfə mücərrəd əşya, ismi və feili əlamət kimi hərəkət məzmununa malik olan sözləri təqdim edən substantiv, adverbial və adyektiv feil formalarına aid leksik-qrammatik formaların potensial imkanları tərcümədə özlərini tam göstərə bilməmişlər.

NƏTİCƏ. Sonluq olaraq qeyd edək ki, substantiv, adverbial və adyektiv feil formaları azərbaycan və türk dillərində özünü tam göstərə bilsə də, müxtəlif sistemli dillərdən rus dilində qismən, ingilis dilində isə demək olar ki, heç göstərə bilməmişdir. Onu da vurğulayaq ki, ənənəvi qrammatika kitab və dərsliklərindən tanıyıb bildiyimiz feili sifət şəkilçiləri qrammatik şəkilçilər olsalar da, ikinci təqdimat və ya representasiya kateqoriyası kimi, feillərə əlavə olunaraq onları okkazional, situativ nitq ehtiyacının tələbinə uyğun təqdim edərək leksik-qrammatik şəkilçilər adlanır.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. Vəliyeva N.Ç. “Müxtəlif sistemli dillərdə feili birləşmələrin tipoloji təhlili”. Bakı, “Avropa” nəşriyyatı, 2008.
2. Mirzəyev H. Müasir Azərbaycan dilində feil. Bakı, Maarif. 1986.
3. Казембек М. Общая грамматика турецко-татарского языка, Казань, 1846.
4. Oğuz qrupu türk dillərinin müqayisəli qrammatikası. II hissə, Morfologiya, Bakı, 1986.
5. Кононов А.Н. Грамматика языка тюркских рунических памятников VII-IX вв., Ленинград, 1980.
6. Kaşğari M. “Divanü-lügət -it-türk” tərcüməsi, çevirən Besim Atalay 3, Ankara, 1941.
7. Hüseyinzadə M. Müasir azərbaycan dili. III hissə. Morfologiya. Bakı, “Şərq-Qərb”, 2007.
8. Musayev O. İngilis dilinin qrammatikası. Bakı, Maarif, 1979, 360 s., 1996.
9. Израилевич Е.Е., Качалова К.Н. Практическая грамматика английского языка, М., 1954.
10. Яницкая А.Ю., Зуева Е.А. - Современный русский язык <https://lib.brsu.by/sites/default/files/books/%d0%af%d0%bd%d0%b8%d1%86%d0%ba%d0%b0%d1%8f%20%d0%90.%d0%ae.,%20%d0%97%d1%83%d0%b5%d0%b2%d0%b0%20%d0%95.%d0%90.%20-%d0%a1%d0%be%d0%b2%d1%80%d0%b5%d0%bc%d0%b5%d0%bd%d0%bd%d1%8b%d0%b9%20%d1%80%d1%83%d1%81%d1%81%d0%ba%d0%b8%d0%b9%20%d1%8f%d0%b7%d1%8b%d0%ba.pdf>
11. <https://www.youtube.com/watch?v=You5xZCQ1vw&list=PLUFoyo4rfdscmnTA4Ltx-qVcCKNqZidEP&index=1>
12. Əsgərov M.B. Türk dillərində zaman formaları, adverbial feil formaları və onlar arasında funksional-semantik əlaqələr. Bakı: Elm, 2003, 180 s.
13. Маматов М.Ш. К вопросу о категории номинализации: (на материале узбекского языка). Советская Тюркология, №5, 1988, с.41-52.
14. Тыдыкова Н.Н. К вопросу об адъективных формах глаголов алтайском языке. Тюркология, №3, 1992, с.21-25
15. Телицин Н.Н. Атрибутивный и субстантивно-атрибутивные формы древнеуйгурского глагола. Исследования по уйгурскому языку. Алма-ата, 1988, с124-132

Turkey's Social and Economic Development in the last 10 years

Prof. Dr. Ali ACAR

Selcuk University Faculty of Economics and Administrative Sciences)

ABSTRACT

In line with the developments in the world The use of information and technologies is getting more and widespread in Turkey, Social and economic The change process is accelerating in the field of institutional structure and relations. As a result of this change process emerging information economy and information and communication, which is one of the important parameters use of technologies in economic life; e-commerce, national income, R&D expenditures, foreign trade, investments and many important variables, including employment affects positively.

The Turkish Economy has faced many economic crises since the proclamation of the Republic and has been struggling with certain economic problems. In the early 2000s, the November 2000 and February 2001 Crises had great effects on the Turkish economy and, in a sense, caused new decisions and measures to be taken. With the new measures taken after the 2001 crisis and the political stability that has emerged since 2002, important developments have been experienced in the Turkish economy. The aim of this study is to shed light on the last 10 years of the Turkish Economy in the post-2012 period. For this purpose, the developments in the indicators of national income, growth, per capita income, employment, unemployment, income distribution and social policies are analyzed by using the data of the years 2012-2022. Especially eliminating the double-headedness in the executive power in the presidential government system can contribute positively to the effective and short decisions

The widespread use of knowledge and information technologies has made it necessary to make new developments and innovations in the social, economic and technological fields of the political administration in parallel with the fact that the organization of the society has changed. It is observed that the developments in the field of information and technology in the context of e-Society in Turkey in recent years have reached the maximum level with the transformation and development stages in e-Government practices.

In the context of the e-society's score improvements for two consecutive years, Turkey achieved the highest ever economic freedom score in the 2014 Index. To consolidate the transition to a more market-based economy, significant steps have been taken to develop deeper institutional reforms to firmly establish the rule of law and improve regulatory efficiency.

INTRODUCTION

In the recently years information and technology are used effectively, beneficially and widely, and as a result of globalization, it triggers the development of a village-oriented society that even the farthest villages benefit from communication technologies, which will perhaps take place tomorrow. really, today

Especially in developed countries as well as in developing countries and societies, the end of the future has started to appear clearly. (Lucas,1988:5) We can briefly list the clues of the future that appear today as follows:

- Creating awareness and environmental sensitivities in the society
- The rapid shift of multinational companies' hegemony in the economic field to the political field.
- The emergence of knowledge and skills in the form of innovation as a result of developments in communication and information technologies is one of the leading causes of the development of the society. Be able to come to power, elected to political office in Turkey consists of the ability to conduct their programs and results may provide economic growth. Political instability during coalition periods caused economic instability. Turkey is specified for these results also apply to other countries. an indicator of political instability, changes in government in Turkey since the presidential system of government in which will prevent the formation of a coalition government. Therefore, the change in growth indices due to growth and government changes will thus become stable. This stable system and the change of government take priority among the public's expectations.(Acar;2006:78)

In Turkey, between the elements that dominate the presidential system of government "participatory management approach" and aiming to ensure the satisfaction of all the people, "one country, one flag, one motherland focused on citizen satisfaction" shows that integration of target

Maintaining domestic and international trust is crucial. Monetary, fiscal and fiscal policies should continue to be prudent. The growth figures of the Turkish economy for the second quarter of 2022 were announced. According to the data of TUIK, the growth was 7.6 percent. Turkey became the second country with the highest growth in the second quarter of the year among OECD and G20 countries whose data were disclosed. made possible by the development As a result of the development of information and technologies, the recent competitiveness of SİHA and other military fields reveals the effective and functional importance of Turkey in the new world order. Increasing the share of foreign direct investment inflows by improving business conditions The realization of social and economic giant projects and the activation of community services are due to the use of information and technologies at the e-society level ((Lee ve., 2008: 1118-1119)

The Turkish Economy has faced many economic crises since the proclamation of the Republic and has been struggling with certain economic problems. In the early 2000s, the November 2000 and February 2001 Crises had great effects on the Turkish economy and, in a sense, caused new decisions and measures to be taken. With the new measures taken after the 2001 crisis and the political stability that has emerged since 2002, important developments have been experienced in the Turkish economy.

With the reflection of this trouble in the field of economy on the real sector, the crisis deepened even more. (Turan, 2011: 69-70)The Turkish Economy has faced many economic crises since the proclamation of the Republic and has been struggling with certain economic problems. After the economic crisis in our country, there has been a coup or some changes in the administration. After the 2001 economic crisis, the current government came to power.

Despite the 2008 global economic crisis, the Turkish economy grew continuously in the 2002-2015 period, excluding 2009. While per capita income was \$3,492 in 2002, it increased to \$9,177 in 2015. According to the world economic growth trends, since 2013, it has been the country that provides the second growth after China in economic growth every year. The aim of this study is to shed light on the last 10 years of the Turkish Economy in the post-2012 period.

Turkey has achieved its highest economic freedom score ever in the 2018 Index. Deeper institutional reform to firmly establish the rule of law and improve regulatory efficiency will be developed to solidifying its transition to a more market-based economy. Global Capital, one of the prominent publishers in the field with its evaluations on international capital markets, has rewarded the debt management success of the Ministry of Treasury and Finance despite the difficult processes. (TCMB, 2019)

The speculative attacks on Turkey and receiving such an award in a period of intensive study of the negative perception is very important, this development reinforces investor confidence. Thus it is seen that market confidence in Turkey increased in a positive direction

-Relation Between Political Stability and Economic Growth

-There is no consensus on the definition of the concept of political instability.

-However, two important points in the concept of political stability

-It is outstanding.

-Changing the existing constitutional system in the first place is a popular vote and

in the second, with the constitutional order, the political polarization to a minimum, the absence of coalition governments, and the fact that the speed of change of governments is long-lasting.

Which Country The Investor Prefers

Political stability is important for domestic and foreign investors in the social and economic development of a country.

If local and foreign investors do not trust these issues, why invest in it? Of course, political stability and trust come to the forefront. (Acar, 2006:56) 1. political stability 2. profit

In this context, policy makers are developing and implementing policies that minimize the high risk of the country. In this way, policies that minimize the risk will reduce the economic, financial and political risk of the country and will increase the confidence of foreign investors with the economic structure, and more investors will prefer that country

When foreign investors decide to enter international markets, they conduct intensive market research in choosing the country to invest in. Capital owners always take care to make their investments in places they find profitable. Although the main objective in foreign direct investments is profitability, economic, political, institutional and cultural factors in the country

to be invested are also effective. In fact, these factors are considered as the factors that provide the main purpose of profit and profit transfers and determine the security of the existence and future of foreign capital (Akdiş, 1988: 3).

Following the transition to the Presidential Government System, the "confidence indices" that moved downward in the uncertainty in the election process started to rise again with the new system.

Compared to the last 12-month situation, the current economic situation, which includes consumer assessments of the index, which recorded an increase of 3.5 percent in July compared to June. The rise in the general economic situation expectation for the next 12 months was 4.6 percent

Following the transition to the Presidential Government System, the "confidence indices" that moved downward in the uncertainty in the election process started to rise again with the new system.

Compared to the last 12-month situation, the current economic situation, which includes consumer assessments of the index, which recorded an increase of 3.5 percent in July compared to June. The rise in the general economic situation expectation for the next 12 months was 4.6 percent.

The Role of Governments in Direct Investment Competitio

The government intervenes in two ways to move from the first stage of the "investment development path" to the second stage: First, the government tries to eliminate some of the market disruptions that slow development by building basic infrastructure and improving human capital; secondly, it implements various social and economic policies. Protection of imports and promotion of exports are examples of government interventions in the first phase.

The decision on which country to make foreign direct investment can be guided by a number of government policies. A potential investor aims to choose the most suitable one among alternative investment venues. The host country can use policy tools to make these investments more attractive in its own country. In this respect, the tools that the host country government will use to make investment attractive or to influence the decision of the potential investor can be grouped under four main headings (Kayalica, 2000: 8):

1. Financial Instruments: Tax regime, tax rates, exemptions, etc.
2. Non-Financial Instruments: The host country's government provides incentives such as showing locations, providing information on the energy market; It can use deterrent tools such as taking into account protectionist demands from domestic producers.

Central Bank of Turkey (CBT) for October survey by the Financial Services and Financial Services Confidence Index was announced. ((TCMB,2019 october)

Confidence Increased in Turkish Economy

The results of the Financial Services Survey for October were evaluated by weighting and aggregating the responses of 157 institutions operating in the financial sector. Accordingly, FHGE increased by 3.1 points to 142.5 in October compared to the previous month. Global Capital, one of the prominent publishers in the field with its evaluations on international capital markets, has rewarded the debt management success of the Ministry of Treasury and Finance despite the difficult processes.

The speculative attacks on Turkey and receiving such an award in a period of intensive study of the negative perception is very important, this development reinforces investor confidence. Thus it is seen that market confidence in Turkey increased in a positive direction.

The service sector confidence index increased by 1.6 percent in October, the retail trade confidence index by 4.8 percent and the construction sector confidence index by 8.3 percent. Turkey Statistical Institute has released its industrial confidence index for October. Accordingly, the seasonally adjusted service sector confidence index was 89.7 in September, up 90 percent from 1.6 percent this month. Seasonally adjusted construction confidence index increased by 8.3 percent to 65.1 from 60.1 in the previous month. The current level of registered orders received in the construction sector compared to the previous month and the total number of employees expectation indices rose by 9.1 percent and 7.9 percent to 48.4 and 81.8, respectively.(Bigmonay 25.10.2019)

National Income 3.5 Times The Output

Economists traditionally use Gross Domestic Product (GDP) to measure economic progress. If GDP is rising, the economy is good and the nation is moving forward. If GDP is falling, the economy is in trouble and the nation is losing ground. From a strictly numerical perspective, GDP provides an easy-to-follow indicator of economic health.

Turkey Statistical Institute (TSI) has announced the 2018 national income. Accordingly, Turkey's national income at current prices denominated in Turkish lira 1 trillion 561 billion 510 million pounds, denominated in US dollars amounted to \$ 820 billion.

When we look at some of the national income which is growing rapidly, in 2018 GDP grew by 4 percent. Yet in the final three months of 2018, 4.4 percent of national income multiplied showed the fastest growth in Europe.

The fastest national income growth in Europe after Turkey took place in the last three months of 2018 3.11 percent in Sweden. 2.7 percent in the same period the UK, Germany yüzde1.4, Poland 2.7 percent, France showed an increase of 0.8 percent.(TUIK,2022)

Turkey's national income has increased significantly in the 11-year period. In 2002, 232 billion dollars in national income, the end of 2018 reached \$ 820billion. In this period, per capita income rose from \$ 3 thousand 492 to 10thousand 782 dollars.

Total national income, obtained by dividing the population of the country Per capita income is a measure of this distribution.

Income distribution is also given importance in the promotion of effective social policy as well as fiscal policy.

Social and Economic giant projects were implemented in the area. During this period, under the sea that connects the continents of Asia and Europe, was opened 150 years Marmaray dream. Turkey had met for the first time in this period by fast train Ankara-Eskişehir, Ankara and Konya, Eskişehir-Konya High Speed Train (YHT) line after the last month in Istanbul-Ankara line put into service. Turkey thus more a dream realized. Ankara, Istanbul and Izmir in the construction of the highway project will connect started. Erdogan, the Prime Minister will be held during the 3rd Bosphorus Bridge and Canakkale bridge will be one of the world's largest international airports in Istanbul 3rd foundations were laid Airport. To allow vehicles to pass under the Bosphorus Eurasia Tunnel construction began.

Economic developments

In the last 10 years, Turkey has shown positive developments with the social and economic policies and incentives taken by the political administration. Factors that affect direct investment are handled in two different categories as push/global (push factors) and pull/local (pull factors). Another high return are the factors that cause direct investment in the country. Attractive/local factors, on the other hand, are the factors determined by the economic, political and social conditions of the host country, which make direct investment in this country attractive (Morsink, 1998:31)

Economic growth is one of the most important macroeconomic indicators used to compare countries with each other. Turkey, the IMF as Between 2013 -2022 years, according to data from the world's 17th last, was also the 6th largest economy in Europe. Treasury borrowing rate averaged above 65 percent in 2002, Excursion Park focused events declined by up to 6percent before, As of Augusts' level of 9 percent.

According to the TSI explanation; January and 7.2 percent of total exports in 2014 compared to the same period last year replicates February. While imports decreased by 1.7 percent.

Debt to the IMF was reset: Turkey's first loan taken in 1961, 19 in stand-by agreement and a decision was made not to make his new stand-by agreement with the IMF has established a total of 56.5 billion dollars in debt relationship. Turkey has reset its debt to the fund by paying the last installment of the loan in May last year. Despite the IMF will not stop eating it even arrived debt

In Turkey, the concept of efficient use of resources and, accordingly, efficient production, in other words, efficiency comes to the fore. For foreign capital producing to sell in national or international markets, producing quality products at low cost means gaining a place in the international market. Therefore, foreign investors will prefer to invest in countries with high labor productivity.

Turkey grew by 4.8% on average in the 15-years period. Turkey's average growth rate is 5.6% per year since the 16.Years In short, at full employment levels, we can say that our potential growth rate is around 6-7%. To see what it means, let's take an account of this: if we grow at 7% for the next 10 years, our national income per capita will reach twice the level of

20,000 dollars in 2020; If we can continue this, it will reach 40 thousand dollars in 2035. However, if our growth rate stays at 3% as it has been in recent years, our national income would be 20 thousand dollars only in 2040. our country was published by the Ministry of Development since 1923)(TUIK,2022)

US News has announced the world's most powerful countries. Countries have been determined to be economically dependent on their ownership of the word in the world. Turkey also joined the list, leaving behind many countries.(2018) 14. The economy is Turkey. 15 of them are Iran, 16 of them are Canada

Presidential government system strengthens stability

The main condition for a country to achieve stable economic growth is a strong and stable political structure. The presidential government system is a Turkish-style presidential system that forms the basis of political stability. Contrary to the political stability in democracies, the indicators of political instability are mainly gathered in the following headings (Eren and Bildirici, 2001: 31). 1. Polarization of the parliament 2. Coalition governments 3. Uncertainty of voters 4. Management and timing of elections 5. The frequency of government changes Depending on the factors that stand out within the scope of political instability.

A strong political authority that knows what it is doing and reassures its environment will eliminate many uncertainties for the future. However, with the support of such a strong policy, the economy will ensure stable growth. The unstable structure in politics is undoubtedly the most important factor affecting economic stability.

In Turkey, among the factors that has dominated the presidential system of government "participatory management approach" and as a result to ensure the satisfaction of all the people, "one country, one flag, one motherland focused on citizen satisfaction" shows that the integration of the target. (Acar, 2019: 18)

It is to shed light on the last 10 years of the Turkish Economy in the post-2012 period. For this purpose, the developments in the indicators of national income, growth, per capita income, employment, unemployment, income distribution and social policies are analyzed by using the data of the years 2012-2022. In particular, eliminating the double-headedness of the executive power in the presidential government system can contribute positively to effective and short decisions.

. The Role of Culture and Training in Social Development

Social Development is a broad concept that also encompasses economic and cultural progress occupies an important place in social development. A sound growth becomes significant and valuable only when realized within a concept of social integration. (Acar, 2006: 45) culture is the cement of social integration which evolves in three stages. These are presentation, acceptance and participation and integration.(TUIK,2022:6)

The Requisite Basic Conditions for asocial integration can be summarized as follows:

-The increase of work division and social differentiation in the community,

- The ensuring of an equality of opportunity in education, based on skill,
- A transition into the democratization process intended to cause a change of mentality
- The establishment of a balanced social justice among regions and income groups, without hampering the development growth,
- The strengthening through a cultural policy of the consciousness that social groups and communities form an integral part of the social body, and the prevention of a cultural alienation,
- A strong family and other institution

Therefore, what must be understood by a social integration is not homogeneity nor even stagnation, but an integration which is combined with differentiation within a dynamic structure. Training is the strongest force in the social and cultural development as well as in economic development. For manpower is one of the foremost of the basic factors in the production of goods and services Training occupies the most important place in the concept of investment on manpower. In brief, it can be defined as establishing the worker at a place where he can fulfill his duties in the community. (Acar,2019:23)To reach this goal is necessary to train individuals in two stages. The first stage consists of giving the basic knowledge and skill, whereas the second stage aims at teaching vocational knowledge and skill and values. With regard to this aim, quality and control has a major importance in training. Inter-Institutional cooperation has been development in the field of extended training. A unity and togetherness has to be realized among institutions serving to the same purpose; cooperation has been established enabling these institutions to avail themselves of each other's knowledge, techniques, methods and means.

Economic growth and annual growth in the last 10 years. Despite an average of 4.3% growth, unemployment rates the increase continues. In this respect, Turkey's economy, employment. It is seen that it exhibits an inconsistent growth. Despite the increase in the employment rate, the number of unemployed and the unemployment rate continue to increase.

Proposals for Extending Social Security and Making it Effective

Social security is the primary duty of the State. The Ultimate responsibility of all our social security institutions always falls on the state. Should one of the social funds of bank or insurance companies either become insolvent or bankrupt. It designated to assume their responsibility can already include them in its own body.(Alper,2012:56)

In the strive to extend and develop social security and social welfare, one has to refrain from impeding the economic development .To extend these without income and income increase is out of question. It has been extended and developed social security and social welfare in duration this government. The subject of bringing health services totally under government control is at issue in the European public opinion. The provision of job opportunities compatible with human dignity, consequently the creation of more human working conditions, constitute indispensable part of social security. There are presently three major social insurance institutions that it has covered in Social Security Institution which active population our country.(Acar,206:122)

Social developments and Employment

The aim of economy all e activities is most to meet the consumer's requirements of the optimum level of resource utilization and hence contribute to the happiness of the individuals and his the community. The economic strength being handled in this context has close relationships with the population and social strength, both being the mainstays of the national strength.

Nowadays, unemployment comes on top of the problems observed in all countries. In duration government, the new approach set forth against this is the establishment of an economic intelligence system designed to enable: (Aisen, Veiga (2013:155)

1. The readjustment of the general economic policy in all aspects;
2. The development of concrete development promotion measures designed to take as a definite target groups the set population groups, and as an objective the known fields of issue;
3. The making of rational distribution income in all community

The private sector, with its dynamic and driving force is contributing to the economic development of Turkey, it has been carried out their activities with a view to realizing and operating the major investment needed for infrastructure, public interest and national development.

Two of the country's economy may show a change in direction. With the body of the country's economy expands. In this case, population, labor, production factors multiply. On the other hand the structure of the economy and a change occurs on the roof, this represents economic development. Economic development growth was beyond the line constitutes a leap. This is the force behind the jump behavior cannot be expressed in figures and entrepreneurs is the vision (Ülgener:405). In fact, the crisis is actually an opportunity for the recovery of the national economy. According to the plans of the country for investment and savings amount varies from year to year. According to this account, the investment in periods of prosperity of the country is a little loose. Shortness of the investment and development in times of crisis or speed are given (Gürtan, 1959:12-15). Generally employed in production of factors of production means used. With other means of labor in the production process is used as input. Seen from this perspective, the product of human labor, employment, dignity and continuity consisting of four basic elements are also included (Alper,2012:187).

Export And Tourism Record:

Economic globalization is viewed as the center of the process. Globalization signifies a qualitative change, because the global economy dominates the various national economies (Jackson,Sorenses:1999:46) In a comprehensive review of this debate Held and McGrew argue that globalization is best understood as a process of transformation .Economics is at its core, with wide ranging transformative effects on social and political processes (Hjarvard,S.2001:114)

Turkey's exports in August increased by 13 percent compared to the same month of the previous year, and realized 21.3 billion dollars in exports, achieving the highest August export

figure of all time. With this figure, a record has been broken in exports in all of the last 12 months. In addition, the Turkish exporter, which realized exports of 165 billion dollars in the first 8 months of the year, exceeded 250 billion dollars in the last 12 months, reaching its annual export target in August.(TUIK,2022)

Turkey's natural, historical, archaeological and cultural assets, hunting, winter and water sports, its festivals health and tourism along with other touristic potentials will be exploited, observing such principles as the conservation of ecologic balance, the clean and healthy maintenance and adornment of the environment.

Tourism revenues increased 1.5-fold during this period reached 32.3 billion dollars. In 2003 the number of tourists to 16 million 302 thousand 53 people in 2013 to 39 million 226 thousand.

CONCLUSION

Uncertainties about politics are one of the issues that the industrialists and businessmen complain about the most. Because to see the front of the businessman who wants to invest is the main condition for a country to achieve a stable economic growth is a strong and stable political structure. A strong political authority that knows what it is doing and reassures its environment will eliminate many uncertainties for the future. The presidential government system is a Turkish-style presidential system that forms the basis of political stability. A strong political authority that knows what it is doing and reassures its environment will eliminate many uncertainties for the future.

However, with the support of such a strong policy, the economy will ensure stable growth. The unstable structure in politics is undoubtedly the most important factor affecting economic stability. Uncertainties about politics are one of the issues that the industrialists and businessmen complain about the most. Because the businessman who wants to invest wants to see the way, wants to minimize the uncertainties for the future, wants to minimize the uncertainties for the future. Turkey is progressing well on the way the economy and stability.

The shift of economic resources in Turkey from less productive areas such as agriculture to more productive areas such as industry and services in the last 10 years has had extremely positive effects on the overall productivity level of the economy. The reshaping of the said resource distribution has been the main source of economic growth, especially since 2002. Although sustaining economic growth and per capita income level for developed countries has increased, it is important to transform the effects of economic growth on employment policies. In order to be considered close, it is necessary to maintain the structural transformation throughout the economy.

References

- Acar, A. (2005) Social Policy, Turkey, Konya,
- Acar, A. (2006) Turkey's Economic and Social Situation, Turkey,
- Acar, Ali (2019) The Effects Of Political Stability On Economic Growth Of The Presidential Government System International Journal Of Economics And Politics Sciences Academic Researches V:3- N:9- 2019 (Pages 18–31)
- Aisen, A., and Veiga, F. J. (2013). How Does Political Instability Affect Economic Growth? European Journal of Political Economy, 29, 151-167
- Ak, Mehmet Zeki (2009) Main Determinants of Foreign Direct Investments in Developing Countries (PhD Thesis) T.C. Sakarya University Institute of Social Sciences
- Akdiş, Muhammed (1988), Foreign Capital Investments and Expectations in the World and in Turkey, YASED Publications No: 33, Istanbul.
- Alper, Y. (2012) Social Policy, , Ist.
- Central Bank of the Republic of Turkey (2022) (CBRT) Periodicals Key Economic Developments
- DPT (2013) The 2013-22 Annual Program,
- DPT State Planning Organization Periodicals (2014)
- Gürtan, K. (1959) In Turkey Investments, İst.
- Hjarvard, S. Globalized Society, Nordicom, Gothenburg 2001
- Jackson, R. Sorenses, (1999) G. Introduction to International Relations, Oxford,
- Lee, Seung-Hyun, O. Shenkar and J. Li (2008), “Cultural Distance, Investment Flow, and Control in Cross-border Cooperation”, Strategic Management Journal, pp.1117-1125.
- Lucas, R. (1988) “On The Mechanics of Economic Development”, Journal of Monetary Economics, 22(1), 3-42
- Morsink, Robert L.A. (1998), Foreign Direct Investment and Corporate Networking: A Framework for Spatial Analysis of Investment Conditions, Edward Elgar, Cheltenham.
- Soysal, M. (1968) The Role of Government in Political development, Local TODAIE, Ankara, 1968 Government and National development, TODAIE
- Sungur, Onur (2015) Turkish Economy After 2000: Growth, Inflation, Unemployment, Debt and Developments in Foreign Trade, Society and Democracy, 9 (19-20), January-December, pp.243-269

Turan, Z. (2011) “The Causes of the Emergence of the Crises in the World and in Turkey and Its Effect on Economic Development”, Niğde University Journal of FEAS, 4(1), 56-80

TURKSTAT, (2022) Turkish Statistical Institution Periodicals

Ülgener, S. (1983İ) Employment , National Income, , İst.

Yaşar, S. “Germany grew 2 percent, 4 percent if Turkey grows” Sabah Economy 2014

The Importance of Governance Principles in Family Structure

Prof. Dr. Ali ACAR

Selcuk University Faculty of Economics and Administrative Sciences

ABSTRACT

The indicator of the society at the micro level is the family institution. When the family structure is strong, the structure of the society is also strong. As an indicator of a sound and healthy family structure, it is inevitable that the formation of participatory, accountable and sharing behaviors, in which social rules prevail in the family, will be reflected in the society over time. When there is a malfunction or problem in a function of the family, it negatively affects the fulfillment of other functions. The functions of the family are important in the six basic elements mentioned below.

The implementation of good management in the family or the governance elements in recent years has made important contributions to the fulfillment of family duties.

1. Openness -transparency,
2. Accountability
3. Joint Engagement
4. To be bound by the rules, to be subject to laws and regulations. Joint participation in the decisions taken in the family is one of the elements that strengthen the family unity. As with the management, it is important to establish clear policies such as making decisions together on consumption, especially on the way of spending, the use of cards and saving tendencies.

INTRODUCTION

Every member of the family has duties and responsibilities. In the family, social rules are shaped according to the laws and cultural values of the society. It is important to fulfill the functions and duties of family members and their responsibilities. The fact that these responsibilities are not fulfilled in the family is also seen in the social structure as a reflection of it. Each family member has duties and responsibilities. Failure to fulfill these or the mixing of duties and responsibilities brings along various negativities. Intelligent management, which is one of the dimensions of development in the age of information and technology, and the sharing of duties and functions also have an important place in the family institution. (Maciver and Page, 1962:248)

The functions of the family are important in the following six basic elements. Biological Function, Psychological Function, Education function, Social function, Cultural Function, Economic Function, Religious function. Providing education to the child, and after his transfer to other institutions in the society, one of the most important functions of the family is to give the child a personality and socialize it. (Ogburn, Nımkoff, 1955:125) Parents being indifferent

to other family members by thinking only about their individualistic lifestyle, establishing sufficient communication between family members. entails alienation.

Thus, the transfer of some of the basic functions of the family to the institutions in the society has increased the importance of other functions. As long as the family avoids these functions that fall upon itself, or expecting certain members of the family to do it, it can have negative consequences. Some of the changes in these functions are as follows (Ogburn, Nimkoff, 1955: 158)

- a. Moving away from home production and turning the family into a consumption union
- b. Separation of spouses' jobs, transfer to the factory or other areas
- c. With the increase in the education level of women and the increase in the ratio of working women, the authoritarianism and having a say in the family
- D. Increasing the institutions in the society and transferring the function of the care and protection of the child to these institutions.
- to. As a result of the change of entertainment and the transfer of social activities to other organizations in the society, the change in content of entertainment and social activities
- f. Decreased communication and interaction as a result of the diversity of media and communication tools

1. Governance Policies in the Family

The differences of opinion of family members, which constitute the atmosphere of social unity in the family, can only be resolved in a participatory management approach and in the case of integration of family members. The success of the parents in management can also be evaluated according to their success and skill in solving problems. In the family, the parents should also have the ability and ability to solve problems, which are the criteria for success that reveal their knowledge and skills. Both parents should be able to solve them as a managerial task. If the manager does not have problems that are difficult to solve, then there is nothing to achieve. The important thing is to solve the problem of success in family management. (Elliot and Merril, 1979:89)

Openness and transparency in family functions and duties, participation in family unity are the elements that strengthen family unity. In terms of management, it is important to make decisions together on consumption, especially on the form of shopping, the use of cards, and the creation of clear policies.

1.1. openness

A policy of openness should be applied in the decisions and actions taken among family members, as in an organization. The realization and performance of actions without clearly revealing the functions and roles of each member may lead to various negativities. Every action

taken or to be taken should be clearly stated and stated. Since the love of family members for each other, which creates the atmosphere of social unity in the family, is based on an emotional basis, the contradictory ideas and opinions that occur between family members can be channeled in positive ways in the form of mutual exchange of ideas. Children learn when rules in the family and home are applied clearly, consistently and consistently.

1.2. Issues of difference of opinion

It is an inevitable reality that the instability that occurs as a result of radical changes in the family structure or the rapid change of the family becomes widespread and turns into a threatening quality in the course of time. Elimination of problems or negativities in the family can be possible with cooperation, trust, responsibilities, mutual roles and respects among family members.

There may be differences of opinion among family members. It is important to eliminate these differences and to establish tolerance. In the emergence of the difference of opinion in the family, it can be effective in the first place on the subject of clothing, on the second place on the choice of friends, on the third place on spending money.

2. Method Universe and Sample

The survey was conducted in our two big cities, Ankara and Konya, by random sampling. The survey application was made face to face and in some subjects in the form of interviews in terms of support. Our previous surveys were close to the election results with a 3% margin of error, and full compliance was achieved in the indicators of the public's expectations.

A pre-pilot application was made to identify the deficiencies that may arise in the implementation of the questions in the questionnaire. In practice, the answers given to the questions in the questionnaire were found to be satisfactory. It has been beneficial to keep the questions of the questionnaire short in order to ensure that the participants give correct answers without boring them.

2.1 Research Findings

It wants governance policies with wider participation, accountability and solidarity in the family institution. People do not want self-centered tension in the family. The family also wants the decisions to be applied equally to everyone and a more participatory family policy to be formed. It wants to live in a decent way, to be able to live and to integrate with the world, it is important to implement concrete policies. Transparency in family structures, formation of clear policies and compliance with the principle of openness in spending patterns are included in the principles of governance.

2.2. Socio-Cultural Features

First of all, the interview technique of this research was evaluated together and it was researched with stratified and selective sampling method. The same questions were applied as a pre-pilot and were developed by eliminating the deficiencies. The research was carried out according to random stratification sampling and 1100 people were included in the group. The groups selected by random stratification sampling reveal the subsistence level of the people and the evaluation of the trust index.

2.3 Level of education

It is possible for our people to become more qualified with knowledge and skills in the course of time when their education level is high. Adequate education means easier adaptation to business life, increased adaptability and job satisfaction, competitiveness, high-paid and stable employment, and opportunities for advancement, as in every field. These elements of education mean an increase in efficiency and productivity in service.(Bursalıoğlu,Toymaz,1978,p:3-41)This low level of education of the employees negatively affects the productivity of working life as well as social life, thus the volume and quality of production.Tablo:Eğitim Düzeyi

	N	%
Primary School	396	36,0
Middle	583	53,0
Y.School-university	121	11,0
Total	1100	100

2.4.Openness

Accountability and openness At all stages of the family institution, an accountability must be explicit in terms of the capacity to interact with family members and the social, political and economic situation of the family.(Acar,2020:3)

Table: Uncertainties in the family (Conditions to be open

	N	%
Internet affiliation	350	32.0
in spending money	450	41.0
In choosing friends	175	16.0
Destinations	125	11.0
Total	1100	100.0

What is important here is the desire of family members to be open and transparent in all matters. In the interview, 90% of men and women are asked to be open in every action and decision. People interviewed on the internet and social media remain closed. In the male and female category, the fact that men and women surf the internet (on facebook and twitter) in recent months has been disturbing family members Since each of the family members has

duties and functions, openness policies should be established in every area towards each other. The spouse may want to hide the actions and behaviors that the child's parents do not want to hear from their husbands.

It should be taken into account that this method can lead to bigger problems that prevent the openness of communication channels and cannot be avoided. Parents will be convincing only if they do the behavior they expect from their children. Children tend to learn from what they see rather than what they listen to, and they do so by imitation. If the duties and responsibilities in the family are not carried out by the elders, other family members also begin to fail to fulfill their duties and responsibilities in the course of time.

2.5 Researching - Listening

Perception differences in understanding and researching problems vary with factors such as education level and cultural values. Putting yourself in the other person's shoes and trying to understand him is actually the job of every person. No one has the power to reshape the other. However, by accepting him as he is, he is given the power to change himself. Personality and other differences between family members need to be taken into account beforehand in investigating problems. Consolidating on the minimum denominator can remove tensions between family members. It is important that differences lead to integration, not dissolution. (Murdock, 1965:31)

Table: Situations of spouses listening to each other

	N	%
His wife didn't listen to him	330	30
between the two	220	20
listens	550	50
Total	1100	100.0

When one of the family members behaves unfairly towards other family members, it may be more useful to investigate the reason for this situation. For example, your father has been angry for a while and causes various tensions between his behavior and family members. In the interview we conducted, 30% of the subjects stated that their spouses did not listen to him, 50% listened, and 20% pretended to listen but did not listen. In the male group, the rate of those who state that women do what they know while listening rises to 50%.

2.6. Causes of Tensions

When we look at the causes of tension in the family, not being open and transparent comes first. Participation in decisions, status, women's work in the family and housework are among the tensions that arise about the division of labor in the family. (Acar, 1998:16)

	N	%
--	---	---

not being open	660	60.0
meddling with housework	275	25.0
being self-centered	165	15.0
Total	1100	100.0

It is important that family members abide by the rules set by the family, respect the family, and avoid arguing with the family, especially in terms of consumption. The family plays a major role in the socialization of the child as a consumer by explaining all aspects of consumption behavior to the child. (Moschis, 1985: 901-902).

Ensuring family communication about consumption, including mother or father talking with the child about consumption, asking the opinion of the family when the child buys a product related to him, and discussing it with them, reaching common decisions in consumption reveals an equal and fair management approach.

2.7.Accountability

It is important that each family member be transparent and accountable for their actions and behaviors. This actually increases the trust of spouses and family members to each other.

Sharing responsibilities and work among the members of the family is important in terms of establishing healthy relationships. The responsibilities and sharing required by the role and status of each member of the family should be equally distributed. (Eastwood:3)

You can't mess with me. I'll do what I want. Such words should not be spoken.

Table: Opinions on accountability

	N	%
It would be nice to be accountable.	750	68
Accountable when necessary	185	17
Optional	165	15
Total	1100	100.0

In a broad sense, openness and transparency in management refers to a democratic, clean and honest family management approach, such as being aware of the work and transactions carried out by family members, participating in family decisions, being aware of what other family members have done or being able to hold accountable for wrongdoings.

In recent years, it is seen that the discourses such as "Will I give you an account" have increased among the spouses. This leads to the emergence of a "self-centered personality structure" with the help of mass media in the Western sense.

Dividing the actions to be taken in line with the aims of the family members, within the framework of their roles and status, according to various criteria, and the fact that everyone undertakes the tasks that they can do in the field of their abilities and expertise can lead to the formation of a rational division of labor. The norms and values of the society play an important role in the division of labor and responsibilities in the context of each member's function in the family. (Haralambos;1980:341) In such societies, the skills and abilities of individuals play an active role in determining economic activity. The division of labor provides both social integration, the preservation of social order, and the solidarity that is the result of interdependence between the individual and the organizations. (Kenkel, 1972:139)

2.8.Internet addiction

The Internet has become an effective mass media tool that is constantly developing and increasing its influence around the world. Social media has a great role in increasing the influence of the internet. Social networks such as Facebook, Twitter, LinkedIn are increasing the interest in internet technology. Internet; "Connection of two or more computers to each other formed by the re-connection of computer networks, which means. It is a developing communication system based on widespread computer networks around the world." (İcel, 1998: 407)

There are thousands of families living in the same house as strangers to each other. Dad comes home, eats his dinner, passes in front of the television watching current series or programs, mom is at the computer to become a social media phenomenon, or vice versa. The child is playing games with his latest phone or tablet in his own room. It has become almost impossible to get our children away from the computer. Social Media addiction It's time to check who shared what on the internet, watsap, and who liked what Social media and phone addiction in one hand of mothers even swinging their son/daughter on a swing in the park.

Families are drifting away from each other day by day, while their spouses and children are standing next to them, they try to communicate with people who are miles away, whose faces they have not even seen. We desperately need a family structure that plays games with their children, chats with them, learns about their closest friends, values them, and gets rid of the TV, social media and computer for a few hours every evening, even if only for a few hours.

It is of great importance in terms of individual development that the family provides enlightening information to the child and guides the child in a positive way, especially on the Internet. (Karan 2006: 36-38) However, disinformation (information distortion), information pollution and repetition, forgery, piracy, illegal transactions over the internet are among the disadvantages of this technology. (Fuchs, 2013: 1) The family should provide necessary information and explanations on these issues.

CONCLUSION

Since the family is the smallest organization in society, each member of the family must know their role, status and responsibilities in the family. If these elements are not fulfilled, tensions within the family will continue to increase. For this, social responsibility policies, which are included in management policies, should be established in the family.

Implementation of (family) governance principles for a specific purpose in the Family; promotes the creation of a healthy, safe family institution

1. Openness / transparency Ensuring fairness and honesty
2. Providing understanding listening research understanding
3. Fulfilling the required role
4. Participation and Sharing /On decisions and spending
5. Creating accountability / accountability, transparency in the use of the Internet and Social Media
6. It is important to give religious and cultural values to the prevention of domestic violence.

RESOURCES

Acar, Ali (2020) Expectations Regarding Governance Policies in Family, International Journal Of Economics And Politics Sciences Academic Researches) V:4- N: p:1-10

Acar, A.” (1998) Problems of Working Women” Mehir Der., C1, Issue:2,

Appleby,Robert C. (1987)Modern Business Administration(fourth Edition)Boston,

Bozyiğit,Sezen KARACA,Yasemin (2014) The Relationship Between Children's Family Communications About Consumption, Materialist Tendencies and Demographic Characteristics KMU Journal of Social and Economic Research 16 (27): 56-64,

Bursalioğlu,Z (2010)Theory and Practice in Educational Administration,Pegem Yay,Ist.

Durkheim, E., (1965)The Division of Labor in Society,The Free Press,New York

Eastwood, Terry, 'Accountability and Record Keeping', Archival Studies, University of British Columbia, p.1

Elliot and Merril, (1979) Social Organization, Macmillan

Enders,Richard E. (1972) “Succesful Management of Change”Personnel Administration and Public Personnel Review”July-August,

Fuchs, C. (2013). Internet and Society: Social Theory In The Information Age. Salzburg: Routledge.

Good,W.,”The Role of the Family in Industrialization”,Selected Studies in Marriage and the Family,

Hanold, Koontz, Cyril O'donnell And Heinz Weihrich, (1985) Essential Of Management, Mc Graw-Will, New York

Haralambos,H.,Heald, (1983)Sociolgy Themes and Perspectives,Page,University Tutorial Press

Haynes, W.Warren/Massie,Joseph.L./Wallacer,Marc J., (2002)Managemeent Analysis, Concept and Cases

İçel, K. (1998). Mass Communications Law, Istanbul: Beta Publishing and Distribution Inc.

Karan, G. (2006). Internet Guide for Parents, Istanbul: Epsilon Publishing

Kenkel, W.F. (1972)The Family in Perspective,Meredict Co.,New York

Macıvar and Page, (1962)Society, Macmillan, London

Moschis, G.P. (1985), “The Role Of Family Communication In Consumer Socialization Of Children And Adolescents”. Journal of Marketing Research, 11(4) page.898-913

Murdock,P.G.,(1965)Social Structure,Collict Macmillan Co.,London

Ogburn,W.F.,Nimkoff,M.F.,(1955) Technology and The Changing Family, Houghton Mifflin Co.New York

